University of Zagreb

Katolički bogoslovni fakultet

Igor Jakobfi

DRUGA BISKUPIJSKA SINODA ĐAKOVAČKA I SRIJEMSKA. OŽIVOTVORENJE SOCIJALNOGA NAUKA CRKVE PO PASTORALNIM STRUKTURAMA U ĐAKOVAČKO-OSJEČKOJ NADBISKUPIJI

DOKTORSKI RAD

Mentori:

Prof. dr. sc. Vladimir Dugalić

Prof. dr. sc. Stjepan Baloban

Zagreb, 2023.

University of Zagreb

Catholic Faculty of Theology

Igor Jakobfi

SECOND DIOCESAN SYNOD OF DJAKOVO AND SRIJEM. BROUGHT TO LIFE SOCIAL DOCTRINE OF THE CHURCH BY PASTORAL STRUCTURES IN ARCHDIOCESES DJAKOVO-OSIJEK

DOCTORAL DISSERTATION

Supervisors:

Professor Vladimir Dugalić, PhD

Professor Stjepan Baloban, PhD

Zagreb, 2023

SADRŽAJ

SADRŽAJ……..…….……I

IZJAVA O AUTORSTVU DOKTROSKOG RADA……..……VI

BILJEŠKE O MENTORIMA……..……VII
Bilješke o prvom mentoru prof. dr. sc. Vladimiru Dugaliću…….…….VII
Bilješke o drugom mentoru prof. dr. sc. Stjepanu Balobanu……...…….....……..IX

ZAHVALA……...…….X

KRATICE……..XII

SAŽETAK…….……XV

SUMMARY……...……...……..XVIII

UVOD…….1

PRVI DIO: OBILJEŽJA SOCIJALNO-EVANGELIZACIJSKOG POTENCIJALA PASTORALNIH STRUKTURA……7
Uvod …….……..8
1. Socijalni nauk Crkve kao sinodska tema…….……..10
1.1. Sazivanje Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske……..……...10
1.2. Metodologija sinodskog procesa…….…….……12
1.3. Povijesni kontekst sazivanja i provedbe Sinode……..…….16
1.3.1. Društveno-političko-gospodarski kontekst……...…….……..17
1.3.2. Crkveno-teološki kontekst……...20
1.4. Doktrinarni poticaji za uvrštavanje socijalnog nauka Crkve unutar sinodskih tema……...27
1.4.1. Saborska ekleziologija zajedništva……..28
1.4.2. Povijesna dimenzija kraljevstva Božjeg…….……..31
1.4.3. Socijalna i javna dimenzija vjere…….…….35

1.4.4. Apostolat, karizme i službe…….……38
1.5. Evangelizacijski značaj socijalnog nauka Crkve……...……...42
1.6. Izostanak socijalnog nauka Crkve iz sinodskih tema…….56
1.6.1. Sadržajno oblikovanje sinodskih odjela i odbora…….……56
1.6.2. Zahtjevi za socijalnim zalaganjem bez povezanosti sa socijalnim naukom Crkve……...…...……..58
1.6.3. Neprimjena socijalnog nauka Crkve u oživotvorenju socijalno-evangelizacijskog značaja sakramenata…….……..60
2. Postupno upoznavanje sa socijalnim naukom Crkve i njegova puna sinodska primjena……..62
2.1. Treća i četvrta biskupijska savjetovanja i sinodska zasjedanja…….62
2.2. Povećanje interesa za socijalni nauk Crkve u mjesnoj crkvenoj javnosti……..66
2.3. Socijalni nauk Crkve u sinodskim Izjavama i odlukama……..……..71
2.3.1. Konstitutivni elementi evangelizacijskog procesa Crkve đakovačke i srijemske……..…….71
2.3.2. Đakovački i srijemski model socijalnog nauka Crkve……..……77
2.3.2.1. Treće poglavlje *Izjava i odluka*…….…….77
2.3.2.2. Socijalni nauk Crkve u obnovi vjerske pouke te molitvenog i sakramentalnog života……..82
3. Nov ustroj Crkve đakovačke i srijemske u službi evangelizacije socijalnog……..88
3.1. Evangelizacijski potencijal kao bitan dio naravi crkvenih struktura……..…..…89
3.2. Socijalno-evangelizacijski potencijal pastoralnih struktura Crkve đakovačke i srijemske…….……...102
3.2.1. Središnji biskupijski sustav u službi evangelizacije socijalnog…….....102
3.2.2. Župe Crkve đakovačke i srijemske kao mjesta oživotvorenja socijalnog nauka Crkve.....109
3.2.2.1. Socijalno-evangelizacijski značaj Župnog pastoralnog vijeća……....110
3.2.2.2. Župna karitativna djelatnost u službi evangelizacije socijalnog……..112
3.2.2.3. Župna kateheza u službi evangelizacije društva……..114
3.2.3. Laička udruženja u službi oživotvorenja socijalnog nauka Crkve u društvu….118
3.2.3.1. Bitna obilježja samoudruženog djelovanja vjernika laika……...120
3.2.3.2. Problem jedinstvene tipologije i terminologije samoudruženog djelovanja vjernika laika…….124
3.2.3.2.1. Prijevodi crkvenih dokumenata na hrvatski jezik…….128

3.2.3.2.2. Dokumenti HBK i adresari hrvatskih (nad)biskupija……...130
3.2.3.2.3. Radovi hrvatskih teologa……..132
3.2.3.2.4. Moguća rješenja……...138
3.2.3.3. Socijalni nauk Crkve kao bitan sadržaj i sredstvo obnove laičkih udruženja……...…..140
4. Zaključno o sinodskom otkrivanju i primjeni socijalnog nauka Crkve u obnovi socijalno- evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja……....148

DRUGI DIO: STANJE I PERSPEKTIVE KORIŠTENJA SOCIJALNO-EVANGELIZACIJSKOG POTENCIJALA ŽUPA I LAIČKIH UDRUŽENJA……151
I. (NE)ISKORIŠTENOST SOCIJALNO-EVANGELIZACIJSKOG POTENCIJALA ŽUPA I LAIČKIH UDRUŽENJA……...…….152
Uvod……..……..152
1. Pregled dosadašnjih istraživanja o uspješnosti sinodske obnove…….……..…154
2. Empirijsko istraživanje socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja…….…….…….158
2.1. Metodološke napomene……..159
2.1.1. Župe……..…….161
2.1.1.1. Zapisnici kanonskih vizitacija i Pastoralni izvještaji……...163
2.1.1.2. Anketno ispitivanje metodom namjernog uzroka……165
2.1.1.3. Arhivska građa Nadbiskupskog pastoralnog centra u Đakovu……....165
2.1.2. Laička udruženja……166
2.1.2.1. Analiza arhivske građe……167
2.1.2.2. Anketno ispitivanje predstavnika laičkih udruženja……167
3. Još uvijek necjelovito obnovljen i iskorišten socijalno-evangelizacijski potencijal župa……..…….169
3.1. Broj, veličina i tip župa Crkve đakovačko-osječke……..……172
3.2. Ustrojavanje kateheze za odrasle laike nije ustrajno provođen proces……..177
3.2.1. Dinamika obnove i stanje ustroja kateheze za sve odrasle…….……179
3.2.2. Broj, raznolikost i trajnost katehetskih skupina za sve odrasle……..184
3.2.2.1. Broj katehetskih skupina…….185
3.2.2.2. Raznolikost katehetskih skupina…….187
3.2.2.3. Trajnost katehetskih skupina……...……195

3.2.3. Dinamika obnove i stanje ustroja kateheze za posebne skupine odraslih……..199
3.2.4. Raznolikost katehetskih skupina za posebne skupine odraslih……..204
3.3. Skrb za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu nije cjelovito proveden proces……...212
3.3.1. Trajnost skrbi za socijalno zalaganje…….……213
3.3.2. Neusklađenost skrbi za socijalno zalaganje sa sinodskim zahtjevima……217
3.3.2.1. Načini i uređenost skrbi za socijalno zalaganje……..…218
3.3.2.2. Subjekti socijalnog zalaganja o kojima se skrbi……...223
3.4. Evangelizacijska nastojanja u župama bez primjene socijalnog nauka Crkve……228
3.4.1. Katehetska pouka bez korištenja socijalnog nauka Crkve kao katehetskog sadržaja…….……..…228
3.4.2. Skrb za socijalno zalaganje bez korištenja socijalnog nauka Crkve……..233
4. Još uvijek necjelovito izgrađen i iskorišten socijalno-evangelizacijski potencijal laičkih udruženja……...……...……238
4.1. Laička udruženja moguće je upoznati samo suradnjom svih mjesno-crkvenih struktura…….240
4.2. Stanje uređenosti strukturne razine socijalno-evangelizacijskog potencijala laičkih udruženja……..……..244
4.2.1. Broj i formalno-pravna uređenost laičkih udruženja…….245
4.2.2. Usmjerenost laičkih udruženja prema ostvarenju općeg dobra mjesne Crkve...248
4.2.3. Suradnja laičkih udruženja na crkvenom i civilnom području……251
4.3. Evangelizacijska nastojanja laičkih udruženja bez primjene socijalnog nauka Crkve……262
5. Zaključno o rezultatima istraživanja socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja……..……273

II. PRAKTIČNE SMJERNICE ZA POUČAVANJE, ODGOJ I OŽIVOTVORENJE SOCIJALNOG NAUKA CRKVE……..……...276
Uvod……..……..……276
1. Metodološke napomene uz korak djelovati…….……..……...277
1.1. Nove pastoralne prilike zahtijevaju nove praktične smjernice……..….279
1.2. Nove praktične smjernice moraju biti utemeljene na trajnim načelima socijalnog nauka Crkve……..……....281

1.3. Izrada praktičnih smjernica mora se provoditi u svjetlu načela stvarnost je važnija od ideje……286

2. Praktične smjernice za bolje korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja……..290

2.1. Opće smjernice za povećanje interesa šire mjesno-crkvene javnosti za socijalni nauk Crkve.....……290

2.2. Posebne smjernice za bolje korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja…….…295

3. Temeljni cilj nastavka sinodske obnove po provedbi praktičnih smjernica je opće dobro mjesne Crkve……..…….299

ZAKLJUČAK……301

LITERATURA…….…….309

1. Izvori……..309

1.1. Crkveni dokumenti……..……309

1.2. Arhivska građa Crkve đakovačko-osječke……..…313

2. Dokumenti Republike Hrvatske……..…….314

3. Knjige i članci…….……..315

3.1. Knjige…….…….315

3.2. Članci……..316

4. Radio emisije i web stranice……..……321

4.1. Radio emisije……...321

4.2. Web stranice……321

PRILOZI

Prilog 1. Anketni upitnik za župnike……..…..……..323

Prilog 2. Anketni upitnik za predstavnike laičkih udruženja……..…..……..328

ŽIVOTOPIS AUTORA S POPISOM OBJAVLJENIH RADOVA…….330

IZJAVA O AUTORSTVU DOKTORSKOGA RADA

Izjavljujem da je moj doktorski rad *Druga biskupijska sinoda đakovačka i srijemska. Oživotvorenje socijalnoga nauka Crkve po pastoralnim strukturama u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji* izvorni rezultat mojega rada te da su svi korišteni izvori, kako objavljeni tako i neobjavljeni, primjereno citirani ili parafrazirani te navedeni u popisu literature na kraju rada. Također izjavljujem da sam proveo/provela postupak provjere korištenjem programa za otkrivanje plagijata PlagScan.

U Zagrebu, ___20. ožujka 2023.___
(datum i godina)

_____Mr. sc. Igor Jakobfi_____
(vlastoručni potpis studenta/studentice)

BILJEŠKE O MENTORIMA

Bilješke o prvom mentoru prof. dr. sc. Vladimiru Dugaliću

Redovni profesor, rođen 1965. godine, svećenik Đakovačko-osječke nadbiskupije, diplomirao na KBF-u u Zagrebu 1989., magistrirao (1993.) i doktorirao (2001.) iz moralne teologije na *Accademia Alfonsiana* u Rimu, a od 1995. predale kolegije iz moralne teologije i socijalnog nauka Crkve za potrebe *Teologije u Đakovu*.

Od uspostave *Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu* (2005.) obnaša službe prodekana za nastavu (2005.-2010.), prodekana za znanost (2010.-2014.) te predsjednika *Katedre moralne teologije*, a u mandatnom razdoblju od 2018. do 2022. i službu dekana. Osim u Đakovu, predaje i na poslijediplomskom studiju moralne teologije na *Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu* te na *Medicinskom fakultetu Sveučilišta Josipa Jurja Srossmayera u Osijeku*, a izvodio je i kolegije na studiju *Sestrinstva Fakulteta za dentalnu medicinu i zdravstvo*. Sudjelovao je u dva znanstveno-istraživačka projekta *Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*: *Teološko fundiranje solidarnosti u hrvatskom društvu* i *Supsidijarnost u hrvatskom društvu* te u znanstveno-istraživačkom projektu *Kršćanski identitet i kvaliteta bračnog i obiteljskog života* provedenom na *Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu*. Do sada je bio mentor 2 doktorska rada.

Sudjeluje u radu brojnih vijeća i etičkih povjerenstava među kojima je vrijedno istaknuti članstvo u *Upravnom odboru Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve HBK*, potom u *Vijeću za katehizaciju i novu evangelizaciju* te u *Komisiji „Iustitia et pax" Hrvatske biskupske konferencije* kao i članstvo u *Vereinigung für Sozialethik in Mitteleuropa*. Vrijedno je spomenuti i članstva u *Etičkom povjerenstvu za istraživanja Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Osijeku* (član 2000.-2014.; predsjednik 2010.-2014.) te *Etičkom povjerenstvu osječkog Sveučilišta* (član 2013.-2017., predsjednik 2017.), a bio je i član *Radne skupine za izradu nacrta Nacionalne strategije stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva 2017. – 2021.* pri *Uredu za udruge Vlade Republike Hrvatske* (2016.-2019.). Od 2018. član je *Upravnog vijeća Zavoda za znanstveni i umjetnički rad HAZU-a u Đakovu*, a od 2019. član je i *Mariološkog instituta KBF-a Sveučilišta u Zagrebu*.

U Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji voditelj je *Ureda za promicanje socijalnog nauka* Crkve i društvena pitanja te *Ureda za vjernička društva*. Od 2000. do 2008. godine bio je glavni

urednik znanstvenog časopisa *Diacovensia* KBF-a u Đakovu, a od početka 2002. do konca 2013. obnašao je službu glavnog urednika stručnog pastoralnog mjesečnika *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*. Do sada je objavio 3 znanstvene knjige te preko 30 znanstvenih i stručnih članaka. Urednik je 3 zbornika i 3 monografije te sabranih djela mons. dr. sc. Marina Srakića, nadbiskupa đakovačko-osječkog u miru, u 12 svezaka (9000 stranica). Godine 2015., u prigodi obilježavanja 200. obljetnice rođenja biskupa Strossmayera, uredio je i četiri sveska (2700 stranica) korizmenih i prigodnih okružnica i poslanica te značajnijih govora i osvrta biskupa Strossmayera. Godine 2016. dobitnik je *Godišnje nagrade Grada Đakova* za osobit doprinos u oblasti vjerskog i kulturnog života Grada Đakova.

Bilješke o drugom mentoru prof. dr. sc. Stjepanu Balobanu

Redoviti profesor u trajnom zvanju, rođen 1954. godine, svećenik zagrebačke nadbiskupije, diplomirao na KBF-u u Zagrebu 1980., doktorirao iz moralne teologije na *Accademia Alfonsiana* u Rimu 1988., a od 1990. godine predaje moralnu teologiju i socijalni nauk Crkve na *Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu*.

Pročelnik *Katedre socijalnog nauka Crkve*. Pročelnik *Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve HBK-e* (1997. – 2004. i od 2019.-), glavni i odgovorni urednik *Bogoslovske smotre* (2017. – 2021.), član *Skupštine Kršćanske sadašnjosti* (od 2011.-). Rektor *Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa* u Zagrebu (2008. 2011.), a kao svećenik Zagrebačke nadbiskupije član više vijeća i komisija HBK-e i Zagrebačke nadbiskupije. Od 1990-ih godina dvadesetoga stoljeća sudjeluje u crkvenom i društvenom životu u Hrvatskoj predavanjima, javnim nastupima i pisanim radovima tematizirajući kako socijalni nauk Crkve tako i ulogu teologije i teologa u hrvatskom društvu.

Bio je voditelj više znanstveno-istraživačkog projekta na KBF-u Sveučilišta u Zagrebu: *Teološko fundiranje solidarnosti u hrvatskom društvu* (2002.-2006.), *Supsidijarnost u hrvatskom društvu* (2007.-2013.). *Praćenje siromaštva u Hrvatskoj* (2002.-2004.) koji su u rujnu 2002. godine pokrenuli *Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve* i *Hrvatski Caritas*. Istraživač je na projektu *European Values Study* (od 1999.-), a od rujna 2019. do prosinca 2022. godine bio je voditelj *EVS-a* za Hrvatsku. Bio je u tri mandata predsjednik *Matičnog odbora za područje humanističkih znanosti – filozofije i teologije* (2005. – 2017.), a od 2017. je član istoga *Odbora*. Bio je član *Senata* (2017. – 2019.) i zamjenik predsjednika *Vijeća Društveno – humanističkih znanosti* (2017. – 2019.). Član je međunarodnog društva *Societas Ethica i Vereinigung für Sozialethik in Mitteleuropa*.

Bio je mentor više od 90 diplomskih radova te 7 licencijatskih i 5 doktorskih radova. Na osobit način se bavi primjenom socijalnog nauka Crkve na crkvene i društvene prilike u Hrvatskoj. Objavio je 9 knjiga, a 29 knjiga je uredio sam ili u suuredništvu. Autor je 90-ak znanstvenih članaka i brojnih stručnih radova. O aktualnim pitanjima u hrvatskom društvu i Crkvi od 2002. godine piše u *Kolumni* u *Obiteljskoj reviji „Kana“*.

ZAHVALA

Kao što nitko ne živi i ne spašava se sam, isto tako, nitko ne radi sam – ne piše doktorski rad sam. Svi smo dužnici uvjeta koji nam omogućuju postojanje, predanost i uspjeh. Svjestan toga, želim zahvaliti svima koji su, bilo posredno, bilo neposredno, doprinijeli pisanju ovog *Doktorskog rada*.

Hvala ocu Zvonku i majci Draginji! Premda sam iz roditeljskog doma odselio prije više od dvadeset godina, roditelji niti u jednom trenutku nisu prestali skrbiti o meni, a osobito majka ustrajnom molitvom tijekom pisanja *Doktorskog rada*.

Hvala pokojnom župniku Nikoli Kerčovu! Bio mi je duhovni otac. Svojim skromnim životom, povjerenjem u Boga i konkretnim djelima ljubavi prema napuštenima praktično mi je svjedočio ono što socijalni nauk Crkve uči i budio interes za njega.

Hvala rodbini i prijateljima! Premda sam posljednje četiri godine u druženjima često bio zamišljen, isključen i ponekad pogubljen, oni su sve to strpljivo u ljubavi podnosili.

Hvala bivšoj učenici, kolegici i prijateljici Dori Ivković! *Doktorski rad* zasigurno bi imao mnogo gramatičkih i pravopisnih pogrešaka bez njezinih jezičnih savjeta i lektorskog umijeća.

Hvala prijatelju Edi Juriću! *Doktorski rad* zasigurno bi bio sadržajno siromašniji bez njegovih savjeta.

Hvala nadbiskupu dr. sc. Đuri Hraniću, kancelaru mr. sc. Dragi Markoviću, bilježniku Matiji Akšamoviću i voditelju arhiva dr. sc. Vlatku Dolančiću! Moje istraživanje arhivske građe Crkve đakovačko-osječke ne bi bilo moguće bez njihove nesebične pomoći i savjeta.

Hvala djelatnicima *Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar - područni centar Vukovar*, dr. sc. Ivani Bendri i dr. sc. Mateu Žaniću! Prikupljanje i statistička obrada podataka pokazatelja iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja ne bi bila moguća bez njihove nesebične stručne pomoći i savjeta.

Hvala mentorima, prof. dr. sc. Vladimiru Dugaliću i prof. dr. sc. Stjepanu Balobanu! Ovaj *Rad* zasigurno ne bi bio metodološki i sadržajno u punom smislu doktorski bez njihovih stručnih savjeta, očinske skrbi i prijateljske podrške.

Hvala supruzi Sonji, sinu Matiji i kćerki Marti! Oni su posljednje četiri godine podnijeli najveću žrtvu. U svako slovo ovog *Doktorskog rada* ugrađena je njihova molitva te veliko trpljenje, strpljenje i uvažavanje u odnosu na moju isključenost iz obiteljskog života. Konačno im mogu dati odgovor na nebrojeno puta postavljena pitanja: Kada završavaš? Koliko još? Kada ćeš u kući/dvorištu popraviti, očistiti, pospremiti?

Hvala dragome i milosrdnome Bogu! Bez Njegovog poziva da, unatoč mojim mnogobrojnim ograničenjima i slabostima, naviještam socijalni nauk Crkve te bez nebrojeno uslišanih molitvi, ovaj *Doktorski rad* nikada ne bi ugledao svjetlo dana. Zbog toga na kraju mogu jedino s apostolom Pavlom i evanđelistom Lukom reći: *Jer što navješćujem Evanđelje, nije mi na hvalu. Učinio sam što sam bio dužan učiniti!*

KRATICE

AA – DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret Apostolicam actuositatem o apostolatu laika, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993.

AG – DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret Ad gentes o misijskoj djelatnosti Crkve, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993.

CA – IVAN PAVAO II., *Stota godina. Centesimus annus*, Zagreb, 1991.

CD – DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret Christus dominus o pastirskoj službi biskupa, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993.

CIC – IVAN PAVAO II. (proglasio), Zakonik kanonskoga prava, u: Franjo KUHARIĆ (odobrio), *Codex iuris canonici fontium annotatione auctus Zakonik kanonskoga prava s izvorima*, Zagreb, 1996.

CinV – BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate. Lubav u istini*, Zagreb, 2009.

CfL – IVAN PAVAO II., *Christifideles laici. Vjernici laici*, Zagreb, 1990.

Četvrto sinodsko zasjedanje – DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Materijali za četvrto sinodsko zasjedanje. Ustroj biskupijske zajednice. Đakovo, 3.-5. listopada 2002.*, Đakovo, 2002.

DCE – BENEDIKT XVI., *Deus caritas est. Bog je ljubav*, Zagreb, 2006.

DH – DRUGI VATIKANSKI SABOR, Deklaracija Dignitatis humanae o vjerskoj slobodi, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993.

Drugo biskupijsko savjetovanje – DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Radni materijali za biskupijsko savjetovanje. Liturgija*, Đakovo, 1999.

Drugo sinodsko zasjedanje – DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Liturgija. Materijal za drugo sinodsko zasjedanje. Đakovo 15. – 17. III. 2001.* Đakovo, 2001.

DV – DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija Dei verbum o božanskoj objavi, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993.

EG – PAPA FRANJO, *Evangelli gaudium. Radost evanđelja*, Zagreb, 2015.

EN – PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi. Naviještanje evanđelja*, Zagreb, 2000.

FT – PAPA FRANJO, *Fratelli tutti. Enciklika o bratstvu i socijalnom prijateljstvu*, Zagreb, 2020.

GS – DRUGI VATIKANSKI SABOR, Pastoralna konstitucija Gaudium et spes o Crkvi u suvremenom svijetu, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993.

HBK – Hrvatska biskupska konferencija

HR-NAĐ-19 (BPC) – Arhivska građa Biskupijskog pastoralnog centra

HR-NAĐ-22 (Sinoda) – Arhivska građa Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske

IO – DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske, u: DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Ti si Krist za nas i za sve ljude. Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske*, Đakovo, 2008.

Kateheza i rast u vjeri u današnjim okolnostima – HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Da vaša radost bude potpuna (Iv 15,11). Kateheza i rast u vjeri u današnjim okolnostima, Zagreb, 2018.

KKC – *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994.

Kompendij – PAPINSKO VIJEĆE „IUSTITIA ET PAX", *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005.

LG – DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija Lumen gentium o Crkvi, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993.

MM – IVAN XXIII., Mater et magistra, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991.

NA – DRUGI VATIKANSKI SABOR, Deklaracija Nostra Aetate o odnosu Crkve s nekršćanskim religijama, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993.

NMI – IVAN PAVAO II., *Novo millennio ineunte*, Zagreb, 2001.

OA – PAVAO VI., Octogesima adveniens, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991.

OT – DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret Optatam Totius o odgoju i obrazovanju svećenika, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993.

PF – BENEDIKT XVI., *Porta fidei. Vrata vjere*, Zagreb, 2012.

PP – PAVAO VI., Populorum progressio, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991.

Prvo biskupijsko savjetovanje (prvi dio) – DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Radni materijali za biskupijsko savjetovanje. Evangelizacija (prvi dio)*, Đakovo, 1999.

Prvo biskupijsko savjetovanje (drugi dio) – DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Radni materijali za biskupijsko savjetovanje. Evangelizacija (drugi dio)*, Đakovo, 1999.

Prvo sinodsko zasjedanje – DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Evangelizacija. Radni materijal za prvo sinodsko zasjedanje, Đakovo, 15. do 18. listopada 2000.*, Đakovo, 2000.

QA – PIO XI. Quadragesimo Anno, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991.

RN – LAV XIII., Rerum novarum, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991.

SaC – BENEDIKT XVI., *Sacramentum caritatis. Sakrament ljubavi*, Zagreb, 2008.

SC – DRUGI VATIKANSKI SABOR, Konstitucija Sacrosantum concilium o svetoj liturgiji, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993.

SNCUSO – ZBOR ZA KATOLIČKI ODGOJ, Socijalni nauk Crkve u svećeničkom obrazovanju, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991.

SRS - IVAN PAVAO II., Sollicitudo Rei Socialis, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991.

Treće biskupijsko savjetovanje – DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Radni materijali za biskupijsko savjetovanje. Kršćanski poziv i služenje*, Đakovo, 2001.

Treće sinodsko zasjedanje – DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Materijali za treće sinodsko zasjedanje. Kršćanski poziv i služenje. Đakovo, 25.-27. listopada 2001*., Đakovo, 2001.

Završni dokument - DRUGA IZVANREDNA BISKUPSKA SINODA, *Završni dokument*, Zagreb, 1986.

SAŽETAK

Crkva đakovačka i srijemska, u namjeri da intenzivnije nastavi vlastitu obnovu u duhu *Drugog vatikanskog sabora*, održala je od 1999. do 2008. godine *Drugu biskupijsku sinodu đakovačku i srijemsku*. Također, svjesna da ozbiljnost pastoralnih izazova proizašlih iz velikih društveni, gospodarskih i političkih promjena i *Domovinskoga rata* s početka devedesetih godina dvadesetoga stoljeća ne dopuštaju pasivnost, započela je s procesom sinodske obnove već tijekom sinodskih zasjedanja (2000.-2002.), to jest prije objave završnog sinodskog dokumenta *Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske* (2008.).

Kako je u okviru procesa sinodske obnove s jedne strane naglasak početno stavljen na strukturnu obnovu te kako je s druge strane socijalni nauk Crkve tek u *Izjavama i odlukama* u punini primijenjen kao temeljno evangelizacijsko sredstvo i sadržaj, do danas su u evangelizacijskom smislu ostala otvorena tri vrlo važna pitanja: (1) Je li čitav proces sinodske obnove mjesne Crkve sveden tek na puku strukturnu obnovu postojećih i osnivanje novih pastoralnih struktura? (2) Jesu li obnovom obuhvaćeni i evangelizacijski sadržaji na način da su obnovljeni/prožeti sa socijalnim naukom Crkve? Te (3) što je još potrebno učinit kako bi u nastavku obnove socijalni nauk bio bolje primjenjivan?

U namjeri da doprinesemo traganju za odgovorima na navedena pitanja u doktorskom radu pod naslovom *Druga biskupijska sinoda đakovačka i srijemska. Oživotvorenje socijalnoga nauka Crkve po pastoralnim strukturama u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji* provedeno je socijalno-etičko istraživanje primjene socijalnog nauka Crkve u procesu sinodske obnove župa i laičkih udruženja kao onih pastoralnih struktura koje su u *Izjavama i odlukama* prepoznate kao posebno pogodne za pouku, odgoj i oživotvorenje socijalnog nauka.

Rad je podijeljen na dva dijela. U prvom dijelu rada izrađen je teorijski okvir za socijalno-etičko istraživanje. Naime, kako induktivno-deduktivna metoda socijalnog nauka Crkve, a napose njezin metodološki korak *prosuditi* zahtjeva prosuđivanje stvarnosti u odnosu na vrijednosnu ljestvicu koju naviješta Evanđelje te kako do sada nije sustavno istražena primjena socijalnog nauka na *Sinodi* prije socijalno-etičkog istraživanja, u prvom dijelu *Rada* istraženo je sinodsko učenje o socijalnom nauku, a napose u odnosu obilježja socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja. Slijedeći metodološki trokorak (*vidjeti*, *prosuditi* i *djelovati*) induktivno-deduktivne metode socijalnog nauka Crkve u drugom dijelu *Rada* provedeno je socijalno-etičko istraživanje primjene socijalnog nauka Crkve u procesu sinodske

obnove župa i laičkih udruženja. Drugi dio *Rada*, naslovljen *Stanje i perspektive korištenja socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja*, podijeljen je na dvije cjeline. U prvoj cjelini, usporedno su slijedeći metodološke korake *vidjeti* i *prosuditi*, predstavljeni i prosuđeni rezultati empirijskog istraživanja iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja pod vidom primjene socijalnog nauka u procesu njihove strukturne i evangelizacijsko-sadržajne obnove. U tu svrhu postavljene su, provjerene i potvrđene četiri hipoteze: 1) U Crkvi đakovačko-osječkoj postoje brojne pastoralne strukture koje imaju značajan socijalno–evangelizacijski potencijal za oživotvorenje socijalnog nauka Crkve; (2) Župe Crkve đakovačko-osječke kao primarne pastoralne strukture ne koriste vlastiti socijalno–evangelizacijski potencijal; (3) Laička udruženja koja djeluju u Crkvi đakovačko-osječkoj ne koriste vlastiti socijalno–evangelizacijski potencijal; Te (4) župe i laička udruženja koja djeluju u Crkvi đakovačko-osječkoj ne koriste u pouci i odgoju svojih članova socijalno-evangelizacijski potencijal *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja*. U drugoj cjelini, u svjetlu dobivenih rezultata provjere hipoteza te temeljnih načela socijalnog nauka Crkve i socijalno-etičkog načela *stvarnost je važnija od ideje* predložene su praktične smjernice za bolje korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja u poučavanju, odgoju i oživotvorenju socijalnog nauka Crkve, a posljedično i uspješniji nastavak sinodske obnove čitave mjesne Crkve đakovačko-osječke.

Na temelju svega istraženog zaključeno je slijedeće: (1) Socijalni nauk Crkve je u posljednjih dvadesetak godina u Crkvi đakovačkoj i srijemskoj, danas đakovačko-osječkoj prošao put od najskrivenije do najbolje čuvane tajne za najveći broj njezinih vjernika. (2) Razloge zbog kojih socijalni nauk Crkve nije (u punini) primijenjen u sinodskim savjetovanjima, zasjedanjima i u sinodskoj obnovi, a u punini je primijenjen u oblikovanju sinodskih *Izjava i odluka* moguće je cjelovito razumjeti tek u svjetlu tog istoga nauka. (3) Zahtjeve izrečene u *Izjavama i odlukama* moguće je cjelovito razumjeti i u djelo provesti tek u svjetlu socijalnog nauka Crkve. (4) U provedbi predloženih praktičnih smjernica potrebno je imati u vidu već učinjene propuste i pogreške u dosadašnjem procesu sinodske obnove. (5) Korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja jest važan preduvjet i pokazatelj prerastanja *Sinode* iz započetog i završenog događaja u trajno sinodalno događanje mjesne Crkve. (6) Sustavna i trajna prosudba učinjenog na području promicanja i oživotvorenja socijalnog nauka Crkve je važan i neizostavan dio provedbe predloženih praktičnih smjernica, a posljedično tomu je i bitan preduvjet za prerastanje *Sinode* iz započetog i završenog događaja u trajno sinodalno događanje mjesne Crkve. Te (7) trajno upoznavanje, prihvaćanje i

oživotvorivanje socijalnog nauka Crkve po pastoralnim strukturama je temeljno polazište za ostvarivanje sinodalnog načina života mjesne Crkve đakovačko-osječke.

Ključne riječi: Druga biskupijska sinoda đakovačka i srijemska, socijalni nauk Crkve, đakovački i srijemski model socijalnog nauka Crkve, pastoralne strukture, župa, laičko udruženje, socijalno-evangelizacijski potencijal pastoralnih struktura.

SUMMARY

The Church of Đakovo and Srijem, with the intention of continuing its renewal in the spirit of the Second Vatican Council more intensively, held the *Second Diocesan Synod of Đakovo and Srijem* from 1999 to 2008. Furthermore, aware that the seriousness of pastoral challenges resulting from major social, economic, and political changes and the *Homeland War* from the beginning of the 1990s do not allow passivity, it began the process of synodal renewal already during the synodal sessions (2000-2002), that is, before the publication of the final synodal document *Statements and Decisions of the Second Diocesan Synod of Đakovo and Srijem* (2008).

Because within the process of synodal renewal, the emphasis was, on the one hand, initially placed on structural renewal, and, on the other hand, the social teaching of the Church was not fully applied as a principal evangelizing tool and content until the *Statements and Decisions*, in terms of evangelization, three very important questions have been left open: (1) Is the entire process of the synodal renewal of the local Church reduced to a mere structural renewal of existing and establishment of new pastoral structures? (2) Does the renewal include evangelization contents in a way that they are renewed/imbued with the social teaching of the Church? (3) What else needs to be done in further renewal to apply the social doctrine better?

To help answer the above questions, as part of the doctoral thesis titled *Second Diocesan Synod of Djakovo and Srijem. Brought to life Social Doctrine of the Church by pastoral structures in Archdioceses Djakovo-Osijek*, social-ethical research was conducted on the application of the Social Doctrine of the Church in the process of the synodal renewal of parishes and lay associations as those pastoral structures recognized in the *Statements and Decisions* as particularly suitable for instructing, educating, and bringing to life the social doctrine.

The work is divided into two main parts. The first part develops a theoretical framework for social-ethical research. Namely, as the inductive-deductive method of the Social Doctrine of the Church and, in particular, its methodological step *to judge* requires judging reality according to the value scale proclaimed by the Gospel, and as the application of social doctrine at the Synod has not been systematically investigated before this social-ethical research, the first part examines synodal teaching on the social doctrine, especially regarding the features of the social-evangelizing potential of parishes and lay associations. Following the methodological

three-step (*see, judge, act*) of the inductive-deductive method of the Social Doctrine of the Church, the second part bring the social-ethical research on the application of the Social Doctrine of the Church in the process of the synodal renewal of parishes and lay associations. The second part of the work, titled *State and Perspectives of using the social-evangelizing potential of parishes and lay associations* is divided into two units. In the first unit, following the methodological steps to *see* and *judge*, we present and judge the results of empirical research on the utilization of the social-evangelizing potential of parishes and lay associations under the aspect of the application of the social doctrine in the process of their renewal both structural and regarding their evangelizing content. For this purpose, four hypotheses were set, tested, and confirmed: (1) In the Church of Đakovo-Osijek, there are numerous pastoral structures that have a significant social-evangelizing potential for bringing the Social Doctrine of the Church to life; (2) The parishes of the Church of Đakovo-Osijek as primary pastoral structures are not utilizing their social-evangelizing potential; (3) Lay associations operating in the Church of Đakovo-Osijek are not utilizing their social-evangelizing potential; and (4) Parishes and lay associations operating in the Church of Đakovo-Osijek are not utilizing the social-evangelizing potential of the *Office for the Promotion of the Social Doctrine of the Church and Social Issues* in instructing and educating their members. In the second unit, in light of the results of the hypotheses testing as well as the basic principles of the Social Doctrine of the Church and the social-ethical principle that *reality is more important than the idea*, we propose practical guidelines for better utilization of the social-evangelizing potential of parishes and lay associations in instructing, educating, and bringing to life the Social doctrine of the Church, and consequently a more successful continuation of the synodal renewal of the entire local Church of Đakovo-Osijek.

Based on everything researched, we concluded the following: (1) In the last twenty years, the Social Doctrine of the Church in the Church of Đakovo and Srijem, today Đakovo-Osijek, has gone from the most hidden to the best kept secret for the largest number of its believers. (2) The reasons why the Social Doctrine of the Church was not (fully) applied in synodal consultations, sessions, and the synodal renewal, but was fully applied in designing synodal *Statements and Decisions*, can be fully understood only in light of that same doctrine. (3) The requirements stated in the *Statements and Decisions* can be thoroughly understood and put into practice only in light of the Social Doctrine of the Church. (4) In implementing the proposed practical guidelines, it is necessary to consider the omissions and mistakes already made in the process of the synodal renewal so far. (5) The utilization of the social-evangelizing

potential of parishes and lay associations is an important precondition and indicator of *the Synod's* transformation from an event that started and ended into a continual synodal development of the local Church. (6) A systematic and continuous assessment of what has been done in promoting and bringing to life the Social Doctrine of the Church is an important and indispensable part of the implementation of the proposed practical guidelines and, consequently, it is an essential precondition for *the Synod's* transformation from an event that started and ended into a continual synodal development of the local Church. (7) Continuous familiarization, acceptance, and realization of the Social Doctrine of the Church across pastoral structures is the fundamental starting point for bringing about the synodal way of life of the local Church of Đakovo-Osijek.

Keywords: Second Diocesan Synod of Đakovo and Srijem, the Social Doctrine of the Church, the Đakovo and Srijem model of the Social Doctrine of the Church, pastoral structures, parish, lay association, the social-evangelizing potential of pastoral structures.

UVOD

Drugi vatikanski sabor uči kako se Bogu „svidjelo posvetiti i spasiti ljude ne pojedinačno, isključivši svaku vezu među njima, nego ih uobličiti u narod koji bi ga priznavao u istini i sveto mu služio“[1]. U *Govoru*[2] na proslavi pedesete obljetnice ustanovljenja *Biskupske sinode* (2015.) papa Franjo podsjetio je na tvrdnju svetog Ivana Zlatoustog da su Crkva i sinoda istoznačnice. Crkva, objašnjava u nastavku Papa, nije ništa drugo doli *zajednički hod* naroda Božjeg putovima povijesti u susret Kristu Gospodinu. Dok sinoda označava put Crkve, sinodalnost je stil kojim ona putuje. Sinodalnost se očituje kao življenje zajedništva vjere u dinamici strpljivosti u slušanju drugoga i hrabrosti u govorenju drugima. Ona omogućuje Crkvi da se okupi i živi kao narod Božji te naviješta Evanđelje. Crkva vjerna Gospodinu ne može se drugačije očitovati i ostvarivati nego na sinodalan način, to jest po okupljanju, zajedničkom hodu te aktivnom sudjelovanju svih vjernika u evangelizacijskom poslanju. Riječ je o bitno dijaloškoj stvarnosti koja se na poseban način očituje u konkretnim sinodskim procesima. Više nego o točno utvrđenim procedurama, riječ je o razgovoru, susretu, međusobnom upoznavanju i uvažavanju. Prva razina sinodalnosti ostvaruje se u mjesnim Crkvama u okviru različitih struktura suodgovornosti. Među njima najznačajnije su biskupijske sinode, koje su po svojoj naravi ponajprije događanje Crkve, a tek drugotno crkveni događaji.

Crkva đakovačka i srijemska, danas đakovačko-osječka, baštini dugu tradiciju održavanja sinoda[3] koja seže u 4. stoljeće. U razdoblju od 351. do 378. godine na području današnjeg Srijema održano je najmanje četiri sirmijske sinode. U razdoblju između *Tridentskog sabora* (1545.-1563.) i *Prvog vatikanskog sabora* (1869.-1870.) održano je najmanje četiri sinode: Sinoda *„kod Svete Marije u Bapskoj“* (Bapska, 1581.), *Prva biskupijska sinoda* (Brod na Savi, 1697.), *Druga biskupijska sinoda* (Đakovo, 1706.) te *Prva biskupijska sinoda* (Đakovo, 1821.) nakon sjedinjenja Crkve bosansko-đakovačke i Crkve srijemske (1773.). Premda su

[1] DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija Lumen gentium o Crkvi, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993., 9. (Dalje: LG)

[2] Usp. FRANCIS, Ceremnony commemorating the 50th Anniversary of the institution of the Synod of Bishops. Address of His Holiness Pope Francis, u: https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/october/documents/papa-francesco_20151017_50-anniversario-sinodo.html (posjećeno 16. 2. 2022.)

[3] Povijesni pregled održanih sinoda na području Crkve đakovačke i srijemske donosimo prema: Andrija ŠULJAK, Sinode na području Đakovačke ili Bosanske i Srijemske biskupije, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 125 (1997.) 4, 231-234.; Nikola ŠKALABRIN, Biskupijska sinoda, u: *Bogoslovska smotra*, 69 (1999.) 1, 73-89.; Drago ILIČIĆ, *Pastoralni aspekti biskupijske sinode đakovačke i srijemske Dissertatio ad Doctoratum*, Đakovo, 2008., 40-45.

nakon 1821. godine održana dva opća crkvena sabora (*Prvi vatikanski sabor*, 1869.-1870. i *Drugi vatikanski sabor*, 1962.-1965.) u Crkvi đakovačkoj i srijemskoj sve do *Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske* (1998. 2008.) nije održana ni jedna sinoda. Ipak, važno je istaknuti kako je biskup Josip Juraj Strossmayer namjeravao sazvati sinodu, ali bezuspješno. Uz nabrojani niz sinoda valja i istaknuti i *Zagrebačku sinodu* (1925.) čije je neke odredbe biskup Antun Akšamović proglasio važećima i za Crkvu đakovačku i srijemsku.

U pripremama za održavanje *Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske* njezin *Preliminarni odbor* odlučio je da će planirana *Sinoda* biti brojana kao druga po redu. Odluka je donesena nakon savjetovanja s dr. Andrijom Šuljakom, profesorom crkvene povijesti na *Teologiji u Đakovu* koji je ustvrdio kako je nemoguće odrediti točan broj svih održanih sinoda[4]. U tom smislu odlučeno je kako će se *Sinoda* održana 1821. godine, prva i jedina nakon sjedinjenja dviju mjesnih Crkava, računati kao prva, a predstojeća kao druga te će u skladu s time njezin naziv biti *Druga biskupijska sinoda đakovačka i srijemska*.

Kao što su 1773. godine pastoralne potrebe vodile prema odluci o sjedinjenju Crkve bosansko-đakovačke i Crkve srijemske u Crkvu đakovačku i srijemsku tako su novonastale prilike sredinom devedesetih godina dvadesetog stoljeća zahtijevale njihovo razdvajanje. Bilo je to razdoblje u kojem su Republike koje su do tada bile u sastavu Jugoslavije postale samostalnim državama. Objašnjavajući odluku o razdvajanju na dvije Crkve, Crkvu đakovačko-osječku i Crkvu srijemsku, nadbiskup Marin Srakić je pojasnio kako je poznato da „Sveta Stolica, nakon promjena državnih granica, nastoji prikladno urediti i granice biskupija i crkvenih pokrajina te je bilo očito kako je trenutno rješenje srijemskog dijela Đakovačke i Srijemske biskupije, s pomoćnim biskupom kao generalnim vikarom za Srijem s posebnim ovlastima, moglo biti samo privremeno“[5]. Dana 18. lipnja 2008. godine, razdvajanjem na dvije Crkve srijemski dio je uzdignut na razinu biskupije (Srijemska biskupija), a đakovački na razinu metropolitanskoga sjedišta i promijenjen mu je naziv u Đakovačko-osječka nadbiskupija. Prvostolna crkva i dalje je ostala u Đakovu (sv. Petra), a župna crkva sv. Petra i Pavla u Osijeku postala je konkatedralom. Tim činom grad Osijek ušao je u naslov Nadbiskupije kao njezino susjedište. Razdvajanje nije značilo i prekid suradnje. Crkva đakovačko-osječka i Crkva srijemska potpisale su *Konvenciju* (2008.) o međusobnoj suradnji na koju ih između ostalog

[4] Usp. HR-NAĐ-22 (Sinoda), *Zapisnik s petog susreta Preliminarnog odbora, od 28. veljače 1998.*
[5] Marin SRAKIĆ, Pastirska poslanica prigodom ponovne uspostave Srijemske biskupije, uzdignuća Đakovačko-osječke nadbiskupije i osnivanje Đakovačko-osječke crkvene pokrajine. Velika nam djela učini Svesilni, sveto je Ime njegovo! (usp. Lk 1,49), u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 136 (2008.) 9-10., 754.

obvezuje i zajednički desetogodišnji sinodski hod u okviru *Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske*[6].

Dana 6. srpnja 2008. godine nadbiskup Marin Srakić potpisao je u Đakovu *Dekret proglašenja Izjava i odluka Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske*, a biskup Đuro Gašparević u Srijemskoj Mitrovici *Izjavu o usvajanju Izjava i odluka Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske za Srijemsku biskupiju*. Tim su činom obojica biskupa još jednom izrazila sinodalnu povezanost obiju Crkava te spremnost na međusobnu suradnju u primjeni sinodskih odluka. Osvrćući se 2009. godine na iskustvo sinodskog hoda nadbiskup Marin Srakić je istaknu: „Za vrijeme zasjedanja naša Biskupija bila je kuća i škola zajedništva, bila je Crkva Pedesetnice koja je osluškivala nadahnuće Duha. Smatram da je održavanje Biskupijske sinode bio najvažniji događaj za našu Biskupiju u posljednjih dvadesetak godina, čak važniji od milenijskog događaja pohoda Pape Ivana Pavla II. našoj Biskupiji“[7].

Slušajući samu sebe i govoreći samoj sebi Crkva đakovačka i srijemska je u okviru *Druge biskupijske sinode* raspoznavala što joj Duh Sveti govori o njoj samoj i njezinom poslanju. Prvi plod sinodskog procesa bile su *Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske* (2008.) kao nacrt i plan mjesno-crkvenog evangelizacijskog procesa sa svrhom da svaki član Crkve đakovačke i srijemske postane svjestan svog identiteta te da po otvorenosti i zauzetosti ostvari vlastito kršćansko poslanje[8].

Kao temeljno sredstvo i sadržaj po kojemu Crkva đakovačka i srijemska treba ostvariti planirani evangelizacijski proces u *Izjavama i odlukama* je zadan socijalni nauk Crkve (usp. IO 29) kao onaj nauk koji pomaže ispravno tumačiti životnu stvarnost pod socijalnim vidom i razumjeti u kojem stupnju je moguće u životnu zbilju ugraditi ljudske i kršćanske vrijednosti (usp. IO 170).

Ne umanjujući značaj sinodskih *Izjava i odluka*, važno je uočiti kako je u duhu sinodalne naravi Crkve pogrešno *Sinodu* reducirati samo na *Knjigu Sinode*. Ona je (bila) mnogo više. Ona je bila događaj obilježen dubokim iskustvom međusobnog upoznavanja, zajedništva i rasta u vjeri. Događaj koji je u sebi želio prerasti u trajno, strpljivo, postupno i ustrajno događanje, to

[6] Usp. *Isto*, 756.
[7] Marin SRAKIĆ, Sinoda održana „Izjave i odluke“ proglašene – što sada?, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 137 (2009.) 2, 130.
[8] Usp. DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske, u: DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Ti si Krist za nas i za sve ljude. Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske*, Đakovo, 2008., 1. (Dalje: IO).

jest stil života Crkve đakovačke i srijemske[9]. Kao događaj, *Sinoda* se odvijala u tri međusobno povezane i usporedne etape koje čine jedinstvenu i nedjeljivu cjelinu. U prvoj, pripremnoj etapi oblikovana su četiri sinodska pripremna odbora (1999.) i održana su četiri biskupijska savjetovanja (1999.-2002.) na tri razine: župnoj, nadžupnoj i biskupijskoj. Druga, središnja etapa (2000.-2002.) odvijala se u okviru četiri zasjedanja tematski istovjetna pripremnim odborima. Na zasjedanjima su ravnopravno aktivno sudjelovali predstavnici svih slojeva mjesne Crkve, svećenici, redovnici/redovnice i laici. Godine 2008. održana je treća, posljednja sinodska etapa u okviru koje je dana 6. srpnja Nadbiskup Marin Srakić potpisao *Dekret proglašenja Izjava i odluka*, a 4. listopada 2008. godine ih svečano proglasio.

Izjave i odluke samo su jedna među etapa, točnije vrhunac jednog i početak novog razdoblja u sinodalnom životu mjesne Crkve – početak *Sinode* kao trajnog događanja. Zbog toga *Sinoda* shvaćena kao *Knjiga* svoje utemeljenje, opravdanost i obvezatnost zadobiva tek posredno po *Sinodi* shvaćenoj kao događanje. Crkva đakovačka i srijemska toga je bila duboko svjesna te je već tijekom druge sinodske etape, ne čekajući objavu *Izjava i odluka*, započela s vrlo značajnim djelima obnove. Prvi obnoviteljski koraci obuhvaćali su strukturnu obnovu postojećih i osnivanje novih pastoralnih struktura. U odnosu na primjenu socijalnog nauka Crkve među prvim najznačajnijim plodovima obnove bilo je ustanovljenje i djelovanje *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* kao središnje mjesno crkvene strukture za područje socijalnog pastorala. Kako je s jedne strane naglasak početno stavljen na strukturnu obnovu te kako je s druge strane socijalni nauk Crkve tek u *Izjavama i odlukama* u punini primijenjen kao temeljno evangelizacijsko sredstvo i sadržaj, do danas su u evangelizacijskom smislu ostala otvorena tri vrlo važna pitanja: (1) Je li čitav proces sinodske obnove mjesne Crkve sveden tek na puku strukturnu obnovu postojećih i osnivanje novih pastoralnih struktura? (2) Jesu li obnovom obuhvaćeni i evangelizacijski sadržaji na način da su obnovljeni/prožeti sa socijalnim naukom Crkve? Te (3) što je još potrebno učinit kako bi u nastavku obnove socijalni nauk bio bolje primjenjivan?

U namjeri da doprinesemo traganju za odgovorima na navedena pitanja u ovom doktorskom radu pod naslovom *Druga biskupijska sinoda đakovačka i srijemska. Oživotvorenje socijalnoga nauka Crkve po pastoralnim strukturama u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji* bit će provedeno socijalno-etičko istraživanje primjene socijalnog nauka Crkve u procesu sinodske obnove župa

[9] Usp. Đuro HRANIĆ, Dosadašnja priprava biskupijske Sinode. Priopćenje svećenicima na Veliki četvrtak, 9. travnja 1998. u Đakovu, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 126 (1998.) 5, 341.; Stanislav ŠOTA, Analiza pastoralnih nastojanja nakon proglašenja dokumenta Ti si Krist – za nas i za sve ljude. Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske, u: *Diacovensia*, 27 (2019.) 1, 79.

i laičkih udruženja kao onih pastoralnih struktura koje su u *Izjavama i odlukama* prepoznate kao posebno pogodne za pouku, odgoj i oživotvorenje socijalnog nauka. Kako induktivno-deduktivna metoda socijalnog nauka Crkve, a napose njezin metodološki korak *prosuditi* zahtjeva prosuđivanje stvarnosti u odnosu na vrijednosnu ljestvicu koju naviješta Evanđelje te kako do sada nije sustavno istražena primjena socijalnog nauka na *Sinodi* u *Radu* će, prije socijalno-etičkog istraživanja, bit istraženo sinodsko učenje o socijalnom nauku, a napose u odnosu na župe i laička udruženja.

Slijedom navedenog, *Rad* je podijeljen na dva glavna dijela: Prvi dio naslovljen je *Obilježja socijalno-evangelizacijskog potencijala pastoralnih struktura,* a drugi *Stanje i perspektive korištenja socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja* s dvjema cjelinama:

I. (Ne)iskorištenost socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja;

II. Praktične smjernice za poučavanje, odgoj i oživotvorenje socijalnog nauka Crkve

U prvom dijelu bit će istraženo: (1) Proces koji je doveo do pune primjene socijalnog nauka Crkve unutar sinodskih tema. Riječ je o vrlo složenom i dinamičkom procesu u okviru kojega su se izmjenjivali različiti metodološki, društveno-političko-gospodarski, pastoralni i doktrinarni čimbenici koji su, svaki sa svoje strane, zahtijevali ili priječili otkrivanje i primjenu socijalnog nauka Crkve unutar sinodskih tema. Bez uvida u njegovu dinamiku i čimbenike nije moguće ni cjelovito razumjeti kontekst i zahtjeve sinodskih *Izjava i odluka* za primjenom socijalnog nauka u evangelizacijskom procesu čitave mjesne Crkve; (2) Obilježja i zahtjevi đakovačkog i srijemskog modela socijalnog nauka Crkve. Crkva đakovačka i srijemska je tijekom sinodskog hoda došla do spoznaje o postojanju vrlo kompleksnih kriza na različitim razinama i područjima mjesnog crkvenog života. Svjesna da je jedan od njihovih temeljnih uzroka pomanjkanje razumijevanja i življenja vjere u njezinoj socijalnoj dimenziji, *Sinoda* je u *Izjavama i odlukama* u svrhu provedbe novoga evangelizacijskog procesa čitave mjesne Crkve izradila đakovački i srijemski modela socijalnog nauka Crkve. Zbog toga se obilježja i zahtjevi toga modela pokazuju kao neizostavni kriteriji za svako istraživanje/prosudbu do sada provedenog procesa sinodske obnove; (3) Obilježja socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja. Prepoznavši u župama i laičkim udruženjima velik socijalno-evangelizacijski potencijal, *Sinoda* ih je posebno istaknula kao one pastoralne struktura po kojima socijalni nauk poukom i odgojem treba promicati i djelima oživotvorivati. U tu svrhu u *Izjavama i odlukama* su u svjetlu socijalnog nauka Crkve izrađene smjernice za njihovu obnovu. Zbog toga te smjernice osim normativnog značaja imaju istovremeno i vrijednost neizostavnih

kriterija za svako istraživanje/prosudbu dosadašnje obnovljenosti i iskorištenosti njihovog socijalno-evangelizacijskog potencijala.

Drugi dio *Rada* podijeljen je na dvije cjeline. U prvoj cjelini bit će istražena (ne)iskorištenost socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja pod vidom primjene socijalnog nauka u procesu njihove strukturne i evangelizacijsko-sadržajne obnove. U tu svrhu postavljene su četiri hipoteze: (1) U Crkvi đakovačko-osječkoj postoje brojne pastoralne strukture koje imaju značajan socijalno–evangelizacijski potencijal za oživotvorenje socijalnog nauka Crkve; (2) Župe Crkve đakovačko-osječke kao primarne pastoralne strukture ne koriste vlastiti socijalno–evangelizacijski potencijal; (3) Laička udruženja koja djeluju u Crkvi đakovačko-osječkoj ne koriste vlastiti socijalno–evangelizacijski potencijal; Te (4) župe i laička udruženja koja djeluju u Crkvi đakovačko-osječkoj ne koriste u pouci i odgoju svojih članova socijalno-evangelizacijski potencijal *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja*. Provjera hipoteza bit će provedena socijalno-etičkom prosudbom podataka pokazatelja iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja u pouci i odgoju vjernika laika.

Podaci će bit prikupljani empirijskim istraživanjem koje će obuhvaćati za: (1) župe, analizu arhivske građe *Nadbiskupijskog ordinarijata* u Đakovu (*Zapisnici kanonskih vizitacija* i *Pastoralni izvještaji*) i *Nadbiskupijskog pastoralnog centra u Đakovu* (zapisnici *Studijskih dana o socijalnom nauku Crkve)* te anketno ispitivanje župnika; (2) laička udruženja, analizu arhivske građe *Nadbiskupijskog ordinarijata* u Đakovu (*Pastoralni izvještaji* i *Registar privatnih vjerničkih društava*), *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* (Registar udruga i pokreta) i *Pastoralnog Centra Đakovačko-osječke nadbiskupije* (zapisnici *Studijskih dana o socijalnom nauku Crkve* i evidencija posjećenosti *Socijalnih tribina*); anketno ispitivanje predstavnika udruženja te analizu *Registra udruga Republike Hrvatske*. Prikupljeni podaci svih pokazatelja bit će prosuđeni u svjetlu učenja đakovačkog i srijemskog modela socijalnog nauka o bitnim obilježjima župa i laičkih udruženja te socijalno-etičkog načela *vrijeme je važnije od prostora*.

U drugoj cjelini drugoga dijela *Rada* bit će predložene praktične smjernice za bolje korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja u poučavanju, odgoju i oživotvorenju socijalnog nauka Crkve, a posljedično i uspješniji nastavak sinodske obnove čitave mjesne Crkve đakovačko-osječke. Smjernice će bit predložene u svjetlu dobivenih rezultata provjere hipoteza, temeljnih načela socijalnog nauka Crkve te socijalno-etičkog načela *stvarnost je važnija od ideje*.

PRVI DIO

OBILJEŽJA SOCIJALNO-EVANGELIZACIJSKOG POTENCIJALA PASTORALNIH STRUKTURA

Ti si Krist – za nas i za sve ljude!

(Druga biskupijska sinoda đakovačka i srijemska)

Uvod

Crkva đakovačka i srijemska, svjesna s jedne strane pastoralnih izazova pred kojima se našla uslijed velikih društvenih, političkih i gospodarskih promjena, nametnutog joj rata devedesetih godina dvadesetog stoljeća te s druge strane, potrebe nastavka intenzivnije vlastite obnove u skladu sa smjernicama *Drugog vatikanskog sabora*, pokrenula je 1998. godine *Drugu biskupijsku sinodu đakovačku i srijemsku* sa željom da raspozna što joj Duh Sveti govori o njezinom misteriju i načinu kako ga ostvariti. *Sinoda* se odvijala u tri etape. Prve dvije etape, savjetovanja (1999. – 2002.) i zasjedanja (2000. – 2002.), bile su obilježene produbljivanjem svijesti mjesne Crkve o samoj sebi, o „vjerničkoj stvarnosti, o životnim i društvenim prilikama u kojima se nalazi, pitajući se: `Što kažeš o sebi, Crkvo đakovačka i srijemska?`“[10]. U posljednjoj, trećoj etapi (2008.) izrađen je završni sinodski dokument *Izjave i odluke* o kojemu je nadbiskup Marin Srakić ustvrdio kako je riječ o zdravom nauku utemeljenom na „Božjoj riječi i nauku Učiteljstva Crkve“[11] te ga, kao takvoga, odobrio i proglasio, a potom odredio da se objavi *Knjiga* sinodskih *Izjava i odluka* kao „dragocjeno sredstvo nove evangelizacije o kojoj je naša Crkva razmatrala i na koju je pozvana založiti se u današnjim prilikama osobnog i društvenog života“[12]. Premda su sinodske *Izjave i odluke* u formalno-pravnom smislu obvezujuće mjesno-crkveno pravo, Nadbiskup je izrazio želju da One na prvom mjestu budu „živ poticaj na zajedništvo i jasan putokaz u ostvarenju pastoralnog djelovanja“[13] Crkve đakovačko-osječke. U tom smislu, *Izjave i odluke* primarno treba razumjeti kao istinsko uporište obnove života i poslanja mjesne Crkve izraženo pod vidom tri sinodske želje: (1) da svaki njezin vjernik i župna zajednica postanu svjesniji vlastitog identiteta (usp. IO 1); (2) da svoje poslanje ostvari po mnoštvu različitih oblika suodgovornog služenja svih vjernika (usp. IO 249); te (3) da otvara prostore suodgovornosti u svom krilu kako bi radosno prihvaćala i koordinirala doprinos različitih karizmi i službi za boljitak same sebe i hrvatskog društva u koje je uronjena (usp. IO 1; 22).

Istaknute tri sinodske želje zahtijevale su izradu takvog nacrta obnove po kojem će svakom vjerniku biti omogućen razvoj vlastitog identiteta kroz ponovni osobni susret s Kristom te suodgovorno sudjelovanje u evangelizacijskom poslanju u Crkvi i društvu po prikladnim pastoralnim strukturama. U tom smislu, Crkva đakovačka i srijemska za primarnu svrhu

[10] Marin SRAKIĆ, Dekret proglašenja Izjava i odluka Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske, u: DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Ti si Krist za nas i za sve ljude. Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske*, Đakovo, 2008., 5.
[11] *Isto*, 6.
[12] *Isto*, 6.
[13] *Isto*, 6.

sinodske obnove postavlja unutarnju obnovu i bolju organiziranost, kako bi mogla uspješnije služiti društvenoj sredini u koju je uronjena. Svoju zadaću služenja društvu Crkva ostvaruje po izradi, promicanju i oživotvorenju svog socijalnog nauka[14] koji je po svojoj naravi, jer je „djelo Učiteljstva koje naučava autoritetom što ga je Krist dao Apostolima i njihovim nasljednicima" (*Kompendij* 79), izraz službe naučavanja Crkve i kao takav, bitan i neizostavan sadržaj vjere. U svjetlu toga, nameću se tri, u evangelizacijskom smislu, veoma važna pitanja u odnosu na sinodske *Izjave i odluke*: (1) Kako je i na koji način socijalni nauk Crkve primijenjen u izradi nacrta ponovnog tijeka evangelizacijskog procesa Crkve đakovačke i srijemske? (2) Kod kojih je pastoralnih struktura prepoznat značajan socijalno-evangelizacijski potencijal za oživotvorenje socijalnog nauka Crkve?; Te (3) po kojim se pastoralnim smjernicama te iste strukture trebaju obnoviti kako bi uspješnije iskoristile vlastiti socijalno-evangelizacijski potencijal te tako ostvarile svoju nezamjenjivu ulogu u poslanju Crkve na području socijalnog?

Na tragu navedenih pitanja, u prvom dijelu *Rada,* pod naslovom *Obilježja socijalno-evangelizacijskih potencijala pastoralnih struktura,* istražit će se sljedeće: (1) proces koji je doveo do primjene socijalnog nauka Crkve unutar sinodskih tema; (2) ulogu socijalnog nauka Crkve u nacrtu ponovnog tijeka evangelizacijskog procesa Crkve đakovačke i srijemske; (3) obilježja socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja; te (4) sinodske zahtjeve za primjenom socijalnog nauka Crkve u obnovi župa i laičkih udruženja.

Uvažavajući činjenice da su današnja Crkva đakovačko-osječka i Crkva srijemska do 18. lipnja 2008. godine zajednički hodile sinodskim procesom te da je tek nakon njihovog razdvajanja, 6. srpnja 2008., nadbiskup Marin Srakić potpisao *Dekret proglašenja Izjava i odluka Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske* (2008.), u ovom će se dijelu *Rada,* u duhu crkvenog zajedništva, koristiti naziv *Crkva đakovačka i srijemska*.

[14] Usp. PAPINSKO VIJEĆE „IUSTITIA ET PAX", *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005., 68. (Dalje: *Kompendij*)

1. Socijalni nauk Crkve kao sinodska tema

Sinoda početno nije bila zamišljena kao strogo tematski ograničena, već upravo suprotno, tematski sveobuhvatna i primarno pastoralno usmjerena[15]. To je zahtijevalo neisključivanje niti jedne teme koja se pokaže potrebnom, čineći *Sinodu* otvorenom za sve prijedloge koji će doći od najširih slojeva mjesne Crkve. U tom smislu, ni socijalni nauk Crkve nije bio početno zadana sinodska tema. Čak štoviše, sinodski proces dugo se odvijao bez njegove primijene, premda je na različite načine bio posredno zahtjevan i prisutan. Primjena socijalnog nauka Crkve rezultat je postupnog sinodskog hoda. Kako je Crkva đakovačka i srijemska u dijalogu sa samom sobom, ali i s različitim društvenim i crkvenim prilikama, postupno upoznavala sebe, svoj misterij i poslanje, istovremeno je postajala svjesnija neizostavne potrebe primjene evangelizacijskog značaja socijalnog nauka. Riječ je o vrlo složenom dinamičkom procesu u okviru kojega su se izmjenjivali različiti metodološki, društveno-političko-gospodarski, pastoralni i doktrinarni čimbenici koji su, svaki sa svoje strane, zahtijevali ili priječili otkrivanje i primjenu socijalnog nauka Crkve unutar sinodskih tema.

1.1. Sazivanje Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske

Preuzimajući 15. veljače 1997. godine službu dijecezanskog biskupa, mons. dr. sc. Marin Srakić izrazio je želju za sazivanjem biskupijske sinode[16]. Nepuna tri mjeseca poslije, biskup je započeo s pripremnim radnjama. Prvo se 5. svibnja 1997. posavjetovao s *Prezbiterskim vijećem*, dobivši od svih članova punu podršku[17]. Zatim je pozvao nekolicinu svećenika[18], da svojom stručnošću i iskustvom pruže u okviru *Preliminarnog*/*Predpripravnog*[19] *odbora* pomoć u prvim sinodskim koracima. Tijekom sedam susreta, od 2. rujna 1997. do 30. ožujka 1998., *Odbor* je odredio povijesni okvir te predložio ciljeve, teme, geslo, znak, metodu

[15] Usp. Đuro HRANIĆ, Dosadašnja priprava biskupijske Sinode. Priopćenje svećenicima na Veliki četvrtak, 9. travnja 1998 u Đakovu, 341.
[16] Usp. Marin SRAKIĆ, „Ja sam Marin, vaš brat“ Nastupna poslanica povodom, milošću Božjom, imenovanja biskupom đakovačkim ili bosanskim i srijemskim Đakovo, subota 15. veljače 1997., u: Marin SRAKIĆ, *U zajedništvu Kristova poslanja. Pastirske poslanice i proglasi te (na)govori i prigodne propovijedi o evangelizacijskim naglascima Druge biskupijske sinode. Sabrana djela VIII.*, Đakovo, 2013., 15-22.; Važno je istaknuti kako je prema Dragi Iličiću o potrebi sazivanja *Sinode* prvi progovorio 1996. godine tadašnji predstojnik *Teologije u Đakovu* dr. sc. Pero Aračić obraćajući se u *Božićnoj čestitci* dijecezanskom biskupu Ćirilu Kosu. Usp. Drago ILIČIĆ, *Pastoralni aspekti biskupijske sinode đakovačke i srijemske Dissertatio ad Doctoratum*, 57.
[17] Usp. Marin SRAKIĆ, Poziv na sjednicu, u: *Vjesnik đakovačke i srijemske biskupije*, 125 (1997.) 5, 347.
[18] Usp. Marin SRAKIĆ, Priprava na biskupijsku sinodu (Okružnica broj 1600./1997.), u: *Vjesnik đakovačke i srijemske biskupije*, 126 (1998.) 1, 65.
[19] Tada još uvijek nije bilo precizno određeno koristi li se pojam *Preliminarni odbor* ili *Predpripravni odbor*.

i vremenski okvir održavanja sinodskih zasjedanja[20]. Dana 20. prosinca 1997. godine, Biskup se obratio svećenicima okružnicom *Priprava na biskupijsku sinodu*[21] te ih pri tomu upoznao s do tada učinjenim i pozvao na aktivno sudjelovanje.

Dana 30. svibnja 1998. godine, biskup je potpisao *Dekret sazivanja Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske*[22] te u okviru homilije tijekom slavlja mise u đakovačkoj katedrali istaknuo četiri razloga koji su ga naveli na sazivanje[23]. Prvi razlog bila je potreba i želja da mu kao biskupu široki slojevi svih članova mjesne Crkve svojim savjetima izraze pomoć i suradnju u vršenju biskupske službe. Želja za savjetodavno-suradničkim ostvarenjem biskupske službe, pokazat će se kasnije kao prvi korak u smjeru sinodske obnove i prije same *Sinode*. Preostala tri razloga sazivanja bit će samo pastoralna kontekstualizacija te biskupove želje. Kao drugi razlog, biskup je naveo potrebu oslobođenja od „uokvirenog, stisnutog i obrambenog načina mišljenja koje je stvarano tijekom pedesetogodišnjeg razdoblja života u socijalističko-komunističkom sustavu“[24]. Ta će potreba zahtijevati, kao treći razlog sazivanja, obnovu koja treba biti sveobuhvatna, smišljena, sustavna i solidarna te duhovna i materijalna. Obnovu po kojoj će čitava mjesna Crkva „na prijelazu u treće tisućljeće otkriti i prihvatiti spasiteljsko djelo Krista Gospodina kako bi se svaki krštenik osjećao Crkvom“[25]. Četvrti razlog odnosio se na zahtjev da se s obnovom započne odozdo, iz same baze, kako se ne bi iznevjerio njezin smisao i cilj.

U tada aktualnom trenutku to je prije svega zahtijevalo geografsko i pastoralno okupljanje, upoznavanje i sjedinjenje Crkve – „od trojega učiniti jedno“[26]. To međutim, nije bio nimalo lak zadatak. Prvo, bilo je potrebno integrirati mjesnu Crkvu, jer je osamostaljenjem Republike Hrvatske u geografskom smislu postala razdvojena državnom granicom[27], poštujući pritom specifičnosti i velike razlike s obzirom na pastoralne potrebe oba dijela. Zatim, istovremeno okupiti i ponovno ujediniti s mjesnom Crkvom župe s reintegriranog područja.

[20] Usp. Đuro HRANIĆ, Dosadašnja priprava biskupijske Sinode. Priopćenje svećenicima na Veliki četvrtak, 9. travnja 1998 u Đakovu, 340-345.
[21] Usp. Marin SRAKIĆ, Priprava na biskupijsku sinodu (Okružnica broj 1600./1997.), 65.
[22] Usp. Marin SRAKIĆ, Dekret sazivanja Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske, u: *Vjesnik đakovačke i srijemske biskupije*, 126 (1998.) 6, 410.
[23] Usp. Marin SRAKIĆ, Homilija biskupa Marina Đakovo, katedrala, 30. svibnja 1998., u: *Vjesnik đakovačke i srijemske biskupije*, 126 (1998.) 7-8, 434.
[24] *Isto,* 434.
[25] Đuro HRANIĆ, Dosadašnja priprava biskupijske Sinode. Priopćenje svećenicima na Veliki četvrtak, 9. travnja 1998 u Đakovu, 341.
[26] Marin SRAKIĆ, Sazivanje Biskupijske sinode Đakovo, uoči Nedjelje Pedesetnice, subota 30. svibnja 1998., u: *Vjesnik đakovačke i srijemske biskupije*, 126 (1998.) 7-8, 434-435.
[27] Osamostaljenjem Republike Hrvatske srijemski dio Đakovačke i Srijemske biskupije postao je, državnom granicom između današnje Republike Srbije i Republike Hrvatske, geografski razdvojen od ostatka Biskupije.

Formalno-pravna mirna reintegracija okupiranih područja nije bila dovoljna, jer ono što su mnogi vjernici tijekom ratnih godina proživjeli umnogome ih je, kao osobe, duboko promijenilo. Dok je jedan dio proživio *Domovinski rat* pod okupacijom, drugi je bio u progonstvu. Među njima nastale su različitosti tijekom ratnih godina – ponegdje su postajale i uzrokom ozbiljnih napetosti. U takvim okolnostima, Crkvu se najbolje moglo okupiti i ujediniti kroz međusobno susretanje, upoznavanje i zajedničko traganje za načinom obnove. U tu svrhu, svakom je vjerniku trebalo omogućiti slobodno izražavanje mišljenja o Crkvi i vlastitom položaju u Njoj kako bi se osjećao suodgovornim za Nju. Upravo se to početno susretanje i upoznavanje u kasnijim godinama pokazalo kao pravi sinodski/zajednički hod – duboko iskustvo punine crkvenog zajedništva po kojemu se raspoznavalo što Duh Sveti govori Crkvi. O *Sinodi* se zbog toga može reći da je bila pastoralni projekt u pastoralnom projektu. S njom se s jedne strane, kroz traganje za načinima obnove, okupljalo i ujedinjavalo Crkvu te je istovremeno s druge strane po tom istom okupljanju i traganju započinjala i sama obnova. U svrhu traganja za odgovorom na pastoralne zahtjeve, sadržane u četiri razloga sazivanja, oblikovani su sinodski ciljevi, teme, geslo i metoda, a s čime su posredno postavljeni doktrinarni poticaji za uvrštavanjem socijalnog nauka Crkve unutar sinodskih tema.

1.2. Metodologija sinodskog procesa

Pastoralna usmjerenost *Sinode* utjecala je na odabir induktivno-deduktivne metode. Metoda je induktivna jer je polazište neprestana budnost u odnosu na društveno-povijesna događanja. Istovremeno, ta je metoda i deduktivna, jer iz istine vjere i razuma crpi svjetlo, koje daje smisao stvarnosti, prihvaća doprinos te iste stvarnosti i utvrđuje oblike ponašanja. Riječ je o teološkom tumačenju društveno-povijesnih fenomena temeljenom na dinamičkom procesu[28] koji se ostvaruje kroz metodološki trokorak[29] *vidjeti*, *prosuditi* i *djelovati* (usp. SNCUSO 7). Prvi korak – *vidjeti,* odnosi se na utvrđivanje prikladnih postupaka opažanja te na samo opažanje i proučavanje povijesnih problema i njihovih uzroka ne izostavljajući pri tom iz vida „vrijednosnu ljestvicu koju naviješta Evanđelje“ (SNCUSO 7). U drugom koraku – *prosuditi,* prethodno opaženo prosuđuje se u odnosu na evanđeosku istinu o čovjeku. U trećem koraku –

[28] Usp. ZBOR ZA KATOLIČKI ODGOJ, Socijalni nauk Crkve u svećeničkom obrazovanju, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991., 7. (Dalje: SNCUSO); Norbert METTE, Gaudium et spes – Pastoralna konstitucija pastoralnoga koncila, u: Nediljko Ante ANČIĆ – Tonči MATULIĆ (prir.), *Svijetu ususret Hrvatska katolička teologija i teološki dijalog u Europi*, Split, 2007., 39-54.

[29] Usp. IVAN XXIII., Mater et Magistra, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991., 236. (Dalje: MM).

djelovati, određuje se što je uistinu moguće praktično učiniti kako bi se doprinijelo premošćivanju jaza između onoga kako je i kako bi trebalo biti te kojim sadržajem, tko i na koji način to treba činiti u aktualnim strukturnim i ljudskim mogućnostima i ograničenjima.

U skladu s time, *Sinoda* se odvijala u tri međusobno povezane i usporedne etape koje čine jedinstvenu i nedjeljivu cjelinu. Prva, pripremna etapa odnosila se na ustanovljenje *Pripravnog povjerenstva* (1998.), oblikovanje četiri sinodska pripremna odbora (1998.) i održavanje četiri biskupijska savjetovanja (1999. – 2002.). Druga, središnja etapa (2000. – 2002.) odvijala se u okviru četiri zasjedanja. U trećoj, završnoj etapi (2002. – 2008.) izrađivan je, proglašen i objavljen završni sinodski dokument *Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske*.

Dana 30. lipnja 1998. godine biskup Marin Srakić imenovao je *Pripravno povjerenstvo* sačinjeno od devet svećenika, troje laika te jednog redovnika i jedne redovnice[30]. *Povjerenstvo* je ustanovljeno kao trajno tijelo koje je potpora Biskupu u pripravi i provedbi *Sinode*. Ono je pratilo, usmjeravalo i koordiniralo sinodska događanja; pomagalo Biskupu u izabiranju pitanja za sinodske rasprave i imenovanju članova *Sinode*; izrađivalo pravilnik rada *Sinode*, pripravljalo nacrte radnih materijala i sinodskih zasjedanja. Na četvrtoj sjednici *Pripremnog povjerenstva*[31], a na temelju prethodnog prijedloga *Predpripravnog odbora*[32] odlučeno je da se sinodski sadržaj po kojemu će se ostvariti sinodski ciljevi podijeli i obradi na temelju metode dogmatske konstitucije *Lumen gentium*. *Povjerenstvo* je pri tomu ponajprije imalo u vidu metodu podjele sadržaja *Konstitucije* prema kojoj Crkva kao zajedništvo svoj misterij i poslanje artikulira kroz tri dimenzije života, s kojima su povezane tri temeljne službe: proročko-navjestiteljsko-evangelizacijska, svećeničko-posvetiteljsko-liturgijska te kraljevsko-karitativno-služenjska.

Biskupijska savjetovanja odvijala su se na tri razine, biskupijskoj, nadžupnoj i župnoj. Biskupijska razina odnosila se na rad sinodskih odjela, odbora i stručnih komisija, u čijem su radu sudjelovali od biskupa imenovani i izabrani članovi *Sinode* te stručnjaci iz različitih područja. Na prijedlog *Pripremnog povjerenstva* biskupijsko savjetovanje se s biskupijske razine proširilo i na župnu i nadžupnu razinu kroz dijalog sa širokim krugom vjernika[33]. Na taj

[30] Usp. Marin SRAKIĆ, Dekret o osnivanju pripremnog povjerenstva biskupijske sinode, u: *Vjesnik đakovačke i srijemske biskupije*, 126 (1998.) 9, 575.
[31] Usp. HR-NAĐ-22 (Sinoda), *Zapisnik sa četvrte sjednice Pripremnog povjerenstva*, od 19. studenog 1998.
[32] Usp. Đuro HRANIĆ, Dosadašnja priprava biskupijske Sinode. Priopćenje svećenicima na Veliki četvrtak, 9. travnja 1998. u Đakovu, 342.
[33] Usp. DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Radni materijali za biskupijsko savjetovanje. Evangelizacija (prvi dio)*, Đakovo, 1999., 5-6. (Dalje: *Prvo biskupijsko savjetovanje (prvi dio)*)

se način, posebno laicima, omogućilo da po očitovanju svojih potreba, želja i mišljenja o sinodskim ciljevima aktivno sudjeluju u savjetovanju Biskupa u određivanju pitanja o kojima će *Sinoda* raspravljati. Dijalog se odvijao kroz razgovore u malim skupinama svećenika, redovnika i laika, pri čemu broj skupina nije bio ograničen. Ostvarenje ideje o tematskoj sveobuhvatnosti *Sinode* i želja za zahvaćanjem što je moguće šireg kruga vjernika zahtijevali su da razgovora u malim skupinama bude što više. Tako shvaćeni, razgovori su se pokazali kao izvrsna prigoda za razvoj crkvenog zajedništva i produbljivanje osobne vjere vjernika. U odnosu na razvoj crkvenog zajedništva razgovorima se željelo: (1) ojačati i izgraditi sinodalni pristup u životu Crkve te postaviti temelje za oživotvorenje struktura dijaloga i suodgovornosti na župnoj i biskupijskoj razini; (2) doprinijeti boljem uzajamnom upoznavanju i snažnijem povezivanju laika unutar svake župne zajednice i unutar Biskupije te tako istovremeno izgraditi crkveno zajedništvo na svim razinama; (3) uključiti što je moguće veći broj vjernika kako bi se svećenici i laici vježbali u međusobnom uvažavanju i slušanju, zajedničkom radu i međusobnoj suradnji; te (5) oblikovati barem jednu skupinu suradnika koja će biti kvasac i nositelj sinodske obnove na župnoj razini. U odnosu na produbljivanje osobne vjere, razgovorima se željelo učvrstiti vjeru po utvrđivanju i produbljivanju znanja o vjeri. Za svaki razgovor bili su pripremljeni radni materijali podijeljeni na podteme savjetovanja koje su sadržavale tri dijela: (1) teorijski uvod u podtemu; (2) radne listove za razgovore; te (3) službu riječi. Svaka sadržajna nedorečenost teorijskog uvoda te izostavljanje ili pogrešno pozicioniranje određene podteme neposredno je utjecalo da se o nekim sadržajima ne razgovara ili se razgovara na necjelovit način. Materijali su bili i stanoviti katekizmi za utvrđivanje i produbljivanje vjerskog znanja o temama o kojima su se vodili razgovori. Riječ je o pastoralno vrlo pohvalnom pristupu, napose jer su mnogi laici, pa čak i oni koji su duboko vezani uz Crkvu, bili vrlo površnog vjerskog znanja koje je nerijetko bilo na razini sakramentalne kateheze osnovnoškolske dobi. Mnogima je tako možda i po prvi put omogućeno dublje upoznavanje sa sadržajem vjere. Zbog toga je svaka moguća sadržajna manjkavost bila istovremeno i propuštena prilika za cjelovito upoznavanje sa sadržajima vjere, ispravno prianjanje uz njih, a posljedično i njezino autentično življenje.

Druga središnja etapa odvijala se na četiri sinodska zasjedanja na kojima su ravnopravno aktivno sudjelovali predstavnici svih slojeva mjesne Crkve, svećenici, redovnici/redovnice i laici. Prvo zasjedanje, od 15. do 18. listopada 2000. godine, održano je na temu evangelizacije, drugo, od 15. do 17. ožujka 2001., na temu liturgije, treće, od 25. do 27. listopada 2001., na temu kršćanskog poziva i služenja te četvrto, od 3. do 5. listopada 2002., na temu ustroja

biskupijske zajednice. Za svako sinodsko zasjedanje pripremljeni su sinodski materijali koji su sadržajno bili podijeljeni na četiri dijela: (1) uvodni teorijski dio o temi zasjedanja; (2) teološko-pastoralna polazišta o pojedinoj podtemi zasjedanja; (3) pregled i prosudba postojećeg stanja za pojedinu podtemu; te (4) prijedlozi zaključaka za sinodsko zasjedanje za pojedinu podtemu. Ukupno je sudjelovalo 179 članova *Sinode,* koji su bili podijeljeni u tri kategorije: članovi po pravu (48), članovi po izboru (19) i članovi po biskupovom pozivu (112).

Nakon četvrtog sinodskog zasjedanja i zadnje sjednice *Pripremnog povjerenstva, Sinoda* je ušla završnu fazu. Sinodski hod je prešao u područje „tihog, od javnosti udaljenog rada“[34] unutar kojega se izrađivao završni sinodski dokument. Međutim, s prvim koracima u pripremi završne faze započelo se već nakon prvog zasjedanja. Na dvadeset trećoj sjednici *Pripremnog povjerenstva* istaknuto je da se sinodski materijali pripremljeni za zasjedanje dorade u svjetlu sinodskih rasprava u svrhu izrade završnog sinodskog dokumenta – sinodskih izjava i odluka[35]. Tajnik *Sinode*, pomoćni biskup Đuro Hranić, izvijestio je 10. srpnja 2002. godine članove *Povjerenstva* da su voditelji sinodskih odjela održali sastanak o doradi materijala sa sinodskih zasjedanja i odabiru metodologije pripreme završnog sinodskog dokumenta. Tom prigodom *Povjerenstvo* je dogovorilo da s doradom materijala treba završiti do kraja veljače 2003. godine, a napose s prijedlozima zaključaka za sinodsko zasjedanje za pojedinu podtemu na temelju kojih će se izraditi novi dokument koji će Biskup proglasiti kao sinodske izjave i odluke. Na dvadeset devetoj sjednici *Povjerenstva* održanoj 2002. godine voditelji *Odjela* izvijestili su da je usklađivanje sinodskih materijala u velikoj mjeri završeno te da su kao takvi pregledani od strane *Stručne komisije* koja nije imala značajnijih primjedbi[36]. Članovi *Povjerenstva* izrazili su mišljenje da završni dokument predstavlja sintezu materijala te da u skladu s time oblikovanje strukture završnog dokumenta treba poštivati strukturu materijala sa sinodskih zasjedanja te da brojevi završnog dokumenta trebaju imati svoj kontinuitet i slijediti radne materijale. Premda je biskup Marin Srakić najavio proglašenje završnog dokumenta za Duhove 2003. godine, do proglašenja tada nije došlo. Ono je odgođeno još nekoliko puta[37]. Konačno, dana 6. srpnja 2008. godine, tada već kao nadbiskup Đakovačko-osječke nadbiskupije, Marin Srakić potpisao je *Dekret proglašenja Izjava i odluka Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske* te tako i službeno završio *Drugu biskupijsku sinodu*

[34] Antun JARM, Ivan Pavao II. zaključio sinodu, u: *Glas Koncila,* 42 (2003.) 24, 14.
[35] Usp. HR-NAĐ-22 (Sinoda), *Zapisnik sa dvadeset treće sjednice Pripremnog povjerenstva*, od 8. srpnja 2001.
[36] Usp. HR-NAĐ-22 (Sinoda), *Zapisnik sa dvadeset devete sjednice Pripremnog povjerenstva*, od 20. prosinca 2002.
[37] Prvi termin – Duhovi 2003.; drugi termin – hodočašće hrvatskih vjernika Papi u Rim u studenom 2003.; treći termin – Dan Biskupije, 2. listopada 2004. – peti termin, 14. svibnja 2005.

đakovačku i srijemsku. Važno je istaknuti da pod izrazom *izjave* dokument *Uputa o biskupijskim sinodama* (1997.) podrazumijeva vršenje učiteljske službe biskupa pod vidom osvjedočenja „vjerskih istina ili katoličkoga morala, osobito u pitanjima od većeg utjecaja u životu partikularne Crkve“[38]. Isti *Dokument*, pod izrazom *odluke*, podrazumijeva vršenje biskupove službe upravljanja pod vidom propisanih rješenja/pravnih odredbi za cijelu biskupijsku zajednicu[39]. Niti *Zakonik kanonskog prava* (1983.), niti *Uputa o biskupijskim sinodama* ne propisuju u kojoj od navedene dvije forme (izjave/odluke) mora biti oblikovan završni sinodski dokument, već ostavljaju slobodu odabira između učiteljskog-izjavnog, pravno-odredbenog ili kombiniranog koji uključuje oba[40]. Iz samog naziva *Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske* vidljivo je kako je *Sinoda* odabrala kombinirani model.

1.3. Povijesni kontekst sazivanja i provedbe Sinode

Krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina dvadesetog stoljeća Europa je proživjela velike društvene, političke i gospodarske promjene koje su preokrenule tijek europske, svjetske, a prema tome i hrvatske povijesti. Padom komunizma u tadašnjoj Jugoslaviji (1989./90.), demokratizacijom hrvatskog društva, tranzicijom planskog gospodarstva u tržišno, osamostaljenjem Republike Hrvatske te nametnutim joj ratom potpuno su se promijenile okolnosti i mogućnosti crkvenog djelovanja. Riječ o vrlo kompleksnom i izazovnom vremenu koje je unatoč mnogim poteškoćama Crkva prikladno pastoralno iskoristila koristeći se svojim teološko-socijalnim govorom i konkretnim socijalnim zalaganjem u svrhu povećanja interesa crkvene i civilne javnosti za socijalni nauk i njegovu postupnu primjenu u Crkvi i društvu. Pastoralna usmjerenost *Sinode* kao odgovor na izazove nastale uslijed navedenih promjena te zalaganje Crkve na nacionalnoj razini oko povećanja interesa za socijalni nauk pokazat će se kao bitni početni poticaji za njegovo uvrštavanje unutar sinodskih tema. U tom smislu je za cjelovito razumijevanje procesa uvrštavanja i primjene socijalnog nauka na *Sinodi* veoma važno razumjeti društveno-političko-gospodarski te crkveno-teološki kontekst u Hrvatskoj unutar kojega je sazvana i provedena *Sinoda*.

---

[38] KONGREGACIJA ZA BISKUPE, KONGREGACIJA ZA EVANGELIZACIJU NARODA, Uputa o biskupijskim sinodama, u: https://www.zg-nadbiskupija.hr/sinoda/dokumenti-6889/crkveni-propisi/uputa-o-biskupijskim-sinodama, (posjećeno 16. 2. 2022.), V., 2.
[39] Usp. *Isto*, V., 2.
[40] Usp. Zdenko ILIĆ – Marija ŽIVKOVIĆ, Biskupijska sinoda – vrhunac zakonodavne aktivnosti partikularne Crkve, u: Josip ŠALKOVIĆ (ur.), *Zakon u životu partikularne Crkve*, Zagreb, 2016., 236.

1.3.1. Društveno-političko-gospodarski kontekst

Proces demokratizacije hrvatskog društva započeo je 1989. godine osnivanjem prvih oporbenih političkih stranaka[41]. Prvi višestranački izbori nakon *Drugog svjetskog rata* održani su 22. travnja (prvi krug) i 6. svibnja (drugi krug)[42], a konstituirajuća sjednica višestranačkog *Sabora* 30. svibnja 1990. godine. Dana 22. prosinca 1990. godine donošenjem *Božićnog Ustava* završio je proces prijelaza iz totalitarnog u demokratski sustav te istovremeno je započeo proces hrvatskog osamostaljenja[43]. Uslijedio je referendum o samostalnosti 19. svibnja 1991. godine na kojem se 92,18% glasača izjasnilo protiv ostanka Republika Hrvatska u Jugoslaviji kao jedinstvenoj državi. Na temelju neposredno iskazane volje građana te nakon neuspjeha daljnjih pregovora s ostalim bivšim jugoslavenskim republikama *Hrvatski sabor* je 25. lipnja 1991. godine donio *Ustavnu odluku o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske*[44]. Ishod referenduma bio je polazište za donošenja 8. listopada iste godine *Odluke* o raskidu državno-pravnih odnosa s ostalim republikama i pokrajinama[45], čime je Republika Hrvatska i formalno-pravno postala samostalna i suverena država.

Proces tranzicije planskog gospodarstva u tržišno u Hrvatskoj se odvijao kroz dva usporedna procesa pretvorbu i privatizaciju[46]. Naime, nakon dolaska na vlast komunističke

---

[41] Usp. Ante NAZOR, *Počeci suvremene Hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske: od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, Zagreb, 2007., 14-18. Dana 19. siječnja 1989. sastao se inicijativni krug *Hrvatskog demokratskog zbora* iz kojega je 17. lipnja iste godine osnovana *Hrvatska demokratska zajednica*. Iste godine, 2. veljače osnovano je *Udruženje za jugoslavensku demokratsku inicijativu*, 20. svibnja *Hrvatsko socijalno-liberalna stranka*, a 16. prosinca *Socijaldemokratska stranka Hrvatske*.

[42] U okviru ovih izbora birani su zastupnici u *Sabor* tada još Socijalističke Republike Hrvatske koja je bila sastavni dio Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Na ovim izborima uvjerljivo je pobijedila *Hrvatska demokratska zajednica*. Usp. https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/index.html#/app/home (posjećeno 16. 2. 2022.).

[43] „Republika Hrvatska ostaje u sastavu SFRJ do novog sporazuma jugoslavenskih republika ili dok Sabor RH ne odluči drugačije…". SABOR REPUBLIKE HRVATSKE, Ustav Republike Hrvatske, u: *Narodne novine*, 1092 (1990.) 56, čl. 140. Proces je započeo u ljeto 1990. godine kada je *Predsjedništvo* Socijalističke Republike Hrvatske donijelo odluku kojom *Saboru* predlaže donošenje *Ustava Republike Hrvatske*. Odluku su na svojim sjednicama 25. i 26. srpnja 1990. godine podržala sva tri tadašnja saborska vijeća: *Vijeće udruženog rada*, *Vijeće općina* i *Društveno-političko vijeće*. Kao ciljevi *Ustava* zacrtani su: određenje Hrvatske kao suverene države hrvatskoga naroda i njezinih državljana pripadnika drugih naroda i manjina, države parlamentarne demokracije, vladavine prava i tržišnog gospodarstva. Na izradi *Ustava* radila je potom *Ustavotvorna komisija* u kojoj su bili istaknuti predstavnici političkog i akademskog života. Prvi saziv *Hrvatskoga sabora* na zajedničkoj sjednici triju vijeća 22. prosinca 1990. godine donio je *Odluku o proglašenju Ustava Republike Hrvatske* čime je ispunio svoju ustavotvornu ulogu. Kako je *Ustav* donesen neposredno pred Božić, naziva se još i *Božićnim Ustavom*. Usp. https://www.sabor.hr/hr/o-saboru/povijest-saborovanja/vazni-datumi/22-prosinca-bozicni-ustav-prvi-ustav-neovisne-republike (posjećeno 16. 2. 2022.)

[44] Usp. SABOR REPUBLIKE HRVATSKE, Ustavna odluka o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske, u: *Narodne novine*, 872 (1991.) 31.

[45] Usp. SABOR REPUBLIKE HRVATSKE, Odluka, u: *Narodne novine*, 1265 (1991.) 53.

[46] Pojmovi pretvorba i privatizacija nerijetko se koriste kao sinonimi, međutim oni to nisu. Pretvorba je promjena društvenih poduzeća bez poznatog vlasnika u poduzeća s poznatim vlasnikom, a privatizacija prodaja državnog vlasništva u privatno.

partije 1945. godine većina tadašnjega privatnog vlasništva je oduzeta i nasilno pretvorena u društveno vlasništvo. Nakon demokratskih promjena u Hrvatskoj je bilo potrebno „ispraviti tu nepravdu“ odnosno učiniti pretvorbu i privatizaciju tog društvenog vlasništva. Dana 18. travnja 1991. godine, Sabor Republike Hrvatske donio je *Ukaz o proglašenju Zakona o pretvorbi društvenih poduzeća* [47] s ciljem ukidanja društvenog vlasništva poduzeća i njihove pretvorbe u dionička društva ili društva ograničene odgovornosti s poznatim vlasnikom[48].

Sva poduzeća podijeljena su u dvije skupine. Jednu koju su činila poduzeća za koje je procijenjeno da imaju strateški značaj[49] te su kao takva izostavljena iz privatizacije i neposredno su potpala pod vlasništvo države te drugu skupinu od ne-strateškog značaja koja su ušla u proces privatizacije[50]. Pretvorba je morala biti potpuna i bez ostataka. Zaposlenicima poduzeća omogućena je kupnja dionica uz popust, koji je ovisio o njihovu radnom stažu u poduzeću te uz otplatu u roku od pet godina. Premda se može učiniti kako je *Zakonom o pretvorbi* započela i privatizacija, to u praksi ipak nije u cijelosti zaživjelo, jer se nije ostvarilo stvaranje privatnog vlasništva nad društvenim kapitalom[51]. Naime, zaposlenici su samo ugovorili kupnju poduzeća, a zapravo su samo kupili onaj dio koji su uplatili. Vlasnik neuplaćenih dijelova postao je *Državni fond za razvoj*, kojemu su pripala materijalna prava, bez obzira što zaposleni imaju određena upravljačka prava. Također, po završetku procesa pretvorbe pojedinog poduzeća neprodani dio dionica postao je vlasništvo države. Dana 1. ožujka 1996. godine *Sabor* je donio *Odluku o proglašenju Zakona o privatizaciji*[52] kojom su obuhvaćena sva poduzeća koja još uvijek nisu privatizirana i u vlasništvu su fondova, i ovaj put izostavljena su strateška poduzeća. Državnim fondovima je omogućena prodaja njihovih dionica, udjela, stvari i prava. Dana 3. listopada 1997. godine *Sabor* je donio *Odluku o proglašenju Zakona o privatizacijskim investicijskim fondovima*[53] te tako nastavno na *Zakon o privatizaciji* omogućio masovnu

[47] Usp. SABOR REPUBLIKE HRVATSKE, Ukaz o proglašenju Zakona o pretvorbi društvenih poduzeća, u: *Narodne novine,* 590 (1991.) 19.
[48] Pretvorbom je obuhvaćeno oko 4.000 poduzeća u vrijednosti oko 20 milijardi američkih dolara. Predviđeno je više načina provođenja pretvorbe, prodaja cijelog poduzeća ili njegovog idealnoga dijela, ulaganje kapitala, pretvaranje ulaganja na ugovornoj osnovi u poduzeće i potraživanje prema poduzeću te prijenos svih dionica odnosno udjela u državno vlasništvo bez naknade.
[49] Poduzeća od strateškog značaja: INA, HEP, HŽ, HPT, HRT, Hrvatske šume, Hrvatske ceste
[50] Usp. Miroslav GREGUREK, Stupanj i učinci privatizacije u Hrvatskoj, u: *Ekonomski pregled,* 52 (2001.) 1-2, 155-188.
[51] Usp. Vladimir DUGALIĆ – Šimo ŠOKČEVIĆ, Privatizacija društvenog/državnog vlasništva - (ne)uspjeli tranzicijski proces? Socijalno - etička prosudba, u: *Diacovensia,* 15 (2007.) 1, 103-154.
[52] Usp. ZASTUPNIČKI DOM SABORA REPUBLIKE HRVATSKE, Odluka o proglašenju Zakona o privatizaciji, u: *Narodne novine,* 13 (1996.) 2.
[53] Usp. ZASTUPNIČKI DOM SABORA REPUBLIKE HRVATSKE, Odluka o proglašenju Zakona o privatizacijskim investicijskim fondovima, u: *Narodne novine,* 1659 (1997.) 109.

privatizaciju zasnovanu na besplatnoj dodjeli dionica socijalno najugroženijim skupinama stanovništva, najviše onima koji su bili pogođeni posljedicama rata[54].

Uvažavajući sve okolnosti uspostavljanja države, ratnog gospodarstva, prognanih, izbjeglih i poratne obnove hrvatski model pretvorbe i privatizacije je u mnogim dimenzijama bio obilježen dubokom nepravdom na koju su ukazivali hrvatski biskupi i katolički socijalni etičari[55]. Ovakvim modelom proglašavanja društvenih poduzeća državnim, država je povrijedila važna socijalna načela solidarnosti i supsidijarnosti te učinila nepravdu radnicima koji su to vlasništvo desetljećima stvarali. Menadžeri i državna birokracija nerijetko su bili upućeni jedni na druge, što je s vremenom dovelo do klijentističkog preuzimanja poduzeća od strane podobnih ljudi. Koncept menadžerskih kredita omogućio je da instrumenti osiguranja vraćanja kredita budu dionice otkupljenih poduzeća kojima nije bila utvrđena tržišna vrijednost. Kako je mali broj poduzeća mogao ostvariti dovoljan profit, otplata kredita je išla na štetu vrijednosti samih poduzeća. Otkup dionica malih dioničara za simboličan iznos omogućio je nasilno preuzimanje poduzeća i posljedično stvaranje monopola. Prvo desetljeće procesa tranzicije hrvatskog gospodarstva ostavilo je dugoročne negativne posljedice na ukupno hrvatsko društvo stvorivši različite dimenzije socijalnih, gospodarskih i političkih oblika nepravdi koje se osjećaju i danas.

Oboje, demokratizacija hrvatskog društva i tranzicija planskog gospodarstva u tržišno, su bili neizostavni poticaji Crkvi da svojim socijalno-teološkim govorom rasvjetljava i ukazuje na njihove negativne posljedice te predlaže putove njihovog rješavanja.

[54] Usp. Miroslav, GREGUREK, Stupanj i učinci privatizacije u Hrvatskoj, 155-188. Iako je broj onih koji ulaze u zadanu kategoriju stanovništva bio oko 350.000 građana u privatizaciji je sudjelovalo samo 240.000.

[55] Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Pismo hrvatskih biskupa katoličkim vjernicima. Etičnost u gospodarstvu, u: *Glas Koncila*, 32 (1993.) 18, 3.; Vladimir DUGALIĆ – Šimo ŠOKČEVIĆ, Privatizacija društvenog/državnog vlasništva - (ne)uspjeli tranzicijski proces? Socijalno - etička prosudba, 103-154.; Stjepan BALOBAN, *Etičnost i socijalnost na kušnji. Socijalna problematika u Hrvatskoj*, Zagreb, 1997., 41.; Stjepan BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Marijana KOMPES, *Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve Deseta obljetnica djelovanja (1998 – 2008.)*, Zagreb, 2008., 13-15.

1.3.2. Crkveno-teološki kontekst

Procesi demokratizacije, osamostaljenja i tranzicije gospodarstva imali su neposredne posljedice na čitavu Crkvu u Hrvatskoj. Do tada komunizmom nasilno getoizirana Crkva odjednom se našla pred dvostrukim očekivanjem[56]. S jedne strane, Crkvi se u odnosu na samu sebe otvorio dodatni prostor za cjelovitije ostvarenje obnove u duhu *Drugog vatikanskog sabora* koja je u određenim područjima bila onemogućena u komunizmu. S druge strane, društvo je od Crkve očekivalo da postane važan čimbenik odgoja mladih generacija, učiteljica čovječnosti i promicateljica dostojanstva svakog čovjeka. U tom novom društvenom, političkom i gospodarskom kontekstu socijalni nauk Crkve postaje poželjna i vrlo prisutna tema unutar crkvenog i civilnog javnog prostora. Poticaji koji su tomu doprinijeli prvenstveno su dolazili od strane Crkve te kao takvi i danas mogu poslužiti kao primjeri dobre prakse kako pastirima i teolozima tako isto i svim vjernicima laicima. Ti su se poticaji istovremeno odvijali na teorijskoj i praktičnoj razini[57].

Teorijska razina. Kronološki prvi poticaj bio je usko povezan s dva na opće crkvenoj razini vrlo značajna događaja. Papa Ivan Pavao II. je 1991. godine povodom obilježavanja sto godina od objave prve socijalne enciklike Lava XIII. *Rerum novarum* (1891.). objavio socijalnu encikliku *Centesimus annus* te proglasio *Godinu socijalnog nauka Crkve*. U kontekstu ta dva događaja u Zagrebu je pod vodstvom profesora Marijana Valkovića *Katedra moralne teologije Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* organizirala 15. svibnja 1991. godine *Akademiju o stotoj obljetnici prve socijalne enciklike*. Tom prigodom, dekan *Fakulteta* Tomislav Janko Šagi-Bunići i veliki kancelar *Fakulteta*, kardinal Franjo Kuharić u svojim su govorima podržali ideju za osnivanje nove *Katedre socijalnog nauka Crkve* na *Katoličkom bogoslovnom Fakultetu Sveučilišta u Zagrebu*[58]. Kardinal F. Kuharić je također istaknuo „da katolički društveni nauk, za kojim postoji glad u našoj domovini, postane instrumentom evangelizacije“[59]. Važno je istaknuti da su na *Akademiji* sudjelovala i dva đakovačka biskupa, dijecezanski Ćiril Kos i tada još pomoćni Marin Srakić koji je ujedno bio i profesor moralne teologije i, tada još, društvenog nauka Crkve na *Teologiji u Đakovu*.

---

[56] Usp. Đuro HRANIĆ, O Sinodi, u: https://djos.hr/dokumenti/# (posjećeno 16. 2. 2022.)

[57] U predstavljanu teorijskih i praktični poticaja primarno se služimo knjigom Stjepan BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Marijana KOMPES, *Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve Deseta obljetnica djelovanja (1998 – 2008.)*, 17-23 i 131-137.

[58] *Katedra* je osnovana devet godina poslije odlukom *Fakultetskog vijeća* od 31. ožujka 2000. godine. Usp. Stjepan BALOBAN, Socijalni nauk Crkve u Hrvatskoj. Katedra socijalnog nauka Crkve, u: *Bogoslovska smotra*, 76 (2006.) 4, 1020.

[59] Ivan MIKLENIĆ, Temelji humanog društva. Akademija o stotoj obljetnici prve socijalne enciklike, u: *Glas Koncila*, 30 (1991.) 21, 3.

Drugi poticaj povezan je uz već spomenutu *Akademiju* u sklopu koje je pomoćni biskup M. Srakić, predstavio novoobjavljenu knjigu *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkog socijalnog nauka* koju je uredio i uvod napisao M. Valković. Riječ je o knjizi u kojoj su sabrani najznačajniji prijevodi socijalnih dokumenata na hrvatski jezik[60] te je kao takva već sama po sebi bila vrlo značajan poticaj za povećanje interesa za socijalni nauk Crkve. Po prvi put je omogućeno široj hrvatskoj crkvenoj i civilnoj javnosti susret i dublje razumijevanje bogate baštine socijalnog nauka Crkve. Premda nije riječ o prvim i jedinim prijevodima na hrvatski jezik, ipak dotadašnji pojedinačni pokušaji tijekom polustoljetne komunističke diktature nisu „usporedivi sa sadržajem ovoga temeljnog izdanja s odabranim značajnim vrelima ili onim izvorima koji su bili prvotni u određenom pitanju“[61].

Treći poticaj bili su *Teološko-pastoralni tjedni* čije su socijalno-etičke i pastoralne teme značajno doprinijele dubljem upoznavanju socijalnog nauka i traganju za njegovom primjenom u poslanju Crkve u hrvatskom društvu. Posebno valja istaknuti slijedeće teme: *Sto godina katoličkog društvenog nauka „Centesimus annus“* (1992.); *Uloga i mjesto Crkve u novim društvenim okolnostima* (1995.)[62]; *Uloga i mjesto Crkve u društveno-političkim okolnostima* (1995.); *Kršćanin u Hrvatskoj: izazovi i dileme* (1996.); *Ususret trećem tisućljeću* (1997.); *Kršćanski odgoj mladeži u hrvatskom društvu* (1998.). Budući da su predavanja objavljena u teološkom časopisu *Bogoslovska smotra*, njihov sadržaj je dodatno postalo trajno dostupan široj crkvenoj i civilnoj javnosti. Od održanih *Tjedana* posebno valja istaknuti onaj održan 1992. godine na temu *Sto godina katoličkog društvenog nauka „Centesimus annus“* kojim se na poseban način doprinijelo širenju teorijskog poznavanja socijalnog nauka te se tako otvorio put za nove slične skupove i inicijative. Zbog spriječenosti dotadašnjeg tajnika *Tjedna* Adalberta Rebića odlukom *Fakultetskog vijeća Katoličkog bogoslovnog fakulteta* od 21. prosinca 1991. godine tajnikom *Tjedna* za 1992. godinu imenovan je Stjepan Baloban[63]. Na *Tjednu* na temelju socijalne enciklike *Centesimus annus* većinom teolozi iz Zagreba obradili su mnoge socijalne teme, počevši od svetopisamskog promišljanja o socijalnoj problematici, preko evangelizacije i reevangelizacije na području socijalnog, pa do tada vrlo aktualne teme za hrvatsko društvo,

[60] Sastavni dio knjige je i zasebno tiskan prijevod tada novoobjavljene socijalne enciklike *Centesimus annus* (1991.) Ivana Pavla II.
[61] Petar STRČIĆ, Sto godina katoličkog socijalnog nauka. Socijalni dokumenti Crkve. Uredio i uvod napisao prof. dr. Marijan Valković, Zagreb, 1991., u: *Časopis za suvremenu povijest,* 23 (1991.) 1-3, 296.
[62] Usp. Otvoren svećenički tjedan o ulozi i mjestu Crkve u novim društvenim okolnostima, u: https://ika.hkm.hr/novosti/otvoren-svecenicki-tjedan-o-ulozi-i-mjestu-crkve-u-novim-drustvenim-okolnostima/ (posjećeno 16. 2 2022.)
[63] Usp. Adalbert REBIĆ, Teološko-pastoralni tjedni u službi permanentnog obrazovanja prezbitera, u: *Bogoslovska smotra,* 80 (2010.) 3, 803-828.; Stjepan BALOBAN, Teološko-pastoralni tjedan. Sto godina katoličkoga društvenog nauka „Centesimus annus“, u: *Bogoslovska smotra,* 62 (1992.) 1-2, 151-153.

etike u gospodarstvu. Važno je istaknuti kako su na *Tjednu* sudjelovali biskup Ćiril Kos kao predstavnik *Đakovačke i Srijemske biskupije* te dr. Pero Aračić kao predstavnik *Visoke bogoslovne škole u Đakovu* koji je ujedno i predsjedao na prvom danu *Tjedna*[64].

Četvrti poticaj bili su *Studijski dani vjernika laika* (1995.) s temom *Crkva demokracija, opće dobro u Hrvatskoj* te objava istoimenog zbornika održanih predavanja. Programski tekst *Studijskih dana* glasio je: „Vjernici laici koji su na različite načine uronjeni u društveni i politički život, neizostavno bi morali točnije poznavati socijalni nauk Crkve. Taj nauk je uvijek dinamičan, što znači da se prilagođava okolnostima mjesta i vremena“[65]. O planu da se ovom i budućim *Studijskim danima* prida značaj važnog sredstva za promicanje socijalnog nauka progovorio je u uvodnoj riječi predsjednik *Vijeća za laike* biskup Josip Bozanić: „Željeli bismo da katolički društveni nauk bude kod nas više efektivno produktivan. Sada započinjemo Studijske dane. Nismo ih još nazvali socijalni tjedan, jer nam se je to učinilo preuzetnim za prvi put. Međutim, vidimo važnost i osjećamo potrebu priređivanja socijalnih tjedana na nacionalnoj i na nižim razinama kako bi društveni nauk Crkve, a osobito socijalne enciklike zadnjih papa, postale što poznatije i korisno primijenjene u našem društvu“[66]. Održana predavanja i objavljen *Zbornik* bili su važan doprinos ne samo raspravama o aktualnoj situaciji u hrvatskom društvu, već i boljoj upoznatosti crkvene i civilne javnosti sa socijalnim naukom Crkve.

Peti poticaj bile su djelatnosti *Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve*. *Centar* je osnovala *Hrvatska biskupska konferencija* na devetom plenarnom zasjedanju održanom u Đakovu od 2. do 4. listopada 1996. godine. Dana 13. ožujka 1997. godine na zasjedanju u Zagrebu za prvog pročelnika izabran je dr. Stjepan Baloban. Dopisom mons. Ante Ivasa, predsjednika *Vijeća Hrvatske biskupske konferencije za laike*, 16. prosinca 1997. imenovan je prvi tajnik *Centra* mr. Gordan Črpić. Službeno otvorenje upriličeno je 5. ožujka 1998. godine. Osnivanjem *Centra* prvi put u suvremenoj povijesti Crkve u Hrvatskoj promicanje socijalnog nauka je institucionalizirano s točno određenim dugoročnim ciljevima, djelatnostima i zadaćama te osim toga uistinu i operativno provedeno. Utoliko cjelovit uvid u doprinos koji je *Centar* ostvario na području promicanja i primjene socijalnog nauka u crkvenoj i civilnoj javnosti, a prema tome i na *Drugu biskupijsku sinodu,* izlazi iz okvira kratkog predstavljanja. Ipak u svrhu sažetosti prikaza u nastavku nabrajamo samo najznačajnije djelatnosti koje je

[64] Usp. *Isto*, 150.
[65] VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, Stjepan BALOBAN (ur.), *Crkva, demokracija, opće dobro u Hrvatskoj*. „Studijski dani“ Zagreb, 31. III. – 1. IV. 1995., Zagreb, 1995., 16.
[66] Govori na otvaranju studijskih dana "Crkva, demokracija, opće dobro u Hrvatskoj" - 31. ožujka 1995., u: https://ika.hkm.hr/novosti/govori-na-otvaranju-studijskih-dana-crkva-demokracija-opce-dobro-u-hrvatskoj-31-ozujka-1995/ (posjećeno 16. 2. 2022.)

Centar proveo u razdoblju prve dvije sinodske etape: *Škola socijalnog nauka Crkve za gospodarstvenike* (1997. – 1998.), *Susreti o socijalnom nauku Crkve* (1998. – 2002.), *Studijski dani za političare* (1999.) te najznačajnije *Socijalne tribine* (1998. – 2005.). Tijekom devedesetih godina dvadesetog stoljeća održana su tri ciklusa *Tribina* sa slijedećim temama: 1. *Socijalni nauk Crkve u hrvatskom društvu* (1998.); 2. *Kršćanin u javnom životu* (1999.) te 3. *Izazovi civilnog društva u Hrvatskoj* (2000.). Tema svakog ciklusa obrađena je u nizu od četiri interdisciplinarne tribine na kojima su osim teologa izlagači bili i drugi stručnjaci iz obrađivanog područja. Pored nabrojanog svakako valja istaknuti i bogatu izdavačku djelatnost. U razdoblju od 1997. do 2000. godine *Centar* je objavio pet knjiga u kojima je sabrao predavanja i rasprave sa *Socijalnih tribina* te jednu knjigu u tada novopokrenutom socijalnom nizu *Crkva i društvo.* Pored ovih aktivnosti neizostavno se mora spomenuti i suradnja *Centra* s *Đakovačkom i Srijemskom biskupijom* oko organizacije i provedbe *Studijskih dana o socijalnom nauku Crkve* u Đakovu. Također, važno je istaknuti kako je u rad *Centra* bio aktivno uključen i dr. Vladimir Dugalić profesor moralne teologije i društvenog nauka Crkve na *Teologiji u Đakovu*.

Praktična razina. U odnosu na teorijske poticaje, razina praktičnih poticaja za širenje i upoznavanje socijalnog nauka Crkve je značajno skromnija u vremenu održavanja prve dvije sinodske etape. To je na neki način i razumljivo, jer nije za očekivati da primjena socijalnog nauka prethodi ili se razvija jednakom dinamikom kao i njegovo teorijsko poučavanje i promicanje. Praktični poticaji u Hrvatskoj devedesetih godina dvadesetog stoljeća ponajprije se odnose na samoudruženo djelovanje vjernika laika. Ubrzo nakon demokratskih promjena u Hrvatskoj započinje buđenje laikata. U mnogim gradovima obnavljaju se stari ili nastaju novi oblici samoudruženog djelovanja vjernika laika. Među prvima osnovani su *Pokret kršćanskih djelatnika Hrvatske* (1993.), *Hrvatska udruga katoličkih gospodarstvenika* (1996.) te je obnovljen rad *Kolpinga* - *Katoličkog društva djetića u Zagrebu* (1998.). Svrhe osnivanja bile su različite, počevši od pobožnih, preko karitativnih pa sve do socijalnih s namjerom oživotvorenja načela socijalnog nauka Crkve u društvu. Koliko je njih to uistinu i ostvarilo ostalo je nepoznato. Naime, na razini Katoličke Crkve u Hrvatskoj do sada nije provedeno sustavno istraživanje samoudruženog djelovanja vjernika laika niti je uspostavljen jedinstven sustav trajnog praćenja njihovog djelovanja. Prema S. Balobanu podaci s kojima se može raspolagati u odnosu na razdoblje prve dvije sinodske etape jesu tri popisa[67]: dva sastavljena u

[67] Usp. Stjepan BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Marijana KOMPES, *Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve Deseta obljetnica djelovanja (1998 – 2008.)*, 21-23.

svrhu održavanja *Zbora hrvatskih vjernika laika* (1992.*)* i *Simpozija o mogućnostima organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj* (2001.) i jedan sastavljen u okviru doktorskog rada Adolfa Polegubića *Laici u Crkvi i društvu u Hrvatskoj od 1900. Njihova duhovnost, crkvena i društvena pozicija i njihove institucije na temelju prosudbe Drugoga vatikanskog sabora* (1996.). Važno je napomenuti da je *Biskupski ordinarijat* Đakovačke i Srijemske biskupije 1995. godine,[68] u svrhu unaprjeđenja socijalno-pastoralnih nastojanja u Biskupiji, proveo popisivanje svih postojeći samoudruženih oblika djelovanja vjernika laika s područja Biskupije. Premda navedeni popisi nisu sami po sebi dovoljni za procjenu stvarnog doprinosa širenju i poznavanju socijalnog nauka od strane samoudruženog djelovanja vjernika laika to još ne znači da ono stvarno nije dalo svoj doprinos. Opravdano je za pretpostaviti da je ne samo djelovanjem, već i samom svojom pojavom u crkvenoj i civilnoj javnosti bilo važno svjedočanstvo o evangelizacijskoj potrebi i snazi udruženog javnog djelovanja laika te je kao takvo barem posredno doprinijelo povećanju interesa za socijalni nauk Crkve.

Obje skupine poticaja, teorijska i praktična, doprinijele su povećanju interesa crkvene i civilne javnosti za socijalni nauk Crkve. U Hrvatskoj je postalo vrlo poželjno govoriti i pisati što Crkva naučava o radu, sindikatima, štrajku, demokraciji, etičkim i neetičkim ponašanjima u gospodarstvu, o tome kako se kršćani ponašaju u politici[69]. Očekivanja nisu bila samo u odnosu na biskupe i svećenike, već i u odnosu na vjernike laike da u vlastitoj svakodnevici evanđeoskim vrijednostima prožmu i unaprijede društvenu stvarnost. Međutim, dugogodišnji procesi sustavne ateizacije društva i privatizacije vjere ostavili su vrlo dubok trag na svim građanima, pa tako i na laicima. Utoliko demokratizacija društva kao promjena vanjskih okolnosti te poticaji od strane Crkve ipak nisu bili dovoljni za značajnije socijalno zalaganje laika kako na razini cijele Hrvatske tako isto i na području Crkve đakovačke i srijemske. Dok je, s jedne strane, jedan manji dio praktično živio svoju vjeru, ali nerijetko samo obredno i duboko privatizirano, bez svijesti o društvenoj odgovornosti, istovremeno su, s druge strane, velik dio činili samo nominalni vjernici bez najelementarnijih znanja o vjeri, a prema tome i bez razvijene svijesti o potrebi njezine primjene u društvenoj svakodnevici. Zbog toga je pred Crkvom đakovačkom i srijemskoj stajala velika i vrlo kompleksna pastoralna zadaća sveobuhvatne duhovne obnove[70].

[68] Usp. Đuro HRANIĆ, Pokreti i udruženja u Crkvi, Izvješće sa sjednice Prezbiterijalnog vijeća 27. veljače 1995. u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, (1995.) 4, 205.
[69] Usp. Stjepan BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Marijana KOMPES, *Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve Deseta obljetnica djelovanja (1998 – 2008.)*, 15.
[70] Usp. Đuro, HRANIĆ, O Sinodi, u: https://djos.hr/dokumenti/# (posjećeno 16. 2. 2022.)

U kontekstu opisanih društveno-političko-gospodarskih i crkvenih prilika na razini Hrvatske Crkva đakovačka i srijemska bila je suočena s još dva vrlo zahtjevna izazova koja su dugoročno ostavili vrlo značajne društvene, demografske, gospodarske, političke i kulturne, a prema tome i pastoralne posljedice. Osamostaljenje Republike Hrvatske i s njom povezano intenziviranje ratno osvajačke veliko-srpske politike učinile su Crkvu đakovačku i srijemsku geografski i pastoralno rascijepljenom na tri dijela[71]. Hrvatskim osamostaljenjem, više od trećine mjesne Crkve (4.000 km^2), koji se nalazio u istočnom Srijemu, ostao je na području Republike Srbije, odakle je iz 28 župa protjerano oko 20.000 vjernika. Jedan manji dio nastanio se na hrvatskom dijelu mjesne Crkve, a veći dio u ostalim dijelovima Hrvatske ili u inozemstvu. Preostalih oko 30.000 vjernika koji su ostali u svojim domovima trajno su bili izloženi različitim oblicima nasilja motiviranog vjerskom i nacionalnom mržnjom. U drugoj polovici 1991. godine ratna agresija dodatno je rascijepila mjesnu Crkvu. Okupirani dio istočne Slavonije, zapadnog Srijema i Baranje činio je površinu od 2.000 km^2, a slobodni 4.768 km^2. Sve do dolaska *Zaštitnih snaga Ujedinjenih Naroda* u proljeća 1992. godine skoro cijeli neokupirani dio mjesne Crkve bio je izložen neprestanom ratnom razaranju i proživljavao je tešku humanitarnu krizu izazvanu desecima tisuća prognanih i izbjeglih[72]. U razdoblju od srpnja do prosinca 1991. godine protjerano je ili izbjeglo oko 250.000 stanovnika, što je polovica vjernika cijele mjesne Crkve. Prelijevanjem ratnih sukoba na Bosnu i Hercegovinu na područje mjesne Crkve doselilo se oko 95.000 izbjeglica iz Bosanske Posavine[73]. Oko 100.000 prognanika punih šest godina nije se moglo vratiti u svoje domove, koji su bili ili srušeni ili nastanjeni Srbima pridošlim iz zapadne Slavonije. Mnogi izbjegli i prognani, a napose mladi započeli su nov život u drugim dijelovima Hrvatske ili u inozemstvu te se nikada nisu vratili u svoje domove[74]. Tijekom ratnih godina na području mjesne Crkve poginulo je oko 4.000, nestalo 15.000, a ranjeno 7.000 osoba. Nastala materijalna šteta, osobne traume, razorenost socijalnog tkiva te demografski deficit ostavili su dubok trag kako na ukupno hrvatsko društvo

[71] Usp. Marin SRAKIĆ, Ratne štete i obnova crkvenih objekata na području Đakovačke i Srijemske biskupije, u: Miljenko BREKALO (ur.), *Domovinski rat i njegovi društveno-ekonomski odrazi na razvoj hrvatskog istoka*, Zagreb, 2016., 15-36.

[72] Usp. Miljenko BREKALO – Anamarija LUKIĆ – Ivan JURČEVIĆ, Uloga JNA-a u velikosrpskom projektu. Poseban osvrt na područje Đakovačko-osječke nadbiskupije, u: *Diacovensia*, 28 (2020.) 4, 567-590.

[73] Usp. Usp. Marin SRAKIĆ, Ratne štete i obnova crkvenih objekata na području Đakovačke i Srijemske biskupije, 15-36.; Jelena ZLATKOVIĆ WINTER, Izbjeglice iz Bosne i Hercegovine u Hrvatskoj: Uzroci dolaska, regulacija, organizacija prihvata, u: *Migracijske teme*, 8 (1992.) 2, 127-140.

[74] Usp. ZASTUPIČKI DOM HRVATSKOG DRŽAVNOG SABORA, Izvješće Vlade Republike Hrvatske o dosadašnjem tijeku povratka i zbrinjavanju prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba, u: *Narodne novine*, 1248 (1998.) 92.

tako i na Crkvu đakovačku i srijemsku, čije se kompleksne materijalne i duhovne posljedice osjećaju sve do danas[75].

Oboje, društveno-političko-gospodarske i crkvene prilike na razini Hrvatske, s jedne strane, te ratom i osamostaljenjem Republike Hrvatske novonastale lokalne prilike, s druge strane, učinile su da se mjesna Crkva đakovačka i srijemska našla u do tada posve novim i vrlo izazovnim pastoralnim okolnostima čija je narav značajno doprinijela da socijalni nauk postane neizostavna sinodska tema.

[75] Usp. Stanislav ŠOTA, Analiza pastoralnih nastojanja nakon proglašenja dokumenta Ti si Krist – za nas i za sve ljude. Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske, u: *Diacovensia,* 27 (2019.) 1, 57-82.

1.4. Doktrinarni poticaji za uvrštavanje socijalnog nauka Crkve unutar sinodskih tema

Pod doktrinarnim poticajima ovdje ne mislimo na rasprave o sadržaju vjere već na to da je uvrštavanje socijalnog nauka Crkve unutar sinodskih tema naravna posljedica doktrinarnog sadržaja osam sinodskih ciljeva, dvije glavne sinodske teme i sinodskog gesla. Premda ne sadrže isključivo socijalno-etičke sadržaje, svi ciljevi, teme i geslo duboko u sebi sadrže dimenziju usmjerenosti ka praktičnom ostvarenju u svijetu. Dok je ta usmjerenost iz dogmatske perspektive na razini poticaja, u svjetlu socijalnog nauka Crkve poprima bezuvjetne zahtjeve za oživotvorenjem u vidu socijalnog zalaganja. U tom smislu, zadani sinodski ciljevi, teme i geslo bili su početni doktrinarni poticaji za uvrštavanje socijalnog nauka kao bitne i neizostavne sinodske teme.

Sinodski ciljevi[76]**.** U izradi ciljeva vodilo se računa da doktrinarna polazišta moraju biti nadahnuće pastoralnog djelovanja[77]. U tu svrhu na prijedlog *Predpripravnog odbora* biskup Marin Srakić je u *Dekretu sazivanja Sinode* istaknuo osam ciljeva koje *Sinoda* treba ostvariti: (1) okupiti mjesnu Crkvu i upoznati njezinu stvarnost; (2) suočiti se s novonastalim crkvenim prilikama u svjetlu Božje riječi i smjernica *Drugog vatikanskog sabora*; (3) osnažiti vjeru; (4) potaknuti pobožnost; (5) pronaći rješenja za nadilaženje poteškoća u apostolatu i upravi; (6) uskladiti različite karizme i službe; (7) zacrtati nove putove i oblike apostolskog djelovanja; te (8) na nov način postati kvascem kraljevstva Božjeg na našim prostorima. U kasnijem vremenu *Sinode* sve dublje razumijevanje evangelizacijskog značaja socijalnog nauka Crkve doprinijet će da se taj isti nauk uvrsti unutar sinodskih tema kao neizostavan odgovor na zahtjeve proizašle iz osam zadanih ciljeva.

Sinodske teme. Zadani ciljevi zahtijevali su dvije široke i sveobuhvatne glavne teme: (1) ostvarenje misterija mjesne Crkve; te (2) njezino poslanje na prostorima Istočne Hrvatske i Srijema.[78] Premda je početno bilo riječ o dvije teme postupno se počelo shvaćati da je riječ o dvije dimenzije jedne te iste teme. Misterij mjesne Crkve upravo se ostvaruje po ostvarenju vlastitog joj evangelizacijskog poslanja u svijetu u kojemu djeluje. Dok ide za spasenjem ljudi Crkva po obuhvaćanju i izgradnji sveukupnog vremenitog reda ostvaruje vlastiti misterij[79]. Crkva, bilo kao opća, bilo kao mjesna, ne samo da živi u svijetu, već je primarno tom istom

[76] Usp. Marin SRAKIĆ, Dekret sazivanja Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske, 410.
[77] Usp. Đuro HRANIĆ, Dosadašnja priprava biskupijske Sinode. Priopćenje svećenicima na Veliki četvrtak, 9. travnja 1998 u Đakovu, 341.
[78] Usp. *Isto*, 342.
[79] Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret Apostolicam actuositatem o apostolatu laika, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti, Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993., 5. (Dalje: AA)

svijetu poslana te kao takva izvorno ima bitno svjetovnu dimenziju[80] koja pripada njenoj najdubljoj naravi i poslanju. To poslanje u odnosu na društvenu zbilju Ona vrši po svojem socijalnom nauku koji posjeduje vrijednost instrumenta evangelizacije[81].

Geslo. *Ti si Krist – za nas i za sve ljude*[82]. Više nego o geslu, riječ je o ispovijesti vjere mjesne Crkve u odnosu na Isusovo pitanje: *A vi, što vi kažete, tko sam ja?* (Mt 16,15). Posljednjim dijelom, *za sve ljude* željelo se naglasiti da se Crkva đakovačka i srijemska ne želi baviti isključivo sama sobom, nego se želi iznutra obnoviti i bolje organizirati kako bi mogla uspješnije služiti društvenoj sredini u kojoj živi i svim ljudima oko sebe. Crkva je šator pratnje Božje među ljudima (usp. *Kompendij* 60) i čovjek po njoj nije sam, izgubljen ili uplašen u svojim radostima i nadama, žalostima i tjeskobama[83] te zalaganjima i patnjama na području društvenog života. Ona je služiteljica spasenja u kontekstu povijesti i svijeta u kojemu čovjek živi (usp. GS 40). Zbog toga služiti čovjeku za Crkvu znači uključiti i društvo u njezinu skrb, a sredstvo s kojim se pri tomu služi jest njezin socijalni nauk kojim aktualizirana poruku oslobođenja i otkupljenja u društvu (usp. *Kompendij* 63).

Doktrinarni poticaji za uvrštavanjem socijalnog nauka Crkve unutar sinodskih tema na poseban su način sadržani u osam sinodskih ciljeva, a odnose se na govor o: saborskoj ekleziologiji zajedništva, povijesnoj dimenziji kraljevstva Božjeg, socijalnoj i javnoj dimenziji vjere te apostolatu, karizmama i službama.

1.4.1. Saborska ekleziologija zajedništva

Prvi dio *Dogmatske konstitucije Lumen gentium, Drugi vatikanski sabor* naslovio je *Misterij Crkve* te tako već uvodno snažno istaknuo da je Crkva složena[84] (usp. LG 8) stvarnost koja sadrži nevidljivu i vidljivu dimenziju te da se njezina bit i svrhovitost mogu razumjeti jedino u kontekstu Božjeg plana spasenja. Pojam *misterij* u *Konstituciji* se koristi u njegovom biblijskom značenju Božjeg plana da po Kristu spasi svijet, spasenje povijesno ostvari i objavi[85]. Bit tog plana jest da je Otac odlučio ljude učiniti dionicima svojega božanskog života

[80] Usp. Paul VI., A presence and an action which will transform the world from within, u: https://www.cmis-int.org/en/documents-2/magisterium-of-the-church/paul-vi/ (posjećeno 16. 2. 2022.), 8.
[81] Usp. IVAN PAVAO II., *Stota godina Centesimus annus*, Zagreb, 1991., 54. (Dalje: CA)
[82] Usp. Marin SRAKIĆ, Dekret sazivanja Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske, 410.; Đuro HRANIĆ, Dosadašnja priprava biskupijske Sinode. Priopćenje svećenicima na Veliki četvrtak, 9. travnja 1998 u Đakovu, 340.
[83] Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, Pastoralna konstitucija Gaudium et spes o Crkvi u suvremenom svijetu, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti, Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993., 1. (Dalje: GS)
[84] Usp. Rudolf BRAJČIĆ – Mato ZOVKIĆ, *Dogmatska konstitucija o Crkvi – Lumen gentium 1*, Zagreb, 1977., 80-81.
[85] Usp. Bonaventura DUDA, Koncilska vizija Crkve, u: *Crkva u svijetu*, 21 (1986.) 2, 119.

(usp. LG 2). U Zapadnoj Crkvi[86] grčki pojam *mysterion*, hrvatski otajstvo, zamijenjen je latinskim pojmom *sacramentum*. Sakramentalno razumijevanje stvarnosti specifičan je katolički pristup prema kojemu povijesne pojave i događaji sadrže nešto više i dublje od samog pojavnog povijesno fenomena[87], oni komuniciraju kairos – milosni trenutak. Prepoznati nešto kao kairos znači prepoznati da nije riječ samo o konkretnom povijesnom fenomenu, već o prostoru Božjeg djelovanja, sakramentalnom izričaju Njegove prisutnosti[88]. U Isusu Kristu Božji sakramentalni izričaj dolazi do vrhunca, a vidljivi svijet iznova je zadobio izvornu vezu sa samim božanskim izvorom. Posljedično, ni društvo i njegovi dinamizmi ne pripadaju isključivo sekularnom području, koje bi stoga bilo na rubu ili izvan povijesti spasenja, već su naprotiv, upravo njezin integralni dio[89]. Božjim planom obuhvaćena je cjelokupna povijest, a njegov bitan dio je Crkva kao sakrament (usp. LG 1) – znak i sredstvo Božjeg nauma spasenja, koji se očituje i ostvaruje kao Krist[90]. Očitovanje (znak) i ostvarivanje (sredstvo) dvije su dimenzije jedne te iste stvarnosti spasenja[91]. Kao što se Božje spasenje povijesno očitovalo, postalo vidljivo i opipljivo u ljudskoj pojavi Isusa Krista tako ono isto odsjeva i danas s lica Crkve (usp. LG 1). Kao što Krist nije samo puki pasivni znak spasenja, već po svojem životu i djelovanju i aktivno sredstvo spasenja, tako je i Crkva po ostvarenju i izgradnji zajedništva, sakrament za spasenje svijeta[92]. Cijela Crkva, svi njezini članovi, strukture i djelatnosti moraju se stoga očitovati i ostvarivati sakramentalno. Crkva kao zajedništvo očituje se i ostvaruje ponajprije u euharistiji (usp. LG 3) kao najvišem sakramentalnom očitovanju zajedništva[93]. U njoj se „uzdižemo do sjedinjenja s Njime i među sobom“ (LG 7) te se tako slavi eshatološko dovršenje i doživljava nadolazeće Kraljevstvo. Između Euharistije i Crkve „postoji najuža povezanost i to tolika da na euharistijsko Otajstvo možemo primijeniti ono što kažemo o Crkvi“[94]. Samo njezino euharistijsko okupljanje je sakramentalno ostvarenje eshatološkog

[86] Usp. Rudolf BRAJČIĆ – Mato ZOVKIĆ, *Dogmatska konstitucija o Crkvi – Lumen gentium 1*, 85.
[87] Usp. Thomas Peter RAUSCH, *Biti katolik u kulturi izbora*, Zagreb, 2010., 43-64.
[88] Usp. Anđelko DOMAZET, O sakramentalnom razumijevanju Crkve u Lumen gentium, u: Nikola BIŽACA – Mladen PARLOV, *Recepcija Drugoga vatikanskog sabora. S posebnim osvrtom na Crkvu u Hrvata*, Split, 2014., 159.
[89] Usp. FRANCIS, *Message for the 103th World Day of Migrants and Refugees 2017 Child Migrants, the Vulnerable and the Voiceless*, u: http://w2.vatican.va/content/francesco/en/messages/migration/documents/papa-francesco_20160908_world-migrants-day-2017.html (posjećeno 16. 2. 2022.)
[90] Usp. Josip KOLANOVIĆ, Sakramentalnost Crkve, u: *Bogoslovska smotra*, 36 (1966.) 2, 324-332.
[91] Usp. Rudolf BRAJČIĆ – Mato ZOVKIĆ, *Dogmatska konstitucija o Crkvi – Lumen gentium 1*, 85.
[92] Usp. DRUGA IZVANREDNA BISKUPSKA SINODA, *Završni dokument*, Zagreb, 1986., D1. (Dalje: *Završni dokument*); Franjo ŠEPER, Crkva je "communio" - zajedništvo svih vjernika, u: *Bogoslovska smotra*, 58 (1988.) 4, 149-157.
[93] Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, Konstitucija Sacrosantum concilium o svetoj liturgiji, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti, Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993., 15. (Dalje: SC)
[94] IVAN PAVAO II., Ecclesia de Eucharistia, Zagreb, 2003., 26.

okupljanja naroda Božjeg[95] te kao takvo sakramentalno uprisutnjuje Krista u svijetu (usp. SaC 11). Euharistija stoga ne samo da izgrađuje zajedništvo između vjernika, već vjernike čini sposobnima evangelizirati druge, svjedočiti im i nositi zajedništvo (usp. SaC 2).

Crkva nije sakrament sama od sebe, niti je primarno rezultat ljudskog zajedništva kršćana, već djelo i djelotvorni izraz Presvetoga Trojstva[96] - znak i sredstvo najužeg sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijelog ljudskog roda (usp. LG 1) koje nadilazi puke naravne veze i svjetovna područja[97]. Ona je trinitarno utemeljeno zajedništvo iz kojega se tek posljedično izvodi zajedništvo među kršćanima[98]. Ona je božanski okoliš, u njoj i po njoj se na vjernike izlijeva trojstvena milost. Tek u njoj vjernik kao pojedinac i udružen s drugima može živjeti svoje zajedništvo s Bogom[99]. Ipak, unatoč svoj darovanosti, to zajedništvo ne može se ostvariti bez aktivnog sudjelovanja vjernika. Od njih se očekuje da svjesno postanu odgovorni subjekti, to jest da prihvate zajedništva s troosobnim Bogom i poslanje primljeno na krštenju te da otkriju svoje osobne darove i sudjeluju u poslanju[100]. U tom smislu, svaki pojedini vjernik i Crkva u cjelini moraju si svakoga dana postavljati pitanje o mjeri konkretnog življenja crkvenog zajedništva kao vidljivog izraza trinitarnog zajedništva – o mjeri konkretne ostvarenosti sakramenta spasenja. To se napose odnosi na međusobne odnose vjernika između sebe te na odnose između službi i struktura, od kojih se očekuje da po služenju, suradnji, suodgovornosti i suodlučivanju odražavaju i njeguju onu raznolikost u zajedništvu kakva je u Presvetom Trojstvu[101].

Međutim, polazišna točka od koje će se izgrađivati crkveno zajedništvo ne mogu biti izvanjske strukture, pastoralne strategije i programi. Oni po svojoj naravi jesu samo vanjsko očitovanje onog dubljeg zajedništva. Umjesto tih izvanjskih sredstava zajedništva, potrebno ponajprije promicati duhovnost zajedništva kao[102]: pogled usmjeren na otajstvo Presvetoga Trojstva koje boravi u nama i čije svjetlo treba vidjeti na licu braće i sestara koji su pokraj nas; sposobnost čuti brata u vjeri kako bi se znale podijeliti njegove radosti i trpljenja, nasluti

[95] Usp. BENEDIKT XVI., *Sacramentum caritatis. Sakrament ljubavi*, Zagreb, 2008., 31. (Dalje: SaC)
[96] Usp. Nediljko Ante ANČIĆ, Ekleziologija u ozračju suvremene demokracije, u: *Diacovensia*, 10 (2002.) 1, 71-90.
[97] Usp. Nediljko Ante ANČIĆ, Ekleziološke teme u teologiji Karla Rahnera, u: Ivica RAGUŽ (ur.), *Za tragovima Božjim. Teološka traganja Karla Rahnera i Hansa Ursa von Balthasara*, Đakovo, 2007., 129.
[98] Usp. W. KASPER, *Crkva Isusa Krista Ekleziološki spisi*, Zagreb, 2013., 30-31.; Bonaventura DUDA, Crkva kao zajedništvo-koinonia, u: *Bogoslovska smotra*, 58 (1988.) 4, 143-148. Važno je istaknuti da se izvorno značenje pojma zajedništvo (koinonia/communio) odnosi na zajedništvo i sudioništvo vjernika u dobrima spasenja, u Trojstvu.
[99] Usp. Bonaventura DUDA, Koncilska vizija Crkve, 119.
[100] Usp. Nediljko Ante ANČIĆ, Ekleziologija u ozračju suvremene demokracije, 86.
[101] Usp. Bonaventura DUDA, Koncilska vizija Crkve, 122.
[102] Usp. IVAN PAVAO II., *Novo millennio ineunte*, Zagreb, 2001., 43. (Dalje: NMI)

njegove želje kako bi se brinulo oko njegovih potreba; sposobnost vidjeti ono što je pozitivno u drugome, prihvati ga i vrednovati kao Božji dar; te konačno, kao davanje prostora bližnjemu, noseći njegovo breme i odbijajući sebeljublje.

Saborska ekleziologija zajedništva pokazat će se tijekom *Sinode* kao bitno doktrinarno polazište na temelju kojega će Crkva đakovačka i srijemska postupno postajati sve svjesnija potrebe primjene socijalnog nauka Crkve u govoru o[103] (usp. *Završni dokument* D6): izgradnji kraljevstva Božjega u odnosu na probleme siromašnih, potlačenih i marginaliziranih; socijalnoj i javnoj dimenziji vjere; te cjelovitijem razumijevanju laičkog apostolata i autentičnijem uređenju odnosa između različitih karizmi i službi.

1.4.2. Povijesna dimenzija kraljevstva Božjeg

Kraljevstvo Božje glavna je tema Isusova propovijedanja i teološko središte njegova života i djelovanja[104]. U odnosu na slušatelje Isus je išao samo za tim da oni shvate i prihvate u čemu se sastoji Evanđelje o kraljevstvu Božjem te da im uputi poziv za ulazak u njega. Isto tako, Isus od apostola ne očekuje ništa drugo, osim da slijede njegov primjer. Kraljevstvo Božje je konačna etapa u odnosima Boga prema ljudima, Njegov zadnji i neopozivi stav prema čovječanstvu. S darivanjem Sina, Otac je iscrpio sve ono što je mogao darovati. Čovječanstvo više ne živi u iščekivanju Božjih obećanja, već u vremenu njihovih ostvarenja. Crkva je primila evangelizacijsko poslanje naviještanja, ustanovljenja i postavljanja klice i početka toga Kraljevstva na zemlji (usp. LG 5). To poslanje Crkva ostvaruje po svojim vjernicima kao navjestiteljima Radosne vijesti. Ona to ne čini naviještajući sebe ili svoje ideje, nego naviještajući Evanđelje kojemu ni Ona niti ikoji njezin vjernik nisu gospodari, već službenici koji ga moraju prenijeti u najvećoj vjernosti[105]. Svoju evangelizacijsku zadaću Ona na poseban način ostvaruje po dinamici življenja svoga zajedništva.

Kraljevstvo Božje premda vezano uz zemlju i čovjeka po svojoj je kvaliteti Božje, jer sadrži Božja kvalitetna obilježja i Božju logiku odnosa i djelovanja[106]. Ono je na prvom mjestu duboko osobno, jer predstavlja puninu događanja osobnih odnosa obilježenih potpunom

[103] Usp. Anđelko DOMAZET, O sakramentalnom razumijevanju Crkve u Lumen gentium, 149-166.; Đuro HRANIĆ, Službe vjernika laika u crkvenoj zajednici: Današnje ekleziološke perspektive, u: *Diacovensia*, 9 (2001.) 1, 63-80.; Nediljko Ante ANČIĆ, Ekleziologija u ozračju suvremene demokracije, 71-90.
[104] Usp. Alfons WIESER, *Središnje teme Novoga Zavjeta*, Zagreb, 1981., 7-11.; Usp. Rudolf BRAJČIĆ – Mato ZOVKIĆ, *Dogmatska konstitucija o Crkvi – Lumen gentium 1*, 121 -124.
[105] Usp. PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi. Naviještanje evanđelja*, Zagreb, 2000., 15. (Dalje: EN)
[106] Usp. Božo LUJIĆ, „Božje kraljevstvo“ – Relativizacija politike, *Bogoslovska smotra*, 77 (2007.) 2, 357.

usmjerenošću na drugoga. Upravo, jer je riječ o događaju, otežano je svako njegovo pojmovno definiranje. Isus, Radosna vijest i kraljevstvo Božje su jedno te isto. Tko susreće Njega susreće i Kraljevstvo[107]. Upoznati što je kraljevstvo Božje moguće je prema tome ponajprije na temelju iskustva susreta s Isusom, a Crkva kao sakrament ima zadaću činiti taj susret povijesno očitim i uprisutnjenim. Kada očituje i uprisutnjuje Isusa Crkva vrši povjerenu joj zadaću evangelizacije to jest očituje i uprisutnjuje Kraljevstvo.

Kraljevstvo nije zatvoreno u nutrini osobe. Upravo suprotno, jer je osobna stvarnost, Ono je duboko odnošajna stvarnost. Kraljevstvo je milost oslobođenja od zatvorenosti u uska područja vlastitog bića. Ono čini sposobnim za trajno rizično koračanje prema drugome Ti s kojim se gradi zajedništvo Mi. Sve razine međuljudskih odnosa, počevši od interpersonalnih do strukturalnih u odnosu na kraljevstvo Božje ne ostaju po strani, već zadobivaju obilježje prostora u okviru kojega se ono ostvaruje u svijetu. Ono zbog toga sadrži i bitno povijesnu dimenziju[108]. Crkva zbog toga svoje poslanje naviještanja treba razumjeti na cjelovit način, a što ponajprije zahtjeva nadvladavanje monizma koji se očituje u krivim i beskorisnim suprotstavljanjima duhovnog poslanja i dijakonije u svijetu. Naime, dimenzije naravi i nadnaravi premda treba razlikovati, nipošto ih se ne smije odjeljivati (usp. *Završni dokument* D6). Naravni dio stvarnosti pogrešno je shvatiti kao entitet i prostor koji je odvojen od nadnaravnog, kao da bi nadnaravno počinjalo tamo gdje završava naravno. Ništa od reda stvaranja i ljudskoga nije strano i isključeno iz nadnaravnoga i teologalnog reda vjere i milosti, već je naprotiv u njemu priznato, prihvaćeno i uzdignuto (usp. *Kompendij* 64). U tom smislu socijalni nauk Crkve uči da evangelizacijsko poslanje premda je duhovno, uključuje i promicanje čovjeka i na vremenitom području. Ono je antropološkog reda, jer čovjek kome treba navijestiti Evanđelje nipošto nije neko apstraktno biće nego nosilac različitih društvenih i gospodarskih problema (usp. EN 31). Ono je i teološkog reda budući da je nemoguće razdvojiti razinu stvorenja od razine Otkupljenja u suočenju s vrlo stvarnim nepravdama s kojima se treba boriti kako bi se pravda ponovno uspostavila (usp. EN 31) Također, ono je i evanđeoskog reda, reda ljubavi, jer kako razglašivati novu zapovijed, a ne promicati, u pravdi i istinskome miru, ispravan čovjekov rast (usp. EN 31)? Posljedično tomu, naslovnici Evanđelja o Kraljevstvu su svi ljudi, a posebno su privilegirani siromašni, grešni, bolesni, ožalošćeni i potlačeni – svi oni kojima je zbog odbačenosti i isključenosti iz zajedništva života potrebno povratiti dostojanstvo (usp. *Završni dokument* D6).

[107] Usp. Rudolf BRAJČIĆ – Mato ZOVKIĆ, *Dogmatska konstitucija o Crkvi – Lumen gentium 1*, 127.
[108] Usp. Ivan KARLIĆ, Kraljevstvo Božje: neka obilježja Isusove prakse oslobađanja, u: *Obnovljeni život*, 59 (2004.) 2, 147.

Koliko god razvoj kraljevstva Božjeg nije svodiv na društveni razvoj između ta dva razvoja postoji duboka povezanost. Povijesna dimenzija Kraljevstva ne odnosi se na neku konkretnu vidljivu stvarnost, već na vrednote zajedničkog života koje se primarno ostvaruju na osobnom planu, a tek posljedično prelijevaju na razinu društvenih, političkih i gospodarskih odnosa. Društveni razvoj koliko god ne svodiv na kraljevstvo Božje, ipak je važan i djelotvoran za konačno uspostavljanje Kraljevstva (usp. GS 39). Kada razvoj poštuje objektivni poredak stvarnosti i biva prosvjetljen istinom i ljubavlju, on tada postaje sredstvo zalaganja oko sve potpunijeg i cjelovitijeg ostvarenja pravde i mira te u sadašnjosti anticipira obećano Kraljevstvo (usp. *Kompendij* 58). Nova zapovijed ljubavi osnovni je zakon ljudskog savršenstva, pa prema tome i svakog razvoja (usp. *Kompendij* 54). Krist u srcima ljudi nadahnjuje, pročišćuje i učvršćuje ona velikodušna nastojanja kojima se ljudska obitelj trudi poboljšati životne uvjete (usp. GS 38).

U Isusovu propovijedanju o kraljevstvu Božjem očituje se stanovita dimenzija sukobljenosti[109]. Isus stvarnost ne prihvaća onakvu kakva jest, već ju želi promijeniti iz temelja. Riječ je o različitim vidovima sukoba koji se protežu od osobnih preko interpersonalnih do strukturalnih dinamizama. Sukobljenost nije utemeljena na pukoj Isusovoj želji za sukobom, već smjera prema oslobođenju čovjeka od svih nutarnjih i izvanjskih robovanja i otuđenja. Ona također ne završava u Njemu samom, već poziva na nasljedovanje od strane Crkve. Zauzimanje ispravnog, odlučnog i dosljednog stava svjedočenjem vjere u Krista Crkvu vrlo lako može dovesti do sukoba. U tom slučaju sukob nije nešto što se želi, već se samo podnosi zbog vjernosti odluci slijediti Krista, „čak i ako ona za sobom povlači protivštine raznih vrsta, pa čak i ako joj se protive nama drage osobe“[110]. Kršćaninu je više dužnost nego li pravo svjedočiti za Krista. Ta obveza za njega osobno ima više soteriološki, nego evangelizacijski značaj, jer „ljudi će se moći spasiti i drugim putovima, zahvaljujući milosrđu Božjem, čak ako im mi i ne navijestimo Evanđelje; no mi, možemo li se mi spasiti ako iz nemara, straha, stida ili zbog povođenja za lažnim idejama propustimo naviještanje?“ (EN 80). Svjedočanstvo za Krista ne bi bilo potpuno ako ne bi vodilo računa o stvarnim i trajnim odnosima koji postoje između Evanđelja te čovjekova osobnog i društvenog života. Zato naviještanje mora „poprimiti oblik izričite poruke koja je prilagođena i uvijek posuvremenjena raznim životnim prilikama s obzirom na prava i dužnosti svake ljudske osobe, s obzirom na obiteljski život bez kojega uopće nije moguć nesputan razvitak osoba, s obzirom na zajednički život u društvu, međunarodni

[109] Usp. Ivan KARLIĆ, Kraljevstvo Božje: neka obilježja Isusove prakse oslobađanja, 144-146.
[110] FRANJO, *Fratelli tutti. Enciklika o bratstvu i socijalnom prijateljstvu*, Zagreb, 2020., 240. (Dalje: FT)

život, mir, pravdu i razvoj“ (EN 29). U tom smislu Crkva u svom poslanju ne smije zauzeti indiferentan stav u odnosu na bilo koji oblik nepravde ili slijediti put prilagođavanja utvrđenim otuđujućim društvenim odnosima, već mora slijediti put sukoba u odnosu na sve one dinamizme koji otuđuju čovjeka. Nije riječ o nečemu što je fakultativne naravi, već bitan dio identiteta Crkve i indikator mjere prihvaćenosti kraljevstva Božjeg od strane njezinih vjernika. Ipak, važno je istaknuti kako bi bilo potpuno krivo oslobođenje koje donosi Isus reducirati na oslobođenje od nepravednih struktura, kao da bi se u njima nalazio korijen svih drugih zala. Strukture, bilo pravedne ili nepravedne plod su ljudskog djelovanja te kao takve više posljedica nego uzrok. Korijen njihove nepravde uvijek je u slobodnim i odgovornim osobama koje se trebaju obratiti milošću „kako bi živjele i djelovale kao nova stvorenja, u ljubavi prema bližnjima, u djelotvornom traganju za pravednošću, u gospodstvu nad sobom samima i u vježbanju vrlina“[111]. Čak i najbolje strukture ubrzo postaju nečovječne ako „sklonosti ljudskog srca nisu pročišćene, ako nema obraćenja u srcu i u shvaćanju onih koji u tim strukturama žive ili njima ravnaju“ (EN 36). Zbog toga je promjena društva nemoguća bez promjene čovjeka, jer tek onaj čovjek koji je bezuvjetno prihvatio Božju logiku međusobnih odnosa može preobražavati strukture grijeha u strukture solidarnosti.

Sve što je ljudsko mora biti otkupljeno i doživjeti preobrazbu. Bog, u Kristu, ne otkupljuje samo pojedinu osobu, već također i društvene odnose među ljudima. Društvo i njegovi dinamizmi ne pripadaju isključivo sekularnom području, kao da bi bili na rubu ili izvan povijesti spasenja, već su naprotiv, njezin integralni dio[112]. Cijeli čovjek, osoba i društvo osobâ, a ne čovjekova odijeljena duša ili biće zatvoreno u svoju individualnost, uključeno je u spasenjsku ekonomiju (usp. *Kompendij* 65). Poslanje Crkve, zbog toga se ne iscrpljuje samo u sve raširenijem i glasnijem propovijedanju Evanđelja, već ponajprije ide za tim da izokrene mjerila ljudskog prosuđivanja, ustaljenih vrednota, interesa, misaonih kretanja, nadahnuća i životnih obrazaca koji su protivni Božjoj logici ljubavi, a duboko su utjelovljeni u ljudskom rodu (usp. EN 19). Na području društvenih odnosa to poslanje Crkva vrši po svojem socijalnom nauku, kao ljubavi u istini u društvenim pitanjima[113]. Ona tim naukom ne samo da se ne udaljava od vlastita poslanja, nego mu je dapače ostaje čvrsto vjerna (usp. *Kompendij* 64) pomažući mu na putu spasenja (usp. CA 54). Ona po njemu ulijeva u srca ljudi naboj smisla i oslobođenja promičući i zalažući se za društvo po mjeri čovjeka i suobličujući ga kraljevstvu

[111] SVETI ZBOR ZA NAUK VJERE, *Uputa o nekim aspektima „Teologije oslobođenja“*, Zagreb, 2003., 15.
[112] Usp. FRANCIS, *Message for the 103th World Day of Migrants and Refugees 2017 Child Migrants, the Vulnerable and the Voiceless*.
[113] Usp. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate. Lubav u istini*, Zagreb, 2009., 5. (Dalje: CinV)

Božjem te tako aktualizira poruku oslobođenja i otkupljenja Kristova u društvenim pitanjima (usp. *Kompendij* 63).

U tom smislu kada si je Crkva đakovačka i srijemska zadala kao sinodski cilj tragati za novima načinima postajanja kvascem kraljevstva Božjeg na svojim prostorima posredno je izrazila zahtjev za primjenom socijalnog nauka Crkve kao sadržaja i sredstva evangelizacije.

1.4.3. Socijalna i javna dimenzija vjere

Osobna narav kraljevstva Božjeg zahtjeva da i čovjekov odgovor na njega bude osobne naravi[114]. Bog želi obuhvatiti cijelog čovjeka te se zbog toga čovjek mora Njemu sav predati i odgovoriti mu čitavom svojom osobom i u svim njezinim dimenzijama. Božji poziv, premda obvezuje, ne prisiljava čovjeka na slijepu poslušnost. Bog uvažava „dostojanstvo ljudske osobe koju je sam stvorio i koja mora biti vođena vlastitom odlukom i uživati slobodu“[115]. Stoga, nije riječ o nekom mehaničkom, slijepom ili iracionalnom predanju, već u punom smislu o ljudskom činu u kojemu su djelatni razum i sloboda. Zbog toga, jedini prikladan čovjekov odgovor, iz kojega je isključeno svako djelomično prihvaćanje ili polovično pristajanje, jest vjera[116] ili kako kaže dogmatska konstitucija *Dei Verbum* poslušnost vjere (usp. DV 5)[117]. Bog prilazi čovjeku kao Onaj koji ga neizmjerno ljubi, pružajući mu pri tom iskustvo potpune sigurnosti i bezuvjetnog povjerenja. Sadržaj odgovora na takvo iskustvo ne može biti ništa drugo do li ljubav kao potpuno slobodan čin[118]. Čovjekov odgovor očituje se kao slobodno predanje i poslušnost iz ljubavi koja bezuvjetno dopušta da ga Bog povratno određuje (usp. DV 5).

Predanje i poslušnost iz ljubavi ima za posljedicu da je vjera u sebi bitno zajedničarska te da kao takva sadrži socijalnu i javnu dimenziju. Biti od Boga ljubljen i povratno ljubiti Boga, ne znači biti zatvoren u intimnoj povezanosti s Njim, već postati subjekt sebedarja, učiniti se oruđem milosti kako bi se Božja ljubav dalje prenosila i plela mrežu ljubavi (usp. CinV 5). Vjera se tek onda prima i raste kada se živi kao iskustvo primljene i darovane ljubavi, kada se istovremeno prima i prenosi drugima kao iskustvo milosti i radosti[119]. Zbog toga ispovijedanje

---

[114] Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija Dei verbum o božanskoj objavi, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti, Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1990., 5. (Dalje: DV); Ljudevit RUPČIĆ – Ante KRESINA – Albin ŠKRINJAR, *Komentar dogmatske konstitucije o Božanskoj objavi*, Zagreb, 1981., 74.

[115] DRUGI VATIKANSKI SABOR, Deklaracija Dignitatis humanae o vjerskoj slobodi, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti, Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1990., 11. (Dalje: DH)

[116] Usp. Rudolf BRAJČIĆ – Mato ZOVKIĆ, *Dogmatska konstitucija o Crkvi – Lumen gentium 1*, 125.

[117] Usp. Ljudevit RUPČIĆ – Ante KRESINA – Albin ŠKRINJAR, *Komentar dogmatske konstitucije o Božanskoj objavi*, 76. Konstitucija, koristeći se biblijskim rječnikom, poistovjećuje vjeru s poslušnošću. U biblijskom smislu poslušnost vjere nije izričaj pukog pokoravanje podložnika u odnosu na gospodara, već slobodni odgovor ljubavi.

[118] Usp. Borislav DADIĆ – Cecilija NEKIĆ, Čovjek i njegova sloboda, u: *Diacovensia*, 25 (2017.) 3, 395-416.

[119] Usp. BENEDIKT XVI., *Porta fidei.* Vrata vjere, Zagreb, 2012., 7-8. (Dalje: PF)

vjere nije isključivo čin pojedinca, već i čin zajednice vjernika. Objava Božje ljubavi primarno živi među ljudima po zajednici koja ispovijeda vjeru[120]. Stoga je upravo Crkva kao euharistijsko zajedništvo prvi predmet vjere (usp. PF 10). Tek se u Njoj vjera prenosi, prima i po Njoj u zajednicu vjernika ulazi. Euharistija je tako u najuzvišenijem smislu tajna vjere, ona je sažetak i ukupnost vjere,[121] ona ostvaruje zajedništvo s Bogom i jedinstvo Božjega naroda (usp. KKC 1325). Kršćanska vjera je stoga bitno vjera euharistijskog zajedništva[122]. Dar kojega Bog po euharistiji daruje biva početom novoga života, izaziva zadivljenost i utiskuje u vjernika novi dinamizam odnosa te poziva na sebedarje kao aktivno sudjelovanje u nastavku otkupljenja po zalaganju za druge[123]. Po euharistiji vjernici bivaju sjedinjeni s Kristom (usp. SaC 70) i postaju dionicima njegova poslanja (usp. SaC 11; 84). Život vjernika se po njoj mijenja u duhovno bogoslužje (usp. SaC 70) čineći ih osposobljenima za evangelizaciju – svjedočenje i odvažno zalaganje oko unošenja nove Božje logike odnosa u život svijeta (usp. SaC 85-86; 91). To zalaganje, prvo se odražava u odnosu na one s kojima se na euharistiji sudjeluje, a posljedično i na svakog čovjeka i društvo u cjelini čineći da euharistijska vjera poprimi bitno javni značaj. U tom smislu, socijalni nauk Crkve pokazuje se kao način ostvarenja euharistijskog života u društvenim odnosima (usp. SaC 91).

Živeći društveno odgovorno vjernici čine da euharistija postaje u konkretnom životu ono što označava u slavlju (usp. SaC 89). Iz toga proizlazi da se kao bitan osobni uvjet djelatnog sudjelovanja na euharistijskom slavlju između ostalog podrazumijeva i misijska obveza da se Kristova ljubav unese u društvo (usp. SaC 55). Međutim, socijalno-evangelizacijski značaj nema samo euharistija, već i svi ostali sakramenti (usp. *Kompendij* 539), a napose sakrament pomirenja[124] jer se sa svima njima „daje i hrani ona ljubav prema Bogu i ljudima koja je duša sveg apostolata“ (LG 33). Važno je istaknuti, čak kada te misijske obveze ne bi bilo, vjera već zbog samih svojih antropoloških obilježja ima javni značaj. Ona naime, jer je izričaj slobodnog izbora, nije samo privatni čin, već i čin od javnog značaj koji nužno ima i društvene implikacije te ju zbog toga vjernik mora razumjeti i iz perspektive društvene odgovornosti očitovanu kroz zalaganje za izgradnju društva (usp. PF 10).

---

[120] Usp. Ljudevit RUPČIĆ – Ante KRESINA – Albin ŠKRINJAR, *Komentar dogmatske konstitucije o Božanskoj objavi*, 78-79.; Silvija MIGLES, Socijalni nauk Crkve – mogućnost plodonosne suradnje. Socijalna dimenzija vjere u ekumenskom dijalogu, u: *Edinost in dialog*, 70 (2015.) 1-2, 16-20.

[121] Usp. *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994., 1327. (Dalje: KKC)

[122] Usp. Silvija MIGLES, Socijalni nauk Crkve – mogućnost plodonosne suradnje. Socijalna dimenzija vjere u ekumenskom dijalogu, 18.

[123] Usp. Nikola HOHNJEC, Euharistija, solidarnost i zajedništvo Biblijsko-teološki i socijalni pristup, *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.) 3-4, 777.

[124] Usp. IVAN PAVAO II, *Pomirenje i pokora. Reconciliatio et paenitentia*, Zagreb, 1996., 11; 16-17; 31.

Svjedočanstvo vjere u Božjem naumu redovit je put susreta i zajedništva čovjeka s Bogom (usp. EN 80), to jest „sredstvo pomoću kojega istina Božje ljubavi dopire do čovjeka u povijesti“ (SaC 85). Bog je tako vlastiti plan spasenja na neki način izložio riziku ljudske slobode. On dopušta da mjera Njegove prisutnosti u svijetu bude u korelaciji s konkretnim zalaganjem vjernika u društvu. Preciznije, mjera ljubavlju djelotvorne vjere istovremeno je i mjera uprisutnjenja Boga u povijesti. Zbog toga ispovijedanje vjere ne smije biti reducirano na puko pasivno sudjelovanje na obredima niti na beživotnom verbalnom izražavanju, već mora po svjedočanstvu djelatne ljubavi postati javno djelatno ispovijedanje oživotvoreno u konkretnoj stvarnosti, tako da sam čin ljubavi postaje navještaj vjere (usp. PF 14). Tako shvaćeno ispovijedanje vjere omogućuje upravo sama dinamika naravi vjere u kojoj se istovremeno razotkriva njezina dimenzija besplatne darovanosti i osobnog čina. Tek je u vjeri moguće razotkriti pravu strukturu svih razina ljudskih odnosa, shvatiti njihov krajnji i konačni cilj u Božjoj ljubavi te tako rasvijetliti put izgradnje autentične ljudske zajednice. Po njoj su Isusovi učenici formirali prvu zajednicu, dijelili su sve što su posjedovali kako bi sva braća imala što im je potrebno. Inspirirani vjerom mnogi kršćani su činili djela pravde kao način njezinog ispovijedanja na području obiteljskog, društvenog, političkog i gospodarskog života (usp. PF 13). Ona je ta koja omogućuje prepoznati Krista u svakom bližnjemu kojega se susrete na životnom putu. Tek je u njoj i po njoj moguće u bližnjemu prepoznati da on nije samo ljudsko biće sa svojim pravima, već živa slika Boga Oca, otkupljena krvlju Isusa Krista i podvrgnuta trajnom djelovanju Duha Svetoga (usp. *Kompendij* 196). Tek je u njoj moguće odgovoriti na Isusov poziv: "Što god učiniste jednomu od ove moje najmanje braće, meni učiniste!" (Mt 25, 40; usp. PF 14).

Javno djelatno ispovijedanje vjere po djelima ljubavi stoga nužno sadrži dvije neodvojive dimenzije, transcendenciju i socijalno zalaganje. Ni jednu od njih nije moguće promatrati i autentično ostvariti odvojeno od one druge. Vjera bez ljubavi ne donosi ploda, a ljubav bez vjere bio bi osjećaj prepušten na milost i nemilost sumnji (usp. PF 14). Obje se uzajamno zahtijevaju i prožimaju. S jedne strane, ljudsku je zbilju i njezino oblikovanje moguće ispravno razumjeti tek u perspektivi eshatološkog obzorja vjere, a s druge strane poruku oslobođenja i otkupljenja moguće je aktualizirati tek u povijesnim zbivanjima (usp. *Kompendij* 63). U suprotnom, vjera bi bila reducirana ili na socijalni aktivizam ili intimistički spiritualizam (usp. *Kompendij* 545). Pojašnjavajući teološke temelje i motive kršćanske djelotvorne ljubavi, *Kompendij socijalnog nauka Crkve* tvrdi da čovjek, otkrivši u vjeri da ga Bog ljubi, „shvaća vlastito transcendentalno dostojanstvo, uči ne zadovoljiti se samim sobom i susresti drugoga u mreži odnosa koji su sve autentičnije ljudski“ (*Kompendij* 4). Takvo iskustvo vjere pretvara se

u beskompromisni motiv koji „sili na prokazivanje, na predlaganje i na zalaganje u kulturnome i društvenome planiranju, na stvarnu djelatnost koja sve kojima je iskreno na srcu čovjekova sudbina potiče na davanje vlastita doprinosa“ (*Kompendij* 6).

U tom smislu, kada si je Crkva đakovačka i srijemska za sinodski cilj zadala tragati za putovima osnaživanja vjere, posredno je izrazila zahtjev za neizostavnim govorom o socijalnom zalaganju kao oživotvorenju socijalnog nauka Crkve – sredstvu i sadržaju javnog djelatnog ispovijedanja euharistijske vjere, to jest evangelizacije na području socijalnog.

1.4.4. Apostolat, karizme i službe

Ljudska povijest je povijest Božjeg poziva čovjeku na opstojnost, prijateljstvo i sudjelovanje u božanskom životu te se u tom pozivu očituje bitna dimenzija ljudskog dostojanstva (usp. GS 19). Želi li čovjek živjeti puninom života mora odgovoriti na njega te ostati u trajnoj povezanosti s Bogom. U Isusu Kristu povijest tog poziva dolazi do vrhunca i ispunjenja, a Isus povratno po svoj žrtvi na savršen način odgovara na njega. On je original, izvorni nacrt i prototip prema kojemu je stvorenje pozvano u opstojnost. U Njemu je poziv postao vidljiv, dobio je savršen ljudski odgovor te je istovremeno i On sam postao Poziv. Ulazak u zajedništvo s Njime, u Njegovo mistično tijelo – Crkvu, postaje konačno zvanje ovoga svijeta. Crkva je mjesto u kojemu se ostvaruje Božji poziv upućen čovjeku i nalazi početak ostvarenja konačnog smisla ljudske povijesti. Njezin je poziv otkrivati Evanđelje o kraljevstvu Božjem (usp. LG 1) svakom svom članu i svakom čovjeku kao njegovo najdublje osobno zvanje. Crkva kao sakrament (usp. LG 1) očitujući se svijetu i ostvarujući u njemu otajstvo Boga istovremeno otkriva čovjeka čovjeku, osvjetljujući mu smisao njegova postojanja, čineći ga spremnim za svu istinu o sebi i o svojem određenju (usp. GS 22). Zbog toga je bitna dimenzija apostolata Crkve pastoral zvanja te posljedično otkrivanje pojedinačnih zvanja jest i mora postati središnja tema svakog pastorala[125]. Crkva će odgovoriti na vlastiti joj poziv samo u onoj mjeri u kojoj će vršiti apostolat, a vršit će ga samo ukoliko njezina pastoralna praksa bude čovjeku pomagala prepoznavati mu vlastito i jedinstveno apostolsko zvanje. Apostolat prema tome ulazi u sam sadržaj identiteta Crkve, on je zadaća čitave Crkve, svakog njezinog vjernika, svake njezine djelatnosti i strukture (usp. AA 2).

Nije riječ samo o nekim zvanjima, a napose nije riječ samo o kleričkom i redovničkom zvanju, jer u Crkvi kao zajedništvu rastu svi ili ne raste nitko (usp. AA 2). Svaki vjernik je po

[125] Usp. Mladen PARLOV, Srce pastorala – pastoral zvanja, u: *Služba Božja*, 48 (2008.) 2, 142-160.

samom krštenju osobno primio neku karizmu, koja ga čini sposobnim za apostolat i pozvanim na njega[126], kako bi u zajedništvu i suradnji s drugim vjernicima izgrađivao Crkvu[127]. Odgovoriti na taj poziv do te je mjere bitan dio identiteta svakog vjernika da se čak za onoga koji ne djeluje apostolski mora reći da nije na korist ni Crkvi ni sebi (usp. AA 2).

Raznolikost službi i karizmi, ne samo da ne ugrožava crkveno zajedništvo, već upravo iz njega izvire. Dapače, upravo saborska ekleziologija zajedništva omogućuje ispravno razumijevanje jednakosti i nejednakosti (usp. LG 32) i zahtjeva da se odnosi između svih vjernika ravnopravnije artikuliraju unutar Crkve[128]. Dok se jednakost odnosi na temeljno krsno dostojanstvo i svima zajedničko poslanje, nejednakost je funkcionalna[129], odnosi se na različitost službi i karizmi. Na tragu toga, razlika između općeg i ministerijalnog svećeništva, nije u nepotpunom ili nesavršenom sudjelovanju nezaređenih na dostojanstvu Isusa Krista, već na načinu sudjelovanja[130]. Zaređeni službenici i laici sudjeluju u istom stupnju na Kristovom dostojanstvu. Dok prvi „sudjeluje na svećeničkom, proročkom i kraljevskom dostojanstvu Isusa Krista, suobličeni Kristu Glavi, dotle vjernici laici na tom istom Kristovom dostojanstvu sudjeluju kao udovi njegova Tijela“[131]. Različitost, prema tome, nije čimbenik umanjenja stupnja crkvenosti pojedinog poslanja, već upravo suprotno. Svaka služba i karizma su dragocjene i nesvodive jedna na drugu, a prema tome i nezamjenjive za ostvarenje ukupnog poslanja Crkve[132] – sve imaju apostolsku vrijednost i sve su prema tome crkvene.

Crkva kao takva u svojoj najdubljoj naravi i poslanju ima izvorno svjetovnu dimenziju[133]. U Božjem planu sve svjetovne zbilje, osobne i društvene, okruženja i povijesne prilike, strukture i ustanove primateljice su Božje ljubavi (usp. *Kompendij* 543). Stoga, poslanje koje Crkva neposredno dobiva od Krista, obuhvaća i izgradnju sveukupnog vremenitog reda (usp. AA 5). Od Nje se očekuje da prožme i usavrši svijet evanđeoskim duhom[134]. Premda su na to pozvani svi Njezini članovi (usp. *Kompendij* 538), svi to, u skladu sa svojim karizmama i službama, ne ostvaruju na isti način.

---

[126] Usp. Đuro HRANIĆ, Službe vjernika laika u crkvenoj zajednici: Današnje ekleziološke perspektive, 65.
[127] Usp. JOHN PAUL II., Post-synodal apostolic exhortation Vita consecrata, u: http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_25031996_vita-consecrata.html (posjećeno 16. 2. 2022.), 31.
[128] Usp. Anđelko DOMAZET, O sakramentalnom razumijevanju Crkve u Lumen gentium, 149-166.
[129] Usp. Rudolf BRAJČIĆ – Mato ZOVKIĆ, *Dogmatska konstitucija o Crkvi – Lumen gentium 1*, 231.
[130] Usp. Rudolf BRAJČIĆ, Dogmatski temelji Dekreta o apostolatu laika, u: *Obnovljeni život*, 26 (1971.) 1, 14-26.
[131] Đuro HRANIĆ, Službe vjernika laika u crkvenoj zajednici: Današnje ekleziološke perspektive, 64.
[132] Usp. *Isto*, 63-80.; JOHN PAUL II., Post-synodal apostolic exhortation Pastores dabo vobis, u: http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_25031992_pastores-dabo-vobis.html (posjećeno 16. 2. 2022.), 16.
[133] Usp. Paul VI. *A presence and an action which will transform the world from within*, 8.
[134] Usp. IVAN PAVAO II., *Christifideles laici. Vjernici laici*, Zagreb, 1990., 15. (Dalje: CfL).

U odnosu na ostale vjernike, laicima je u skladu s njihovim specifičnim položajem u svijetu ta zadaća vlastita i posebna. Njihove su službe i karizme bitno obilježene njihovom vlastitom i posebnom svjetovnom naravi (usp. LG 32). Važno je istaknuti da njihova svjetovnost nije poistovjetiva s profanim ili manje crkvenim, već s tim da je područje njihova apostolata tražiti kraljevstvo Božje baveći se vremenitim stvarima i uređivati ih po Bogu. Za tu zadaću oni, niti su delegirani od strane zaređenih službenika, niti su se sami za nju odlučili. Oni su, primivši specifične karizme po krštenju primili osobni poziv od samoga Krista. Zbog toga je to crkveni apostolat u punom smislu, nezamjenjiva crkvena služba u odnosu na sve ostale službe i karizme u Crkvi[135] te ju se kao takvu jedino može ostvariti u zajedništvu s čitavom Crkvom. U tom smislu Dekret *Ad gentes* upozorava da „Crkva nije pravo utemeljena, ne živi punim plućima niti je savršen znak Krista među ljudima, ako s hijerarhijom ne postoji i ne djeluje laikat u pravom smislu. Bez djelatne prisutnosti laika Evanđelje se ne može duboko utisnuti u duh, život i rad nekog naroda“[136].

Premda laici mogu obavljati i razne liturgijske i katehetske službe (usp. CfL 23; IO 249), njihova prva i neposredna zadaća je evangelizacija „svijeta politike, društvenog života, gospodarskih odnosa, kulture, znanosti, umjetnosti…“ (EN 70). Sve svjetovne zbilje jesu njihovo vlastito mjesto gdje ih Bog poziva da posvećuju sebe i svijet (usp. CfL 16-17). One su mjesto njihova života i djelovanja te se zbog toga taj apostolat na povlašten način odnosi na njih. Zbog toga poziv koji im Bog upućuje u njihovoj uronjenosti u svijet ne zahtjeva njegovo napuštanje, već naprotiv poziva ih da „pridonesu, kao iznutra poput kvasca, posvećenju svijeta vršeći vlastitu dužnost, vođeni evanđeoskim duhom, i tako drugima otkriju Krista u prvom redu svjetleći svjedočanstvom svoga života“ (LG 31). Njihovo zauzimanje mora odgovarati tom viđenju i dokazati se kao izraz evanđeoske ljubavi. U suprotnom, svakim povlačenjem iz svijeta, propuštanjem izgradnje općeg dobra ili pak njegovim razaranjem laici bi iznevjerili svoje apostolsko poslanje, a prema tome i vlastiti im crkveni identitet. Stoga, biti i djelovati u svijetu za laike nije samo antropološki i sociološki indikativ, nego povrh svega teološki i ekleziološki imperativ (usp. *Kompendij* 541-543), a koji prije svega zahtjeva njegovanje istinske laičke duhovnosti. Takva duhovnost zazire i od intimističkog spiritualizma i od socijalnog aktivizma te „gradi svijet prema Isusovu Duhu: čini sposobnim gledati iznad povijesti, a da se od nje ne udalji; njegovati žarku ljubav prema Bogu, ne okrećući pogled s

[135] Usp. Đ. HRANIĆ, Službe vjernika laika u crkvenoj zajednici: Današnje ekleziološke perspektive, 68-69.
[136] DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret Ad gentes o misijskoj djelatnosti Crkve, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti, Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993., 21. (Dalje: AG)

braće koja se uspijevaju čak vidjeti onako kako ih vidi Gospodin i ljubiti kako ih on ljubi“ (usp. *Kompendij* 545).

Međutim, svoje poslanje laici ne mogu izvršiti sami. Na svoj će jedinstven svjetovni poziv moći odgovoriti samo u onoj mjeri u kojoj im bude u Crkvi omogućeno otkriti ga (usp. GS 22), koliko budu od strane Crkve u njemu prikladno odgojeni i poučeni (usp. CfL 60) te im budu pokazani putovi njegova oživotvorenja (usp. MM 230). Zbog toga se, u skladu s njihovom specifičnom svjetovnom naravi, Crkva na području pastorala zvanja laika primarno treba služiti socijalnim naukom Crkve. U tom smislu kada si je *Sinoda* zadala za cilj progovoriti o apostolatu, karizmama i službama tada je posredno izrazila zahtjev za neizostavnim govorom o socijalnom nauku Crkve kao onom sadržaju koji mora biti u osnovi svake formacije namijenjene laicima (usp. *Kompendij* 528; 531) te temeljno uporište (usp. *Kompendij* 524) i važan sadržaj pastoralnog rada (usp. IO 170).

Iz do sada rečenog, proizlazi da socijalni nauk Crkve, premda početno nije bio zadana sinodska tema, zbog pastoralne usmjerenosti *Sinode* te doktrinarnog sadržaja njezinih osam ciljeva, bio je posredno zahtjevan zbog svojeg evangelizacijskog značaja.

1.5. Evangelizacijski značaj socijalnog nauka Crkve

Razvoj Katoličke Crkve nakon Drugog vatikanskog sabora obilježio je i razvoj socijalnog nauka u kojem pojedine mjesne Crkve mogu pronaći evangelizacijske poticaje kako za unutar crkveni tako, osobito, za javni život kršćana u društvu. O evangelizacijskom značaju socijalnog nauka Crkve na poseban način progovara papa Ivan Pavao II. u socijalnoj enciklici *Centesimus annus* (1991.) u kojoj ističe kako taj nauk „sam po sebi posjeduje vrijednost instrumenta evangelizacije: kao takav nagoviješta Boga i otajstvo spasenja u Kristu svakom čovjeku i zbog tog istog razloga, otkriva čovjeka njemu samom“ (CA 54). Bogatstvo sadržaja ove tvrdnje, kao uostalom i čitavog socijalnog nauka, moguće je cjelovito razumjeti tek u povijesnom kontekstu i redoslijedu nastanka[137]. Svi socijalni dokumenti, već po svojoj naravi, posredno očituju kako je Učiteljstvo iznalazilo uvijek nove puteve za susret evanđeoske poruke i njenih etičkih zahtjeva s promjenjivim problemima koji se pojavljuju u životu društva (usp. SNCUSO 3). Pored toga, neki i neposredno progovaraju o konkretnim obilježjima, ulogama i zadaćama socijalnog nauka u evangelizacijskom poslanju Crkve. U nastavku će biti predstavljeni samo socijalni dokumenti koji neposredno progovaraju o evangelizacijskom značaju socijalnog nauka, a objavljeni su do objave sinodskih *Izjava i odluka* (2008.), to jest, oni koji su mogli utjecati na oblikovanje sinodskog procesa. U svrhu izbjegavanja nepotrebnog ponavljanja predstavljeni će bit samo oni dijelovi dokumenta koji donose nešto novo u odnosu na prethodno predstavljene.

Lav XIII. Premda je Crkva zbog socijalne dimenzije Evanđelja tijekom čitave svoje povijesti bila duboko zainteresirana za društveni život promjene u 19. stoljeću postavile su pred nju zahtjev za traganjem novih oblika prisutnosti i utjecaja na društvo (usp. SNCUSO 19). Kao odgovor, papa Lav XIII. obavio je socijalnu encikliku *Rerum novarum* (1891.) kao izričaj susreta Evanđelja i novog industrijskog društva (usp. KKC 2421). Predstavivši zablude koje su dovele do nezaslužene bijede proletarijata i isključivši socijalizam kao krivi lijek[138], Papa progovara o pravim lijekovima kako bi se ponovno uspostavio red. Pod pravim lijekovima ponajprije se misli na veliku katoličku tradiciju[139], jer „ako, dakle, ljudsko društvo treba izliječiti, izliječit će se jedino tako da se uspostave kršćanski život i običaji. Za društva naime koja propadaju, […], posve je pravo tražiti da se vrate na svoj početak. Društvo će propasti ako

[137] Usp. Marijan VALKOVIĆ, Razvoj katoličkog socijalnog nauka od Lava XIII. do Pavla VI., u: *Bogoslovska smotra*, 59 (1989.) 3-4, 266.
[138] Usp. Lav XIII., Rerum novarum, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991., 1-12. (Dalje: RN)
[139] Usp. Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve VI/2*, Zagreb, 2000., 82.

skrene s prvobitne svrhe, a opet će se podići ako se k njoj vrati“ (RN 22). Crkva je prva pozvana svojim učenjem o etičkim načelima i konkretnim socijalnim zalaganjem[140] pripomoći obnovi. Svi će naime, „ljudski napori biti uzaludni, ako se zapostavi Crkva. Crkva, naime, crpi svoj nauk iz Evanđelja, sposoban da sukobe ili stiša ili ublaži“ (RN 13). Iz navedenih riječi vidljivo je da Papa ne progovara o socijalnom nauku kao o instrumentu evangelizacije. On to tada nije ni mogao, jer je još uvijek imao pred očima kršćanske države/društvo u kontekstu kojih nije bilo ni za očekivati govor o evangelizaciji kao prvom navještaju. Međutim, ono što je svakako vidljivo i za razumijevanje evangelizacijskog značaja socijalnog nauka bitno jest da Papa snažno ističe: kako Evanđelje ima socijalne implikacije; da traganje za rješenjem aktualne društvene nepravde nema alternativu osim Evanđelja; da što se tiče Crkve, „ona svoju pomoć neće uskratiti ni u koje vrijeme ni na koji način“ (RN 45); te da je društvena nepravda neizostavni poziv Crkvi da ostvari, u tadašnjem povijesnom kontekstu, ponovni susret između Evanđelja i svijeta.

Pio XI. Četrdeset godina nakon objave prve socijalne enciklike *Rerum novarum*, papa Pio XI. objavio je socijalnu encikliku *Quadragesimo anno* (1931.). Slično svome prethodniku, Papa je pozvao na povratak Evanđelju kao jedinom putu u obnovi društva. Uzaludno će bit „svako nastojanje da se društvo preporodi. Nikakav se snažan lijek ne može naći ako se otvoreno i iskreno ne vratimo evanđeoskom nauku“[141] te nastavlja „nadamo se da će […] doći do one tako željene i potpune obnove ljudskog društva“ (QA 139). U obnovi presudnu ulogu ima Crkva, jer „njezino majčinsko srce ne može ostati tvrdo na bezbrojne nevolje“ (QA 145) te su zbog toga „potrebni u prvom redu takvi Kristovi borci koji će se svim silama truditi da ljudsku obitelj čuvaju netaknutu od strahovite propasti u koju bi se strmoglavila kad bi prezrela evanđeosku nauku i kad bi se dogodilo da u svijetu prevlada onaj red koji jednako gazi naravne i božanske zakone“ (QA 145).

Premda obojica papa, Lav XIII. i Pio XI. socijalni nauk ne shvaćaju kao sredstvo evangelizacije u suvremenom smislu, već ponajprije kao sredstvo restauracije velike katoličke tradicije, ipak je s njima, a napose s Lavom XIII. započeo novi put po kojemu Crkva na dinamičniji i prikladniji način ostvaruje susret između Evanđelja i trajno promjenjivih društvenih prilika (usp. *Kompendij* 87) dajući tako Crkvi kao neki statut građanstva (usp. CA 5). Od tada do danas, socijalni nauk je s jedne strane ostao u svojim temeljnim načelima

[140] Usp. Marijan VALKOVIĆ, Razvoj katoličkog socijalnog nauka od Lava XIII. do Pavla VI., 253.
[141] Pio XI. Quadragesimo Anno, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991., 135. (Dalje: QA)

nepromijenjen, a istovremeno s druge strane je trajno obnavljan i oblikovan u odnosu na promjenjive društvene prilike[142]. Riječ je o dinamičkoj vjernosti primljenom nepromjenjivom svjetlu Evanđelja koje obasjava uvijek nove probleme (usp. CinV 12).

Ivan XXIII. Prvi značajniji pomak prema govoru o socijalnom nauku kao instrumentu evangelizacije vidljivo je u socijalnoj enciklici *Mater et magistra* (1961.) pape Ivana XXIII. Tumačeći velik znanstveni i tehnološki razvoj te gospodarske i političke promjene kao znakove vremena, Papa poziva Crkvu da uskladi „suvremenu naprednu kulturu s načelima prave čovječnosti i evanđeoskog nauka" (MM 256). Pri tome nezamjenjivu ulogu ima socijalno zalaganje vjernika laika u okviru njihovog izvršavanja svakodnevnih svjetovnih dužnosti, jer kada su „duhom i srcem sjedinjeni s Presvetim Otkupiteljem i onda kad vrše svoj vanjski posao, na neki način kao da njihov rad nastavlja rad samog Isusa Krista [...]. Ovakav ljudski rad […] omogućuje da se drugima dijele plodovi Kristova otkupljenja i da ih se na sve strane širi. Tako biva da kršćanski nauk, kao evanđeoski kvasac, proniče žile građanskoga društva u kojem živimo i djelujemo" (MM 259). U tom smislu, socijalni nauk nije dovoljno samo izlagati, već i u djelo provoditi (usp. MM 226). Zbog toga je važno da laici uz upoznavanje njegovih sadržaja, u njemu budu i odgojeni (usp. MM 227) te da im budu pokazani putovi kako ga konkretno u život provoditi (usp. MM 229-230).

Premda se Papa ne služi pojmom *evangelizacija*, ipak je iz njegovih tvrdnji razvidno troje: da je integralni dio navještaja Evanđelja socijalno zalaganje po kojemu se ostvaruje prožimanje društva evanđeoskim vrijednostima – evangelizacija socijalnog; da su na taj vid evangelizacije posebno pozvani laici; te da oni zbog toga moraju biti u socijalnom nauku prikladno poučeni, odgojeni i pokazani im putovi njegova ostvarenja.

Drugi vatikanski sabor. Sredinom dvadesetog stoljeća Crkva je sve više postajala svjesna ozbiljnosti i sveobuhvatnosti procesa sekularizacije i dekristijanizacije. Bitno obilježje vjere pojedinca postala je osobna odluka. Biti kršćaninom nije više bilo unaprijed mjestom rođenja ili kulturom zadana kategorija. Kao odgovor, Crkva je na *Drugom vatikanskom saboru* (1962.-1965.) ponovno otkrila zaboravljene pojmove *evangelizirati* i *evangelizacija* i povezala ih s doprinosom što ga sama čini za izgradnju svijeta[143]. Premda, *Sabor* samo na nekoliko mjesta izričito upotrebljava pojam socijalni nauk Crkve te premda ga ne izlaže na sustavan

[142] Usp. Ivan Pavao II. Sollicitudo Rei Socialis, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991., 3. (Dalje: SRS)
[143] Usp. Antun BOZANIĆ, Evangelizacija i nova evangelizacija, u: *Obnovljeni život*, 53 (1998.) 2., 141-150.

način, svi su njegovi dokumenti, a napose pastoralna konstitucija *Gaudium et spes* duboko njime prožeti.

Bez namjere predstavljanja čitavog saborskog socijalnog nauka donosimo samo najznačajnije teme koje su doprinijele dubljem razumijevanju njegovog evangelizacijskog značaja: poziv na nadvladavanje individualističke etike (usp. GS 30); obveza Crkve da čita i tumači znakove vremena (usp. GS 4; 44); javna/socijalna dimenzija vjere (usp. DH 3); nužnost sinteze vjerskog i profanog života (usp. GS 43); socijalno zalaganje kao integralni dio naravi Crkve i bitan preduvjet njezinom dubljem razumijevanju i ostvarenju (usp. SC 9; GS 19; 21; 23-46; 63-76); važnost i uloga laika u poslanju Crkve u svijetu (usp. LG 31; 34-36; AA 1-19); povezanost važnosti odgoja za izgradnju svijeta i postizanja spasenja[144] (usp. GS 43); suradnja oko izgradnje boljeg svijeta s drugim kršćanima i pripadnicima drugih religija[145]; te obveza Crkve da u ljubavi donese plod za život svijeta[146].

Ipak, čini se kako je, osim navedenih tema, najznačajniji saborski doprinos dubljem razumijevanju evangelizacijskog značaja socijalnog nauka u tome što je: (1) poistovjetio sve radosti/nade te žalosti/tjeskobe ljudi s radostima/nadama, žalostima/tjeskoba Kristovih učenika kao onih koji su primili poruku spasenja da je iznesu pred svakoga (usp. GS 1); (2) proširio socijalno pitanje na sve ljudske djelatnosti i sve socijalne dinamizme počevši od obitelji, preko svijeta rada, gospodarstva, politike do kulture; te (3) istaknuo i konkretno koristio socijalni nauk kao izričaj ljubavi Crkve prema cijeloj ljudskoj obitelji tako što po tom nauku „s njom započinje razgovor o tim različitim problemima, donoseći svjetlo iz Evanđelja i pružajući ljudskom rodu one spasonosne sile koje sama Crkva, vođena Duhom Svetim, prima od svog Utemeljitelja“ (GS 3).

Pavao VI. O evangelizacijskom značaju socijalnog nauka papa Pavao VI. progovara u tri dokumenta, dvije socijalne enciklike *Populorum progressio* (1967.) i *Octogesima adveniens* (1971.) te apostolskoj pobudnici *Evangelii nuntiandi* (1975.).

U enciklici *Populorum progressio* Papa pojašnjava kako je Crkva osnovana s ciljem da već ovdje na zemlji postavi temelje kraljevstva Božjeg te da je u skladu s time navještaj

[144] Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, Deklaracija Gravissimum educationis o kršćanskom odgoju, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti, Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993., proslov. (Dalje: GE).
[145] Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret Unitatis redintegratio o ekumenizmu, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti, Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993., 12. (Dalje: UR); DRUGI VATIKANSKI SABOR, Deklaracija Nostra Aetate o odnosu Crkve s nekršćanskim religijama, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti, Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993., 2. (Dalje: NA)
[146] Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret Optatam Totius o odgoju i obrazovanju svećenika, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti, Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993., 16. (Dalje: OT)

Evanđelja jedna jedina svrha njezinog govora o razvoju[147]. Njezina želja nije nikakvo miješanje u političku vlast, već isključivo pružanje pomoći ljudima da dođu do svog punog rascvata, „i u tu svrhu ona im daruje ono što posjeduje kao sebi svojstveno: globalnu viziju čovjeka i čovječanstva“ (PP 13). Čitava Crkva, svi njezini članovi, moraju doprinijeti obnovi i razvoju vremenitog reda. To se napose odnosi na laike da „slobodnom inicijativom i ne čekajući pasivno na direktive prožmu kršćanskim duhom mentalitet i običaje, zakone i strukture zajednice u kojoj žive“ (PP 81).

Govor o odgovornosti čitave Crkve za socijalni nauk, a ne samo Učiteljstva, Papa će nastaviti i u enciklici *Octogesima adveniens*. Socijalni nauk nije svodiv samo „na neka opća načela: taj se nauk razvija razmišljanjem u dodiru s promjenljivim stanjima ovoga svijeta“[148]. Posljedično tomu, nije namjera niti poslanje papa da iznose svevažeću riječ o njegovom konkretnom ostvarenju. Zadaća je kršćanskih zajednica „da svaka u svojoj zemlji objektivno raščlani postojeće stanje, da ga razjasni u svjetlu neizmjenjivih riječi evanđelja“ (OA 4) te da za sebe utvrde „izbore i obveze za izvedbu društvenih, političkih i gospodarskih preobrazbi“ (OA 4).

U vremenu između objava enciklike *Octogesima adveniens* (1971.) i pobudnice *Evangelii nuntiandi* (1975.) *Treća sinoda biskupa* objavila je dokument *Pravda u svijetu* (1971.). Riječ je o dokumentu koji u odnosu na sve dotadašnje dokumente na najneposredniji način povezuje socijalno zalaganje kršćana s djelom evangelizacije. Zalaganje „za pravdu i sudjelovanje u preobražaju svijeta u potpunosti nam se ukazuju kao sastavni dio propovijedanja Evanđelja: to jest poslanja Crkve za otkup čovječanstva i njegovo oslobođenje od svake potlačenosti“[149]. Propovijedanje Evanđelja, „zahtijeva radikalni angažman za cjelovito oslobođenje čovjeka već ovdje na zemlji. Ako se kršćanska poruka o ljubavi i pravdi ne ostvaruje akcijom za pravdu u svijetu, kršćanska će poruka teško moći postati vjerodostojna današnjem čovjeku“[150].

Apostolska pobudnica *Evangelii nuntiandi* (1975.) premda nije primarno socijalni dokument[151], ipak je značajno doprinijela razumijevanju evangelizacijskog značaja socijalnog

[147] Usp. Pavao VI., Populorum progressio, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991., 12-13. (Dalje PP)
[148] Pavao VI., Octogesima adveniens, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991., 42. (Dalje: OA)
[149] III. SINODA BISKUPA, Pravda u svijetu, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991., str. 392.
[150] *Isto*, str. 398
[151] Pobudnica samo na jednom mjestu upotrebljava pojam *socijalni nauk Crkve*. Usp. EN, 38.

nauka Crkve. Čitava *Pobudnica* prožeta je socijalnim naukom kao odgovorom na zahtjeve koji proizlaze iz dinamičnosti i složenosti evangelizacije suvremenog svijeta (usp. EN 29; 31; 33; 38), koja uslijed velikih promjena u suvremenom društvu postaje sve hitnija (usp. EN 14). Evangelizacija ne bi bila „potpuna kada ne bi vodila računa o stvarnim i trajnim odnosima koji postoje između Evanđelja te čovjekova osobnog i društvenog života“ (EN 29). Zbog toga, ona mora poprimiti „oblik izričite poruke koja je prilagođena i uvijek posuvremenjena raznim životnim prilikama s obzirom na prava i dužnosti svake ljudske osobe, […], s obzirom na zajednički život u društvu, međunarodni život, mir, pravdu i razvoj“ (EN 29). Kako evangelizacija ne dopušta djelomičnost ili nepotpunost, svi njezini bitni elementi (usp. EN 17-24) moraju biti prožeti socijalnim naukom. U suprotnom, čitav proces evangelizacije izlaže se riziku osiromašenja ili čak osakaćenja (usp. EN 17). Nadalje, evangelizacija nije svodiva na puki navještaj povijesnog oslobođenja niti je poistovjetiva sa svjetovnim željama, nadama, poslovima i borbama. Spasenje koje ona naviješta, premda započinje u ovom životu, primarno je eshatološko te kao takvo prelazi sve granice i dovršava se u zajedništvu sa samim Bogom (usp. EN 27). U tom smislu, upozorava Papa da su „mnogi velikodušni kršćani, osjetljivi na potresna pitanja oslobođenja i u želji da Crkvu potaknu na zalaganje oko oslobođenja, često u napasti da njeno poslanje svedu na razinu čisto vremenite svrhe […] zaboravljajući posve na njenu duhovnu i religioznu usmjerenost“ (EN 32). Na kraju *Pobudnice*, Papa podsjeća na soteriološku dimenziju evangelizacije te upućuje čitavoj Crkvi soteriološki vrlo važno pitanje i upozorenje: „možemo li se mi spasiti ako iz nemara, straha, stida […] ili zbog povođenja za lažnim idejama propustimo naviještanje?“ (EN 80), a što bi u odnosu na socijalni nauk značilo propustiti izrađivati ga, promicati i oživotvorivati ga u konkretnim društvenim prilikama.

Ivan Pavao II. Od pape Ivana Pavla II. socijalni nauk Crkve postaje neizostavni dio govora o novoj evangelizaciji. Od ukupno tri objavljene socijalne enciklike, Papa je s drugom *Solicitudo rei socialis* (1987.) i trećom po redu enciklikom *Centesimus annus* (1991.) dao najznačajniji doprinos za razumijevanje evangelizacijskog značaja socijalnog nauka.

Enciklika *Solicitudo rei socialis* prvi je socijalni dokument u kojem jedan papa izričito tvrdi da je sastavni „dio poslanja evangelizacije Crkve da svoj socijalni nauk prenosi i širi“ (SRS 41); te da Crkva vrši djelo evangelizacije kada uz pomoć socijalnog nauka (usp. SRS 41) progovara o naravi, uvjetima, zahtjevima i ciljevima istinskog razvoja te o zaprekama koje mu stoje na putu. Ma koliko god obje tvrdnje bile jasne, nedvosmislene i važne, Papa se ne zaustavlja samo na deklarativnoj razini, već pruža dublji uvid u njihove sakramentalne temelje i konkretne puteve ostvarenja njihovog sadržaja. Temelj na kojemu počiva poziv, smisao i

snaga Crkve za djelovanja u svijetu jest euharistija. Krist nas „po njoj sjedinjuje sa sobom i međusobno svezom jačom od bilo kakvog prirodnog sjedinjenja; i tako sjedinjene šalje nas u svekoliki svijet da vjerom i djelima dajemo svjedočanstvo o ljubavi Božjoj te pripravljamo i predostvarujemo dolazak njegova kraljevstva, premda u sjeni sadašnjeg vremena“ (SRS 48). Crkva na to poslanje odgovara vršeći svoju proročku službu (usp. SRS 41) izrađivanja, promicanja i oživotvoravanja socijalnog nauka, a što napose očituje prokazivanjem zla i nepravdi te navještajem. Premda je oboje bitno, navještaj je važniji od prokazivanja i „ovo posljednje ne smije zanemariti ono prvo, koje mu daje pravo opravdanje i snagu više motivacije“ (SRS 41). U tom smislu društvena nepravda je povijesni kontekst koji ima vrijednost znaka vremena (usp. SRS 7) po kojemu Crkva prepoznaje konkretni put ostvarenja vlastitog poziva naviještanja Evanđelja. Iako je, upozorava Papa, samo riječ o pripravi i predostvarenju kraljevstva Božjeg, to nikada ne smije biti isprikom da se Crkva ne zanima za društveni, nacionalni i međunarodni život. Ništa „od svega onoga što se u određenom povijesnom trenutku može i mora ostvariti solidarnim naporom svih i milošću Božjom – ma kako to bilo nesavršeno i prolazno – da bi život ljudi postao humaniji, neće biti izgubljeno niti uzaludno“ (SRS 48).

U vremenu između objava enciklika *Solicitudo rei socialis* (1987.) i *Centesimus annus* (1991.) *Zbor za katolički odgoj* objavio je dokument *Socijalni nauk Crkve u svećeničkom obrazovanju* (1988.) u kojemu je snažno naglasio povezanost evangelizacije, socijalnog nauka i pastoralnog djelovanja. Svjestan da svećenički pripravnici moraju biti prikladno poučeni za pastoralno djelovanja (usp. SNCUSO 1) *Zbor* ističe da je veoma važno da „steknu jasne pojmove o naravi, svrhama i bitnim sastavnicama spomenutog nauka kako bi ga mogli primijeniti u svome pastoralnom radu u njegovoj cjelovitosti“ (SNCUSO 1), što uključuje „doprinos evangelizaciji, dijalogu sa svijetom, kršćanskom tumačenju stvarnosti i smjerovima pastoralnog djelovanja“ (SNCUSO 2). Svoju teološku narav socijalni nauk izražava u pastoralnoj usmjerenosti služenja svijetu „kojim se hoće potaknuti cjelovito promicanje čovjeka putem prakse kršćanskog oslobođenja u njegovoj zemaljskoj i transcendentnoj perspektivi“ (SNCUSO 5). Kao takav, socijalni nauk sadrži tri približavajuće, međusobno povezane i nerazdvojive dimenzije, teorijsku, povijesnu i praktičnu (usp. SNCUSO 6). Prva, teorijska dimenzija, odnosi se na od strane crkvenog učiteljstva u socijalnim dokumentima iznesen put kojim se sigurno može izgraditi odnose suživota prema nepromjenjivim načelima koja svi mogu prihvatiti. Druga, povijesna dimenzija, odnosi se na upotrebnu narav načela koja omogućuje njihovu primjenu unutar konkretnog društva. Treća, praktična dimenzija, odnosi se na

djelotvornu primjenu načela u praksi, prevodeći ih u konkretne oblike i stupnjeve primjene kako to dopuštaju i zahtijevaju mjesne okolnosti. Tako trodimenzionalno oblikovan socijalni nauk se očituje kao teorijsko-praktično znanje okrenuto evangelizaciji društva (usp. SNCUSO 54) te kao takav želi istovremeno prenijeti teorijsko i praktično znanje za pastoralno djelovanje (usp. SNCUSO 15; 47). Međutim, *Zbor,* svjestan da postoji trajna opasnost zapostavljanja neke od navedenih dimenzija, upozorava na dvije moguće zablude. Prvo, briga Crkve oko socijalnih pitanja „nisu samo dokumenti - koncilskog, papinskog i biskupskog – učiteljstva nego i rad raznih središta misli i djela te konkretni pothvati socijalnog apostolata“ (SNCUSO 61). Posebnu ulogu imaju mjesne Crkve kao „središta misli moralnog promišljanja i pastoralnog djelovanja također na socijalnom polju. One zaista ne mogu biti ravnodušne pred posebnim mjesnim problemima koji traže odgovarajuća prilagođavanja“ (SNCUSO 52). Od svih se članova mjesne Crkve očekuje svijest da su pozvani založiti se „u raznim područjima, djelima i službama socijalnog pastorala“ (SNCUSO 61). Drugo, bila bi velika doktrinarna i metodološka zabluda (usp. SNCUSO 54) kad se u tumačenju pojedinih povijesnih razdoblja i oblikovanju konkretnih socijalnih zalaganja ne bi vodilo računa o bogatom iskustvu koje je Crkva stekla i izrazila u svome socijalnom naučavanju. Socijalni nauk je primarno crkven i zato ga se ne može cjelovito razumjeti i oživotvoriti izvan učenja Crkve. Proučavanje i upoznavanje pokazuje se tako kao temeljni preduvjet za njegovo autentično oživotvorenje. Vjernici se moraju s uvijek novim društvenim prilikama suočavati savješću koja je dobro oblikovana po etičkim zahtjevima Evanđelja te socijalnom osjetljivošću koja je dozrela pažljivim proučavanjem socijalnih dokumenata učiteljstva. U tom smislu je prikladna poučenost u socijalnom nauku pastoralnih djelatnika bitan preduvjet za njihovo neposredno evangelizacijsko djelovanje u svijetu (usp. SNCUSO 63) te cjelovit duhovni odgoj laika (usp. SNCUSO 58; 77) kako bi oni posljedično mogli dati svoj nezamjenjiv doprinos u evangelizacijskom poslanju Crkve (usp. SNCUSO 58).

Ivan Pavao II. u socijalnoj enciklici *Centesimus annus* (1991.) sažima i potvrđuje stogodišnje učenje svojih prethodnika o socijalnom nauku kao bitnom dijelu kršćanske poruke i sastavnim dijelom evanđeoskog poslanja Crkve (usp. CA 5). Socijalni nauk „sam po sebi posjeduje vrijednost instrumenta evangelizacije: kao takav nagoviješta Boga i otajstvo spasenja u Kristu svakom čovjeku i, zbog istog razloga, otkriva čovjeka njemu samomu“ (CA 54). Evangelizacija na području socijalnog jest prema tome obilježje najdublje naravi socijalnog nauka, a prema tome primarna i isključiva svrha njegovog naučavanja i širenja. Tek u tom svjetlu, i samo u tom svjetlu, Crkva se po njemu brine i za ostalo, „za ljudska prava svakoga i, posebno, proletarijata, za obitelj i za odgoj, za dužnosti države, za nacionalni i internacionalni

poredak društva, za ekonomski život, za kulturu, za rat i mir, za poštivanje života od časa začeća pa sve do smrti“. (CA 54) Ivan Pavao II., svjestan da je moderni svijet zbog kompleksnosti društvenih problema hitno potrebit nove evangelizacije, zahtjeva od Crkve da „ubroji u svoje bitne komponente naviještanje socijalnog nauka Crkve“ (CA 5). Kako taj nauk u prvom redu nije teorija, već temelj i motivacija djelovanja, vjerodostojnost njegovog navještaja mora se više temeljiti na djelatnom svjedočenju nego na suvislošću i nutarnjoj logici (usp. CA 57). Dakako, to ni u kom slučaju ne znači da je izrađivanje, poučavanje i promicanje socijalnog nauka nepotrebno ili prepušteno samovolji pojedinca, već samo da to samo po sebi nije dovoljno.

Socijalni nauk mora u svrhu ostvarenja cjelovitosti i vjerodostojnosti evangelizacije postati po socijalnom zalaganju u konkretnom životu oživotvoren. Izostanak ili nedostatak oživotvorenja socijalnog nauka po socijalnom zalaganju jest upozorenje o necjelovitosti i/ili neprikladnosti njegovog korištenja kao instrumenta evangelizacije. Iz dinamike izrađivanja, poučavanja, promicanja i oživotvorenja socijalnog nauka te njegovog trajnog dijaloga s promjenjivosti prilika društvenog života proizlazi da on sadrži bitno interdisciplinarnu i eksperimentalnu dimenziju.

Ulazeći u interdisciplinarni dijalog s raznim znanostima koje se bave čovjekom, „objedinjuje u sebi njihove doprinose te im pomaže da se otvore prema širem horizontu u službi pojedine osobe, koja se spoznaje i ljubi u punini svojega poziva“ (CA 59). Takav dijalog rezultira dvostrukim evangelizacijskim učinkom, s jedne strane, omogućuje da se jedinstvena istina o čovjeku bolje utjelovi u razne društvene, ekonomske i političke kontekste koji su u stalnoj mijeni te, s druge strane, pomaže znanostima o čovjeku da se otvore prema širem horizontu u službi pojedine osobe, koja se spoznaje i ljubi u punini svojega poziva.

Eksperimentalna, praktična dimenzija socijalnog nauka, smjestila se na „raskršću života i kršćanske savjesti, s jedne strane, i prilika u svijetu, s druge strane, te se očituje u naporima što ih pojedinci, obitelji, kulturni i socijalni djelatnici, političari i državnici poduzimaju kako bi je oblikovali i primijenili u povijesti“ (CA 59). Promjenjivost povijesnih prilika ne dozvoljava postojanje jednom za svagda izrađenih i gotovih rješenja, niti nepromjenjiva soteriološka vrijednost Evanđelja dozvoljava nezalaganje oko njegovog navještaja. Već upravo suprotno, zahtjeva trajnu odlučnost i kreativnost u traganju za uvijek novim putovima evangelizacije i konkretnom zalaganju oko njihovog pretvaranja u djelo. Suočiti se u svjetlu Evanđelja s kompleksnošću društvenih nepravdi, nosi sa sobom izlaganje ozbiljnom riziku mogućih krivih poteza, neuspjeha i sukoba. To međutim ne smije obeshrabriti kršćane i postati izgovorom za

držanjem na sigurnoj udaljenosti, već upravo suprotno, mora postati dodatni poticaj da se u njima prepozna neodgodiv evangelizacijski poziv.

Papinsko vijeće „Iustitia et pax". Po nalogu Ivana Pavla II., *Papinsko vijeće „Iustitia et pax"* priredilo je i objavilo 2004. godine *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, s ciljem da se predoče „osnovne crte socijalnog nauka Crkve i odnos koji postoji između tog nauka i nove evangelizacije" (*Kompendij* 7). Čitav *Kompendij* duboko je prožet evenagelizacijskim duhom. Zamišljen je kao sredstvo uz pomoć kojega će proizaći „čežnja da se na nove načine vrednuje vlastiti poziv raznih crkvenih karizmi s obzirom na evangelizaciju društvenoga sektora" (*Kompendij* 10). U tom će smislu i predsjednik *Papinskog vijeća* kardinal Renato Raffaele Martini zaključiti u *Predgovoru Kompendija*: „Zazivam zagovor […] da cijeli ovaj tekst dadne plodove u društvenom životu kao sredstvo evangelizacijskog navještaja pravde i mira" (*Kompendij* Predgovor). Ipak, kako je riječ o kompendiju, evangelizacijski značaj socijalnog nauka u njemu je predstavljen i zasebno na sustavan udžbenički način. O socijalnom nauku kao sredstvu i sadržaju evangelizacije *Kompendij* progovara u okviru dva poglavlja: drugog *Poslanje Crkve i socijalni nauk* i dvanaestog *Socijalni nauk i crkveno djelovanje*.

U poglavlju *Poslanje Crkve i socijalni nauk Kompendij* se istovremeno obraća: katolicima, obrazlažući im teološke razloge prava i obveze Crkve da svoj socijalni nauk izrađuje, promiče i u konkretnim povijesnim okolnostima ostvaruje; te svijetu, predstavljajući mu Crkvu kao onu koja po socijalnom nauku izražava solidarnost „sa svakim muškarcem i svakom ženom svakoga mjesta i svakoga doba" (*Kompendij* 60). Crkva „ne preuzima teret života u društvu pod svakim aspektom, već s kompetencijom koja joj je vlastita, a to je naviještanje Krista otkupitelja" (*Kompendij* 68) te prema tome nema drugih ciljeva osim pomagati čovjeku na putu spasenja (*Kompendij* 69). Čovjeku, kao društvenom biću, suživot u društvu značajno određuje kvalitetu života i zato uvjete u kojima shvaća sebe samog i odlučuje o sebi i svojem pozivu (usp. *Kompendij* 62). Posljedično tomu, cijeli čovjek, a ne odijeljena duša ili biće zatvoreno u individualnost, nego osoba i društvo osoba uključeno je u spasenjsku ekonomiju (usp. *Kompendij* 65). Međutim, daru spasenja čovjek mora odgovoriti ne samo djelomičnim, apstraktnim ili verbalnim pristankom, nego čitavim svojim životom. Evanđelje ne samo da treba slušati, već i pretvarati u praksu te zbog toga Crkva ima pravo i obvezu biti, ne samo učiteljica istine dogme, nego i morala (usp. *Kompendij* 70). Brinuti se za čovjeka za Crkvu znači po socijalnom nauku uključiti društvo u svoju misijsku i spasenjsku skrb te u skladu s time prijeći „svim putevima evangelizacije, a ne samo onima koji vode do pojedinačnih savjesti, nego i do onih koji vode do javnih ustanova" (*Kompendij* 71). Zbog toga, socijalni

nauk kao riječ koja oslobađa nije samo dovoljno izraditi i promicati, već i aktualizirati/oživotvoriti, to jest učiniti u konkretnim društvenim okolnostima utjelovljenim i egzistencijalno značajnim kako bi se obogatilo i uskvasalo samo društvo. Izrađivanje, promicanje i oživotvorenje socijalnog nauka nisu tek sporedne djelatnosti koje se Crkvi pridodaju ili po kojima se ona udaljava od vlastita poslanja, već upravo suprotno. Služeći čovjeku upletenom u mrežu modernih društava (usp. *Kompendij* 61) Crkva ostvaruje samo središte svoje ministerijalnosti (usp. *Kompendij* 64) ostajući tako čvrsto vjerna Kristu i očitujući se ljudima kao opći sakrament spasenja (usp. *Kompendij* 65). Zbog toga, socijalni nauk nije povlastica, digresija, korist ili neopravdano uplitanje u društveni život, već neotuđivo pravo i obveza Crkve da evangelizira socijalno (usp. *Kompendij* 70), to jest da u srca ljudi ulijeva naboj smisla i oslobođenja Evanđelja „tako da se promiče društvo po mjeri čovjeka jer je po mjeri Krista: to znači graditi čovjekov humaniji grad, jer je više suobličen kraljevstvu Božjem" (*Kompendij* 63). Tog prava i obveze Crkva se ne može odreći, a da pritom ne porekne samu sebe, svoju vjernost Kristu i brigu za ljude. Svijest o vlastitom joj i neotuđivom poslanju evangelizacije svjetovnih zbilja Crkva izražava i ostvaruje konkretnim zalaganjima na području socijalnog – socijalnim pastoralom.

U poglavlju *Socijalni nauk i crkveno djelovanje Kompendij* definira socijalni pastoral kao „izraz službe socijalne evangelizacije, usmjerene rasvjetljavanju, poticanju i pomaganju cjelovitog promicanja čovjeka preko prakse kršćanskog oslobođenja u njegovoj zemaljskoj i transcendentalnoj perspektivi" (*Kompendij* 524). Prema Josipu Balobanu, u navedenoj definiciji sadržane su tri bitne značajke socijalnog pastorala[152]: u njegovom središtu je čovjek; on zagovara i promiče oslobađanje čovjeka u duhovnom, materijalnom i vrijednosnom smislu; te je za njega bitna evangelizacija društvenih, gospodarskih, kulturnih i političkih zbivanja u svijetu. Socijalni pastoral neodvojivo je upućen na socijalni nauk Crkve. Sva socijalno-pastoralna nastojanja moraju biti utemeljena na socijalnom nauku koji odlučuje o njihovoj naravi, postavljenju, raščlambi i razvoju (usp. *Kompendij* 524). U tom smislu, primarna svrha socijalnog pastorala je evangelizacija socijalnog na način da socijalna dimenzija Evanđelja postane po socijalnom zalaganju kršćana javno vidljiva, jasna, utjecajna i obnoviteljska. Premda je zbog trajne promjenjivosti društvenih prilika nemoguće odrediti sve oblike i sadržaje socijalnog zalaganja ipak *Kompendij* posebno ističe neke: prokazivanje nepravdi (usp. *Kompendij* 81), traganje i predlaganje rješenja za nadilaženje društvenih problema (usp. *Kompendij* 9; 521; 527), poticanje na dijalog u društvu i stvaranje prostora za njegovo odvijanje

[152] Usp. Josip BALOBAN, Temeljne značajke socijalnog pastorala, u: Franjo Emanuel HOŠKO (ur.), *Zbornik Milana Šimunovića, Djelatna Crkva, u prigodi 65. obljetnice života*, Zagreb – Rijeka, 2008., 76-83.

(usp. *Kompendij* 10; 53) te skrb za siromašne i isključene (usp. *Kompendij* 3; 449). Zahtjevi za socijalnim zalaganjem na poseban se način odnose na vjernike laike u skladu s njihovom svjetovnom naravi. Njima je vlastito da po zalaganju oko doprinošenja rješavanja socijalnih problema i razvoja na području obiteljskog, kulturnog, radnog, gospodarskog i političkog života budu djelatni subjekti socijalnog pastorala (usp. *Kompendij* 551-574). Ipak, koliko god laicima ta zadaća bila vlastita i posebna čitava Crkva, svi njezini članovi jesu subjekti socijalnog pastorala. Socijalno zalaganje laika se tako istovremeno pokazuje, s jedne strane, kao njima vlastito socijalno-pastoralno djelovanje te s, druge strane, kao rezultat socijalno-pastoralnog djelovanja biskupa i prezbitera.

U mjesnoj Crkvi prvi odgovoran za ukupan pastoral je biskup (usp. LG 20). Svaki biskup ima zadaću osnivati prikladne ustanove za promicanje i širenje socijalnog nauka u odnosu na vlastitu mjesnu zbilju (usp. *Kompendij* 539). Pastoralno djelovanje biskupa ostvaruje se po služenju prezbitera (usp. *Kompendij* 539). Oni kao prvi pastiri, katehete, propovjednici i djelitelji sakramenata s kojima laici dolaze u kontakt moraju biti prikladno poučeni u socijalnom nauku i trajno ga proučavati (usp. SNCUSO 62; Dodatak II. 10). Specifične zadaće koje ih obvezuju jesu prema *Kompendiju* (usp. *Kompendij* 539): (1) promicanje među članovima župne zajednice svijesti o pravima i dužnostima da budu djelatni subjekti socijalnog nauka; (2) planiranje i provedba formacijskih programa za laike na razini župe/dekanata; (3) osvješćivanje laika, preko sakramentalnih slavlja, osobito euharistije i pomirenja, o njihovoj aktivnoj ulozi u socijalnom pastoralu i socijalnom zalaganju kao plodu spasenjskog otajstva; te (4) duhovno praćenje vjernika laika zauzetih u društvenom, gospodarskom i političkom životu i samoudruženom djelovanju.

Pastoralno djelovanje na socijalnom području obvezuje i osobe posvećenog života (usp. *Kompendij* 540). Njihovo velikodušno služenje bližnjemu jest slikovit i proročki znak socijalnog nauka i obris novoga čovječanstva kojega taj nauk želi posredovati današnjem čovjeku. Također, njihova kontemplativna dimenzija života omogućuje dublje razmatranje Božjeg plana o svijetu i zazivanje Gospodina da otvori srce svakog čovjeka da u sebi prihvati dar novog čovječanstva.

Benedikt XVI. Socijalno učenje pape Benedikta XVI. ponajprije se odnosi na njegovu socijalnu encikliku *Caritas in veritate* (2009.) koja je objavljena nakon objave sinodskih *Izjava i odluka* (2008.). Druga dva dokumenta objavljena prije 2008. godine, enciklika *Deus caritas est* (2005.) i postsinodalna apostolska pobudnica *Sacramentum caritatis* (2007.), premda nisu primarno socijalni, duboko su prožeti socijalnim naukom Crkve.

U enciklikici *Deus caritas est* papa Benedikt govoreći o međusobnom prožimaju vjere, bogoslužja i ethosa kao jednoj jedinstvenoj stvarnosti koja se oblikuje u susretu s Božjom agape[153] ističe kako je kršćansko izražavanje ljubavi prema bližnjemu očitovanje trinitarne ljubavi i prema tome ima evangelizacijski značaj (usp. DCE 19-20). Tako shvaćena ljubav prema bližnjemu „na prvome je mjestu i nadasve zadaća svakoga pojedinog vjernika, ali je također zadaća cijele crkvene zajednice, i to na svim njezinim razinama: od mjesnih zajednica do partikularne Crkve i sve do opće Crkve u cjelini. Crkva i kao zajednica mora činiti ljubav“ (DCE 20). Duboka narav Crkve izražava se u trostrukoj zadaći: naviještanju Božje riječi, slavljenju sakramenata i služenju ljubavi. Te se zadaće uzajamno pretpostavljaju i ne mogu se razdvajati jedna od druge. Zbog toga, upozorava Papa, ljubav za Crkvu „nije neka vrsta društvenog dobročinstva koje se može mirne duše prepustiti i drugima, već je to dio njezine naravi i nužni izraz samog njezina bića“ (DCE 25). Crkva svojim socijalnim naukom nema za cilj preuzeti vlast nad uređenju pravednosti koja pripada državi niti onima koji ne vjeruju nametati načine razmišljanja i oblike vladanja vlastite vjeri (usp. DCE 28). Njezina je zadaća: čistiti i oslobađati razum i tako doprinositi boljoj spoznaji i ostvarenju pravednosti te oblikovati savjesti i tako doprinosi sve većem osvješćivanju istinskih zahtjeva pravednosti i raspoloživosti da se po njima djeluje pa čak kada se zahtjeva i žrtva (usp. DCE 28).

Nastavno na encikliku *Deus caritas est*, Papa u pobudnici *Sacramentum caritatis* progovara o dubokoj povezanosti (usp. SaC 86) euharistije, evangelizacije i socijalnog nauka. Euharistija osposobljuje i motivira vjernike da se odvažno založe u strukturama ovoga svijeta kako bi u njih unijeli novost odnosa čije je neiscrpivi izvor u Božjem daru (usp. SaC 91). Njezina evangelizacijska narav zahtjeva kao jedan od osobnih uvjeta djelatnog sudjelovanja vjernika na njoj težnju za „aktivnim uključivanjem u crkveni život u njegovoj cjelovitosti, što podrazumijeva čak i misijsku obvezu da se Kristova ljubav unese u društvo“ (SaC 55). Također, euharistija pomaže i razumjeti da promicanje čovjeka kao integralni dio svakog autentičnog procesa evangelizacije nije svodivo isključivo na sociološku dimenziju (usp. SaC 86) niti na puko prenošenje neke društvene ideje ili etike, već je ponajprije riječ o omogućavanju susreta socijalnih dinamizama s Kristom. U tom smislu svjedočanstvo koje Crkva pruža svojim socijalnim naukom jest način kako euharistijska ljubav dopire do čovjeka zapletenog u društvena zbivanja (usp. SaC 85).

[153] Usp. BENEDIKT XVI., *Deus caritas est. Bog je ljubav*, Zagreb, 2006., 14. (Dalje: DCE)

Iz predstavljenog o evangelizacijskom značaju socijalnog nauka Crkve proizlazi slijedeće: (1) Socijalna dimenzija Evanđelja zahtjeva da Crkva trajno izrađuje svoj socijalni nauk kao sredstvo i sadržaj evangelizacije. Evangelizacija je primarna svrha socijalnog nauka kako ad extra za uskvašavanje Evanđeljem svih radosti i nada, žalosti i tjeskoba, tako isto i *ad intra* za uvijek ponovni susret vjernika s Kristom; (2) Između socijalnog nauka i evangelizacijskog značaja sakramenata, a napose euharistije postoji duboka povezanost. Euharistija je temelj na kojemu počiva smisao, poziv i snaga Crkve za djelovanje u svijetu, a što se na osobnoj razini svakog pojedinog vjernika treba očitovati u želji da Kristovu ljubav unese u društvo. (3) Trodimenzionalnost socijalnog nauka s jedne strane zahtjeva da se njegovo korištenje kao evangelizacijskog sredstva i sadržaja mora oslanjati na poznavanje socijalnih enciklika i drugih socijalnih dokumenata. Zbog toga su, s jedne strane, proučavanje, upoznavanje i promicanje socijalnog nauka bitni preduvjeti za ostvarenje njegovih evangelizacijskih uloga i zadaća. S druge strane, kako socijalni nauk u prvom redu nije teorija, već temelj i motivacija djelovanja, vjerodostojnost njegovog navještaja mora se više temeljiti na djelatnom svjedočenju nego na suvislošću i nutarnjoj logici. Zbog toga njegova evangelizacijska primjena ne smije biti reducirana na proučavanje, poučavanje i promicanje sadržaja socijalnih dokumenata i načela sadržana u njima. Ona nužno mora uključivati i ustrajno traganje za prikladnim socijalno-pastoralnim modelima njihovog oživotvorenja u konkretnoj mjesno crkvenoj stvarnosti u svjetlu mjesnih crkvenih i društvenih prilika, potreba i mogućnosti, socijalnog naučavanja mjesnih/krajevnih biskupa i socijalno-etičkih promišljanja. U tom smislu, moguće je čak tvrditi da pod praktičnim vidom postoji hrvatski ili đakovački i srijemski model socijalnog nauka Crkve. (4) Socijalni pastoral upućen je na socijalni nauk na način da su sva socijalno-pastoralna nastojanja u njemu utemeljena i da on odlučuje o njihovoj naravi, postavljenju, raščlambi i razvoju. (5) Traganje za prikladnim socijalno-pastoralnim modelima mora biti i konkretno ostvareno pod vidom socijalnog zalaganja koje je moguće cjelovito razumjeti i u djelo provesti samo u okviru socijalnog nauka Crkve. Premda je zbog promjenjivosti povijesnih prilika gotovo nemoguće nabrojati sve oblike socijalnog zalaganja ipak moguće je uvidjeti kako je riječ o svim onim djelatnostima kojima je bitno obilježje da po njima vjernici, pojedinačno i/ili udruženo, na području obiteljskih, kulturnih, radnih, gospodarskih i/ili političkih dinamizama i struktura promiču socijalni nauk Crkve, u svjetlu njega prokazuju nepravde te se zalažu oko izgradnje općeg dobra sa svrhom obogaćivanja i uskvasavanja društva s Evanđeljem – ostvarenja vlastitog im evangelizacijskog poslanja na području socijalnog. (6) Naslovnici socijalnog nauka Crkve su svi ljudi, ali prvi je naslovnik sama Crkva. On je primarno upućen Njoj, kako općoj, tako isto i mjesnoj i pojedinačno svim

njezinim vjernicima. Tek po upoznavanju, prihvaćanju i oživotvorenju socijalnog nauka od strane Crkve/vjernika moguće ga je promicati i tragati za putovima njegovog oživotvorenje u odnosu i na sve druge ljude i društvo. Premda je čitava Crkva pozvana postati djelatnim subjektom socijalnog pastorala, taj se poziv u odnosu na socijalno zalaganje na poseban način odnosi na vjernike laike. Njihova je zadaća doprinositi rješavanju problema na području obiteljskog, kulturnog, radnog, gospodarskog i političkog života, čineći tako socijalni nauk konkretno oživotvorenim, a prema tome i vjerodostojnim evangelizacijskim sredstvom i sadržajem.

1.6. Izostanak socijalnog nauka Crkve iz sinodskih tema

Bilo je za očekivati da će *Sinoda* već od početka prepoznati društveno-političko-gospodarske, pastoralne i doktrinarne poticaje za uvrštavanjem socijalnog nauka Crkve unutar sinodskih tema. Međutim, koliko god značajni, ti poticaji nisu bili dovoljni sami po sebi. Bilo je potrebno ponajprije socijalni nauk upoznati i u svjetlu njega razumjeti nove pastoralne izazove i zadane sinodske ciljeve, teme i *Geslo*. Do toga ipak isprva nije došlo te se *Sinoda* u prvim godinama održavala bez poticaja i nadahnuća koji bi dolazili od socijalnog nauka Crkve. Posljedice će se negativno odraziti na sadržajno oblikovanje sinodskih odjela i odbora te provedbu prva dva biskupijska savjetovanja i sinodska zasjedanja.

1.6.1. Sadržajno oblikovanje sinodskih odjela i odbora

Pripravno povjerenstvo donijelo je odluku da se cjelokupni sinodski sadržaj po kojemu će se ostvariti sinodski ciljevi podijeli i obradi u okviru četiri odjela: (1) *Odjel za evangelizaciju*; (2) *Odjel za liturgiju*; (3) *Odjel za kršćanski poziv i služenje*; te (4) *Odjel za ustroj biskupijske zajednice*[154]. Unutar svakog odjela ustanovljeni su odbori sa zadaćom izrade materijala za biskupijsko savjetovanje o podtemama pojedinog odjela.

Odjel za evangelizaciju[155] imao je devet odbora: *Evangelizacija odraslih*, *Evangelizacija braka i obitelji*, *Evangelizacija mladih*, *Evangelizacija starih i bolesnika*, *Evangelizacija rubnih i posebnih skupina*, *Udruge i pokreti u evangelizaciji*, *Evangelizacija i*

[154] Usp. HR-NAĐ-22 (Sinoda), *Zapisnik sa četvrte sjednice Pripremnog povjerenstva*, od 19. studenoga 1998.
[155] Usp. HR-NAĐ-22 (Sinoda), *Zapisnik sa šeste sjednice Pripremnog povjerenstva*, od 19. veljače 1999.

sredstva društvenog priopćavanja, *Župna kateheza i katolički vjeronauk u školi* te *Evangelizacija i kultura*.

Odjel za liturgiju[156] imao je jedanaest odbora: *Euharistija i Dan Gospodnji*, *Sakrament krsta i potvrde*, *Sakrament euharistije*, *Sakrament pomirenja*, *Sakrament bolesničkog pomazanja*, *Sakrament ženidbe*, *Blagoslovine, pučke pobožnosti i sprovodi*, *Prigodna i posebna bogoslužja*, *Obiteljska molitva i časoslov*, *Sveta glazba* te *Gradnja i uređenje liturgijskog prostora*.

Odjel za kršćanski poziv i služenje[157] imao je sedam odbora: *Kršćanski poziv i poslanje laika*, *Kršćanski poziv i poslanje zaređenih službenika*, *Redovnici/e i posvećeni život*, *Pastoral duhovnih zvanja*, *Karitativno djelovanje Crkve*, *Putovi dijaloga* te *Crkva i današnje društvo*.

Odjela za ustroj biskupijske zajednice[158] imao je osam odbora: *Identitet, djelovanje i kanonski ustroj župe*, *Župnička služba i svećeničke službe u posebnim područjima pastoralnog djelovanja*, *Župna suodgovornost vjernika laika*, *Dekanatski i međudekanatski ustroj*, *Biskupijski pastoralni sustav*, *Biskupijsko sjedište*, *Upravljanje materijalnim dobrima* te *Upravni i sudski sustav*.

Ovakvom podjelom odjela i odbora socijalni nauk Crkve bio je sveden na govor o odnosu Crkve i društva/države, a njegova uloga, sadržaj i zadaće u evangelizacijskom poslanju Crkve ostali su potpuno izostavljeni. Također izostala je i uloga socijalnog nauka Crkve u oživotvorenju socijalno-evangelizacijskog značaja sakramenata, a napose euharistije i pomirenja. To izostavljanje posljedično je utjecalo i na oblikovanje materijala za biskupijska savjetovanja i sinodska zasjedanja, a napose na ona koja se odnose na evangelizaciju i liturgiju. Dok su svi sinodski materijali duboko utemeljeni na ekleziologiji zajedništva istovremeno su u vrlo maloj mjeri prožeti zahtjevima za socijalnim zalaganjem kao bitnom dimenzijom vjere te socijalno-evangelizacijskim značajem sakramenata, a pojam socijalni nauk Crkve je izostavljen iz upotrebe. Izostanak socijalnog nauka neposredno će negativno utjecati na sam sadržaj procesa savjetovanja i zasjedanja, ali i na katehetsku vrijednost materijala za savjetovanje na

[156] Usp. HR-NAĐ-22 (Sinoda), *Zapisnik s pete sjednice Pripremnog povjerenstva*, od 11. siječnja 1999.
[157] Usp. Antun JARM, Nastavak priprema za Sinodu, u: *Vjesnik đakovačke i srijemske biskupije*, 128 (2000.) 2, na omotu. Naziv sedmog odbora unutar odjela za *Kršćanski poziv i služenje* početno je bio *Crkva u javnom životu*, a odbijeni su bili prijedlozi *Crkva i društveni život* i *Crkva i društvo*. Usp. HR-NAĐ-22 (Sinoda), *Zapisnik s osme sjednice Pripremnog povjerenstva*, od 1. srpnja 1999.
[158] Usp. HR-NAĐ-22 (Sinoda), *Zapisnik s četrnaeste sjednice Pripremnog povjerenstva*, od 12. svibnja 2000.

župnoj i nadžupnoj razini, a prema tome i na pogrešni i/ili necjelovit rast i život u vjeri laika koji su u savjetovanjima sudjelovali.

U nastavku donosimo pregled prožetosti zahtjevima za socijalnim zalaganjem, socijalno-evangelizacijskim značajem sakramenata, ne/prisutnosti pojma *socijalni nauk Crkve* te ne/pozivanju na socijalne dokumente u bilješkama u dokumentima/materijalima o evangelizaciji i liturgiji. Za dokumente zasjedanja donosimo samo podatke o ne/prisutnosti pojma *socijalni nauk Crkve* te ne/pozivanju na socijalne dokumente u bilješkama, jer uvodni teorijski dijelovi su u velikoj mjeri identični uvodnim teorijskim dijelovima savjetovanja.

1.6.2. Zahtjevi za socijalnim zalaganjem bez povezanosti sa socijalnim naukom Crkve

Analizom dokumenta *Radni materijal za biskupijsko savjetovanje. Evangelizacija (prvi dio)*[159] utvrđeno je da su svih 5 radnih tekstova[160], 8 radnih listova [161] (od ukupno 21) te 2 službe riječi[162] (od ukupno 5) prožeti zahtjevima za socijalnim zalaganjem na različitim područjima društvenog života. Zahtjevi se očituju u govoru o: (1) svjetovnoj naravi laika i njihovom pozivu da tragaju za kraljevstvom Božjim baveći se vremenitim stvarima i uređuju ih po Bogu te tako ostvare kršćansku preobrazbu i posvećenje svijeta[163]; (2) kršćanskoj obitelji u službi drugima i obiteljskom poslanju u društvu[164]; (3) blagovjesnicima mladih koji u svom evangelizacijskom radu moraju kao polazište imati pozitivne težnje mladih, poput želje za slobodom, pravednošću te potrebe za društvenim angažmanom i promjenama[165]; (4) očekivanjima župne kateheze pri čemu se između ostalog ističe da ona mora utjecati i pridonositi svakodnevnom oblikovanju društvenog života[166]; te (5) o četiri glavna obrazovna cilja školskog vjeronauka unutar kojih se između ostalog navodi život i rad u solidarnosti s drugima te u susretu sa svijetom pri čemu se zahtjeva da vjeroučenik bude odgajan za aktivno oblikovanje kulture i svjetonazora[167]. U nijednom radnom tekstu, radnom listu i službi riječi nije prisutan pojam *socijalni nauk Crkve*.

[159] Usp. *Prvo biskupijsko savjetovanje (prvi dio)*.
[160] Riječ je o slijedećim radnim tekstovima: *Radni tekst o evangelizaciji odraslih vjernika*, *Radni tekst o braku i obitelji u Crkvi i društvu*, *Radni tekst o evangelizaciji mladih*, *Radni tekst o župnoj katehezi* te *Radni tekst o školskom vjeronauku*. Usp. *Isto*, 31-43; 53-68; 81-88; 119-129.
[161] Usp. *Isto*, 31-52; 74-77; 109-111; 130-132; 135-137.
[162] Usp. Isto, 51-52; 78-79.
[163] Usp. *Isto*, 31-52.
[164] Usp. *Isto*, 67-68; 74-79.
[165] Usp. *Isto*, 83-84.
[166] Usp. *Isto*, 104-105; 109-111.
[167] Usp. *Isto*, 127-128; 130-132; 135-137.

U cijelom dokumentu samo se u jednoj bilješci u *Radnom tekstu o evangelizaciji mladih* poziva na jedan socijalni dokument[168].

Analizom dokumenta *Radni materijal za biskupijsko savjetovanje. Evangelizacija (drugi dio)*[169] utvrđeno je da su svih 5 radnih tekstova[170], 7 radnih listova[171] (od ukupno 14) te 4 službe riječi[172] (od ukupno 5) prožeti zahtjevima za socijalnim zalaganjem na različitim područjima društvenog života. Zahtjevi se očituju u govoru o: (1) nezamjenjivoj ulozi starijih osoba u oblikovanju društva i crkvene zajednice te o ulozi crkvene zajednice za senzibiliziranje društva za potrebe starih i nemoćnih[173]; (2) doprinosu vjere u traganju za odgovorima na etička pitanja s kojima se susreću pripadnici vojske, policije, liječnici, poduzetnici i političari[174]; (3) ulozi pokreta i udruga za izgradnju društva[175]; (4) ulozi katoličkih medija u poslanju Crkve u svijetu, a napose u odnosu na oblikovanje javnog mnijenja[176]; te (5) o neizostavnoj ulozi vjere u oblikovanju kulture[177]. U nijednom radnom tekstu, radnom listu i službi riječi nije prisutan pojam *socijalni nauk Crkve* niti se u jednoj bilješci poziva na socijalne dokumente.

Izostanak upotrebe pojma *socijalni nauk Crkve* i nepozivanje na socijalne dokumente nastavit će se i unutar radnog materijala *Evangelizacija. Radni materijal za prvo sinodsko zasjedanje, Đakovo, 15. do 18. listopada 2000.*[178] Od ukupno deset[179] tematskih cjelina o kojima se raspravljalo na prvom sinodskom zasjedanju samo se unutar jedne cjeline jedan jedni put koristi pojam *socijalni nauk Crkve*. Riječ je o cjelini *Evangelizacija i kultura* u kojoj se u okviru prijedloga zaključaka za sinodsko zasjedanje navodi kako je radi produbljivanja vjerničke naobrazbe potrebno između ostalog organizirati „tribine različitih kulturnih sadržaja,

---

[168] Radni tekst o evangelizaciji mladih (bilješka 1) poziva se na socijalni dokument Pavla VI. *Octogesima adveniens*.

[169] Usp. DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Radni materijali za biskupijsko savjetovanje. Evangelizacija (drugi dio)*, Đakovo, 1999. (Dalje: *Prvo biskupijsko savjetovanje (drugi dio)*)

[170] Riječ je o slijedećim radnim tekstovima: *Radni tekst o evangelizaciji starijih osoba i bolesnika*, *Radni tekst o evangelizaciji „rubnih" i „posebnih" skupina*, *Radni tekst o pokretima i udrugama u evangelizaciji*, *Radni tekst o evangelizaciji i sredstvima društvenog priopćavanja*, *Radni tekst o evangelizaciji i kulturi*. Usp. *Isto*, 9-21; 35-41; 48-52; 59-75; 86-98.

[171] Usp. *Isto*, 44-45; 76-83; 99-102.

[172] Usp. *Isto*, 46-47; 84-85; 103.

[173] Usp. *Isto*, 9-21.

[174] Usp. *Isto*, 38-41; 44-47.

[175] Usp. *Isto*, 48-58.

[176] Usp. *Isto*, 59-85.

[177] Usp. *Isto*, 86-103.

[178] Usp. DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Evangelizacija. Radni materijal za prvo sinodsko zasjedanje, Đakovo, 15. do 18. listopada 2000.* (Dalje: *Evangelizacija. Radni materijal za prvo sinodsko zasjedanje*)

[179] Tematske cjeline na prvom sinodskom zasjedanju bile su: evangelizacija odraslih, evangelizacija braka i obitelji, evangelizacija mladih (16. listopada); evangelizacija starijih osoba i bolesnika, evangelizacija *rubnih* i *posebni* skupina, udruge i pokreti u evangelizaciji, evangelizacija i sredstva društvenog priopćavanja (17. listopada); te župna kateheza, katolički vjeronauk u školi, evangelizacija i kultura (18. listopada).

a napose onih s područja socijalnog nauka i to na župnoj, međužupnoj (dekanatskoj) i biskupijskoj razini".[180] U nijednoj bilješci ne poziva se na socijalne dokumenta.

Iz nekorištenja pojma *socijalni nauk Crkve* i nepozivanja na socijalne dokumente u okviru biskupijskog savjetovanja i sinodskog zasjedanja o evangelizaciji proizlazi da evangelizacijski značaj socijalnog nauka Crkve tada još nije bio otkriven od strane *Sinode*. Ta neotkrivenost posebno dolazi do izražaja u onim dijelovima sva tri radna materijala (*Radni materijali za biskupijsko savjetovanje prvi* i *drugi dio* te *Radni materijal za prvo sinodsko zasjedanje*) koji su prožeti zahtjevima za socijalnim zalaganjem.

1.6.3. Neprimjena socijalnog nauka Crkve u oživotvorenju socijalno-evangelizacijskog značaja sakramenata

Analizom dokumenta *Radni materijali za biskupijsko savjetovanje. Liturgija*[181] utvrđeno je da su 4 radna teksta[182] (od ukupno 12), 11 radnih listova[183] (od ukupno 38) te 1 službe riječi[184] (od ukupno 12) prožeti zahtjevima za socijalnim zalaganjem. Zahtjevi se očituju u govoru o: (1) problematici radne/neradne nedjelje i njezinim duhovnim, socijalnim i gospodarskim implikacijama[185]; (2) euharistijskoj dimenziji poslanja Crkve u svijetu[186]; (3) socijalnoj dimenziji grijeha i pomirenja[187]; te (4) o odgovornosti Crkve i svih njezinih članova za javno zalaganje za stare i bolesne te konkretnu skrb za njih i njihove obitelji[188]. U nijednom radnom tekstu, radnom listu i službi riječi nije prisutan pojam *socijalni nauk Crkve* niti se u jednoj bilješci poziva na socijalne dokumente.

Neprimjena uloge socijalnog nauka Crkve u oživotvorenju socijalno-evangelizacijskog značaja sakramenata nastavit će se i unutar dokumenta *Liturgija. Materijal za drugo sinodsko*

[180] Usp. *Evangelizacija. Radni materijal za prvo sinodsko zasjedanje*, 115.
[181] Usp. DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Radni materijali za biskupijsko savjetovanje. Liturgija*, Đakovo, 1999. (Dalje: *Drugo biskupijsko savjetovanje*)
[182] Riječ je o slijedećim radnim tekstovima: *Euharistija i dan Gospodnji*; *Sakramenti kršćanske inicijacije. III. Sakrament euharistije*; *Ostali sakramenti. I. Sakrament pomirenja* te *Ostali sakramenti. II. sakrament bolesničkog pomazanja.* Usp. *Isto*, 20-27; 80; 107-119; 130-136.
[183] Usp. *Isto*, 28-31; 34-35; 95-104; 127-128; 137-142.
[184] Usp. *Isto*, 129.
[185] Usp. *Isto*, 24-31; 34-35.
[186] Usp. *Isto*, 80-106.
[187] Usp. *Isto*, 111; 117; 127-129.
[188] Usp. *Isto*, 130-143.

zasjedanje. Đakovo 15. – 17. III. 2001. [189]. Od ukupno dvanaest[190] tematskih cjelina o kojima se raspravljalo na drugom sinodskom zasjedanju ni u jednoj cjelini ne upotrebljava se pojam *socijalni nauk Crkve* niti se poziva na socijalne dokumente. Iz neprisutnosti korištenja pojma *socijalni nauk Crkve* i nepozivanja na socijalne dokumente u okviru biskupijskog savjetovanja i sinodskog zasjedanja o liturgiji proizlazi da *Sinoda* tada još nije primijenila socijalni nauk u oživotvorenju socijalno-evangelizacijskog značaja sakramenata, a napose u odnosu na euharistiju i pomirenje. Ta neprimijenjenost posebno dolazi do izražaja u onim dijelovima oba dokumenta (*Radni materijali za biskupijsko savjetovanje* te *Radni materijal za prvo sinodsko zasjedanje*) koji su prožeti zahtjevima za socijalnim zalaganjem.

Važno je istaknuti kako bi bilo krivo tvrditi da odgovornost za neprimjenu socijalnog nauka snosi sinodsko *Pripravno povjerenstvo* koje je pomagalo Biskupu u oblikovanju sinodskih odjela i odbora te pripravi nacrta radnih materijala i odabiru pitanja za sinodska zasjedanja. Razlog početne neprimjene te kasnije polagane i postupne primjene bitno je sadržan u samoj naravi socijalnog nauka. Činjenica jest da se zahtjevi za evangelizacijom socijalnog i pripadajućim joj socijalnim zalaganjem, a prema tome i za socijalnim naukom Crkve izvode iz dogmatskog govora o ekleziologiji zajedništva, povijesnoj dimenziji kraljevstvu Božjem, socijalnoj i javnoj dimenziji vjere, apostolatu, službama i karizmama. Čak štoviše, upravo dogmatika zajedno s filozofijom socijalnom nauku jamči istinitost i utemeljenost na Objavi i razumu te daje puno značenje njegovim kriterijima vrednovanja i prosuđivanja (usp. SNCUSO 9). Međutim, isto također je bitno imati u vidu da je socijalni nauk Crkve prema svojim izvorima, temeljima, predmetu, nositeljima, sadržaju, svrhama i metodi autonoman (usp. SNCUSO 4) te je u tom smislu krivo očekivati da je njegove sadržaje moguće neposredno izvoditi iz dogmatike. Dogmatski govor sam po sebi je nedovoljan za razumijevanje punine bogatstva socijalnog nauka, a prema tome i njegovih obilježja, uloga i zadaća u evangelizacijskom poslanju Crkve. To bogatstvo moguće je cjelovito spoznati i razumjeti tek u okvirima samog socijalnog nauka. U tom smislu samo je samo po sebi razumljivo da je primjeni socijalnog nauka na *Sinodi* morao prethoditi susret i upoznatost s njim i s njegovim evangelizacijskim značajem te povećanje zanimanja mjesne crkvene javnosti za njega.

[189] Usp. DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Liturgija. Materijal za drugo sinodsko zasjedanje. Đakovo 15. – 17. III. 2001.* Đakovo, 2001. (Dalje: *Drugo sinodsko zasjedanje*)

[190] Tematske cjeline koje su bile na drugom sinodskom zasjedanju: euharistija i Dan gospodnji, krštenje, potvrda i euharistija (15. ožujka); pomirenje, bolesničko pomazanje i ženidba (16. ožujka); prigodna i posebna bogoslužja, obiteljska molitva i časoslov, liturgijska glazba te gradnja i uređenje liturgijskog prostora (17. ožujka).

2. Postupno upoznavanje sa socijalnim naukom Crkve i njegova puna sinodska primjena

Izostanak socijalnog nauka Crkve u okviru *Sinode* nije bio dugoročno održiv. Postupni sinodski hod kojim je Crkva đakovačka i srijemska upoznavala vlastiti misterij doprinio je da Ona i postupno otkriva važnost, sadržaj i ulogu socijalnog nauka i na koncu ga primjeni u oblikovanju sinodskih *Izjava i odluka*. Premda je nemoguće precizno rekonstruirati što je sve dovelo do njegovog otkrivanja i primjene, ipak je moguće uočiti da su u tom procesu na poseban način sudjelovale dvije skupine čimbenika, jedna koja se odnosi na treća i četvrta biskupijska savjetovanja i sinodska zasjedanja te druga koja se odnosi na povećanje interesa mjesne crkvene javnosti za socijalni nauk.

2.1. Treća i četvrta biskupijska savjetovanja i sinodska zasjedanja

Premda je oblikovanjem sinodskih odjela i odbora primjena socijalnog nauka Crkve bila otežana, ipak se izradom radnih materijala za treća i četvrta biskupijska savjetovanja i sinodska zasjedanja[191] uspjelo u značajnoj mjeri doprinijeti otklanjanju početne neprimjene njegovog evangelizacijskog značaja te tako učiniti važan pomak prema njegovom postupnom upoznavanju i na koncu punoj primjeni.

Prvi korak učinjen je u siječnju 2001. godine objavom *Radnih materijala za biskupijsko savjetovanje. Kršćanski poziv i služenje*[192]. Cijeli *Materijal,* svih njegovih sedam podtema[193] napisano je u socijalno-evangelizacijskom duhu. Premda pojam socijalni nauk Crkve još uvijek nije ni u ovom *Materijalu* doživio punu upotrebu, ipak je važno uočiti da u odnosu na prethodne materijale po prvi puta se kao izvori u bilješkama koriste socijalni dokumenti Crkve te pojmovi koji su po svom sadržaju i značenju vrlo bliski pojmu socijalni nauk Crkve. Podtema *Caritas, Djelatna ljubav* dva puta se poziva na dokument *Pacem in terris*. Jednom progovarajući o čovjekovim pravima te drugi put o udrugama kao sredstvima za zaštitu dostojanstva ljudske osobe[194]. U podtemi *Putovi dijaloga – ekumenizam* dva puta se koriste pojmovi bliski pojmu *socijalni nauk Crkve*. Prvi put, u govoru o obnovi Crkve kao početku pravog ekumenizma, pri

[191] Treće biskupijsko savjetovanje održano je tijekom 2001. godine na temu *Kršćanski poziv i služenje*; Četvrto biskupijsko savjetovanje održano je tijekom 2002. godine na temu *Ustroj biskupijske zajednice*; Treće sinodsko zasjedanje održano je od 25. do 27. listopada 2001. na temu *Kršćanski poziv i služenje*; Četvrto sinodsko zasjedanje održano je od 3. do 5. listopada 2002. na temu *Ustroj biskupijske zajednice*.
[192] Usp. DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Radni materijali za biskupijsko savjetovanje. Kršćanski poziv i služenje*, Đakovo, 2001., (Dalje: *Treće biskupijsko savjetovanje*)
[193] Podteme: *Kršćanski poziv i poslanje vjernika laika*, *Zaređeni službenici*; *Redovnici/e i posvećeni život*; *Pastoral duhovnih zvanja*; *Caritas, djelatna ljubav*; *Putovi dijaloga – ekumenizam*; te *Crkva i društveni život*.
[194] Usp. *Treće biskupijsko savjetovanje*, 131.

čemu se ističe da je za obnovu između ostalog posebno značajna „nauka i djelatnost Crkve na socijalnom području“[195]; te drugi put kod nabrajanja konkretnih područja suradnje s odijeljenom braćom - „nastojanje oko socijalne primjene Evanđelja“[196]. Također, *Materijal* je posljednju podtemu o *Crkvi i društvenom životu* sadržajno oblikovao kao stanovitu nadopunu/ispravak propuštenog govora o socijalnom nauku u dokumentima za biskupijsko savjetovanje i sinodsko zasjedanje o evangelizaciji. To je napose vidljivo iz uvodnog dijela gdje se kaže: „…želimo konkretizirati promišljanje koje je već započeo prvi sinodski odjel u svom govoru o važnosti evangelizacije kulture i ulozi sredstava društvenog priopćavanja te raznih udruga i pokreta u Crkvi“[197]. Pripadajući *Radni tekst* ove podteme progovara u svjetlu socijalnog nauka Crkve o[198]: razvoju civilnog društva u Republici Hrvatskoj; kršćanskom poimanju države i civilnog društva; pozivu Crkve u civilnom (demokratskom) društvu; te o kršćanskom služenju u svjetlu društvenog nauka Crkve[199].

Drugi značajni korak prema otkrivanju učinjen je tijekom trećeg biskupijskog savjetovanja[200]. Rezultati prethodno provedenog savjetovanja pokazali su da laici vrlo slabo poznaju kako vlastitu ulogu i zadaće u poslanju Crkve u svijetu tako i ulogu, zadaće i sadržaj socijalnog nauka Crkve te da su vrlo osjetljivi na ulogu i reagiranje Crkve u odnosu na političke i gospodarske probleme. Na temelju zapisnika provedenih savjetovanja *Materijali za treće sinodsko zasjedanje*[201] posebno su istakli osam negativnih pojava: (1) Organizirani oblici sudjelovanja laika u životu civilnog društva najčešće se odvijaju kroz kulturno-umjetnička i sportska društva. Tek u manjem broju laici „sudjeluju u društvu organizirani u katoličke udruge“[202]. (2) U mjestima u kojima „takve udruge postoje njihov je utjecaj zanemariv, jer su često zaokupljeni svojim unutarnjim problemima i nisu dovoljno snažne da oblikuju svoje stavove u društvu“[203]. (3) Prisutnost Crkve u društvu primarno se poistovjećuje s prisutnošću „biskupa i svećenika, a ne kao prisutnost Božjeg naroda“[204]. (4) Crkva neprikladno reagira na negativnosti u pretvorbi i privatizaciji te zaštitu radničkih prava[205]. (5) Postoji prevelika povezanost Crkve sa „strankom (strankama) na vlasti zbog čega određena reagiranja na

[195] *Isto*, 153.
[196] *Isto*, 155.
[197] *Isto*, 163.
[198] Usp. *Isto*, 163-180.
[199] Na *Sinodi* su se tada istovremeno koristili pojmovi *društveni nauk Crkve* i *socijalni nauk Crkve*.
[200] Treće biskupijsko savjetovanje održano je tijekom 2001. godine na temu *Kršćanski poziv i služenje.*
[201] Usp. DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Materijali za treće sinodsko zasjedanje. Kršćanski poziv i služenje. Đakovo, 25.-27. listopada 2001*., Đakovo, 2001. (Dalje: *Treće sinodsko zasjedanje*)
[202] *Isto*, 90.
[203] *Isto*, 90.
[204] *Isto*, 92.
[205] Usp. *Isto*, 92.

nepravde u društvu dolaze prekasno“[206]. (6) Rašireno je poistovjećivanje „socijalnog ili društvenog djelovanje Crkve s njezinim karitativnim djelovanjem“[207]. (7) U župama ne postoji sustavno i organizirano poučavanje u socijalnom nauku Crkve, o njemu se progovara samo prigodno, „najčešće u homilijama prigodom nekih blagdana“[208]. Te (8) velik dio vjernika laika „nije dovoljno upoznat s društvenim naučavanjem Crkve“[209].

U odnosu na nabrojane negativne pojave izrađeni su prijedlozi zaključaka za treće sinodsko zasjedanje u obliku temeljnih preduvjeta koje je potrebno ispuniti na biskupijskoj, nadžupnoj i župnoj razini kako bi laici „slobodnom inicijativom i ne čekajući pasivno na direktive prožimali kršćanskom duhom mentalitet i običaje, zakone i strukture zajednice u kojoj žive“.[210]

Temeljni preduvjeti[211]. Donosimo ih u izvornom obliku kako su nabrojani u *Materijalima* te samo one koji se odnose na osam negativnih pojava.

Na biskupijskoj razini

- „Osnovati centar za socijalna i društvena pitanja pri Biskupijskom pastoralnom centru“;
- „Osnovati odbore pri Centru za socijalna i društvena pitanja za različita područja društvenog života“;
- „Bolje i sustavnije organizirati rad laičkih udruga na području naše Biskupije te omogućiti njihovo aktivnije uključivanje u rad biskupijskih odbora, osobito Centra za socijalna i društvena pitanja“;
- „Uključiti se u tokove društvenih događanja, posebno na području zdravstva, školstva, kulture i gospodarstva“;
- „Organizirati i sudjelovati na tribinama, seminarima i sličnim susretima koji se bave socijalnom i društvenom problematikom te stručno pridonijeti javnoj raspravi“;
- „Biskupijski tiskovni ured neka medijski prati djelovanje Crkve kroz laičke udruge“.

Na međužupnoj razini

- „Poticati i promicati djelovanje katoličkih udruga na području regije ili grada“;

[206] *Isto*, 92.
[207] *Isto*, 88.
[208] *Isto*, 92.
[209] *Isto*, 92.
[210] *Isto*, 93.
[211] Usp. *Isto*, 93-94.

- „Organizirati međusobno povezivanje različitih vjerničkih udruga i njihovo uključivanje u društvena zbivanja“;
- „Njihov rad koordinirati u suradnji s biskupijskim Centrom za socijalna i društvena pitanja, posebno na području zdravstva, školstva, kulture i gospodarstva“.

Na župnoj razini

- „Liturgijski obilježiti važnije državne blagdane i druga društvena događanja“;
- „Sustavnije upoznavati vjernike s društvenim naukom Crkve i temeljnim postavkama kršćanskog poimanja demokracije i suvremenog društva u svjetlu socijalnih enciklika“;
- „Organizirati različite kulturne priredbe, koncerte i dobrotvorne akcije“.

Od navedenih prijedloga zaključaka posebno je značajan prvi – osnivanje *Centar za socijalna i društvena pitanja* pri *Biskupijskom pastoralnom centru*. Nastavno na taj prijedlog nadovezuju se i dva prijedloga četvrtog sinodskog zasjedanja (2002.) o potrebi osnivanja *Odjela za vjerničke udruge i kršćansku duhovnost vjernika laika*[212] te *Odjela za kršćansku dobrotvornost i društvena pitanja*[213]. Sva tri prijedloga imala su vrlo značajnu ulogu za daljnje upoznavanje i primjenu socijalnog nauka Crkve, a napose iz dva razloga. Po prvi put se na području Crkve đakovačke i srijemske pojavio prijedlog o potrebi ustanovljenja pastoralne strukture koja će se posebno baviti socijalnim naukom Crkve. Također, po prvi put je u socijalnom nauku prepoznat evangelizacijski značaj, jer je predloženo da *Centar* i oba odjela budu u sastavu *Biskupijskog pastoralnog centra* s ciljem boljeg, organiziranijeg i sustavnijeg pastoralnog rada[214].

[212] Usp. DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Materijali za četvrto sinodsko zasjedanje. Ustroj biskupijske zajednice. Đakovo, 3.-5. listopada 2002.*, Đakovo, 2002., 79. (Dalje *Četvrto sinodsko zasjedanje*)
[213] Usp. *Isto*, 80.
[214] Usp. *Isto*, 77.

2.2. Povećanje interesa za socijalni nauk Crkve u mjesnoj crkvenoj javnosti

Usporedno s trećim sinodskim zasjedanjem (2001.) u Crkvi đakovačkoj i srijemskoj se na više razina i iz više smjerova pojavljuju međusobno povezani poticaju za izgradnju ozračja pogodnog za povećanje interesa za socijalni nauk Crkve, a prema tome i njegovu sinodsku primjenu.

Kronološki prvi poticaj došao je posredno od strane *Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve* Hrvatske biskupske konferencije. Na *Drugoj sjednici Upravnog vijeća Centra* održanoj 17. ožujka 1999. godine pročelnik *Centra* dr. sc. Stjepan Baloban predložio je da se počne razmišljati o širenju *Centra* po drugim (nad)biskupijama s ciljem rada „na edukaciji ljudi koji će u biskupijama i župama dalje širiti učenje socijalnog nauka Crkve“[215]. U rujnu iste godine *Pročelnik* tu ideju predstavlja hrvatskim biskupima na *XIX. Plenarnom zasjedanju Hrvatske biskupske konferencije*[216]. Dana 31. siječnja 2002. godine Pročelnik *Centra,* prethodno obavijestivši *Upravno vijeće*, upućuje dopis *Stalnom vijeću Hrvatske biskupske konferencije* u kojem ukazuje na potrebu za osnivanjem područnih centara ili barem imenovanjem jedne osobe u (nad)biskupijama koja bi bila zadužena za proučavanje i promicanje socijalnog nauka Crkve, a sve potrebne informacije i materijale ustupio bi joj *Centar*[217]. Na *Drugoj sjednici Upravnog vijeća u drugom mandatu* održanoj 14. lipnja 2002. godine dr. sc. Vladimir Dugalić, profesor socijalnog nauka Crkve na *Teologiji u Đakovu* izvijestio je da se u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji planira osnovati *Centar za socijalno promišljanje*[218].

Drugi poticaj bio je *Simpozij o mogućnostima organiziranog djelovanja vjernika laika* održan od 5. do 6. listopada 2001. godine u Osijeku[219]. Od deset sekcija u okviru kojih se odvijao rad *Simpozija*, dvije sekcije (šesta i deveta) neposredno su se odnosile na socijalni nauk Crkve. Šestu sekciju *Oživotvorenje socijalnog nauka Crkve* moderirao je i na istoimenu temu održao referat pročelnik *Centra* Stjepan Baloban. Devetu sekciju *Socijalni nauk Crkve – instrument evangelizacije u župnoj katehezi i školskom vjeronauku* moderirao je i na istoimenu

[215] CENTAR ZA PROMICANJE SOCIJALNOG NAUKA CRKVE, *Zapisnik druge sjednice u prvom sazivu Upravnog vijeća, održane 17. ožujka 1999. godine*, 10/1999.
[216] Usp. Stjepan BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Marijana KOMPES, *Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve Deseta obljetnica djelovanja (1998 – 2008.)*, 47.
[217] Usp. *Isto*, 48
[218] Usp. CENTAR ZA PROMICANJE SOCIJALNOG NAUKA CRKVE, *Zapisnik druge sjednice u drugom mandatu Upravnog vijeća, održane 14. lipnja 2002. godine*, 19/2002.
[219] Usp. VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, Đuro HRANIĆ, (ur.), *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj. Simpozij hrvatskih vjernika laika Osijek*, 5.-6. listopada 2001., Zagreb, 2002.

temu koreferat održao, u suradnji sa s. Anom Mlinarić, tajnik *Centra* Gordan Črpić. U odnosu na izgradnju ozračja pogodnog za povećanje zanimanja mjesne Crkve javnosti za socijalni nauk Crkve posebno su bitne dvije izjave *Simpozija, Završna izjava šeste sekcije* te Završna *izjava znanstvenog skupa Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj*.

Završna izjava 6. sekcije: Oživotvorenje socijalnog nauka Crkve u društvu i u Crkvi sadrži deset točaka. Tri točke posebno značajne za Crkvu đakovačku i srijemsku donosimo u izvornom obliku:

- „Posebno mjesto SNC mora pronaći u životu i radu kršćana katolika. Zbog toga je potrebno veće senzibiliziranje crkvene zajednice za socijalnu osjetljivost i to preko školskog vjeronauka i župne kateheze za mlađe naraštaje, a putem predavanja, tribina seminara moguće je bogati sadržaj SNC ponuditi odraslim vjernicima i svim građanima dobre volje. Potičemo permanentno obrazovanje vjeroučiteljica i vjeroučitelja, uz mogućnost osnivanja manjih skupina za širenje SNC“.
- „Potičemo sve crkvene udruge i društva, a posebno one socijalnog usmjerenja da porade na konkretnoj primjeni SNC u hrvatskom društvu i u Crkvi“.
- Svećenici, redovnice i redovnici mogu i prema svojem poslanju trebaju biti najaktivniji promicatelji SNC kojeg će prije toga bolje upoznati“ [220].

Izjava znanstvenog skupa Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj sadrži devet točaka. Točku posebno značajnu za Crkvu đakovačku i srijemsku donosimo u izvornom obliku:

- „Oživotvorenje socijalnog nauka Crkve u društvu i u Crkvi potrebno je, u suradnji s Centrom za promicanje socijalnog nauka Crkve, nastaviti organiziranjem permanentnog obrazovanja vjernika laika u svim područjima društvenog života, kao i obrazovanja svećenika, redovnika i redovnica te imenovati nositelja promicanja socijalnog nauka Crkve na nad/biskupijskoj razini“ [221].

Obje izjave značajno su doprinijele daljnjem povećanju zanimanja mjesne crkvene javnosti za socijalni nauk Crkve. Prvi neposredni plodovi vidjet će se godinu dana poslije. Dana 16. studenoga 2002. godine *Biskupski ordinarijat* organizirao je u Đakovu *Susret sudionika Simpozija o mogućnostima organiziranog djelovanja vjernika laika* s područja Đakovačke i Srijemske biskupije, s ciljem promišljanja o mogućnostima provedbe njegovih

[220] *Isto*, 471-472.
[221] *Isto*, 773.

zaključaka na području Biskupije[222]. Susretu je predsjedao pomoćni biskup Đuro Hranić, pri čemu je posebno istaknuo da bi „iako sa zakašnjenjem, trebao uslijediti nastavak simpozija kroz oživotvorenje zaključaka i poruka iz deset sekcija te završne izjave simpozija. Obvezali smo se, kao sudionici preuzeti tu zadaću te smo stoga danas tu, kako bismo razmislili što nam je činiti i da naša razmišljanja okrunimo konkretnim inicijativama i podjelom zadaća.“[223]. Nakon kratke plenarne rasprave uslijedio je rad u dvije sekcije, od kojih je za proces otkrivanja socijalnog nauka Crkve posebno značajna druga sekcija, *Angažman vjernika laika u društveno-političkom životu*, a koju je vodio Vladimir Dugalić[224]. U *Sekciji* se raspravljalo o tri teme, planu organiziranja socijalnih tribina na području Biskupije, pokretanju kršćanskih udruga te o planiranu susreta katoličkih političara.

Treći poticaj za izgradnju ozračja pogodnog za povećanje interesa za socijalni nauk Crkve na području mjesne Crkve đakovačke i srijemske dao je *Ured za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja*[225] koji danas djeluje u okviru *Odjela za djelovanje vjerničkih udruga i socijalni nauk Crkve*[226]. *Ured* je osnovan 10. ožujka 2003. godine, kao neposredan odgovor na prethodno predstavljene zahtjeve trećeg sinodskog zasjedanja, *Simpozija o mogućnostima organiziranog djelovanja vjernika laika*, *Susreta sudionika Simpozija o mogućnostima organiziranog djelovanja vjernika laika* u Đakovu te potrebe za uspostavom institucionalnog okvira u svrhu suradnje sa *Centrom za promicanje socijalnog nauka Crkve Hrvatske biskupske konferencije*. Za voditelja *Ureda* imenovan je Vladimir Dugalić[227], a za tajnika Igor Jakobfi[228]. Od osnivanja do danas *Ured* trajno provodi tri projekta: (1) organizira različite oblike trajne formacije vjernika laika u socijalnom nauku Crkve; (2) trajno popisuje i

[222] Usp. HR-NAĐ-19 (BPC), *Susret o mogućnostima organiziranog djelovanja vjernika laika u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji – poziv na susret u subotu, 16. studenoga 2002. u Đakovu.*, Đakovo, 7. studenoga 2002., 1514/2002.

[223] Snježana KRALJEVIĆ ČILIĆ, Organizirano djelovanje vjernika laika u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji, u: *Vjesnik đakovačke i srijemske biskupije*, 130 (2002.) 12, 800.

[224] Usp. HR-NAĐ-19 (BPC), *Rad u sekcijama*., Đakovo, 16. studenog 2002.

[225] U predstavljanju rada *Ureda* služimo se s do sada jedina tri objavljena rada o *Uredu*. Usp. Igor JAKOBFI, Ured za promicanje socijalnog nauka Crkve, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 135 (2007.) 6, 515-516.; Stjepan BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Marijana KOMPES, *Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve. Deseta obljetnica djelovanja (1998. – 2008.)*, 197-215.; Vladimir DUGALIĆ – Igor JAKOBFI, Oživotvorenje dijaloške naravi socijalnog nauka Crkve. Iskustvo evangelizacijskog rada Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i za društvena pitanja Đakovačko-osječke nadbiskupije, u: Jerko VALKOVIĆ, (ur.), *Sve provjeravajte: dobro zadržite! (1 Sol 5,21). Kršćanska etika u dijalogu sa suvremenim svijetom. Zbornik u čast prof. dr. sc. Josipa Grbca u povodu 65. godine života*, Zagreb, 2021., 257-283.

[226] Prvotno je nazvan *Odjel za kršćansku dobrotvornost i društvena pitanja*.

[227] Usp. HR-NAĐ-19 (BPC), *Studijski dani o socijalnom nauku Crkve u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji-dr. Vladimir Dugalić imenovan odgovornom osobom, Đakovo*, 10. ožujka 2003., 548/2003.

[228] Usp. HR-NAĐ-19 (BPC), *Studijski dani o socijalnom nauku Crkve u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji-gosp. Igor Jakobfi, dipl. vjeroučitelj, imenovan suradnikom i vršiteljem dužnosti tajnika Ureda za socijalni nauk Crkve i društvena pitanja pri Biskupijskom pastoralnom Centru*, Đakovo, od 10. ožujka 2003., 548/2003.

prati rad samoudruženog djelovanja vjernika laika te (3) organizira *Susrete djelatnika u stranačkom i političkom životu* s područja Crkve đakovačko-osječke. Sva tri projekta imaju za cilj promicanje socijalnog nauka Crkve među različitim skupinama vjernika i civilnom javnošću na području Nadbiskupije.

Trajna formacija vjernika laika u socijalnom nauku Crkve jedan je od prvih projekata *Ureda* koji se uz određene izmjene održao do danas. Prvotni oblik formacije bili su *Studijski dani o socijalnom nauku Crkve* namijenjeni laicima aktivnima u javnom životu te članovima laičkih udruženja s područja tada još Crkve đakovačke i srijemske. Važno je istaknuti da su *Studijski dani* bili mnogo više od same edukativno-formativne ponude. Njihovo pokretanje je bilo neposredno praktično institucionalno oživotvorenje ustanovljenja *Ureda* kao odgovor na prijedloge koji su dolazili od strane *Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve* da se uspostave područni centri te pokrene obrazovanje mladih vjernika laika u socijalnom nauku Crkve[229]. U okviru *Studijskih dana* društveno aktivni vjernici laici sustavno su se upoznavali s temeljnim načelima socijalnog nauka te odgajali za kritičko vrednovanje i konkretno djelovanje u aktualnoj društvenoj, političkoj i gospodarskoj situaciji. Organizirani su kao cjelodnevni susreti, dva put godišnje, na kojima su laici uz interdisciplinarna teorijska izlaganja aktivno sudjelovali u tematskim radionicama. Takav model izlaganja i radionica bio je od strane laika iznimno dobro prihvaćen te se u konačnici pokazalo da *Studijski dani* imaju mnogo veći potencijal od pukog, jednosmjernog odnosa Crkve i laika te jednodimenzionalnog prenošenja-pasivnog usvajanja sadržaja socijalnog nauka. Mnogim laicima je tako prvi put omogućeno aktivno promišljanje i traganje za konkretnim modelima dijaloga katolika sa svijetom na putu ostvarenja vlastitog laičkog identiteta u zauzetosti za opće dobro. U razdoblju od osnutka *Ureda* (2003.) do objave sinodskih *Izjava i odluka* (2008.) održana su u suradnji sa *Centrom za promicanje socijalnog nauka Crkve* dva ciklusa *Studijskih dana* (10 susreta)[230].

Svo troje, poticaji o uspostavi područnih centara koji su dolazili od strane *Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve*, *Simpozij o mogućnostima organiziranog djelovanja vjernika laika* u Osijeku i pripadajući mu *Susret sudionika Simpozija* te osnivanje i djelovanje *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja*, a napose *Studijski dani o socijalnom nauku Crkve* bili su snažni neposredni poticaji za razvoj povećanog zanimanje za

[229] Usp. HR-NAĐ-19 (BPC), *Organiziranje studijskih dana o socijalnom nauku Crkve*, Zagreb, 17. veljače 2003.
[230] Do 2016. godine održana su tri ciklusa *Studijskih dana* (ukupno šesnaest susreta) te jedno *Jubilejsko hodočašće* na kojima je, više ili manje, redovito sudjelovalo oko 120 vjernika laika. Istovremeno sa završetkom *Studijskih dana* (2016.) *Ured* je, u suradnji s novoosnovanim *Institutom za novu evangelizaciju „Sveti Ivan Pavao II.“*, započeo u Osijeku sa *Socijalnim tribinama* kao novim modelom trajne formacije vjernika laika.

socijalni nauk Crkve u mjesnoj crkvenoj javnosti, a kao takvi i vrlo značajan doprinos otkrivanju i primjeni njegovog evangelizacijskog značaja u *Izjavama i odlukama* u završnoj sinodskoj etapi.

2.3. Socijalni nauk Crkve u sinodskim Izjavama i odlukama

Objavom *Izjava i odluka Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske* (2008.) okončan je proces sinodskog upoznavanja i primjene evangelizacijskog značaja socijalnog nauka Crkve. *Izjave i odluke* ističu da je Crkva đakovačka i srijemska tijekom sinodskog hoda došla do spoznaje o postojanju vrlo kompleksnih kriza na različitim razinama i područjima mjesnog crkvenog života (usp. IO 15; 8). Njihov temeljni uzrok je duhovne naravi, a odnosi se na pomanjkanje osobnog obraćenja, duhovnosti i molitvenog života (usp. IO 15), a napose u razumijevanju i življenju vjere u njezinoj socijalnoj dimenziji (usp. IO 17; 166). Sveobuhvatna duhovna obnova, u vidu ponovne evangelizacije (usp. IO 2), postala je zbog toga imperativ čitave mjesne Crkve po kojoj će svaki njezin član i župna zajednica postati svjesniji svog identiteta te po svojoj otvorenosti i zauzetosti ostvariti svoje kršćansko poslanje (usp. IO 1).

2.3.1. Konstitutivni elementi evangelizacijskog procesa Crkve đakovačke i srijemske

Svi su članovi Crkve u skladu sa svojim karizmama pozvani aktivno sudjelovati na evangelizacijskom poslanju – biti evangelizatori. Nitko ipak ne može Radosnu vijest širiti ukoliko se trajno s njom ne susreće i iskreno ju ne prihvaća (usp. EN 13-15). Crkva uvijek mora osjećati potrebu evangelizacije same sebe, ona neprestano mora slušati što mora vjerovati te koji su razlozi njezine nade kako bi se trajno obraćala Gospodinu.

Tijekom sinodskog procesa prepoznata su dva vrlo prisutna međusobno povezana nedostatka apostolskog zanosa. Jedan na području osobnog svjedočenja vjernika te drugi na području svjedočkih zajednica. Oba nedostatka zajedno su rezultirali necjelovitom evangeliziranošću čitave mjesne Crkve. Posljedice se očituju na mnogima razinama, a najistaknutije su: propusti i nedostatci u evangelizacijskom procesu (usp. IO 8); umor crkvenog djelovanja (usp. IO 1); obuhvaćenost pastoralnih radnika duhom neopelagijanizma (usp. IO 14); pastoralni rad nejasnih ciljeva i zadataka (usp. IO 8); nedostatak svjedočkih župnih zajednica (usp. IO 8); velik broj laika kod kojih je prisutan rascjep između vjerskog i svjetovnog života (usp. IO 166); te neosviještenost za apostolat (usp. IO 249-250).

Oba nedostatka apostolskog zanosa zahtijevala su da sami aktivni evangelizatori ponovno prođu evangelizacijski proces, počevši od prezbitera, preko redovnika, pa sve do laika već uključenih u poslanje Crkve. Prvo je potrebno da „evangelizatore ponovno zahvati evanđelje“ (IO 9) kako bi postali prvi autentični svjedoci i katehete te graditelji župnih

zajednica kao sakramentalnih zajednica u kojima je prisutno ozračje prihvaćanja i suodgovornosti. Kada oni budu zahvaćeni Evanđeljem – kada se ponovno osobno susretnu s Kristom i otvore njegovom sustavu vrijednosti (usp. IO 9) tek će tada u njima sazrjeti apostolski zanos po kojem će moći doprijeti do svih ostalih vjernika mjesne Crkve, a naposljetku i čitave društvene sredine. Krajnji cilj – adresat procesa je čitava društvena sredina na području Crkve đakovačke i srijemske. Kako je riječ o cilju na području svjetovnog on se može cjelovito ostvariti tek po vjernicima laicima oslobođenima u Duhu i obogaćenima Istinom te otvorenima i sposobnima za dijalog sa svojim suvremenicima (usp. IO 10) te samo uz pomoć socijalnog nauka Crkve. Riječ je o zahtjevima čije ostvarenje nije moguće prepusti osobno samim evangelizatorima, već zahtijevaju organiziran i sustavan pristup pod vidom obnove postojećih i uspostave novih pastoralnih struktura koje sadrže značajan socijalno-evangelizacijski potencijal.

U tom smislu, pred Crkvom đakovačkom i srijemskom stajala je neizostavna zadaća provesti ponovni tijek evangelizacije istovremeno na dvije razine: (1) na razini mjesne Crkve – proces samoevangelizacije te (2) na razini društva – proces evangelizacije društvene sredine. Vlastitost tog procesa očituje se u naglascima na pojedinim konstitutivnim elementima evangelizacije od kojih ga treba započeti, evangelizacijskim sadržajima njegove provedbe i strukturama po kojima ga treba provoditi. U tu svrhu izrađene su, u svjetlu apostolske pobudnice pape Pavla VI. *Evangelii nuntiandi* (1975.) sinodske *Izjave i odluke* u okviru kojih je socijalni nauk Crkve zadan kao temeljno sredstvo i važan sadržaj cjelokupnog evangelizacijskog procesa (IO 17; 27).

Prema pobudnici *Evangelii nuntiandi* narav i sadržaj evangelizacije zahtjeva da se evangelizacijski proces ostvari u okviru pet konstitutivnih elementa: obnova čovječanstva (usp. EN 18-20), svjedočenje (usp. EN 21), izričit navještaj (usp. EN 22), životno i zajedničarsko pridruženje (usp. EN 23) te apostolsko djelovanje (usp. EN 24). U suprotnom svakim nedostatkom, djelomičnošću ili međusobnoj nepovezanosti pojedinih elementa polučit će se tek djelomična evangeliziranost, nedostatak apostolskog zanosa te na koncu neostvarenje sakramentalnosti Crkve.

Obnova čovječanstva. Radosna vijest vrijedi u svim vremenima i namijenjena je svim ljudima, počevši od samih članova Crkve koji autentično žive svoju vjeru, preko onih koji premda su kršteni žive mimo kršćanskog načina života pa sve do onih koji nikada nisu čuli za nju (usp. EN 13; 15; 49-52). Evangelizacijski proces kao bogata, dinamična i složena stvarnost ne iscrpljuje se samo u pukom propovijedanju Radosne vijesti na sve prostranijim područjima,

već se ponajprije odnosi na obraćenje osobne i kolektivne svijesti ljudi, njihovog djelovanja, života i njihove društvene sredine (usp. EN 18-19). U odnosu na društvenu sredinu nije riječ samo o tome da se dospije do čovjeka u društvu, nego da se obogati i uskvasa samo društvo s Evanđeljem (usp. GS 40). Sva mjerila ljudskog prosuđivanja, ustaljene vrednote, interesi, misaona kretanja, ishodišta, nadahnuća i životni obrasci koji su u suprotnosti s Božjom Riječi i njegovim naumom moraju snagom Evanđelja doživjeti preobrazbu (usp. EN 19).

U tom smislu *Izjave i odluke* tvrde kako su kršćani na području Crkve đakovačke i srijemske pozvani „dati novo lice Domovini, posebno se zalažući da se u društvu ponovno učvrste etičke i moralne vrijednosti, što su ih potkopali prijašnji totalitarizmi i nedavno ratno nasilje“ (IO 165).

Svjedočenje. Evangelizirati u prvom redu znači na jednostavan i izravan način svjedočiti o Ocu koji je u svome Sinu ljubio svijet (usp. EN 26). Svjedočenje se treba ponajprije očitovati u prisutnosti, sudioništvu i uzajamnosti kršćana da prihvaćaju zajedništvo svoga života i sudbine drugih te nastojanja svih za sve što je dobro i istinito (usp. IO 3). Takvim jednostavnim i neusiljenim načinom oni će zračiti svoju vjeru u vrednote koje su iznad uobičajenih i u nadu u nešto što se ne vidi te nezaobilazno izazvati pitanja: „Zašto su oni takvi? Zašto provode takav život? Što ih ili tko ih nadahnjuje?“ (EN 21). Samo takva svjedočka prisutnost po vjerodostojnom kršćanskom životu može postati pozitivan izazov koji privlači.

Svi članovi Crkve đakovačke i srijemske pozvani su zbog toga svojim životom pružiti proročko svjedočanstvo evanđeoske ljestvice vrijednosti i zdrave alternative nasuprot vrijednosnim strujanjima u sekulariziranom društvu (usp. IO 3).

Izričit navještaj. Evanđelje razglašeno životnim svjedočenjem mora biti navješteno riječima jer se i najbolje svjedočanstvo pokaže nedovoljnim i nemoćnim ukoliko je spasenje koje ono komunicira svedeno na puku povijesnu razinu bez jasno obrazložene eshatološke perspektive (usp. EN 32). Evangelizacija mora uvijek jasno razglašavati da je u Isusu Kristu svakom čovjeku ponuđeno spasenje te da ono premda započinje u ovom životu biva dovršeno u vječnosti (usp. EN 27). Crkva to čini napose u okviru katehetskog djelovanja kroz naviještanje: nade u obećanja koja je Bog dao Novim savezom; ljubavi Božje prema nama i naše ljubavi prema njemu te bratske ljubavi prema svim ljudima (usp. EN 28). To katehetsko djelovanje je tako važno da se često poistovjećuje s evangelizacijom (usp. EN 22).

Zbog toga *Sinoda* zahtijeva da ukupna pastoralna praksa bude duboko prožeta jasnim i nedvosmislenim navještajem Evanđelja te da „svaki član Crkve đakovačke i srijemske osobno,

naši odnosi, zajednice i strukture zrcale iskustvo autentične slobode i radost spašenosti u njemu“ (IO 4).

Životno i zajedničarsko pridruženje. Od osobe koja je poslušala, prihvatila i usvojila evanđeoski navještaj očekuje se nutarnji pristanak te ulazak u Crkvu kao sakramentalnu zajednicu. Više nego pristanak uz istine, riječ je o pristanku uz „Kraljevstvo, odnosno uz novi svijet, novi poredak stvari, nov način postojanja, življenja i suživota koji započinju s Evanđeljem“ (EN 23). To se ipak ne postiže pukim „usvajanjem katekizamskog znanja u nekoliko vjeronaučnih susreta, nego s postupnom preobrazbom uma i srca, odnosno obraćenjem“ (IO 5). Tek onaj koji je stvarno prihvatio navještaj pridružuje se Crkvi kao sakramentalnoj zajednici spasenja te prima sakramente koji očituju i milošću podržavaju to pridruženje (usp. EN 23).

Crkva đakovačka i srijemska je bila svjesna da to pridruženje, međutim, nije moguće cjelovito ostvariti bez aktivnog sudjelovanja zajednice vjernika. Od nje se očekuje da odiše ozračjem otvorenosti i prihvaćanja te da tijekom mistagoškog razdoblja svjedočenjem vlastite vjere prati novo pridošlog člana u njegovom vjerskom sazrijevanju i otvara mu prostore suodgovornosti (usp. IO 5).

Apostolsko djelovanje. Naposljetku, onaj koji je evangeliziran počinje živjeti novim životom ne čuvajući iskustvo susreta s Kraljevstvom u intimi vlastitog srca, već u okrenutosti prema drugima te sam počinje apostolski djelovati. Nemoguće je zamisliti da je netko evangeliziran, a da sam ne počne evangelizirati, to je „provjera istinitosti, kamen kušnje u evangelizaciji“ (EN 24).

Zbog toga je Crkva đakovačka i srijemska postala duboko svjesna da će aktivno sudjelovanje u evangelizaciji kao zahvalni odgovor na Božji dar, poziv i poslanje te preuzimanje odgovornosti za Crkvu i društvo biti potvrde uspješnosti njezinog evangelizacijskog procesa.

Uvažavajući zahtjeve svih pet konstitutivnih elemenata *Sinoda* je izradila, a nadbiskup Marin Srakić, odobrio, proglasio i odredio objavu *Izjava i odluka Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske* (2008.) kao nacrt za provedbu ponovnog tijeka evangelizacijskog procesa Crkve đakovačke i srijemske. *Izjave i odluke* sadrže 736 brojeva (485 brojeva izjava i 251 broj odluka) raspodijeljenih u šest poglavlja[231].

[231] Brojevi pojedinih izjava i odluka najčešće sadrže više izjava i odluka.

Prvo poglavlje *Evangelizacijsko poslanje Crkve đakovačke i srijemske*, sadrži dva dijela: (1) Konstitutivni elementi ponovnog tijeka evangelizacijskog procesa Crkve đakovačke i srijemske te dosadašnji propusti u svakom od njih (usp. IO 3-13). *Izjave i odluke* navode četiri konstitutivna elementa: svjedočenje, jasan i nedvosmislen navještaj Isusa, pristajanje srcem, ulazak u zajednicu i slavljenje sakramentalnih znakova te uključivanje u evangelizacijsko poslanje Crkve; (2) Prvenstvo milosti, molitve i svetosti kao temeljni preduvjeti sinodske obnove čitave mjesne Crkve (usp. IO 14-21), „počevši od svakog prezbitera, đakona, osobe posvećenog života i člana družbi apostolskog života, katehete i vjeroučitelja te svakog župnog suradnika do svake obitelji i svakog vjernika laika“ (IO 18).

Drugo poglavlje *Evangelizacijski naglasci i smjernice*, sadrži osam dijelova koje je moguće razvrstati u dvije kategorije: (1) Adresati samoevangelizacije Crkve đakovačke i srijemske (usp. IO 22-120): odrasli, brak i obitelj, mladi, stari i bolesni, crkveno i vjerski rubni vjernici, posebne skupine vjernika; (2) Područja jasnog i nedvosmislenog navještaja Isusa (usp. IO 121-164): župna kateheza, školski vjeronauk i vjerski odgoj u predškolskim ustanovama.

Treće poglavlje, *Evangelizacijska prisutnost i djelovanje Crkve u društvenom životu*, sadrži šest dijelova koje je moguće razvrstati u tri kategorije: (1) Društvena sredina kao krajnji adresat evangelizacijskog procesa Crkve đakovačke i srijemske; (2) Socijalni nauk Crkve kao sredstvo i sadržaj evangelizacijskog procesa Crkve đakovačke i srijemske (usp. IO 165-175); (3) Centar za socijalna i društvena pitanja te laička udruženja, kao pastoralne strukture po kojima Crkva đakovačka i srijemska treba evangelizirati društvo; te kultura, kršćanska dobrotvornost, ekumenizam i sredstva društvenog priopćavanja kao područja djelovanja po kojima se evangelizacija društva treba provesti (usp. IO 176-247).

Četvrto poglavlje, *Službe i karizme u ostvarenju evangelizacijskog poslanja Crkve*, odnosi se na evangelizatore po kojima se evangelizacija treba provesti, a sadrži četiri dijela: (1) Vjernici laici (usp. IO 248-266); (2) Prezbiteri (usp. IO 267-303); (3) Osobe posvećenog života (usp. IO 304-316); (4) Pastoral svećeničkih i redovničkih zvanja (usp. IO 317-333).

Peto poglavlje, *Evangelizacija kroz slavljenje liturgije i sakramenata*, odnosi se na životno i zajedničarsko pridruženje sakramentalnoj zajednici, a sadrži deset dijelova koje je moguće razvrstati u dvije kategorije: (1) Sakramenti (usp. IO 334-484): euharistija, krštenje, potvrda, pomirenje, bolesničko pomazanje i ženidba; (2) Ostala liturgijska područja (usp. IO 485-553): blagoslovine i pučke pobožnosti, sprovodi, crkvena glazba te crkve, crkvene građevine i liturgijski prostor.

Šesto poglavlje, *Ustroj biskupijske zajednice u službi evangelizacijskog poslanja*, odnosi se na organizacijsku uređenost mjesne Crkve kao prostor po kojemu se vjernici trebaju uključiti u evangelizacijsko poslanje, a sadrži tri dijela: (1) Župna zajednica (usp. IO 554-640); (2) Međužupna povezanost na dekanatskoj razini (usp. IO 641-659); (3) Središnji biskupijski sustav (usp. IO 660-736).

Ovako strukturiran sadržaj *Izjava i odluka* metodološki, tematski i sadržajno značajno odudara od zahtjeva izrečenih na dvadeset devetoj sjednici *Pripravnog povjerenstva*. Podsjetimo, *Povjerenstvo* je tada izrazilo mišljenje da završni sinodski dokument predstavlja sintezu materijala i da u skladu s time oblikovanje njegove strukture treba poštivati strukturu materijala sa sinodskih zasjedanja te da brojevi završnog dokumenta trebaju imati svoj kontinuitet i slijediti radne materijale. Razlog učinjene promjene u odnosu na mišljenje *Povjerenstva* treba zasigurno između ostalog tražiti i u činjenici da su *Izjave i odluke* izrađene tek nakon skoro šest godina tihe i pomne analize svih sinodskih materijala u okviru koje je određen broj zaključaka zasjedanja odbačen i zamijenjen s novima koji su usklađeniji s početno zadanim sinodskim ciljevima, aktualnim pastoralnim izazovima te s upoznatošću i povećanim interesom mjesne crkvene javnosti sa socijalnim naukom Crkve. Posljedično tomu promjena se u sadržajnom smislu posebno očituje u primjeni socijalnog nauka Crkve kao neizostavnog sadržaja i sredstva ukupnog evangelizacijskog procesa Crkve đakovačke i srijemske.

2.3.2. Đakovački i srijemski model socijalnog nauka Crkve

Crkva đakovačka i srijemska postavši tijekom sinodskog procesa duboko svjesna s jedne strane vlastite uloge i odgovornosti u odnosu na nove pastoralne prilike nastale uslijed velikih društveno-političko-gospodarskih promjena te s druge strane važnosti evangelizacijskog značaja socijalnog nauka Crkve izradila je u okviru sinodskih *Izjava i odluka* vlastiti model socijalnog nauka. Vlastitost tog modela ne znači neovisnost i odvojenost od ukupnog socijalnog učenja Crkve, već naprotiv s jedne strane duboku integriranost u isto to učenje te istovremeno s druge strane utjelovljenost u mjesnu crkvenu stvarnost Crkve đakovačke i srijemske. Sinodske *Izjave i odluke* o socijalnom nauku progovaraju na dvije međusobno povezane razine: kao o posebnoj sinodskoj temi unutar trećeg poglavlja *Evangelizacijska prisutnost i djelovanje Crkve u društvenom životu* te o njegovoj evangelizacijskoj primjeni unutar govora o obnovi pouke u vjeri te molitvenog i sakramentalnog života.

2.3.2.1. Treće poglavlje *Izjava i odluka*

Treće poglavlje *Evangelizacijska prisutnost i djelovanje Crkve u društvenom životu* sadrži 82 broja (55 brojeva izjava i 27 brojeva odluka) raspodijeljena na 6 potpoglavlja: (1) *Crkva i društveni život*; (2) *Vjernička društva u Crkvi*; (3) *Crkva i kultura*; (4) *Kršćanska dobrotvornost i Caritas*; (5) *Ekumenizam-nezaobilazan put dijaloga*; te (6) *Sredstva društvenog priopćavanja u evangelizacijskom poslanju Crkve*. Pojedine izjave i odluke svih šest potpoglavlja moguće je razvrstati u pet područja govora o socijalnom nauku: uloga u evangelizacijskom procesu, područja primjene njegovih načela, uloga u vjerskoj formaciji, potreba za institucionaliziranim pristupom u promicanju i oživotvorenju te područja promicanja i oživotvorenja.

Uloga socijalnog nauka Crkve u evangelizacijskom procesu. Svjesna, s jedne strane, da su kršćani u „hrvatskim krajevima danas posebno pozvani dati novo lice svojoj domovini, posebno se zalažući da se u društvu ponovno učvrste etičke i moralne vrijednosti, što su ih potkopali prijašnji totalitarizmi i nedavno ratno nasilje“ (IO 165) te, s druge strane, da socijalni nauk Crkve „ima izrazito pastoralnu orijentaciju u cilju služenja svijetu kojim se hoće potaknuti cjelovito promicanje čovjeka putem prakse kršćanskog oslobođenja u njegovoj zemaljskoj i transcendentalnoj perspektivi“ (IO 170), *Sinoda* izjavljuje da će s tim naukom:

- Preokrenuti „ mjerila ljudskog prosuđivanja, ustaljene vrednote, interese, misaona kretanja, ishodišna nadahnuća i životne obrasce koji su unutar ljudskog roda u suprotnosti s Božjom Riječi i njegovim naumom spasenja“ (IO 165);
- Pomagati „vjernicima u pronalaženju odgovora u složenoj stvarnosti obiteljskog, gospodarskog, političkog, kulturnog, međunarodnog i drugih područja društvenog života suvremenog svijeta“ (IO 170);
- Pomagati „vjernicima da životu stvarnost ispravnije tumače i da uvide u kojem stupnju je moguće u životnu zbilju ugraditi ljudske i kršćanske vrijednosti“ (IO 170);
- Davati „doprinos evangelizaciji, dijalogu sa svijetom, kršćanskom tumačenju stvarnosti i smjerovima pastoralnog djelovanja kako bi razna nastojanja vremenitog življenja bila osvjetljena zdravim načelima“ (IO 170).

Područja primjene načela socijalnog nauka Crkve. Svjesna, s jedne strane, da Crkva po socijalnom nauku služi svijetu i cjelovito promiče „čovjeka putem prakse kršćanskog oslobođenja u njegovoj zemaljskoj i transcendentalnoj perspektivi“ (IO 170) te, s druge strane, da zauzetost vjernika laika treba uvijek biti u skladu s tim istim naukom (usp. IO 169), *Sinoda* izjavljuje da će u evangelizacijskom poslanju Crkve đakovačke i srijemske primjenjivati njegova načela:

- Opće dobro. Vjernici laici pozvani su u „odanosti prema domovini i u savjesnu ispunjavanju svojih građanskih dužnosti, promicanje općeg dobra shvaćati svojom obvezom“ (IO 166) te na „prisutnost i postojani volonterski doprinos općem dobru suradnjom i članstvom u udrugama i ustanovama civilnoga društva te udruživanjem u katolička vjernička društva i pokrete vjernika laika s istim ciljem“ (IO 169).
- Solidarnost. Ona mora „biti moralna i pravna, tj. ozakonjena i smišljeno usmjerena na najugroženije kategorije ljudi. Država mora na poseban način jamčiti sigurnost da onaj koji radi i proizvodi može uživati plodove vlastitog rada te se osjetiti potaknutim da ga vrši djelotvorno i pošteno. Stoga, u duhu kršćanskog poimanja pravednost i solidarnost se upotpunjuju i moraju biti u nadležnosti pravne i socijalne države“ (IO 168). Zbog toga je Crkva đakovačka i srijemska pozvana „zalagati se na različite načine da solidarnost ne ostane samo na razini pojedinaca ili grupa, jer na taj način ne može zadobiti snagu da bi bitno utjecala na društvena zbivanja, ponajviše na problem nezaposlenosti ili druga gospodarska pitanja“ (IO 168). U tom smislu, *Sinoda* zahtjeva da članovi župnog karitativnog odbora „promiču svijest solidarnosti i ljubavi za potrebne“ (IO 207).

- Supsidijarnost i sudjelovanje. Država se nalazi u supsidijarnom „položaju prema društvu jer čovjekova se društvenost ne iscrpljuje u državi“ (IO 169) te u skladu s time što veći broj osoba treba sudjelovati u društvenom životu. Zbog toga *Sinoda* podsjeća i poziva da se na području Crkve đakovačke i srijemske treba „promicati osnivanje društava i saveza ekonomskih, socijalnih, kulturno-zabavnih, športskih, profesionalnih i političkih, koji mogu biti nacionalni ili međunarodni“ (IO 169).

Važnost socijalnog nauka Crkve u vjerskoj pouci. Svjesna, s jedne strane, da je neprihvatljiv „stav onih koji misle da su zemaljski poslovi tuđi vjerskom životu, te da se kršćanstvo sastoji samo u vršenju nekih čina kulta i nekih moralnih dužnosti“ (IO 166) te, s druge strane, da su laici od Boga „pozvani da svojim djelovanjem poput kvasca u svijetu pridonesu posvećenju svijeta i da, svijetleći svjedočanstvom svoga života, drugima otkriju Krista“ (IO 166), *Sinoda* izjavljuje:

- Želju “da se socijalni nauk Crkve uvede u program vjerske pouke u župama i u formaciju unutar vjerničkih društava“ (IO 171);
- Poziv svim pastoralnim djelatnicima da socijalni nauk „šire svim sredstvima suvremenog doba, tj. tiskanjem knjiga, člancima, publikacijama, novinskim prilozima, a posebno radiom i televizijom, kako bi se upoznalo sve vjernike s njihovom zadaćom i poslanjem, tj. s odgovornošću koju imaju na socijalnom i društvenom području života te kako bi se evangelizirala najširа društvena javnost“ (IO 171);
- Da pastoralni djelatnici imaju posebnu zadaću upoznavati „ostale vjernike s tom njihovom odgovornošću, podržavati ih u socijalnoj akciji i sudjelovati u njihovim nastojanjima, ukazujući na važnost koju imaju njihove udruge i organizacije, kako na planu apostolata, tako i na razini socijalnog zalaganja te evangelizacije društvene javnosti u cjelini“ (IO 171);
- Da teološko-pastoralna formacija članova laičkih udruženja treba sadržavati „što cjelovitije upoznavanje s načelima socijalnog nauka Crkve“ (IO 181);
- Da se svi volonteri i zaposlenici Caritasa trebaju upoznavati s „temeljnim načelima socijalnog nauka Crkve, osobito s kršćanskim značenjem kreposti solidarnosti i supsidijarnosti te preferencijalne opcije za siromašne“ (IO 211).

Nastavno na prethodno izrečenih pet izjava *Sinoda* odlučuje da „sadržaje socijalnog nauka Crkve treba ugrađivati u katehetsku i teološko-pastoralnu formaciju, na svim razinama, kao njezin sastavni dio“ (IO 175).

Potreba za institucionaliziranim pristupom u promicanju i oživotvorenju socijalnog nauka Crkve. Svjesna, s jedne strane, da samo „organizirani, timski i planski pastoralni rad, koji u isto vrijeme duboko doživljava povjerenje u djelovanje milosti, ima svoju budućnost“ (IO 661) te, s druge strane, da „biskupijsko sjedište mora tvoriti primjereno ustrojen sustav kojega čine različite službe i tijela, čije se djelovanje ostvaruje na različitim razinama i s različitim svrhama“ (IO 721), *Sinoda* izjavljuje da se pri *Biskupijskom pastoralnom centru*, „a u suradnji s Katedrom socijalnog nauka Crkve na Katoličkom bogoslovnom fakultetu, osnuje Centar za socijalna i društvena pitanja“ (IO 172) te da se pri tom *Centru* „osnuju odbori za različita područja društvenog života“ (IO 172).

Svjesna socijalno-evangelizacijskog potencijala laičkih udruženja „na planu svjedočenja kršćanskih vrijednosti te duhovnog, odgojnog, karitativnog, socijalnog i kulturnog rada“ (IO 176), *Sinoda* izjavljuje želju da te potencijale prepoznaju sve strukture i pastoralni djelatnici u mjesnoj Crkvi te da „svojim pozitivnim pristupom i duhom otvorenosti promiču djelovanje vjerničkih društava i pokreta laika u ostvarenju evangelizacijskog poslanja u vlastitoj sredini“ (IO 176). Nastavno na navedenu izjavu *Sinoda* odlučuje da pastoralni djelatnici i biskupijske strukture trebaju „promicati njihovo djelovanje na načelima socijalnog nauka Crkve“ (IO 186).

Svjesna socijalno-evangelizacijskog potencijala župa, *Sinoda* izjavljuje da je jedan od glavnih ciljeva župe „oživotvorenje načela socijalnog nauka Crkve“ (IO 126).

Područja promicanja i oživotvorenja socijalnog nauka Crkve. Svjesna evangelizacijskog značaja:

- Kulture, jer su „kršćanstvom prožeti oblici kulturnog stvaralaštva jedan od najsnažnijih oblika kršćanskog svjedočenja i istodobno jedan od najuspješnijih oblika evangelizacijskog djelovanja“ (IO 191), *Sinoda* izjavljuje da je potrebno:
    - Izgrađivati identitet „suvremenog pastoralnog djelatnika snažnom osjetljivošću za idejna i društvena strujanja te kulturu i znanost“ (IO 192);
    - Dodatno „poraditi na izgradnji pozitivnog stava i potrebi zahtjevnosti s obzirom na izobrazbu pastoralnih djelatnika koji su kvasac evangelizacije Crkve te cjelokupnog društvenog, političkog, gospodarskog i kulturnog života“ (IO 192);
    - Organizirati javne tribine, seminare i savjetovanja u „župi ili dekanatu i regiji […] o različitim pitanjima i temama društvenog i kulturnog života te s područja socijalnog nauka Crkve“ (IO 194).

- Ekumenizma. *Izjave i odluke* u govoru o ekumenskim nastojanjima ne koriste izraz *socijalni nauk Crkve*. Ipak, već sama činjenica da je potpoglavlje o ekumenizmu uvršteno u govor o evangelizacijskom poslanju Crkve u društvu utemeljenom na socijalnom nauku Crkve vrlo je značajna, jer upućuje na razumijevanje ekumenizma kao područja pogodnog za promicanje i oživotvorenje istog tog nauka. Svjesna s jedne strane svoga geografskog položaja i vlastite ekumenske tradicije (usp. IO 218) te s druge strane novonastalih društveno-političkih i poratnih okolnosti (usp. IO 219), *Sinoda* izjavljuje:
    - Obveza je Crkve đakovačke i srijemske latiti se „posla oko pomirenja, da uspostavlja dijalog i gradi primjerene odnose i suradnju s drugim Crkvama i kršćanskim zajednicama“ (IO 219);
    - Ekumenska suradnja treba se ostvariti na „karitativnom, socijalnom, kulturnom i odgojnom području“ (IO 222);
    - Molitveni susreti koje već „predvode pastiri Katoličke Crkve i Srpske pravoslavne Crkve, gotovo terapijski nadahnjuju i potiču sve vjernike da oproste, da preuzmu stvarne odgovornosti za nastale nepravde te izraze volju izgrađivati društvenu i kulturnu snošljivost i kršćansko zajedništvo“ (IO 226).
- Sredstava društvenog priopćavanja. Svjesna s jedne strane da je potreban „izlazak iz isključivo tradicionalnih oblika naviještanja evanđelja i pastoralnoga djelovanja“ (IO 237) te s druge strane da mediji omogućuju dijalog s društvenom sredinom (usp. IO 236), *Sinoda* izjavljuje da će:
    - Crkva đakovačka i srijemska u pastoralnom radu koristiti se „mogućnostima koje joj nude sredstva društvenoga priopćavanja“ (IO 237);
    - *Biskupijski tiskovni ured* medijski promicati sadržaje socijalnog nauka Crkve i učiniti ih dostupnim što širem krugu vjernika (usp. IO 171).

Ovako sadržajno oblikovano treće poglavlje bit će zadani okvir primjene socijalnog nauka Crkve kao važnog sredstva i sadržaja ukupnog evangelizacijskog procesa Crkve đakovačke i srijemske izrađenog u preostalim poglavljima sinodskih *Izjava i odluka*.

2.3.2.2. Socijalni nauk Crkve u obnovi vjerske pouke te molitvenog i sakramentalnog života

U trećem poglavlju sinodskih *Izjava i odluka* zadane smjernice o položaju i ulozi socijalnog nauka Crkve u evangelizacijskom procesu Crkve đakovačke i srijemske *Sinoda* je cjelovito primijenila u oblikovanju govora o obnovi vjerske pouke te molitvenog i sakramentalnog života.

Primjena socijalnog nauka Crkve u obnovi vjerske pouke. O sadržajima i sredstvima obnove vjerske pouke *Izjave i odluke* progovaraju u odnosu na postojeće evangelizatore (prezbitere, osobe posvećenog života, teologe laike) najčešće posredno u okviru govora o njihovoj naravi, ulogama i zadaćama, a u odnosu na ostale laike i društvenu sredinu neposredno. Neovisno o tomu je li riječ o posrednom ili neposrednom govoru, svi zahtijevani oblici vjerske pouke duboko su prožeti zahtjevima za primjenom socijalnog nauka Crkve kao sadržaja i sredstva po kojemu se trebaju obnoviti kako bi oživotvorili socijalnu dimenziju vjere.

Prezbiteri. Svjesna da se služba prezbitera očituje u otkrivanju, objedinjavanju i promicanju zajedništva karizmi u Crkvi u svrhu ostvarenja njezinog poslanja u svijetu (usp. IO 267) te u pomirenju čovjeka s Bogom i ljudima (usp. IO 452), *Sinoda* izjavljuje da trajna teološko-pastoralna formacija prezbitera mora biti prožeta socijalnim sadržajima (usp. IO 270) koji će ih prikladno osposobiti za: pripravu propovijedi, kateheza i drugih susreta (usp. IO 270) te razumijevanje socijalne dimenzije grijeha i slavljenje sakramenta pomirenja pod socijalnim vidom (usp. IO 453-454; 460).

Djelatnici i suradnici u katehezi i vjeronauku. Svjesna nezamjenjive uloge djelatnika i suradnika u župnoj katehezi te školskih vjeroučitelja u odgoju laika, *Sinoda* izjavljuje da njihova trajna teološko-katehetska formacija (usp. IO 134; 153) mora biti prožeta sadržajima po kojima će: kateheza dovoditi do svijesti o društvenoj odgovornosti (usp. IO 128) te školski vjeronauk pozivati na aktivno sudjelovanje u evangelizaciji društva u skladu sa socijalnim naukom Crkve (usp. IO 147).

Laici neuključeni u poslanje Crkve. Svjesna, s jedne strane, da čovjek kojemu treba navijestiti Evanđelje nije neko apstraktno biće, nego nosilac različitih društvenih i gospodarskih problema (usp. EN 31), da Bog ne otkupljuje samo pojedinu osobu, već i društvene odnose (usp. IO 17) te da je svijet laicima vlastito mjesto ostvarenja njihovog identiteta (usp. IO 166). Te s druge strane zahtjevnosti i kompleksnosti zadaće pokretanje evangelizacijskog procesa u odnosu na odrasle laike koji sakramentalno žive svoju vjeru, ali su

još uvijek neuključeni ili su nedovoljno uključeni u evangelizacijsko poslanje Crkve, *Sinoda* izjavljuje da:

- Se danas osobito važnim pokazuje „razvijati svijest o društvenoj dimenziji kršćanske vjere i trajno se nadahnjivati socijalnim naukom koji našem životu daje nov pogled i način djelovanja“ te da Crkva đakovačka i srijemska „ne može ići drugim putem: svojim socijalnim naukom učinkovitim djelovanjem ostaje vjerna Kristu i ljudima se pokazuje kao opći sakrament spasenja“ (IO 17);
- Prednost treba dati evangelizaciji onih odraslih laika (usp. IO 22) koji „pokazuju znakove otvorenosti za suradnju i preuzimanje većeg stupnja kršćanske suodgovornosti u vlastitoj župnoj zajednici ili na nekom području društvenog, kulturnog, političkog ili gospodarskog života“ (IO 12). Socijalni nauk Crkve, kao sastavni dio evangelizacijskog služenja Crkve, mora im „pomoći u nadilaženju naslijeđenog mentaliteta te snažnim zauzimanjem vjernika obogatiti i uskvasati samo društvo evanđeljem“ (IO 17);
- Potrebno je izraditi plan i program njihove formacije „za socijalni nauk Crkve kako bi ih se osposobilo za uključivanje u društvena događanja, posebno na području politike, gospodarstva, zdravstva, odgoja i obrazovanja te kulture“ (IO 29). U radu s njima polazište mora biti osmišljena i planirana župna kateheza (usp. IO 122) u okviru koje ih treba „sustavno upoznavati sa sadržajem socijalnog nauka Crkve i temeljnim postavkama kršćanskog poimanja demokracije i suvremenog društva“ (IO 29).

Posebne skupine vjernika. Pod izrazom *posebne skupine Sinoda* shvaća one skupine vjernika koje „imaju specifičan društveni status, obavljaju specifičnu profesiju, žive u nekim posebnim životnim okolnostima ili se suočavaju s osobitim potrebama“ (IO 108), poput: intelektualaca i znanstvenika, djelatnika u odgojno obrazovnom sustavu, društvenih i kulturnih djelatnika, zdravstvenih djelatnika, poduzetnika, vojnika i policajaca te stradalnika *Domovinskog rata*. Svjesna da takve skupine zahtijevaju prilagođen navještaj i crkvenu skrb u rastu u vjeri i ostvarenju njihova evangelizacijskog poslanja, *Sinoda* izjavljuje da se u pastoralnom radu s njima treba služiti sa sadržajima socijalnog nauka Crkve (usp. IO 117).

Vjerski i crkveno rubni. Svjesna da na području Crkve đakovačke i srijemske ima mnogo onih koji uglavnom nisu zanijekali svoje krštenje, ali ne prakticiraju svoju vjeru i posve su na rubu crkvenog života (usp. IO 97-98), *Sinoda* izjavljuje da u početnoj komunikaciji s njima „u središte pozornosti ne treba stavljati njihove bitne nedostatke u vjeri, nego da treba daleko više promisliti nad životom i stavovima, te otkriti proročku moć onoga što mnogi od njih već u sebi

nose, žive i čine“ (IO 102). Važnu pomoć u tim nastojanjima „pružit će socijalni nauk Crkve koji ističe društveni značaj vjere i ukazuje na krsnu suodgovornost vjernika u konkretnoj društvenoj situaciji“ (IO 102).

Primjena socijalnog nauka Crkve u obnovi molitvenog i sakramentalnog života. Crkva đakovačka i srijemska je tijekom sinodskog procesa spoznala da je primarni uzrok svih oblika kriza s kojima se suočava duhovne naravi, a napose u razumijevanju i življenju vjere u njezinoj socijalnoj dimenziji (usp. IO 17-18). Kako je ispovijedanje i življenje vjere pod vidom socijalnog zalaganja neposredan plod spasenjskih otajstva *Sinoda* je primijenila socijalni nauk Crkve kao bitan sadržaj obnove ukupnog molitvenog i sakramentalnog života.

Nedjeljna euharistija. Svjesna da je „nedjeljna euharistija najbolja kateheza za sve uzraste i sve skupine vjernika“ (IO 345), *Sinoda* izjavljuje da:

- Dobro pripremljena homilija dopire do „srca vjernika. Utječe na njihovu svijest i razinu kršćanske suodgovornosti u osobnom, obiteljskom, profesionalnom i društvenom životu“ (IO 348);
- Prezbiter „koji predvodi euharistijsko slavlje treba se truditi ozbiljno pripremiti homiliju, u njoj tumačiti Božju riječ, otajstva vjere i načela socijalnog nauka Crkve“ (IO 348);
- Župni liturgijski odbor u dogovoru s prezbiterom treba „pripremiti prilagođenu molitvu vjernika“ (IO 346);
- Liturgija i kateheza moraju biti međusobno duboko povezane, a što zahtjeva da u „pastoralnom djelovanju, uz pomno njegovanu liturgiju, […], u središtu treba biti ozbiljna i kvalitetna župna kateheza. Uz prilagođeno posredovanje kršćanskih sadržaja, potrebno je njegovati ostvarenje istinskog zajedništva i poosobljene, doista bratske odnose između svih članova župne zajednice, tako da postanu sposobni za udruženo djelovanje i svjedočenje Božje ljubavi u svijetu“ (IO 13).

Kršćanska kultura nedjelje. Svjesna, s jedne strane, da euharistijsko slavlje kao središnje mjesto nedjelje, prate obiteljski blagdanski stol, molitva i obiteljsko zajedništvo, vrijeme za širu obitelj, prijatelje, župno zajedništvo, odmor i rekreaciju (usp. 340; 342-343) te, s druge strane, da je slobodna nedjelja zahtjev čovjekova dostojanstva, jer ga „štiti od opasnosti da zanemari različite dimenzije svog života i da postane rob isključivo ekonomskih interesa“ (IO 337), *Sinoda* izjavljuje da su

- Svi su članovi mjesne Crkve pozvani „svatko na svome mjestu i prema svojim mogućnostima, a osobito udruženim snagama, promicati značenje i vrijednost slobodne nedjelje za dobrobit čovjeka, obitelji i čitava društva“ (IO 337);
- Vjernici laici pozvani su preuzimati realizaciju nedjeljnih izvan liturgijskih sadržaja „kojima bi kršćani i župna zajednica na sebi vlastit način mogli svetkovati nedjelju“ (IO 340);
- Mogući oblici načina svetkovanja i razvijanja kulture nedjelje su: „različiti oblici razonode, duhovna formacija, posjećivanje bolesnih i osoba s invaliditetom, druženja mladih bračnih parova, aktivni razgovori u skupinama, upoznavanje duhovne literature i čitanje vjerskog tiska, izleti, športske aktivnosti, natjecanja i različiti oblici zabave“ (IO 340).

Potvrda. Svjesna, s jedne strane, da Duha Sveti po sakramentu potvrde vjernika čini dionikom svog djelovanja i jedinstvena poslanja Crkve u svijetu te, s druge strane, današnjih izazova u pastoralnom radu s vjerski i crkveno rubnim krizmanicima, njihovim roditeljima i kumovima (usp. IO 423-425) te, s treće strane, da će današnji „mladi sutra biti nositelji društvenog života i evangelizatori nadolazećih generacija“ (IO 60), *Sinoda* izjavljuje da:

- Priprava za primanje potvrde mora sadržavati „upoznavanje s proročkim, kraljevskim i svećeničkim poslanjem Crkve u svijetu“ (IO 426);
- Da se u pripravu krizmanika „uključe svakako i njihovi roditelji te obitelji tako što će im oni još naglašenije pružiti iskustvo vjere, obiteljske molitve, obiteljskog sudjelovanja u nedjeljnoj euharistiji, primjer sakramentalnog života, svjedočki primjer kršćanskog angažmana u župnoj zajednici i u društvenom životu“ (IO 429);
- Katehetski rad s roditeljima treba biti prožet sadržajima koji se odnose na „suodgovornost vjernika laika za život i poslanje Crkve“ (IO 430);
- Susret krizmanika s krizmateljem bude pripravljen tako da do izražaja dođu sadržaji „u vidu rasta u kršćanskoj suodgovornosti kroz prepoznavanje vlastite službe unutar trostrukog poslanja Krista i Crkve u svijetu“ (IO 432);
- Mistagoško razdoblje treba sadržajno i metodološki usmjeriti na krizmanikovo „poistovjećivanje sa zajednicom Crkve i na prepoznavanje vlastitih karizmi, na otkrivanje Božjeg poziva te na prihvaćanje konkretne službe u crkvenoj zajednici i u evangelizacijskom poslanju Crkve u društvu“ (IO 436).

Sakrament pomirenja. Svjesna da je pristupanje sakramentu pomirenja najbolji put trajnog obraćenja, jer duboko ulazi u intimu i savjest čovjeka, *Sinoda* izjavljuje da redovita „pokornička

bogoslužja razvijaju vjerničku svijest o osobnoj i društvenoj dimenziji grijeha, o Božjem milosrđu, o potrebi obraćenja i pokore, odgajaju savjesti vjernika i postupno mijenjaju pristup sakramentu pomirenja“ (IO 453) te doprinose razvijanju „osjećaja za primjerenu zadovoljštinu u vidu osobnog obraćenja i djela dobrotvornosti“ (IO 454). U tom smislu *Sinoda* preporuča takav „odgoj pokornika da kajanje izraze i vlastitim riječima te da sami predlože prikladnu pokoru, osobito prihvaćanjem djela ljubavi i kršćanskog milosrđa“ (IO 460).

Pučke pobožnosti. Svjesna da pučke pobožnosti mogu dovesti do istinskog kršćanskog rasta, obraćenja i ljubavi prema bližnjemu, *Sinoda* izjavljuje da im treba posvećivati ispravnu pastoralnu skrb i ljubav kako bi vodile „prema evangelizaciji šire društvene sredine“ (IO 485).

Iz svega rečenog o trećem poglavlju *Izjava i odluka* te primjeni socijalnog nauka Crkve u obnovi pouke u vjeri te molitvenog i sakramentalnog života proizlazi slijedeće: (1) U najvećem broju riječ je o izjavama, to jest pastoralnim uputama/smjernicama, a tek samo o dvije odluke. Jedna, koja se odnosi na primjenu sadržaja socijalnog nauka Crkve kao sastavnog dijela katehetske i teološko-pastoralne formacije na svim razinama te druga, da pastoralni djelatnici i biskupijske strukture promiču djelovanje laičkih udruženja na načelima socijalnog nauka Crkve. U *Izjavama i odlukama* ostaju dva otvorena pitanja: Zašto je izostavljeno izricanje snažnih i jasnih izjava o socijalnom nauku i u formi odluka? Te zašto su izrečene baš te dvije odluke? Čini se da se odgovor može naslutiti iz pastoralne usmjerenosti *Sinode*. Naime, *Sinoda* svjesna kompleksnosti kako nedostatka svijesti o socijalnoj dimenziji vjere, tako isto i nedostatka poznavanja i zahtjevnosti prihvaćanja socijalnog nauka Crkve, oblikovala je govor o socijalnom nauku imajući u vidu pastoralnu razboritost da se odlukama – ne nameću obveze ukoliko se čini da su izjave, to jest „upute, uvjeravanja i druga sredstva, pomoću kojih raste zajedništvo među vjernicima, dovoljni za lakše ostvarenje svrhe Crkve“[232]. Isto tako, *Sinoda* očito svjesna da evangelizacijska važnost socijalnog nauka ne dopušta da nužnost pouke u njemu i njegovo oživotvorenje od strane laičkih udruženja ostanu samo na razini pastoralnih smjernica, već da zahtijevaju da budu snažnije potvrđeni u formi odluka. (2) Vlastitost đakovačkog i srijemskog modela socijalnog nauka Crkve ne odnosi se na teorijsku dimenziju, jer za nju mjesna Crkva niti nema kompetencija, već na praktičnu. Svojim modelom socijalnog nauka, Crkva đakovačka i srijemska želi doprinijeti „evangelizaciji, dijalogu sa svijetom, kršćanskom tumačenju stvarnosti i smjerovima pastoralnog djelovanja kako bi razna nastojanja vremenitog življenja bila osvijetljena zdravim načelima“ (IO 170). Riječ je o primjeni

[232] Zdenko ILIĆ – Marija ŽIVKOVIĆ, Biskupijska sinoda – vrhunac zakonodavne aktivnosti partikularne Crkve, 236.

nepromjenjivih načela pod vidom pastoralnih smjernica koje se predlažu kao pomoć „vjernicima da životnu stvarnost ispravnije tumače i da uvide u kojem stupnju je moguće u životnu zbilju ugraditi ljudske i kršćanske vrijednosti“ (IO 170). (3) Društvo je krajnji adresat evangelizacijskog procesa Crkve đakovačke i srijemske. Bitan i neizostavan čimbenik tog procesa je socijalni nauk kao „temeljno sredstvo evangelizacije i važan sadržaj pastoralnog rada s odraslim i svim ostalim vjernicima“ (IO 29). Njegovo oživotvorenje od strane *Centra za socijalna i društvena pitanja*, laičkih udruženja te župa prethodno zahtjeva poučavanje vjernika o njemu od strane svih pastoralnih djelatnika i na svim razinama, a napose u okviru župne kateheze, školskog vjeronauka, sakramentalnih slavlja i pučkih pobožnosti te u unutar udruženja – edukacije njihovih članova. (4) Primjena socijalnog nauka u evangelizacijskom procesu Crkve đakovačke i srijemske postupno će rezultirati: sazrijevanjem snažnih laika koji će vlastiti crkveni identitet prihvaćati i živjeti kao Božji dar, poziv i poslanje (IO 10; 166; 170); njegovom oživotvorenju po socijalnom zalaganju na području kršćanskog tumačenja i posvećenja svijeta (IO 166) te evangelizaciji društvene stvarnosti u cjelini (usp. IO 170) – postavljanjem klice kraljevstva Božjeg na prostorima Crkve đakovačke i srijemske. (5) *Izjave i odluke* tek u jednom broju jednom koriste pojam *socijalno zalaganje* (usp. IO 171) te u istom broju jednom njemu blizak pojam *socijalna akcija*. Unatoč tomu, kontekst upotrebe samog pojma, s jedne strane, te konkretna djela socijalnog zalaganja laika o kojima *Izjave i odluke* progovaraju kao o načinu oživotvorenja socijalnog nauka Crkve u društvu, s druge strane, otkrivaju kako je riječ neizostavnom načinu evangelizacije na svim područjima društvenog života. Prema *Izjavama i odlukama* između socijalnog zalaganja te pouke i odgoja u socijalnom nauku Crkve postoji neraskidiva povezanost. S jedne strane, svakom socijalnom zalaganju kao izričaju evangelizacijskih nastojanja u društvu mora prethoditi sustavna i cjelovita pouka u socijalnom nauku. Te, s druge strane, svaka pouka i odgoj u socijalnom nauku mora neizostavno voditi prema njegovom oživotvorenju po socijalnom zalaganju u društvu – evangelizaciji socijalnog. (6) Iz namjere *Sinode* da s primjenom socijalnog nauka u *Izjavama i odlukama* odgovori na, s jedne strane, nedostatak razumijevanja i življenja vjere u njezinoj socijalnoj dimenziji te, s druge strane, na pastoralne izazove nastale uslijed novih društveno-političko-gospodarskih i crkvenih prilika proizlazi da je socijalni nauk Crkve jedna o središnjih sinodskih tema i bitan evangelizacijski sadržaj čitave sinodske obnove Crkve đakovačke i srijemske.

3. Novi ustroj Crkve đakovačke i srijemske u službi evangelizacije socijalnog

Zadavši kao dva primarna cilja sinodske obnove, samoevangelizaciju mjesne Crkve pod vidom razumijevanja i življenja vjere u njezinoj socijalnoj dimenziji te evangelizaciju društvene sredine, *Sinoda* je istovremeno prepoznala ozbiljna strukturna ograničenja Crkve đakovačke i srijemske koja značajno priječe njihovo ostvarenje. Ustroj mjesne Crkve je poput posude „koju je potrebno što je moguće prikladnije oblikovati da bi moglo uspjeti djelo Crkve u evangelizaciji“[233]. Postojeće pastoralne strukture pokazale su se neprikladne u odnosu na novonastale pastoralne prilike i narav socijalnog nauka Crkve. Njihov ustroj i metode rada nisu omogućavale rast u vjeri koji rezultira preuzimanjem suodgovornosti u evangelizacijskom poslanju. Za primjenu socijalnog nauka nije bilo dovoljno samo tim istim naukom obnoviti/prožeti evangelizacijske sadržaje, već i obnoviti postojeće i ustanoviti nove crkvene strukture koje će moći prikladno odgovoriti na nove pastoralne prilike. Potrebno je bilo u svjetlu saborske ekleziologije zajedništva pronaći najprikladniji model obnove čitavog ustroja mjesne Crkve tako da bude održiv, organiziran, timski i planski, kako bi svi vjernici mogli preko različitih struktura ostvariti vlastiti crkveni identitet[234].

U tom smislu *Sinoda* se našla pred neizostavnom obvezom traganja za odgovorom na pitanje: „Kako do stvarne učinkovite suodgovornosti u ostvarenju poslanja i zajedništva Crkve?“[235]. Važan doprinos u tom traganju dalo je s jedne strane četvrto sinodsko zasjedanje[236] na kojemu je zadano sedam kriterija za izgradnju mjesne Crkve, sadržajno vrlo bliskih socijalnom nauku te s druge strane socijalno-evangelizacijsko djelovanje *Odjela za socijalni nauk Crkve i društvena pitanja* kao središnje mjesno-crkvene socijalno-evangelizacijske pastoralne strukture. Kao rezultat traganja objavljene su sinodske *Izjave i odluke* (2008.) u kojima je *Sinoda* primijenila socijalni nauk Crkve kao temeljno sredstvo i sadržaj evangelizacije te posljedično tomu u župama i samoudruženom djelovanju vjernika laika prepoznala značajan socijalno-evangelizacijski potencijal i izradila nacrt njihove obnove sa svrhom da se što uspješnije integriraju u poslanje mjesne Crkve na području evangelizacije socijalnog.

[233] *Četvrto sinodsko zasjedanje*, 4.
[234] Usp. *Isto*, 69.
[235] *Isto*, 5.
[236] Četvrto sinodsko zasjedanje održano je od 3. do 5. listopada 2002. na temu *Ustroj biskupijske zajednice*.

3.1. Evangelizacijski potencijal kao bitan dio naravi crkvenih struktura

Crkvene strukture nisu same sebi svrha. Dva njihova bitna obilježja su da su pastoralna sredstva i da im je primarna svrha evangelizacija. Kao takve one su neposredan odgovor na zahtjeve koji proizlaze iz same sakramentalne naravi Crkve (usp. NMI 45), to jest bivaju osnivane i održavane zbog čovjeka i njegovog spasenja[237]. U Crkvi kao otajstvu – znaku i sredstvu najtješnjeg zajedništva s Bogom i jedinstva ljudskog roda, nevidljiva i vidljiva dimenzija srasle su u jedinstvenu i nedjeljivu cjelinu[238]. Nevidljiva dimenzija zajedništva nužno zahtjeva vidljivu pod vidom uređenog zajedništva kao svoj materijalno-tjelesni znak i sredstvo kojega članovi i ne-članovi Crkve mogu povijesno iskusiti[239] i u okviru njega se ostvariti. Sve strukture kao vidljivi povijesno-pojavni oblici u Crkvi i sve njihove djelatnosti moraju se očitovati i ostvarivati sakramentalno, moraju biti transparentni znak i sredstvo ostvarenja nevidljive dimenzije zajedništva[240]. Ma koliko god bile važne, sve crkvene strukture su ipak samo sredstva te su zbog toga njihova evangelizacijska uloga i značaj samo u potenciji, to jest kao mogućnost koja tek treba biti ostvarena. U tom smislu smo za potrebe ovoga rada izradili dva pojma uz pomoć kojih opisujemo potencijalnu evangelizacijsku ulogu i vrijednost crkvenih struktura. Riječ je o slijedećim pojmovima: (1) *evangelizacijski potencijal pastoralnih struktura*; (2) *socijalno-evangelizaciji potencijal pastoralnih struktura*. Oba pojma premda nisu korištena na *Sinodi,* ipak su posredno prisutni u *Materijalima za četvrto sinodsko zasjedanje. Ustroj biskupijske zajednice* (2002.) u okviru govora o naravi crkvenih struktura i načelima ustroja mjesne Crkve.

Sinoda u *Materijalima za četvrto sinodsko zasjedanje. Ustroj biskupijske zajednice* (2002.) na temelju saborske ekleziologije zajedništva navodi sedam (jedno plus šest) načela prema kojima treba strukturirati čitavu mjesnu Crkvu. Prvo i temeljno načelo je *prvenstvo ljubavi nad strukturama* iz kojega se izvodi šest dodatnih međusobno povezanih i nadopunjujućih načela koja uređuju praktično ostvarenje ljubavi kao prvog i temeljnog načela[241]. Riječ je o slijedećih šest načela: (1) opće dobro; (2) jedinstvo; (3) odgovorna suradnja; (4) supsidijarnost; (5) koordinacija; te (6) prava osoba na pravom mjestu. Prije same analize pojedinih načela važno je istaknuti da se ona izvorno odnose na pastoralno djelovanje

[237] Usp. Josip BALOBAN, Pogled na današnju crkvenu praksu, pastoralne strukture i modele, u: Nediljko Ante ANČIĆ – Nikola BIŽAC (ur.), *Kršćanska nada na početku novoga stoljeća*, Split, 2001., 118.
[238] Usp. Rudolf BRAJČIĆ – Mato ZOVKIĆ, *Dogmatska konstitucija o Crkvi – Lumen gentium 1*, 163.
[239] Usp. *Isto*, 164.
[240] Usp. Josip BALOBAN, Pogled na današnju crkvenu praksu, pastoralne strukture i modele, 118.; NMI 45.
[241] Usp. *Četvrto sinodski zasjedanje*, 7.; *Sinoda* ova načela temelji na učenju *Direktorija o pastoralnoj službi biskupa*. *Ecclesiae Imago* (1973.).

biskupa, ali su prema biskupu Marinu Srakiću[242] i *Sinodi*[243] primjenjiva i na ustroj čitave mjesne Crkve. Također, navedena načela vrlo su bliska socijalnom nauku Crkve, a neka od njih, čak i identična njegovim temeljnim vrijednostima društvenog života (ljubav) i načelima (opće dobro i supsidijarnost). To ne treba čuditi napose zbog dva razloga. Prvo, socijalni nauk, jer ima bitno evangelizacijski značaj nezamjenjivo je sredstvo i sadržaj prema kojemu se trebaju urediti sva evangelizacijska nastojanja. Drugo, sama mjesna Crkva, jer je sakramentalno utemeljena, povijesno se očituje kao organizirana zajednica[244]. Kao takva ona zahtjeva vidljivu dimenziju u vidu organizacije po kojoj se mora očitovati nevidljiva dimenzija zajedništva na konkretan povijesno strukturirano uređen način. Kao organizacija ona je izričaj ljudskog razuma – sposobnosti da čovjek svjesno i planski strukturira socijalni vid svojega života. Kako se svaka ljudska organiziranost zajedničkog života treba urediti prema načelima socijalnog nauka Crkve razumljivo je da su ona primjenjiva i na uređenje organizacijskog vida Crkve. Isto tako, socijalni nauk Crkve je socijalni nauk, a ne društveni te zbog toga njegova primjena nije svodiva isključivo na dinamizme društvenog života, već se odnosi na sve aspekte ljudskog života pod socijalnim vidom[245]. U tom smislu *socijalno* u socijalnom nauku odnosi se i na život i djelovanje vjernika u društvu i u Crkvi pod socijalnim vidom. Riječ je o svemu onome što vjernici čine u svakidašnjem životu kako u različitim interpersonalnim, poslovnim, gospodarskim, političkim i kulturalnim odnosima, tako isto i kao zaređeni službenici, osobe posvećenog života i laici u svojim zajednicama živeći svoju vjeru u zajedništvu s drugima obavljajući različite crkvene službe ili pak strukturirajući organizacijski vid Crkve. Ipak, važno je uočiti da se *Sinoda* na četvrtom sinodskom zasjedanju ne služi socijalnim naukom kako bi sadržaj i zahtjeve sedam zadanih načela dodatno produbila. To je u određenoj mjeri i očekivano, jer je riječ o vremenu kada se Crkva đakovačka i srijemska tek dublje upoznavala s bogatstvom socijalnog nauka. Međutim, ne treba izgubiti iz vida kako je, tada još biskup i profesor socijalnog nauka Crkve, Marin Srakić u svom radu o *Izgradnji partikularne Crkve: župna i biskupijska tijela* objavljenom u vremenu održavanja *Sinode*[246] upravo teološki produbio i

[242] Usp. Marin SRAKIĆ, Izgradnja partikularne Crkve, župna i biskupijska tijela, u: *Diacovensia*, 9 (2001.) 1, 84.
[243] Usp. *Četvrto sinodsko zasjedanje*, 7.
[244] Usp. Walter KASPER, *Crkva Isusa Krista. Ekleziološki spisi*, Zagreb, 2013., 309-322.; Rudolf BRAJČIĆ – Mato ZOVKIĆ, *Dogmatska konstitucija o Crkvi – Lumen gentium 1*, 163-168.
[245] Usp. Stjepan BALOBAN, Socijalni, a ne društveni nauk Crkve, u: *Hrvatski katolički radio. Blago socijalnog nauka Crkve*, od 23. 10. 2019. https://hkm.hr/blago-socijalnog-nauka-crkve/socijalni-a-ne-drustveni-nauk-crkve/ (posjećeno 16. 2. 2022.)
[246] Usp. Marin SRAKIĆ, Izgradnja partikularne Crkve, župna i biskupijska tijela, u: *Diacovensia*, 9 (2001.) 1, 81-93.

primijenio navedena načela na mjesnu Crkvu. U namjeri da pokažemo bogatstvo njihove primjene u nastavku ćemo ih predstaviti u svjetlu socijalnog nauka Crkve.

Prvenstvo ljubavi nad strukturama. Ljubav je najuzvišeniji i najplemenitiji oblik odnosa među ljudskim bićima. Svako područje ljudskoga života i djelovanja ima bitno socijalnu dimenziju te zbog toga mora biti pokretano ljubavlju kao trajnom i vrhovnom normom (usp. *Kompendij* 582). Ljubav je prema socijalnom nauku Crkve ne samo jedna od četiri temeljne vrijednosti života pod socijalnim vidom, već ostale tri istina, sloboda i pravednost rađaju se i razvijaju iz nje (usp. *Kompendij* 205).

Načelo prvenstva ljubavi pred strukturama usko je povezano s evangelizacijom[247] kao najizvrsnijim oblikom služenja ljubavi[248]. Evangelizacija kao temeljno djelo crkvene zajednice ne može ostati na razini neorganiziranog, prigodnog i/ili pojedinačnog nadahnuća, već zahtjeva u vidu crkvenih struktura organiziranost kako bi predstavljala uređen oblik služenja (usp. DCE 20). Istovremeno, sve crkvene strukture su u službi evangelizacije, na nju su upućene i njoj su podređene. U tom smislu, crkvene strukture imaju primarno pastoralni značaj, a tek sekundarno juridički. Pastoralna usmjerenost jest bitno obilježje svih crkvenih struktura. Upravo jer su crkvene one jesu i pastoralne. Njihov juridički značaj proizlazi iz pastoralnog koji je njegov temelj i svrha. Sve strategije, pravila i odredbe koje reguliraju ustroj, procedure i sadržaj struktura nisu sebi svrha, već su u službi konkretnog ostvarenja poslanja Crkve. Zbog toga u odnosu na evangelizaciju kao najizvrsniji oblik ljubavi sve strukture se moraju razumjeti kao relativne te moraju biti uređene na funkcionalan i lako prilagodljiv način sposobne što prikladnije odgovoriti na promjenjive pastoralne prilike[249]. Jednom ustanovljene nemaju trajnu vrijednost, jer ono što vrijedi u jednim pastoralnim prilikama ne mora vrijediti u nekim drugim. Neovisno o kojim je konkretnim strukturama riječ sve moraju biti ustanovljene kao sredstva i znakovi ljubavi. Ljubav im mora prethoditi, a one u njoj pronalaziti svoje utemeljenje (usp. NMI 45) i određenje konkretnih pastoralnih djelatnosti (usp. NMI 49). U protivnom, davanjem prednosti strukturama nad ljubavlju upada se u idolatriju, jer ako nisu „fleksibilne, relativne i funkcionalne strukture postaju luđačka košulja koja priječi slobodu, i prema tome otežava, ili

[247] Usp. *Isto*, 83.
[248] Usp. BENEDICT XVI., Message of His Holiness Benedict XVI for Lent 2013. Believing in charity calls forth charity. We have come to know and to believe in the love God has for us (1 Jn 4:16), u: http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/messages/lent/documents/hf_ben-xvi_mes_20121015_lent-2013.html (posjećeno 16. 2. 2022.); FRANCIS, Address of His Holiness Pope Francis to Participants in the International Conference of Leaders of the Chatolic Charismatic Renewal International Service - CHARIS CHARIS, u: https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2019/june/documents/papa-francesco_20190608_charis.html (posjećeno 16. 2 . 2022.).
[249] Usp. Marin SRAKIĆ, Izgradnja partikularne Crkve, župna i biskupijska tijela, 83.

čak sprečava rast osoba i zajednice“[250]. Ipak, strukture ne mogu same od sebe ostvariti i komunicirati ljubav. Kao sredstva one samo imaju potencijalnu mogućnost njezinog ostvarenja i komuniciranja – ljubav je u njima sadržana samo u potenciji.

Opće dobro. Ljubav kao temeljno načelo izgradnje mjesne Crkve ima za neposrednu posljedicu ostvarenje općeg dobra mjesne Crkve. Opće dobro prema socijalnom nauku ne sastoji se u jednostavnome zbroju pojedinačnih dobara. Ono je od svih i od svakoga i ostaje opće jer je nedjeljivo i jer ga je moguće postići, umnožiti i očuvati samo zajednički. Moralno djelovanje pojedinca u sebi sadrži bitno socijalnu dimenziju te kao takvo svoju puninu dosiže ostvarujući opće dobro (usp. *Kompendij* 164). Opće dobro mjesne Crkve je evangelizacija, to jest navještaj i prisutnost kraljevstva Božjeg u konkretnoj povijesnoj sredini u koju je uronjena. To dobro usmjereno je prema općem dobru opće Crkve, ali istovremeno ima prednost ispred pojedinačnih dobara koja ostvaruju pojedine crkvene strukture. Zbog toga zalaganje oko pojedinačnih dobra premda je legitimno i bitan je pokazatelj živosti struktura podređeno je općem dobru mjesne Crkve.

Prvi odgovoran za sadržaj i ostvarenje općeg dobra mjesne Crkve je biskup[251]. Ipak, to ga ne sprječava, već čak štoviše obvezuje da sa što širim krugom vjernika trajno ispituje aktualne pastoralne prilike te usklađuje pojedinačna dobra s općim dobrom[252]. Ta obveza tim više dobiva na snazi u današnjim vrlo dinamičnim i promjenjivim pastoralnim prilikama. Praktična usklađenost pojedinačnih dobara pojedinih crkvenih struktura s općim dobrom mjesne Crkve usko je povezana s njihovom uređenosti. Opće dobro razlog je njihovog postojanja i bitno obilježje njihove naravi. U tom smislu, određivanje njihovih pojedinačnih dobara ne može biti prepušteno prigodnom osobnom nagnuću ili isključivo osobnim interesima pojedinaca, već mora biti sustavno uređeno na način da proceduralno bude omogućena/zahtijevana njihova usklađenost s općim dobrom mjesne Crkve.

U svjetlu socijalnog nauka Crkve raspoznaje se da se opće dobro Crkve izgrađuje solidarnošću te da je bitan sadržaj tog dobra evangelizacija socijalnog. Opće dobro moguće je naime ostvariti samo čvrstom i postojanom odlučnošću zauzeti se za dobro svih i svakoga, jer svi smo mi uistinu za sve odgovorni (usp. *Kompendij* 193). Sve crkvene strukture moraju biti uređene kao organizirani oblik solidarnosti po kojemu se traga za dobrom drugoga kao da je

[250] *Isto*, 83.
[251] Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret Christus dominus o pastirskoj službi biskupa, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti, Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993., 2. (Dalje: CD)
[252] Usp. Marin SRAKIĆ, Izgradnja partikularne Crkve, župna i biskupijska tijela, 85.

vlastito – za evangelizacijom svih i svakoga. Evangelizacija socijalnog – služenje ljubavi u društvenim pitanjima (usp. CinV 5) kao sadržaj općeg dobra mjesne Crkve zadaća je svih njezinih članova i svih njezinih razina (usp. *Kompendij* 538). To služenje ne može i ne smije biti prepušteno samo prigodnim pojedinačnim inicijativama već mora predstavljati uređen oblik služenja, odnosno, mora poprimiti oblik strukturalnog služenja u vidu promicanja i oživotvorenja socijalnog nauka Crkve (usp. DCE 20). U suprotnom, strukture po kojima se isključivo traga za vlastitim dobrom nisu integrirane u evangelizacijsko poslanje, a prema tome nisu ni sredstva po kojima se ostvaruje opće dobro. Za takve strukture se može reći da nisu pastoralne, jer svoje djelatnosti ne integriraju u pastoralna nastojanja mjesne Crkve, već ih reduciraju na različite individualne potrebe.

Ipak, strukture koliko god bile oblikovane na način da su proceduralno uskladile svoje pojedinačno dobro s općim dobrom nijedno od tih dobara ne mogu ostvariti same od sebe. Oba dobra u njima su prisutna samo u potenciji. Koliko god evangelizacija socijalnog obvezivala sve strukture neopravdano bi bilo očekivati da svim strukturama taj vid evangelizacije bude prioritet. Legitimno je da će istovremeno postojati jedne strukture koje naglasak stavljaju na socijalni vid evangelizacije i druge koje naglasak stavljaju na neki drugi. Ipak niti jedne ne mogu ma o kojem god je vidu evangelizacije riječ ostvariti opće dobro same od sebe, jer se ono u njima nalazi samo u potenciji.

Jedinstvo. Cjelina je viša od dijela, ali istovremeno i više od pukog zbroja dijelova[253]. Ostvarenju općeg dobra mjesne Crkve prethodi i iz njega proizlazi crkveno jedinstvo. Biskup je vidljivo počelo i temelj jedinstva mjesne Crkve koja mu je povjerena, i kao takav on uvijek mora težiti prema jedinstvu opće Crkve. Bitne dimenzije crkvenog jedinstva jesu jedinstvo vjere i poslanja. U tom smislu mjesna Crkva nije puki prostor u kojemu jedna pored druge postoje neovisne i samodostatne strukture, već je ona jedinstveno tijelo sačinjeno od velikog broja mnogovrsnih međusobno duboko poveznih struktura koje nastaju, mijenjaju se i nestaju. Njihovo jedinstvo nije nastalo ujedinjenjem. Nije postojalo vrijeme prije njihovog jedinstva kada su postojale same za sebe. Samim time jer je neka crkvena struktura ustanovljena, nije ustanovljena kao zasebna i naknadno pridružena Crkvi, već kao crkvena – bitan dio crkvenog tijela.

U mnoštvu crkvenih struktura uočava se raznolikost načina njihovog nastanka, a prema tome i različitost u stupnju izloženosti riziku da neka od njih naruši jedinstvo mjesne, a prema

[253] Usp. Papa FRANJO, *Evangelli gaudium. Radost evanđelja*, Zagreb, 2015., 235. (Dalje: EG)

tome i opće Crkve. Raznolikost se proteže od onih koje su ustanovljene odlukom biskupa poput župa i različitih biskupijskih odjela i ureda pa sve do onih koje su nastale samoudruženim djelovanjem širokih slojeva vjernika. Kod prvih se očekuje da su po samoj naravi uređene tako da očituju jedinstvo s biskupom/mjesnom Crkvom. Kod drugih pak to nije slučaj. Praktično ostvarenje njihovog jedinstva na neki je način prepušteno slobodi njihovih osnivača od kojih se opravdano očekuje da izrade mehanizme koji će jedinstvo sustavno jamčiti. U odnosu na jedinstvo poslanja taj se zahtjev napose odnosi na uređenje takvih procedura koje će zahtijevati komunikaciju i suradništvo s drugim strukturama mjesne Crkve i biskupom na području pastoralnih nastojanja te omogućavati pastoralni nadzor nad njihovim djelatnostima. U suprotnom, strukture koje nemaju takve mehanizme izlažu se riziku getoizacije, elitizma i samodostatnosti, a prema tome i riziku nedostatka crkvenosti i neostvarenja vlastitih im evangelizacijskih potencijala.

Ipak, koliko god mehanizmi jedinstva bili prisutni unutar pojedinih struktura oni jedinstvo sadržavaju samo u potenciji i prema tome ga ne mogu ostvariti sami od sebe.

Odgovorna suradnja. Ostvarenje jedinstva poslanja mjesne Crkve zahtjeva uključenost i suradnju svih vjernika i svih struktura. Načelo odgovorne suradnje po svojem sadržaju blisko je načelu sudjelovanja (usp. *Kompendij* 189-191) čiji se zahtjevi prema socijalnom nauku Crkve izražavaju u nizu djelatnosti preko kojih članovi neke zajednice kao pojedinci ili udruženo s drugima pridonose općem dobru zajednice kojoj pripadaju. U tom smislu svi vjernici imaju pravo i dužnost u skladu s vlastitom naravi i u duhu crkvenosti uživati slobodu mišljenja i djelovanja te tako suodgovorno sudjelovati u izgradnji općeg dobra mjesne Crkve[254].

Premda suodgovornost svih krštenika pripada samoj naravi i identitetu Crkve ono se ne može ostvariti samo od sebe, već je plod evangelizacijskog procesa. Konkretno ostvarenje suodgovornosti je provjera istinitosti i cjelovitosti evangelizacijskog procesa (usp. IO 5). Nemoguće je zamisliti da je netko evangeliziran, a da sam ne postane suodgovoran član zajednice (usp. EN 24). Zbog toga niti vjernici, niti oni koji će to tek postati ni u kom slučaju ne smiju biti reducirani na puke pastoralne objekte, već jesu subjekti pastoralnih nastojanja. Evangelizacija nije nešto što se nad nekim provodi. Ona je događaj susreta Krista i čovjeka iz kojega čovjek proizlazi promijenjen, postupno postaje suodgovoran član Crkve to jest apostol trajno potrebit ponovnog susreta s Kristom kako bi na uvijek nov način mogao apostolski

[254] Usp. Marin SRAKIĆ, Izgradnja partikularne Crkve, župna i biskupijska tijela, 85.

djelovati (usp. EG 120-121). Evangelizacija, rast u suodgovornosti i crkvene strukture pokazuju se tako kao tri duboko povezane stvarnosti. Evangelizacija kao događaj uvijek se odvija u okviru zajednice i od strane zajednice koja odiše ozračjem prihvaćanja i suodgovornosti. Sva pastoralna nastojanja moraju biti tako oblikovana da primatelji Radosne vijesti postupno rastu kao apostoli. Uređena zajednica pokazuje se kao bitan preduvjet i prostor rasta i ostvarenja suodgovornosti vjernika.

U tom smislu od svake pojedine crkvene strukture očekuje se da po svojim specifičnim uređenostima i metodama djelovanja bude prostor u kojem se osigurava takav rast u vjeri koji će u konačnici rezultirati preuzimanju suodgovornosti u poslanju Crkve. Zato se njihova evangelizacijska vrijednost ne promatra samo u odnosu na one izvan Crkve, već i u odnosu na one koji po njima evangeliziraju. Vjernik, naime, nikada ne evangelizira kao pojedinac, to je uvijek djelo Crkve kao zajednice te se zbog toga crkvene strukture pokazuju kao bitan i nezamjenjiv prostor u okviru kojega se vjernik trajno ponovno susreće s Kristom i po kojem ostvaruje vlastiti apostolski poziv. Isto tako, suodgovornost vjernika nije moguća izvan barem nekakvog oblika uređenosti. Sama suodgovornost po svojoj naravi označava trajnost i zrelost zajedništva te uvijek zahtjeva kao pretpostavku barem u najmanjoj mogućoj mjeri neki oblik uređenog zajedništva[255]. Tek se u uređenosti mogu jasno i ispravno prepoznati narav, stvarnost i identitet pojedinih osoba, službi, udruživanja i zajedničkog rada. Zajedništvo raznolikosti službi i karizmi nužno zahtjeva uređenost i raznolikost – strukturno bogatstvo. U tom smislu crkvene strukture se očituju kao sustav posredništva i potpore u kojem se može dovoljno jasno prepoznati vrijednost i uloga mnogovrsnih službi uspostavljenih u svrhu ostvarenja evangelizacijskog poslanja Crkve.

Svjesna toga, Sinoda je u *Izjavama i odlukama* sve strukture u Crkvi đakovačkoj i srijemskoj definirala kao *strukture suodgovornosti*[256] (usp. IO, 30; 133; 180; 195; 256; 573; 721) te je na temelju toga izrazila zahtjev da konkretni pastoralni sadržaji i procedure kojima su strukture prožete moraju biti uređeni na način da prihvaćaju i potiču osobnu zauzetost vjernika. Tek kao takve one omogućuju nadvladavanje dviju suprotnosti: s jedne strane, da se pojedinačna odgovornost ne izgubi u kolektivizmu i tako poluči gubitak svijesti osobne odgovornosti; te, s druge strane, da osobna odgovornost ne postane nedodirljiva i svedena na puku individualističku samovolju bilo da je riječ o karizmama ili službama koje se vrše. Zbog toga bi pastoralno bilo potpuno neopravdano postojanje takvih struktura u kojima ni jedan

[255] Usp. *Četvrto sinodsko zasjedanje*, 5-6.
[256] Usp. *Isto*, 5-6.

vjernik ne bi prepoznao mogućnost ostvarenja vlastitog apostolskog poziva kao konkretnog izričaja odgovorne suradnje u poslanju Crkve.

Ipak, strukture su samo prostor unutar kojega se za suradnju odgaja i suradnja ostvaruje te kao takve ne mogu same od sebe bezuvjetno jamčiti konkretno ostvarenje osobne suradnje vjernika, jer je ona u njima prisutna samo u potenciji.

Supsidijarnost[257]. Prema *Kompendiju socijalnog nauka Crkve,* sudjelovanje je posljedica supsidijarnosti (usp. *Kompendij* 189). Zbog sadržajne bliskosti načela odgovorne suradnje svih vjernika s načelom sudjelovanja za očekivati je da je jedno od načela ustroja mjesne Crkve i supsidijarnost.

Papa Pio XI. je u socijalnoj enciklikici *Quadragesimo anno* (1931.) o načelu supsidijarnosti izrekao slijedeće: „Kao što ne valja pojedincima oduzimati i predavati državi one poslove koje oni mogu obavljati na vlastitu odgovornost i vlastitom marljivošću, tako je nepravedno i vrlo škodljivo i za javni poredak opasno davati većemu i višemu društvu one poslove koje mogu izvršavati manje i niže zajednice. Svaka naime društvena ustanova mora po svom pojmu i značenju pomagati udovima društvenog tijela, a ne smije ih nikada ni uništiti ni sasvim prisvojiti“ (QA 80). Slično tvrdi i Oswald von Nell-Breuning, da je najbolja društvena pomoć ona za samopomoć: „Gdje god je zajednička pomoć za samopomoć moguća, samopomoć se mora podržati, a stranu (tuđu) pomoć naprotiv pružati samo tamo gdje pomoć za samopomoć nije moguća ili dostatna“[258].

O prikladnosti primjene supsidijarnosti na crkveni život prvi je progovorio papa Pio XII. 1946. godine u *Govoru novoustoličenim kardinalima*[259]. Daljnja rasprava pokrenuta je nakon *Drugoga vatikanskoga sabora* na *Prvoj izvanrednoj sinodi biskupa* (1969.), a posebno nakon *Drugoj izvanrednoj Biskupskoj sinodi* (1985.)[260]. Međutim, umjesto da je naglasak bio stavljen na traganje za modelima konkretne primjene supsidijarnosti na crkveni život, rasprava je bila

[257] Više o primjeni načela supsidijarnosti na Crkvu: Usp. Marin SRAKIĆ, Izgradnja partikularne Crkve, župna i biskupijska tijela, 81-93.; Walter KASPER, *Crkva Isusa Krista. Ekleziološki spisi*, 309-322; 347-370.; Stjepan BALOBAN, Mogućnosti supsidijarnosti u crkvenom životu, u: *Bogoslovska smotra,* 79 (2009.) 1, 147-163.; Stjepan BALOBAN, Primjena supsidijarnosti u crkvenom životu vjernika laika u Hrvatskoj prema empirijskom istraživanju o supsidijarnosti, u: *Bogoslovska smotra,* 81 (2011.) 4, 839-874.; Vladimir DUGALIĆ – Damir MRAVUNAC, Socijalni nauk Crkve i načelo supsidijarnosti u svijesti hrvatskih građana (i vjernika), u: *Bogoslovska smotra,* 81 (2011.) 4, 815-838.; Stjepan BALOBAN, Ozračje sinodalnosti i supsidijarnosti u Katoličkoj Crkvi, u: *Bogoslovska smotra,* 86 (2016.) 2, 311-325.
[258] Ivan ŠARIĆ, „Solidarnost i supsidijarnost kao temelji socijalnog tržišnog gospodarstva“, u: *Revija za socijalnu politiku,* 4 (1997.) 4, 343.
[259] Usp. Stjepan BALOBAN, Mogućnosti supsidijarnosti u crkvenom životu, 149.
[260] Usp. *Isto,* 155.

svedena na prijepore oko njezinog odnosa s hijerarhijskim ustrojem Crkve. Ipak, neovisno o tomu učenje pape Pia XII. i dalje vrijedi. U tom smislu, S. Baloban će istaknuti da, „za hrvatsku Crkvu i dalje ostaje temeljno i krucijalno pitanje kako u crkveni život uključiti primjenu načela supsidijarnosti? Odgovor na to pitanje moguće je dobiti teološko-crkvenim raspravama koje će uzimati u obzir konkretnu hrvatsku situaciju“[261]. Također, biskup M. Srakić o primjeni načela supsidijarnosti na crkveni život kaže da „biskup ne bi trebao na sebe preuzimati ono što drugi mogu dobro obaviti, naprotiv, trebao bi pomno poštivati zakonitu kompetenciju drugih tako da s drugim suradnicima podijeli ovlasti, i da podupire pothvate i pojedinaca i udruga“[262]. Vlast koju ima biskup nije samoutemeljujuća, samoodređujuća i samovoljna. Biskup je od Krista pozvan biti u službi evangelizacijskog poslanja (usp. CD 2). Isto su pozvani i svi drugi članovi Crkve bilo kao laici po krsnom pozivu bilo kao klerici po svetom redu te im to nitko pa ni biskup ne može dati ili oduzeti. Primjenom supsidijarnosti na crkveni život pastirima se ne oduzimaju kompetencije, dapače u trenutcima kada pojedini vjernici ili niže crkvene strukture nisu u stanju nositi se s pastoralnim izazovima tada viša crkvena instanca, a u konačnici i biskup preuzima supsidijarnu ulogu[263]. Supsidijarnost u središte stavlja čovjeka pojedinca s njegovim sposobnostima i talentima, vršeći „ulogu mosta između pojedinaca i više razine kao i između više i niže razine, vodeći uvijek računa o dostojanstvu čovjeka koji je slika Božja, o njegovim kompetencijama i, nadasve, njegovim kreativnim snagama koje želi ugraditi u život zajednice u kojoj živi i djeluje. […] Tako se stvara ozračje povjerenja u određenoj zajednici“[264]. Tako shvaćeno, načelo supsidijarnosti pokazuje se kao važna pretpostavka ostvarenja načela odgovorne suradnje, jer zahtjeva mehanizme po kojima će se: u Crkvi svakom vjerniku sustavno jamčiti ostvarenje njegovih karizmi; odnosi među crkvenim strukturama i unutar njih uređivati različitim posrednim tijelima; te po kojima će se zahtijevati otvorena komunikacija, dijalog, sloboda, kreativnost i koordinirano djelovanje.

Ipak, supsidijarni mehanizmi nisu sami po sebi bezuvjetno jamstvo odgovorne suradnje, već samo potencijalno i prema tome ju ne mogu ostvariti sami od sebe.

Koordinacija. Stvarnost je važnija od ideje. Dok stvarnost jednostavno jest, ideja se razrađuje, „između njih dvije mora se uspostaviti stalni dijalog, izbjegavajući da ideja izgubi doticaj sa stvarnošću“ (EG 231).

[261] *Isto*, 161.
[262] Marin SRAKIĆ, Izgradnja partikularne Crkve, župna i biskupijska tijela, 85.
[263] Usp. *Isto*, 85.
[264] Stjepan BALOBAN, Ozračje sinodalnosti i supsidijarnosti u Katoličkoj Crkvi, 323-324.

Bitan preduvjet ostvarenja zajedništva poslanja mjesne Crkve je usklađivanje pastoralnih nastojanja u jedinstvenu cjelinu. Način usklađivanja pobliže određuje načelo koordinacije koje zahtjeva uređenost u vidu postojanja komunikacijskih mehanizama *dinamičkog kolanja odozgo i odozdo*[265]. S jedne strane, zahtjevi kolanja odozgo odnose se na obvezu pastirskih službi da budu na različite načine spuštene do najnižih razina mjesne Crkve u kojima se susreću različite pastoralne inicijative i kategorije vjernika. Postoje političari i vjerski vođe, upozorava papa Franjo, „koji se pitaju zašto ih narod ne razumije i ne slijedi, a njihove su poruke tako razumljive i jasne. To je vjerojatno zato što su zapeli u carstvu čistih ideja i sveli politiku ili vjeru na retoriku“ (EG 232). Istovremeno, s druge strane, kolanje odozdo zahtjeva da inicijative koje dolaze s najnižih razina budu uzdignute do najviših pastirskih. U tom zahtijevanom obostranom kolanju strukture se pokazuju kao mediji – sredstva komunikacije. Ugradnjom komunikacijskih mehanizama strukturama se omogućuje da u duhu solidarnosti budu medij po kojem se komuniciraju i usklađuju pojedinačna pastoralna nastojanja s ukupnim pastoralnim nastojanjima mjesne Crkve. Takva sustavno uređena dvosmjernost kolanja omogućuje ostvarenje konkretnih procesa dijaloga i različitih oblika suodgovornosti poput pitati i čuti te predložiti, prosuditi, odlučiti i djelovati[266]. U tomu se kao veoma važno sredstvo uz pomoć kojega se dinamizmi dijaloga rasvjetljavaju pokazuje socijalni nauk Crkve.

Bitno je uočiti kako postoji opasnost od pojave dvije nepoželjne krajnosti. Prva krajnost odnosi se na nedostatak i/ili nepostojanje komunikacijskih mehanizama pri čemu se čitava mjesna Crkva izlaže riziku štetnog rasipanja snaga, beskorisnog umnažanje sličnih struktura i njihovih pastoralnih nastojanja te pojave neželjenih razmirica. Druga krajnost odnosi se na pridavanje koordinaciji tolike važnosti da se posljedično dovodi u pitanje ostvarenje vlastitih prava i sloboda vjernika te se tako strukturalno onemogućuje njihova pastoralna inovativnost i kreativnost.

Ipak, koordinacijski mehanizmi koliko god dobro bili uređeni nisu bezuvjetno jamstvo, oni su samo sredstva, a prema tome kolanje odozgo i odozdo u njima se nalazi samo u potenciji.

Prava osoba na pravom mjestu. Socijalni nauk Crkve uči da su strukture društvenog života primarno plod ljudskog djelovanja, one su više posljedica nego uzrok socijalnih dinamizama[267]. Nijedno zakonodavstvo ne može samo po sebi raspršiti strahove, predrasude,

[265] Usp. *Četvrto sinodsko zasjedanje*, 6.
[266] Usp. *Isto*, 6.
[267] Usp. SVETI ZBOR ZA NAUK VJERE, *Uputa o nekim aspektima „Teologije oslobođenja“*, Zagreb, 2003., 15.

oholost i egoizam koji priječe uspostavu sveopćeg bratstva (usp. KKC 1931; GS 27; *Kompendij* 206). U tom smislu, izgradnja struktura mora započeti od ljudskih osoba. One „treba da se obrate milošću Isusa Krista kako bi živjele i djelovale kao nova stvorenja, u ljubavi prema bližnjemu, u djelotvornom traganju za pravednošću u gospodstvu nad sobom samim i u vježbanju vrlina“[268].

U tom smislu, načelo *prava osoba na pravom mjestu* pokazuje se kao bitan preduvjet ostvarenja svih prethodnih načela. Strukture, jer su po naravi sredstva ne mogu same od sebe postići svoje svrhe, za to su im potrebni prikladni djelatnici. I najbolje ustrojene strukture ne mogu ostvariti svoje svrhe ukoliko ne postoje oni koji će se s njima prikladno služiti. Bez duhovno i stručno prikladnih osoba crkvene strukture ostaju tek puki neiskorišteni potencijali. To u odnosu na evangelizaciju socijalnog na prvom mjestu zahtjeva da u središnjim crkvenim strukturama bude prikladan broj kako zaređenih službenika tako isto i laika koji istovremeno ispovijedaju i žive vjeru u njezinoj socijalnoj dimenziji, svjesni su vlastitog identiteta i suodgovornosti te su stručni u socijalnom nauku Crkve. Također, slično se očekuje i na razini ostalih crkvenih struktura, bilo da je riječ o župnicima i pastoralnim suradnicima u župama ili duhovnim savjetnicima i voditeljima u laičkim udruženjima. Kao što je neopravdano očekivati da su svi članovi mjesne Crkve prikladni za sve službe, tako isto je nedopustivo da za neke ne postoji prostor u kojemu bi ostvarili vlastito poslanje. U tom smislu pastoralne strukture se pokazuju kao prostori u kojima se: jasno prepoznaju vlastitosti identiteta pojedinih članova Crkve, osigurava prikladna pouka i rast u zajedništvu vjere te ostvaruje suodgovorno zajedništvo u evangelizacijskom poslanju.

Ipak, mehanizmi izbora i imenovanja najprikladnije osobe koliko god dobro bili uređeni nisu bezuvjetno jamstvo, oni su samo sredstva, a uspješnost ostvarenja djelatnosti pojedinih struktura u njima se nalazi tek u potenciji.

Na temelju rečenog o naravi i zahtjevima načela ustroja mjesne Crkve proizlazi slijedeće: (1) Sve crkvene strukture, jer su sredstva ljubavi imaju evangelizacijsku svrhu i kao takve su pastoralne. Ne postoje ne-pastoralne crkvene strukture. Samim time jer su crkvene one su i pastoralne. Pojam *pastoralne strukture* u nastavku će bit korišten u govoru o crkvenim strukturama pod vidom pastoralnih sredstava. Sve crkvene strukture, jer su uređen izričaj zajedništva poslanja Crkve, jesu strukture suodgovornosti. Ne postoje ne-suodgovorne crkvene strukture. Samim time jer su crkvene one su i prostori suodgovornosti. Pojam *strukture*

[268] *Isto*, 15.

suodgovornosti u nastavku će bit korišten u govoru o crkvenim strukturama pod vidom prostora za ostvarenje suodgovornosti vjernika. Pojam *crkvene strukture* u nastavku će bit korišten kada se istovremeno bude mislilo pod oba vida (pastoralna sredstva i prostori suodgovornosti) ili pod nekim drugim vidom koji ih ne uključuje. (2) Crkvene strukture, premda nisu najvažnije, bez njih nije moguć ozbiljan, trajan, sustavan, planiran, aktualan i koordiniran pastoral niti ostvarenje punine crkvenog identiteta vjernika. One nastaju, razvijaju se, mijenjanju i/ili nestaju iz trajnog dijaloga Crkve i promjenjivih pastoralnih prilika te se kao takve u odnosu na vjernike pokazuju kao strukture suodgovornosti po kojima oni ostvaruju vlastiti identitet vršeći različita evangelizacijska djela. (3) Različite dimenzije i oblici pastorala zahtijevaju različite pastoralne strukturne oblike. Njihova konkretna povijesno-pojavna obilježja proizlaze iz trajnog dijaloga između sedam zadanih načela i zahtjeva proizašlih iz pastoralnih prilika te zbog toga konkretne strukture i njihova specifična obilježja nisu nepromjenjive kategorije. (4) Sve crkvene strukture po svojoj su naravi sredstva evangelizacije. Kao takve one same po sebi ne mogu evangelizirati ili biti bezuvjetno jamstvo uspješnosti evangelizacije. Ovisno o usklađenosti njihovog ustroja sa zadanim načelima i aktualnim pastoralnim prilikama one mogu samo imati više ili manje evangelizacijskog potencijala koji tek po prikladnim osobama i cjelovitim evangelizacijskim sadržajem treba iskoristiti. U tom smislu mjera njihove evangelizacijske učinkovitosti ovisi, s jedne strane, o usklađenosti njihovog ustroja sa zadanim načelima i postojećim pastoralnim prilikama te, s druge strane, s o onima koji se s njima služe, načinu na koji se služe i evangelizacijskim sadržajem koji se po njima posreduje. (5) Međusobna povezanost svih sedam načela, počevši od ljubavi, preko zajedničkog dobra, jedinstva, odgovorne suradnje, supsidijarnosti i koordinacije pa sve do prave osobe na pravom mjestu, ne dopušta njihovo razdvajanje ili parcijalnu primjenu. Tek primjena svih sedam načela zajedno čini da pojedina pastoralna struktura ima evangelizacijski potencijal. U protivnom struktura koja ih ne ugradi u svoj ustroj ili pak ugradi samo neka nije u punini pastoralna i prema tome nema puninu evangelizacijskog potencijala. Za pojedinu se crkvenu strukturu može tvrditi da je struktura suodgovornosti i da ima puninu evangelizacijskog potencijala tek kada u dijalogu s postojećim pastoralnim prilikama ugradi svih sedam načela u vlastiti ustroj. (6) Premda su sve pastoralne strukture pozvane dati svoj doprinos u evangelizaciji socijalnog kao bitnom sadržaju općeg dobra Crkve, ipak za neke od njih je ta dimenzija evangelizacije prioritetna – ona je i njihovo pojedinačno dobro. Za takve strukture koje u okviru svojih pojedinačnih dobara naglasak stavljaju na pouku, odgoj i oživotvorenje socijalnog nauka Crkve može se tvrditi da su strukture sa značajnim socijalno-evangelizacijskim potencijalom. Ukoliko su pri tome te iste strukture u svoj ustroj ugradile svih sedam zadanih načela tada za njih možemo tvrditi da imaju izraženu

socijalno-evangelizacijsku dimenziju i da imaju puninu evangelizacijskog potencijala. (7) Pastoralna struktura sa značajnom socijalno-evangelizacijskom dimenzijom i puninom evangelizacijskog potencijala nije sama po sebi ujedno i jamstvo konkretne uspješnosti promicanja i oživotvorenja socijalnog nauka Crkve. Jedino prikladne osobe koje se sa strukturama na prikladan način služe tako da evangelizacijske sadržaje prožmu socijalnim naukom Crkve mogu iskoristiti sve njihove potencijale. U tom smislu, za značajni socijalno-evangelizacijski potencijal pojedine pastoralne strukture može se tvrditi da je iskorišten tek kada se po tim istim strukturama od strane prikladnih osoba socijalni nauk Crkve prikladno poučava, odgaja i oživotvoruje.

3.2. Socijalno-evangelizacijski potencijal pastoralnih struktura Crkve đakovačke i srijemske

Primijenivši zahtjeve svih sedam načela u kontekstu novonastalih pastoralnih prilika *Sinoda* je u *Izjavama i odlukama* izradila nov ustroj čitave mjesne Crkve đakovačke i srijemske te zadala pojedinačne zahtjeve koje treba ispuniti svaka crkvena struktura kako bi ostvarila puninu evangelizacijskog potencijala. Važno je istaknuti da nov ustroj nije značio bezuvjetan prekid s dotadašnjim stečenih pastoralnim iskustvima, već ponajprije kontinuitet koji se očituje u obnovi postojećih struktura i po potrebi osnivanju novih (usp. IO 660-661) kako bi se za sve vjernike otvarali široki prostori suodgovornosti (usp. IO 22). U odnosu na socijalni nauk Crkve *Izjave i odluke* su posebno progovorile o središnjem biskupijskom sustavu, župama i laičkim udruženjima kao onim strukturama po kojima se socijalni nauk treba promicati, u njemu odgajati, s njim pomagati u pronalasku odgovora u složenoj stvarnosti društvenog života (usp. IO 171) te sustavno, organizirano i koordinirano evangelizirati na području socijalnog.

3.2.1. Središnji biskupijski sustav u službi evangelizacije socijalnog

Kompleksnost pastoralnih izazova zahtijevala je strukturno vrlo zahtjevnu obnovu središnjeg biskupijskog sustava. U namjeri da stvori „primjereno ustrojen sustav kojega čine različite službe i tijela, čije se djelovanje ostvaruje na različitim razinama i s različitim svrhama“ (IO 721) u *Izjavama i odlukama* je s obzirom na dinamiku djelovanja i odgovornosti izrađen sustav struktura suodgovornosti središnjeg biskupijskog sustava na četiri razine (usp. IO 722): (1) predlaganje; (2) odlučivanje; (3) usmjeravanje; (4) ostvarivanje.

Tablica 1. *Središnji biskupijski sustav struktura suodgovornosti Crkve đakovačke i srijemske*

<table>
<tr><th>Predlaganje</th><th>Odlučivanje</th><th>Usmjeravanje</th><th colspan="2">Ostvarivanje</th></tr>
<tr><td>Svećenička skupština</td><td>Generalni vikari</td><td rowspan="2">Zbor savjetnika</td><td rowspan="4">Biskupijska kurija</td><td>Biskupijski ordinarijat</td></tr>
<tr><td>Biskupijsko pastoralno vijeće</td><td>Biskupski vikari</td><td>Biskupijski pastoralni centar</td></tr>
<tr><td>Pastoralni sastanak</td><td>Prezbitersko vijeće</td><td rowspan="3">Biskupsko vijeće</td><td>Biskupijsko crkveno sudište</td></tr>
<tr><td>Laički savjet</td><td>Biskupijska skupština</td><td>Biskupijsko ekonomsko vijeće</td></tr>
<tr><td>Redovnička konferencija</td><td>Biskupijska sinoda</td><td colspan="2">Koordinacijski kolegij</td></tr>
</table>

U svrhu jednostavnosti prikaza u Tablici 1. donosimo pregled ustroja središnjeg biskupijskog sustava struktura suodgovornosti. U odnosu na cijeli sustav najznačajnija novost bila je razina *predlaganja*. Do *Sinode* ova razina nije postojala u Crkvi đakovačkoj i srijemskoj. Tek je kao njezin plod po prvi put oblikovano sustavno uređeno komunikacijsko sredstvo po kojemu je omogućeno *kolanje odozdo i odozgo* s kojim su stvorene bitne strukturalne pretpostavke za aktivno uključivanje širokih slojeva vjernika u život i poslanje mjesne Crkve. Do danas (2022.) od pet zadanih struktura *predlaganja* ustanovljena je samo jedna – *Nadbiskupijsko pastoralno vijeće*. Njegova primarna svrha je poboljšanje suradnje i dijaloga (usp. IO 723) kroz zastupljenost svih članova mjesne Crkve počevši od laika, preko redovnika/redovnica, prezbitera iz različitih župa i dekanata pa sve do predstavnika laičkih udruženja (usp. IO 663). Dana 26. rujna 2014. godine pod predsjedanjem nadbiskupa Đure Hranića održana je *Konstituirajuća sjednica Nadbiskupijskog pastoralnog vijeća*. Tom prigodom Nadbiskup je istaknuo slijedeće: „Neposredni ste plod biskupijske Sinode, tijelo koje treba voditi računa o ostvarenju sinodskih Izjava i odluka na pastoralnom planu, koje može unaprijediti postojeće pastoralne planove. Nadbiskupijsko pastoralno vijeće daje veći prostor vjernicima laicima, a upravo su oni dali krila Sinodi, nakon koje se uistinu osjetilo proljeće u životu Nadbiskupije“[269].

U odnosu na evangelizaciju socijalnog najznačajniji doprinos učinjen je na razini *ostvarivanja* ustanovljenjem *Odjela za djelovanje vjerničkih udruga i socijalni nauk Crkve* u sklopu *Pastoralnog centar Đakovačko-osječke nadbiskupije*, kao središnje socijalno-evangelizacijske strukture. U godini kada su objavljene *Izjave i odluke* (2008.) pri tada još *Biskupijskom pastoralnom centru* već je pet godina djelovao *Ured za socijalni nauk Crkve i društvena pitanja* (2003.) koji je naknadno zajedno s *Uredom za vjernička društva* pridružen *Odjelu za djelovanje vjerničkih udruga i socijalni nauk Crkve*.

Važno je uočiti da *Izjave i odluke* na nekoliko mjesta, s jedne strane, progovaraju o središnjoj socijalno-evangelizacijskoj strukturi kao da ju tek treba osnovati te, s druge strane, sadrže pojmovne i organizacijske nejasnoće u odnosu na postojeći *Odjel*. Pa tako u trećem poglavlju *Sinoda* potiče „da se pri Biskupijskom pastoralnom centru […] osnuje centar za socijalna i društvena pitanja“ (usp. IO 172) te upućuje vjernička udruženja da im u njihovim djelatnostima pomoć pruža „Centar za socijalna i društvena pitanja“ (usp. IO 173). Također u šestom poglavlju *Ustroj biskupijske zajednice u službi evangelizacijskog poslanja*

[269] Anica BANOVIĆ, Konstituirano Nadbiskupijsko pastoralno vijeće, u: https://djos.hr/konstituirano-nadbiskupijsko-pastoralno-vijece/ (posjećeno 16. 2. 2022.)

predstavljajući odjele koje je potrebno osnovati pri *Biskupijskom pastoralnom centru Izjave i odluke* između ostalog navode i *Odjel za društvena i socijalna pitanja* te *Odjel za vjernička društva* (usp. IO 671). U nastavku se također navodi kako je *Biskupijski pastoralni centar* „pozvan trajno surađivati i s ostalim pastoralnim i drugim institucijama unutar Biskupijske zajednice (kao što su […] Centar za socijalna i društvena pitanja).“ (IO 671). U drugom poglavlju *Evangelizacijski naglasci i smjernice* navodi se da „unutar Odjela za kršćansku dobrotvornost i društvena pitanja osnovati…“ (IO 77). Iz samih *Izjava i odluka* ostaje nejasno je li riječ o nekoj/nekim drugim strukturama (centru, odjelima…) koje tek treba osnovati ili je pak riječ o pukim pojmovnim neusklađenostima. Kako se do sada nisu pojavljivale inicijative o osnivanju nekog novog *Centar za socijalna i društvena pitanja* i/ili odjela te kako se postojeći *Odjel za djelovanje vjerničkih udruga i socijalni nauk Crkve* i pripadajući mu *Ured za socijalni nauk Crkve i društvena pitanja* organizacijski i sadržajno pokazuju kao neposredni odgovori na sinodske zahtjeve proizlazi da je ipak riječ samo o pojmovnim neusklađenostima na razini sinodskog teksta kako u odnosu na *Ured* tako isto i *Odjel*.

U nastavku ćemo ono što *Izjave i odluke* progovaraju o *Centru za socijalna i društvena pitanja* i *Odjelu* promatrati samo kao zahtjeve koje je potrebno ispuniti kako bi neka središnja mjesno crkvena socijalno-evangelizacijska struktura imala naglašenu socijalno-evangelizacijsku dimenziju i puninu evangelizacijskog potencijala. U svrhu jednostavnosti izričaja u nastavku govora o zadaćama i suradnji središnje socijalno-evangelizacijske strukture služit ćemo pojmom *Centar za socijalna i društvena pitanja*.

Prema *Izjavama i odlukama Centar za socijalna i društvena pitanja* treba ostvarivati devet međusobno povezanih socijalno-evangelizacijskih zadaća (usp. IO 172): (1) popularizirati socijalni nauk Crkve; (2) organizirati za sve vjernike formaciju u socijalnom nauku Crkve, osobito za članove laičkih udruženja, djelatnike u stranačkom, političkom i društvenom životu, studente, prezbitere, redovnike i redovnice; (3) studijski pratiti različita društvena i socijalna pitanja u Hrvatskoj, osobito u Slavoniji, Baranji i Srijemu; (4) oblikovati stavove Crkve s obzirom na društvena i socijalna pitanja; (5) zagovarati i promicati te iste stavove u javnosti; (6) organizirati javne tribine, seminare i savjetovanja na kojima će se govoriti o temama za boljitak čitavog društva na kršćanskim temeljima, osobito sa socijalnom problematikom; (7) organizirati povremene susrete s nezaposlenima i drugim socijalno ugroženim skupinama; (8) zagovarati rješavanje problema socijalno ugroženih skupina; te (9) pridonositi produbljivanju različitih socijalnih i društvenih pitanja.

Navedene zadaće *Centar za socijalna i društvena pitanja* treba provoditi u suradnji s:

Biskupijskim pastoralnim centrom. *Centar za socijalna i društvena pitanja* treba biti osnovan (usp. IO 172) od strane *Biskupijskog pastoralnog centra* kao njegov sastavni dio (usp. IO 671) i prema tome s njim surađivati u izradi (usp. IO 668), provedbi (usp. IO 662) i vrednovanju provedbe (usp. IO 669) dugogodišnjih i godišnjih pastoralnih planova te mu podnositi godišnji izvještaj o ostvarenim djelatnostima (usp. IO 670).

Biskupijskim pastoralnim vijećem. S jedne strane *Centar za socijalna i društvena pitanja* treba preko svog voditelja kao člana *Vijeća* (usp. IO 663) sudjelovati u planiranju konkretnih mjesno crkvenih aktivnosti na području socijalnog pastorala. S druge strane *Vijeće* treba radi učinkovitijeg rada unutar sebe ustrojiti *Odbor za vjerničke udruge* (usp. IO 664).

Biskupijskim Caritasom. *Centar za socijalna i društvena pitanja* treba surađivati s *Caritasom* na području socijalnog zagovaranja, promicanja dobrotvornosti unutar različitih gospodarskih subjekata, koordinacije pomoći u vidu ostvarenja različitih karitativnih projekata (usp. IO 208) te edukacije volontera i zaposlenika *Caritasa* u socijalnom nauku Crkve (usp. IO 211).

Biskupijskim katehetskim uredom i *Biskupijskim katehetskim vijećem*. Premda *Izjave i odluke* izričito ne spominju suradnju *Centra za socijalna i društvena pitanja* s navedenim *Uredom* i *Vijećem*, ona je ipak posredno zahtijevana zbog sinodskih zahtijeva za prožimanjem svih katehetskih sadržaja socijalnim naukom Crkve. Naime, *Ured* i *Vijeće* mogu svoje zadaće (usp. IO 134-135) u sadržajnom smislu cjelovito ostvariti tek po primjeni socijalnog nauka Crkve, a za što im je nužno potrebna suradnje s *Centrom za socijalna i društvena pitanja* kao središnjom socijalno-evangelizacijskom strukturom.

Katedrom socijalnog nauka Crkve Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu. Važno je naglasiti kako nije samo riječ o suradnji na provedbi pojedinih djelatnosti već se ona zahtjeva i kod samog osnivanja, jer prema *Izjavama i odlukama* osnivač *Centra za socijalna i društvena pitanja* nije samo *Biskupijski pastoralni centar*, već i *Katedra socijalnog nauka Crkve*: „Potičemo da se pri Biskupijskom pastoralnom centru, a u suradnji s Katedrom socijalnog nauka Crkve na Katoličkom bogoslovnom fakultetu, osnuje Centar za socijalna i društvena pitanja“ (IO 172). U tom smislu, *Centra za socijalna i društvena pitanja* i *Katedra,* svako u skladu s vlastitom mjerodavnošću, trebali bi blisko surađivati na svim projektima koje provodi sam *Centar*.

Župama. Premda *Izjave i odluke* izričito ne spominju suradnju *Centra za socijalna i društvena pitanja* sa župama ona je ipak posredno zahtijevana u sinodskim zahtjevima o obnovi župnog pastorala i djelatnostima svih središnjih biskupijskih struktura. Župni pastoral potrebno je uskladiti „sa zahtjevima novijih crkvenih dokumenata i zahtjevima suvremenoga pastoralnog rada“ (IO 554), a što u sebi uključuje i socijalni pastoral o čijoj naravi, postavljenju, raščlambi i razvoju (usp. *Kompendij* 524) odlučuje socijalni nauk Crkve. Od svih se središnjih biskupijskih struktura očekuje da, u skladu s područjima pastorala za koja su mjerodavna, izrađuju i šalju „razrađene programe, sadržaje, usmjerenja te druga pomagala i poticaje pastoralnim djelatnicima i animatorima na području čitave biskupije i tako im olakšavaju njihov rad“ (IO 32). U skladu s time suradnja *Centra za socijalna i društvena pitanja* i župa treba se očitovati kroz: organiziranje različitih oblika formacija u socijalnom nauku Crkve za laike i prezbitere; skrb za redovitu i pravovremenu izradu župnih socijalno-pastoralnih planova i programa; olakšavanje socijalno-evangelizacijskog rada župnih pastoralnih djelatnika i animatora kroz izradu i slanje razrađenih socijalno-pastoralnih programa, sadržaja, usmjerenja, pomagala i poticaja (usp. IO 32); te kroz izradu sustava razmjene iskustava, pozitivnog praćenja i supervizije pastoralnih djelatnika i suradnika na socijalno-evangelizacijskom području (usp. IO 33).

Laičkim udruženjima. Osim već navedenog načina suradnje sa župama, *Centar za socijalna i društvena pitanja* s udruženjima treba surađivati i na području pružanja pomoći u predstavljanju rada udruženja kao društveno korisnog te povezivanju i suradnji sa srodnim udrugama i ustanovama civilnog društva (usp. IO 179). Područja njihove suradnje trebaju napose biti zdravstvo, odgoj i školstvo, politika, kultura i gospodarstvo (usp. IO 179).

Sveučilištem Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Suradnja *Centra za socijalna i društvena pitanja* i *Sveučilišta* treba se očitovati kroz produbljenje „različitih socijalnih i društvenih pitanja kroz suradnju s Katoličkim bogoslovnim fakultetom i drugim sastavnicama“ (IO 172).

Danas (2023.), dvadeset godina od ustanovljenja *Ureda za socijalni nauk Crkve i društvena pitanja* i petnaest od objave *Izjava i odluka*, u okviru *Pastoralnog centra Đakovačke-osječke nadbiskupije* djeluje *Odjel za djelovanje vjerničkih udruga i socijalni nauk Crkve*. Premda različitog naziva u odnosu na *Izjave i odluke Odjel* je središnja nadbiskupijska socijalno-evangelizacijska struktura s naglašenom socijalno-evangelizacijskom dimenzijom i puninom evangelizacijskog potencijala te kao takav neposredan odgovor na sinodske zahtjeve. U okviru *Odjela* djeluju dva ureda, *Ured za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena*

pitanja te *Ured za vjernička društva*. Važno je naglasiti da su određeni oblici socijalnog pastorala prisutni i u drugim odjelima *Pastoralnog centra*[270], osobito u *Odjelu za pastoral braka i obitelji, Odjelu za promicanju pastorala mladih* te *Odjelu za promicanje župnog pastorala i posebnih skupina*, na osobit način u pastoralu intelektualaca. U novije vrijeme, kao plod sinodskih nastojanja te poticaja iz *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja*, teme iz socijalnog nauka Crkve prisutne su i u dvogodišnjem programu nadbiskupijske *Škole za župne suradnike* te osobito u okviru *Socijalnih tribina* koje organizira *Ured za socijalni nauk Crkve i društvena pitanja* u suradnji s *Institutom za novu evangelizaciju „Sv. Ivan Pavao II.“* Đakovačko-osječke nadbiskupije, sa sjedištem u Osijeku.

Premda su svi navedeni odjeli, uredi, *Škola* i *Institut* dali svoj nezamjenjiv doprinos u evangelizaciji socijalnog, ipak je *Ured za promicanje socijalnog nauka Crkve i za društvena pitanja* ne samo kronološki prvi, već organizacijski i sadržajno glavni nositelj socijalnog pastorala na području Đakovačko-osječke nadbiskupije. Važnost i značaj *Ureda* napose je vidljiv iz doprinosa kojega je dao za dublje upoznavanje socijalnog nauka Crkve na razini čitave mjesne Crkve i njegovoj primjeni u oblikovanju sinodskih *Izjava i odluka*. Premda je o tom utjecaju već bilo govora ovdje valja istaknuti kako su upravo teme *Studijskih dana o socijalnom nauku Crkve* koje je *Ured* u suradnji s *Centrom za promicanje socijalnog nauka Crkve* iz Zagreba kontinuirano organizirao u vremenu oblikovanja sinodskih *Izjava i odluka* značajno utjecale i na sinodski govor o nezamjenjivoj ulozi župa i laičkih udruženja na području evangelizacije socijalnog. Naime, premda je *Sinoda* tijekom čitavog svog hoda bila duboko svjesna evangelizacijskog potencijala župa i udruženja, ipak se čini da je tek po ustrajnom promicanju evangelizacijskog značaja socijalnog nauka Crkve od strane *Ureda* mjesno-crvena javnost postala zainteresiranija za njega, a *Sinoda* posljedično prepoznala njihov socijalno-evangelizacijski potencijal.

U vremenu od osnutka *Ureda* (2003.) do objava *Izjava i odluka* (2008.) održana su dva ciklusa (deset susreta) *Studijskih dana o socijalnom nauku Crkve* na kojima su redovito sudjelovali tada još pomoć biskup Đuro Hranić i/ili dijecezanski biskup Marin Srakić. U nastavku donosimo pregled tema, a u bilješkama popis predavača, naslova predavanja i radionica prva dva ciklusa *Studijskih dana* (2003. – 2008.)[271]. *Prvi ciklus* trajao je od 2003. do 2005., održano je šest *Studijskih dana*: 1. *Socijalni nauk Crkve i društveni angažman vjernika*

[270] Usp. Vladimir DUGALIĆ – Igor JAKOBFI, Oživotvorenje dijaloške naravi socijalnog nauka Crkve, 262.
[271] Usp. *Isto*, 264-266.

laika (5. travnja 2003.)[272]; 2. *Socijalni nauk Crkve u životu suvremenih vjernika u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji* (29. studenoga 2003.)[273]; 3. *Kršćansko viđenje solidarnosti s posebnim osvrtom na hrvatsko društvo* (27. ožujka 2004.)[274]; 4. *Društveni konsenzus u Hrvatskoj – konsenzus u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji* (13. studenoga 2004.)[275]; 5. *Zaštita prirode i čovjeka u Slavoniji* (7. svibnja 2005.)[276]; 6. *Supsidijarnost i decentralizacija u Slavoniji* (12. studenoga 2005.)[277]. *Drugi ciklus* trajao je od 2006. do 2009., održano je šest *Studijskih dana* od kojih četiri prije objave sinodskih *Izjava i odluka*: 1. *Suvremena obitelj – temeljna sastavnica društva i Crkve* (25. studenoga 2006.)[278]; 2. *Vjernik laik u javnom životu* (20. listopada 2007.)[279]; 3. *Razvojne perspektive Slavonije I.* (14. lipnja 2008.)[280]; 4. *Razvojne perspektive Slavonije II.* (15. studenoga 2008.)[281].

---

[272] Predavači i naslovi predavanja: Dr. sc. Stjepan Baloban, *Socijalna dimenzija kršćanske vjere kroz povijest*; Dr. sc. Vladimir Dugalić, *Sustavno izlaganje socijalnog nauka Crkve*; Mr. sc. Krunoslav Nikodem, *Društveni kontekst: Hrvatska i svijet i svijet*; Mr. sc. Gordan Črpić, *Crkva u suvremenom hrvatskom društvu*. Naslovi radionica: *Uloga laika u novom pozicioniranju Crkve u hrvatskom društvu*; *Važna društvena područja angažmana u Biskupiji*; *Važnost socijalne dimenzije kršćanstva*.

[273] Predavači i naslovi predavanja: Mr. sc. Gordan Črpić, *Kršćanska motivacija za rad i dobrovoljnost*; Dr. sc. Vladimir Dugalić, *Socijalne potrebe i problemi Đakovačke i srijemske biskupije*; Dr. sc. Stjepan Baloban, *Solidarnost kao pretpostavka djelovanja u društvu i u Crkvi*; Mislav Stjepan Žebec, *Konkretno planiranje i djelotvorni rad udruga*. Naslovi radionica: *Vrijednost angažmana vjernika laika u društvu*; *Potreba za solidarnošću u rješavanju društvenih problema*; *Specifičnost društvenog poslanja laičkih udruga*; *Kršćanska motivacija za dobrovoljstvo*.

[274] Predavači i naslovi predavanja: Dr. sc. Ivan Dugandžić, *Biblijska inspiracija solidarnosti suvremenih vjernika*; Dr. sc. Nikola Vukoja, *Solidarnost iz perspektive kršćanske duhovnosti: od otačkog doba do našega vremena*; Dr. sc. Vladimir Dugalić, *Solidarnost u memoriji suvremene Crkve*. Naslovi radionica: *Biblijsko nadahnuće za solidarnost*; *Solidarnost iz perspektive kršćanske duhovnosti*.

[275] Predavači i naslovi predavanja: Dr. sc. Vladimir Dugalić, *Ideološka podijeljenost kao prepreka konsenzusu oko općeg dobra*; Dr. sc. Vlado Šakić, *Imperativ društvenog konsenzusa unatoč hrvatskih podjela*; Mr. sc. Gordan Črpić, *Uloga medija u stvaranju konsenzusa*. Naslovi radionica: *Ideološka podijeljenost kao prepreka konsenzusu oko općeg dobra*; *Imperativ društvenog konsenzusa unatoč hrvatskih podjela*; *Uloga medija u stvaranju konsenzusa*.

[276] Predavači i naslovi predavanja: Dr. sc. Ivan Cifrić, *Socijalna ekologija i održivi razvoj*; Mr. sc. Gordan Črpić, *Rad i ekologija u socijalnom nauku Crkve*; Dr. sc. Valerije Vrček, *Goruća pitanja očuvanja okoliša u Slavoniji*; Dr. sc. Zvonimir Zdunić, *Genetski modificirani organizmi i hrana*. Naslovi radionica: *Održivi razvoj*; *Praktični problemi*.

[277] Predavači i naslovi predavanja: Dr. sc. Stjepan Baloban, *Supsidijarnost u hrvatskom društvu*; Dr. sc. Vladimir Dugalić, *Supsidijarnost u Crkvi*; Dr. sc. Antun Šundalić, *Decentralizacija ili regionalizacija Slavonije*. Naslov radionice: *Evaluacija prvog ciklusa Studijskih dana*.

[278] Predavači i naslovi predavanja: Mr. sc. Gordan Črpić, *Suvremena obitelj u Europi danas*; Dr. sc. Vladimir Dugalić, *Obitelj u hrvatskom društvu*; Dr. sc. Ines Sabotić, *Rad i slobodno vrijeme. Povratak u 19. stoljeće*; Dr. sc. Pero Aračić: *Subjektivnost obitelji u Crkvi*. Naslovi radionica: *Doprinos obitelji društvu*; *Obitelj u suvremenoj Europi*.

[279] Predavači i naslovi predavanja: Dr. sc. Vladimir Dugalić, *Postkoncilski vjernik laik u javnom životu (prema dokumentima Crkve)*; Mr. sc. Gordan Črpić, *Gdje je vjernik laik u javnom životu?*; Dr. sc. Stjepan Baloban, *Vjernik laik ravnopravni građanin*; Ivica Relković, *Mogućnost organiziranja vjernika laika u hrvatskom društvu*. Naslov radionice: *Vjernik laik u hrvatskom društvu*.

[280] Predavači i naslovi predavanja: Dr. sc. Vladimir Dugalić, *Rad i profit (prema dokumentima Crkve)*; Dr. sc. Dubravka Petrović, *Etički prijepori razvoja*; Stipan Bilić, *Poljoprivreda i mogućnosti razvoja Slavonije*; Dr. sc. Drago Čengić: *Habitus, tržište i proizvodnja tržišnog sudionika: slučaj kutjevačkih proizvođača vina*. Naslovi radionica: *Promišljanje o potrebi katoličkog udruženja poljoprivrednika*; *Osobni doprinos u poslanju Crkve*; *Doprinos katoličkih javnih i državnih službenika u izgradnji pravednijeg društva*.

[281] Predavači i naslovi predavanja: Dr. sc. Vladimir Dugalić, *Ekonomski (neo)liberalizam i socijalni nauk Crkve*; Dr. sc. Saša Poljanec Borić, *Slavonija – kako razviti strategiju za plodnu regiju?*; Marijana Petir, *Održivi razvoj*

Sve zajedno, navedena predavanja na pojedinim *Studijskim danima*, predavači, rasprave u radionicama i plenumu te redovito sudjelovanje tada još pomoćnog biskupa Đure Hranića i/ili dijecezanskog biskupa Marina Srakića zasigurno je značajno utjecalo na oblikovanje mjesne crkvene javnosti o važnosti socijalnog nauka u poslanju mjesne Crkve đakovačke i srijemske, a posljedično tomu i na njegovu primjenu u oblikovanju *Izjava i odluka*, a napose na govor o nezamjenjivoj ulozi župa i laičkih udruženja u pouci, odgoju i oživotvorenju socijalnog nauka Crkve. Također, sagleda li se prethodno izrečeno u svjetlu načela *prava osoba na pravom mjestu* tada se ne može ne primijetiti kako su nesebičnim zalaganjem svoj nezamjenjiv posredni/neposredni doprinos dali tadašnji pročelnik *Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve* dr. Stjepan Baloban te tadašnji član *Upravnog vijeća Centra* i voditelj *Ureda za* promicanje *socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* dr. Vladimir Dugalić.

3.2.2. Župe Crkve đakovačke i srijemske kao mjesta oživotvorenja socijalnog nauka Crkve

Tijekom sve tri etape, sinodski govor o župi bio je utemeljen na saborskoj ekleziologiji zajedništva. Župa je prema *Sinodi* kao dio naroda Božjeg zajednica vjernika[282], temeljna stanica zajedništva kršćanskog života (usp. IO 554) i redovito mjesto rađanja i rasta vjernika (usp. IO 121). Ona je okoliš u kojemu se kroz iskustvo zajedništva s Kristom i s drugim vjernicima postupno raste u preuzimanju suodgovornosti za poslanje Crkve. Kao takva ona sadrži tri međusobno duboko povezane dimenzije: crkvenost, uređenost i dinamičnost. Ona ne nastaje niti postoji kao samoproglašena i/ili samodostatna zajednica, već kao sastavni i neraskidivi dio mjesne Crkve u zajedništvu s biskupom. Njezino zajedništvo nije niti prigodno niti privremeno, već trajno ustanovljeno, organizacijski uređeno i predvođeno župnikom kao vlastitim pastirom. Njezina uređenost nije statična, već dinamična i kao takva trajno potrebna obnove. Svjesna toga, *Sinoda* je u svrhu provedbe procesa samoevangelizacije Crkve đakovačke i srijemske te evangelizacije društva u koje je uronjena izradila u *Izjavama i odlukama* plan obnove ustroja župe u svim njezinim dimenzijama, a napose na području župnog pastoralnog vijeća, karitativnog djelovanja i kateheze.

Slavonije. Naslovi radionica: *Promišljanje o potrebi katoličkog udruženja poljoprivrednika*; *Praktični problemi na temu razvoja Slavonije u kontekstu (neo)liberalizma*.

[282] Usp. *Četvrto sinodsko zasjedanje*, 12.

3.2.2.1. Socijalno-evangelizacijski značaj Župnog pastoralnog vijeća

Župno pastoralno vijeće je, uz župno ekonomsko vijeća, primarna župna struktura suodgovornosti u okviru koje se ostvaruje suodgovorno zajedništvo i dijalog kao bitna obilježja naravi i identiteta Crkve. Njegova primarna svrha je unapređenje pastoralne djelatnosti župe (usp. IO 573). Premda *Zakonik kanonskog prava* ne zahtjeva njegovo ustanovljenje, *Odlukom* dijecezanskog biskupa[283] iz 1988. godine sve župe Crkve đakovačke i srijemske ga moraju ustanoviti. Sinodske *Izjave i odluke* o pastoralnom vijeću progovaraju u okviru šestog poglavlja *Ustroj biskupijske zajednice u službi evangelizacijskog poslanja*. Najznačajnija novost koju donose u odnosu na socijalni nauk Crkve jesu broj i zadaće odbora koja *Župna pastoralna vijeća* moraju ustanoviti.

Dok prema *Pravilniku župnog pastoralnog vijeća u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji* iz 2011. godine te *Pravilniku župnog pastoralnog vijeća u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji* iz 2022. godine pastoralno vijeće u načelu ima tri odbora (*Odbor za naviještanje, Odbor za liturgiju* i *Odbor za služenje*)[284], *Izjave i odluke* nalažu ustanovljenje i četvrtog *Odbora za izgradnju zajedništva* (usp. IO 575). Potrebu njegovog ustanovljenja treba razumjeti u svjetlu dva sinodska zahtjeva: da se mora smatrati osobito važnim „razvijati svijest o društvenoj dimenziji kršćanske vjere i trajno se nadahnjivati socijalnim naukom Crkve koji našem životu daje nov pogled i način djelovanja“ (IO 17) te da se u župi mora promicati klima „radosti, zajedništva i suodgovornosti, koja će postupno postajati privlačna i poželjna za one članove Božjeg naroda koji ostaju na rubu crkvenog života“ (IO 30). U tom smislu, *Odbor za izgradnju zajedništva* ima zadaću u svjetlu socijalnog nauka Crkve trajno i sustavno analizirati postojeće stanje ostvarenja socijalne dimenzije vjere te poticati njezinu izgradnju kroz promicanje zajedništva, suodgovornosti i kulture dijaloga[285]. Tako shvaćen, *Odbor* ima velik socijalno-

[283] Dok je ekonomsko vijeće obvezatno za svaku župu prema odredbi *Zakonika kanonskoga prava* postojanje pastoralnog vijeća u župama Crkve đakovačke i srijemske postalo je obvezatnim odlukom biskupa Ćirila Kosa iz 1988. godine. Odluku je potvrdio biskup Marin Srakić 1997. godine. Usp. IVAN PAVAO II. (proglasio), Zakonik kanonskoga prava, u: Franjo KUHARIĆ (odobrio), *Codex iuris canonici fontium annotatione auctus Zakonik kanonskoga prava s izvorima*, Zagreb, 1996., kan. 537. (Dalje: CIC); Ćiril KOS, Pastoralno vijeće – osnivanje. Odluka. Broj: 981/1988., u: BISKUPSKI ORDINARIJAT, *Obavijesti i okružnice Biskupskog ordinarijata u Đakovu*, 1988. O-III-IV-1988., 131. Usp. Marin SRAKIĆ, Osnivanje Pastoralnih vijeća. Okružnica o osnutku Župnih pastoralnih vijeća, br. 1100/1997. od 4. 6. 1997., u *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 125 (1997.) 7-8, 487.

[284] Usp. NADBISKUPSKI ORDINARIJAT, Pravilnik župnog pastoralnog vijeća u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji, 420/2011., 20. siječnja 2011., u: https://djos.hr/dokumenti/# (posjećeno 16. 2. 2022.) čl. 10.; NADBISKUPSKI ORDINARIJAT, Pravilnik župnog pastoralnog vijeća u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji, 198/2022., 10. veljače 2022., u: https://djos.hr/izbori-za-zupna-pastoralna-i-zupna-ekonomska-vijeca-u-nadbiskupiji/ (posjećeno 16. 2. 2022.) čl. 10.

[285] Usp. Stanislav ŠOTA, Analiza i kritički osvrt na župna pastoralna vijeća i njihove odbore u Đakovačko–osječkoj nadbiskupiji, u: *Obnovljeni život*, 71 (2016.) 1, 91.

evangelizacijski potencijal za razvoj i život cjelokupne župe kao svjedočke zajednica malih zajednica u okviru kojih vjernici trebaju postupno postati sve više svjesni vlastite suodgovornosti za poslanja Crkve u svijetu. Važno je uočiti da *Izjave i odluke* u dijelu odluka ne spominju obvezu njegova ustanovljenja, već ono samo ostaje na razini pastoralne preporuke. Godine 2011., sukladno zahtjevima (usp. 576; 580) sinodskih *Izjava i odluka* izrađen je i proglašen novi *Pravilnik župnog pastoralnog vijeća u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji*. Nažalost u njemu, kao i u slijedećem iz 2022. godine, ne samo da je izostavljeno propisivanje obveze ustanovljenja *odbora za izgradnju zajedništva*, već nije ni navedena mogućnost. Bila je to propuštena prigoda propisivanja ustanovljenja vrlo važne župne strukture u okviru koje bi se u svjetlu socijalnog nauka Crkve sustavno skrbilo o ostvarenju socijalne dimenzije vjere. Ipak, važno je istaknuti da oba pravilnika (2011. i 2022.) u članku 11. nalažu da se „sve ono što nije sadržano u ovom Pravilniku primjenjuju se odredbe Zakonika kanonskog prava te Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske“[286]. U tom smislu, trebala bi se primijeniti i izjava sadržana u broju 575. *Izjava i odluka* da *Župno pastoralno vijeće* u načelu ima i četvrti *Odbor za izgradnju zajedništva*. Do 2022. godine ni jedna župa nema u okviru *Župnog pastoralnog vijeća* ustanovljen *Odbor za izgradnju zajedništva*.

Druga, vrlo važna novost u odnosu na socijalni nauk Crkve odnosi se na sadržaj ostvarenja zadaća odbora *za naviještanje*. Njegove su zadaće prema *Izjavama i odlukama* (usp. IO 131): oblikovanje župnih katehetskih planova; organiziranje župne kateheze; skrb o prikladnoj stručnoj teološkoj-katehetskoj i duhovnoj formaciji suradnika u župnoj katehezi; skrb za animiranje i sudjelovanje vjernika u župnoj katehezi; skrb za prikladnu prisutnost predstavnika župne zajednice u župnoj katehezi; te skrb za evangelizacijski rad s roditeljima i obiteljima djece i odraslih koji se pripremaju za primanje sakramenata kršćanske inicijacije. Oba, sa sinodskim zahtjevima usklađena *Pravilnika župnog pastoralnog vijeća u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji* (2011. i 2022.) saželi su nabrojane zadaće u slijedeće četiri[287]: otkrivanje i poticanje karizmi i službi unutar župne zajednice; pomaganje župniku u okupljanju i trajnoj formaciji župnih suradnika; skrb o unaprjeđenju župne kateheze, pastorala braka i obitelji, mladih te različitih posebnih skupina vjernika i društvenih ustanova na području župe; te traganje za novim mogućnostima evangelizacije vjernika i društvene sredine.

[286] NADBISKUPSKI ORDINARIJAT, Pravilnik župnog pastoralnog vijeća u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji, 420/2011. čl., 11.; NADBISKUPSKI ORDINARIJAT, Pravilnik župnog pastoralnog vijeća u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji, 10. veljače 2022., čl. 11.

[287] Usp. NADBISKUPSKI ORDINARIJAT, Pravilnik župnog pastoralnog vijeća u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji, 420/2011. čl., 10.; NADBISKUPSKI ORDINARIJAT, Pravilnik župnog pastoralnog vijeća u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji, 10. veljače 2022., čl. 10.

Sukladno sinodskom zahtjevu da socijalni nauk mora biti neizostavan sadržaj župne kateheze (usp. IO 29), proizlazi da su zadaće odbora *za naviještanje*: izrada planova i programa po kojima će se socijalni nauk poučavati u župnoj katehezi (usp. IO 29), otkrivati osobe koje će ga poučavati te skrbiti o njihovoj poučenosti u njemu. Prema dostupnim podacima u 2021. godini na području Crkve đakovačko-osječke od ukupno 151 župe 128 župa (84,7%) ima ustanovljen *Odbor za naviještanje*[288]. Ostaje nepoznato u koliko su župa, na koji način i u kojoj mjeri pojedini odbori doprinijeli obogaćenju župnih katehetskih sadržaja socijalnim naukom te skrbe li i na koji način o prikladnoj poučenosti katehetskih suradnika u njemu.

3.2.2.2. Župna karitativna djelatnost u službi evangelizacije socijalnog

Svjesna da je služenje ljubavi dio duboke naravi Crkve i nužni izraz samog njezina bića (usp. DCE 25), *Sinoda* u trećem poglavlju *Izjava i odluka Evangelizacijska prisutnost i djelovanje Crkve u društvenom životu*, donosi dvije odluke: da se „kroz redovito evangelizacijsko djelovanje treba razvijati svijest svih vjernika da su dobrotvornost i karitativno djelovanje bitna dimenzija kršćanske vjere i života“ (IO 215); te da „u župama u kojima još ne postoji, neka se što prije ustroji *Župni karitativni odbor*. (usp. IO 215) Zadaće *Odbora* su (usp. IO 207): praćenje socijalnih i društvenih prilika stanovnika na području župe; promicanje svijesti solidarnosti i ljubavi za potrebite; te poticanje i organiziranje djela kršćanske dobrotvornosti. U svrhu integracije i koordinacije njegovih djelatnosti s djelatnostima čitave župe jedan njegov predstavnik treba biti član *Župnog pastoralnog vijeća* (usp. IO 207).

Izjave i odluke zahtijevaju ustanovljenje još dvije sadržajno vrlo slične strukture: *Župnu karitativnu skupinu* i *Odbor za služenje Župnog pastoralnog vijeća*. O ustroju i zadaćama *Župne karitativne skupine Izjave i odluke* izjavljuju slijedeće: „cjelokupno karitativno djelovanje potrebno je što prije u potpunosti objediniti unutar struktura Caritasa“ (IO 204); „vodeću ulogu uz župnika kao koordinatora karitativnog djelovanja u župi, neka imaju volonteri koji poznaju socijalne prilike stanovništva na području župne zajednice, surađuju s lokalnim socijalnim ustanovama te uspijevaju pružiti učinkovitu pomoć onima kojima je ona najpotrebnija“ (IO 205). Premda *Izjave i odluke* ne navode specifične zadaće *Odbora za služenje*, one se ipak mogu iščitati iz zadaća *Župnog pastoralnog vijeća*, a odnose se na unaprjeđenje pastoralne djelatnosti župe na području karitativnih djelatnosti.

[288] Usp. BISKUPISJKI PASTORALNI CENTAR, *Statistički pregled Župnih pastoralnih vijeća s mandatom od 6. studenoga 2016.*, Đakovo, 2016.

Unatoč navedenim zadaćama za sve tri strukture *Izjave i odluke* su ipak propustile istaknuti preciznu razliku u njihovim kompetencijama. Čini se, da je kod *Župnog karitativnog odbora* i *Odbora za služenje* naglasak stavljen na savjetodavnu, koordinacijsku i promicateljsku dimenziju, a kod *Župne karitativne skupine*, zbog njezine povezanosti s konkretnim karitativnim djelovanjem i s biskupijskim *Caritasom* na praktično-operativnu dimenziju.

Dodatne nejasnoće u odnosu na sve tri strukture unijet će i *Pravilnik župnog pastoralnog vijeća u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji* (2011.)[289]. Navodeći odbore koje vijeće treba ustanoviti *Pravilnik* umjesto sinodskog izraza – *Odbor za služenje*, koristi izraz *Odbor za karitativnu djelatnost*, a određivanje pripadajućih mu zadaća u značajnoj mjeri izvodi povezivanjem zadaća *Župne karitativne skupine* i *Župnog karitativnog odbora*. Prema spomenutom *Pravilniku* zadaće *Odbora za karitativnu djelatnost* jesu[290]: skrb za siromašne, socijalno ugrožene te osobe na rubu društva; razmatranje socijalnih i drugih problema župne okoline; pružanje djelotvorne pomoći u skladu s mogućnostima župe; promicanje suradnje s laičkim udruženjima i socijalnim ustanovama; te organiziranje pastorala starijih osoba i bolesnika te članova njihovih obitelji.

Unatoč nejasnoćama u odnosu na kompetencije i zadaće te pojmovnim neusklađenostima ne treba izostaviti i mogućnost da nije riječ o pukim slučajnim propustima, već o praktičnom rješenju. Naime, *Sinoda* je bila svjesna, s jedne strane, da karitativna djelatnost „pripada samoj naravi Crkve i prepoznatljivi je znak Božje spasenjske ljubavi“ (IO 203) te, s druge strane, zahtjevnosti izrade praktično ostvarivih i dugoročno održivih ciljeva sinodske obnove u okviru ozbiljnih ljudskih i organizacijskih ograničenja župa. U skladu s time je u *Izjavama i odlukama* postavila vrlo zahtjevne ciljeve, ali čini se i uskladila načine njihovog ostvarenja s konkretnim pastoralnim mogućnostima i ograničenjima. Zbog toga je opravdano pretpostaviti da se s propisivanjem *Odbora za karitativnu djelatnost Župnog pastoralnog vijeća* od strane *Pravilnika* željelo pronaći praktično rješenje po kojemu će biti moguće ostvariti ustanovljenje barem nekakvog oblika organiziranog karitativnog rada u župi.

Prema dostupnim podacima u 2021. godini na području Crkve đakovačko-osječke od ukupno 151 župe 127 župa (84,1%) ima ustanovljen *Odbor za karitativnu djelatnost Župnog pastoralnog vijeća*[291].

[289] Usp. NADBISKUPSKI ORDINARIJAT, Pravilnik župnog pastoralnog vijeća u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji, 420/2011. čl., 10.
[290] Usp. *Isto*, čl. 10.
[291] Usp. BISKUPISJKI PASTORALNI CENTAR, *Statistički pregled Župnih pastoralnih vijeća s mandatom*

3.2.2.3. Župna kateheza u službi evangelizacije društva

Župna zajednica kao dom i škola zajedništva izvor je i cilj sveukupnog katehetskog rada (usp. IO 125) kao sustavnog uvođenja, produbljenja i osvješćivanja pojedinca u vjeri (usp. IO 121). Mnoga područja života župne zajednice premda nisu izravno vezana uz katehezu, ipak su otvorena katehetskom djelovanju kao crkvenom služenju vjeri čovjeka koji je otvoren djelovanju Duha Svetoga (usp. IO 121). Svaki član župe naslovnik je kateheze i svaka skupina u župi je katehetska skupina. U tom smislu župna kateheza je sustav po kojemu župa na uređen način ostvaruje vlastite katehetske zadaće i prema tome primarno mjesto ostvarenja glavnih ciljeva župe (usp. IO 126) te slika njezine vitalnosti i evangelizacijskih nastojanja (usp. IO 125).

Svjesna toga, *Sinoda,* u okviru drugog poglavlja *Izjava i odluka Evangelizacijski naglasci i smjernice,* je: (1) istaknula kako je Crkvi đakovačkoj i srijemskoj potrebna strukturno i sadržajno obnovljena kateheza kako bi se mogla izgrađivati „kroz buđenje i otvaranje prostora suodgovornosti, radosno prihvaćanje i koordiniranje doprinosa različitih karizmi i službi koje Duh Božji budi i podiže među vjernicima za izgrađivanje i boljitak čitave biskupijske zajednice i hrvatskog društva“ (IO 22); (2) predstavila nacrt obnove ustroja i sadržaja župne kateheze u kojemu se naglasak stavlja „na pouku, odgoj i iskustvo vjere odraslih vjernika“ (IO 122) te (3) naložila njegovu provedbu kao temeljnu i najzahtjevniju zadaću ukupne obnove Crkve đakovačke i srijemske (usp. IO 122).

Kako „vjera odrasloga ostaje samo tada živa, ako se njezini središnji sadržaji prilagode osobnim potrebama i čežnjama odrasloga čovjeka“ (IO 130) *Izjave i odluke* zahtijevaju postojanje različitih katehetskih skupina ustrojenih po modelu jednog od tri oblika živih vjerničkih krugova (usp. IO 126): središnji, ciljani i projektni (usp. IO 127). Središnji živi vjernički krugovi su po svojoj naravi trajni i neophodni za redovit život župne zajednice, poput liturgijske, biblijske, karitativne i obiteljske skupine. Ciljani su također trajni, ali u odnosu na središnje njihov je djelokrug rada tematski uže određen ili su osnovani s određenim prepoznatljivim ciljem, poput: posebnih skupina vjernika, vjerski/crkveno rubnih, članova laičkih udruženja ili onih koji imaju istu službu poput pjevača, ministranata i sličnog. Projektni živi vjernički krugovi nisu trajni, već prigodni, okupljaju se „oko pojedinih prigodnih programa ili sasvim određenih projekata u župi. Takve „projektne“ skupine vjernika se oblikuju npr. za obilježavanje određenog jubileja ili za pripremu nekog važnog događaja u župi“ (IO 127).

od 6. studenoga 2016., Đakovo, 2016.

U odnosu na sinodski zahtjev da se „u okviru redovite župne kateheze odraslih, osobito kad su u pitanju mlade odrasle osobe, vjernike treba sustavno upoznavati sa sadržajem socijalnog nauka Crkve i temeljnim postavkama kršćanskog poimanja demokracije i suvremenog društva“ (IO 29) posebno su značajni *središnji* i *ciljani* vjernički krugovi. Njihova dimenzija trajne ustanovljenosti osigurava prostor za sustavno prenošenje katehetskih sadržaja, a prema tome i onih socijalnog nauka. Dakako to još ne znači da sadržaje socijalnog nauka ne mogu prenositi i projektne skupine koliko dopušta svrha i trajanje njihovog okupljanja.

Neovisno o kojem je obliku živih vjerničkih skupina riječ svi moraju primjenjivati katekumenalnu metodu rada. Riječ je o „izvornom putu onoga procesa koji je nekrštene mlade i odrasle osobe dovodio do kršćanstva kao osobne odluke. U današnjoj suvremenoj situaciji upravo takav impuls postaje mjerilo sveukupnoga katehetskoga rada, tako i župne kateheze“ (IO 123). Sinodske *Izjave i odluke* katekumenalnu metodu razumiju mnogo šire od sakramentalne priprave ne krštenih i pukog poučavanja o istinama vjere i morala. Ona se ponajprije odnosi na zahtjev za osobnim pristupom/putom i dovoljno dugom pripravom „za sav kršćanski život kojim se učenici združuju sa svojim Učiteljem Kristom“ (IO 136). U tom smislu župna kateheza treba biti „vjerni pratilac svakoga čovjeka na njegovu osobnom putu u vjeri kroz čitav život“ (IO 136). Njezina je zadaća „trajno skrbiti o uzajamnom prožimanju sve tri dimenzije crkvenog života (naviještanja s liturgijsko-molitvenim životom i služenjem) što dovodi do sveobuhvatne i cjelovite evangelizacije“ (IO 101).

Članovi pojedinih vjerničkih krugova nisu tek puki korisnici crkvenih usluga, već se od njih očekuje da budu aktivni subjekti koji rastu i sazrijevaju u crkvenosti kroz postupno preuzimanje suodgovornosti u poslanju Crkve. U tom smislu, s jedne strane, biti sudionik kateheze nije moguće kao puki korisnik katehetskih usluga, već kao aktivni subjekt te, s druge strane, neopravdano je očekivati da će svaki uključeni sudionik biti u istom stupnju aktivan.

Zahtijevana postupnost i cjelovitost pristupa župne kateheze pokazuje se posebno važnom za primjenu socijalnog nauka Crkve. Po svojoj naravi socijalni nauk nije teorija, već temelj i motivacija djelovanja. Njegove sadržaje nije dovoljno samo naučiti, već oni moraju postati stil života, a za što je istovremeno potrebna cjelovitost u sadržaju i postupnost u pristupu. Župna kateheza ustrojena po modelu živih vjerničkih krugova i provođena katekumenalnom metodom pokazuje se stoga kao posebno prikladan način za postupno usvajanje i oživotvorenje socijalnog nauka Crkve. Tu povezanost prepoznala je i *Sinoda* istaknuvši da je u takvim katehetskim skupinama „manje istaknut naglasak razlikovanja po dobi, a više se želi postići glavni cilj župe: zajedništvo u vjeri, međugeneracijsko posredovanje iskustva vjere,

oživotvorenje načela socijalnog nauka Crkve, i poosobljeni odnosi kroz kršćansko zajedništvo unutar manjih zajednica“ (IO 126).

Važno je uočiti da dokument *Evangelizacija. Radni materijali za prvo sinodsko zasjedanje* (2000.) navodi samo dva cilja župe[292]: zajedništvo u vjeri i zajedništvo manjih zajednica. *Izjave i odluke* pak u okviru govora o župnoj katehezi prema modelu živih vjerničkih krugova navode četiri cilja. Sva četiri cilja čine jedinstvenu cjelinu i pojedinačno ostvarenje svakoga od njih međusobno je duboko povezano s preostala tri. Snažan poticaj za uvrštavanje dodatna dva cilja zasigurno su dala i prva dva ciklusa *Studijskih dana o socijalnom nauku Crkve* u okviru kojih se promišljalo o prikladnim modelima socijalnog pastorala i praktičnim smjernicama za unaprjeđenje promicanja i oživotvorenja socijalnog nauka u mjesnoj Crkvi. Naime, upravo socijalni nauk progovara o razumijevanju i življenju vjere pod socijalnim vidom kao bitnom preduvjetu za ostvarenje druga tri cilja župe. Kao ljubav u istini (usp. CinV 5), taj nauk udaljava od zatvaranja u samodostatni individualizam i poziva na služenje ljubavi, a napose na evangelizaciju kao najizvrsniji oblik[293]. U tom smislu zajedništvo u vjeri i međugeneracijsko posredovanje vjere moguće je ostvariti samo ukoliko se odnosi unutar župe očituju kao zajedništvo ljubavi čije preduvjete, dinamiku i zahtjeve rasvjetljava upravo socijalni nauk.

Dostojanstvo ljudske osobe je središte i cilj svakog oblika zajedničkog života. Kako bi u dinamici i kompleksnosti župnog zajedništva u središtu bio čovjek odnosi između živih vjerničkih krugova i župe kao cjeline potrebno je urediti prema zahtjevima socijalnog nauka Crkve. Tri bitna preduvjeta za oživotvorenje socijalnog nauka Crkve jesu ozračje za njegovo prihvaćanje, upoznatost vjernika s njegovim sadržajima i strukture po kojima će se navedeno ozračje izgrađivati, a socijalni nauk promicati, poučavati i oživotvorivati.

Prihvaćanje i upoznavanje socijalnog nauka dva su međusobno duboko povezana procesa. Prihvaćanje mora prethoditi upoznavanju kao oduševljenost za njega i istovremeno proizlaziti iz upoznavanja kao motivacija za djelovanje. Dok je upoznavanje socijalnog nauka moguće i izvana nametnuti i propisati, oduševljenost može biti jedino u slobodi kao odgovor na iskustvo osobnog susreta s Kristovom u zajednici ljubavi. Život župne zajednice mora zbog toga odisati ljubavlju. Ljubav oživotvorena konkretnim djelima uzajamnosti, pomaganja i međusobne skrbi praktičnih vjernika mora postati znak raspoznavanja župe. Tek takvo ozračje

[292] Usp. *Prvo sinodsko zasjedanje*, 98.
[293] Usp. BENEDICT XVI., Message of His Holiness Benedict XVI for Lent 2013.

župnog zajedništva po kojemu se na konkretan način ostvaruje ono što socijalni nauk naučava postaje plodno tlo i za oduševljenost za njega. Međutim, kako je socijalni nauk integralni dio kršćanske vjere za njegovo oživotvorenje nije dovoljno samo vjernike oduševiti, već jasno i nedvosmisleno posredovati/poučavati njegove sadržaje u okviru sustavnog katehetskog rada. Tek u mjeri u kojoj praktični vjernici, a napose nositelji župnog pastorala budu upoznati sa socijalnim naukom i oduševljeni za njega, njegovi će sadržaji biti posredovani budućim generacijama. Ljubav zahtjeva uređenost, a prema tome i prihvaćanje, upoznavanje i oživotvorenje socijalnog nauka kao ljubavi u socijalnim pitanjima. U tom smislu ustroj župne kateheze po modelu živih vjerničkih krugova pokazuje se kao bitan preduvjet za sustavno, plansko, dugoročno održivo i provjerljivo prihvaćanje, upoznavanje i oživotvorenje socijalnog nauka Crkve u župi.

Postavljanje oživotvorenja načela socijalnog nauka Crkve kao jedan od glavnih ciljeva župe treba razumjeti u svjetlu s jedne strane sinodske želje da svaka župa postane svjedočka zajednica (usp. IO 8) to jest dom i škola zajedništva (usp. IO 30) te s druge strane svijesti kakao evangelizacija društva prije svega zahtjeva da se župno zajedništvo živi prema navedenim načelima. U protivnom kako društvu autentično naviještati o novim socijalnim odnosima, ako se ti isti odnosi ne mogu živjeti ili se ne žive unutar župe koja ih naviješta?

Ovakvo uvrštavanje socijalnog nauka u jedan od ciljeva župe je više pojmovna, nego teološka novost. Naime, govor o župi kao euharistijskoj (usp. SC 15; SaC 2; 11; 31), katehetskoj[294] ili misijskoj (usp. AG 15; 20) zajednici već u sebi bitno sadržava dimenziju socijalnog nauka Crkve. Ipak, *Sinodi* se mora priznati da je dodatno pojmovno istaknula i pastoralno osnažila ulogu župe u evangelizaciji društvene sredine u kojoj je utjelovljena.

Iz svega rečenog o obnovi *Župnog pastoralnog vijeća*, župnog karitativnog djelovanja i župne kateheze proizlazi da je *Sinoda* prepoznala župu kao pastoralnu strukturu značajnog socijalno-evangelizacijskog potencijala te posljedično tomu zadala socijalni nauk Crkve kao sadržaj njezine obnove na strukturnoj i evangelizacijsko sadržajnoj razini kako bi po oživotvorenju njegovih načela postala autentična svjedočka zajednica.

[294] Usp. HRVATSAKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Da vaša radost bude potpuna (Iv 15,11). Kateheza i rast u vjeri u današnjim okolnostima*, Zagreb, 2018., 31-34. (Dalje: *Kateheza i rast u vjeri u današnjim okolnostima*)

3.2.3. Laička udruženja u službi oživotvorenja socijalnog nauka Crkve u društvu

Saborska ekleziologija zajedništva i s njom povezana učenja o dostojanstvu i naravi laika u dogmatskoj konstituciji *Lumen gentium* (usp. LG 31-33), udruženom apostolatu laika u dekretu *Apostolicam actuositatem* (usp. AA 18-19) te slobodi udruživanja u Crkvi priznatoj u *Zakoniku kanonskog prava* (usp. CIC kanon 215; 299, § 1) bili su u desetljećima nakon *Sabora* snažni poticaji za razvoj samoudruženog djelovanja vjernika laika kako u općoj, tako isto i u mjesnoj Crkvi đakovačkoj i srijemskoj.

Svjesna da se i unutar nje samoudruženo djelovanje snažno razvilo i postalo važan čimbenik crkvenog života, Crkva đakovačka i srijemska je dana 27. veljače 1995. godine održala sjednicu *Prezbiterijalnog vijeća* na temu *Pokreti i udruženja u Crkvi*[295] te preko *Biskupskog ordinarijata* prikupila podatke o svim samoudruženim oblicima koji djeluju na području Biskupije. Nastavno na zaključke[296] spomenute *Sjednice* razvijalo se i sinodsko učenje o samoudruženom djelovanju vjernika laika. Razvoj je tekao kroz tri etape, počevši od prvog biskupijskog savjetovanja i prvog sinodskog zasjedanja, oba na temu evangelizacije[297], preko trećeg biskupijskog savjetovanja i trećeg sinodskog zasjedanja, oba na temu kršćanskog poziva i služenja[298] pa sve do završnih *Izjava i odluka* u kojima je govor o samoudruženom djelovanju vjernika laika konačno i zaokružen unutar trećeg poglavlja *Evangelizacijska prisutnost i djelovanje Crkve u društvenom životu* (usp. IO 176-190).

Tijekom sinodskog procesa prepoznati su različiti problemi u odnosu na samoudruženo djelovanje. S jedne strane je postojao značajan nedostatak crkvenosti na području njihove samopercepcije, ustroja i djelovanja, a koji je imao za posljedicu nedostatnu povezanost i suradnju sa župnom zajednicom, posustalost u djelovanju, neusklađenost sa saborskom ekleziologijom zajedništva, zanemariv utjecaj na društvo te malen broj laika uključen u njihovo djelovanje[299]. S druge strane župnici i ostali pastoralni djelatnici slabo su bili upoznati s kriterijima prosudbe njihove crkvenosti, imali su poteškoće u prepoznavanju bogatstva njihovih

[295] Usp. Đuro HRANIĆ, Pokreti i udruženja u Crkvi, Izvješće sa sjednice Prezbiterijalnog vijeća, 27. veljače 1995., u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije,* 123 (1995.) 4, 205.
[296] Jedan od zaključaka *Sjednice* bio je da se „unutar pojedinih pokreta i udruženja postiže vjernička živahnost koju inače ne postižemo na razini župnih zajednica. Vjernički pokreti i udruženja omogućuju osobni pristup, prisniju i ljudskiju atmosferu, susrete na osobnoj razini, pružaju mogućnost da svaka osoba dođe do izražaja, da budu vrednovane njezine sposobnosti i vrijednosti, razvijaju svijest vlastite odgovornosti, omogućuju da svaki pojedinac preuzme svoj dio odgovornosti da u svom nastojanju bude praćen i potican od drugih. Pomažu produbljenje vjerničkog života, kapilarni rad, te izgradnju vjernika na dužu stazu“. *Isto*, 205.
[297] Usp. *Prvo biskupijsko savjetovanje (drugi dio)*,48-58.; *Prvo sinodsko zasjedanje*, 77-84.
[298] Usp. *Treće biskupijsko savjetovanje*, 172-175.; *Treće sinodsko zasjedanje*, 90.
[299] Usp. *Prvo sinodsko zasjedanje*, 81-82.; *Treće sinodsko zasjedanje*, 90.

karizmi te im je bilo vrlo zahtjevno otvarati prostore za integraciju njihovog djelovanja unutar evangelizacijskih nastojanja župe/mjesne Crkve[300].

U namjeri da navedene probleme riješi te posljedično obogati i unaprijedi evangelizacijsko poslanje mjesne Crkve, *Sinoda* je u *Izjavama i odlukama* izradila nacrt obnove svih postojećih samoudruženih oblika te ispravnog oblikovanja budućih. Riječ je o skupu preciznih praktičnih smjernica za usklađivanje i integraciju pojedinačnih inicijativa u ukupno evangelizacijsko poslanje mjesne Crkve, a napose na području društvene sredine u koju je uronjena. Međutim, unatoč sadržajnoj preciznosti, njihova primjena je u određenoj mjeri otežana zbog korištenja nejasne tipologije i terminologije. Preciznost izričaja nije svrha samome sebi, već sredstvo komunikacije, shvaćanja i usmjeravanja stvarnosti (usp. EG 232). Upravo jer je sredstvo ima nezamjenjivu ulogu i prema tome nije nevažno je li komunikabilan ili ne. U tom smislu je, kako u *Izjavama i odlukama* tako isto i u ostalim sinodskim dokumentima koji su im prethodili, ostalo otvoreno važno pastoralno pitanje: Kako pod teorijskim vidom razumjeti, a pod praktičnim primijeniti zadane smjernice, ako je nejasno na koga se one odnose? Zbog toga ćemo u nastavku prije analize sinodskih zahtjeva predstaviti bitna obilježja samoudruženog djelovanja vjernika laika te pokušati na temelju sinodskih dokumenata, teoloških radova hrvatskih teologa, prijevoda crkvenih dokumenata na hrvatski jezik te postojećeg nazivlja biskupijskih struktura u Hrvatskoj predložiti tipologiju i terminologiju samoudruženog djelovanja vjernika laika.

[300] Usp. *Prvo sinodsko zasjedanje*, 81-82.; *Treće sinodsko zasjedanje*, 90.

3.2.3.1. Bitna obilježja samoudruženog djelovanja vjernika laika[301]

Prema dekretu *Apostolicam actuositatem* dva su oblika laičkog apostolata (usp. AA 15), pojedinačni[302] i udruženi[303]. Unatoč vrijednosti i nužnosti oba oblika, udruženi apostolat bolje odgovara ljudskom i kršćanskom položaju vjernika (usp. AA 18). Pravo na samoudruživanje vjernika laika je naravno pravo[304] koje primarno proizlazi iz socijalne naravi čovjeka. Udruženost osigurava potporu pojedincu u njegovom rastu te organiziranost, koordinaciju i uspješniju provedbu pojedinačnih inicijativa i konkretnih nastojanja (usp. AA 18). Osim toga, i sama kompleksnost društvenih dinamizama zahtijeva udruživanje kako bi se ciljevi u društvu uspješnije legitimirali i lakše ostvarili. Međutim, socijalna narav nije dovoljna sama po sebi kao temelj samoudruživanja vjernika laika[305]. Izostavili li se dimenzija krsnog pridruženja narodu Božjem samoudruženosti bi se oduzela dimenzija crkvenosti i svelo bi ju se na svjetovno samoudruživanje građana.

Laici su po krštenju pozvani aktivno se uključiti u zajedništvo poslanja Crkve te je zbog toga njihovo samoudruženo djelovanje samo onda vjerničko ukoliko je crkveno, a crkveno je ukoliko je apostolsko i ukoliko je „znak zajedništva i jedinstva Crkve u Kristu“ (AA 18). U tom smislu će i papa Ivana Pavao II u pobudnici *Christifideles laici* (1988.) naglasiti da je udruženo djelovanje vjernika laika „znak koji se mora očitovati u odnosima zajedništva kako u nutrini tako na vanjštini raznih oblika udruživanja u širokom kontekstu kršćanske zajednice“ (CfL 29).

---

[301] U *Radu* umjesto uobičajenog pojma *udruženo djelovanje* (usp. CfL 29) koristimo pojam *samoudruženo djelovanje* kako bismo istaknuli način udruživanja, to jest kako je inicijativa za navedeno djelovanje primarno došla od strane laika te ga tako razlikujemo od onog laičkog djelovanja koje je inicirala i/ili ustanovila mjerodavna crkvena vlast. Pojam *samoudruženo djelovanje* korist ćemo samo privremeno dok na temelju uvidu u postojeće tipologije i terminologije u hrvatskom teološkom govoru ne predložimo precizniji pojam/pojmove. Važno je istaknuti da su slični pojmovi korišteni na *Zboru hrvatskih vjernika laika* (1992.), u *Poruci Zbora hrvatskih vjernika laika. Zagreb 1992.* korišten je pojam *samoorganiziranje vjernika laika u privatnim društvima*, a u radu Bone Zvonimira Šagia *Vjernik laika u životu mjesne Crkve* pojam *vjerničko samoorganiziranje* kao pojam kojim se opisuje ono organizirano djelovanje vjernika koje je suprotno iniciranom od strane Crkve. Dok pojmovi u *Poruci* i radu B. Z. Šagia pretpostavljaju dimenziju uređenosti, pojmom *samoudruženo djelovanje* obuhvatili smo sve oblike od formalno-pravno uređenih do formalno pravo neuređenih. Usp. VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, Stjepan BALOBAN (ur.), *Zbor hrvatskih vjernika laika Zagreb, 16.-18. listopada 1992. Obnoviti lice zemlje*, Zagreb, 1993., 67 i 236.

[302] O pojedinačnom apostolatu *Dekret* kaže da je ono„ svjedočanstvo cjelokupnog laikova života koje je nadahnuto vjerom, nadom i ljubavlju. […] laici neka u obiteljskom, profesionalnom, kulturnom ili društvenom životu traže više razloge djelovanja u svjetlu vjere i neka to drugima u danoj zgodi očituju, svjesni da su na taj način suradnici Boga stvoritelja, otkupitelja i posvetitelja, i da ga tako slave“ (AA 16).

[303] O udruženom apostolatu *Dekret* kaže slijedeće: „Svaki pojedini kršćanin pozvan je da apostolski djeluje u različitim uvjetima svoga života; ipak treba imati na umu da je čovjek po svojoj naravi socijalan i da se Bogu svidjelo sve one koji vjeruju u Krista okupiti u narod Božji (usp. 1Pt 2,5-10) i u jedno tijelo (usp. 1Kor 12, 12)“ (AA 18).

[304] Usp. Nikola ŠKALABRIN, Vjernička društva, u: *Pravni vjesnik* 17 (2001.) 1-2, 182.

[305] Usp. Slavko ZEC, Udruživanje vjernika: pravo i(li) karizma?, u: Josip ŠALKOVIĆ (ur.), *Vjernici, društva, pokreti. Zbornik radova IV. međunarodnog znanstvenog simpozija crkvenih pravnika u Zagrebu. 29.-30. listopada 2010.*, Zagreb, 2011., 14-15.

Svako samoudruživanje vjernika laika kao istovremeno izričaj socijalne naravi čovjeka i krsnog poziva laika mora ispunjavati dvije međusobno povezane skupine kriterija, antropološke – po sadržaju su blisko povezani sa svjetovnim samoudruženim djelovanjem građana te ekleziološke – utemeljeni su na ekleziologiji zajedništva. U nastavku ćemo na temelju obje skupine kriterija izvesti temeljna obilježja samoudruženog djelovanja vjernika laika.

Antropološki kriteriji. Svim oblicima udruženog djelovanja građana, a prema tome i vjernika laika u Crkvi zajedničko je da su utemeljeni na: slobodi udruživanja, volonterstvu, usklađenosti pojedinačnih interesa s općim dobrom te javnom djelovanju.

Udruživanje primarno proizlazi iz slobodnog pristanka *„slobodnih i odgovornih osoba koje se okupljaju na mnogo kreativnih načina, s perspektivom postignuća vlastitih socijalnih ciljeva*“[306] koji nadilaze mogućnosti pojedinca (usp. IO 169). Cilj udruživanja nije unaprijed izvana zadan, već proizlazi iz identiteta i afiniteta onih koji se udružuju[307]. U protivnom, svako izvana nametanje ili zabranjivanje udruživanja u suprotnosti je s dostojanstvom ljudske osobe i narušava razvoj društvenog tkiva. Udruživanje građana blisko je povezano sa spremnošću na volontersko zalaganje/dragovoljstvo[308] kao građansku vrlinu koja pridonosi razvoju zajednice, izgrađuje osjećaj solidarnosti, razvija socijalni kapital i inicira promjene u društvu[309]. U protivnom, isključivanjem dimenzije dragovoljstva, udruženo djelovanje izlaže se riziku poprimiti obilježje tvrtke ustanovljene sa svrhom ostvarenja profita. Ostvarenje točno utvrđenih pojedinačnih interesa jest prvi i temeljni cilj udruživanja[310]. Iako pojedinačni, ciljevi udruživanja ne smiju biti u suprotnosti s općim dobrom, već moraju doprinositi njegovoj izgradnji[311]. U protivnom, podređivanjem općeg dobra pojedinačnim interesima javnost se privatizira, a društvo otuđuje (usp. CA 41). Javnost je mjesto u kojem udruženo djelovanje kroz promociju i ostvarenje svojih ciljeva zadobiva legitimitet. U protivnom, zatvori li se udruživanje u samo sebe izlaže se riziku getoiziranja i neuspjeha u ostvarenju zadanih ciljeva,

[306] Josip GRBAC, Političko-društveni vid supsidijarnosti. Teoretsko utemeljenje supsidijarnosti u društvenom i političkom životu, u: *Bogoslovska smotra*, 79 (2009.) 1, 41.
[307] Usp. Dragica VUJADINOVIĆ, Civilno društvo i politička kultura, u: *Filozofska istraživanja* 28 (2008.) 109, 22-23.; Zvonimir MATAGA, *Pravo na slobodu udruživanja prema Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, Strasbourg, 2006., 6-11.
[308] Usp. Gojko BEŽOVAN, *Civilno društvo*, Zagreb, 2007., 17-18.
[309] Usp. Helmut ANHEIER – Lester SALAMON Volunteering in cross – national perspective: Initial comparisons u: https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1146&context=lcp (posjećeno 16. 2. 2022.); Jasminka LEDIĆ, *Zašto (ne) volontiramo? – Stavovi javnosti o volonterstvu*, Zagreb, 2007., 9.; Diana TOPČIĆ (uredila), *Priručnik za rad s volonterima*, Split, 2001., 4.
[310] Usp. Simona KUSTEC LIPICER, Tipologizacija policy igrača u Europskoj Uniji: dileme i perspektive, u: *Politička misao*, 43 (2006.) 4, 29-30.
[311] Usp. Gojko BEŽOVAN, *Civilno društvo*, 17.

a u odnosu na javnost mogućnošću da bude percipirano kao društveno nepoželjno/neprihvatljivo. Jedan od važnih načina stjecanja javnog legitimiteta jest i civilna formalno-pravna uređenost koja uključuje postojanje statuta i registriranje pri nadležnim državnim registrima. U slučaju Republike Hrvatske, a ovisno o samom obliku udruženog djelovanja, riječ je o *Registru udruga*[312]*,Registru zadruga*[313] ili *Registru zaklada*[314]. Svi udruženi oblici bez formalno-pravne uređenosti u civilnom smislu definiraju se kao ortaštvo i ravnaju se prema *Zakonu o obveznim odnosima*[315].

Eklezиološki kriteriji. O kriterijima crkvenosti[316] samoudruženog djelovanja vjernika laika na poseban način progovaraju pobudnice *Evangelii nuntiandi* (1975.) i *Christifideles laici* (1988.) te *Zakonik kanonskog prava* (1983.).

Prema pobudnici *Evangelii nuntiandi* svako samoudruženo djelovanje bit će mjesto evangelizacije, a prema tome i u jedinstvu s Crkvom ukoliko bude (usp. EN 58): (1) utemeljeno na Božjoj riječi, umjesto zavedeno političkim polarizacijama i pomodnim ideologijama; trajno odolijevalo napasti sustavnog kritiziranja i osporavanja pod izlikom iskrenosti i duha suradnje; (2) čvrsto povezano s mjesnom Crkvom te tako izbjegavalo opasnost da samo sebe protumači kao jedinu pravu Kristovu Crkvu; (3) gajilo iskreno zajedništvo s papom i Učiteljstvom; (4) prihvaćalo da se Crkva može utjeloviti na mnogo načina i da je zbog toga u svojim pojavnim oblicima vrlo šarolika i raznolika; te (4) osiguravalo svojim članovima trajni rast u spoznaji, revnosti, zalaganju i misionarskom radu; te ukoliko bude univerzalno, a ne zatvoreno poput sekte.

Prema pobudnici *Christifideles laici,* u prosuđivanju crkvenosti bilo kojeg oblika samoudruženog djelovanja vjernika laika treba se voditi slijedećim kriterijima (usp. CfL 30): (1) davanje prvenstva pozivu na svetost tako da svaki član raste prema punini kršćanskog života i savršenoj ljubavi; (2) ispovijedanje katoličke vjere, a što uključuje prihvaćanje i razglašavanje istine o Kristu, Crkvi i čovjeku u poslušnosti prema Učiteljstvu tako da svaki oblik

[312] Usp. HRVATSKI SABOR, Zakon o udrugama, u: *Narodne novine*, 1390 (2014.) 74, čl. 5.
[313] Usp. HRVATSKI SABOR, Zakon o zadrugama, u: *Narodne novine*, 764 (2011.) 34, čl. 9.
[314] Usp. ZASTUPNIČKI DOM SABORA REPUBLIKE HRVATSKE, Zakon o zakladama, u: *Narodne novine*, 722 (1995.) 36, čl. 3.
[315] Usp. HRVATSKI SABOR, Zakon o obveznim odnosima, u: *Narodne novine*, 707 (2005.) 35, čl. 637.
[316] Promišljajući o duhovnim pokretima u Crkvi nakon Drugog vatikanskog sabora Stjepan Baloban ukazuje na određenu opasnost koja može proizaći primjenom kriterija sadržanih u dokumentima *Evangelii nuntiandi i Christifideles laici*. Riječ je napose o opasnosti pojave monolitnosti i ujednačavanja „koja bi se mogla pojaviti kao posljedica provođenja ovih kriterija. Ako bi se to dogodilo, onda bi se izgubilo bogatstvo koje donosi različitost i ujedno se ne bi odgovorilo poticajima Duha Svetoga koji je princip zajedništva, kako je to naglasio II. vatikanski sabor“. Stjepan BALOBAN, Zajedništvo u različitosti – autentična kršćanska zajednica, u: *Bogoslovska smotra*, 60 (1990.) 1-2, 90-91.

samoudruženog djelovanja bude mjesto navještaja, ponude i odgoja u vjeri u njezinu neokrnjenu sadržaju; (3) svjedočenje čvrstog i uvjerenog crkvenog zajedništva s papom i biskupom koje se izražava u iskrenoj spremnosti prihvaćanja njihovih doktrinarnih pouka i pastoralnih smjernica te priznavanju zakonita pluralizma oblika samoudruživanja i spremnost na međusobnu suradnju; (4) podudarnost i dioništvo u apostolskoj svrsi Crkve koje se očituje po aktivnom uključivanju u evangelizacijsko poslanje; te (5) zalaganje oko ponazočenja u ljudskom društvu utemeljeno na socijalnom nauku Crkve i ostvareno po izgradnji pravednijih i bratskijih uvjeta u društvu.

Prema *Zakoniku kanonskog prava* svaki pojedini samoudruženi oblik djelovanja vjernika laika stječe crkveno-pravnu osobnost tek nakon što je mjerodavna crkvena vlast pregledala ili odobrila njegov statut (usp. CIC kanon 299 § 3; 314). Statuti omogućuju crkvenu prepoznatljivost njihova identiteta i stabilnost. To međutim ne znači da ne mogu postojati i neformalni oblici samoudruženog djelovanja. *Zakonik* ni na koji način ne ograničava naravno pravo vjernika samo na formalno uređeno samoudruživanje. Na neformalne samoudružene oblike odnosi se kanon 215[317] koji kaže da „vjernici mogu slobodno osnivati i voditi društva za dobrotvorne ili nabožne svrhe ili za promicanje poziva u svijetu i održavati sastanke radi zajedničkog postignuća tih svrha“ (CIC kanon 215). U tom smislu i neformalna samoudružena djelovanja mogu se smatrati crkvenima[318], ali pod uvjetom da prihvaćaju svrhu/e o kojima govori kanon 298/1, da zajedničkim djelovanjem teže za njegovanjem savršenijeg života, promicanju bogoštovlja, kršćanskog nauka ili neka druga djela apostolata te da čuvaju zajedništvo s Crkvom.

Na temelju predstavljenog o antropološkim i ekleziološkim kriterijima proizlazi da su bitna obilježja samoudruženog djelovanja vjernika laika: (1) Zajedništvo s mjesnom/općom crkvom koje se očituje u cjelovitom ispovijedanju vjere, a što uključuje i socijalni nauk Crkve te prihvaćanje različitosti u Crkvi te suradnju i sudjelovanje u evangelizaciji društva po izgradnji općeg dobra na temelju socijalnog nauka; (2) Dragovoljna samoudruženost oko ostvarenja jednog ili više vidova svjetovne naravi vjernika laika u crkvenoj i civilnoj javnosti, a što uključuje, ali ne nužno, formalno-pravno uređen crkveni i civilni status. Ipak, važno je istaknuti kako je bitan preduvjet za stjecanje punine javnog crkvenog i civilnog legitimiteta upravo formalno-pravna uređenost. Također, ustrajno i neopravdano odbijanje je pokazatelj ozbiljnog

[317] Usp. Ratko RADIŠIĆ, Društva s posebnim profilima, u: Josip ŠALKOVIĆ (ur.), *Vjernici, društva, pokreti. Zbornik radova IV. međunarodnog znanstvenog simpozija crkvenih pravnika u Zagrebu. 29.-30. listopada 2010.*, Zagreb, 2011., 152.
[318] Usp. *Isto*, 153.

nedostatka društvenog i crkvenog zajedništva, identiteta i odgovornosti, a prema tome i ozbiljna prepreka u ostvarenju evangelizacijskog poslanja. (3) Odgoj i rast u autentičnoj duhovnosti vjernika laika koja, s jedne strane, „gradi svijet prema Isusovu Duhu: čini sposobnim gledati iznad povijesti, a da se od nje ne udalji; njegovati žarku ljubav prema Bogu, ne skrećući pogled s braće“ (*Kompendij* 545) te, s druge strane, zazire od dviju duhovnih krajnosti „intimističkog spiritualizma i od socijalnog aktivizma i zna se izraziti u živoj sintezi koja ljudskomu postojanju daje jedinstvo, značenje i nadu“ (*Kompendij* 545).

3.2.3.2. Problem jedinstvene tipologije i terminologije samoudruženog djelovanja vjernika laika

Usporedbom sinodskih dokumenata, počevši od radnih materijala za biskupijska savjetovanja i sinodska zasjedanja pa sve do *Izjava i odluka*, primjetna je značajna neujednačena i neprecizna tipologija i terminologija samoudruženog djelovanja vjernika laika. U nastavku donosimo pregled neujednačenosti tipologije i terminologije u sinodskim dokumentima

Radni materijali za biskupijsko savjetovanje. Evangelizacija (drugi dio) (1999.) progovara o samoudruženom djelovanju vjernika laika koristeći se s dvije podjele: (1) javna i privatna vjernička društva u smislu kanona 298-329 *Zakonika kanonskog prava*; te (2) duhovni pokreti i katoličke/kršćanske udruge[319]. Duhovni pokreti se odnose na samoudruženo djelovanje pokrenuto „od jedne karizmatske osobe, koja je osjetila upravo takav poziv da je uspjela oduševiti i oko sebe okupiti određeni broj osoba koje imaju slična ili bliska nadahnuća ili poglede“[320]. Katolička/kršćanska udruga odnosi se na samoudruženo djelovanje u okviru kojega se „okupljaju određene grupe ili staleži s namjerom da se zalažu za kršćansko utemeljenje i produbljivanje određenog aspekta djelovanja, crkvenog i društvenog življenja“[321]. Dokument ne progovara o odnosu između s jedne strane pokreta i udruga te s druge strane javnih i privatnih vjerničkih društava.

Evangelizacija. Radni materijal za prvo sinodsko zasjedanje, Đakovo, od 15. do 18. listopada (2000.) progovara o samoudruženom djelovanju vjernika laika koristeći se s dvije podjele: (1) javna i privatna vjernička društva u smislu kanona 298-329 *Zakonika kanonskog*

[319] Usp. *Prvo biskupijsko savjetovanje*, 48-49.
[320] *Isto*, 50.
[321] *Isto*, 50.

prava; te (2) duhovni pokreti i katoličke/kršćanske udruge. Privatna vjernička društva podijeljena su u tri skupine: činjenična društva, posve privatna, osnovana isključivo na slobodnoj inicijativi vjernika i lišena bilo kakvog priznanja od strane crkvene vlasti; privatna društva koja su samo priznata formalnim ili uključnim aktom; te privatna društva koja su stekla pravnu osobnost s posebnom upravnom odredbom. Unutar podnaslova *Statut i naslov vjerničkih udruga*[322] progovara se o kanonskim preduvjetima za stjecanje statusa privatnog vjerničkog društva te se potvrđuju prethodno u *Radnim materijalima* izrečene definicije udruga i pokreta. Kako *Dokument* ne progovara o odnosu između s jedne strane pokreta i udruga te s druge strane privatnih vjerničkih društava ostaje nejasno je li udruga viši pojam koji obuhvaća sve tri vrste privatnih vjerničkih društava i pokrete te jesu li pokreti prikladni za stjecanje kanonskog statusa privatnog vjerničkog društva.

Radni materijali za biskupijsko savjetovanje. Kršćanski poziv i služenje (2001.) progovara o samoudruženom djelovanju vjernika laika koristeći se s dvije podjele: (1) javna i privatna vjernička društva[323] u smislu kanona 298-329 *Zakonika kanonskog prava*; te (2) udruge i organizacije[324]. Ostaju nejasna obilježja udruga i organizacija, njihov međusobni odnos te odnos prema vjerničkim društvima. *Dokument* ne progovara o duhovnim pokretima. Ostaje nejasno jesu li udruge viši pojam koji obuhvaća i pokrete ili su pak zasebna kategorija koja je jedina pogodna za organizirano sudjelovanje laika u društvenom životu.

Materijali za treće sinodsko zasjedanje. Kršćanski poziv i služenje (2001.) progovara o samoudruženom djelovanju vjernika laika koristeći se samo pojmom katoličke/laičke udruge koji se odnosi na organizirano sudjelovanje vjernika laika u društvenom životu[325]. *Dokument* ne progovara o javnim i privatnim vjerničkim društvima, organizacijama i duhovnim pokretima. Ostaje nejasno jesu li katoličke/laičke udruge viši pojam koji obuhvaća sve ostale izostavljene ili su pak zasebna kategorija koja je jedina pogodna za organizirano sudjelovanje laika u društvenom životu.

Izjave i odluke **Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske** (2008.) progovaraju o samoudruženom djelovanju vjernika laika koristeći se s dvije podjele: (1) javna i privatna vjernička društva (usp. IO 176-177) u smislu kanona 298-329 *Zakonika kanonskog prava*; te (2) vjerničke/katoličke udruge i laički/katolički pokreti vjernika laika (usp. 176-190). Kod sva

[322] Usp. *Prvo sinodsko zasjedanje*, 79.
[323] Usp. *Treće biskupijsko savjetovanje*, 166.
[324] Usp. *Isto*, 180.
[325] Usp. *Treće sinodsko zasjedanje*, 90-94.

tri pojma (društvo, udruga i pokret) primjetna je nepreciznost u njihovom međuodnosu, sadržajna nejasnoća i nedosljednost u upotrebi. U nastavku donosimo najizraženije primjere.

- „Potrebno je trajno poticati uključivanje vjernika i bračnih parova u specifično obiteljske pokrete i udruge“ (IO 39). „Biskupijski ured i Povjerenstvo za pastoral braka i obitelji, katolička vjernička društva i pokreti“ […] „Neka u tom smislu potiču i uključivanje vjernika u specifično obiteljske pokrete i udruge…“ (IO 53). U istom poglavlju nakon navedenih, pojmovno neusklađenih izjava slijedi pripadajuća im, ali također pojmovno neusklađena odluka da treba „poticati i podržavati uključivanje vjernika u obiteljska vjernička društva i pokrete“ (IO 56). Ostaje nejasno u koje oblike samoudruženog djelovanja vjernika laika treba poticati vjernike da se uključe.
- „Mlade vjernike treba poticati da se udružuju u već postojeća vjernička društva na biskupijskoj i nacionalnoj razini, a jedan od ciljeva pastoralnog rada s mladima treba biti osnivanje i biskupijske udruge mladih“ (IO 72). Ostaje nejasna razlika između društava i udruga.
- „Sva vjernička društva i pokreti vjernika laika neka se svakako potrude urediti svoj crkveno-pravni i društveni status“ (IO 177). Navedena izjava ne spominje udruge te tako ostaje nejasno je li pojam udruga sinonim za društvo ili je pak samo riječ o slučajnom propustu. U istom broju prva slijedeća izjava da „sva vjernička društva, bilo privatna, bilo javna, moraju imati vlastiti statut“ ne spominje pokrete te tako ostaje nejasno trebaju li i kako i oni urediti svoj crkveno-pravni i društveni status. U posljednjoj izjavi istog broja ne spominju se udruge, „ona vjernička društva i pokreti vjernika laika koji žele dobiti odobrenje za svoj rad…“ te tako ostaje nejasno je li pojam udruga sinonim za društvo ili je pak samo riječ o slučajnom propustu.
- Premda naslov broja 182 glasi *Imenovanje duhovnika pojedinim društvima te biskupijskog koordinatora udruga i pokreta* u tekstu njegovih izjava stoji da će se biskup „u skladu s personalnim i drugim mogućnostima nastojati što prije udovoljavati potrebama i molbama pojedinih vjerničkih društava i pokreta da im se dodijeli svećenik kao duhovnik“ (IO 182) te se nastavlja da će se nastojati „osigurati i osobu koja će na planu biskupije usklađivati rad svih vjerničkih društava i pokreta“ (IO 182). Ostaju nejasni razlozi pojmovne neusklađenosti naslova i pripadajućih mu izjava, a prema tome i primjena samih izjava.
- U brojevima 184-190 sve se izjave odnose se na vjernička društva i pokrete, osim jedne: „poželjno je da vjerničke udruge i pokreti…“ (IO 188). Ostaje nejasno zašto su navedene udruge, a izostavljena vjernička društva.

- U okviru govora o ulogama župne ekumenske skupine izjavljuje se kako „veliki doprinos na tom planu mogu pružiti i vjernička društva te pokreti“ (IO 228). Ostaje nejasno zašto se ne spominju udruge.
- U nabrajanju obveza župnika u odnosu na naviještanje Božje riječi, posvećivanje i upravljanje navodi se „Župnik je obvezan: […] podupirati vjernička društva“ (IO 590). Ostaje nejasno zašto se izostavljaju udruge i pokreti.
- Premda se u broju 662 izjavljuje da *Biskupijski pastoralni centar* veže svoje programe uz smjernice i savjete *Biskupijskog pastoralnog vijeća,* u broju 664 se navodi da unutar *Vijeća* djeluje *Odbor za vjerničke udruge,* a u broju 671 da unutar *Centra* djeluje *Odjel za vjernička društva*. Ostaje nejasno zašto naziv *Odjela* nije pojmovno usklađen s nazivom *Odbora,* je li riječ o slučajnom propustu ili pak o sadržajno različitim područjima djelovanja.

Ovakva sinodska neujednačenost tipologije i terminologije, premda nije dobra, na neki način je očekivana iz više razloga. Raznolikost pojavnih oblika i samopercepcije samoudruženog djelovanja vjernika laika, koja se proteže od duhovnih pokreta, preko karizmatskih zajednica pa sve do u suvremenom svjetovnom smislu shvaćenih udruga, značajno otežava sveobuhvatan i sustavan pristup. Svjestan toga papa Benedikt XVI., još dok je bio kardinal Josef Ratzinger, upozorio je na potreban oprez pri svakom pokušaju tipologije, jer „Duh Sveti ima uvijek spremna iznenađenja“[326]. Također, ukupno sinodsko učenje, a prema tome i ono o samoudruženom djelovanju vjernika laika potrebno je promatrati i razumjeti unutar hrvatskog crkveno-teološkog govora. Kako u radovima hrvatskih teologa, tako isto i u dokumentima *Hrvatske biskupske konferencije* te nazivlju biskupijskih struktura u Hrvatskoj ne postoji jedinstvena tipologija i terminologija u odnosu na samoudruženo djelovanje vjernika laika. Na to su zasigurno utjecali i različiti prijevodi crkvenih dokumenata. U nastavku stoga donosimo pregled različitih tipologija i terminologija samoudruženog djelovanja vjernika laika u prijevodima crkvenih dokumenata na hrvatski jezik, u dokumentima *Hrvatske biskupske konferencije* i adresarima hrvatskih (nad)biskupija te u radovima hrvatskih teologa.

[326] Joseph RATZINGER, Crkveni pokreti i njihovo teološko mjesto, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije,* 127 (1999.) 4, 263.

3.2.3.2.1. Prijevodi crkvenih dokumenata na hrvatski jezik

Tipološkoj i terminološkoj neujednačenosti samoudruženog djelovanja vjernika laika u hrvatskom crkveno-teološkom govoru zasigurno su doprinijeli i neujednačeni prijevodi crkvenih dokumenta na hrvatski jezik. U nastavku donosimo pregled neujednačenih prijevoda izabranih crkvenih dokumenta. Dokumenti su poredani prema godini izdanja korištenog prijevoda na hrvatskom jeziku.

Postsinodalna apostolska pobudnica Ivana Pavla II. *Christifideles laici* (1988.). U hrvatskom izdanju iz 1990. godine prisutne su neujednačenosti u odnosu na prevođenje latinskih pojmova *consociatio, associatio, sodalitas i aggregatio*. U broju 29 pojmovi *associatio* i *aggregatio* prevode se s pojmom *društvo*, a *sodalitas* i *consociatio* s pojmom *udruženje*. Već u slijedećem broju (usp. CfL 30) pojam *aggregatio* prevodi se s *udruženje*.

Socijalna enciklika Pavla VI. *Octogesima adveniens* (1971.). U hrvatskom izdanju iz 1991. godine latinski pojam *consociatio* prevodi se s pojmom *udruženje* (usp. OA 11).

Socijalna enciklika Ivana Pavla II. *Centesimus annus* (1991.). U hrvatskom izdanju iz 1991. godine prisutne su neujednačenosti u odnosu na prevođenje latinskog pojma *consociatio*. U broju 1 prevodi se pojmom *udruženje,* a u brojevima 3 i 4 s *društvo*.

Dekret o apostolatu laika *Apostolicam actuositatem* Drugog vatikanskog sabora (1965.). Analizirana su dva hrvatska izdanja (1993. i 2008.). Njihovom usporedbom uočene su vrlo značajne razlike. Latinske pojmove *consociatio* (usp. AA 18-19) i *associatio* (usp. AA 15) starije izdanje prevodi s *udruženje*, a novo s *udruga*. Također, važno je istaknuti da Rudolf Brajičić u knjizi *Dekret o apostolatu svjetovnih vjernika Apostolicam actuositatem* (1990.) navedene latinske pojmove prevodi s *udruženje*[327].

***Zakonik kanonskog prava* (1983.), Ivan Pavao II. (proglasio).** U hrvatskom izdanju iz 1996. godine latinski pojmovi *consociatio* i *associatio* prevode se s pojmom *društvo* (usp. CIC, kanon 215; 325 §1; 677 §2).

***Kompendij socijalnog nauka Crkve* Papinskog vijeća „Iustitia et pax“ (2004.).** U hrvatskom izdanju iz 2005. godine talijanski pojam *aggregazione* prevodi se s pojmom *udruga* (usp. *Kompendij* 549).

[327] Usp. Rudolf BRAJIČIĆ, *Dekret o apostolatu svjetovnih vjernika. Apostolicam actuositatem*, Zagreb, 1990., 221.

Enciklika *Deus caritas est* Benedikta XVI. (2005.). Premda *Enciklika* ne progovara o samoudruženom djelovanju vjernika laika, ipak je značajna jer se u hrvatskom izdanju iz 2006. godine talijanski pojam *organizzazione* prevodi s *organizacija* (usp. DCE 31) – istim pojmom kojega *Sinoda* koristi na trećem sinodskom zasjedanju.

Socijalna enciklika *Caritas in veritate* Benedikta XVI. (2009.). Premda *Enciklika* ne progovara o samoudruženom djelovanju vjernika laika, ipak je značajna jer se u hrvatskom izdanju iz 2009. godine u govoru o udruženjima radnika talijanski pojam *organizzazione* prevodi s *udruženje* (usp. CinV 64).

Socijalna enciklika *Laudato si* pape Franje (2015.). Korišten je prijevod objavljen 2015. godine. Premda *Enciklika* ne progovara o samoudruženom djelovanju vjernika laika, ipak je značajna jer se u hrvatskom izdanju iz 2015. godine u govoru o udruženjima građana talijanski pojam *aggregazione* prevodi s *udruženje* (usp. LS 14).

Socijalna enciklika *Fratelli tutti* pape Franje (2020.). Korišten je prijevod objavljen 2020. godine. Premda *Enciklika* ne progovara o oblicima samoudruženog djelovanja vjernika laika, ipak je značajna jer se u hrvatskom izdanju iz 2020. godine talijanski pojmovi *aggregazione* i *organizzazione* prevode s *udruženje* (usp. FT 175).

Na temelju predstavljenog o izvornim tekstovima i prijevodima na hrvatski jezik dokumenata Crkve proizlazi: (1) U latinskim tekstovima na temelju kojih su izrađeni hrvatski prijevodi primjetna je neujednačena terminologija za samoudruženo djelovanje vjernika. Koriste se pojmovi: *consociatio*, *associatio*[328], *sodalitas*[329] i *aggregatio*[330] Najčešće korišten pojam je *consociatio, onis, f.* latinsko-hrvatski rječnici[331] prevode s pojmovima *udruženje* i *društvo*. (2) Hrvatski prijevodi dokumenata nabrojane latinske pojmove najčešće prevode pojmom *udruženje*, osim u: *Zakoniku kanonskog prava* u kojemu su uvijek prevedeni pojmom *društvo*, dekretu *Apostolicam actuositatem* (2008.) u kojemu su uvijek prevedeni pojmom

[328] Niti jedan dostupan latinsko-hrvatski rječnik ne prevodi pojam *associatio*. Latinsko-engleski on-line rječnici *Latdict* i *Glosbe* pojam *associatio, onis, f.* prevode s pojmovima *accompaniment, association, escort*. Usp. http://www.latin-dictionary.net/definition/5178/associatio-associationis (posjećeno 16. 2. 2022.); https://en.glosbe.com/la/en/associatio (posjećeno 16. 2. 2022.)

[329] *Sodalitas, atis, f.* – družba, društvo, bratovština (u religioznu svrhu), tajno udruživanje. Usp. Milan ŽEPIĆ, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Zagreb, 2000., str. 245.; Mirko DIVKOVIĆ, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Bjelovar, 2006., 989.

[330] Niti jedan dostupan tiskani latinsko-hrvatski rječnik ne prevodi pojam *Aggregatio, onis, f.* Latinsko-hrvatski on-line rječnik *Glosbe* pojam *Aggregatio, onis, f.* pojmovima: *skupina, sakupljanje, skup, okupljanje*. https://glosbe.com/la/hr/aggregatio?fbclid=IwAR2sYcjTqjHwy3fnJByusg6NDFXxO5yBuNlb69tb47sG-2-bUCVUGcFQlP0 (posjećeno 16. 2. 2022.)

[331] Usp. Milan ŽEPIĆ, *Latinsko-hrvatski rječnik*, 63.; Mirko DIVKOVIĆ, *Latinsko-hrvatski rječnik*, 236.

udruga, pobudnici *Christifideles laici* u kojoj se samo na nekim mjestima pojam *associatio* prevodi s pojmom *društvo* te enciklici *Centesimus annus* u kojoj se samo na nekim mjestima pojam *consociatio* prevodi s pojmom *društvo*. Važno je uočiti da hrvatski prijevod pobudnice *Christifideles laici* kada citira *Zakonik kanonskog prava* latinski pojam *consociatio* prevodi pojmom *udruženje* umjesto pojma *društvo* kojega koristi hrvatski prijevod *Zakonika*. Prema knjizi *Hrvatska kršćanska terminologija* (1976.) pojmovi: *društvo* istoznačnica je pojmovima *zajednica, skup* i *udruženje*, a koristi se za prevođenje crkveno-latinskog pojma *associatio* u smislu kanona 684 *Kodeksa kanonskog prava* (1917.)[332]; *udruga* istoznačnica je pojmovima *društvo* i *zajednica*, a koristi se za prevođenje latinskog pojma *pia unio* u smislu kanona 707 *Kodeksa kanonskog prava* (1917.)[333]. (3) U talijanskim tekstovima na temelju kojih su izrađeni hrvatski prijevodi primjetna je neujednačena terminologija za samoudruženo djelovanje kako vjernika laika tako isto i građana. Podjednako se koriste pojmovi: *aggregazione* i *organizzazione*. *Talijansko-hrvatski rječnik* (1991.) pojam *aggregazione, f.* prevodi s pojmovima *pridruženje* i *skupljanje*[334], a pojam *organizzazione, f.* s pojmovima *organizacija, uređenje, ustrojstvo, sastav* i *sklop*[335]. (4) Hrvatski prijevodi dokumenata oba talijanska pojma najčešće prevode s pojmom *udruženje*, osim u: enciklici *Deus caritas est* u kojoj se pojam *organizzazione* prevodi s pojmom *organizacija* te *Kompendiju socijalnog nauka Crkve* u kojemu se pojam *aggregazione* prevodi s pojmom udruga.

3.2.3.2.2. Dokumenti HBK i adresari hrvatskih (nad)biskupija

Dokumenti Hrvatske biskupske konferencije. U dokumentu *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*[336] (2002.) korišteni su pojmovi *udruga* i *pokret*. *Dokument* ne pojašnjavanja sadržaj i opseg navedenih pojmova, niti objašnjava u kakvom su odnosu. U dokumentu *Da vaša radost bude potpuna (Iv 15,11). Kateheza i rast u vjeri u današnjim okolnostima*[337] (2018.) korišteni su pojmovi *udruženje, udruga* i *pokret*. *Dokument* ne pojašnjava sadržaj i opseg navedenih pojmova, niti objašnjava u kakvom su odnosu. Problem

[332] Usp. Jeronim ŠETKA, *Hrvatska kršćanska terminologija*, Zagreb, 1976., 72.; „Hvale vrijedni su oni vjernici, koji pristupaju društvima“. BENEDIKT XV. (proglasio), Kodeks kanonskog prava, u: Matija BERLJAK (priredio i uvod napisao), *Kodeks kanonskog prava s izvorima 1917*., Zagreb, 2007., kanon 684.;
[333] Usp. Jeronim ŠETKA, *Hrvatska kršćanska terminologija*, 319.; „…da izvršuju neka nabožna pobožna ili dobrotvorna djela, zovu se pobožne udruge“. BENEDIKT XV. (proglasio), Kodeks kanonskog prava, kanon 707.
[334] Usp. Mirko DEANOVIĆ – Josip JERNEJ, *Talijansko-hrvatski rječnik*, Zagreb, 1991., 27.
[335] Usp. *Isto*, 623.
[336] Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*, Zagreb, 2002., 59; 63; 77; 92; 96; 112.
[337] Usp. *Kateheza i rast u vjeri u današnjim okolnostima*, 81; 126.

tipološke i terminološke neujednačenosti samoudruženog djelovanja vjernika laika u hrvatskom crkveno-teološkom govoru posredno je pokušao riješiti dokument *Za život svijeta. Pastoralne smjernice za apostolat vjernika laika u Crkvi i društvu u Hrvatskoj* (2012.). U broju 121 pod naslovom *Vjernička društva na biskupijskoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini* tvrdi se „od zajednica župnog karaktera potrebno je razlikovati oblike organiziranog djelovanja vjernika laika na biskupijskoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini koje kanonsko pravo naziva vjerničkim društvima (usp. ZKP, kann. 298-329), a drugdje se nazivaju i udrugama i ustanovama (AA, br. 18-22), dok se za neke ustalio i naziv pokreti“[338]. Premda se iz citirane tvrdnje ne može zaključiti da *Dokument* izričito ističe postojanje tipološke i terminološke neujednačenosti, ipak daje naslutiti kako su one prisutne te ih u naslovu korištenim pojmom *vjernička društva* posredno rješava. U istom broju *Dokument* dodaje „unutar ovih oblika okupljanja i djelovanja vjernici se povezuju na osnovi zajedničke karizme, a u skladu s pravilima i statutima dotične udruge ili pokreta koji su prepoznati i odobreni od nadležne crkvene vlasti“[339]. U tom smislu svi organizirani samoudruženi oblici vjernika laika koji su formalno ustanovljeni te prepoznati i odobreni od strane mjerodavne crkvene vlasti, a djeluju na biskupijskoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini nazivali bi se *vjerničkim društvima*. Ipak na taj je način samo djelomično riješen problem neujednačene tipologije i terminologije, jer je naglasak stavljen samo na ono samoudruženo djelovanje koje je ima formalno-pravno uređen crkveni status, a izostavljeno je bogatstvo svih onih oblika bez formalno uređenog crkvenog statusa.

Adresari hrvatskih (nad)biskupija. Analizom adresara smještenih na web stranicama hrvatskih (nad)biskupija utvrđeno korištenje slijedećeg nazivlja za (nad)biskupijske strukture koje skrbe za samoudruženog djelovanje vjernika laika: Zagrebačka nadbiskupija – *Ured za pokrete i udruge*[340]; Sisačka biskupija – *Pastoral crkvenih pokreta, zajednica i udruga*[341]; Varaždinska biskupija – *Ured za katoličke laičke udruge*[342]; Riječka nadbiskupija – *Povjerenstvo za katoličke laičke udruge*[343]; Đakovačko-osječka nadbiskupija – *Ured za vjernička društva*[344]. Iz predstavljenog proizlazi da: (1) među (nad)biskupijama ne postoji

[338] HRVATSKA BIKSUPSKA KONFERENCIJA, *Za život svijeta. Pastoralne smjernice za apostolat vjernika laika u Crkvi i društvu u Hrvatskoj*, Zagreb, 2012., 121.
[339] *Isto*, 121.
[340] Usp. https://www.zg-nadbiskupija.hr/hr/uredi-nds-a/ured-za-pokrete-i-udruge (posjećeno 16. 2. 2022.)
[341] Usp. https://www.biskupija-sisak.hr/index.php/tijela-biskukpije/pastoralcrkvenihpokretazajednicaiudruga (posjećeno 16. 2. 2022.)
[342] Usp. https://www.biskupija-varazdinska.hr/pastoral-i-djelatnosti/udruge/98 (posjećeno 16. 2 . 2022.)
[343] Usp. https://www.ri-nadbiskupija.hr/2021/povjerenstva/ (posjećeno 16. 2. 2022.)
[344] Usp. https://djos.hr/udruge-i-pokreti/ (posjećeno 16. 2. 2022.)

ujednačeno nazivlje za pastoralne strukture koje skrbe za samoudruženo djelovanje vjernika laika; (2) od ukupno pet promatranih (nad)biskupija njih četiri u svom nazivlju koristi pojam *udruga*, dvije samo pojam *udruga*, a dvije s pojmovima *pokret* i/ili *zajednica*; (3) jedna nadbiskupija koristi pojam *vjerničko društvo*.

3.2.3.2.3. Radovi hrvatskih teologa

Jedan od prvih hrvatskih teologa koji je uočio terminološku neujednačenost u govoru o samoudruženom djelovanju vjernika laika bio je Tomislav Ivančić. U svom radu *Evangelizacijska uloga kršćanskih bazičnih i drugih skupina* (1983.)[345] ističe kako ih neki „zovu bazičnim zajednicama, drugi molitvenim zajednicama, drugi opet spontanim skupinama, dok crkveni dokumenti govore o udruženjima, pokretima, skupinama, gibanjima i zajednicama“[346]. Prema Ivančiću, teološki najprikladniji pojam kojim bi se obuhvatilo svo bogatstvo samoudruženog djelovanja bio bi *kršćanske bazične skupine* ili *kršćanske vjerničke skupine*. Razlog tomu vidi u: pridjev *kršćanski* potreban je zbog razlikovanja od svjetovnih ili drugih religijskih skupina; imenica *skupina* bolje odgovara od imenice *zajednica*, jer je riječ o okupljanjima koja rijetko nose obilježje i elemente zajednica; krivo ih je nazivati molitvenima ili duhovnima, jer se s time ne obuhvaća svo njihov bogatstvo; te potrebno ih je nazivati bazičnim ili vjerničkim, jer je riječ o okupljanju vjernika ukoliko su narod Božji i jer je riječ o okupljanju na temelju sakramenata kršćanske inicijacije. U nastavku Ivančić sve kršćanske bazične skupine razvrstava s obzirom na njihov cilj u tri skupine: (1) kontemplativne, (2) aktivističke i (3) skupine srednjeg tipa – kontemplativno-aktivističke.

Socijalni etičar Stjepan Baloban u radu *Zajedništvo u različitosti – Autentična kršćanska zajednica* (1990.)[347] razvrstava duhovne pokrete u Crkvi u tri skupine: (1) uvezeni iz pojedinih crkava širom svijeta, „a koji pokušavaju uhvatiti korijenje u našoj domaćoj Crkvi. U ovu skupinu spadaju fokolarini, kursiljo, meditacije, karizmatici, neokatekumeni, bračni vikendi, svećenički marijanski pokret, pokret mladih iz Taizéa“[348]; (2) suvremeni duhovni pokreti nastali u Hrvatskoj, a čine ih „molitvene grupe i seminari za osnovno religijsko iskustvo“[349] te (3) klasična duhovna gibanja među koja se ubrajaju „mjesečne duhovne vježbe koje potječu od

[345] Usp. Tomislav IVANČIĆ, Evangelizacijska uloga kršćanskih bazičnih i drugih skupina, u: *Crkva u svijetu*, 18 (1983.) 1, 17-28.
[346] *Isto*, 18.
[347] Stjepan BALOBAN, Zajedništvo u različitosti – Autentična kršćanska zajednica, 79-94.
[348] *Isto*, 86.
[349] *Isto*, 87.

Ignacija Lojolskog".[350] U knjizi *Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve. Deseta obljetnica djelovanja (1998.-2008.)* (2008.)[351] premda se nedovoljno jasno koriste pojmovi[352] *pokret, zajednica, udruga* i *skupina*, čini se da je pojam *udruženje* korišten kao viši pojam koji obuhvaća pojmove *udruga, pokret* i *zajednica*[353]. Ostaje nejasno obuhvaća li on i pojam *skupina*.

U *Istraživanju vjerničkih laičkih udruženja* (2011.)[354] koje je provedeno na području Đakovačko–osječke nadbiskupije svi tada postojeći oblici samoudruženog djelovanja vjernika laika razvrstani su u četiri skupine: (1) vjernička laička udruženja (neformalna/formalna). Neformalna se odnose na sve oblike koji su organizacijski uređeni i imaju statut, ali nisu stekli pravnu osobnost na crkvenom i civilnom području, a formalna na sva ona koja su stekli pravnu osobnost na crkvenom, ali ne i na civilnom području; (2) katoličke udruge civilnog društva. Svi oblici samoudruženog djelovanja vjernika laika koji su stekli pravnu osobnost na civilnom području upisom u *Registar udruga* Republike Hrvatske, ali nisu stekli pravnu osobnost na crkvenom području; (3) vjernička laička udruženja koja su istovremeno i udruge civilnog društva. Svi oblici samoudruženog djelovanja vjernika laika koji su stekli pravnu osobnost na crkvenom području te pravnu osobnost na civilnom području; te (4) Ortaštvo, svi oni oblici koji nisu organizacijski uređeni, nemaju statut, niti su stekli pravnu osobnost na civilnom i crkvenom području.

Socijalni etičari Vladimir Dugalić i Igor Jakobfi u radu *Oživotvorenje dijaloške naravi socijalnog nauka Crkve. Iskustvo evangelizacijskog rada Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i za društvena pitanja Đakovačko-osječke nadbiskupije* (2021.)[355] istaknuli su kako niti u hrvatskoj teološkoj literaturi niti od strane samih vjernika laika koji se samoudružuju nije općeprihvaćen niti jedan pojam kojim bi se obuhvatila sva raznolikost samoorganiziranih

[350] *Isto*, 87.
[351] Usp. Stjepan BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Marijana KOMPES, *Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve Deseta obljetnica djelovanja (1998 – 2008.)*, Zagreb, 2008.
[352] Čini se da autori koriste, ali ne dovoljno precizno, podjelu korištenu u dokumentu *Christifideles laici*: „…današnje vrijeme koje je svjedok rađanja i bujanja mnogovrsnih oblika okupljanja: društava, skupina, zajednica i pokreta" CfL, 29.
[353] „broj pokreta, zajednica i udruga vjernika laika se povećavao"; „kad su predstavljena slijedeća vjernička društva, pokreti i skupine"; „mnoštvo udruga, pokreta i zajednica vjernika laika jedan su od dokaza da mjesna Crkva živi i djeluje. U tom djelovanju veliko područje rada je socijalna usmjerenost apostolata pojedinih udruženja vjernika laika"; „U širini apostolata svakog od izdvojenih pokreta, zajednica ili udruga jedna dio svakako pripada socijalnom djelovanju. Na taj način spomenuta laička vjernička udruženja mogu pridonositi…" Stjepan BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Marijana KOMPES, *Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve Deseta obljetnica djelovanja (1998 – 2008.)*, 21-22.
[354] Usp. Igor JAKOBFI, Imamo li svijest društvene odgovornosti?, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 1-2 (2011.), 27-41.
[355] Usp. Vladimir DUGALIĆ – Igor JAKOBFI, Oživotvorenje dijaloške naravi socijalnog nauka Crkve, 257-283.

oblika udruženog djelovanja vjernika laika. Autori u svrhu jednostavnosti korištenja predlažu i u radu koriste pojam *udruženja vjernika laika* (ili kraće *udruženja*) obuhvaćajući njime sve samoudružene oblike, od onih crkveno i/ili civilno neformalnih do crkveno i/ili civilno formalnih oblika o kojima govori *Zakonik kanonskoga prava* i *Zakon o udrugama*.

Pastoralni teolog Josip Baloban u radu *Crkveni pokreti u životu Crkve u Hrvatskoj* (2008.)[356] koristi podjelu vrlo sličnu S. Balobanovoj. Primjetno je da J. Baloban, u odnosu na S. Balobana koristi pojam *crkveni pokreti*. Važno je uočiti da autor ističući *neuralgične točke* između crkvenih pokreta i ostalih oblika samoudruženog djelovanja vjernika laika koristiti pojam *ostale laičke udruge*[357] dajući tako naslutiti da su i crkveni pokreti jedna vrsta laičkih udruga.

Pastoralni teolog Adolf Polegubić u knjizi *Stoljeće katoličkog laikata u Hrvatskoj* (2007.)[358] premda nedosljedno i nejasno koristi pojmove vjerničko društvo, pokret, skupina, udruženje i udruga ipak sve ih svodi pod *vjerničke organizacije*[359] te tako barem posredno predlaže zajednički pojam koji bi obuhvatio sve samoudružene oblike vjernika laika.

Pastoralni teolog Tomislav Markić u radu *Župa kao mjesto susreta i suradnje vjerničkih društava, crkvenih pokreta i župnih skupina* (2019.)[360] podijelio je sve oblike samoudruženog djelovanja vjernika laika na četiri skupine: (1) veliki međunarodni crkveni pokreti, poput Fokolarina, Kursilja, Obnove u Duhu Svetom, Marijine legije i sličnih te nekoliko nastalih u Hrvatskoj, poput Zajednice Molitva i Riječ i Injigo – program ignacijanskih duhovnih vježbi; (2) zajednice Neokatekumenskog puta koje su više put kršćanske inicijacije i potpunog prihvaćanja i životnog usvajanja milosti krštenja negoli crkveni pokret usporediv s nabrojanima u prvoj skupini; (3) vjerničke udruge, odnosno društva, koja se međusobno razlikuju prema ciljevima, članstvu, vjerničkom i društvenom poslanju te prema kanonskom statusu, poput profesionalnih udruga, obiteljskih, karitativnih, ekoloških, misijskih, molitvenih, duhovno-rekreativnih, medijskih, ekumenskih, kulturnih, političkih, udruga mladih, udruga koje promiču

[356] Usp. Josip BALOBAN, *Crkveni pokreti u životu Crkve u Hrvatskoj*, u: *Bogoslovska smotra*, 78 (2008) 2, 347-364.
[357] „Za sadašnji je trenutak Crkve u Hrvatskoj, dakako, neuralgična točka (ne) suradnja između crkvenih pokreta i ostalih laičkih udruga. U svakoj (nad)biskupiji tijekom posljednjih 17 godina demokracije stasale su i još uvijek niču tolike vjerničke laičke udruge koje, zajedno s postojećim crkvenim pokretima, čine bogatstvo hrvatske Crkve". *Isto*, 362.
[358] Adolf POLEGUBIĆ, *Stoljeće katoličkog laikata u Hrvatskoj*, Zagreb, 2007.
[359] Navodimo samo nekoliko primjera nedosljednosti koji su bez dodatnog tumačenja prisutni u jednom odlomku Knjige jedan pored drugoga: Vjerničke organizacije „su raznolike pa među njima i društava, pokreta i pojedinih skupina"; „U ovom poglavlju se govori i o drugim društvima i udrugama"; „Danas se sa sigurnošću može reći kako u Hrvatskoj djeluje više od 50 vjerničkih udruga"; „Upravo stoga što je većina laičkih udruženja u nas nova stvarnost" Usp. *Isto*, 95.
[360] Tomislav MARKIĆ, Župa kao mjesto susreta i suradnje vjerničkih društava, crkvenih pokreta i župnih skupina, u: *Bogoslovska smotra*, 89 (2019.) 1, 109-125.

dostojanstvo života od začeća do prirodne smrti te udruga za promicanje duhovnih zvanja; te (4) redovnički treći redovi.

U raspravu oko tipologije i terminologije samoudruženog djelovanja vjernika laika uključili su se i hrvatski crkveni pravnici.

Nikola Škalabrin u radu *Vjernička društva* (2001.)[361] tumačeći u svjetlu slobode udruživanja kanon 299 *Zakonika kanonskog prava,* tvrdi da se svi oblici samoudruženog djelovanja vjernika laika nazivaju *vjerničkim društvima*[362].

Slično se može posredno zaključiti i iz tvrdnje crkvenog pravnika Jure Brkana u knjizi *Obveze i prava vjernika laika* (2005.)[363] u kojoj autor tvrdi kako se događa da se za crkveno-pravni pojam vjerničko društvo u praksi upotrebljavaju različiti pojmovi poput bratstvo, pokret, skupina, zajednica, udruga, put i slično[364].

Nastavno na tu tvrdnju Mato Mićan, u radu *Vjernička društva i volonterstvo u svjetlu Zakonika kanonskog prava* (2007.)[365], upozorava s jedne strane da svođenjem crkveno-pravnog pojma *vjerničko društvo* pod svjetovni pojam udruge „ne bismo bili vjerni Zakoniku kanonskoga prava u kojem je prisutan naziv vjerničko društvo“[366] te s druge strane da ne bi bilo dobro „potpuno iskorijeni taj naziv, barem ne u crkvenom zakonodavstvu, jer postoji opasnost da vjernička društva svedemo samo pod svjetovni naziv udruge“[367]. Tumačeći u nastavku kanon 299 *Zakonika kanonskog prava,*[368] u svjetlu mogućnosti da postoje formalno-pravnom smislu formalno pravno uređeni i formalno pravno neuređeni oblici samoudruženog djelovanja vjernika laika, autor predlaže, već prethodno na *Sinodi* prisutnu, podjelu: (1) činjenična društva, posve privatna, osnovana isključivo na slobodnoj inicijativi vjernika i lišena bilo kakvog priznanja od strane crkvene vlasti; (2) privatna društva koja su samo priznata formalnim ili uključnim aktom; te (3) privatna društva koja su stekla pravnu osobnost s posebnom upravnom

[361] Usp. Nikola ŠKALABRIN, Vjernička društva, u: *Pravni vjesnik* 17 (2001.) 1-2, 179-192.
[362] „vjernici mogu osnivati vlastita društva i bez ikakvog odobrenja od strane crkvenog autoriteta“; te nastavlja „takvo društvo, lišeno priznanja od strane Crkve, ne bi imalo u novom kanonskom uređenju nikakav crkveni karakter i bilo bi posve privatno ili neformalno društvo“ *Isto,* 182.
[363] Usp. Jure BRKAN, *Obveze i prava vjernika laika*, Split, 2005.
[364] Usp. *Isto,* 127.
[365] Usp. Mato MIĆAN, Vjernička društva i volonterstvo u svjetlu Zakonika kanonskoga prava, u: 15 (2007.) 1, 154-171.
[366] *Isto,* 162.
[367] *Isto,* 162.
[368] „Vjernici mogu slobodno, sklopivši između sebe privatni ugovor, osnivati društva da bi se postigle svrhe o kojima se govori u kan. 298, § 1, uz obdržavanje propisa kan. 301, § 1“; § 2. „Takva društva, premda ih crkvena vlast hvali ili preporučuje, nazivaju se privatna društva“; § 3. „U Crkvi se ne priznaje nijedno privatno vjerničko društvo, osim ako je mjerodavna vlast pregledala njegov statut“. CIC, kanon 299 § 1.

odredbom. Mićan uočava kako se u posljednje vrijeme pojavljuju i civilne udruge u kojima su značajno prisutni vjernici laici, ali koje ne mogu ili ne žele postati vjerničko društvo. Takve udruge ukoliko su blisko povezane sa Crkvom te djeluju u skladu s njezinim učenjem na sebi vlastit način sudjeluju u crkvenom životu i poslanju. Crkva u odnosu na njih treba biti otvorena za dijalog i suradnju.

Klara Ćavar u radu *Kanonska konfiguracija crkvenih pokreta* (2011.)[369] razlikuje tri vrste pokreta: (1) laičke, članovi su im samo vjernici laici, koji svoj laički poziv u svijetu žive na dublji način; (2) duhovne, članovi mogu biti laici, klerici i redovnici koji žele živjeti dubljim duhovnim životom. U ovi skupinu ulaze i oni pokreti koje *Zakonik kanonskog prava* naziva trećim redovima; te (3) crkvene. Pojam *crkveni* odnosi se na činjenicu da takvi pokreti predstavljaju čitav Božji narod. Vrlo često nisu formalno ustanovljeni. Nastaju spontanim pristajanjem i udruživanjem oko neke karizme ili specifičnog načina kršćanskog života i rastu neformalnim pristupanjem novih članova. Kao takvi izmiču sveobuhvatnom definiranju. U kanonskom smislu prve dvije vrste pokreta se mogu bez većih poteškoća definirati kao vjernička društva, dok je kod treće vrste to daleko teže zbog često puta naglašene neformalnosti.

Ratko Radišić u radu *Društva s posebnim profilima* (2011.)[370] u kategoriju *vjernička društva* uvrštava: (1) treće redove; (2) društva posvećenih osoba; (3) bratovštine; (4) zajednice; te (5) neformalna društva. Od navedenih poseban status imaju neformalna. Riječ je o svim onim samoudruženim oblicima koji objektivno postoje, ali u odnosu na *Zakonik kanonskog prava* čine značajnu iznimku zbog svoje neformalnosti, koja se očituje kroz spontani nastanak, nepostojanje statuta i nedefiniranog trajanja. Autor ističe kako nastanak i postojanje takvih skupina, premda nemaju crkveno pravnu osobnost, nije ni na koji način ograničen *Zakonikom kanonskog prava*. U tom smislu takvim se skupinama ne može oduzeti dimenzija crkvenosti ukoliko djeluju u skladu s pozivom i poslanjem Kristovih vjernika, prihvaćaju svrhe o kojima se govori u kanonu 298 § 1 te čuvaju zajedništvo s Crkvom.

Važan doprinos raspravi o načinu razvoja te poticaj samom razvoju samoudruženog djelovanja vjernika laika dao je *Zbor hrvatskih vjernika laika* održan u Zgrebu 1992. godine. Na *Zboru* se između ostalog promišljalo o tipologiji i u skladu s tadašnjim pastoralnim

[369] Usp. Klara ČAVAR, Kanonska konfiguracija crkvenih pokreta, u: Josip ŠALKOVIĆ (ur.), *Vjernici, društva, pokreti. Zbornik radova IV. međunarodnog znanstvenog simpozija crkvenih pravnika u Zagrebu. 29.-30. listopada 2010.*, Zagreb, 2011., 157-174.
[370] Usp. Ratko RADIŠIĆ, Društva s posebnim profilima, u: Josip ŠALKOVIĆ (ur.), *Vjernici, društva, pokreti. Zbornik radova IV. međunarodnog znanstvenog simpozija crkvenih pravnika u Zagrebu. 29.-30. listopada 2010.*, Zagreb, 2011., 133-155.

prilikama u Hrvatskoj najprikladnijim modelima organiziranog javnog djelovanja laika. Posebno treba istaknuti dva rada.

Željko Mardešić u radu pod naslovom *Tipovi laičkog okupljanja*[371] sve oblike laičkog udruživanja raspodijelio je u četiri tipa: (1) župna zajednica; (2) bazične skupine teologije oslobođenja; (3) skupine radikalne kristijanizacije svijeta; te (4) skupine radikalne osobne kristijanizacije.

Drago Šimundža u radu *Novo doba katoličkih vjerničkih organizacija* progovara o mogućnostima i poteškoćama ustanovljenja i djelovanja privatnih i javnih vjerničkih društava te predlaže javna kao u tadašnjim pastoralnim okolnostima u Hrvatskoj prikladniji model organiziranog javnog djelovanja laika[372]. Premda se na *Zboru* nije promišljalo o terminologiji samoudruženog djelovanja vjernika laika, u samim radovima te u radovima međusobno primjetne su terminološke neujednačenosti[373]. Dva najčešće korištena pojma su *udruženje* i *organizacije*.

Iz svega predstavljenog o neujednačenoj tipologiji i terminologiji samoudruženog djelovanja vjernika laika u radovima hrvatskih teologa proizlazi slijedeće: (1) Samoudruženo djelovanje vjernika laika u Hrvatskoj postupno se razvijalo od *Drugog vatikanskog sabora* do danas. Isprva su nastajali različiti pokreti u okviru kojih je naglasak bio na osobnoj duhovnoj obnovi koja zahvaća čitav život pojedinca. Nakon demokratskih promjena sve se više razvijaju, u suvremeno civilnom smislu, udruge socijalnog i karitativnog karaktera koje žele aktivno sudjelovati u rješavanju gorućih socijalnih i humanitarnih pitanja u društvu. Kako je tekao razvoj samoudruženog djelovanja vjernika laika tako se isto razvijao govor i pristup hrvatskih teologa. (2) Do sada razvijene tipologije blisko su povezane s teološkim interesom/pristupom pojedinih autora. Pastoralni i socijalno-etički pristupi naglasak stavljaju na pojavne oblike i djelatnosti, a crkveno-pravni na formalnu uređenost i crkveno-pravi status; (2) Terminologija korištena u pastoralnom i socijalno-etičkom pristupu je vrlo neujednačena, a što je u određenoj mjeri i očekivano, jer oba samoudruženo djelovanje primarno promatraju u njegovom pojavnom i djelatnom smislu. Najčešće korišteni pojmovi su *udruženje, udruga i pokret*. (3)

[371] Usp. Željko Mardešić, *Tipovi laičkog okupljanja*, u: VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, Stjepan BALOBAN (ur.), *Zbor hrvatskih vjernika laika Zagreb, 16.-18. listopada 1992. Obnoviti lice zemlje*, Zagreb, 1993., 138-143.
[372] Usp. Drago Šimundža, Novo doba katoličkih vjerničkih organizacija, u: *Isto*, 121-137.
[373] Usp. *Isto*, 48-49, 67-68, 121-143, 217-222, 236.

Terminologija korištena u crkveno-pravnom pristupu je ujednačena. Svi samoudruženi oblici djelovanja vjernika laika nazivaju se vjerničkim društvima u smislu *Zakonika kanonskog prava*.

3.2.3.2.4. Moguća rješenja

Na temelju svega rečenog o hrvatskom crkveno-teološkom govoru o samoudruženom djelovanju vjernika laika proizlazi da su tri najčešće upotrebljavana pojma *udruženje*, *udruga* i *pokret*. Moguće je prepoznati tri razdoblja u njihovoj upotrebi: (1) razdoblje upotrebe pojmova *udruženje* i *pokret*, često kao dva različita pojma. Pojam *udruženje* za udruženost oko specifičnih djelatnosti i svrha, a pojam *pokret* za okupljenost oko specifičnog intenzivnijeg stila kršćanskog življenja; (2) razdoblje pojave pojma *udruga* u kojem su se *udruga* i *udruženje* često koristili kao istoznačnice, a *pokret* često kao različit od njih; (3) razdoblje u kojemu se pojavljuje razdvajanje pojmova *udruga* i *udruženje*. Pojam *udruženje* češće se koristi u općenitom govoru o samoudruženom djelovanju vjernika laika, a *udruga* za formalno-pravno uređeno djelovanje. Unatoč tomu što se mogu nazrijeti određena pojedinačna obilježja i međusobne različitosti između sva tri pojma, ipak se pokazuje da su bez precizno definiranog sadržaja i opsega te je vrlo često neujednačena, neprecizna i nejasna njihova upotreba.

Pomoć u boljem razumijevanju i razlikovanju između pojmova *udruženje* i *udruga* mogu u određenoj mjeri pružiti i suvremeni rječnici hrvatskog jezika. Prema *Rječniku hrvatskog jezika*[374] (1999.) i *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku*[375] (2002.), pojam *udruženje* ima dva značenja: (1) veći broj osoba udružen radi zajedničkog posla ili cilja te (2) organizacija. Prema istim rječnicima pojam *udruga* je službeni neologizam za pojmove *udruženje* i *društvo*. Prema *Rječniku sinonima hrvatskog jezika*[376] (2008.) sinonimi pojma *udruga* su *društvo*, *organizacija, zajednica, asocijacija* i slični pojmovi koji naglašavaju organizacijsku strukturiranost. Kao posljednji sinonim pojma *udruga, Rječnik* navodi pojam *udruženje* kao neformalni vid udruženosti. Prema *Velikom rječniku hrvatskog standardnog jezika*[377] (2015.) pojam *udruženje* odnosi se na veći broj osoba udružen radi zajedničkog posla ili cilja, a *udruga* na interesnu zajednicu ili političku organizaciju ograničenog djelovanja te proizvođačko ili obrtničko društvo osnovano radi ostvarivanja zajedničkih pogodnosti u poslu.

[374] Usp. Vladimir ANIĆ, *Rječnik hrvatskog jezika*, Zagreb, 1998., 1233.
[375] Usp. Ranko MATASOVIĆ – Ljiljana JOJIĆ, *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, 2002., 1371.
[376] Usp. Ljiljana ŠARIĆ - Wiebke WITTSCHEN, *Rječnik sinonima hrvatskog jezika*, Zagreb, 2008., 489.
[377] Usp. SKUPINA AUTORA, *Veliki rječnik hrvatskog standardnog jezika*, Zagreb, 2015., 1599.

Uvažavajući, unatoč svim neujednačenostima, sve do sada rečeno o tipologiji samoudruženog djelovanja vjernika laika, a u svrhu preciznijeg i razumljivijeg, a prema i tome evangelizacijski plodonosnijeg ostvarenja sinodskih zahtjeva, u nastavku rada ćemo sve samoudružene oblike podijeliti na dvije skupine: crkvene i ne-crkvene. Podjelu primarno temeljimo na formalno-pravnoj uređenosti/neuređenosti. Status uređenosti, napose crkvena uređenost, premda jest važno obilježje samoudruženog djelovanja, nije isključivo. Samoudruženo djelovanje ne može biti nešto treće osim da je uređeno ili neuređeno te je u tom smislu status uređenosti, u odnosu na sva druga bitna obilježja, pogodan kriterij za podjelu samoudruženog djelovanja. U kategoriju crkvenih samoudruženih oblika ubrajamo: (1) bez crkvene i civilne uređenosti; (2) crkveno uređene, ali bez civilne uređenosti; te (3) crkveno i civilno uređene. U kategoriju ne-crkvenih samoudruženih oblika vjernika laika ubrajamo sve one oblike koji su civilno uređeni, ali bez crkvene uređenosti te laici čine njihov najveći dio članstva, blisko su povezani sa Crkvom i svoje djelatnosti temelje na načelima socijalnog nauka Crkve.

Uvažavajući, unatoč svim neujednačenostima, sve do sada rečeno o terminologiji samoudruženog djelovanja vjernika laika te prethodno zadanoj tipologiji, a u svrhu preciznijeg i razumljivijeg, a prema tome evangelizacijski plodonosnijeg ostvarenja sinodskih zahtjeva u nastavku rada koristit ćemo slijedeće pojmove: (1) *laičko udruženje* (kraće *udruženje*) kao opći pojam koji obuhvaća sve samoudružene oblike od crkveno/civilno neuređenih do crkveno uređenih; (2) *laička udruga* (kraće *udruga*) za sve samoudružene oblike koji su: (a) crkveno uređeni, ali bez civilne uređenosti; te (b) i crkveno i civilno uređeni; (3) *neformalno laičko udruženje* (kraće *neformalno udruženje*) za sve samoudružene oblike koji su i crkveno i civilno neuređeni; te (4) *civilne udruge bliske Katoličkoj Crkvi* (kraće *civilne udruge*) za sve udruge civilnog društva koje su civilno uređene i bliske su Katoličkoj Crkvi, ali odbijaju se poistovjetiti s laičkim udruženjima.

Na temelju prethodno predstavljenog o neujednačenoj tipologiji i terminologiji u *Izjavama i odlukama* te upravo predložene tipologije i terminologije, proizlazi da se pojam *laička udruga* može primijeniti na svaki onaj oblik samoudruženog djelovanja koji *Izjave i odluke* nazivaju *društvo* ili *udruga*. Zbog sinodske nepreciznosti ostaje nejasno smatra li se u *Izjavama i odlukama* da su pokreti formalno pravo uređeni ili ne te se na njih ne može sa sigurnošću primijeniti jedan od pojmova *laička udruga* ili *neformalno laičko udruženje*. Zbog toga ćemo u predstavljanju sinodskih zahtjeva za obnovom koristit opći pojam *laičko udruženje* s kojim

ćemo obuhvatiti sve oblike samoudruženog djelovanja laika koje *Izjave i odluke* nazivaju *društva*, *udruge* i *pokreti*.

3.2.3.3. Socijalni nauk Crkve kao bitan sadržaj i sredstvo obnove laičkih udruženja

Sinodske *Izjave i odluke* su u trećem poglavlju *Evangelizacijska prisutnost i djelovanje Crkve u društvenom životu* u svjetlu prethodno predstavljenih antropoloških i ekleziooloških obilježja izradile nacrt obnove postojećih te ispravnog oblikovanja budućih laičkih udruženja u odnosu na njihovo poslanje, organizacijsku uređenost i suradnju. Riječ je o skupu preciznih praktičnih smjernica za usklađivanje i integraciju samoudruženog djelovanja vjernika laika u ukupno poslanje mjesne Crkve, a napose na području evangelizacije društvene sredine.

Društvena sredina kao mjesto poslanja laičkih udruženja. Tijekom čitavog sinodskog procesa Crkva đakovačka i srijemska posebnu je pozornost posvetila laičkim udruženjima kao bitnim i neizostavnim čimbenicima u ukupnom evangelizacijskom poslanju mjesne Crkve. Ipak važno je istaknuti kako se sinodsko učenje o udruženjima sadržano u *Izjavama i odlukama* razvijalo postupno u odnosu na njihova bitna obilježja i konkretna područja djelovanja. Kako je Crkva đakovačka i srijemska tijekom sinodskog procesa postajala sve svjesnija poteškoća i ograničenja povezanih sa udruženjima, a mjesna crkvena javnost zainteresiranija za socijalni nauk Crkve tako se i oblikovalo učenje o socijalno-evangelizacijskoj ulozi udruženja i smjernicama po kojima ih je potrebno obnoviti. Sinodsko učenje o njihovim obilježjima i područjima poslanja ipak nije u *Izjavama i odlukama* sustavno razrađeno niti je neposredno izrečeno. To međutim ne znači da im nije posvećena dovoljna pozornost, već upravo suprotno. Sinodske *Izjave i odluke* su pastoralno usmjerene te zbog toga nije ni za očekivati da će obilježjima i područjima poslanja udruženja pristupiti na sustavan način. Ona, premda se češće pretpostavljaju nego što su izričito izrečena, ipak su sastavni dio sinodskog učenja i kao takva pastoralno obvezujuća i prema tome sastavni dio smjernica prema kojima treba obnoviti laička udruženja. U nastavku donosimo pregled najznačajnijih izjava i odluka koje ukazuju na obilježja i područja poslanja laičkih udruženja.

Pozicioniranjem smjernica za obnovom laičkih udruženja unutar trećeg poglavlja *Evangelizacijska prisutnost i djelovanje Crkve u društvenom životu* posredno je istaknuto kako je bitno obilježje njihova poslanja evangelizacija socijalnog na području društvenog života.

Izjava koja upućuje da je bitno obilježje poslanja laičkih udruženja trajna evangelizacijska aktualnost, to jest usklađenost sa aktualnim pastoralnim potrebama: „U statutu treba biti određen način djelovanja, vodeći računa o potrebi ili koristi vremena“ (IO 177).

Izjava koja upućuje da su laička udruženja prostori poslanja vjernika laika u svjedočenju kršćanskih vrijednosti općenito, a napose na području duhovnog, odgojnog, karitativnog, socijalnog i kulturnog rada: „Druga biskupijska sinoda prepoznala je snagu i zauzetost članova laičkih udruga i pokreta vjernika laika na planu svjedočenja kršćanskih vrijednosti te duhovnog, odgojnog, karitativnog, socijalnog i kulturnog rada“ (IO 176).

Izjave i odluka koje upućuju da su područja poslanja laičkih udruženja politika, gospodarstvo, zdravstvo, odgoj, obrazovanje i kultura: „Potičemo ih da svoj rad predstavljaju i kao društveno koristan“ (IO 179) te pripadajuća joj odluka „Poželjno je da vjerničke udruge i pokreti svoj rad predstavljaju i kao društveno koristan“ (IO 188); „Posebna je zadaća prezbitera i teologa upoznavati ostale vjernike s tom njihovom odgovornošću, […], ukazujući na važnost koju imaju njihove udruge i organizacije, kako na planu apostolata, tako i na razini socijalnog zalaganja te evangelizacije društvene javnosti u cjelini“ (IO 171); „Kroz međusobnu povezanost i suradnju lakše će se uključivati i u društvena i kulturna zbivanja te se afirmirati i kao subjekt društvenog života“ (IO 179); „Na pomoć će im u tome biti i biskupijski Centar za socijalna i društvena pitanja, posebno […] na području zdravstva, odgoja i školstva, politike, kulture i gospodarstva“ (IO 179).

Izjave koje upućuju da je područje poslanja laičkih udruženja rast u vjeri njihovih članova, a socijalni nauk Crkve bitan sadržaj vjerske formacije: „Crkva đakovačka i srijemska želi da se socijalni nauk Crkve uvede […] u formaciju unutar vjerničkih društava“ (IO 171); „Na taj će način pridonositi dodatnoj stručnoj, pastoralnoj i duhovnoj izgradnji svojih članova“ (IO 181).

Izjave koje upućuju da u aktualnim pastoralnim prilikama laička udruženja posebnu skrb trebaju posvetiti: promicanju prava bračnog i obiteljskog života u civilnoj javnosti, „Katolička vjernička društva i pokreti te druge institucije pozvani su kritički pratiti, u javnost iznositi i boriti se protiv svake povrede braka i obitelji te prava na odgoj djece (IO 53); kršćanskom odgoju i angažmanu mladih, „Kroz Drugu biskupijsku sinodu i pastoralni rad dozrela je i svijest o potrebi promicanja udruživanja mladih te poduzimanja koraka za osnivanje biskupijske udruge mladih (IO 68); duhovnoj izgradnji djelatnika u zdravstvu i skrbi za stare i nemoćne, „U suradnji s već postojećim katoličkim strukovnim udrugama liječnika te medicinskih sestara i bolničara organizirati prikladnu duhovnu formaciju na biskupijskoj razini za medicinsko

osoblje, za djelatnike u staračkim domovima i hospicijske djelatnike“ (IO 77); skrbi za stare i nemoćne „Crkva Đakovačka i srijemska potiče i podržava osnutak klubova i specifičnih udruga treće životne dobi“ (IO 88); crkveno i vjersko rubnima, „Svjesna da je postojanje crkveno i vjerski 'rubnih' vjernika dijelom posljedica i njezina neadekvatnog i konkretnom čovjeku neprilagođenog djelovanja, Crkva Đakovačka i srijemska želi […] te preko udruga […] odlučnije uzimati u obzir životnu stvarnost svakoga čovjeka, pokazivati razumijevanje za njega te mu, na njemu prilagođen način, naviještati radosnu vijest“ (IO 100); izgradnji župnih zajednica, „Župnici i drugi pastoralni djelatnici pozvani su članove vjerničkih društava i pokreta uključivati u pastoralne strukture dijaloga i suodgovornosti u župi“ (IO 180) isto tako mogućnosti doprinosa laičkih udruženja „treba koristiti u župnom pastoralnom djelovanju“ (IO 180); ekumenskim nastojanjima, „Poželjno je da se u župnim zajednicama, […] ustroji župna ekumenska skupina. […] Veliki doprinos na tom planu mogu pružiti i vjernička društva te pokreti“ (IO 228); promicanju kulture slobodne nedjelje u civilnoj javnosti, „Svi su vjernici zato pozvani, […], a osobito udruženim snagama, promicati značenje i vrijednost slobodne nedjelje za dobrobit čovjeka, obitelji i čitavoga društva“ (IO 337).

Iz predstavljenih izjava i jedne odluke sadržanih u sinodskim *Izjavama i odlukama* proizlazi da pri obnovi postojećih i osnivanju novih laičkih udruženja treba imati u vidu: (1) da su bitna obilježja njihovog poslanja trajna evangelizacijska aktualnost koja ih u promjenjivosti pastoralnih prilika čini prikladnim prostorima za evangelizaciju svojih članova i društvene sredine; (2) da se njihovo poslanje prostire od duhovne izgradnje i odgoja kako svojih članova tako isto i drugih vjernika, pa sve do karitativnog, socijalnog i kulturnog rada; (3) da je socijalni nauk Crkve bitan sadržaj formacije njihovih članova; (4) da je bitna zadaća u njihovom evangelizacijskom poslanju oživotvorenje socijalnog nauka Crkve na području politike, gospodarstva, zdravstva, odgoja, obrazovanja i kulture (5) da aktualne pastoralne prilike zahtijevaju da laička udruženja posebnu pozornost posvete slijedećim konkretnim djelatnostima: zaštiti i skrbi bračnog i obiteljskog života u civilnoj javnosti, kršćanskom odgoju i angažmanu mladih, duhovnoj izgradnji djelatnika u zdravstvu i skrbi za stare i nemoćne, skrbi za stare i nemoćne, evangelizaciji crkveno i vjersko rubnih, izgradnji župnih zajednica, ekumenskim nastojanjima te promicanju kulture slobodne nedjelje; (6) da su sva nabrojana područja neposredno povezana s razumijevanjem i življenjem vjere pod socijalnim vidom, a prema tome i sa zahtjevima za poukom, odgojem i napose oživotvorenjem socijalnog nauka Crkve.

Organizacijska uređenost. Svjesna značaja uređenosti te crkvenog i društvenog legitimiteta u evangelizacijskom poslanju *Sinoda* je u nacrtu obnove laičkih udruženja stavila snažan naglasak na njihovu organizacijsku uređenost. U broju 177 *Izjave i odluke* u odnosu na postojeća i buduća laička udruženja: (1) nalažu da se sva „potrude urediti svoj crkveno-pravni i društveni status"; (2) izričito zahtijevaju da „moraju imati vlastiti statut kojim je utvrđena svrha društva ili društvena zadaća, sjedište, upravljanje i uvjeti potrebni za učlanjenje" (3) opominju kako je uputno „da statuti društva budu sastavljeni u obliku koji je i svjetovno valjan, tj. uz potpuno održavanje državnih odredaba, tako da bi mogli postići i državne učinke"; te (4) donose vrlo precizne upute kako sadržaj navedenih zahtjeva konkretno u statute ugraditi.

Svaki statut treba sadržavati odredbe o (usp. IO 177): (1) naravi, karakteru, svrhama, duhu i duhovnosti udruženja; (2) strukturi upravljanja udruženjem; (3) upravljanju dobrima udruženja; (4) odnosima s ustanovama posvećenoga života (ukoliko je primjenjivo); (5) sastavu, učlanjenju i otpuštanju, obvezama i pravima te stegovnoj odgovornosti članova i stanjem članova; (6) položaju nekatolika koji su eventualno privrženi udruženju te (7) načinu djelovanja, vodeći računa o potrebi ili koristi vremena. Premda je o posljednjem, šestom zahtjevu već je bilo govora u određivanju obilježja i područja poslanja, ovdje je važno samo nadodati da evangelizacijska aktualnost dobiva dodatno na značaju, jer se zahtjeva njezina institucionalna uređenost po kojoj se želi sustavno urediti obvezu trajnog usklađivanja djelatnosti udruženja s promjenjivim pastoralnim prilikama.

Zahtjevi za postojanjem i uređenošću statuta te opomene o važnosti stjecanja crkvene i civilne formalno-pravne uređenosti nisu tek sekundarni i izvana nepotrebno nametnuti ograničavajući zahtjevi. Mjerodavnost crkvene i civilne vlasti nije tek puko i bezrazložno uplitanje u pravo na slobodu samoudruživanja. Njihova zadaća nije sputavati kreativnost i inovativnost, već u skladu s vlastitim područjem mjerodavnosti pružati potporu i vršiti nadzor. U odnosu na dobro Crkve, procjenjujući je li određeno udruženje u skladu sa zahtjevima za ostvarenjem zajedništva vjere i poslanja, a u odnosu na dobro društva, procjenjujući je li određeno udruženje u skladu s društveno legitimnim i korisnim ciljevima. Obje razine vlasti ne samo da ne ograničavaju slobodu udruživanja, već joj ponajprije omogućuju da bude autentična i odgovorna u odnosu na crkveno/građansko zajedništvo i izgradnju općeg dobra. Nepokolebljiva ustrajnost u neformalnoj samoudruženosti premda je legitimno pravo, istovremeno je i ozbiljan pokazatelj nedostatka svijesti članova udruženja o zahtjevima za ostvarenje punog crkvenog zajedništva, a prema tome i njihove necjelovite evangeliziranosti koja zahtjeva veliku pastoralnu strpljivost od strane mjerodavne crkvene vlasti.

Suradnja. Svjesna važnosti izgradnje crkvenog zajedništva i njegove uloge u evangelizacijskom poslanju *Sinoda* je u *Izjavama i odlukama* pozvala udruženja da se oslobađaju „duha zatvaranja i povlačenja te elitističkog izdvajanja“ […] i „otvaraju za suradnju u župnim zajednicama, za međusobno povezivanje i suradnju te za suradnju s društvenim institucijama brige za čovjeka“ (IO 179). U svjetlu tog poziva *Izjave i odluka* su u nacrtu obnove laičkih udruženja stavile snažan naglasak na zahtjeve za njihovom suradnjom, na crkvenom području s ostalim članovima i strukturama mjesne Crkve te na civilnom području s društvenim organizacijama i ustanovama.

U odnosu na suradnju na crkvenom području svi uključeni se trebaju ravnati načelom da je svima „mjera u međusobnim odnosima ljubav za Kristovo djelo te međusobno crkveno zajedništvo i suradnja“ (IO 183). U tom smislu, s jedne strane od laičkih udruženja se očekuje da, u odnosu na ostale članove i strukture mjesne Crkve, svoj doprinos u suradnji temelje na zalaganju oko cjelovitog dobra Crkve te na otklonu od apsolutiziranja vlastite karizme kao isključivog vida kršćanskog življenja (usp. IO 183). S druge strane svi pastoralni djelatnici i pastoralne strukture pozvani su poticati i podržavati osnivanje laičkih udruženja te „promicati njihovo djelovanje na načelima socijalnog nauka Crkve“ (IO 186). Suradnju na civilnom području laičkih udruženja trebaju temeljiti na svijesti da svoj rad trebaju predstavljati i kao društveno koristan kako bi se afirmirala kao subjekti društva (usp. IO 179; 188). U nastavku donosimo pregled sinodskih zahtjeva za suradnjom na oba područja.

Samo se dva broja *Izjava i odluka* neposredno obraćaju, i to vrlo općenito i sadržajno slično, laičkim udruženjima progovarajući o subjektima suradnje, suradničkim zadaćama i svrhama suradnje na civilnom području: „Potičemo ih da […] se povezuju i surađuju sa srodnim udrugama te ustanovama civilnog društva. Kroz međusobnu povezanost i suradnju lakše će se uključivati i u društvena i kulturna zbivanja“ (IO 179); „Poželjno je da […] se povezuju i surađuju i sa srodnim udrugama te ustanovama civilnog društva“ (IO 188). Premda je riječ o samo dvije vrlo općenite smjernice to ipak ne umanjuje njihov značaj. *Sinoda* možda drugačije nije ni mogla nego izraziti općenit poticaj i želju za suradnjom čiji konkretni oblici i sadržaj u značajnoj mjeri ovise o specifičnim područjima djelovanja udruženja i osobnim sklonostima njihovih članova.

Šest brojeva *Izjava i odluka* neposredno se obraćaju laičkim udruženjima progovarajući o subjektima suradnje, suradničkim zadaćama i svrhama suradnje na crkvenom području. Riječ je o slijedećim očekivanjima u odnosu na: prezbitere/župnike trebaju izraziti poštovanje prema njihovoj pastirskoj službi (usp. IO 183); župne zajednice trebaju izraziti spremnost na suradnju

i međusobno povezivanje (usp. IO 187); ostala udruženja trebaju izraziti spremnost na povezivanje i suradnju (usp. IO 188); pastoralna nastojanja oko novih svećeničkih i redovničkih zvanja trebaju u njih biti aktivno uključena svojom zajedničkom molitvom (usp. IO 319; 329); formativne programe organizirane od strane drugih pastoralnih struktura trebaju u njima prepoznati formacijsku vrijednost za svoje članove te prigodu za promicanje međusobnog povezivanja, izmjenu iskustava i suradnju na dobrobit šire crkvene i društvene zajednice (usp. IO 181); članovi udruženja trebaju preuzeti ulogu pratitelja katekumena i ulogu vjerničke zajednice koja prima novokrštenike, ukoliko u katekumenalnim centrima nije moguće osigurati stvarnu prisutnost i sudjelovanje predstavnika župnih zajednica iz kojih dolaze katekumeni. Članovi udruženja trebaju im pomoći i olakšati uključivanje u liturgijski život i pastoralno djelovanje župne zajednice kojoj pripadaju (usp. IO 410).

Od svih pastoralnih djelatnika se očekuje da u odnosu na laička udruženja: pozitivnim pristupom i duhom otvorenosti podupiru i promiču njihove djelatnosti; da pred njih stavljaju svoja očekivanja; daju im pozitivne smjernice za rad; nude im konkretnije programe koji će okupljati njihove snage i promicati njihovu suradnju na dobro čitave zajednice; te koriste „mogućnosti njihova doprinosa osobito u radu s mladima, s »rubnim« i »posebnim« skupinama vjernika, te na drugim područjima evangelizacijskog poslanja župne i biskupijske zajednice“ (IO 178). Osim ovih općenitih očekivanja *Izjave i odluke* donose i vrlo precizne zahtjeve za pojedine članove i pastoralne strukture mjesne Crkve.

Biskup će nastojati „što prije udovoljavati potrebama i molbama pojedinih vjerničkih društava i pokreta da im se dodijeli svećenik kao duhovnik“ (IO 182) te osigurati osobu koja će biti biskupijski koordinator laičkih udruženja (usp. IO 182).

Biskupijski pastoralni centar treba koordinirati sve pastoralne djelatnosti laičkih udruženja koje imaju mjesno crkveni značaj (usp. IO 662). Unutar *Biskupijskog pastoralnog centra* potrebno je ustanoviti *Odjel za vjernička društva* (usp. IO 671).

Biskupijsko pastoralno vijeće treba među svojim članovima imati predstavnika udruženja (usp. IO 663) te jedan od njegovih odbora treba biti *Odbor za vjerničke udruge* (usp. IO 664).

Biskupijska skupština treba među svojim članovima imati predstavnika udruženja (usp. IO 726).

Središnja biskupijska socijalno-evangelizacijska struktura treba udruženjima nuditi različite oblike formacija u socijalnom nauku Crkve (usp. IO 172) te im pomagati oko uključivanja u društvena i kulturna zbivanja, a „posebno kad je u pitanju suradnja na području zdravstva, odgoja i školstva, politike, kulture i gospodarstva“ (IO 179).

Duhovnik udruženja, treba pružati dvije razine pomoći: duhovnu pomoć članovima udruženja i pomoć u komunikaciji udruženja sa širom mjesnom crkvenom zajednicom (usp. IO 182).

Biskupijski koordinator za laička udruženja treba „usklađivati rad svih vjerničkih društava i pokreta i svima zajedno pružati duhovnu asistenciju na razini biskupije, biti promicatelj njihove međusobne suradnje i zajedničkog nastupa u različitim inicijativama u biskupiji i u društvenoj sredini te koordinator njihova djelovanja na području cijele biskupije“ (IO 182).

Katekumenalni centri trebaju, ukoliko im nije moguće osigurati stvarnu prisutnost i sudjelovanje predstavnika župnih zajednica iz kojih dolaze katekumeni, „ostvariti suradnju barem s pojedinim vjerničkim društvima na tom području“. (IO 410).

Prezbiteri/župnici trebaju paziti da u odnosu na udruženja, „pod izlikom čuvanja monolitnog „jedinstva“, ne upadnu u mrtvilo i uniformnost. Naprotiv, neka otvaraju prostore izazovima Duha, prihvaćaju znakove i izazove vremena te budu dinamični u apostolatu“ (IO 183). Prezbiteri/župnici napose su pozvani udruženja i njihove članove: podupirati u njihovim djelatnostima „kojima se promiče evanđeoski duh i socijalna pravednost“ (IO 590); uključivati u pastoralne strukture u župi i čitavom mjesnoj Crkvi; pozivati na pastoralne susrete na župnoj, međužupnoj i mjesno crkvenoj razini kako bi se uključili u izradu pastoralnih programa i zauzetije sudjelovali u pastoralnim nastojanjima, osobito na onim područjima koja su njima svojstvena ili bliža; usklađivati njihov rad kako bi unaprijedili njihovo učinkovitije pastoralno djelovanje, odgovorili različitim pastoralnim potrebama i izbjegli zanemarivanje bilo kojeg područja crkvenog života i prisutnosti u društvu (usp. IO 180; 189; 555).

Župna pastoralna vijeća trebaju u odnosu na laička udruženja koja djeluju na području njihove župe: upoznati njihov rad; promicati, vrednovati i pomagati njihovo okupljanje i rad; integrirati ih u život župne zajednice i evangelizacijska nastojanja, poštujući pritom njihovu karizmu i posebnosti; nastojati osigurati zastupljenost njihovih predstavnika u župnom pastoralnom vijeću; te poticati uključivanje župljana u njih (usp. IO 180; 190; 577).

Iz svega predstavljenog o sinodskim zahtjevima za ostvarenje suradnje između laičkih udruženja i, s jedne strane, ostalih članova i struktura mjesne Crkve te, s druge strane, civilnih organizacija i ustanova proizlazi slijedeće: (1) primarna svrha suradnje na oba područja je doprinos evangelizacijskom poslanju Crkve, a napose na području evangelizacije društvene sredine; (2) bitno sredstvo i sadržaj po kojemu se ta suradnja ostvaruje je socijalni nauk Crkve; (3) zahtjevi za suradnjom na crkvenom području su dvosmjerni, to jest nalažu aktivno sudjelovanje obje strane; (4) primjetno je da su zahtjevi u znatno većoj mjeri izrečeni u formi očekivanja što trebaju činiti ostali članovi i strukture mjesne Crkve u odnosu na udruženja; (5) to međutim ne ispričava laička udruženja od njihove odgovornosti, čak štoviše, od njih zahtjeva da u duhu crkvenog zajedništva prihvaćaju pozive na suradnju i/ili sami pokreću suradničke inicijative; (6) zahtjevi za suradnjom sa civilnim organizacijama i ustanova su jednosmjerni, to jest odnose se samo na laička udruženja te kao takvi pred njih stavljaju očekivanje trajnog zalaganja za pronalaženjem uvijek novih suradničkih putova.

U svjetlu rečenog, s jedne strane, o antropološkim i eklezioloških obilježjima laičkih udruženja te, s druge strane, o sinodskim zahtjevima za obnovom njihovog poslanja, organizacijske uređenosti i suradnje proizlazi da je *Sinoda* laička udruženja prepoznala kao pastoralne strukture sa značajnim socijalno-evangelizacijskim potencijalom te posljedično tomu zadala socijalni nauk Crkve kao sadržaj i sredstvo njihove obnove na strukturnoj i evangelizacijsko sadržajnoj razini kako bi po njegovoj pouci, odgoju i oživotvorenju u civilnoj javnosti dala svoj nezamjenjiv doprinos u evangelizaciji društva.

4. Zaključno o sinodskom otkrivanju i primjeni socijalnog nauka Crkve u obnovi socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja

Iz svega do sada rečenog u okviru prvog dijela *Rada* pod naslovom *Obilježja socijalno-evangelizacijskog potencijala pastoralnih struktura* proizlazi sljedeće:

(1) Proces koji je doveo do uvrštavanja socijalnog nauka Crkve unutar sinodskih tema bitan je dio čitavog desetogodišnjeg sinodskog procesa pod geslom *Ti si Krist – za nas i za sve ljude* sinodskog procesa. Sinodski proces bio je dug i ustrajan zajednički hod čitave mjesne Crkve u okviru kojega je Ona strpljivo i s dubokim pouzdanjem u providnost te u duhu dijaloga i međusobnog uvažavanja tragala za načinom kako živjeti ispovijest vjere *Ti si Krist – za nas i za sve ljude* te tako postupno postajala sve više svjesna da je oživotvorenje socijalnog nauka bitan preduvjet ostvarenja njezinog misterija.

(2) Socijalni nauk Crkve temeljno je sredstvo i sadržaj novog tijeka evangelizacijskog procesa Crkve đakovačke i srijemske. Crkva đakovačka i srijemska je tijekom sinodskog procesa spoznala da je uzrok dubokih kriza s kojima se suočava primarno duhovne naravi, a napose u razumijevanju i življenju vjere u njezinoj socijalnoj dimenziji. Posljedično tomu, *Sinoda* je u završnom dokumentu *Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske* (2008.) zadala socijalni nauk kao temeljno sredstvo i bitan evangelizacijski sadržaj novog tijeka evangelizacijskog procesa kojim ponovno treba proći čitava Crkva đakovačka i srijemska. Vlastitost tog procesa očituje se u naglascima na: katehezi i molitveno-sakramentalnom životu kao konstitutivnim elementima evangelizacije od kojih ga treba započeti; socijalnom nauku Crkve kao evangelizacijskom sadržaju njegove provedbe; te župama i laičkim udruženjima kao pastoralnim strukturama po kojima ga treba provoditi.

(3) Socijalni nauk Crkve temeljno je sredstvo i sadržaj obnove čitavog ustroja Crkve đakovačke i srijemske. Crkva đakovačka i srijemska je tijekom sinodskog procesa spoznala da su njezine pastoralne strukture neprikladne u odnosu na novonastale pastoralne izazove i zahtjeve za promicanjem i oživotvorenjem socijalnog nauka Crkve. Posljedično tomu, *Sinoda* je u *Izjavama i odlukama* zadala, s jedne strane, da sve pastoralne strukture moraju u skladu s vlastitom naravi biti u službi evangelizacije na području socijalnog te, s druge strane, da socijalni nauk mora biti temeljno sredstvo i sadržaj obnove čitave Crkve đakovačke i srijemske.

(4) Suvremeni pastoralni izazovi zahtijevaju postojanje središnje mjesno-crkvene strukture za promicanje socijalnog nauka Crkve. Crkva đakovačka i srijemska je tijekom

sinodskog procesa spoznala da suvremeni pastoralni rad zahtjeva organiziranost i koordiniranost svih mjesno-crkvenih pastoralnih nastojanja. Posljedično tomu, *Sinoda* je u *Izjavama i odlukama* zadala osnivanje središnje mjesno-crkvene strukture za promicanje socijalnog nauka Crkve te tako posredno podržala i osnažila djelovanje već prethodno, pri *Biskupijskom pastoralnom Centru*, osnovanog *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* (2003.).

(5) Župe i laička udruženja imaju značajan socijalno-evangelizacijski potencijal. Crkva đakovačka i srijemska je tijekom sinodskog procesa prepoznala da su župe i laička udruženja po svojim bitnim obilježjima pastoralne strukture posebno pogodne za pouku, odgoj i oživotvorenje socijalnog nauka Crkve – imaju značajan socijalno-evangelizacijski potencijal. Posljedično tomu, *Sinoda* je u *Izjavama i odlukama* zadala župe i laička udruženja kao nositeljice sinodske obnove na području poučavanja i odgajanja u socijalnom nauku Crkve te njegovog oživotvorenja u Crkvi i društvu.

(6) Potrebno je obnoviti socijalno-evangelizacijski potencijal župa i laičkih udruženja na strukturnoj i evangelizacijsko sadržajnoj razini. Crkva đakovačka i srijemska je tijekom sinodskog procesa spoznala da župe i laička udruženja nedovoljno koriste vlastiti socijalno-evangelizacijski potencijal. Posljedično tomu, *Sinoda* je u *Izjavama i odlukama* u svjetlu socijalnog nauka Crkve izradila sveobuhvatne, precizne i vrlo zahtjevne, ali ne i praktično neprovedive, pastoralne smjernice za njegovom obnovom na strukturnoj i evangelizacijsko sadržajnoj razini.

(7) Svi sinodski zahtjevi sadržani u *Izjavama i odlukama* primarno su nadahnuće i poticaj, a tek sekundarno obvezujuće mjesno-crkveno pravo. Svjesna da je mjesna Crkva primarno zajedništvo vjere i poslanja, *Sinoda* nije mnoge izjave, unatoč njihovoj važnosti, pretočila i u formalno-pravno obvezujuću formu odluka, već je u duhu dijaloga i pastoralne razboritosti zadržala na razini poziva, preporuka i opomena. U tom smislu treba razumjeti i one zahtjeve koji se odnose na obnovu župa i laičkih udruženja. Njihovo ostvarenje ne smije biti svedeno na puko formalno izvršavanje propisanih obveza, već oni ponajprije moraju postati duboko osobno nadahnuće svakog vjernika za trajni susret s Kristom po iskustvu, razumijevanju i življenju vjere pod socijalnim vidom te trajni poticaj na dobrohotno, ustrajno i kreativno traganje oko uvijek novih i prikladnijih pastoralnih modela na području evangelizacije socijalnog.

Sinodski hod kao iskustvo postupnosti, pouzdanja u Providnost, zajedništva, dijaloga i međusobnog uvažavanja postao je zalog i model provedbe sinodske obnove, a napose na području oživotvorenja socijalnog nauka po obnovi i evangelizacijski što boljem korištenju socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja.

Mjesna Crkva đakovačka i srijemska tek će onda moći cjelovito ispovijedati i konkretno oživotvorivati sinodsko geslo/vlastitu ispovijest vjere *Ti si Krist – za nas i za sve ljude* budu li župe i laička udruženja obnovila i iskoristila vlastiti im socijalno-evangelizacijski potencijal.

DRUGI DIO

STANJE I PERSPEKTIVE KORIŠTENJA SOCIJALNO-EVANGELIZACIJSKOG POTENCIJALA ŽUPA I LAIČKIH UDRUŽENJA

Vrijeme je važnije od prostora.

Stvarnost je važnija od ideje.

(papa Franjo)

I. (NE)ISKORIŠTENOST SOCIJALNO-EVANGELIZACIJSKOG POTENCIJALA ŽUPA I LAIČKIH UDRUŽENJA

Uvod

Crkva đakovačka i srijemska, svjesna da kompleksnost njezinih kriza i novonastale društveno-političko-gospodarske okolnosti ne dopuštaju pasivnost, započela je s vlastitom obnovom i prije objave završnog sinodskog dokumenta *Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske* (2008.). Premda nije moguće precizno odrediti kada i kako je obnova započela, ipak je moguće uočiti tri bitna obilježja svih početnih obnoviteljskih napora: (1) temeljno uporište i prvi poticaji obnove bili su zaključci sinodskih zasjedanja; (2) prvi obnoviteljski koraci obuhvaćali su strukturnu obnovu postojećih i osnivanje novih pastoralnih struktura; te (3) prvi značajniji pomaci u strukturnoj obnovi vidljivi su već u prvoj godini nakon završetka druge sinodske etape (2003.)[378]. Sva tri obilježja značajno su utjecala na daljnji tijek ukupnog procesa obnove.

Kako je u izradi zaključaka sinodskih zasjedanja izostavljena prikladna primjena socijalnog nauka Crkve, obnova je u prvim godinama bila izložena ozbiljnom riziku necjelovite i/ili pogrešne provedbe u odnosu na razumijevanje i življenje vjere pod socijalnim vidom. Premda je samo uređeno crkveno zajedništvo moglo jamčiti prostor za provedbu obnove shvaćene kao trajnog i sustavnog zalaganja, stavljanjem naglaska na strukturnu obnovu čitav proces obnove bio je izložen dvostrukom riziku. S jedne strane, reduciranjem obnove na puku strukturnu obnovu postojećih i osnivanje novih struktura te posljedično, s druge strane, zapostavljanjem obnove na evangelizacijsko sadržajnoj razni – neprožimanjem evangelizacijskih sadržaja socijalnim naukom Crkve.

Na području socijalnog pastorala obnovu je provodio novoosnovani *Ured za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* (2003.). Njegove djelatnosti ne samo da su umanjile rizik od početno necjelovite i pogrešne provedbe obnove, već su i značajno doprinijele povećanju interesa mjesne crkvene javnosti za socijalni nauk Crkve te kasnijem oblikovanju sinodskih *Izjava i odluka*.

[378] U godini objave završnog sinodskog dokumenta *Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske* (2008.) u *Pastoralnom centru* Đakovačko-osječke nadbiskupije djelovalo je jedanaest novih pastoralnih struktura. Preciznije, jedanaest odjela s trideset i sedam pripadajućih im ureda i povjerenstava za različita područja pastorala, među kojima je bio i *Ured za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* (2003.). Usp. NADBISKUPIJA ĐAKOVAČKO-OSJEČKA, *Kalendar susreta 2008./2009.*, Đakovo 2008., 105.

Ipak, kako su početne djelatnosti *Ureda* bile podređene zaključcima sinodskih zasjedanja te kako su obnovu provodile i mnoge druge novoosnovane središnje mjesno-crkvene strukture čitav proces obnove bio je izložen riziku nedovoljne i/ili neprikladne primjene socijalnog nauka Crkve.

U svjetlu istaknutih rizika te u prvom dijelu *Rada* predstavljenih bitnih obilježja socijalno-evangelizacijskog potencijala pastoralnih struktura, neizostavno se nameću dva pitanja: Je li čitav proces sinodske obnove sveden tek na puku strukturnu obnovu postojećih i osnivanje novih pastoralnih struktura? Jesu li obnovom obuhvaćeni i evangelizacijski sadržaji na način da su obnovljeni/prožeti sa socijalnim naukom Crkve?

Kako je mjesna Crkva po svojoj naravi živa zajednica, odgovore na navedena pitanja gotovo je nemoguće dati samo jednim sveobuhvatnim i neposrednim uvidom. Ipak, moguće je posredno, prosudbom iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja. Naime, u svjetlu sinodskog učenja o župama i udruženjima kao pastoralnim strukturama koje imaju značajan socijalno-evangelizacijski potencijal te o socijalnom nauku Crkve kao važnom sredstvu i sadržaju evangelizacije, proizlazi da su upravo župe i udruženja važni i neizostavni nositelji ostvarenja razumijevanja i življenja vjere pod socijalnim vidom kao jednog od primarnih ciljeva ukupne obnove čitave Crkve đakovačko-osječke. Prema sinodskim *Izjavama i odlukama,* župe i udruženja su prioritetne pastoralne strukture u okviru kojih se vjernike laike treba poučavati i odgajati u socijalnom nauku Crkve kako bi oni posljedično po tim istim strukturama u zajedništvu s drugima na uređen način oživotvorivali taj isti nauk u župama, udruženjima i društvu. Tek se od, u socijalnom nauku, poučenih i odgojenih laika može očekivati, s jedne strane, razumijevanje, a posljedično, s druge strane, po oživotvorenju tog istog nauka i življenje vjere pod socijalnim vidom. Zbog toga je iskorištenost socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i udruženja za poučavanje i odgoj u socijalnom nauku Crkve važan pokazatelj uspješnosti provedbe obnove čitave mjesne Crkve.

1. Pregled dosadašnjih istraživanja o uspješnosti sinodske obnove

Do 2023. godine provedeno je desetak istraživanja o uspješnosti sinodske obnove na području Crkve đakovačko-osječke čiji rezultati upućuju na potrebu dodatnih istraživanja iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja.

Prema *Istraživanju udruga civilnog društva s predznakom katolički* (2005.)[379] na području, tada još, Crkve đakovačke i srijemske djelovalo je 25 udruga s predznakom katolički. Analizom njihovih statuta utvrđeno je da je 16 udruga osnovano sa socijalno-duhovnim svrhama, a 9 s individualno-duhovnim.

Na petu godišnjicu od osnivanja (2007.) *Ured za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* proveo je samoevaluacijsko istraživanje do tada provedenih djelatnosti[380]. Istraživanjem je utvrđeno da *Ured*, unatoč tomu što je uspio okupiti i u socijalnom nauku poučavati određen broj vjernika laika, nije po njima dopro do šire društvene sredine niti je ostvario početno planirano osnivanje pastoralno veoma važnog *Vijeća udruga*. Kao razlog koji je bitno doprinio neostvarenju zadanih ciljeva, istaknut je nedostatak financijskih sredstava za djelomičnu profesionalizaciju službe tajnika koja bi omogućila sustavniji, organiziraniji i učinkovitiji rad na promicanju socijalnog nauka Crkve.

U *Istraživanju vjerničkih laičkih udruženja* (2010.) [381] utvrđeno je, s jedne strane, da je mali broj vjernika laika uključen u djelovanje udruženja te, s druge strane, da su udruženja u maloj mjeri prožela svoje djelatnosti sa socijalnim zalaganjem. Također, utvrđeno je da na području Crkve đakovačko-osječke djeluje 32 udruženja, od kojih je tek 15 pristalo da *Ured* prouči njihovo djelovanje u svjetlu socijalnog nauka Crkve. Primarno područje djelovanja za najveći broj udruženja je zajednička molitva (80,0%) i duhovna izgradnja članova (66,6%), a tek za manji broj pouka i odgoj u socijalnom nauku Crkve (13,3%) te evangelizacijska nastojanja na društvenom području (13,3%).

U istraživanju *Medijskog prostora u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji. Analiza stanja i moguće perspektive* (2011.)[382] u svjetlu sinodskih zahtjeva za korištenjem elektronskih medija

[379] Istraživane je provedeno od strane *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* kao sastavni dio trajnog projekta praćenja rada laičkih udruženja. Usp. Igor JAKOBFI, Udruge civilnog društva s predznakom katolički, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 133 (2005.) 9, 708-712.
[380] Usp. Igor JAKOBFI, Ured za promicanje socijalnog nauka Crkve, 515-516.
[381] Istraživane je provedeno od strane *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* kao sastavni dio trajnog projekta praćenja rada laičkih udruženja. Usp. Igor JAKOBFI, Imamo li svijest društvene odgovornosti?, 27-41.
[382] Usp. Vladimir DUGALIĆ – Ivo DŽINIĆ, Medijski prostor u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji. Analiza stanja i moguće perspektive, u: *Diacovensia*, 19 (2011.) 3, 343-361.

u evangelizaciji utvrđeno je da se suradnja između župnika i župe, s jedne strane, te elektronskih medija, s druge strane, najčešće ostvaruje prigodno. Preciznije, suradnja se ostvaruje tek po pozivu od strane samih medijskih kuća, a sustavna i redovita suradnja kroz uređivanje radioemisija s vjerskim sadržajem je rijetka, a s lokalnim televizijskim postajama gotovo da ne postoji.

U istraživanju *Analiza i kritički osvrt na župna pastoralna vijeća i njihove odbore u Đakovačko–osječkoj nadbiskupiji* (2015.)[383] utvrđeno je da postoje ozbiljna ograničenja i poteškoće u strukturiranosti, ljudskom/vjerničkom potencijalu, a posljedično tomu i pastoralno–katehetskomu radu župnih pastoralnih vijeća i odbora za naviještanje, liturgiju i karitativnu djelatnost. Nastavak njihove sinodske obnove, zaključeno je u istraživanju, bit će moguć samo ukoliko njezino planiranje i ostvarenje bude pratio prikladan ustroj i oblikovanje pastoralnih struktura i trajan katehetski rad s postojećim i budućim vijećnicima župnih pastoralnih vijeća i svim članovima župne zajednice.

Na dvadesetu godišnjicu (2018.) od sazivanja *Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske* i desetu od objave sinodskih *Izjava i odluka,* provedena su četiri istraživanja o dinamici i uspješnosti do tada provedene sinodske obnove.

U prvom istraživanju *Analiza pastoralnih nastojanja nakon proglašenja dokumenta Ti si Krist – za nas i za sve ljude. Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske*[384] utvrđeno je da sinodske smjernice nisu snažnije i značajnije zaživjele u životu Crkve đakovačko-osječke. *Sinoda* je postala više događaj, a željelo se da postane sustavno događanje. Crkvi đakovačko-osječkoj potrebni su sustavni, snažno infrastrukturno profesionalizirani i hrabri iskoraci u evangelizacijskom radu.

U drugom istraživanju *Iskustva župnika u (ne)ostvarenju Izjava i odluka Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske*[385]*,* utvrđeno je da među župnicima Crkve đakovačko-osječke postoji duboko nezadovoljstvo sa sinodskim zahtjevima te nedovoljna osviještenost o potrebi provedbe ponovnog evangelizacijskog procesa čitave mjesne Crkve kao središnjeg zahtjeva sinodske obnove. Također, istraživanje je pokazalo da je velik broj župnika tradicionalno-konzervativni tip evangelizatora, koji još nije spreman suočiti se s izazovima

[383] Usp. Stanislav ŠOTA, Analiza i kritički osvrt na župna pastoralna vijeća i njihove odbore u Đakovačko–osječkoj nadbiskupiji, u: *Obnovljeni život,* 71 (2016.) 1, 85-100.
[384] Usp. Stanislav ŠOTA, Analiza pastoralnih nastojanja nakon proglašenja dokumenta Ti si Krist – za nas i za sve ljude. Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske, u: *Diacovensia,* 27 (2019.) 1, 57-82.
[385] Usp. Ivana BENDRA, Iskustva župnika u (ne)ostvarenju Izjava i odluka Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske, u: *Diacovensia,* 27 (2019.) 1, 11-32.

suvremenoga svijeta i čeka da vjernici dođu k njemu ili da župna zajednica zaživi sama od sebe bez njegova strpljivoga, ustrajnoga i aktivnoga zalaganja. Kao uzrok navedenih obilježja župnika navodi se nedostatak njihove evangeliziranosti, koja bi im omogućila evangelizaciju drugih u skladu sa sinodskim zahtjevima.

U trećem istraživanju *Stanje i perspektive laikata u postsinodskom vremenu – s posebnim osvrtom na vjeroučitelje laike*[386], utvrđeno je da izrazito malen broj vjeroučitelja pokazuje zainteresiran za evangelizaciju na području socijalnog. Kao razlog tomu istaknut je nedostatak dobro programirane i organizirane skrbi za njegovanje i rast vjeroučiteljskog poziva u skladu sa sinodskim zahtjevima.

U četvrtom istraživanju *Ostvarenje nove evangelizacije u odnosu na tipologiju svećenika evangelizatora – primjer Đakovačko-osječke nadbiskupije*[387], utvrđeno je da se na području Crkve đakovačko-osječke mogu prepoznati četiri tipa svećenika: tradicionalističko-konzervativni (42,0%), progresivističko-puko-aktivizirani (31,0%), rezignirano-dezerterski (21,0%) te duhom Dobrog Pastira poosobljeni (0,05%). Tek se za posljednji tip može sa sigurnošću tvrditi da odgovara slici svećenika kako su je vidjele/zadale sinodske *Izjave i odluke*.

Na osamnaestu godišnjicu od osnivanja (2020.) *Ured za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* proveo je drugo samoevaluacijsko istraživanje provedenih djelatnosti[388]. Istraživanjem je utvrđeno da bogato iskustvo rada *Ureda* na području socijalnog pastorala pokazuje kako je pred mjesnom Crkvom đakovačko-osječkom još uvijek dug put da socijalni nauk dopre do svijesti vjernika laika i prožme, poput kvasca, društvo te u tom smislu buduće aktivnosti *Ureda* moraju staviti naglasak na njegovu euharistijska narav.

U istraživanju *Utjecaj percepcije slike Boga na socijalno zalaganje članova katoličkih udruženja s područja Đakovačko-osječke nadbiskupije*[389] (2021.) utvrđeno je, s jedne strane, da velik broj članova udruženja nije sudjelovao na formaciji u socijalnom nauku Crkve ili ako je sudjelovao tada ona nije bila sadržajno cjelovita i/ili provođena od strane stručnih osoba, a što

[386] Usp. Igor JAKOBFI, Stanje i perspektive laikata u postsinodskom vremenu – s posebnim osvrtom na vjeroučitelje laike, u: *Diacovensia*, 27 (2019.) 1, 33-56.
[387] Usp. Stanislav ŠOTA – Ivana BENDRA, Ostvarenje nove evangelizacije u odnosu na tipologiju svećenika evangelizatora – primjer Đakovačko-osječke nadbiskupije, u: *Crkva u svijetu*, 55 (2020.) 4, 679-702.
[388] Usp. Vladimir DUGALIĆ – Igor JAKOBFI, Oživotvorenje dijaloške naravi socijalnog nauka Crkve. Iskustvo evangelizacijskog rada Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i za društvena pitanja Đakovačko-osječke nadbiskupije, 257-283.
[389] Istraživane je provedeno od strane *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* kao sastavni dio trajnog projekta praćenja rada laičkih udruženja. Vladimir DUGALIĆ – Igor JAKOBFI, Utjecaj percepcije slike Boga na socijalno zalaganje članova katoličkih udruženja s područja Đakovačko-osječke nadbiskupije – neobjavljen rad.

je imalo za posljedicu njihovu necjelovitu evangeliziranost pod socijalnim vidom. S druge strane, manji broj članova koji je sudjelovao na formaciji u organizaciji *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* je cjelovitije evangeliziran, a napose pod socijalnim vidom.

Na tragu otvorenih socijalno-pastoralnih pitanja koja proizlaze iz sinodskih zahtjeva za obnovom Crkve đakovačko-osječke po korištenju socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja te zaključaka dosadašnjih istraživanja uspješnosti sinodske obnove, u okviru prve cjeline drugoga dijela *Rada* pod naslovom *(Ne)iskorištenost socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja*, provedeno je empirijsko istraživanje te socijalno-etička prosudba iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja.

2. Empirijsko istraživanje socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja

U svrhu empirijskoga istraživanja (ne)iskorištenosti socijalno-evangelizacijskoga potencijala župa i laičkih udruženja postavljena su dva istraživačka cilja:

(1) Empirijski istražiti i u svjetlu socijalnog nauka Crkve prosuditi iskorištenost socijalno–evangelizacijskih potencijala župa i laičkih udruženja kao onih pastoralnih struktura koje je *Druga biskupijska sinoda đakovačka i srijemska* istaknula kao posebno značajne za oživotvorenje socijalnog nauka Crkve u Crkvi đakovačko-osječkoj.

(2) Izraditi objedinjen popis Nadbiskupiji/župama poznatih laičkih udruženja u Crkvi đakovačko-osječkoj unutar kojega će sva popisana udruženja biti podijeljena prema organizacijskim oblicima i djelatnostima.

Nastavno na navedene ciljeve, postavljene su četiri hipoteze:

(1) U Crkvi đakovačko-osječkoj postoje brojne pastoralne strukture koje imaju značajan socijalno–evangelizacijski potencijal za oživotvorenje socijalnog nauka Crkve.

(2) Župe Crkve đakovačko-osječke kao primarne pastoralne strukture ne koriste vlastiti socijalno–evangelizacijski potencijal.

(3) Laička udruženja koja djeluju u Crkvi đakovačko-osječkoj ne koriste vlastiti socijalno–evangelizacijski potencijal.

(4) Župe i laička udruženja koja djeluju u Crkvi đakovačko-osječkoj ne koriste u pouci i odgoju svojih članova socijalno-evangelizacijski potencijal *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja*.

2. 1. *Metodološke napomene*

U svjetlu dva zadana istraživačka cilja te četiri hipoteze, u *Radu* je kao teoretska podloga korištena induktivno-deduktivna metoda socijalnog nauka Crkve koja se ostvaruje u tri susljedna, međusobno povezana, metodološka koraka: *vidjeti, prosuditi* i *djelovati* (usp. SNCUSO 7). Premda je riječ o metodi koju je u socijalni nauk uveo papa Ivan XXIII. u socijalnoj enciklici *Mater et magistra* (1961.)[390], povijest njezine uporabe seže u prvu polovicu dvadesetog stoljeća. Kao odgojnu metodu predložio ju je belgijski svećenik Joseph -Léon Cardijn, koji je svoj svećenički život posvetio prenošenju Evanđelja među radnike, posebno među radničku mladež[391]. Prema Cardijinu, „konkretni život mora biti i ostati jednom od najvažnijih odrednica zdrave teologije, on istodobno također treba predstavljati onu metodičku podlogu bez koje bi teologija, inače, samo stjecala i gomilala isključivo nekakva neprirodna, umjetna teorijska obličja“[392].

Sam metodološki trokorak (*vidjeti, prosuditi* i *djelovati*) u neposrednoj je korelaciji s tri dimenzije socijalnog nauka Crkve (teorijskom, povijesnom i praktičnom). Uzajamnost triju dimenzija metodološki je protumačena kroz tri koraka te izražena preko dinamike dvostrukoga induktivno-deduktivnog kretanja. Metoda je induktivna jer je polazište neprestana budnost u odnosu na povijesna događanja (usp. SNCUSO 7-8) koja su „jedan od izvora teoloških spoznaja, pogotovo kad je riječ o socijalnom području“[393]. Istovremeno ta metoda je i deduktivna, jer iz vjere i razuma crpi svjetlo, koje daje smisao stvarnosti, prihvaća doprinos te iste stvarnosti i utvrđuje oblike ponašanja (usp. SNCUSO 9). U tom smislu, svaki pojedini korak istovremeno je su-određen dvama ostalim koracima. Ipak kako ne postoji apstraktna istina, nego od krvi i mesa[394], u metodološkom smislu induktivni vid metode prethodi deduktivnom. Potrebno je započeti od *vidjeti* kakva stvarnost jest da bi ju se zatim prosudilo, a potom u svjetlu rezultata prosudbe odredilo i u djelo provelo prikladno djelovanje.

Prvi korak – *vidjeti,* odnosi se na utvrđivanje i provedbu prikladnih postupaka opažanja i opisivanja povijesnih problema i njihovih uzroka ne izostavljajući pri tom iz vida „vrijednosnu ljestvicu koju naviješta Evanđelje“ (SNCUSO 7). Međutim, kako su povijesna događanja u

[390] Usp. Marijan VALKOVIĆ, Društveni nauk Crkve: narav, aktualnost i problematika, u: *Bogoslovska smotra,* 62 (1992.) 1-2, 18.
[391] Usp. Stjepan BALOBAN, Teološko-socijalni govor Crkve u Hrvatskoj u stvaranju kulture dijaloga i pomirenja, u: *Bogoslovska smotra,* 87 (2017.) 3, 583.
[392] Joseph CARDIJIN, *Laien im Apostolat*, Kevelaer, 1964., 160., citirano prema: Stipe NIMAC – Stephanie KLEIN, *Metoda u praktičnoj teologiji*, Lepuri, 2010., 66.
[393] Marijan VALKOVIĆ, Socijalni nauk Crkve i socijalna politika, u: *Revija za socijalnu politiku*, 1 (1994.) 1, 18.
[394] Usp. Jorge Mario BERGOLIO (papa Franjo) − Abraham SKORKA − Marcelo FIGUEROA, *Razum i vjera, dostojanstvo, molitva, solidarnost*, Zagreb, 2014., 85.

trajnoj mijeni opažanje i opisivanje mora poprimiti obilježje trajnosti, to jest promjenjivost pojavnih oblika opaženog povijesnog problema potrebno je kontinuirano prati i uvijek iznova opisivati[395]. Također, kako teologija ne može sama po sebi doći do cjelovite spoznaje o svoj kompleksnosti čovjekova života pod socijalnim vidom (usp. *Kompendij* 78), socijalni nauk se u koraku *vidjeti* služi doprinosom ostalih humanističkih i društvenih znanosti (usp. CA 59; *Kompendij* 76-78).

U drugom koraku – *prosuditi*, prethodno opaženo i opisano prosuđuje se u svjetlu trajnih načela socijalnog nauka Crkve koja proizlaze iz cjelovite istine o transcendentalnom dostojanstvu ljudske osobe (usp. SNCUSO 7). U tom međukoraku očituje se „uloga crkvenog učiteljstva koje stvarnost tumači s gledišta vjere nudeći ono što ima kao svoje: globalno viđenje čovjeka i čovječanstva" (SNCUSO 7). U socijalnom nauku Crkve na djelu je Učiteljstvo u svim njegovim sastavnicama i izrazima. Premda je naučavanje pape i Sabora primarno, ono ipak nije odvojeno mjesno-crkvenog, već je ono u njemu integrirano (usp. OA 4) jer „potanko određuje, prevodi i aktualizira naučavanje u konkretnosti i osobitosti mnogostrukih i različitih lokalnih prilika" (*Kompendij* 80). U protivnom trajna će načela „ostati na papiru ako ih konkretna krajevna Crkva ne konkretizira u društvo u kojem živi"[396].

Treći i posljednji korak *djelovati* cilj je čitavog metodološkog trokoraka[397]. U njemu se, na temelju rezultata prethodno provedene socijalno-etičke prosudbe te u svjetlu zahtjeva trajnih načela, izrađuju, predlažu i u praksu provede praktične smjernice (usp. CA 59). Izrada smjernica provodi se pod vidom traganja za odgovorima na pitanja što je uistinu moguće učiniti kako bi se doprinijelo premošćivanju jaza između onoga kako jest i kako bi trebalo biti te kojim sadržajem, tko i na koji način to treba činiti u okviru aktualnih strukturnih i ljudskih mogućnosti i ograničenja (Usp. *Kompendij* 73; SNCUSO 54-64).

U nastavku donosimo metodološke napomene za prvi korak *vidjeti* prema kojemu je određena metodologija ovoga specifičnog empirijskog istraživanja[398].

U prvom koraku *vidjeti* određeni su: pokazatelji iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja; odabrani su izvori i načini prikupljanja

[395] Usp. Stipe NIMAC – Stephanie KLEIN, Metoda u praktičnoj teologiji, 75.
[396] Stjepan BALOBAN, Teološko-socijalni govor Crkve u Hrvatskoj u stvaranju kulture dijaloga i pomirenja, 591.
[397] Marijan VALKOVIĆ, Socijalni nauk Crkve i socijalna politika, 17-18.
[398] Metodološke napomene za preostala dva koraka donosimo naknadno. Za korak *prosuditi* prije socijalno-etičke prosudbe iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja te za korak *djelovati* prije predlaganja praktičnih smjernica za bolje korištenje tih istih potencijala.

podataka; analizirana je dostupna arhivska građa[399] te crkveni i civilni registri u kojima su evidentirana laička udruženja; sastavljena su dva anketna upitnika[400], jedan za župe i jedan za udruženja, izabrane su metode uzorkovanja i provedene su dvije ankete te su korištenjem deskriptivne statistike obrađeni podaci dobiveni analizom arhivske građe i registara te anketiranjem.

U određivanju pokazatelja iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala, imalo se u vidu da koristiti vlastiti potencijal mogu samo one župe i udruženja koja su obnovljena na strukturnoj i evangelizacijsko-sadržajnoj razini. Naime, jedno je što je *Sinoda* u župama i udruženjima prepoznala značajan socijalno-evangelizacijski potencijal i u skladu s time izradila smjernice za njihovom obnovom, a nešto sasvim drugo njihova je stvarna obnovljenost u skladu sa sinodskim smjernicama. Isto tako, jedno je strukturna obnovljenost po kojoj su župe i udruženja izgradila nužne preduvjete za korištenje vlastitog im socijalno-evangelizacijskog potencijala, a nešto sasvim drugo je njegovo stvarno korištenje u socijalno-evangelizacijske svrhe po, sa socijalnim naukom Crkve, obnovljenim evangelizacijskim sadržajem. U tom smislu, određeno je da će strukturna obnovljenost župa i udruženja bit pokazatelj obnovljenosti neizostavnih početnih preduvjeta za korištenje vlastitog im socijalno-evangelizacijskog potencijala, a obnovljenost/prožetost evangelizacijskog sadržaja sa socijalnim naukom Crkve pokazatelj njegove iskorištenosti.

2.1.1. Župe

U svrhu empirijskog uvida u iskorištenost socijalno-evangelizacijskog potencijala župa, u koraku *vidjeti* prikupljeni su i statistički obrađeni podatci tri međusobno povezane skupine pokazatelja.

Prva skupina pokazatelja odnosi se na strukturnu i evangelizacijsko-sadržajnu obnovljenost župa te kao takva sadrži podatke o: (1) ustroju župne kateheze za odrasle laike te oblikovanosti skrbi župa za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu kao pokazatelje obnovljenosti neizostavnih preduvjeta za korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala župa; te (2) korištenju socijalnog nauka Crkve kao evangelizacijskog sadržaja po kojemu se u

[399] Više o metodi analiza arhivske građe vidi u Goran MILAS, *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*, Zagreb, 2005., 487-496.
[400] Više o metodi anketno ispitivanje vidi u: *Isto*, 395-476.

okviru kateheze te skrbi za socijalno zalaganje poučava i odgaja u vjeri te potiče na njezino življenje kao pokazatelje iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencija župa.

Druga skupina pokazatelja odnosi se na korištenje župa socijalno-evangelizacijskim potencijalom *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* u pouci i odgoju u socijalnom nauku Crkve svojih članova te kao takva sadrži podatke o župama koje su upućivale odrasle laike na sudjelovanje na *Studijskim danima o socijalnom nauku Crkve*. Ova skupina pokazatelja izabrana je u svjetlu sinodskog učenja o sedam načela prema kojima treba strukturirati svaku pastoralnu strukturu mjesne Crkve kako bi mogla koristiti vlastiti joj evangelizacijski potencijal. Kada je riječ korištenju socijalno-evangelizacijskim potencijalom *Ureda* od strane župa, do izražaja posebno dolaze tri načela: jedinstvo, odgovorna suradnja i prava osoba na pravom mjestu. Prema načelu *jedinstva,* mjesna Crkva nije puki prostor u kojemu jedna pored druge postoje neovisne i samodostatne strukture, već je ona jedinstveno tijelo sačinjeno od velikog broja mnogovrsnih međusobno duboko poveznih struktura. U tom smislu, župe nisu samodostatne strukture niti posljedično mogu i trebaju isključivo samostalno provoditi svoja evangelizacijska nastojanja. Međusobna se povezanost crkvenih struktura mora u mjesnoj Crkvi ostvarivati prema načelu *odgovorne suradnje* koje zahtjeva uključenost i suradnju svih vjernika i svih struktura u evangelizacijsko poslanje mjesne Crkve. U tom smislu su i župe pozvane vlastita evangelizacijska nastojanja provoditi u suradnji s ostalim mjesno crkvenim strukturama. Međutim, kako su u Crkvi darovi različito razdijeljeni, nisu svi na sve pozvani te u tom smislu načelo *prava osoba na pravom mjestu* zahtjeva da za svako pojedino područje pastorala postoje posebno uređene strukture koje vode i u njima evangelizacijska nastojanja provode prikladno stručno educirane i formirane osobe. Slijedom toga, Crkva đakovačko-osječka ustanovila je *Ured za promicanje socijalnog-nauka Crkve i društvena pitanja* kao središnju mjesno-crkvenu za područje socijalnog pastorala. Riječ je o *Uredu* kojemu je jedna od primarnih zadaća organizirati i provoditi različite projekte sustavnog stručnog poučavanja laika u socijalnom nauku Crkve. U tom smislu redovito upućivanje članova župe na od strane *Ureda* organizirane *Studijske dane o socijalnom nauku Crkve* jest bitan pokazatelj korištenja župa, s jedne strane, socijalno-evangelizacijskim potencijalom *Ureda* te posljedično tomu, s druge strane, vlastitim socijalno-evangelizacijskim potencijalom.

Treća skupina pokazatelja odnosi se na dinamiku obnavljanja župa te kao takva sadrži podatke o promjenama u ustroju i evangelizacijskim sadržajima župne kateheze za odrasle i načinima na koje župe skrbe za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu kao pokazatelje dinamike (ne)ostvarenih postignuća u strukturnoj i evangelizacijsko-sadržajnoj obnovi župa.

Kako je riječ o pokazateljima koji su neposredno povezani s protokom vremena, određen je vremenski okvir istraživanog područja koji sadržajno odgovara trima etapama obnove župa.

Do sada proveden proces obnove župa podijeljen je u tri međusobno povezane etape. Premda u kronološkom smislu nisu precizno razdvojene, pojedine etape moguće je razlikovati prema njihovim bitnim obilježjima.

Prva etapa (2003.-2008.) započela je sa završetkom sinodskih zasjedanja[401] i trajala je do 2008. godine. Obilježila su ju prva obnoviteljska nastojanja koja su uključivala osnaživanje kršćanskog zajedništva i suodgovornosti kroz obnovu postojećih i osnivanje novih pastoralnih struktura[402], a napose ustroj župne kateheze za odrasle laike.

Druga etapa (2009.-2013.) započela je nakon objave sinodskih *Izjava i odluka* (2008.) i trajala je do 2013. godine. Obilježilo ju je upoznavanje mjesne Crkve sa sinodskim *Izjavama i odlukama* s posebnim naglaskom na strukturnu i sadržajnu obnovu župne kateheze za odrasle laike u svrhu pouke, odgoja i oživotvorenja socijalnog nauka Crkve[403].

Treća etapa (2014.-) započela je imenovanjem dotadašnjeg pomoćnog biskupa Đure Hranića nadbiskupom Crkve đakovačko-osječke (2013.) i traje do danas. Obilježavaju je daljnja nastojanja oko obnove ustroja i sadržaja župne kateheze za odrasle, a napose u odnosu na njezinu ulogu u poslanju Crkve u društvu po socijalnom nauku Crkve[404].

2.1.1.1. Zapisnici kanonskih vizitacija i Pastoralni izvještaji

U odabiru izvora i načina prikupljanja podataka prve i treće skupine pokazatelja vodilo se računa o vremenskom odmaku, periodičnoj promjeni župnika te da je za svaki pokazatelj potrebno najmanje tri podatka. Kako se istraživanje provodi osamnaest godina od početka sinodske obnove, a svakih nekoliko godina dolazi do promjene župnika, postojeći župnici nisu mogli biti vjerodostojni izvori podataka. Također, kako je planirano istražiti dinamiku obnove,

[401] Posljednje, četvrto zasjedanje održano je od 3. do 5. listopada 2002. godine.
[402] Usp. BISKUPIJSKI ORDINARIJAT ĐAKOVO, *U zajedništvu Kristova poslanja. Godina suodgovornosti za život i djelo Crkve. Kalendar susreta u 2002./2003. godini u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji*, Đakovo, 2002., 5-8.
[403] Usp. NADBISKUPIJSKI ORDINARIJAT ĐAKOVO, *Svećenička godina u sveopćoj Crkvi i Godina župne kateheze u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji. Kalendar susreta 2009./2010. u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji*, Đakovo, 2009., 9-12.
[404] Usp. NADBISKUPIJSKI ORDINARIJAT ĐAKOVO – PASTORALNI CENTAR, *U vjeri, nadi i ljubavi. 1239.-2014. Jubilej 775. obljetnice biskupijskog sjedišta u Đakovu. Kalendar susreta 2013./2014. u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji*, Đakovo, 2013., 5-12.

nije bilo dovoljno analizirati samo po jedan podatak za svaki pokazatelj prve skupine pokazatelja, već za svaku etapu obnove župa po jedan, to jest, ukupno tri podatka za svaki pokazatelj prve skupine pokazatelja.

U tom smislu, kao primarni izvor podataka prve i treće skupine pokazatelja odabrani su *Zapisnici kanonskih vizitacija* (dalje u tekstu *Zapisnici*) te kao sekundarni *Pastoralni izvještaji* (dalje u tekstu *Izvještaji*) kao dio arhivske građe *Nadbiskupijskog ordinarijata u Đakovu*. Oboje, *Zapisnici* i *Izvještaji* odabrani su zbog: sadržajne usklađenosti upitnika na temelju kojih su sastavljani sa sinodskim zahtjevima za obnovom župa, visoke pouzdanosti podataka za čiju vjerodostojnost jamče osobe koje ga potpisuju (župnik i nadbiskupijski vizitator) te zbog kontinuiteta u provođenju *Vizitacija* i podnošenja *Izvještaja*, a prema tome i usporedivosti njihovih podataka na temelju koje je moguć objektivan uvid u dinamiku provedene strukturne i evangelizacijsko-sadržajne obnove župa. Ipak, važno je istaknuti da *Zapisnici*, premda su u sadržajnom smislu usklađeni sa sinodskim zahtjevima, nisu u cijelosti i u pojmovnom. Umjesto sinodskih pojmova *katehetske skupine*/*živi vjernički krugovi* te *socijalno zalaganje*, *Zapisnici* koriste pojmove *pastoralna ponuda* te *kršćanska zauzetost u društvenom, političkom i gospodarskom životu*. Unatoč navedenoj pojmovnoj neusklađenosti *Zapisnici* su odabrani kao pouzdan i provjerljiv izvor podataka. U *Radu* su korišteni sinodski pojmovi *katehetske skupine* i *socijalno zalaganje*.

Analizirani su podaci 425 *Zapisnika kanonskih vizitacija* svih župa s područja Crkve đakovačko-osječke i 25 *Pastoralnih izvještaja*. U skladu s prethodno određenim vremenskim okvirom istraživanog područja (tri etape obnove župa) te imajući u vidu da se vizitacije uobičajeno provode svakih pet godina analizirani su *Zapisnici* tri ciklusa vizitacija za razdoblje od 2003. do 2020. godine. Trajanje pojedinog ciklusa nije precizno određeno, jer su vizitacije u određenom broju župa provedene izvan zadanog petogodišnjeg ciklusa. Neovisno kada je vizitacija provedena, za svaku pojedinu župu analizirana su tri *Zapisnika* za razdoblje od 2003. do 2020. godine, po jedna za svaku etapu obnove župa. U svrhu što veće aktualnosti podataka za treću etapu analizirani su *Zapisnici* samo za razdoblje od 2017. do 2020. godine. Kao sekundarna arhivska građa, analizirani su *Izvještaji* za 2020. godinu i to samo onih župa u kojima od 2017. do 2020. godine nije provedena *Kanonska vizitacija*. U analizi arhivske građe nisu prikupljani osobni podaci župnika. Prikupljana su samo imena župa i dekanata koja su na koncu zamijenjena prethodno slučajno odabranim zaporkama te je tako zajamčena anonimnost prikupljenih podataka.

2.1.1.2. Anketno ispitivanje metodom namjernog uzroka

Izvještaji, u odnosu na *Zapisnike,* sadrže manji broj podataka te je zbog toga, u župama u kojima od 2017. do 2020. godine nije provedena *Kanonska vizitacija*, provedeno anketno ispitivanje župnika metodom *namjernog uzorka*[405]. Od planiranog broja (25) na anketiranje je pristalo 14, a odbilo 11 župnika. U svrhu bolje usporedivosti podataka za one župe u kojima župnici nisu pristali na anketiranje, nisu korišteni ni podaci iz *Izvještaja*. Anketni upitnik[406] otvorenog i zatvorenog tipa (29 pitanja) sastavljen je uz pomoć pitanja sadržanih u *Zapisnicima*, a koja nisu sadržana u *Izvještajima*. Anketiranje je provedeno u razdoblju od kolovoza do listopada 2021. godine usmenim putem s isključenom mogućnošću prikupljanja osobnih podataka o anketiranim župnicima uz pomoć aplikacije *Google Forms* te je tako zajamčena anonimnost ispitanika. Prikupljena imena župa i dekanata zamijenjena su prethodno slučajno odabranim zaporkama te je tako zajamčena anonimnost prikupljenih podataka.

Podaci treće skupine pokazatelja dobiveni su usporedbom podataka prve skupine pokazatelja. Usporedba je provedena na sljedeći način: prethodno prikupljena tri podatka za svaki pojedini pokazatelj (za svaku pojedinu etapu obnove po jedan) međusobno su uspoređena metodom izračuna postotnog boda. Podatak za drugu etapu obnove uspoređen je s podatkom za prvu etapu obnove, a podatak za treću etapu obnove uspoređen je s podatkom za drugu i prvu etapu obnove.

2.1.1.3. Arhivska građa Nadbiskupskog pastoralnog centra u Đakovu

Podaci druge skupine pokazatelja prikupljani su analizom arhivske građe *Nadbiskupijskog pastoralnog centra u Đakovu*. Analizirani su podaci zapisnika sa *Studijskih dana o socijalnom nauku Crkve* održanih u razdoblju od 2003. do 2010. godine. Planirano je bilo analizirati zapisnike i preostalih *Studijskih dana* koji su se održali do 2016. godine, ali zbog nedostupnosti zapisnika to ipak nije učinjeno. Analizirani su podaci o župama koje su upućivale odrasle laike na *Studijske dane*. U analizi arhivske građe nisu prikupljani osobni podaci polaznika *Studijski dana*. Prikupljana su samo imena župa i dekanata koja su na koncu zamijenjena prethodno slučajno odabranim zaporkama te je tako zajamčena anonimnost prikupljenih podataka.

[405] Usp. Goran MILAS, *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*, 412-413.
[406] Primjer anketnog upitnika namijenjenog anketiranju župnika nalazi se u Prilogu 1.

Svi podaci prikupljeni analizom arhivske građe i anketiranjem objedinjeni su u jednu bazu podataka i obrađeni su metodom deskriptivne statistike izračunom aritmetičke sredine[407], frekvencije, relativne frekvencije[408] i postotnog boda[409] uz pomoć računalnog programa *Excel 2019* te su na koncu pohranjeni korištenjem pristupne sigurnosne zaporke u istom programu.

2.1.2. Laička udruženja

U svrhu empirijskog uvida u iskorištenost socijalno-evangelizacijskog potencijala laičkih udruženja, u koraku *vidjeti* prikupljeni su i statistički obrađeni podatci dvije skupine pokazatelja.

Prva skupina pokazatelja odnosi se na strukturnu i evangelizacijsko-sadržajnu uređenost udruženja te kao takva sadrži podatke o: (1) formalno-pravnoj (ne)uređenosti na crkvenom i civilnom području, djelatnostima te postojanju suradnje na crkvenom i civilnom području kao pokazatelje obnovljenosti neizostavnih strukturnih preduvjeta za korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala udruženja; (2) korištenju socijalnog nauka Crkve kao evangelizacijskog sadržaja po kojemu se članove udruženja poučava i odgaja u vjeri te posljedično potiče na njezino življenje kao pokazatelje iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala udruženja.

Druga skupina pokazatelja odnosi se na korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* u pouci i odgoju članova udruženja u socijalnom nauku Crkve te kao takva sadrži podatke o udruženjima koja su upućivala odrasle laike na sudjelovanje na *Studijskim danima o socijalnom nauku Crkve* te *Socijalne tribine* koje je *Ured* organizirao u suradnji s *Institutom za novu evangelizaciju „Sveti Ivan Pavao II.“* u Osijeku. Ova skupina pokazatelja izabrana je zbog istog, već prethodno opisanog, razloga zbog kojega je izabrana i kao pokazatelj iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa.

---

[407] Usp. Tvrtko TADIĆ, Aritmetička sredina i standardna devijacija, u: *Poučak: časopis za metodiku i nastavu matematike*, 18 (2017.) 69, 10-24.

[408] Usp. READY STEDY STATISTIČKI EDUKATIVNI PORTAL, Frekvencije i relativne frekvencije u: https://stedy.hr/opisivanje-podataka/frekvencije-i-relativne-frekvencije (posjećeno 20. 3. 2022.)

[409] Usp. EUROSTAT, Eurostat Statistics Explained, u: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Percentage_point (posjećeno 20. 3. 2022.)

2.1.2.1. Analiza arhivske građe

Kako trenutno ne postoji sveobuhvatan popis i nedovoljno je poznata formalno–pravna uređenost udruženja koja djeluju na području Crkve đakovačko-osječke, u prvom dijelu koraka *vidjeti* izrađen je popis župama i *Nadbiskupiji* poznatih udruženja. U tu svrhu analizirani su arhivska građa *Nadbiskupijskog ordinarijata – Pastoralni izvještaji* za 2020. godinu, popis privatnih vjerničkih društava koja su do kraja 2021. godine *Ordinarijatu* dostavila svoj *Statut* na pregled ili odobrenje, arhivska građa *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* (stanje na kraju 2021. godine) te *Registar udruga* Republike Hrvatske (stanje na kraju 2021. godine). U analizi su prikupljani slijedeći podaci: imena i kontakt podaci te podaci o crkvenom i civilnom formalno-pravnom statusu udruženja. Kontakt podaci korišteni su za komunikaciju s udruženjima nakon koje su zamijenjeni s prethodno slučajno odabranim zaporkama te je tako zajamčena anonimnost prikupljenih podataka.

2.1.2.2. Anketno ispitivanje predstavnika laičkih udruženja

Prikupljanje svih drugih podataka provedeno je anketiranjem predstavnika udruženja i analizom arhivske građe *Pastoralnog Centra Đakovačko-osječke nadbiskupije*.

Anketiranje je provedeno metodom *namjernog uzorka*. Od planiranog broja (36) na anketiranje je pristalo 22, a odbilo 14 predstavnika udruženja. Anketni upitnik[410] otvorenog i zatvorenog tipa sadržavao je 10 pitanja o: (1) pouci i odgoju članova u socijalnom nauku Crkve; (2) djelatnostima; te (3) suradnji na crkvenom i civilnom području. Anketiranje je provedeno u razdoblju od kolovoza do listopada 2021. godine usmenim putem s isključenom mogućnošću prikupljanja osobnih podataka o anketiranim predstavnicima uz pomoć aplikacije *Google Forms* te je tako zajamčena anonimnost ispitanika. Od osobnih podatak prikupljana su samo imena udruženja te imena župa/dekanata kojima pripadaju koja su na koncu zamijenjena prethodno slučajno odabranim zaporkama te je tako zajamčena anonimnost prikupljenih podataka.

Analizom arhivske građe *Pastoralnog Centra Đakovačko-osječke nadbiskupije* prikupljani su podaci o sudjelovanju članova udruženja na *Studijskim danima o socijalnom nauku Crkve* od 2003. do 2010. godine te *Socijalnim tribinama* od 2016. do 2021. godine Planirano je bilo analizirati zapisnike i preostalih *Studijskih dana* koji su se održali do 2016.

[410] Primjer anketnog upitnika namijenjenog anketiranju predstavnika laičkih udruženja nalazi se u Prilogu 2.

godine, ali to ipak nije provedeno zbog nedostupnosti zapisnika. Analizirani su podaci o udruženjima koja su upućivala odrasle laike na *Studijske dane* i *Socijalne tribine*. U analizi nisu prikupljani osobni podaci polaznika. Prikupljana su samo imena udruženja koja su na koncu zamijenjena prethodno slučajno odabranim zaporkama te je tako zajamčena anonimnost prikupljenih podataka.

Svi podaci prikupljeni anketom i analizom arhivske građe objedinjeni su u jednu bazu podataka i obrađeni su metodom deskriptivne statistike izračunom aritmetičke sredine, frekvencije i relativne frekvencije uz pomoć računalnog programa *Excel 2019* te su na koncu pohranjeni korištenjem pristupne sigurnosne zaporke u istom programu.

3. Još uvijek necjelovito obnovljen i iskorišten socijalno-evangelizacijski potencijal župa

Sljedeći zadani metodološki trokorak induktivno-deduktivne metode socijalnog nauka Crkve u nastavku prve cjeline drugoga dijela ovoga *Rada,* slijedi korak *prosuditi*.

Kako teološko socijalni govor promatra stvarnost u svjetlu vjere, koraci *vidjeti* i *prosuditi* nisu odvojeni jedan od drugoga. S jedne strane, korak *vidjeti* uvijek pretpostavlja „vrijednosnu ljestvicu koju naviješta Evanđelje“ (SNCUSO 7) te istovremeno, s druge strane, korak *prosuditi* se uvijek odnosi na prosudbu konkretne stvarnosti. U tom smislu, u okviru prosudbe iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja, usporedno će biti predstavljeni i prosuđeni, u empirijskom dijelu istraživanja prikupljeni i statistički obrađeni, podaci sve tri/dvije pripadajuće im skupine pokazatelja. Prosudba će biti provedena u svjetlu sinodskih *Izjava i odluka*, a napose u njima izrađenog đakovačkog i srijemskog modela socijalnog nauka Crkve kao izričaja praktične dimenzije ukupnog socijalnog učenja te u svjetlu socijalno-etičko načela *vrijeme je važnije od prostora*.

Prema papi Franji, načelo *vrijeme je važnije od prostora* omogućuje „da radimo polako i na duge staze i da pritom ne budemo jako zaokupljeni izravnim rezultatima“ (EG 223). Riječ je o prihvaćanju napetosti između punine i ograničenosti te davanja prednosti vremenu. U središtu zalaganja više mora biti započinjanje procesa promjena nego li rezultati koji se po njima žele ostvariti. Nije uvijek moguće odgovoriti na sve izazove, niti je moguće ponuditi gotovo i cjelovito rješenje. Potrebno je u skladu s okolnostima i s vlastitim mogućnostima i ograničenjima prednost dati djelovanjima koja uzrokuju nove procese promjena. Primarni cilj nije završetak sinodske obnove i potpuna iskorištenost socijalno-evangelizacijskog potencijala, već pokretanje i provedba procesa koji će do njih dovesti. Jednom pokrenute procese treba strpljivim i ustrajnim zalaganjem provoditi i u njih uključivati „druge osobe i skupine koji će ih nastaviti sve dok ne donesu svoje plodove u važnim povijesnim događajima“ (EG 223). To treba činiti bez tjeskobe, s jasnim uvjerenjima i ustrajnošću. U suprotnom, davanje prvenstvene važnosti prostoru dovodi do maničnog pokušaja rješavanja svega u sadašnjem trenutku, što naposljetku zaustavlja proces i udaljava se od ostvarenja zadanog cilja. U tom smislu, podatci sve tri/dvije skupine pokazatelja bit će prosuđeni u odnosu na važnost pokretanja procesa obnove župa i udruženja unatoč početnim preprekama te u odnosu na nužnost trajne predanosti u njegovoj provedbi unatoč mogućim poteškoćama i neuspjesima.

Početak i provedba sinodske obnove župa obilježile su, u metodološkom i pastoralnom smislu, vrlo nepovoljne/nepoželjne okolnosti. Započeti s obnovom bilo koje pastoralne

strukture prije nego što se izradi i usvoji konačna verzija smjernica prema kojima obnovu treba provesti, u metodološkom smislu, ne može biti učinkovito, odnosno, ne može dati željene rezultate. Upravo to se dogodilo s početkom obnove župa. Tada je još Crkva đakovačka i srijemska, duboko svjesna problema koji se vežu uz život župa, započela s njihovom obnovom odmah po završetku sinodskih zasjedanja (2002.) – čak šest godina prije objave završnog sinodskog dokumenta *Izjave i odluke* (2008.). Kako su zaključci zasjedanja koji se odnose na župe, u odnosu na *Izjave i odluke*, izrađeni bez primjene socijalnog nauka Crkve, za očekivati je da se i obnova župa u prvim godinama provodila bez njegove primjene.

Prosuđujući 2009. godine tek završen sinodski proces nadbiskup Marin Srakić ustvrdio je da se već tijekom biskupijskih savjetovanja „moglo reći: Heroji su umorni!"; u nekim župama *Sinoda* se „nije ni spomenula, a kamo li da se raspravljalo o sinodskim temama"[411]. Prvi odgovorni, prema Nadbiskupu, bili su župnici. Nažalost, njihova početna nezainteresiranost za *Sinodu,* ne samo da se nastavila u narednim godinama, već se i dodatno produbila pod vidom nezadovoljstva u odnosu na sinodske smjernice, kako one izrečene u zaključcima zasjedanja tako isto i one izrečene u *Izjavama i odlukama*[412]. Kako je prema zaključcima zasjedanja te prema *Izjavama i odlukama* polazište obnove župa trebala biti župna kateheza, za očekivati je da su se nezainteresiranost i nezadovoljstvo župnika kao prvih kateheta u župi negativno odrazili i na pokretanje i provedbu njezine obnove.

Oboje, obnova započeta prije objave *Izjava i odluke* te nezainteresiranost župnika za *Sinodu* i nezadovoljstvo s njezinim smjernicama zasigurno su značajno utjecali da su obnova župa, a napose obnova župne kateheze od samog početka bila izložena riziku neprovedbe ili pogrešne i necjelovite provedbe. Taj se rizik na posebna način odnosi na korištenje njihovog socijalno-evangelizacijskog potencijala, a posljedično tomu i na obnovu čitave mjesne Crkve pod vidom razumijevanja i življenja vjere pod socijalnim vidom.

Ipak, bez preciznog empirijskog uvida, bilo bi pogrešno tvrditi da se župe posljednjih osamnaest godina nisu uopće obnovile i da nisu koristile vlastiti im socijalno-evangelizacijski potencijal. U namjeri da, s jedne strane, rasvijetlimo pozitivne i negativne aspekte do sada provedene obnove, a da, s druge strane, doprinesemo ispravnom nastavku njezine provedbe, u ovom dijelu *Rada* ćemo, na temelju prethodno prikupljenih i statistički obrađenih podataka

[411] Marin SRAKIĆ, Sinoda održana „Izjave i odluke" proglašene – što sada?, u: *Vjesnik Đakovačko osječke-nadbiskupije i Srijemske biskupije,* 137 (2009.) 2, 130.
[412] Usp. Stanislav ŠOTA – Ivana BENDRA, Ostvarenje nove evangelizacije u odnosu na tipologiju svećenika evangelizatora – primjer Đakovačko-osječke nadbiskupije, 679-702.

pokazatelja dinamike obnove i postojećeg stanja obnovljenosti župa na strukturnoj i evangelizacijsko-sadržajnoj razini, provesti socijalno-etičku prosudbu dinamike korištenja i postojećeg stanja iskorištenosti njihovog socijalno-evangelizacijskog potencijala u pouci i odgoju u socijalnom nauku Crkve.

Prosudba će bit provedena u svjetlu sinodskih smjernica za obnovom župa sadržanih u *Izjavama i odlukama* te socijalno-etičkog načela *vrijeme je važnije od prostora* te će kao takva sadržavati odgovore na tri skupine pitanja: (1) U koliko je župa ustrojena kateheza za odrasle laike? U onima u kojima je ustrojena, je li ustrojena u skladu sa zahtjevima sinodskih *Izjava i odluka*? U koliko se župa skrbi za socijalno zalaganje odraslih laika? U onima u kojima se skrbi, je li skrb oblikovana u skladu sa zahtjevima sinodskih *Izjava i odluka*? (2) U koliko su župa evangelizacijski sadržaji kateheze i skrbi za socijalno zalaganje prožeti socijalnim naukom Crkve? Koliko je župa upućivalo svoje članove na *Studijske dane o socijalnom nauku Crkve* organizirane od strane *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja*?; Te (3) je li se strukturnoj i evangelizacijsko-sadržajnoj obnovi župa pristupilo kao evangelizacijski nužnim i dugotrajnim procesima koji neizostavno zahtijevaju trajnu predanost u provedbi?

Prije prosudbe, bit će predstavljeni podaci o broju, veličini i tipu župa Crkve đakovačko-osječke.

3.1. Broj, veličina i tip župa Crkve đakovačko-osječke

Crkva đakovačka i srijemska u vremenu održavanja *Sinode* imala je 178 župa[413]. Današnja Crkva đakovačko-osječka ima 153 župe, 112 seoskih (73,2%) i 41 gradsku (26,8%)[414]. U odnosu na Crkvu đakovačku i srijemsku, istražene su samo župe s područja Republike Hrvatske, to jest one koje su razdvajanjem (2008.) ostale u sastavu Crkve đakovačko-osječke. Od 153 župe istraženo je 150 (112 seoskih – 74,7% i 38 gradskih – 25,3%). Nisu istražene tri župe: Osijek 8, Slavonski Brod 10 i Vinkovci 7. Župa Osijek 8, premda je ustanovljena 1975. godine, do danas nema vlastitog župnika, u njoj nije uspostavljen vlastiti joj pastoralni rad niti se o njoj vode *Zapisnici kanonskih vizitacija*. Župe Slavonski Brod 10 i Vinkovci 7 osnovane su u vremenu druge etape obnove župa (2009.-2013.) i u kao takvima do 2020. nisu provedene tri *Kanonske vizitacije*.

Za vrijeme *Sinode* Crkva đakovačka i srijemska, a danas đakovačko-osječka prostire se na području tri istočnohrvatske županije: na manjem dijelu Brodsko-posavske (1 od 2 grada; 13 od 26 općina), na velikom dijelu Osječko-baranjske (6 od 7 gradova; 30 od 35 općina) te na čitavom području Vukovarsko-srijemske županije (5 gradova; 26 općina)[415]. Dugogodišnji vrlo kompleksni politički, gospodarski, ratni, migracijski, identitetni i vrijednosni procesi i krize imali su značajne negativne učinke, kako na ukupni broj stanovnika sve tri županije[416], tako i na broj katolika Crkve đakovačke i srijemske/đakovačko-osječke.

[413] Usp. BISKUPIJA ĐAKOVAČKA ILI BOSANSKA I SRIJEMSKA, *Šematizam 1999./2000.*, Đakovo, 2000., 39-143.
[414] Usp. NADBISKUPIJSKI ORDINARIJAT U ĐAKOVU, *Šematizam Đakovačko-osječke nadbiskupije,* Đakovo, 2013., 99-104.; ĐAKOVAČKO-OSJEČKA NADBISKUPIJA, *Shematizam Đakovačko-osječke nadbiskupije 2020.*, Đakovo, 2020., 103-210.
[415] Do 2006. godine kada je općina Otok uzdignuta na rang grada Vukovarsko-srijemska županija imala je 4 grada i 27 općina.
[416] Usp. Dražen ŽIVIĆ, Demografsko pražnjenje Istočne Hrvatske, u: *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 8 (2017.) 31, 24-32.

Tablica 1. *Broj stanovnika i udio katolika na području Crkve đakovačke i srijemske/ đakovačko-osječke*

	Brodsko-posavska		Osječko-baranjska		Vukovarsko-srijemska		Ukupno	
	Broj stanovnika	Udio katolika	Broj stanovnika	Udio katolika	Broj stanovnika	Udio katolika	Broj stanovnika	Udio katolika
2001.	110.723	92%	296.192	84%	204.768	78%	611.683	83%
2011.	101.052	92%	274.193	84%	179.521	79%	554.766	84%
2021.	84.374	/	231.935	/	143.113	/	459.422	/

Prema podacima (Tablica 1.) *Popisa stanovništva 2001.,* na području Crkve đakovačke i srijemske u Republici Hrvatskoj 2001 godine živjelo je 611.683 stanovnika (83% katolika) od toga na području Brodsko-posavske županije 110.723 (92% katolika), Osječko-baranjske 296.192 (84% katolika) te Vukovarsko-srijemske 204.768 (62% katolika)[417]. Prema podacima *Popisa stanovništva 2011.,* na području Crkve đakovačko-osječke 2011. godine živjelo je 554.766 stanovnika (84% katolika), na području Brodsko-posavske županije 101.052 (92% katolika), Osječko-baranjske 274.193 (84% katolika) te Vukovarsko-srijemske 179.521 (79% katolika)[418]. Prema podacima *Popisa stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2021. godine* na području Crkve đakovačko-osječke 2021. godine živjelo je 459.422 stanovnika, od čega na području Brodsko-posavske županije 84.374, Osječko-baranjske 231.935 te Vukovarsko-srijemske 141.113[419].

Usporedbom podataka (Tablica 1.) za sva tri popisa stanovništva vidljiv je velik pad kako ukupnog broja stanovnika na području čitave Crkve đakovačko-osječke tako isto i na području svake pojedine županija na kojoj se ona prostire. Prema demografu Draženu Živiću riječ je o demografskom izumiranju to jest „jakim depopulacijskim procesima i demografskom pražnjenju [koje je] u svim županijama Istočne Hrvatske jače od hrvatskog prosjeka“[420].

Zbog „metodoloških nespretnosti“[421] tijekom provedbe *Popisa* u 2021. godini nije moguće precizno izračunati postojeći broj katolika na području Crkve đakovačko-osječke, a prema tome ga i usporediti u odnosu na 2001. i 2011. godinu. Unatoč tomu, kako je prema

[417] Podaci za Brodsko-posavsku i Osječko-baranjsku županiju izračunati su oduzimanjem od ukupnog broja stanovnika i katolika broj stanovnika i katolika onih gradova i općina koje se nalaze na području Crkve požeške.
[418] Podaci za Brodsko-posavsku i Osječko-baranjsku županiju izračunati su oduzimanjem od ukupnog broja stanovnika i katolika broj stanovnika i katolika onih gradova i općina koje se nalaze na području Crkve požeške.
[419] Podaci za Brodsko-posavsku i Osječko-baranjsku županiju izračunati su oduzimanjem od ukupnog broja stanovnika broj stanovnika onih gradova i općina koje se nalaze na području Crkve požeške.
[420] Dražen ŽIVIĆ, Promjene u strukturi stanovništva Istočne Hrvatske prema vjerskoj pripadnosti (2001.-2021.), u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije*, 151 (2023.) 3, 33.
[421] Usp. *Isto*, 31.

popisima iz 2001. i 2011. godine na području sve tri županije ukupni udio katolika bio preko 80% opravdano je za pretpostaviti da je i njihov broj danas značajno smanjen.

Premda je *Sinoda,* s jedne strane, pozvala na trajno usklađivanja broja i veličine župa s promjenjivim pastoralnim prilikama i promjenama kretanja broja stanovnika i vjernika (usp. IO 559), s druge strane, nije izradila precizne kriteriji prema kojima se neka župa smatra dovoljno malom za spajanje s drugom župom ili dovoljno velikom za dijeljenje na dvije ili više župa. U dosadašnjoj pastoralnoj praksi Crkve đakovačko-osječke primjetna je izražena raznolikost u odnosu na broj župa na području s podjednakim brojem stanovnika/vjernika koja se proteže od jedne župe u jednom gradu/selu pa sve do više župa u jednom gradu/selu. Također, raznolikost je primjetna i u odnosu na broj svećenika u pojedinim župama koja se proteže od nekoliko svećenika po jednoj gradskoj župi na čijem području živi manje od deset tisuća stanovnika, preko jednog svećenika po jednoj gradskoj župi na čijem području živi više od deset tisuća stanovnika pa sve do jednog svećenika koji upravlja s nekoliko seoskih župa.

Imajući u vidu nepostojanje precizno utvrđenih sinodskih kriterija za spajanje/dijeljenje župa te raznolikost broja i veličine župa, sve župe Crkve đakovačko-osječke podijelili smo u dvije skupine: seoske i gradske. Seoske župe podijelili smo prema ukupnom broju stanovnika u selu[422] u pet podskupina: izrazito male (1-500), male (501-1.000), srednje velike (1.001-2000), velike (2.001-5.000) te izrazito velike (5.000-10.000). Gradske župe podijelili smo prema broju stanovnika u gradu/gradskoj četvrti u četiri podskupine: male (1.001-2.000), srednje velike (2.001-5.000), velike (5.001-10.000) te izrazito velike (10.001 i više).

Tablica 2. *Podjela svih istraženih župa prema broju stanovnika* (N=150)

Broj stanovnika	1-500	501-1.000	1.001-2.000	2.001-5.000	5.001-10.000	10.001 i više
Ukupno župe	15 10,0%	35 23,3%	30 20,0%	46 30,7%	17 11,3%	7 4,7%

Od ukupnog broja svih istraženih župa Crkve đakovačko-osječke (150), najveći broj (Tablica 2.) nalazi se na područjima na kojima živi 2.001-5.000 stanovnika (46 – 30,7%). Zatim slijede župe na područjima s 501-1.000 (35 – 23,3%) i 1.001- 2.000 stanovnika (30 – 20,0%).

[422] Umjesto na broj katolika, naglasak je stavljen na ukupan broj stanovnika, jer župa kao sakramentalna zajednica nije svrha samoj sebi, već je poslana selu/gradu/gradskoj četvrti u kojoj je uronjena.

Najmanji broj župa je na područjima s 10.001 i više stanovnika (7 – 4,7%), 1-500 (15 – 10,0%) i 5.001-10.000 stanovnika (17 – 11,3%).

Tablica 3. *Podjela svih seoskih istraženih župa prema broju stanovnika*[423] (N=112)

Broj stanovnika	1-500	501-1.000	1.001-2.000	2.001-5.000	5.001-10.000
Seoske župe	15 13,4%	35 31,2%	29 25,9%	30 26,8%	3 2,7%

Od ukupnog broja svih istraženih seoskih župa (112), najveći broj (Tablica 3.) nalazi se u selima s 501-1.000 stanovnika (35 – 31,2%). Zatim slijede župe u selima s 2.001-5.000 (30 – 26,8%) i 1.001-2.000 stanovnika (29 – 25,9%). Najmanji broj župa nalazi se u selima s 5.001-10.000 (3 – 2,7%) i 1-500 stanovnika (15 – 13,4%).

Tablica 4. *Podjela svih istraženih gradskih župa prema broju stanovnika*[424] (N=38)

Broj stanovnika	1.001-2.000	2.001-5.000	5.001-10.000	10.001 i više
Gradske župe	1 2,6%	16 42,1%	14 36,9%	7 18,4

Od ukupnog broja svih istraženih gradskih župa (38), najveći broj (Tablica 4.) nalazi se na području gradova/gradskih četvrti s 2.001-5.000 stanovnika (16 – 42,1%). Zatim slijede župe na područjima s 5.001-10.000 stanovnika (14 – 36,9%). Najmanji broj župa nalazi se na područjima s 1.001-2.000 (1 – 2,6%) i 10.001 i više stanovnika (7 – 18,4%).

[423] Podaci o broju stanovnika seoskih župa preuzeti su iz rezultata popisa stanovništva (2011.). Usp. DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU, Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. u: dzs.hr (posjećeno 6. 3. 2022.)

[424] Podaci o broju stanovnika gradskih župa preuzeti su iz *Zapisnika Kanonskih vizitacija*. Premda je riječ o procjeni župnika podaci su relevantni, jer naglasak nije na preciznom broju već u procjenama koje se kreću u rasponu od jedne do nekoliko tisuća. Za gradove u kojima se nalazi samo jedna župa korišteni su podaci o broju stanovnika grada, a u gradovima u kojima se nalazi više župa korišteni su podaci za broj stanovnika gradske četvrti u kojoj se nalazi pojedina župa.

Tablica 5. *Podjela svih istraženih župa prema veličini* (N=150)

Izrazito male seoske	Male seoske	Srednje velike seoske i male gradske	Velike seoske i srednje velike gradske	Izrazito velike seoske i velike gradske	Izrazito velike gradske	Ukupno
15 10,0%	35 23,3%	30 20,0%	46 30,7%	17 11,3%	7 4,7%	150 100%

Iz predstavljenog o broju stanovnika sela, gradova i gradskih četvrti u kojima se nalaze župe, proizlazi da je u Crkvi đakovačko-osječkoj (Tablica 5.): (1) najveći broj velikih seoskih i srednje velikih gradskih župa (46 – 30,7%); (2) zatim slijede male seoske (35 – 23,3%) i srednje velike seoske i male gradske župe (30 – 20,0%); te (3) najmanji broj je izrazito velikih gradskih (7 – 4,7%), izrazito malih seoskih (15 – 10,0%) te izrazito velikih seoskih i velikih gradskih župa (17 – 11,3%).

3.2. Ustrojavanje kateheze za odrasle laike nije ustrajno provođen proces

„Crkva đakovačka i srijemska je kroz sinodski hod snažno prepoznala životnu važnost župne kateheze te obnovi župne kateheze pristupa kao jednoj od svojih najzahtjevnijih i istodobno kao jednoj od temeljnih zadaća na putu vlastite obnove“ (IO 122).

Prema sinodskom učenju između župe kao redovitog mjesta evangelizacije i kateheze kao bitne i neizostavne etape u evangelizacijskom procesu postoji nerazdvojiva povezanost. Stanje kateheze, a napose one za odrasle laike u pojedinoj župi je „odraz i slika njezine vitalnosti i njezinih evangelizacijskih nastojanja“ (IO 121). Iako mnoga područja župnoga pastorala „nisu izravno polja same kateheze, ipak je skoro svako takvo područje otvoreno katehetskom djelovanju“ (IO 125). Različiti oblici župnih skupina u kojima aktivno sudjeluju odrasli laici nisu tek puke funkcionalne zajednice, već ponajprije katehetske skupine, to jest prostori u kojima se primarno po pouci i odgoju u vjeri ostvaruju četiri glavna cilja župe: zajedništvo u vjeri, međugeneracijsko posredovanje iskustva vjere, oživotvorenje načela socijalnog nauka Crkve te poosobljeni odnosi kroz kršćansko zajedništvo unutar manjih zajednica (usp. IO 126). Zbog toga svaka prosudba dinamike obnove župa na strukturnoj razini (usp. IO 122 i 126) mora započeti od prosudbe procesa ustrojavanja i postojećeg stanja ustroja kateheze za odrasle laike (usp. IO 121; 130; 137).

Tablica 6. *Podjela župa s barem jednom katehetskom skupinom za odrasle laike prema tipu župa*

	Seoske (N=112)	Gradske (N=38)	Ukupno (N=150)
Prva etapa	65 58,0%	33 86,9%	98 65,3%
Druga etapa	77 68,8%	35 92,1%	112 74,7%
Treća etapa	78 75,0% (N=104)	32 91,4% (N=35)	110 79,1% (N=139)

Grafikon 1. *Promjena udjela župa s barem jednom katehetskom skupinom za odrasle laike prema tipu župa tijekom druge i treće etape obnove*

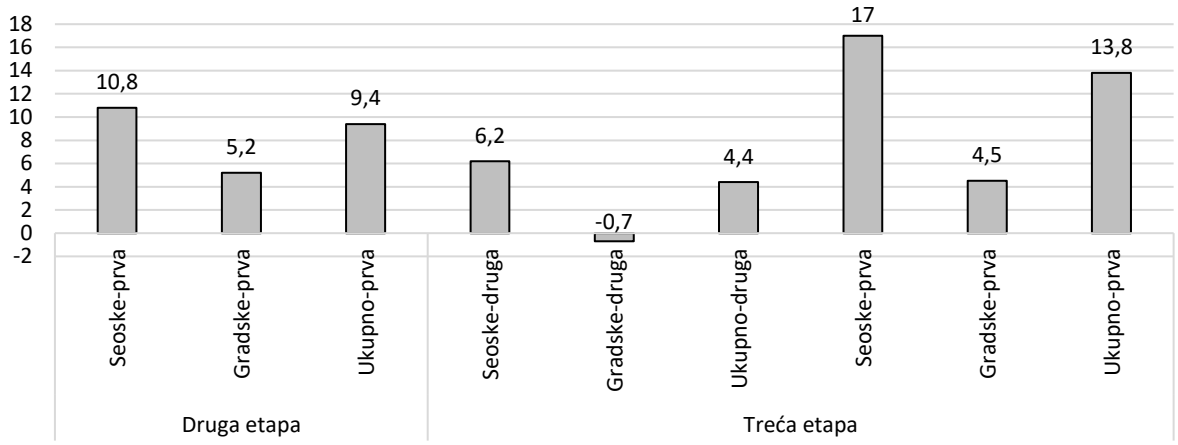

Analizom podataka o postojanju kateheze za odrasle laike u pojedinoj etapi obnove,, uočeno je (Tablica 6. i Grafikon 1.) kontinuirano povećanje broja župa koje su ustanovile barem jednu katehetsku skupinu za odrasle. U prvoj etapi obnove barem jednu katehetsku skupinu za odrasle imalo je 98 (65,3%) župa, 65 (58,0%) seoskih i 33 (86,9%) gradske, u drugoj etapi 112 (74,7%) župa, 77 (68,8%) seoskih i 35 (92,1%) gradskih te u još uvijek aktualnoj trećoj etapi, 110 (79,1%) župa, 78 (75,0%) seoskih i 32 (91,4%) gradske.

U drugoj etapi, u odnosu na prvu, vidljiv je porast za 9,4 postotna boda (pp)[425], odnosno za 14 (14,3%) župa koje su imale barem jednu katehetsku skupinu. Porast je vidljiv u oba tipa župa. Udio seoskih župa porastao je za 10,8 pp, odnosno za 12 (18,5%) župa, a udio gradskih za 5,2 pp, odnosno za 2 (6,1%) župe. U trećoj etapi, u odnosu na drugu, vidljiv je porast za 4,4 pp[426]. Porast je vidljiv samo u seoskim župama te iznosi 6,2 pp. U gradskim župama vidljiv je pad za 0,7 pp. U trećoj etapi, u odnosu na prvu, vidljiv je porast za 13,8 pp. Porast je vidljiv u oba tipa župa. Udio seoskih župa porastao je za 17 pp, a udio gradskih za 4,5 pp.

U odnosu na ciljanje skupine odraslih laika, sinodski dokumenti razlikuju dvije vrste katehetskih skupina: namijenjene svim odraslim laicima te namijenjene posebnim skupinama odraslih laika koje imaju „specifičan društveni status, obavljaju specifičnu profesiju, žive u nekim posebnim životnim okolnostima ili se suočavaju s osobitim potrebama“ (IO 108). U

[425] Dalje se služimo kraticom pp od pojma *percentage point* (eng.) – *postotni bod* (hrv.). Postotni bod je razlika između dva postotka istog pokazatelja. Koristi za prikaz promjena u pokazatelju u odnosu na prethodnu vrijednost. Na primjer, sadašnja vrijednost od 12% je porasla za 2 postotna boda ako je prethodno iznosila 10% (12% - 10 % = 2 pp). Usp. EUROSTAT, Eurostat Statistics Explained, u: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Percentage_point (posjećeno 20. 3. 2022.)

[426] Izračun povećanja /pada broja župa za treću etapu u odnosu na prve dvije je izostavljen zbog različitog broja župa za koje su podaci prikupljeni.

skladu s time, prosudba dinamike ustrojavanja i postojećeg stanja ustroja kateheze za odrasle laike bit će provedena u dva dijela, prvo će bit prosuđena kateheza za sve odrasle laike, a zatim kateheza za posebne skupine odraslih laika.

3.2.1. Dinamika obnove i stanje ustroja kateheze za sve odrasle

„Župna kateheza se […] odnosi […] ponajprije na pouku, odgoj i iskustvo vjere odraslih vjernika“ (IO 122). „Odrasli, tako, od dosadašnjih naslovnika drugoga reda moraju postati prvotni naslovnici župne kateheze“ (IO 130).

Tablica 7. *Podjela župa s barem jednom katehetskom skupinom za sve odrasle laike prema tipu župa*

	Seoske (N = 112)	Gradske (N = 38)	Ukupno (N = 150)
Prva etapa	57 50,9%	32 84,2%	89 59,3%
Druga etapa	67 59,8%	30 78,9%	97 64,7%
Treća etapa	72 69,2% (N = 104)	32 91,4% (N = 35)	104 74,8% (N = 139)

Izdvajanjem iz podataka o katehezi za odrasle laike, samo onih koji se odnose na sve odrasle te njihovom analizom uočeno je (Tablica 7.) kontinuirano povećanje udjela župa koje su imale barem jednu katehetsku skupinu. U prvoj etapi obnove, barem jednu katehetsku skupinu imalo je 89 (59,3%) župa, 57 (50,9%) seoskih i 32 (84,2%) gradske, u drugoj etapi 97 (64,7%) župa, 67 (59,8%) seoskih i 30 (78,9%) gradskih te u još uvijek aktualnoj trećoj etapi 104 (74,8%) župe, 72 (69,2%) seoske i 32 (91,4%) gradske.

Grafikon 2. *Promjena udjela župa s barem jednom katehetskom skupinom za sve odrasle laike prema tipu župa tijekom druge i treće etape obnove*

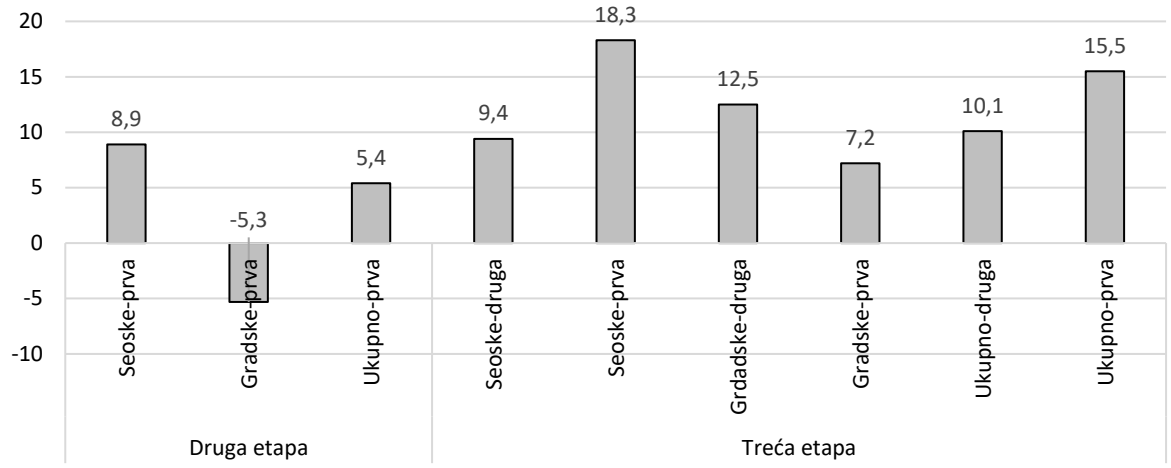

U drugoj etapi obnove, u odnosu na prvu (Grafikon 2.), vidljiv je porast udjela župa koje su imale barem jednu katehetsku skupinu za 5,4 pp, odnosno za 8 (9,0%) župa. Porast je vidljiv samo u seoskim župama za 8,9 pp, odnosno za 10 (17,5%) župa. U gradskim župama vidljiv je pad za 5,3 pp, odnosno za 2 (6,3%) župe. U trećoj etapi, u odnosu na drugu, vidljiv je porast za 10,1 pp te u odnosu na prvu za 15,5 pp. Porast je vidljiv u oba tipa župa. Udio seoskih župa u trećoj etapi, u odnosu na drugu, porastao je za 9,4 pp te u odnosu na prvu za 18,3 pp. Udio gradskih župa u trećoj etapi, u odnosu na drugu, porastao je za 12,5 pp te u odnosu na prvu za 7,2 pp.

Tablica 8. *Podjela seoskih župa s barem jednom katehetskom skupinom za sve odrasle laike prema veličini župa*

	Izrazito male (1-500)	Male (501-1.000)	Srednje velike (1.001-2.000)	Velike (2.001-5.000)	Izrazito velike (5.001-10.000)	Ukupno
Prva etapa	7 46,7% (N = 15)	13 37,1% (N = 35)	17 58,6% (N = 29)	19 63,3% (N = 30)	1 33,3% (N = 3)	57 50,9% (112)
Druga etapa	8 53,3% (N = 15)	22 62,9% (N = 35)	17 58,6% (N = 29)	18 60,0% (N = 30)	2 66,6% (N = 3)	67 59,8% (112)
Treća etapa	8 61,5% (N = 13)	19 54,3% (N = 35)	22 84,6% (N = 26)	21 77,8% (N = 27)	2 66,6% (N = 3)	72 69,2% (N = 104)

Analizom podataka o seoskim župama koje su u pojedinoj etapi obnove imale barem jednu katehetsku skupinu za sve odrasle uočena je (Tablica 8.) izražena raznolikost u odnosu na

veličinu župa. U prvoj etapi obnove najmanji udio župa bio je u skupini izrazito velikih (33,3%), a najveći u skupini velikih župa (63,3%). Izostavi li se skupina izrazito velikih župa zbog malog broja tada proizlazi da je najmanji udio bio u skupini malih župa (37,1%). U drugoj etapi obnove najmanji udio župa bio je u skupini izrazito malih (53,3%), a najveći u skupini izrazito velikih župa (66,6%). Izostavi li se skupina izrazito velikih župa zbog malog broja tada proizlazi da je najveći udio bio u skupini malih župa (62,9%). U još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove najmanji udio župa je u skupini malih (54,3%), a najveći u skupini srednje velikih župa (84,6%).

Grafikon 3. *Promjena udjela seoskih župa s barem jednom katehetskom skupinom za sve odrasle laike prema veličini župa tijekom druge i treće etape obnove*

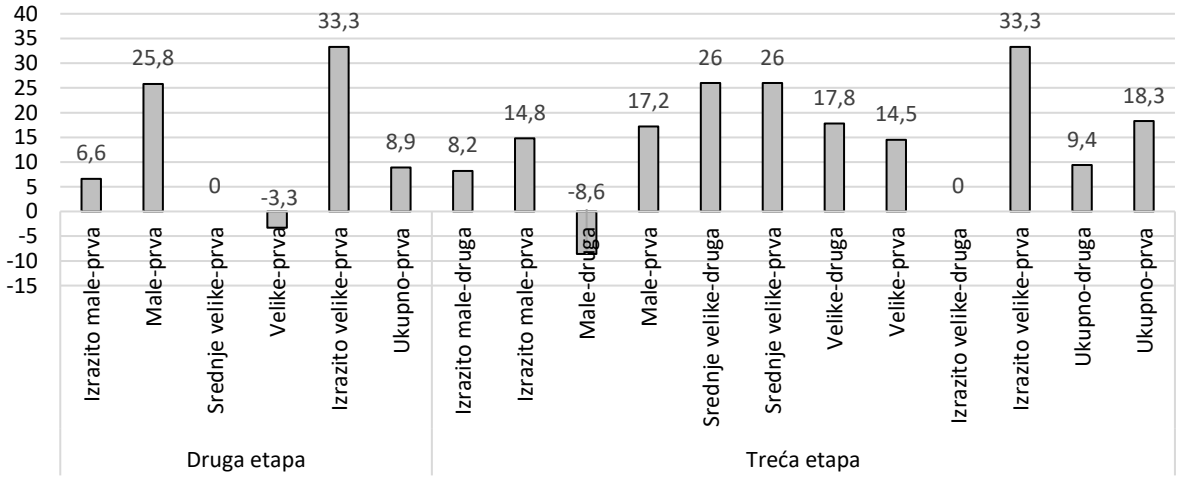

U drugoj etapi obnove, u odnosu na prvu (Grafikon 3.), vidljiv je porast udjela seoskih župa koje su imale barem jednu katehetsku skupinu za sve odrasle u slijedećim skupinama župa: izrazito velike za 33,3 pp, odnosno za 1 (100%) župu; male za 25,8 pp, odnosno za 9 (69,2%) župa te izrazito male za 6,6 pp, odnosno za 1 (14,3%) župu. Također, vidljiv je i pad udjela u skupini velikih župa za 3,3 pp, odnosno za 1 (5,3%) župu. U trećoj etapi u odnosu na drugu vidljiv je porast udjela u slijedećim skupinama župa: srednje velike za 26,0 pp, velike za 17,8 pp te izrazito male za 8,2 pp. Također, vidljiv je i pad udjela u skupini malih župa za 8,6 pp. U trećoj etapi, u odnosu na prvu, vidljiv je porast udjela u svim skupinama župa: izrazito velike za 33,3 pp, srednje velike za 26,0 pp, male za 17,2 pp, izrazito male za 14,8 pp te velike za 14,5 pp.

Tablica 9. *Podjela gradskih župa s barem jednom katehetskom skupinom za sve odrasle laike prema veličini župa*

	Male (1.001-2.000)	Srednje velike (2.001-5.000)	Velike (5.001-10.000)	Izrazito velike (10.001 i više)	Ukupno
Prva etapa	1 100% (N = 1)	15 93,8% (N = 16)	11 78,6% (N = 14)	5 71,4% (N = 7)	32 84,2% (N=38)
Druga etapa	0 0,0% (N = 1)	12 75,0% (N = 16)	13 92,6% (N = 14)	5 71,4% (N = 7)	30 78,9% (N=38)
Treća etapa	1 100% (N = 1)	14 93,3% (N = 15)	12 92,3% (N = 13)	5 83,3% (N = 6)	32 91,4% (N = 35)

Analizom podataka o gradskim župama koje su u pojedinoj etapi obnove imale barem jednu katehetsku skupinu za sve odrasle nije uočena (Tablica 9.) izraženija raznolikost u odnosu na veličinu župa. U prvoj etapi obnove najmanji udio župa s barem jednom katehetskom skupinom za sve odrasle bio je u skupini izrazito velikih (71,4%), a najveći u skupini malih župa (100%). Izostavi li se skupina malih župa zbog malog broja tada proizlazi da je najveći udio bio u skupini srednje velikih župa (93,8%). U drugoj etapi obnove ni jedna mala župa nije imala ni jednu katehetsku skupinu za sve odrasle. Najmanji udio župa koje su imale barem jednu katehetsku skupinu bio je u skupini izrazito velikih (71,4%), a najveći u skupini velikih župa (92,6%). U još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove najmanji udio župa je u skupini izrazito velikih (83,3%), a najveći u skupini malih župa (100%). Izostavi li se skupina malih župa zbog malog broja tada proizlazi da je najveći udio u skupini srednje velikih župa (93,3%).

Grafikon 4. *Promjena udjela gradskih župa s barem jednom katehetskom skupinom za sve odrasle laike prema veličini župa tijekom druge i treće etape obnove*

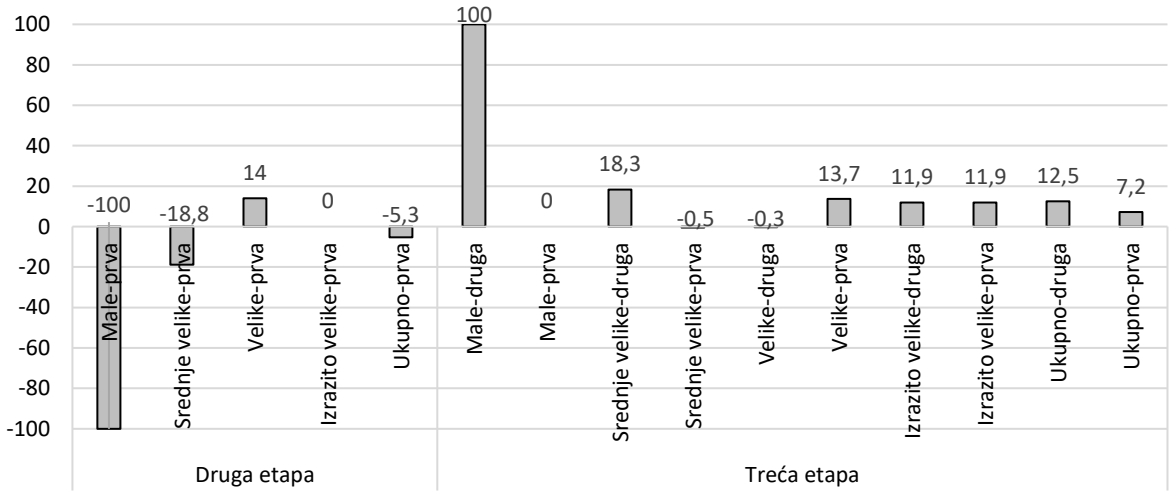

U drugoj etapi, u odnosu na prvu etapu (Grafikon 4.), vidljiv je porast udjela župa koje su imale barem jednu katehetsku skupinu za sve odrasle u skupni velikih župa za 14,0 pp, odnosno za 2 (18,2%) župe. Također, vidljiv je pad udjela u slijedećim skupinama župa: male za 100 pp, odnosno za 1 (100%) župu te srednje velike za 18,8 pp, odnosno za 3 (20,0%) župe. U trećoj etapi, u odnosu na drugu etapu, vidljiv je porast udjela u sljedećim skupinama župa: male za 100 pp, srednje velike za 18,3 pp te izrazito velike za 11,9 pp. Također, vidljiv je i pad udjela velikih župa za 0,3 pp. U trećoj etapi, u odnosu na prvu, vidljiv je porast udjela u sljedećim skupinama župa: velike za 13,7 pp te izrazito velike za 11,9 pp. Također, vidljiv je i pad udjela u skupini srednje velike župe za 0,5 pp.

Iz utvrđenog o župama s barem jednom katehetskom skupinom za sve odrasle, proizlazi sljedeće: (1) Udio župa u kojima postoji kateheza za sve odrasle laike povećavao se postupno i sporo. Od početnih od 59,3% udio se do još uvijek aktualne treće etape obnove povećao na 74,8%. Premda je riječ o značajnom povećanju od 15,5 pp, ipak još uvijek 25,2% župa nema ustanovljenu ni jednu katehetsku skupinu za sve odrasle, to jest, u njima nije ni u minimalnoj mjeri izgrađen prostor za korištenje vlastitog im socijalno-evangelizacijskog potencijala za pouku i odgoj u socijalnom nauku Crkve. (2) Udio župa u kojima postoji kateheza za sve odrasle laike povećavao se nejednoliko. U još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove, razlika između udjela gradskih (91,4%) i seoskih (69,2%) župa koje imaju katehezu iznosi čak 22,2 pp. Ni jednu katehetsku skupinu za sve odrasle laike još uvijek nema 8,6% gradskih te čak 30,8% seoskih župa. (3) U seoskim župama uočena je pozitivna korelacija između veličine župe i postojanja kateheze za sve odrasle laike. U skupinama manjih seoskih župa veći je udio onih koje nemaju ustanovljenu ni jednu katehetsku skupinu. U još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove od ukupnog broja svih izrazito malih i malih seoskih župa (48) čak 21 (43,8%) župa nema ustanovljenu ni jednu katehetsku skupinu za sve odrasle, a što je u odnosu na sve, u još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove, istražene seoske župe (104) 20,2% i sve ukupno istražene župe (139) 15,1% župa. Drugim riječima, u ukupnom broju svih župa u kojima do sada nije ustanovljena ni jedna katehetska skupina za sve odrasle laike (35) najveći udio (60,0%) čine izrazito male i male seoske župe.

Sagleda li se do sada utvrđeno o župama koje nemaju/imaju kateheze za sve odrasle, u svjetlu sinodskog zahtijeva za osobnim pristupom u pastoralnom radu (usp. IO 554) tada se neizostavno nameću dva važna pitanja. Zašto je kateheza kao prostor pouke i odgoja u socijalnom nauku Crkve u župi (usp. IO 126), manje prisutna u manjim sredinama u kojima je već po samoj naravi njihovih socijalnih dinamizma izraženija bliskost, uzajamnost i

povezanost? Što su u današnjoj pastoralnoj praksi župa Crkve đakovačko-osječke primarne svrhe ustanovljenja katehetskih skupina za sve odrasle? Na temelju prikupljenih podataka empirijskog dijela istraživanja nije moguće s neporecivom sigurnošću odgovoriti na navedena pitanja. Ipak, pod pretpostavkom da je u većim župama i veći broj zainteresiranih laika za katehezu, za očekivati je da će u takvim župama blagovjesnicima bit lakše u djelo provesti katehetske inicijative nego li u manjim. Čini se da je ustanovljenje katehetskih skupina više povezano s korištenjem manje zahtjevnih pastoralnih okolnosti većeg broja motiviranih laika (usp. EN 54) za tek puko formalno ispunjenje sinodskih zahtjeva, nego li što je povezano s osobnim evangelizacijskim zanosom blagovjesnika (usp. EN 75-76; 80) za pouku i odgoj u socijalnom nauku Crkve. Premda ovu tvrdnju tek treba dokazati dodatnim empirijskim istraživanjima, njezina se točnost ipak može već naslutiti na temelju rezultata istraživanja *Ostvarenja nove evangelizacije u odnosu na tipologiju svećenika evangelizatora – primjer Đakovačko-osječke nadbiskupije* (2018.). Prema ovom istraživanju, tek 0,05% svećenika u Crkvi đakovačko-osječko, kao prvih odgovornih za župnu katehezu, ulazi u kategoriju *Duhom Dobrog Pastira poosobljenih*[427]. Tako izrazito mali udio svećenika koji su otvoreni „djelovanju Duha Svetoga koji ulijeva snagu za mogućnost naviještanja novosti Evanđelja u svakom vremenu, na svakom mjestu, glasno i hrabro“ (EG 139) zasigurno je značajno doprinio da je kateheza za sve odrasle laike manje zastupljenija u manjim, to jest pastoralno zahtjevnim župama.

3.2.2. Broj, raznolikost i trajnost katehetskih skupina za sve odrasle

„Različiti oblici sudjelovanja mnogih vjernika u životu župne zajednice vodit će diferenciranim i različitim katehetskim putovima“ (IO 125). „Govoreći danas o katekumenatu, dokumenti Crkve nas podsjećaju da se on ne sastoji samo […] nego je razdoblje inicijacije i dovoljno duga priprava za sav kršćanski život“ (IO 136).

Premda nezamjenjiva uloga kateheze, u pouci i odgoju u socijalnom nauku Crkve, zahtijeva ustanovljenje barem jedne katehetske skupine za sve odrasle laike, ono ipak nije samo po sebi dovoljno za cjelovitu izgradnju prostora za korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala župa. Ono je tek početni minimum nakon kojega je još potrebno trajno povećavati broj i raznolikost katehetskih skupina te sustavno i ustrajno provoditi katehetsko djelovanje.

[427] Usp. Stanislav ŠOTA – Ivana BENDRA, Ostvarenje nove evangelizacije u odnosu na tipologiju svećenika evangelizatora – primjer Đakovačko-osječke nadbiskupije, 696-698.

Sinoda zahtjeva da svaka župa mora ustanoviti najmanje četiri središnje katehetske skupine koje su po svojoj naravi nužne za redovit život i dinamizam župne zajednice (usp. IO 127: liturgijsku, biblijsku, karitativnu i obiteljsku skupinu) te preporuča ustanovljenje mnogih drugih nenužnih ciljanih i projektnih skupina kojima se dodatno obogaćuje ukupna raznolikost života župe. U tom smislu, tek se za onu župu može tvrditi da je cjelovito ustrojila katehezu za sve odrasle laike koja ima u odnosu na sinodske zahtjeve, pastoralne prilike i afinitete laika brojne, prikladne, raznolike te dugoročno planirane katehetske skupine.

U tom smislu, u nastavku donosimo prosudbu dinamike ustrojavanja i postojećeg stanja ustrojenosti kateheze za sve odrasle laike u odnosu na broj, raznolikost i trajnost središnjih/nužnih te ciljanih i projektnih/nenužnih katehetskih skupina. Premda su prema *Sinodi* katehetske skupine namijenjene posebnim skupinama laika svrstane u ciljane/nenužne skupine, prosudit ćemo ih odvojeno, i to ne samo jer nisu namijenjene svim laicima, već i zbog njihove posebne socijalno-evangelizacijske naravi.

3.2.2.1. Broj katehetskih skupina

Tablica 10. *Broj katehetskih skupina po župama*

		Broj katehetskih skupina po župama									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Prva etapa	Seoske (N = 57)	27 47,4%	9 15,8%	9 15,8%	6 10,5%	2 3,5%	3 5,3%	1 1,7%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%
	Gradske (N =32)	7 21,9%	7 21,9%	8 25,0%	4 12,5%	4 12,5 %	0 0,0%	0 0,0%	1 3,1%	1 3,1%	0 0,0%
	Ukupno (N = 89)	34 38,2%	16 18,0%	17 19,1%	10 11,2%	6 6,8%	3 3,4%	1 1,1%	1 1,1%	1 1,1%	0 0,0%
Druga etapa	Seoske (N = 67)	27 40,3%	13 19,4%	16 23,9%	8 11,9%	1 1,5%	1 1,5%	1 1,5%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%
	Gradske (N = 30)	2 6,7%	10 33,3%	3 10,0%	10 33,3%	2 6,7%	2 6,7%	0 0,0%	0 0,0%	1 3,3%	0 0,0%
	Ukupno (N = 97)	29 29,9%	23 23,7%	19 19,6%	18 18,6%	3 3,1%	3 3,1%	1 1,0%	0 0,0%	1 1,0%	0 0,0%
Treća etapa	Seoske (N = 72)	30 41,6%	17 23,6%	15 20,8%	3 4,2%	2 2,8%	3 4,2%	0 0,0%	1 1,4%	0 0,0%	1 1,4%
	Gradske (N = 32)	6 18,8%	2 6,2%	13 40,6%	2 6,2%	2 6,2%	2 6,2%	4 12,5 %	0 0,0%	0 0,0%	1 3,1%
	Ukupno (N = 104)	36 34,6%	19 18,3%	28 26,9%	5 4,8%	4 3,8%	5 4,8%	4 3,8%	1 1,0%	0 0,0%	2 2,0%

Analizom podataka o broju katehetskih skupina za sve odrasle u pojedinim etapama obnove uočeno je (Tablica 10.) tek neznatno povećanje udjela župa koje su imale pet i više skupina. U prvoj etapi obnove od ukupnog broja svih župa koje su imale katehezu za sve odrasle najveći broj skupina (9) imala jedna (1,1%) župa. Najveći broj župa (34 – 38,2%) imao je jednu skupinu, a najmanji broj župa (1 – 1,1%) imao je sedam, osam i devet skupina. U seoskim župama najveći broj skupina (7) imala jedna (1,7%) župa. Najveći broj župa (27 – 47,4%) imao je jednu skupinu, a najmanji broj župa (1 – 1,7%) imao je sedam skupina. U gradskim župama najveći broj skupina (9) imala je jedna (3,1%) župa. Najveći broj župa (8 – 25,0%) imao je tri skupine, a najmanji broj župa (1 – 3,1%) imao je osam i devet skupina. U drugoj etapi obnove najveći broj skupina (9) imala je jedna (1,0%) župa. Najveći broj župa (29 – 29,9%) imao je jednu skupinu, a najmanji broj župa (1 – 1,0%) imao je sedam i devet skupina. U seoskim župama najveći broj skupina (7) imala je jedna (1,5%) župa. Najveći broj župa (27 – 40,3%) imao je jednu skupinu, a najmanji broj župa (1 – 1,5%) imalo je pet, šest i sedam skupina. U gradskim župama najveći broj skupina (9) imala je jedna (3,3%) župa. Najveći broj župa (10 – 33,3%) imao je dvije i četiri skupine, a najmanji broj župa (1 – 3,3%) imao je devet skupina. U još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove najveći broj skupina (10) ima dvije (2,0%) župe. Najveći broj župa (36 – 34,6%) ima jednu skupinu, a najmanji broj župa (1 – 1,0%) osam skupina. U seoskim župama najveći broj skupina (10) ima jedna (1,4%) župa. Najveći broj župa (30 – 41,6%) ima jednu skupinu, a najmanji broj župa (1 – 1,4%) ima osam i deset skupina. U gradskim župama najveći broj skupina (10) ima jedna (3,1%) župa. Najveći broj župa (13 – 40,6%) ima tri skupine, a najmanji broj župa ima (1 – 3,1%) deset skupina.

Iz utvrđenog o promjeni broja katehetskih skupina za sve odrasle laike po župama proizlazi slijedeće: (1) Povećanje broja katehetskih skupina nije provedeno u svim župama. Od ukupno 104 župe koje u još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove imaju katehezu za sve odrasle tek jednu katehetsku skupinu ima čak 36 (34,6%) župa. U tim su župama još potrebni veliki obnoviteljski napori kako bi se kateheza cjelovito ustrojila, a prema tome i cjelovito izgradio prostor za pouku i odgoj u socijalnom nauku Crkve. (2) Obnoviteljskih napora napose su potrebite seoske župe. Od ukupnog broja svih župa koje u još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove imaju samo jednu katehetsku skupinu za sve odrasle (36) najveći udio čine seoske župe (83,3%).

3.2.2.2. Raznolikost katehetskih skupina

Tablica 11. *Imena i broj katehetskih skupina za sve odrasle laike u prvoj etapi obnove*

	Ime katehetske skupine	Seoske (N = 57)	Gradske (N = 32)	Ukupno (N = 89)
1	Biblijska skupina	17 29,8%	24 75,0%	41 46,0%
2	Čitači/liturgijska skupina	13 22,8%	6 18,8%	19 21,3%
3	Marijanska pobožnost	4 7,0%	0 0,0%	4 4,5%
4	Karitativna skupina	5 8,8%	1 3,1%	6 6,7%
5	Kateheza za odrasle	7 12,3%	7 21,9%	14 15,7%
6	Klanjatelji	8 14,0%	3 9,4%	11 12,4%
7	Krsna kateheza za odrasle	3 5,3%	1 3,1%	4 4,5%
8	Krsna kateheza za roditelje i kumove	0 0,0%	2 6,3%	2 2,3%
9	Liga obitelji	1 1,8%	0 0,0%	1 1,1%
10	Majke prvopričesnika	1 1,8%	0 0,0%	1 1,1%
11	Mala škola za roditelje	1 1,8%	0 0,0%	1 1,1%
12	Misijska skupina	3 5,3%	3 9,4%	6 6,7%
13	Mladi bračni parovi	1 1,8%	0 0,0%	1 1,1%
14	Molitelji časoslova	1 1,8%	1 3,1%	2 2,3%
15	Molitelji krunice	12 21,1%	5 15,6%	17 19,1%
16	Molitvena zajednica	17 29,8%	0 0,0%	17 19,1%
17	Odmor duha	0 0,0%	1 3,1%	1 1,1%
18	Osobni razgovori	2 3,5%	0 0,0%	2 2,3%
19	Prijatelji svetog Sakramenta	0 0,0%	4 12,5%	4 4,5%
20	Prvi petak	1 1,8%	1 3,1%	2 2,3%
21	Prve subote	1 1,8%	0 0,0%	1 1,1%
22	Roditelji krizmanika	3 5,3%	4 12,5%	7 7,9%
23	Roditelji prvopričesnika	4 7,0%	6 18,8%	10 11,2%
24	Zbor	23 40,4%	15 46,9%	38 42,7%
25	Zbor gospođa	0 0,0%	1 3,1%	1 1,1%
26	Župni dopisnici	1 1,8%	0 0,0%	1 1,1%

Analizom imena katehetskih skupina za sve odrasle u prvoj etapi obnove utvrđeno je (Tablica 11.) da je u 89 župa postojalo 26 različitih skupina, 10 središnji/nužnih i 16 ciljanih/nenužnih. Četiri skupine koje su postojale u najvećem udjelu župa koje su imale katehezu za odrasle laike jesu: *biblijska skupina,* (46,0%), *zbor* (42,7%), *čitači/liturgijska skupina* (21,3%) te *molitelji krunice* (19,1%) i *molitvena zajednica* (19,1%). Promotre li se zbirno sve one skupine iz čijih je imena jasno vidljivo da je riječ o molitvenim skupinama[428] tada proizlazi da su upravo one postojale u najvećem udjelu (60,7%) župa. Također, promotre li se zbirno i one skupine iz čijih je imena jasno vidljivo da su namijenjene supružnicima/roditeljima/obiteljima[429] proizlazi da su one postojale u 25,8% župa. *Karitativna skupina* kao jedna od nužnih postojala je u 6,7% župa. Raspodjelom odgovora prema tipu župa (Tablica 11.), utvrđeno je da je u najvećem udjelu seoskih župa koje su imale katehezu za odrasle postojao *zbor* (40,4%), *molitvena zajednica* (29,8%) i *biblijska skupina* (29,8%) te *čitači/liturgijska skupina* (22,8%), a u najvećem udjelu gradskih župa *biblijska skupina* (75,0%), *zbor* (46,9%), *kateheza za odrasle* (21,9%) te *čitači/liturgijska skupina* (18,8%) i *roditelji prvopričesnika* (18,8%). Promotre li se zbirno sve skupine u seoskim župama iz čijih je imena jasno vidljivo da je riječ o molitvenim skupinama[430], tada proizlazi da su upravo one postojale u najvećem udjelu (77,2%) seoskih župa. Promotre li se zbirno sve skupine u gradskim župama iz čijih je imena jasno vidljivo da su namijenjene supružnicima/roditeljima/obiteljima[431], tada proizlazi da su one postojale u 38,6% gradskih župa. Promotre li se zbirno sve skupine u gradskim župama iz čijih je imena jasno vidljivo da je riječ o molitvenim skupinama[432], tada proizlazi da su one postojale u 31,3% gradskih župa. *Karitativna skupina* postojala je u 8,8% seoskih i 3,1% gradskih župa.

[428] Katehetske skupine iz čijih je imena jasno vidljivo da je riječ o molitvenim skupinama: *marijanska pobožnost* (4), *klanjatelji* (11), *molitelji časoslova* (2), *molitelji krunice* (17), *molitvena zajednica* (17), *prvi petak* (2) i *prve subote* (1).

[429] Katehetske skupine iz čijih je imena jasno vidljivo da su namijenjene supružnicima/roditeljima/obiteljima: *krsna kateheza za roditelje i kumove* (2), *liga obitelji* (1), *majke prvopričesnika* (1), *mala škola za roditelje* (1), *mladi bračni parovi* (1), *roditelji krizmanika* (7) i *roditelji prvopričesnika* (10).

[430] Katehetske skupine u seoskim župama iz čijih je imena jasno vidljivo da je riječ o molitvenim skupinama: *marijanska pobožnost* (4), *klanjatelji* (8), *molitelji časoslova* (1), *molitelji krunice* (12), *molitvena zajednica* (17), *prvi petak* (1) i *prve subote* (1).

[431] Katehetske skupine u gradskim župama iz čijih je imena jasno vidljivo da su namijenjene supružnicima/roditeljima/obiteljima: *krsna kateheza za roditelje i kumove* (2), *roditelji krizmanika* (4) i *roditelji prvopričesnika* (6).

[432] Katehetske skupine gradskih župa iz čijih je imena jasno vidljivo da je riječ o molitvenim skupinama: *klanjatelji* (3), *molitelji časoslova* (1), *molitelji krunice* (5) i *prvi petak* (1).

Tablica 12. *Imena i broj katehetskih skupina za sve odrasle laike u drugoj etapi obnove*

	Ime katehetske skupine	Seoske (N = 67)	Gradske (N = 30)	Ukupno (N = 97)
1	Biblijska skupina	23 34,3%	18 60,0%	41 42,3%
2	Čitači/liturgijska skupina	16 23,9%	9 30,0%	25 25,8%
3	Dobri pastir	1 1,5%	0 0,0%	1 1,0%
4	Gospa Lurdska	1 1,5%	0 0,0%	1 1,0%
5	Isusova grupa	0 0,0%	1 3,3%	1 1,0%
6	Karitativna skupina	7 10,4%	4 13,3%	11 11,3%
7	Kateheza za odrasle	5 7,5%	2 6,7%	7 7,2%
8	Klanjatelji	7 10,4%	3 10,0%	10 10,3%
9	Kreativne radionice	1 1,5%	0 0,0%	1 1,0%
10	Krsna kateheza za odrasle	3 4,5%	1 3,3%	4 4,1%
11	Krsna kateheza za roditelje i kumove	0 0,0%	2 6,7%	2 2,0%
12	Kućne molitvene grupe	0 0,0%	1 3,3%	1 1,0%
13	Liga majki	1 1,5%	1 3,3%	2 2,0%
14	Liga obitelji	1 1,5%	0 0,0%	1 1,0%
15	Loida	0 0,0%	1 3,3%	1 1,0%
16	Mali Isus	2 3,0%	0 0,0%	2 2,0%
17	Meditacija	0 0,0%	1 3,3%	1 1,0%
18	Misijska skupina	3 4,5%	8 26,7%	11 11,3%
19	Molitelji časoslova	0 0,0%	1 3,3%	1 1,0%
20	Molitelji krunice	9 13,4%	5 16,7%	14 14,4%
21	Molitvena zajednica	20 29,9%	9 30,0%	29 29,9%
22	Obiteljska zajednica	1 1,5%	1 3,3%	2 2,0%
23	Odmor duha	0 0,0%	1 3,3%	1 1,0%
24	Osobni razgovori	1 1,5%	0 0,0%	1 1,0%
25	Pobožnosti sv. Antunu	1 1,5%	0 0,0%	1 1,0%
26	Prvi petak	1 1,5%	0 0,0%	1 1,0%
27	Prve subote	1 1,5%	0 0,0%	1 1,0%
28	Roditelji	1	0	1

		1,5%	0,0%	1,0%
29	Roditelji krizmanika	4 6,0%	3 10,0%	7 7,2%
30	Roditelji prvopričesnika	7 10,4%	3 10,0%	10 10,3%
31	Roditelji prvopričesnika i krizmanika	2 3,0%	0 0,0%	2 2,0%
32	Roditelji školske djece	1 1,5%	0 0,0%	1 1,0%
33	Roditelji vjeroučenika	0 0,0%	1 3,3%	1 1,0%
34	Sjedinjenje srca Isusova i Marijina	0 0,0%	1 3,3%	1 1,0%
35	Socijalne tribine	0 0,0%	1 2,6%	1 1,0%
36	Socijalni nauk Crkve u životu vjernika laika	0 0,0%	1 3,3%	1 1,0%
37	Susreti bračnih parova	1 1,5%	2 6,7%	3 3,1%
38	Svaki petak	1 1,5%	0 0,0%	1 1,0%
39	Upoznavanje s Katekizmom Katoličke Crkve	1 1,5%	0 0,0%	1 1,0%
40	Vjerski razgovori	0 0,0%	1 3,3%	1 1,0%
41	Zbor	25 37,3%	13 43,3%	38 39,2%
42	Župni dopisnici	0 0,0%	2 6,7%	2 2,0%

Analizom imena katehetskih skupina za sve odrasle u drugoj etapi obnove utvrđeno je (Tablica 12.) da je u 97 župa postojalo 42 različite skupine, 15 središnjih/nužnih i 27 ciljanih/nenužnih. Četiri katehetske skupine koje su postojale u najvećem udjelu župa jesu: *biblijska skupina* (42,3%), *zbor* (39,2%), *molitvena zajednica* (29,9%) i *čitači/liturgijska skupina* (25,8%). Promotre li se zbirno sve one skupine iz čijih je imena jasno vidljivo da je riječ o molitvenim skupinama[433] tada proizlazi da su upravo one postojale u najvećem udjelu (62,9%) župa. Također, promotre li se zbirno i one skupine iz čijih je imena jasno vidljivo da su namijenjene supružnicima/roditeljima/obiteljima[434], proizlazi da su one postojale u 34,0% župa. *Karitativna skupina* kao jedna od nužnih postojala je u 11,3% župa. Raspodjelom odgovora prema tipu župa (Tablica 12.) utvrđeno je da je u najvećem udjelu seoskih župa koje su imale katehezu za odrasle postojao *zbor* (37,3%), *biblijska skupina* (34,3%) i *molitvena*

[433] Katehetske skupine iz čijih je imena jasno vidljivo da je riječ o molitvenim skupinama: *Gospa Lurdska* (1), *klanjatelji* (10), *kućne molitvene grupe* (1), *meditacija* (1), *molitelji časoslova* (1), *molitelji krunice* (14), *molitvena zajednica* (29), *pobožnosti sv. Antunu* (1), *prvi petak* (1), *prve subote* (1) i *svaki petak* (1).

[434] Katehetske skupine iz čijih je imena jasno vidljivo da su namijenjene supružnicima/roditeljima/obiteljima: *krsna kateheza za roditelje i kumove* (2), *kućne molitvene grupe* (1), *liga majki* (2), *liga obitelji* (1), *obiteljska zajednica* (2), *roditelji* (1), *roditelji krizmanika* (7) i *roditelji prvopričesnika* (10), *roditelji prvopričesnika i krizmanika* (2), *roditelji školske djece* (1), *roditelji vjeroučenika* (1) i *susreti bračnih parova* (3).

zajednica (29,9%) i *čitači/liturgijska skupina* (23,9%), a u najvećem udjelu gradskih župa *biblijska skupina* (60,0%), *zbor* (43,3%) te *čitači*/*liturgijska* skupina (30,0%) i *molitvena zajednica* (30,0%). Promotre li se zbirno sve skupine u seoskim župama iz čijih je imena jasno vidljivo da je riječ o molitvenim skupinama[435], tada proizlazi da su upravo one postojale u najvećem udjelu (61,2%) seoskih župa. Promotre li se zbirno sve skupine u gradskim župama iz čijih je imena jasno vidljivo da su namijenjene supružnicima/roditeljima/obiteljima[436], tada proizlazi da su one postojale u 50,0% gradskih župa. Promotre li se zbirno sve skupine u gradskim župama iz čijih je imena jasno vidljivo da je riječ o molitvenim skupinama[437], tada proizlazi da su one postojale u najvećem udjelu (66,7%) gradskih župa. *Karitativna skupina* postojala je u 10,4% seoskih i 13,3% gradskih župa.

Tablica 13. *Imena i broj katehetskih skupina za sve odrasle laike u trećoj etapi obnove*

	Ime katehetske skupine	Seoske (N = 72)	Gradske (N = 32)	Ukupno (N = 104)
1	Adventski susreti	1 1,4%	0 0,0%	1 0,9%
2	Apostoli ljubavi	0 0,0	1 3,1%	1 0,9%
3	Biblijska skupina	25 34,7%	16 50,0%	41 39,4%
4	Bračni susreti	5 6,9%	2 6,3%	7 6,7%
5	Čistači	1 1,4%	0 0,0%	1 0,9%
6	Čisto ruho	1 1,4%	0 0,0%	1 0,9%
7	Čitači/liturgijska skupina	17 23,6%	7 21,9%	24 23,1%
8	Filmska skupina	1 1,4%	0 0,0%	1 0,9%
9	Fitnes za odrasle	1 1,4%	0 0,0%	1 0,9%
10	Ignacijevska duhovnost	0 0,0%	1 3,1%	1 0,9%
11	Informatička skupina	2 2,8%	0 0,0%	2 1,9%
12	Joakim i Ana	0 0,0%	1 3,1%	1 0,9%
13	Kapljica dobrote	0	1	1

[435] Katehetske skupine u seoskim župama iz čijih je imena jasno vidljivo da je riječ o molitvenim skupinama: *Gospa Lurdska* (1), *klanjatelji* (7), *molitelji krunice* (9), *molitvena zajednica* (20), *pobožnosti sv. Antunu* (1), *prvi petak* (1), *prve subote* (1) i *svaki petak* (1).

[436] Katehetske skupine u gradskim župama iz čijih je imena jasno vidljivo da su namijenjene supružnicima/roditeljima/obiteljima: *krsna kateheza za roditelje i kumove* (2), *kućne molitvene grupe* (1), *liga majki* (1), *liga obitelji* (1), *obiteljska zajednica* (1), *roditelji krizmanika* (3), *roditelji prvopričesnika* (3), *roditelji vjeroučenika* (1) i *susreti bračnih parova* (2).

[437] Katehetske skupine iz čijih je imena jasno vidljivo da je riječ o molitvenim skupinama: *Klanjatelji* (3), *Kućne molitvene grupe* (1), Meditacija (1), *Molitelji časoslova* (1), *Molitelji krunice* (5) i *Molitvena zajednica* (9).

		0,0%	3,1%	0,9%
14	Karitativna skupina	8 11,1%	8 25,0%	16 15,4%
15	Kateheza za odrasle	3 4,2%	1 3,1%	4 3,8%
16	Klanjatelji	5 6,9%	2 6,3%	7 6,7%
17	Korizmeni susreti	1 1,4%	0 0,0%	1 0,9%
18	Kreativne radionice	1 1,4%	1 3,1%	2 1,9%
19	Krsna kateheza za odrasle	1 1,4%	4 12,5%	5 4,8%
20	Krsna kateheza za roditelje	1 1,4%	5 15,6%	6 5,8%
21	Krv Kristova	1 1,4%	3 9,4%	4 3,8%
22	Majke	0 0,0%	1 3,1%	1 0,9%
23	Marijine zvijezde	1 1,4%	0 0,0%	1 0,9%
24	Milosrdni Isus	1 1,4%	1 3,1%	2 1,9%
25	Misijska skupina	3 4,2%	9 28,1%	12 11,5%
26	Molitelji krunice	12 16,7%	4 12,5%	16 15,4%
27	Molitvena zajednica	15 20,8%	10 31,3%	25 24,0%
28	Obiteljska zajednica	1 1,4%	0 0,0%	1 0,9%
29	Odmor duha	0 0,0%	2 6,3%	2 1,9%
30	Pobožnosti sv. Antunu	2 2,8%	0 0,0%	2 1,9%
31	Prijatelji blagoslova Marije Kraljice svijeta	1 1,4%	0 0,0%	1 0,9%
32	Prijatelji krizmanika	0 0,0%	1 3,1%	1 0,9%
33	Roditelji	1 1,4%	0 0,0%	1 0,9%
34	Roditelji krizmanika	6 8,3%	6 18,8%	12 11,5%
35	Roditelji prvopričesnika	7 9,8%	5 15,6%	12 11,5%
36	Roditelji prvopričesnika i krizmanika	4 5,6%	1 3,1%	5 4,8%
37	Roditelji školske djece	1 1,4%	0 0,0%	1 0,9%
38	Sakupljači darova	1 1,4%	0 0,0%	1 0,9%
39	Srce Isusovo	1 1,4%	0 0,0%	1 0,9%
40	Studentska i radnička mladež	0 0,0%	1 3,1%	1 0,9%
41	Sv. Jeronim	1 1,4%	0 0,0%	1 0,9%
42	Sv. Marta	2 2,8%	1 3,1%	3 2,9%

43	Škola molitve	1 1,4%	0 0,0%	1 0,9%
44	Treće srce	0 0,0%	2 6,3%	2 1,9%
45	Tribine	0 0,0%	1 3,1%	1 0,9%
46	Vjerski razgovori	0 0,0%	1 3,1%	1 0,9%
47	Zajednica posta	2 2,8%	0 0,0%	2 1,9%
48	Zbor	27 37,5%	9 28,1%	36 34,6%
49	Župni dopisnici	0 0,0%	1 3,1%	1 0,9%

Analizom imena katehetskih skupina za sve odrasle u još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove, utvrđeno je (Tablica 13.) da u 104 župe postoji 49 različitih skupina, 12 središnjih/nužnih i 37 ciljanih/nenužnih. Četiri skupine koje postoje u najvećem udjelu jesu: *biblijska skupina* (39,4%), *zbor* (34,6%), *molitvena zajednica* (24,0%) i *čitači/liturgijska skupina* (23,1%). Promotre li se zbirno sve one skupine iz čijih je imena jasno vidljivo da je riječ o molitvenim skupinama[438], tada proizlazi da upravo one postoje u najvećem udjelu župa (49,0%). Također, promotre li se zbirno i one iz čijih je imena jasno vidljivo da su namijenjene supružnicima/roditeljima/obiteljima[439], proizlazi da one postoje u 44,2% župa. *Karitativna skupina* kao jedna od nužnih postoji u 15,4% župa. Raspodjelom podataka prema tipu župa (Tablica 13.) utvrđeno je da je u najvećem udjelu seoskih župa koje imaju katehezu za sve odrasle postoji *zbor* (37,5%), *biblijska skupina* (34,7%), *čitači/liturgijska skupina* (23,6%) i *molitvena zajednica* (20,8%), a u najvećem udjelu gradskih župa *biblijska skupina (50,0%), molitvena zajednica (31,3%) te misijska skupina* (28,1%) i *zbor* (28,1%). Promotre li se zbirno sve skupine u seoskim župama iz čijih je imena jasno vidljivo da je riječ o molitvenim skupinama[440], tada proizlazi da upravo one postoje u najvećem udjelu (48,6%) seoskih župa. Promotre li se zbirno sve skupine u seoskim župama iz čijih je imena jasno vidljivo da su namijenjene supružnicima/roditeljima/obiteljima[441], proizlazi da one postoje u 36,1% župa.

[438] Katehetske skupine iz čijih je imena jasno vidljivo da je riječ o molitvenim skupinama: *klanjatelji* (7), *molitelji krunice* (16), *molitvena zajednica* (25), *pobožnosti sv. Antunu* (2) i *škola molitve* (1).

[439] Katehetske skupine iz čijih je imena jasno vidljivo da su namijenjene supružnicima/roditeljima/obiteljima: *bračni susreti* (7), *krsna kateheza za roditelje* (6), *majke* (1), *obiteljska zajednica* (1), *roditelji* (1), *roditelji krizmanika* (12), *roditelji prvopričesnika* (12), *roditelji prvopričesnika i krizmanika* (5) i *roditelji školske djece* (1)

[440] Katehetske skupine u seoskim župama iz čijih je imena jasno vidljivo da je riječ o molitvenim skupinama: *klanjatelji* (5), *molitelji krunice* (12), *molitvena zajednica* (15), *pobožnosti sv. Antunu* (2) i *škola molitve* (1).

[441] Katehetske skupine u seoskim župama iz čijih je imena jasno vidljivo da su namijenjene supružnicima/roditeljima/obiteljima: *bračni susreti* (5), *krsna kateheza za roditelje* (1), *obiteljska zajednica* (1), *roditelji* (1), *roditelji krizmanika* (6), *roditelji prvopričesnika i krizmanika* (7), *roditelji prvopričesnika i krizmanika* (4) i *roditelji školske djece* (1).

Promotre li se zbirno sve skupine u gradskim župama iz čijih je imena jasno vidljivo da je riječ o molitvenim skupinama[442], proizlazi da one postoje u 50,0% župa. Promotre li se zbirno sve skupine u gradskim župama iz čijih je imena jasno vidljivo da su namijenjene supružnicima/roditeljima/obiteljima[443], tada proizlazi da upravo one postoje u najvećem udjelu (62,5%) gradskih župa. *Karitativna skupina* postoji u 11,1% seoskih i 25,0% gradskih župa.

Iz utvrđenog o raznolikosti katehetskih skupina za sve odrasle laike proizlazi sljedeće: (1) Obnova ustroja kateheze za sve odrasle u odnosu na sinodske zahtjeve za ustanovljenjem četiri središnje/nužne katehetske skupine nije provedena u svim župama. Od ukupnog broja svih proučenih župa (139) u još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove veoma velik udio župa nema *karitativnu skupinu* (88,5%), *čitače/liturgijsku skupinu* (82,7%), *biblijsku skupinu* (70,5%) te neki oblik obiteljske skupine (66,9%). Posebno su zabrinjavajući podaci za seoske župe, jer od ukupnog broja svih proučenih (104) u još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove *karitativnu skupinu* nema 92,3% župa, *čitače*/*liturgijsku skupinu* 83,7%, *biblijsku skupinu* 76,0% te neki oblik obiteljske skupine 75,0% župa. (2) Obnova ustroja kateheze za sve odrasle u odnosu na sinodske zahtjeve za ustanovljenjem ciljanih i projektnih/nenužnih katehetskih skupina nije proveden u svim župama. Od ukupnog broja svih proučenih župa (139) u još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove veoma velik udio župa nema neku od uobičajenih nenužnih vrsta skupina poput *čistača* (99,3%), *župnih dopisnika* (99,3%) *klanjatelja* (95,0%), *misijske skupine* (91,4%), *molitelja krunice* (88,5%), *zbora* (74,1%) i sličnih skupina. Napose su zabrinjavajući podaci za seoske župe, jer od ukupnog broja svih proučenih župa (104) u još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove, veliki udio nema *župne dopisnike* (100%), *čistače* (99,0%), *klanjatelje* (95,2%), *misijsku skupinu* (91,7%), *molitelje krunice* (88,5%) te *zbor* (74,0%).

[442] Katehetske skupine u gradskim župama iz čijih je imena jasno vidljivo da je riječ o molitvenim skupinama: *klanjatelji* (2), *molitelji krunice* (4) i *molitvena zajednica* (10).

[443] Katehetske skupine u gradskim župama iz čijih je imena jasno vidljivo da su namijenjene supružnicima/roditeljima/obiteljima: *bračni susreti* (2), *krsna kateheza za roditelje* (5), *majke* (1), *roditelji krizmanika* (6), *roditelji prvopričesnika* (5) te *roditelji prvopričesnika i krizmanika* (1).

3.2.2.3. Trajnost katehetskih skupina

Grafikon 5. *Promjena udjela župa s od jednom do devet središnjih/nužnih te ciljanih i projektnih/nenužnih katehetskih skupina za sve odrasle laike do treće etape obnove*

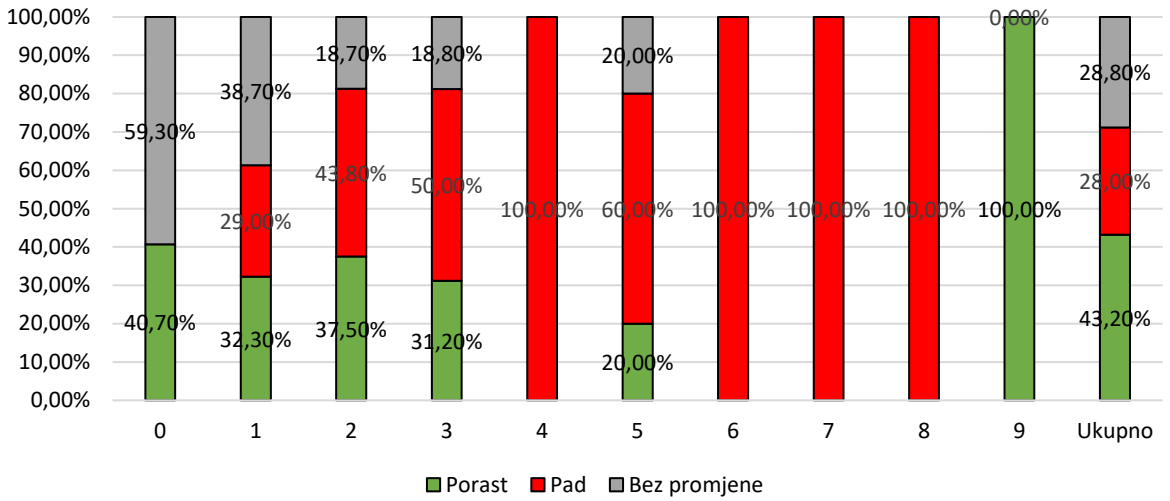

Analizom podataka o promjeni ukupnog broja središnjih/nužnih te ciljanih/nenužnih katehetskih skupina za sve odrasle laike u 139 župa utvrđeno je (Grafikon 5., Grafikon 6. i Tablica 14.)[444] da je do još uvijek aktualne treće etape obnove ukupan broj katehetskih skupina za sve odrasle porasla u 43,2% župa, opala u 28,0%, a u 28,8% župa ostala nepromijenjena.

Grafikon 6. *Postojeći i mogući broj te novoustanovljeni i ukinuti broj katehetskih skupina za sve odrasle laike tijekom sve tri etape obnove u 139 župa*

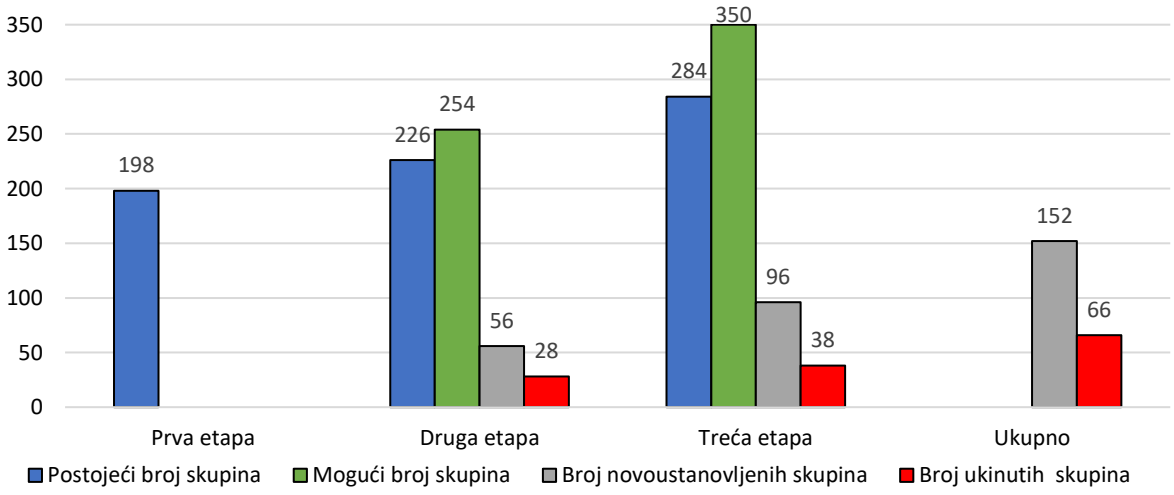

[444] U analizi su, radi bolje usporedivosti podataka, za sve tri etape obnove korišteni podaci za 139 župa, izostavljeno je jedanaest župa za koje su nedostupni podaci za treću etapu obnove.

Tijekom druge i treće etape obnove ustanovljeno je 152 nove katehetske skupine za sve odrasle, a ukinuto 66 te njihov omjer iznosi 1:0,43, to jest, sa svakim ustanovljenjem jedne nove skupine ukinuto je skoro pola jedne postojeće skupine (Grafikon 6.). Da kojim slučajem u drugoj i trećoj etapi obnove nije ukinuta ni jedna katehetska skupina za sve odrasle od početnih 198 u prvoj etapi do još uvijek aktualne treće etape, broj skupina mogao je porasti za 76,8% te iznositi 350 umjesto postojećih 284 skupine. Od ukupnog broja župa koje u prvoj etapi obnove nisu imale katehezu za sve odrasle (59), do treće etape njih 40,7%, ustanovilo je najmanje jednu katehetsku skupinu, a 59,3% nije ustanovilo ni jednu.

Tablica 14. *Broj ukinutih katehetskih skupina za sve odrasle laike do treće etape obnove*

	Broj ukinutih katehetskih skupina po župi						Ukupno
	1	2	3	4	5	6	
Broj župa	26	7	1	3	1	1	39
Ukupno ukinutih katehetskih skupina	26	14	3	12	5	6	66

Od ukupnog broja župa koje su u prvoj etapi obnove imale katehezu za sve odrasle (80) do još uvijek aktualne treće etape, u skoro svim skupinama župama, osim u onima s devet skupina, prisutan je značajan udio župa koje su smanjile broj skupina ili je ona ostala nepromijenjena (Grafikon 5.). Posebno zabrinjavaju podaci za župe s jednom, dvije i tri katehetske skupine. Umjesto očekivanog porasta, u sve tri skupine župa značajan je udio onih koje su smanjile ili nisu promijenile broj katehetskih skupina. Tijekom druge i još uvijek aktualne treće etape obnove u 39 župa ukinuto je 66 katehetskih skupina za sve odrasle (Tablica 14). U svakoj od tih 39 župa u prosjeku je ukinuto 1,7 skupina. Ukinuta je najmanje jedna, a najviše šest skupina. U najvećem broju župa (26) ukinuta je jedna, a u najmanjem broju župa (1) tri, pet i šest katehetska skupina.

Grafikon 7. *Postojeći i mogući broj te novoustanovljeni i ukinuti broj središnjih/nužnih te ciljanih/nenužnih vrsta katehetskih skupina za sve odrasle do treće etape obnove*

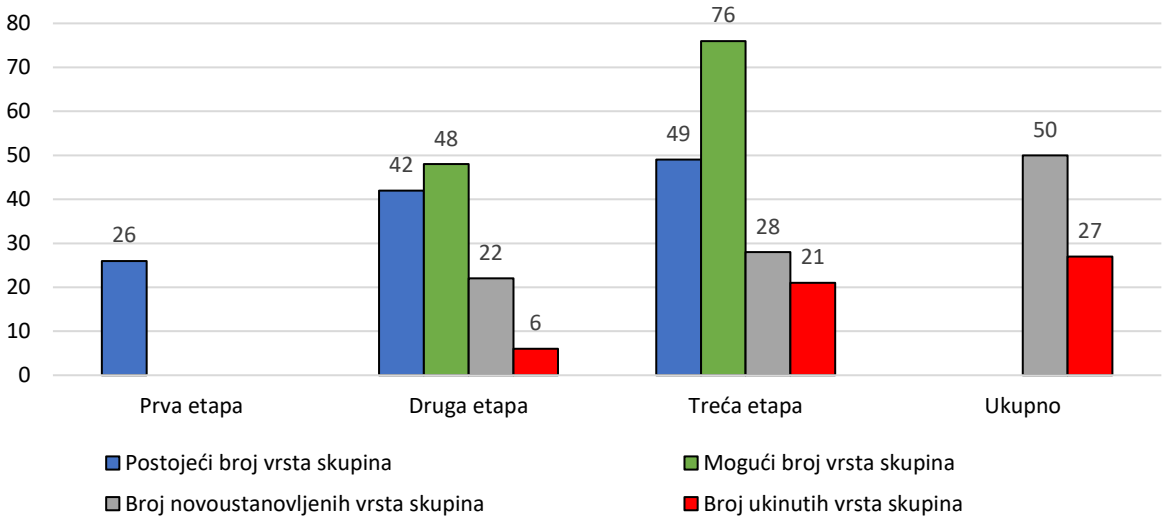

Analizom podataka o promjeni ukupnog broja središnjih/nužnih te ciljanih/nenužnih vrsta katehetskih skupina za sve odrasle utvrđeno je (Grafikon 7.) da je od početnih 26 u prvoj etapi obnove do još uvijek aktualne treće etape ukupan broj svih vrsta katehetskih skupina za sve odrasle porastao je za 88,5% te iznosi 49. U drugoj etapi ustanovljeno je 22, a u trećoj 28 novih vrsta katehetskih skupina. Tijekom druge i treće etape obnove ukupno je ustanovljeno 50 novih vrsta skupina, a ukinuto 27 te njihov omjer iznosi 1:0,54, to jest sa svakim ustanovljenjem 2 nove vrste skupina ukinuto je 1,08 postojećih vrsta skupina. Da kojim slučajem u drugoj i trećoj etapi obnove nije ukinuta ni jedna vrsta katehetskih skupina od početnih 26 u prvoj etapi do još uvijek aktualne treće etape, broj vrsta katehetskih skupina mogao je porasti za 192,3% te iznositi 76 umjesto postojećih 49.

Iz utvrđenog o promjeni ukupnog broj katehetskih skupina i vrsta katehetskih skupina za sve odrasle proizlazi sljedeće: (1) Porast (24,0%) ukupnog broja katehetskih skupina za sve odrasle do još uvijek aktualne treće etape obnove (284), u odnosu na prvu etapu (229), primarno je uzrokovan povećanjem broja župa koje su po prvi put ustanovile barem jednu skupinu (35 župa). Premda je riječ o važnom pokazatelju obnove ustroja kateheze za odrasle, za očekivati je bilo da će porast biti značajniji. To se međutim nije ostvarilo, jer je u 39 župa ukupno ukinuto 66 skupina. (2) Najbrojniju skupinu župa koje su ukinule barem jednu katehetsku skupinu za sve odrasle čine župe s jednom katehetskom skupinom (26 župa). (3) S jedne strane velika razlika (66 skupina) između do još uvijek aktualne treće etape obnove ukupnog broja katehetskih skupina (284 skupine) i mogućeg broja (350 skupina) te s druge strane velika razlika

(27 vrsta skupina) između do treće etape obnove ukupno postojećeg broja vrsta katehetskih skupina (49 vrsta skupina) i mogućeg broja (76 vrsta skupina) ukazuju da se u određenom broju župa strukturna obnova kateheze za sve odrasle laike provodi bez dugoročnih planova.

Iz svega do sada utvrđenog o postojanju, broju, raznolikosti i trajnosti kateheze za sve odrasle laike proizlazi slijedeće: (1) Obnova kateheze za sve odrasle laike još uvijek nije započela u svim župama ili ako je i započela u međuvremenu je u nekoj mjeri zaustavljena, a postignuti napori su unazađeni. U još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove 25,2% župa (35) nema ustanovljenu ni jednu katehetsku skupinu za sve odrasle, to jest u njima nije ni u minimalnoj mjeri izgrađen prostor za korištenje vlastitog im socijalno-evangelizacijskog potencijala za pouku, odgoj i oživotvorenje socijalnog nauka Crkve. Posebno zabrinjava što najveći udio tih župa čine seoske župe (91,4%) te što najveći udio tih seoskih župa (65,6%) čine izrazito male i male župe. (2) Obnova ustroja kateheze za sve odrasle laike nije dovršena u svim župama ili, ako je i bila dovršena, u međuvremenu su u nekim župama neke katehetske skupine ukinute, a postignuti obnoviteljski napori unazađeni. U još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove 34,6% župa ima ustanovljenu samo jednu katehetsku skupinu za sve odrasle. U tim je župama još potrebno uložiti velike obnoviteljske napore kako bi se cjelovito izgradio prikladan prostor za korištenje vlastitog im socijalno-evangelizacijskog potencijala. Posebno zabrinjava što najveći udio tih župa čine seoske župe (83,3%). (3) Nije moguće s neporecivom sigurnošću tvrditi da utvrđen broj župa s četiri središnje/nužne te s nekom od ciljanih/nenužnih vrsta katehetskih skupina za sve odrasle odražava stvarno stanje. Izglednije je da pojedine vrste skupina postoje u značajno većem broju župa, ali da u njima nije prepoznata otvorenost katehetskom djelovanju ili ako je i prepoznata u međuvremenu je zapostavljena. Premda bi već samo postojanje takvih skupina bio važan pokazatelj izgrađenosti prostora za korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala, nije za očekivati da bi do sada bile korištene u katehetske, a prema tome i socijalno-evangelizacijske svrhe, jer one u njima nisu ni prepoznate.

3.2.3. Dinamika obnove i stanje ustroja kateheze za posebne skupine odraslih

„Evangelizacija posebnih skupina vjernika zahtijeva snimanje situacije na župnoj, dekanatskoj (međudekanatskoj) i biskupijskoj razini sa svih aspekata […] Uz to treba izraditi sustavni program evangelizacije pojedinih posebnih skupina vjernika, te osigurati strukturalnu i materijalnu potporu za taj rad“ (IO 113).

Sinoda svjesna da različitost i promjenjivost životnih prilika zahtjeva diferenciran pristup u evangelizaciji zadala je kao obvezu ustanovljenje katehetskih skupina za posebne skupine odraslih laika. Ta se obveza odnosi na one župe u kojima postoje odrasli laici čije posebne poslovne, socijalne, zdravstvene ili neke druge okolnosti značajno utječu na način i kvalitetu njihova života i kao takvi zahtijevaju prilagođen navještaj i specifičnu crkvenu pratnju u izvršavanju vlastitog im kršćanskog poslanja (usp. IO 108). U odnosu na mjesne crkvene prilike, sinodske *Izjave i odluke* posebno ističu sljedećih osam posebnih skupina odraslih laika: (1) intelektualci i znanstvenici; (2) prosvjetni i odgojni djelatnici; (3) djelatnici u društvenom, kulturnom i političkom životu; (4) liječnici i ostali zdravstveni djelatnici; (5) poduzetnici; (6) djelatne vojne osobe i policajci; (7) stradalnici *Domovinskog rata*, branitelji i njihove obitelji te (8) zdravstveno i materijalno ranjive osobe (usp. IO 108). Kao što nije za očekivati da u svim župama postoje pripadnici svih osam skupina, a prema tome i da u svim župama postoji potreba za osam posebnih katehetskih skupina, isto tako je nezamislivo da u nekoj župi ne postoje odrasli laici koji pripadaju barem jednoj posebnoj skupini, a prema tome i da u svakoj župi ne postoji potreba za barem jednom posebnom katehetskom skupinom. Neovisno, u odnosu na specifičnost pojedine župe, koje su posebne katehetske skupine zahtijevane sve su one prema sinodskim *Izjavama i odlukama* bitan dio socijalno-evangelizacijskog potencijala župa (usp. IO 108; 117) i kao takve prikladne za poučavanje i odgoj u socijalnom nauku Crkve. U tom smislu u nastavku donosimo prosudbu dinamike obnove i postojećeg stanja kateheze za posebne skupine odraslih laika u odnosu na tip i veličinu župa.

Tablica 15. *Podjela župa s barem jednom katehetskom skupinom za posebne skupine odraslih laika prema tipu župa*

	Seoske (N=112)	Gradske (N=38)	Ukupno (N=150)
Prva etapa	27 24,1%	18 47,4%	45 30,0%
Druga etapa	31 27,7%	23 60,5%	54 36,0%
Treća etapa	26 25,0% (N=104)	15 42,9% (N=35)	41 29,5% (N=139)

Analizom podataka o postojanju kateheze za posebne skupine odraslih laika u pojedinoj etapi obnove, uočeno je (Tablica 15.) blago smanjenje udjela župa koje su imale barem jednu katehetsku skupinu. U prvoj etapi obnove katehezu za posebne skupine odraslih imalo je 45 (30,0%) župa, 27 (24,1%) seoskih i 18 (47,4%) gradskih, u drugoj etapi 54 (36,0%) župe, 31 (27,7%) seoska i 23 (60,5%) gradske te u još uvijek aktualnoj trećoj etapi 41 (29,5%) župa, 26 (25,0%) seoskih i 15 (42,9%) gradskih.

Grafikon 8. *Promjena udjela župa s barem jednom katehetskom skupinom za posebne skupine odraslih laika prema tipu župa tijekom druge i treće etape obnove*

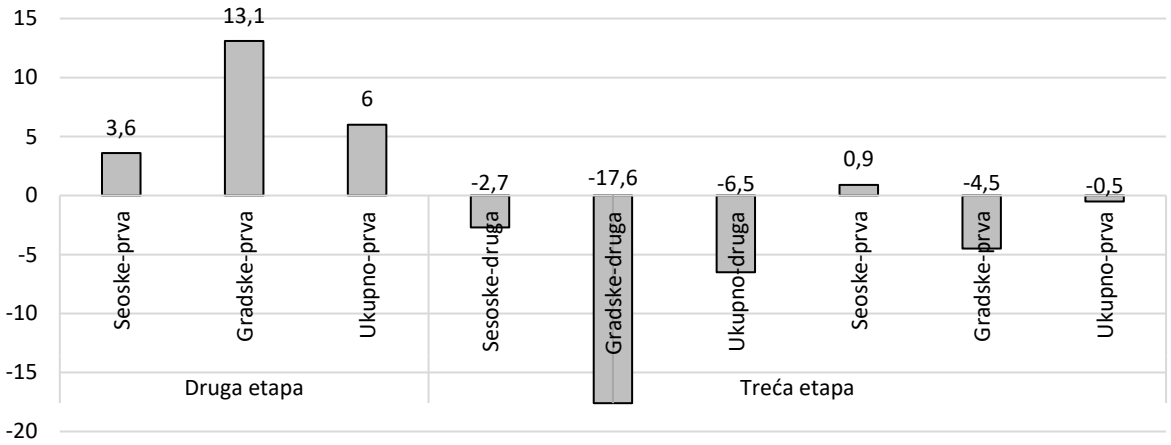

U drugoj etapi obnove, u odnosu na prvu, vidljiv je (Grafikon 8.) ukupni porast udjela župa koje su imale barem jednu katehetsku skupinu za posebne supine odraslih laika za 6,0 pp, odnosno za 9 (20,0%) župa. Udio seoskih župa porastao je za 3,6 pp, odnosno za 4 (14,8%) župe, a udio gradskih za 13,1 pp, odnosno za 5 (27,8%) župa. U trećoj etapi vidljiv je ukupni pad u odnosu na drugu za 6,5 pp te u odnosu na prvu za 0,5 pp. Udio seoskih župa u trećoj etapi

u odnosu na drugu pao je za 2,7 pp, a u odnosu na prvu je porastao za 0,9 pp. Udio gradskih župa u trećoj etapi pao je u odnosu na drugu za 17,6 pp te u odnosu na prvu za 4,5 pp.

Tablica 16. *Podjela seoskih župa koje su imale barem jednu katehetsku skupinu za posebne skupine odraslih laika prema veličini župe*

	Veličina župa					
	Izrazito male (1-500)	Male (501-1.000)	Srednje velike (1.001-2.000)	Velike (2.001-5.000)	Izrazito velike (5.001-10.000)	Ukupno
Prva etapa	2 13,3% (N=15)	8 22,9% (N=35)	6 20,7% (N=29)	10 33,3% (N=30)	1 33,3% (N=3)	27 24,1% (N=112)
Druga etapa	4 26,7% (N=15)	10 28,6% (N=35)	8 27,6% (N=29)	9 30,0% (N=30)	0 0,0% (N=3)	31 27,7% (N=112)
Treća etapa	3 23,1% (N=13)	6 17,1% (N=35)	8 30,8% (N=26)	9 33,3% (N=27)	0 0,0% (N=3)	26 25,0% (N=104)

Analizom podataka o seoskim župama koje su u pojedinoj etapi obnove imale barem jednu katehetsku skupinu za posebne skupine odraslih laika nije uočena (Tablica 16.) značajnija raznolikost u odnosu na veličinu župa. U prvoj etapi obnove najmanji udio seoskih župa s katehezom za posebne skupine bio je u skupini izrazito malih (13,3%), a najveći udio u skupini velikih i izrazito velikih župa (33,3%). U drugoj etapi obnove najmanji udio bio je u skupini izrazito malih (26,7%), a najveći udio u skupini velikih župa (30,%). U još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove, najmanji udio je u skupini malih (17,1%), a najveći udio u skupini velikih župa (33,3%).

Grafikon 9. *Promjena udjela seoskih župa s barem jednom katehetskom skupinom za posebne skupine odraslih laika prema veličini župa tijekom druge i treće etape obnove*

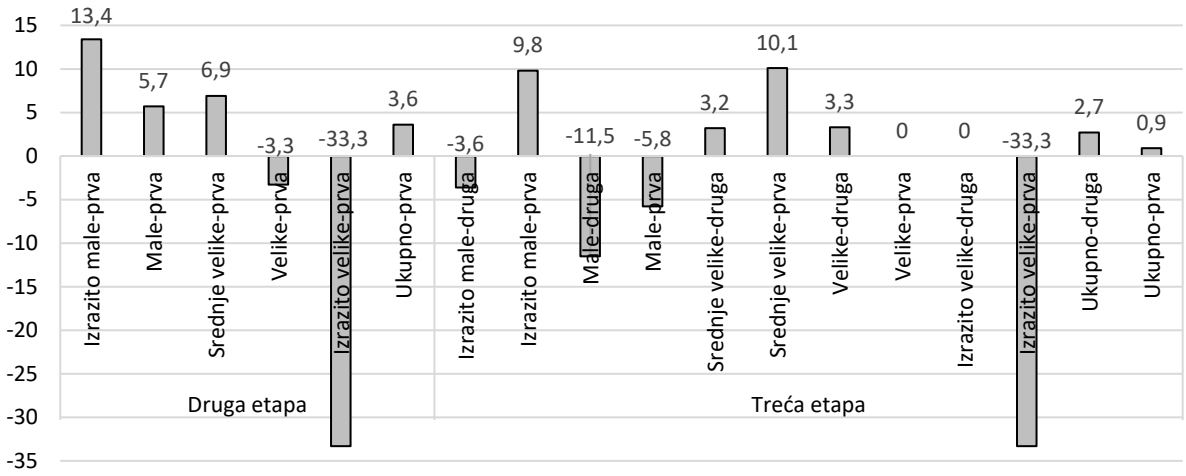

U drugoj etapi, u odnosu na prvu, vidljiv je (Grafikon 9.) porast udjela župa koje su imale barem jednu katehetsku za posebne skupine odraslih laika u skupinama: izrazito male župe za 13,4 pp, odnosno za 2 (100%) župe, srednje velike za 6,9 pp, odnosno za 2 (33,3%) župe i male za 5,7 pp, odnosno za 2 (25,0%) župe. Vidljiv je i pad udjela u skupinama: izrazito velike župe za 33,3 pp, odnosno za 1 (100%) župu i velike za 3,3 pp, odnosno za 1 (10,0%) župu. U trećoj etapi, u odnosu na drugu, vidljiv je porast udjela u skupinama: velike župe za 3,3 pp i srednje velike za 3,2 pp. Vidljiv je i pad udjela u skupinama: male župe za 11,5 pp i izrazito male za 3,6 pp. U trećoj etapi, u odnosu na prvu, vidljiv je porast udjela u skupinama: srednje velike župe za 10,1 pp i izrazito male župe za 9,8 pp. Vidljiv je i pad udjela u skupinama: izrazito velike župe za 33,3 pp i male za 5,8 pp.

Tablica 17. *Podjela gradskih župa koje su imale barem jednu katehetsku skupinu za posebne skupine odraslih laika prema veličini župe*

	Veličina župa				
	Male (1.001-2.000)	Srednje velike (2.001-5.000)	Velika (5.001-10.000)	Izrazito velike (10.001 i više)	Ukupno
Prva etapa	0 0,0% (N=1)	9 56,3% (N=16)	5 35,7% (N=14)	4 57,1% (N=7)	18 47,4% (N=38)
Druga etapa	0 0,0% (N=1)	10 62,5% (N=16)	8 57,1% (N=14)	5 71,4% (N=7)	23 60,5% (N=38)
Treća etapa	0 0,0% (N=1)	10 66,7% (N=15)	2 15,4% (N=13)	3 50,0% (N=6)	15 42,9% (N=35)

Analizom podataka o gradskim župama koje su u pojedinoj etapi obnove imale barem jednu katehetsku skupinu za posebne skupine odraslih laika uočena je (Tablica 17.) značajnija raznolikost u odnosu na veličinu župa. U prvoj etapi obnove najmanji udio gradskih župa s katehezom za posebne skupine bio je u skupini velikih (35,7%), a najveći udio u skupini izrazito velikih župa (57,1%). U skupini malih župa nije bilo kateheze za posebne skupine. U drugoj etapi obnove, najmanji udio bio je u skupini velikih (57,1%), a najveći udio u skupini izrazito velikih (71,4%) župa. U skupini malih župa nije bilo kateheze za posebne skupine. U još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove, najmanji udio je u skupini velikih (15,4%), a najveći udio u skupini srednje velikih (66,7%) župa. U skupini malih župa nije bilo kateheze za posebne skupine.

Grafikon 10. *Promjena udjela gradskih župa s barem jednom katehetskom skupinom za posebne skupine odraslih laika prema veličini župa tijekom druge i treće etape obnove*

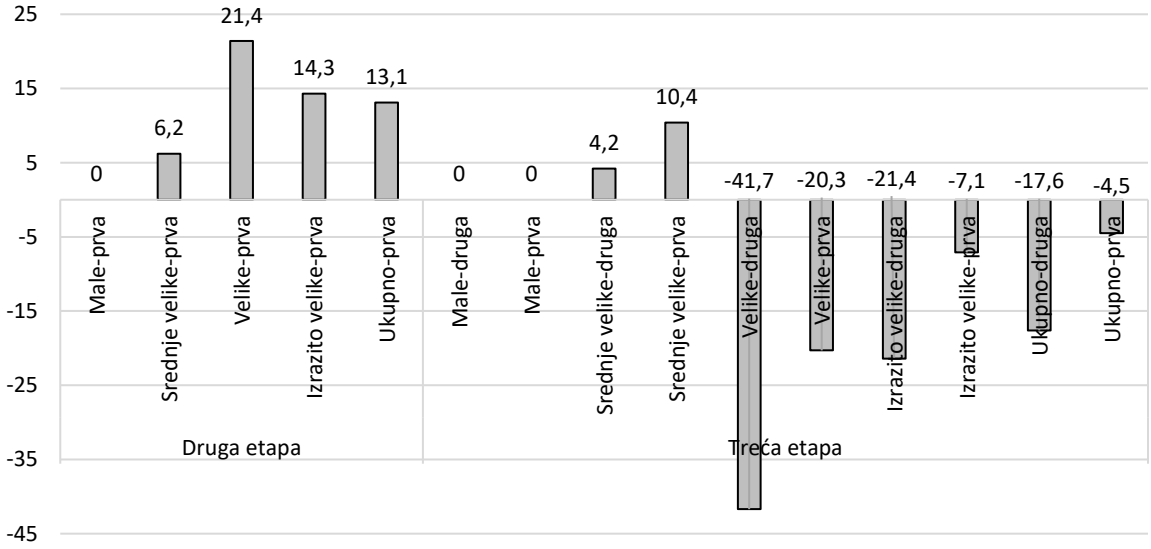

U drugoj etapi, u odnosu na prvu, vidljiv je (Grafikon 10.) porast udjela župa koje su imale barem jednu katehetsku skupinu za posebne skupine odraslih laika u svim skupinama župa: velike za 21,4 pp, izrazito velike za 14,3 pp i srednje velike za 6,2 pp. U trećoj etapi, u odnosu na drugu, vidljiv je porast udjela u skupini srednje velikih župa za 4,2 pp. Vidljiv je i pad udjela u skupinama: velike župe za 41,7 pp i izrazito velike župe za 21,4 pp. U trećoj etapi, u odnosu na prvu, vidljiv je porast udjela u skupini srednje velikih župa za 10,4 pp. Vidljiv je i pad udjela u skupinama: velike župe za 20,3 pp i izrazito velike za 7,1 pp.

Iz utvrđenog o župama s barem jednom katehetskom skupinom za posebne skupine odraslih laika proizlazi sljedeće: (1) Uočena je blaga unazađenost kateheze za posebne skupine odraslih laika. Premda se udio župa s katehezom za posebne skupine u drugoj etapi obnove u odnosu na prvu povećao za 6 pp, u još uvijek aktualnoj trećoj etapi u odnosu na drugu je pao za 6,5 pp. (2) Uočena je pozitivna korelacija između veličine župa i unazađenosti ustroja kateheze za posebne skupine odraslih laika. U skupinama izrazito velike seoske te velike i izrazito velike gradske župe, izraženiji je porast udjela župa koje su u trećoj etapi obnove ukinule barem jednu katehetsku skupinu za posebne skupine odraslih laika.

3.2.4. Raznolikost katehetskih skupina za posebne skupine odraslih

„Evangelizacijsko djelovanje Crkve mora voditi računa i o tim posebnim skupinama vjernika koje imaju poseban društveni status, a kojima je potreban prilagođen navještaj i crkvena pratnja u izvršavanju njihova kršćanskog poslanja“ (IO 108).

Tablica 18. *Raznolikost katehetskih skupina za posebne skupine odraslih laika u prvoj etapi obnove*

Kategorija posebnih skupina vjernika	Katehetske skupine za posebne skupine odraslih	Seoske (N=27)	Gradske (N=18)	Ukupno (N=45)
Prosvjetni i odgojni djelatnici	Prosvjetni djelatnici	0 0,0%	2 11,1%	2 4,4%
Djelatnici u društvenom, kulturnom i političkom životu	Članovi kulturno-umjetničkih društava	11 40,7%	1 5,6%	12 26,7%
	Političari	1 3,7%	0 0,0%	1 2,2%
	Voditelji laičkih udruženja	1 3,7%	0 0,0%	1 2,2%
Liječnici i ostali zdravstveni djelatnici	Liječnici	0 0,0%	1 5,6%	1 2,2%
	Medicinske sestre	0 0,0%	1 5,6%	1 2,2%
Poduzetnici	Gospodarstvenici	0 0,0%	2 11,1%	2 4,4%
Stradalnici Domovinskog rata, branitelji i njihove obitelji	Branitelji	1 3,7	1 5,6%	2 4,4%
Zdravstveno i materijalno ranjive osoba	Bolesnici	13 48,1%	7 38,9%	20 44,4%
	Liječeni alkoholičari	0 0,0%	1 5,6%	1 2,2%
	Liječeni ovisnici o drogama	0 0,0%	1 5,6%	1 2,2%
	Osobe s posebnim potrebama	5	6	11

		18,5%	33,3%	24,4%
	Stari	3 11,1%	5 27,8%	8 17,8%
	Trudnice i majke s malom djecom	0 0,0%	1 5,6%	1 2,2%
Ostali	Lovci	2 7,4%	0 0,0%	2 4,4%
	Nogometaši	3 11,1%	3 16,7%	6 13,3%
Ukupno skupina		40	32	72

Analizom podataka o župama koje su u prvoj etapi obnove imale katehezu za posebne skupine odraslih laika u odnosu na raznolikost katehetskih skupina, utvrđeno je (Tablica 18.) da je u 45 župa postojalo 16 različitih katehetskih skupina za sedam posebnih skupina odraslih, šest navedenih u *Izjavama i odlukama* te jedna (*ostali*) čije je postojanje utvrđeno na temelju podataka empirijskog dijela istraživanja. Katehetske skupine koje su postojale u najvećem udjelu župa namijenjene su: bolesnicima (44,4%) članovima kulturno-umjetničkih društava (26,7%) te osobama s posebnim potrebama (24,4%). U najmanjem udjelu župa postojale su katehetske skupine namijenjene odraslim laicima koji su u poslovnom životu na poseban način pozvani oživotvorivati socijalni nauk Crkve, poput: prosvjetnih djelatnika (4,4%), gospodarstvenika (4,4%), političara (2,2%), voditelja laičkih udruženja (2,2%), liječnika (2,2%) i medicinskih sestara (2,2%). Nije utvrđeno postojanje ni jedne katehetske skupine za dvije skupine odraslih laika: intelektualce i znanstvenike te djelatne vojne osobe i policajce. Raspodjelom podataka prema tipu župa (Tablica 18.) utvrđeno je da su u najvećem udjelu seoskih župa postojale katehetske skupine namijenjene: bolesnicima (48,1%), članovima kulturno-umjetničkih društava (40,7%) te osobama s posebnim potrebama (18,5%). U najmanjem udjelu seoskih župa postojale su katehetske skupine namijenjene odraslim laicima koji su u poslovnom životu na poseban način pozvani oživotvorivati socijalni nauk Crkve, poput političara (3,7%) i voditelja laičkih udruženja (3,7%). Skupine namijenjene prosvjetnim djelatnicima, liječnicima, medicinskim sestrama i gospodarstvenicima nisu postojale ni u jednoj seoskoj župi. U najvećem udjelu gradskih župa postojale su katehetske skupine namijenjene: bolesnicima (38,9%), osobama s posebnim potrebama (33,3%) i starima (27,8%). U veoma malom udjelu gradskih župa postojale su katehetske skupine namijenjene odraslim laicima koji su u poslovnom životu na poseban način pozvani oživotvorivati socijalni nauk Crkve, poput: prosvjetnih djelatnika (11,1%), gospodarstvenika (11,1%), liječnika (5,6%) i medicinskih sestara (5,6%). Skupine namijenjene političarima i voditeljima laičkih udruženja nisu postojala ni u jednoj gradskoj župi.

Tablica 19. *Raznolikost katehetskih skupina za posebne skupine odraslih laika u drugoj etapi obnove*

Kategorija posebnih skupina vjernika	Katehetske skupine za posebne skupine odraslih	Seoske (N=31)	Gradske (N=23)	Ukupno (N=54)
Prosvjetni i odgojni djelatnici	Prosvjetni djelatnici	1 3,2%	4 17,4%	5 9,3%
Djelatnici u društvenom, kulturnom i političkom životu	Članovi kulturno-umjetničkih društava	15 48,4%	5 21,7%	20 37,0%
	Voditelji laičkih udruženja	4 12,9%	0 0,0%	4 7,4%
	Djelatnici u kulturi	0 0,0%	1 4,3%	1 1,9%
Liječnici i ostali zdravstveni djelatnici	Liječnici	0 0,0%	2 8,7%	2 3,7%
	Medicinske sestre	0 0,0%	1 4,3%	1 1,9%
Poduzetnici	Gospodarstvenici	0 0,0%	1 4,3%	1 1,9%
Stradalnici Domovinskog rata, branitelji i njihove obitelji	Branitelji	3 9,7%	3 13,0%	6 11,1%
Zdravstveno i materijalno ranjive osoba	Bolesnici	13 41,9%	8 34,8%	21 38,9%
	Liječeni alkoholičari	1 3,2%	2 8,7%	3 5,6%
	Liječeni ovisnici o drogama	0 0,0%	1 4,3%	1 1,9%
	Osobe s posebnim potrebama	5 16,1%	15 65,2%	20 37,0%
	Stari	9 29,0%	8 34,8%	17 31,5%
	Trudnice i majke s malom djecom	0 0,0%	1 4,3%	1 1,9%
Ostali	Lovci	1 3,2%	0 0,0%	1 1,9%
	Članovi dobrovoljnog vatrogasnog društva	4 12,9%	1 4,3%	5 9,3%
	Sportaši	6 19,4%	4 17,4%	10 18,5%
	Vrtlari	0 0,0%	1 4,3%	1 1,9%
Ukupno skupina		62	58	120

Analizom podataka o župama koje su u drugoj etapi obnove imale katehezu za posebne skupine odraslih laika, u odnosu na raznolikost katehetskih skupina utvrđeno je(Tablica 19.) da je u 54 župe postojalo 18 različitih katehetskih skupina za sedam posebnih skupina odraslih, šest navedenih u *Izjavama i odlukama* te jedna (*ostali*) čije je postojanje utvrđeno na temelju podataka empirijskog dijela istraživanja. Katehetske skupine koje su postojale u najvećem udjelu župa namijenjene su: bolesnicima (38,9%), članovima kulturno-umjetničkih društava (37,0%) te osobama s posebnim potrebama (37,0%). U najmanjem udjelu župa postojale su

katehetske skupine namijenjene odraslim laicima koji su u poslovnom životu na poseban način pozvani oživotvorivati socijalni nauk Crkve, poput: prosvjetnih djelatnika (9,3%), voditelja laičkih udruženja (7,4%), liječnika (3,7%), gospodarstvenika (1,9%), djelatnika u kulturi (1,9%) i medicinskih sestara (1,9%). Nije utvrđeno postojanje ni jedne katehetske skupine za dvije skupine odraslih laika: intelektualce i znanstvenike te djelatne vojne osobe i policajce. Raspodjelom podataka prema tipu župa (Tablica 19.), utvrđeno je da su u najvećem udjelu seoskih župa postojale katehetske skupine namijenjene: članovima kulturno-umjetničkih društava (48,4%), bolesnicima (41,9%) i starima (29,0%). U veoma malom udjelu seoskih župa postojale su katehetske skupine namijenjene odraslim laicima koji su u poslovnom životu na poseban način pozvani oživotvorivati socijalni nauk Crkve, poput prosvjetnih djelatnika (3,2%) i voditelja laičkih udruženja (12,9%). Skupine namijenjene djelatnicima u kulturi, liječnicima, medicinskim sestrama i gospodarstvenicima nisu postojale ni u jednoj seoskoj župi. U najvećem udjelu gradskih župa postojale su katehetske skupine namijenjene: osobama s posebnim potrebama (65,2%), bolesnicima (34,8%) i starima (34,8%). U malom udjelu gradskih župa postojale su katehetske skupine namijenjene odraslim laicima koji su u poslovnom životu na poseban način pozvani oživotvorivati socijalni nauk Crkve, poput: prosvjetnih djelatnika (17,4%), liječnika (8,7%), djelatnika u kulturi (4,3%), gospodarstvenika (4,3%) i medicinskih sestara (4,3%). Skupine namijenjene voditeljima laičkih udruženja nisu postojala ni u jednoj gradskoj župi.

Tablica 20. *Raznolikost katehetskih skupina za posebne skupine odraslih laika u trećoj etapi obnove*

Kategorija posebnih skupina vjernika	Katehetske skupine za posebne skupine odraslih	Seoske (N=26)	Gradske (N=15)	Ukupno (N=41)
Prosvjetni i odgojni djelatnici	Vjeroučitelji	0 0,0%	1 6,7%	1 2,4%
Djelatnici u društvenom, kulturnom i političkom životu	Članovi kulturno-umjetničkih društava	12 46,2%	5 33,3%	17 41,5%
	Voditelji laičkih udruženja	1 3,8%	0 0,0%	1 2,4%
Liječnici i ostali zdravstveni djelatnici	Liječnici	0 0,0%	2 13,3%	2 4,9%
	Medicinske sestre	0 0,0%	2 13,3%	2 4,9%
Poduzetnici	Gospodarstvenici	0 0,0%	1 6,7%	1 2,4%
Stradalnici Domovinskog rata, branitelji i njihove obitelji	Branitelji	3 11,5%	2 13,3%	5 12,2%
	Roditelji poginulih branitelja	1 3,8%	0 0,0%	1 2,4%
	Bolesnici	13	3	16

		50,0%	20,0%	39,0%
Zdravstveno i materijalno ranjive osoba	Liječeni ovisnici o drogama	0 0,0%	1 6,7%	1 2,4%
	Osobe s posebnim potrebama	3 11,5%	8 53,3%	11 26,8%
	Stari	10 38,5%	5 33,3%	15 36,6%
	Trudnice i majke s malom djecom	0 0,0%	1 6,7%	1 2,4%
Ostali	Članovi dobrovoljnog vatrogasnog društva	3 11,5%	1 6,7%	4 9,8%
	Sportaši	3 11,5%	2 13,3%	5 12,2%
	Vrtlari	0 0,0%	1 6,7%	1 2,4%
Ukupno skupina		49	35	84

Analizom podataka o župama koje u još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove imaju katehezu za posebne skupine odraslih laika u odnosu na raznolikost katehetskih skupina, utvrđeno je (Tablica 20.) da u 41 župi postoji 16 različitih katehetskih skupina za sedam posebnih skupina odraslih, šest navedenih u *Izjavama i odlukama* te jedna (*ostali*) čije je postojanje utvrđeno na temelju podataka empirijskog dijela istraživanja. Katehetske skupine koje postoje u najvećem udjelu župa namijenjene su: članovima kulturno-umjetničkih društava (41,5%), bolesnicima (39,0%) i starima (36,6%) U najmanjem udjelu župa postoje katehetske skupine namijenjene odraslim laicima koji su u poslovnom životu na poseban način pozvani naučavati i/ili oživotvorivati socijalni nauk Crkve, poput: vjeroučitelja (2,4%), voditelja laičkih udruženja (2,4%), gospodarstvenika (2,4%), liječnika (4,9%) i medicinskih sestara (4,9%). Nije utvrđeno postojanje ni jedne katehetske skupine za dvije skupine odraslih laika: intelektualce i znanstvenike te djelatne vojne osobe i policajce. Raspodjelom podataka prema tipu župa (Tablica 20.) utvrđeno je da u najvećem udjelu seoskih župa postoje katehetske skupine namijenjene: bolesnicima (50,0%), članovima kulturno-umjetničkih društava (46,2%) i starima (38,5%). U veoma malom udjelu seoskih župa postoje katehetske skupine namijenjene voditeljima laičkih udruženja (3,8%) kao onim odraslim laicima koji su na poseban način pozvani oživotvorivati socijalni nauk Crkve. Skupine namijenjene vjeroučiteljima, liječnicima, medicinskim sestrama i gospodarstvenicima ne postoje ni u jednoj seoskoj župi. U najvećem udjelu gradskih župa postoje katehetske skupine namijenjene: osobama s posebnim potrebama (53,3%), članovima kulturno-umjetničkih društava (33,3%) i starima (33,3%). U malom udjelu gradskih župa postoje katehetske skupine namijenjene odraslim laicima koji su u poslovnom životu na poseban način pozvani naučavati i/ili oživotvorivati socijalni nauk Crkve, poput:

medicinskih sestara (13,3%), liječnika (13,3%), vjeroučitelja (6,7%) i gospodarstvenika (6,7%). Skupine namijenjene voditeljima laičkih udruženja ne postoje ni u jednoj gradskoj župi.

Iz utvrđenog o raznolikosti katehetskih skupina za posebne skupine odraslih laika proizlazi sljedeće: (1) Ustanovljenje katehetskih skupina za neku od sedam posebnih skupina odraslih laika nije provedeno u svim župama. Od ukupnog broja svih proučenih župa (139) u još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove katehezu za posebne skupine nema 70,5% župa, to jest u njima niti se evangelizaciji pristupa na prilagođen način niti su u njima stvoreni bitni preduvjeti za korištenjem vlastitog im socijalno-evangelizacijskog potencijala u odnosu na posebne skupine odraslih laika. (2) Zabrinjavajući su podaci o veoma malom broju župa koje imaju katehetske skupine za stradalnike Domovinskog rata, branitelje i njihove obitelji te osobe koje su u poslovnom životu na poseban način pozvane naučavati i/ili oživotvorivati socijalni nauk Crkve. Međutim, u socijalno-evangelizacijskom smislu posebno zabrinjava podatak da ni jedna župa nema ni jednu katehetsku skupinu za intelektualce i znanstvenike te djelatne vojne osobe i policajce.

Sagleda li se do sada utvrđeno o katehezi za posebne skupine odraslih laika u svjetlu sinodskih, zahtijeva za praćenjem situacije u župi s obzirom na pastoralne potrebe i broj osoba koje pripadaju posebnim skupinama nužno se nameću tri pitanja: Nije li za očekivati da u značajnije većem broju župa postoji potreba za katehezom za posebne skupine? Zašto je kateheza za posebne skupine, unatoč početnim značajnim obnoviteljskim naporima, blago unazađena te nije li za očekivati da će u većim župama postojati i veći broj pripadnika neke od posebnih skupina odraslih laika, a prema tome i veći broj njima prilagođenih katehetskih skupina? Premda na temelju dostupnih podataka nije moguće odgovoriti na navedena pitanja, njihov socijalno-evangelizacijski značaj zahtjeva da se u svrhu učinkovitijeg pastoralnog planiranja na njih u budućnosti svakako odgovori.

Tablica 21. *Raspodjela župa prema postojećem stanju obnovljenosti ustroja kateheze za odrasle laike* (N župa=139)

<table>
<tr><td rowspan="5">Obnova nije započela</td><td colspan="4">Obnova je započela i još uvijek se provodi</td><td rowspan="5">Obnova je cjelovito provedena</td></tr>
<tr><td colspan="4">110
79,1%</td></tr>
<tr><td>S jednom katehetskom skupinom</td><td colspan="3">S dvije i više katehetskih skupina</td></tr>
<tr><td rowspan="2">33
23,7%</td><td colspan="3">77
55,4%</td></tr>
<tr><td>S dvije i više, ali bez preciznog ispunjavanja sinodskih zahtjeva</td><td>S tri nužne te s barem jednom nenužnom ili jednom za posebne skupine</td><td>S četiri nužne te s barem jednom nenužnom ili jednom za posebne skupine</td></tr>
<tr><td>29
20,9%</td><td>71
51,1%</td><td>5
3,6%</td><td>1
0,7%</td><td>0
0,0%</td></tr>
</table>

Iz svega dosada utvrđenog o katehezi za sve odrasle laike te katehezi za posebne skupine odraslih laika proizlazi (Tablica 21.) da nakon osamnaest godina provedbe sinodske obnove: (1) U 20,9% župa obnova ustroja kateheze za odrasle laike nije ni započela ili ako je u nekima i započela u međuvremenu je zaustavljena, a postignuti obnoviteljski napori su unazađeni. U tim župama nije ni u minimalnoj mjeri izgrađen prostor za korištenje vlastitog im socijalno-evangelizacijskog potencijala za pouku i odgoj u socijalnom nauku Crkve. (2) U 79,1% župa obnova ustroja kateheze za odrasle laike je započela i još uvijek se provodi. (3) U župama u kojima se obnova provodi jednu katehetsku skupinu ima 33 župe (23,7% u odnosu na ukupni broj župa – 139), a dvije i više katehetskih skupina 77 župa (55,4% u odnosu na ukupni broj župa – 139). (4) U župama s jednom katehetskom skupinom obnova ustroja kateheze provedena je tek neznatno ili ako je u nekim župama i bila značajnije provedena u međuvremenu je unazađena. U tim su župama još potrebni veliki obnoviteljski napori kako bi se kateheza cjelovito ustrojila, a prema tome i cjelovito izgradio prostor za pouku i odgoj u socijalnom nauku Crkve. (5) U župama s dvije i više katehetskih skupina uočene su različite razine obnovljenosti. (6) Četiri nužne katehetske skupine te barem jednu nenužnu ili jednu za posebne skupine ima 1 župa (0,7% u odnosu na ukupni broj župa – 139). U toj župi ustroj kateheze za odrasle laike skoro je cjelovito obnovljen ili ako je i bio cjelovito obnovljen u međuvremenu je blago unazađen. (7) Tri nužne katehetske skupine te barem jednu nenužnu ili jednu za posebne skupine ima 5 župa (3,6% u odnosu na ukupni broj župa – 139). U tim župama ustroj kateheze

je skoro cjelovito obnovljen ili ako je i bio cjelovito obnovljen u međuvremenu je blago unazađen. (8) Dvije i više katehetskih skupina, ali u takvoj kombinaciji da ona ne zadovoljava ni jedan od dva prethodno opisana kriterija pod točkama šest i sedam ima 71 župa (51,1% u odnosu na ukupni broj župa – 139). U tim je župama obnova ustroja kateheze značajno provedena, ali bez cjelovitog ispunjavanja sinodskih zahtjeva ili ako su zahtjevi i bili cjelovito ispunjeni u međuvremenu se od njihovog ispunjavanja odustalo. (7) U ni jednoj župi ustroj kateheze za odrasle laike nije cjelovito obnovljen, to jest ni jedna župa nema četiri nužne katehetske skupine te barem po jednu nenužnu i jednu za posebne skupine, a prema tome ni cjelovito izgrađen prostor za korištenje vlastitog socijalno-evangelizacijskog potencijala za pouku i odgoj u socijalnom nauku Crkve.

Sagleda li se do sada utvrđeno o dinamici obnove i postojećeg stanja obnovljenosti ustroja kateheze za odrasle laike u odnosu na socijalno-etičko načelo *vrijeme je važnije od prostora,* tada proizlazi: (1) Postojanje župa sa samo jednom katehetskom skupinom nije samo po sebi nikakav socijalno-evangelizacijski problem ukoliko odražava započeti proces obnove. Međutim, ukoliko odražava tek puko ispunjenje sinodskih zahtjeva, a prema tome i završetak procesa obnove tada ukazuje na ozbiljan nedostatak svijesti evangelizacijskog zanosa i kreativnosti te na ozbiljne prepreke za cjelovitu izgradnju prostora po kojemu će župe koristiti vlastiti im socijalno-evangelizacijski potencijal za pouku i odgoj u socijalnom nauku Crkve. (2) Obnova ustroja kateheze za odrasle laike nije shvaćena kao dugoročni proces koji zahtjeva trajnu i ustrajnu evangelizacijsku predanost. Neprestano izmjenjivanje ustanovljavanja i ukidanja katehetskih skupina za sve odrasle pokazatelj je nedostataka dugoročnog pastoralnog planiranja te nedostatka svijesti kako je bitnije pokretati procese obnove nego li očekivati da će svaki obnoviteljski napor vrlo brzo uroditi plodom.

3.3. *Skrb za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu nije cjelovito proveden proces*

„Evangelizacijski proces dovodi do zrele vjere u kojoj se kršćanin osjeća obdarenim, u zahvalnosti prihvaća Božji dar, poziv i poslanje te živi odgovornost za sebe, za Crkvu, za vlastiti narod i svijet“ (IO 7).

Premda je uključivanje u evangelizacijsko poslanje Crkve „provjera istinitosti, kamen kušnje u evangelizaciji“ (IO 7), evangelizaciju nije moguće poistovjetiti s jednim za svagda izvršenim skupom djelatnosti nakon kojih onaj koji je Riječ prihvatio i predao se Kraljevstvu biva prepušten samome sebi. Više nego li pojedinačni događaj, evangelizacija je trajno i dinamičko događanje. Onaj koji je Riječ prihvatio „uvijek osjeća potrebu evanđeoskog naviještanja ako želi uščuvati svoju svježinu, poletnost i snagu za naviještanje“ (EN 15). Njegov evangelizacijski zanos i djelovanje potrebito je trajne podrške i skrbi. Svjesna toga, *Sinoda* je na više mjesta snažno istaknula da zajednica koja je Riječ posredovala ne prepušta vjernika samome sebi, već mu prilazi i podržava ga u njegovom evangelizacijskom djelovanju.

Kako su laicima u skladu s njihovom svjetovnom naravi dinamizmi društvenog života vlastito i neizostavno mjesto njihovog evangelizacijskog djelovanja oni svoju zadaću naviještanja ostvaruju po socijalnom zalaganju u društvu. Zbog toga svaka prosudba dinamike obnove župa na strukturnoj razini mora sadržavati prosudbu dinamike oblikovanja i postojećeg stanja oblikovanosti skrbi župa za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu u odnosu na postojanje, trajnost, načine i uređenost skrbi te skupine odraslih laika o kojima se skrbi (usp. IO 122; 126).

3.3.1. Trajnost skrbi za socijalno zalaganje

„Vjernici trebaju pri uključivanju u društveni, kulturni, gospodarski i politički život nailaziti u svojoj crkvenoj zajednici na podršku i ohrabrenje te na primjerenu duhovnu pomoć i ponudu prikladne teološke izobrazbe“ (IO 29).

Tablica 22. *Podjela župa u kojima se skrbilo za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu prema tipu župa*

	Seoske (N=112)	Gradske (N=38)	Ukupno (N=150)
Prva etapa	51 45,5%	26 68,4%	77 51,3%
Druga etapa	68 60,7%	28 73,7%	96 64,0%
Treća etapa	50 48,1% (N=104)	22 62,9% (N=35)	72 51,8% (N=139)

Analizom podataka o skrbi za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu za svaku pojedinu etapu obnove uočeno je (Tablica 22.) blago smanjenje udjela župa u kojima se skrbilo za socijalno zalaganje. U prvoj etapi obnove za socijalno zalaganje laika skrbilo se u 77 (51,3%) župa, u 51 (45,5%) seoskoj i 26 (68,4%) gradskih, u drugoj etapi u 96 (64,0%) župa, 68 (60,7%) seoskih i 28 (73,7%) gradskih te u još uvijek aktualnoj trećoj etapi u 72 (51,8%) župe, 50 (48,1%) seoskih i 22 (62,9%) gradske.

Grafikon 11. *Promjena udjela župa u kojima se skrbilo za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu prema tipu župa tijekom druge i treće etape obnove*

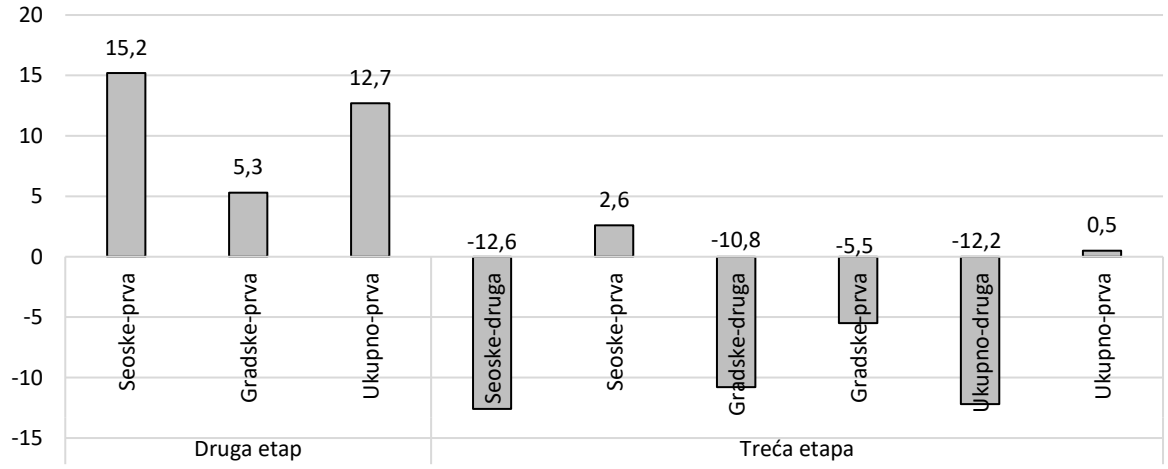

U drugoj etapi, u odnosu na prvu, vidljiv je (Grafikon 11.) porast udjela župa u kojima se skrbilo za socijalno zalaganje za 12,7 pp, odnosno za 19 (24,7%) župa. Porast je vidljiv u obje skupine župa. Udio seoskih župa porastao je za 15,2 pp, odnosno za 17 (33,3%) župa, a udio gradskih za 5,3 pp, odnosno za 2 (7,7%) župe. U trećoj etapi u odnosu na drugu vidljiv je pad za 12,2 pp. Pad je vidljiv u obje skupine župa. Udio seoskih župa je pao za 12,6 pp, a udio gradskih za 10,8 pp. U trećoj etapi, u odnosu na prvu, vidljiv je porast za 0,5 pp. Porast je vidljiv samo u skupini seoskih župa te iznosi 2,6 pp. Udio gradskih župa je pao za 5,5 pp.

Tablica 23. *Raspodjela seoskih župa u kojima se skrbilo za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu prema veličini župa*

	Izrazito male (1-500)	Male (501-1.000)	Srednje velike (1.001-2.000)	Velike (2.001-5.000)	Izrazito velike (5.001-10.000)	Ukupno
Prva etapa	5 33,3% (N=15)	18 51,4% (N=35)	13 44,8% (N=29)	14 46,7% (N=30)	1 33,3% (N=3)	51 45,5% (N=112)
Druga etapa	10 66,7% (N = 15)	19 54,3% (N = 35)	19 65,5% (N = 29)	19 63,3% (N = 30)	1 33,3% (N = 3)	68 60,7% (N=112)
Treća etapa	5 38,5% (N=13)	15 42,9% (N=35)	12 46,2% (N=26)	17 63,0% (N=27)	1 33,3% (N=3)	50 48,1% (N=104)

Analizom podataka o seoskim župama koje su u pojedinoj etapi obnove skrbile za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu, uočena je (Tablica 23.) raznolikost u odnosu na veličinu župa. U prvoj etapi obnove najmanji udio župa bio je u skupinama izrazito male (33,3%) i izrazito velike župe (33,3%), a najveći u skupini male župe (51,4%). U drugoj etapi obnove najmanji udio župa bio je u skupini izrazito velike (33,3%), a najveći u skupini izrazito male župe (66,7%). U još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove najmanji udio župa je u skupini izrazito velike (33,3%), a najveći u skupini velike župe (63,0%).

Grafikon 12. *Promjena udjela seoskih župa u kojima se skrbilo za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu prema veličini župa tijekom druge i treće etape obnove*

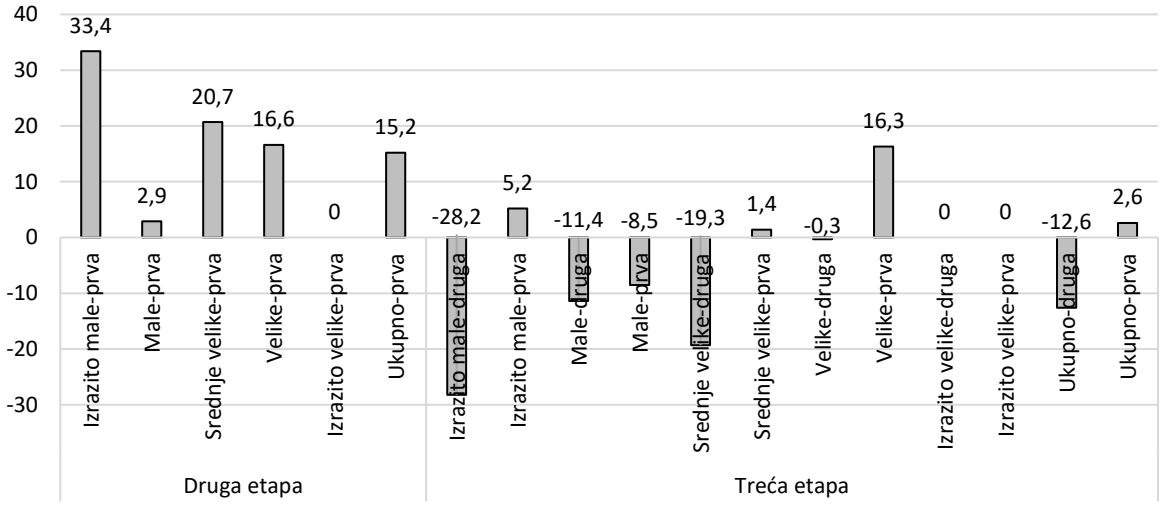

U drugoj etapi, u odnosu na prvu, vidljiv je (Grafikon 12.) porast udjela župa u kojima se skrbilo za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu u slijedećim skupinama župa: izrazito male za 33,4 pp, srednje velike za 20,7 pp, velike za 16,6 pp i male za 2,9 pp. Udio u skupini izrazito velike župe ostao je nepromijenjen. U trećoj etapi u odnosu na drugu vidljiv je pad udjela u slijedećim skupinama župa: izrazito male za 28,2 pp, srednje velike za 19,3 pp, male za 11,4 pp i velike za 0,3 pp. Udio u skupini izrazito velike župe ostao je nepromijenjen. U trećoj etapi, u odnosu na prvu, vidljiv je porast udjela u sljedećim skupinama župa: velike za 16,3 pp, izrazito male za 5,2 pp i srednje velike za 1,4 pp. Vidljiv je i pad udjela u skupini male župe za 8,5 pp. U skupini izrazito velike župe udio je ostao nepromijenjen.

Tablica 24. *Raspodjela gradskih župa u kojima se skrbilo za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu prema veličini župa*

	Male (1.001-2.000)	Srednje velike (2.001-5.000)	Velika (5.001-10.000)	Izrazito velike (10.001 i više)	Ukupno
Prva etapa	0 0,0% (N=1)	11 68,8% (N=16)	9 64,3% (N=14)	6 85,7% (N=7)	26 68,4% (N=38)
Druga etapa	0 0,0% (N=1)	14 87,5% (N=16)	9 64,3% (N=14)	5 71,4% (N=7)	28 73,7% (N=38)
Treća etapa	0 0,0% (N=1)	10 66,7% (N=15)	8 61,5% (N=13)	4 66,7% (N=6)	22 62,9% (N=35)

Analizom podataka o gradskim župama koje su u pojedinoj etapi obnove skrbile za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu nije uočena (Tablica 24.) značajnija raznolikost u odnosu na veličinu župa. U prvoj etapi obnove najmanji udio župa u kojima se skrbilo za socijalno zalaganje bio je u skupini velike (64,3%), a najveći u skupini izrazito velike župe (85,7%). U jedinoj maloj župi nije se skrbilo za socijalno zalaganje. U drugoj etapi obnove najmanji udio župa u kojima se skrbilo bio je u skupini velike (64,3%), a najveći u skupini srednje velike župe (87,5%). U jedinoj maloj župi nije se skrbilo za socijalno zalaganje. U još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove, najmanji udio župa u kojima se skrbi je u skupini velike (61,5%), a najveći u skupinama srednje velike (66,7%) i izrazito velike župe (66,7%). U jedinoj maloj župi ne skrbi se za socijalno zalaganje.

Grafikon 13. *Promjena udjela gradskih župa u kojima se skrbilo za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu prema veličini župa tijekom druge i treće etape obnove*

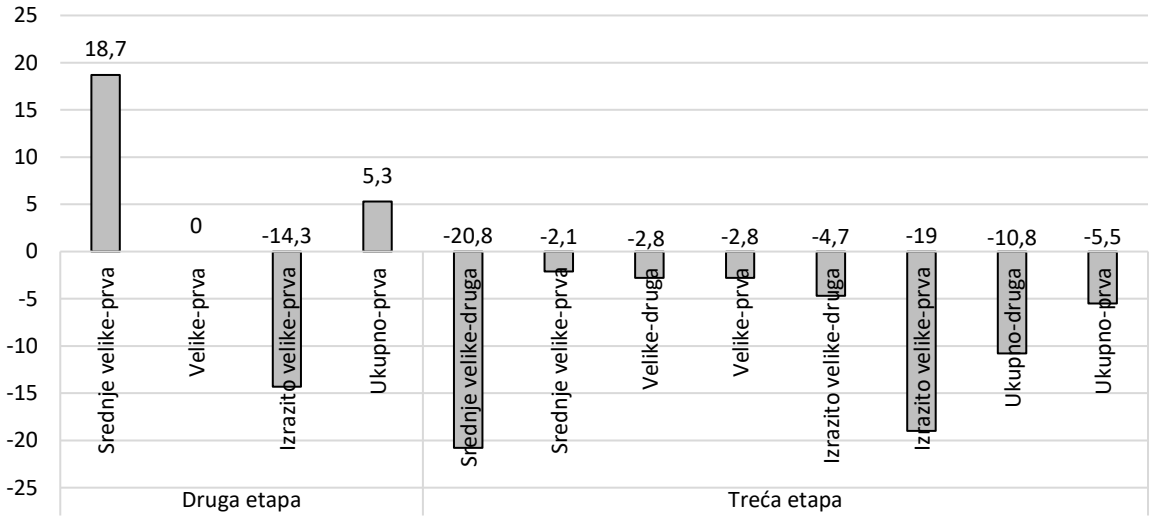

U drugoj etapi, u odnosu na prvu, vidljiv je (Grafikon 13.) porast udjela župa u kojima se skrbilo za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu u skupini srednje velike župe za 18,7 pp. Vidljiv je i pad udjela u skupini izrazito velike župe za 14,3 pp. U skupini velike župe udio je ostao nepromijenjen. U trećoj etapi u odnosu na drugu vidljiv je pad udjela u svim skupinama župa: srednje velike za 20,8 pp, izrazito velike za 4,7 pp i velike za 2,8 pp. U trećoj etapi, u odnosu na prvu, vidljiv je pad udjela u svim skupinama župa: izrazito velike za 19 pp, velike za 2,8 pp i srednje velike za 2,1 pp.

Iz utvrđenog o skrbi za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu proizlazi sljedeće: (1) U skoro polovici župa još uvijek se ne skrbi za socijalno zalaganje odraslih laika. Od, u još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove, ukupno 139 proučenih župa u njih 67 (48,2%) se ne skrbi za socijalno zalaganje. (2) Uočena je izražena kratkoročnost u odnosu na postojanost skrbi za socijalno zalaganje. Premda se u drugoj etapi obnove u odnosu na prvu udio župa u kojima se skrbilo povećao (za 12,7 pp), u još uvijek aktualnoj trećoj etapi u odnosu na drugu je značajno opao (za 12,2 pp). (3) Kratkoročnost je napose izražena u skupinama izrazito male seoske i srednje velike gradske župe. Premda je u drugoj etapi obnove u obje skupine župa vidljivo značajno povećanje udjela onih župa u kojima se skrbilo (izrazito male seoske – za 33,4 pp; srednje velike gradske – za 18,7 pp), u još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove u odnosu na drugu vidljivo je značajno smanjenje tog udjela (izrazito male seoske – za 28,2 pp; srednje velike gradske – za 20,8 pp).

3.3.2. Neusklađenost skrbi za socijalno zalaganje sa sinodskim zahtjevima

„U pastoralnom djelovanju, uz pomno njegovanu liturgiju, […] u središtu treba biti ozbiljna i kvalitetna župna kateheza. Uz prilagođeno posredovanje kršćanskih sadržaja, potrebno je njegovati ostvarenje istinskog zajedništva i poosobljene, doista bratske odnose između svih članova župne zajednice, tako da postanu sposobni za udruženo djelovanje i svjedočenje Božje ljubavi u svijetu“ (IO 13).

To što se u nekoj župi započelo sa skrbi za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu, nije samo po sebi pokazatelj da je ono oblikovano u skladu sa zahtjevima sinodskih *Izjava i odluka*. *Sinoda* ističe da je socijalno zalaganje u društvu neposredno povezano s procesom evangelizacije svih odraslih laika. S jedne strane, socijalno se zalaganje očituje kao plod njihove evangeliziranosti te posljedično tomu, s druge strane, kao način ostvarenja njihovog poslanja na društvenom području. Onaj odrasli laik koji je cjelovito evangeliziran i sam biva potaknut dalje evangelizirati prožimajući sve dinamizme društvenog života evanđeoskim vrednotama. Kako je evangelizacijski proces po svojoj naravi bitno socijalan te kao takav ne dopušta povremenost i nemoguće ga je cjelovito provesti izvan zajednice, skrb za socijalno zalaganje mora biti integralni dio sustavne i uređene evangelizacije. Također, kako su s jedne strane obnova kateheze i molitveno-sakramentalnog život temeljna polazišta od kojih treba započeti provedbu novog evangelizacijskog procesa Crkve đakovačko-osječke te kako je s druge strane obnova *Domovine* evanđeoskim vrednotama od strane svih odraslih laika bitan očekivani plod

tog istoga procesa (usp. IO 165) proizlazi da skrb za socijalno zalaganje u župi mora primarno biti oblikovano kao integralni dio kateheze, molitve i slavlja sakramenata. Zbog toga se za neku župu može tvrditi da je skrb za socijalno zalaganje oblikovala u skladu sa sinodskim *Izjavama i odlukama* tek ukoliko je ono plod sustavno uređenih evangelizacijskih nastojanja po kojima se skrbi za sve odrasle laike.

U tom smislu, u nastavku donosimo prosudbu dinamike oblikovanja i postojećeg stanja oblikovanosti skrbi za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu u odnosu na načine na koje se skrbi, uređenosti skrbi te subjekte/skupine laika o kojima se skrbi.

3.3.2.1. Načini i uređenost skrbi za socijalno zalaganje

Tablica 25. *Podjela župa u kojima se u prvoj etapi obnove skrbilo za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu prema uređenosti i načinima skrbi te tipu župa*

Uređenost skrbi	Način skrbi	Seoske (N=51)	Gradske (N=26)	Ukupno (N=77)
Povremena i pojedinačna	Osobni razgovor	35 68,6%	18 69,2%	53 68,8%
Integrirana unutar postojećih evangelizacijskih djelatnosti župe	Kateheza za odrasle laike	5 9,8%	3 11,5%	8 10,4%
	Euharistija/propovijed	11 21,6%	5 19,2%	16 20,8%
	Molitveni susret	1 2,0%	0 0,0%	1 1,3%
	Župni list	1 2,0%	1 3,8%	2 2,6%
	Tematske tribine	0 0,0%	1 3,8%	1 1,3%
Integrirana unutar postojećih evangelizacijskih djelatnosti središnjih mjesno-crkvenih pastoralnih struktura	Studijski dani o socijalnom nauku Crkve	0 0,0%	1 3,8%	1 1,3%

Analizom podataka o župama u kojima se u prvoj etapi obnove skrbilo za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu utvrđeno je (Tablica 25) postojanje sedam načina skrbi. U najvećem udjelu župa skrbilo se kroz osobni razgovor (68,8%), a u najmanjem udjelu u okviru molitvenih susreta (1,3%), tematskih tribina (1,3%), preko upućivanja na *Studijske dane o socijalnom nauku Crkve* (1,3%) te preko župnog lista (2,6%). Dva prema *Sinodi* posebno istaknuta načina skrbi zastupljena su malom udjelu župa, euharistija/propovijed u 20,8% te kateheza za odrasle u 10,4% župa. Nije vidljiva značajnija razlika u odnosu na seoske i gradske

župe, osim što se ni u jednoj seoskoj nije skrbilo u okviru tematskih tribina i upućivanjem na *Studijske dane* te ni u jednoj gradskoj župi u okviru molitvenih susreta.

Tablica 26. *Podjela župa u kojima se u prvoj etapi obnove skrbilo za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu prema uređenosti skrbi te tipu župa*

Uređenost skrbi		Seoske (N=51)	Gradske (N=26)	Ukupno (N=77)
Povremena i pojedinačna		35 68,6%	18 69,2%	53 68,8%
Sustavna i uređena	Integrirana unutar postojećih evangelizacijskih djelatnosti župe	16 31,4%	7 26,9%	23 29,9%
	Istovremena integrirano unutar postojećih evangelizacijskih djelatnosti župe i središnjih mjesno-crkvenih pastoralnih struktura	0 0,0%	1 3,8%	1 1,3%
	Ukupno	16 31,4%	8 30,8%	24 31,2%

Analizom podataka o župama u kojima se u prvoj etapi obnove skrbilo za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu u odnosu na uređenost skrbi utvrđeno je (Tablica 26.) postojanje tri oblika, jedan povremen i pojedinačan te dva sustavna i uređena. U 68,8% župa skrb je bila povremena i pojedinačna, u 29,9% integrirana unutar postojećih evangelizacijskih djelatnosti župe a u 1,3% istovremeno integrirana unutar postojećih evangelizacijskih djelatnosti župe i središnjih mjesno-crkvenih pastoralnih struktura. Osim što ni u jednoj seoskoj župi skrb nije bila istovremeno integrirana unutar postojećih evangelizacijskih djelatnosti župa i središnjih mjesno-crkvenih pastoralnih struktura, nije vidljiva ni jedna druga značajnija razlika u odnosu na seoske i gradske župe.

Tablica 27. *Podjela župa u kojima se u drugoj etapi obnove skrbilo za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu prema uređenosti i načinima skrbi te tipu župa*

Uređenost skrbi	Način skrbi	Seoske (N=68)	Gradske (N=28)	Ukupno (N=96)
Povremena i pojedinačna	Osobni razgovor	52 76,5%	12 42,9%	64 66,7%
	Blagoslov obitelji	0 0,0%	1 3,6%	1 1,0%
Integrirana unutar postojećih evangelizacijskih djelatnosti župe	Kateheza za odrasle laike	6 8,8%	6 21,4%	12 12,5%
	Euharistija/propovijed	10 14,7%	7 25,0%	17 17,7%
	Molitveni susret	3 4,4%	0 0,0%	3 3,1%
	Župni list	0 0,0%	1 3,6%	1 1,0%
	Tematske tribine	0 0,0%	2 7,1%	2 2,1%

Analizom podataka o župama u kojima se u drugoj etapi obnove skrbilo za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu utvrđeno je (Tablica 27.) postojanje sedam načina skrbi. U najvećem udjelu župa skrbilo se kroz osobni razgovor (66,7%), a u najmanjem udjelu preko župnog lista (1,0%) i u okviru blagoslova obitelji (1,0%) te u okviru tematskih tribina (2,1%). Dva prema *Sinodi* posebno istaknuta načina skrbi zastupljena su u malom udjelu župa, euharistija/propovijed u 17,7% te kateheza za odrasle u 12,5% župa. Nije vidljiva značajnija razlika u odnosu na seoske i gradske župe, osim što se ni u jednoj seoskoj nije skrbilo preko župnog lista, u okviru tematskih tribina i blagoslova obitelji te ni u jednoj gradskoj župi u okviru molitvenih susreta.

Tablica 28. *Podjela župa u kojima se u drugoj etapi obnove skrbilo za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu prema uređenosti skrbi i tipu župa*

Uređenost skrbi		Seoske (N=68)	Gradske (N=28)	Ukupno (N=96)
Prigodna i pojedinačna		52 76,5%	13 46,4%	65 67,7%
Sustavna i uređena	Integrirana unutar postojećih evangelizacijskih djelatnosti župe	16 23,5%	15 53,6%	31 32,3%

Analizom podataka o župama u kojima se u drugoj etapi obnove skrbilo za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu u odnosu na uređenost skrbi utvrđeno je (Tablica 28.) postojanje dva oblika, jedan povremen i pojedinačan te jedan sustavan i uređen. U 67,7% župa

skrbilo se povremeno i pojedinačno, a u 32,3% je bilo integrirano unutar postojećih evangelizacijskih djelatnosti župe. Vidljiva je značajna razlika u odnosu na seoske i gradske župe. U značajno većem udjelu seoskih župa skrbilo se povremeno i pojedinačno (seoske – 76,5%; gradske – 46,4%), a u značajno većem udjelu gradskih sustavno i uređeno (seoske – 23,5%; gradske – 53,6%).

Tablica 29. *Podjela župa u kojima se u trećoj etapi obnove skrbi za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu prema uređenosti i načinima skrbi te tipu župa*

Uređenost skrbi	Način skrbi	Seoske (N=50)	Gradske (N=22)	Ukupno (N=72)
Povremena i pojedinačna	Osobni razgovor	33 66,0%	15 68,2%	48 66,7%
Integrirana unutar postojećih evangelizacijskih djelatnosti župe	Kateheza za odrasle laike	8 16,0%	3 13,6%	11 15,3%
	Euharistija/propovijed	13 26,0%	3 13,6%	16 22,2%
	Molitveni susret	1 2,0%	0 0,0%	1 1,4%
	Tematske tribine	0 0,0%	1 4,5%	1 1,4%
Integrirana unutar postojećih evangelizacijskih djelatnosti središnjih mjesno-crkvenih pastoralnih struktura	Studijski dani o socijalnom nauku Crkve	0 0,0%	1 4,5%	1 1,4%

Analizom podataka o župama u kojima se u još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove skrbi za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu utvrđeno je (Tablica 29.) postojanje šest načina skrbi. U najvećem udjelu župa skrbi se kroz osobni razgovor (66,7%), a u najmanjem udjelu u okviru molitvenih susreta (1,4%), preko tematskih tribina (1,4%) te preko upućivanja na *Studijske dane u socijalnom nauku Crkve* (1,4%). Razlika između seoskih i gradskih župa vidljiva je u sljedećem: u većem udjelu seoskih župa u odnosu na gradske skrbi se u okviru euharistije/propovijedi (seoske – 26,0%; gradske – 13,6%); u ni jednoj seoskoj župi ne skrbi se u okviru tematskih tribina i *Studijskih dana*, a u ni jednoj gradskoj župi u okviru molitvenih susreta.

Tablica 30. *Podjela župa u kojima se u trećoj etapi obnove skrbilo za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu prema uređenosti skrbi i tipu župa*

Uređenost skrbi		Seoske (N=50)	Gradske (N=22)	Ukupno (N=72)
Povremena i pojedinačna		33 66,0%	15 68,2%	48 66,7%
Sustavna i uređena	Integrirano unutar postojećih evangelizacijskih djelatnosti župe	17 34,0%	6 27,3%	23 31,9%
	Integrirano unutar postojećih evangelizacijskih djelatnosti središnjih mjesno-crkvenih pastoralnih struktura	0 0,0%	1 4,5%	1 1,4%
	Ukupno	17 34,0%	7 31,8%	24 33,3%

Analizom podataka o župama u kojima se u još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove skrbi za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu u odnosu na uređenost skrbi utvrđeno je (Tablica 30.) postojanje tri oblika, jedan povremen i pojedinačan te dva sustavna i uređena. U 66,7% župa skrb je povremena i pojedinačna, u 31,9% integrirana unutar postojećih evangelizacijskih djelatnosti župe, a u 1,4% integrirana unutar postojećih evangelizacijskih djelatnosti središnjih mjesno-crkvenih pastoralnih struktura. Osim što u niti jednoj seoskoj župi skrbi nije integrirana unutar postojećih evangelizacijskih djelatnosti središnjih mjesno-crkvenih pastoralnih struktura, nije vidljiva ni jedna druga značajnija razlika između seoskih i gradskih župa u odnosu na uređenost skrbi.

Iz utvrđenog o načinima i uređenosti skrbi za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu proizlazi sljedeće: (1) U sve tri etape obnove u više od 2/3 župa skrb nije shvaćena kao integralni dio sustavnih i uređenih evangelizacijskih nastojanja. (2) U gradskim župama je uočen je nedostatak postojanosti u odnosu na sustavnost i uređenost skrbi. Premda se u drugoj etapi obnove (53,6%) u odnosu na prvu (30,8%) značajno povećao udio gradskih župa (za 22,8 pp) u kojima je skrb integrirana unutar sustavnih i uređenih evangelizacijskih djelatnosti u još uvijek aktualnoj trećoj etapi (31,8%) u odnosu na drugu etapu udio je značajno opao (za 21,8 pp). (3) Tijekom tri etape obnove tek se neznatno povećao udio seoskih župa u kojima je skrb za socijalno zalaganje oblikovana u skladu sa sinodskim *Izjavama i odlukama*. Od početnih 31,4% do još uvijek aktualne treće etape obnove, udio seoskih župa u kojima je skrb integrirana unutar uređenih i sustavnih evangelizacijskih djelatnosti povećao se samo za 2,6 pp te iznosi 34,0%. (4). Sagledaju li se podaci za sve župe u kojima se skrbilo/skrbi za socijalno zalaganje za sve tri etape obnove proizlazi da je skrb samo u jednoj župi u prvoj etapi obnove integrirana

istovremeno unutar evangelizacijskih nastojanja župe i središnjih mjesno-crkvenih pastoralnih struktura – *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja*.

3.3.2.2. Subjekti socijalnog zalaganja o kojima se skrbi

Tablica 31. *Podjela župa u kojima se skrbilo za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu prema subjektima o kojima se skrbi te tipu župa*

	Svi odrasli laici			Djelatnici u političkom i gospodarskom životu		
	Seoske	Gradske	Ukupno	Seoske	Gradske	Ukupno
Prva etapa (N seoske=51; N gradske=26; N ukupno=77)	30 58,8%	20 76,9%	50 64,9%	21 41,2%	6 23,1%	27 35,1%
Druga etapa (N seoske=68; N gradske=28; N ukupno=96)	37 54,4%	22 78,6%	59 61,5%	31 45,6%	6 21,4%	37 38,5%
Treća etapa (N seoske=50; N gradske=22; N ukupno=72)	30 60,0%	14 63,6%	44 61,1%	20 40,0%	8 36,4%	28 38,9%

Analizom podataka o skrbi za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu za sve tri etape obnove uočene su (Tablica 31) značajne razlike između seoskih i gradskih župa u odnosu na subjekte o kojima se skrbi. U prvoj etapi obnove od ukupnog broja župa u kojima se skrbilo za socijalno zalaganje u 64,9% župa skrbilo se za sve odrasle laike, a u 35,1% samo za one koji su djelatnici u političkom i gospodarskom životu. Za sve odrasle laike skrbilo se u 58,8% seoskih i u 76,9% gradskih župa. Za one koji su djelatnici u političkom i gospodarskom životu skrbilo se u 41,2% seoskih i u 23,1% gradskih župa. U drugoj etapi obnove, od ukupnog broja župa u kojima se skrbilo za socijalno zalaganje, u 61,5% župa skrbilo se za sve odrasle laike, a u 38,5% samo za one koji su djelatnici u političkom i gospodarskom životu. Za sve odrasle laike skrbilo se u 54,4% seoskih i u 78,6% gradskih župa. Za one koji su djelatnici u političkom i gospodarskom životu skrbilo se u 45,6% seoskih i u 21,4% gradskih župa. U još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove, u od ukupnog broja župa u kojima se skrbi za socijalno zalaganje u 61,1% župa skrbi se za sve odrasle laike, a u 38,9% samo za one koji su djelatnici u političkom i gospodarskom životu. Za sve odrasle laike skrbi se u 60,0% seoskih i u 63,6% gradskih župa. Za one koji su djelatnici u političkom i gospodarskom životu skrbi se u 40,0% seoskih i u 36,4% gradskih župa.

Grafikon 14. *Promjena udjela župa u kojima se skrbilo za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu prema uređenosti skrbi i tipu župa*

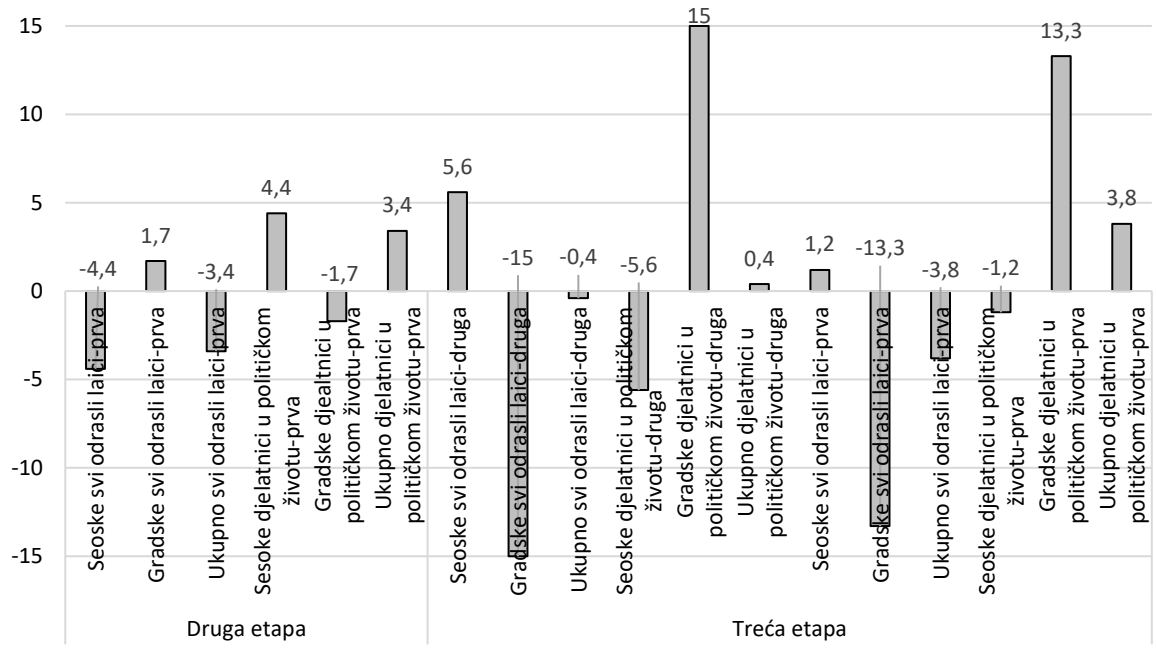

U drugoj etapi, u odnosu na prvu, vidljiv je (Grafikon 14.) za 3,4 pp s jedne strane porast udjela župa u kojima se skrbilo samo za one koji su djelatnici u političkom i gospodarskom životu te s druge strane pad udjela onih u kojima se skrbilo za sve odrasle laike. U trećoj etapi, u odnosu na drugu, vidljiv je za 0,4 pp s jedne strane, porast udjela župa u kojima se skrbi samo za one koji su djelatnici u političkom i gospodarskom životu te s druge strane, pad udjela onih u kojima se skrbi za sve odrasle laike. U trećoj etapi u odnosu na prvu vidljiv je za 3,8 pp s jedne strane porast udjela župa u kojima se skrbi samo za one koji su djelatnici u političkom i gospodarskom životu te s druge strane pad udjela onih u kojima se skrbi za sve odrasle laike. Najizraženija promjena vidljiva je u gradskim župama. U trećoj etapi, u odnosu na drugu, vidljiv je za čak 15 pp, s jedne strane, porast udjela onih u kojima se skrbilo samo za one koji su djelatnici u političkom i gospodarskom životu te s druge strane, pad udjela onih u kojima se skrbilo za sve odrasle laike.

Iz utvrđenog o subjektima socijalnog zalaganja u društvu o kojima se skrbilo proizlazi sljedeće: (1) Tijekom sve tri etape obnove u malo više od 1/3 župa u kojima se skrbilo za socijalno zalaganje prisutno je krnje i/ili pogrešno shvaćanje tko su subjekti socijalnog zalaganja. Umjesto o skrbi za sve odrasle laike skrb je reducirana samo na one koji su djelatnici

u političkom i gospodarskom životu. S jedne strane takvo je shvaćanje u određenoj mjeri očekivano u prvoj etapi obnove koja je provedena na temelju zaključaka sinodskih zasjedanja koji su izrađeni bez primjene socijalnog nauka Crkve u govoru o župama. S druge strane, zabrinjava što je u drugoj i trećoj etapi obnove, koje su trebale bit provedene na temelju sinodskih *Izjava i odluka*, tek blago povećan udio župa u kojima se skrbi za sve odrasle laike. Riječ je o važnom pokazatelju o sadržajno neuspješno provedenoj sinodskoj obnovi, jer od ukupno proučenih župa u još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove (139) u čak 20,1%, ne primjenjuje se i nije prisutno poznavanje naravi, temeljnih obilježja i zadaća subjekata socijalnog pastorala. (2) Gotovo nepromijenjen udio seoskih i značajno povećanje udjela gradskih župa u kojima je prisutno krnje i/ili pogrešno shvaćanje tko su subjekti socijalnog zalaganja ukazuje da je nepoznavanje i/ili neprimjena socijalnog nauka Crkve u pastoralnom radu više trajno stanje nego li tek jedna od etapa u dugoročnom procesu obnove.

Tablica 32. *Podjela župa prema postojećem stanju oblikovanosti skrbi za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu* (N župa=139)

<table>
<tr><td>Župe bez skrbi za socijalno zalaganje</td><td colspan="3">Župe u kojima se skrbi za socijalno zalaganje</td></tr>
<tr><td rowspan="5">67
48,2%</td><td colspan="3">72
51,8%</td></tr>
<tr><td colspan="2">Skrb je u odnosu na zahtjeve sinodskih Izjava i odluka pogrešno oblikovana</td><td>Skrb je u odnosu na zahtjeve sinodskih Izjava i odluka ispravno oblikovana</td></tr>
<tr><td colspan="2">53
38,1%</td><td rowspan="3">19
13,7%</td></tr>
<tr><td>Skrbi samo župnik u okviru povremenih i pojedinačnih razgovora</td><td>Skrb je pogrešno oblikovana u odnosu na subjekte o kojima se skrbi</td></tr>
<tr><td>48
34,5%</td><td>5
3,6%</td></tr>
</table>

Iz svega utvrđenog o postojanju, načinima i uređenosti skrbi za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu te subjektima o kojima se skrbi proizlazi (Tablica 32.) da nakon osamnaest godina provedbe sinodske obnove: (1) U 67 (48,2%) župa se ne skrbi za socijalno zalaganje odraslih laika, to jest, u njima nije uspostavljen nikakav oblik pastirske blizine i podrške u ostvarenju njihovog evangelizacijskog poslanja u društvu. (2) U 72 (51,8 %) župe se skrbi za socijalno zalaganje odraslih laika. Uočene su tri razine ispunjenosti sinodskih zahtjeva

za oblikovanjem skrbi za socijalno zalaganje. (3) U 48 (34,5%) župa za socijalno zalaganje skrbi samo župnik u okviru povremenih i pojedinačnih razgovora. Ako je u nekim od tih župa skrb i bila integrirana u postojeće sustavne i uređene evangelizacijske djelatnosti župe, u međuvremenu se od toga odustalo, a postignuti napori su unazađeni. (4) U 5 (3,6%) župa premda je skrb za socijalno zalaganje integrirana unutar postojećih sustavnih i uređenih evangelizacijskih djelatnosti župe, u odnosu na subjekte je oblikova pogrešno, jer je svedena samo na skrb za djelatnike u političkom i gospodarskom životu. Ako je u nekim od tih župa skrb u odnosu na subjekte i bila ispravno oblikovana u međuvremenu se od toga odustalo, a postignuti napori su unazađeni. (5) U 19 (13,7%) župa skrb je ispravno oblikovana u odnosu na zahtjeve sinodskih *Izjava i odluka*, to jest u njima se skrbi o socijalnom zalaganju svih odraslih laika u okviru postojećih sustavnih i uređenih evangelizacijskih djelatnosti župa.

Tablica 33. *Podjela župa prema postojećem stanje obnovljenosti na strukturnoj razini* (N=139)

<table>
<tr><td rowspan="2">Obnova nije započela</td><td colspan="4">Obnova je djelomično provedena</td><td rowspan="2">Obnova je cjelovito provedena</td></tr>
<tr><td colspan="4">121
87,1%</td></tr>
<tr><td rowspan="2">18
12,9%</td><td>Djelomično obnovljena kateheza</td><td>Pogrešno oblikovana skrb za socijalno zalaganje</td><td>Djelomično obnovljena kateheza i pogrešno oblikovana skrb za socijalno zalaganje</td><td>Djelomično obnovljena kateheza i pogrešno oblikovana skrb za socijalno zalaganje</td><td rowspan="2">0
0,0%</td></tr>
<tr><td>49
35,3%</td><td>11
7,9%</td><td>42
30,2%</td><td>19
13,7%</td></tr>
</table>

Iz svega utvrđenog, o postojećem stanju ustroja kateheze za odrasle laike te oblikovanosti skrbi za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu proizlazi (Tablica 33.) da nakon osamnaest godina provedbe sinodske obnove: (1) U 12,9% župa obnova na strukturnoj razini nije ni započela ili ako je u nekima i započela u međuvremenu je zaustavljena, a postignuti obnoviteljski napori su unazađeni. U tim župama nisu ostvareni osnovni početni strukturni zahtjevi za korištenje vlastitog im socijalno-evangelizacijskog potencijala za pouku, odgoj i oživotvorenje socijalnog nauka Crkve (2) U 87,1% župa obnova na strukturnoj razini

provedena je djelomično. Ako je u nekima i cjelovito provedena, u međuvremenu je u određenoj mjeri unazađena. Uočene su četiri razine obnovljenosti. (3) U 35,3% župa djelomično je obnovljen ustroj kateheze za odrasle laike, ali nije uspostavljen nikakav oblik skrbi za njihovo socijalno zalaganje. (4) U 7,9% župa skrb za socijalno zalaganje odraslih laika je pogrešno oblikovana, a obnova ustroja kateheze nije ni započela. (5) U 30,2% župa djelomično je obnovljen ustroj kateheze za sve odrasle laike, a skrb za njihovo socijalno zalaganje je pogrešno oblikovana. (6) U 13,7% župa djelomično je obnovljen ustroj kateheze za odrasle laike, a skrb za njihovo socijalno zalaganje je ispravno oblikovana. (7) Niti u jednoj župi nije cjelovito provedena obnova ustroja kateheze za odrasle laike i ispravno oblikovana skrb za njihovo socijalno zalaganje to jest u Crkvi đakovačko-osječkoj ne postoji ni jedna župa u kojoj je, u odnosu na sinodske zahtjeve sadržane u *Izjavama i odlukama,* cjelovito provedena obnova na strukturnoj razini, a prema tome u ni jednoj nisu cjelovito izgrađeni strukturni preduvjeti za korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala.

Sagleda li se sve do sada utvrđeno o obnovi župa na strukturnoj razini u svjetlu socijalno-etičkog načela *vrijeme je važnije od prostora,* proizlazi sljedeće: (1) Jedna od najozbiljnijih prepreka u ostvarenju obnove je odustajanje od prethodno ostvarenih obnoviteljskih napora. Svakim neopravdanim ukidanjem barem jedne katehetske skupine ili jednog načina skrbi za socijalno zalaganje umjesto nastavka prethodno započetog procesa obnove gasi se i ono malo ostvarenih obnoviteljskih postignuća. Župe na taj način same sebi oduzimaju važne preduvjete za korištenje vlastitog im socijalno-evangelizacijskog potencijala, a prema tome i obnove čitave mjesne Crkve. (2) Čini se da napori koji se ulažu u oblikovanje novih katehetskih skupina/vrsta skupina/načina skrbi za socijalno zalaganje ne uključuju i viziju što se želi postići u narednih nekoliko godina. Naglasak kao da je više stavljen na trenutno nadahnuće i/ili puko formalno ispunjavanje sinodskih zahtjeva, nego li na prethodno promišljeno, sustavno uređeno te s afinitetima laika i pastoralnim potrebama usklađeno evangelizacijsko djelovanje. Čini se da, premda postoje dobre inicijative, od njih se vrlo brzo odustaje ukoliko se u kratkom roku ne pokažu značajni evangelizacijski plodovi. (3) Neovisno o kojim je razlozima riječ, bilo kojim neopravdanim ukidanjem započetih evangelizacijskih inicijativa unazađuje se prethodno izgrađen prostor za korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala župa, negativno se utječe na razvoj raznolikosti oblika i katekumenalni način u poučavanju i odgoju u socijalnom nauku Crkve, narušava se povjerenje, oslabljuje uzajamnost i otežava oživotvorenje socijalnog nauk Crkve kako u župi tako isto i u društvu te posljedično tomu, usporava samoevangelizacijski proces župe i evangelizacijski proces društvene sredine.

3.4. *Evangelizacijska nastojanja u župama bez primjene socijalnog nauka Crkve*

Svi sinodski zahtjevi u odnosu na obnovu župa na strukturnoj razini mogu u nekoj župi biti u cijelosti ispunjeni, a da ona ipak ne koristi vlastiti joj socijalno-evangelizacijski potencijal. Jedno je ustrojavanje kateheze te oblikovanje skrbi za socijalno zalaganje u društvu, a sasvim nešto drugo njihovo stvarno korištenje u socijalno-evangelizacijske svrhe. Tek se za onu župu može tvrditi da je iskoristila vlastiti joj socijalno-evangelizacijski potencijal ukoliko je evangelizacijske sadržaje koje po njemu posreduje prožela socijalnim naukom Crkve. Zbog toga svaka prosudba dinamike korištenja i postojećeg stanja iskorištenosti navedenog potencijala mora neizostavno sadržavati i prosudbu dinamike i postojećeg stanja korištenja socijalnog nauka Crkve u katehezi za odrasle laike te skrbi za njihovo socijalno zalaganje u društvu.

U tom smislu u nastavku donosimo odgovore na dva pitanja: (1) U koliko su župa evangelizacijski sadržaji kateheze i skrbi za socijalno zalaganje prožeti socijalnim naukom Crkve? (2) Koliko je župa upućivalo svoje članove na *Studijske dane o socijalnom nauku Crkve*?

3.4.1. Katehetska pouka bez korištenja socijalnog nauka Crkve kao katehetskog sadržaja

„Sadržaje socijalnog nauka Crkve treba ugrađivati u katehetsku i teološko-pastoralnu formaciju, na svim razinama, kao njezin sastavni dio“ (IO 175).

Istaknuvši da je socijalni nauk važan sadržaj pastoralnog rada s odraslim laicima, *Sinoda* je u *Izjavama i odlukama* jasno i nedvosmisleno zadala da u okviru župne kateheze odrasle laike „treba sustavno upoznavati sa sadržajem socijalnog nauka Crkve“ (IO 29). U tom smislu, u nastavku donosimo prosudbu korištenja socijalnog nauka Crkve kao katehetskog sadržaja u župnoj katehezi za odrasle laike. Prosudba će biti provedena na temelju analize imena katehetskih skupina, katehetskog sadržaja koji se u njima posreduje te sudjelovanja članova župa na *Studijskim danima o socijalnom nauku Crkve*.

Analizom imena katehetskih skupina za odrasle laike[445], utvrđeno je da je samo u drugoj etapi obnove jedna gradska župa imala dvije katehetske skupine u čijim su imenima prisutni

[445] Zbrojene su sve katehetske skupine: za sve odrasle laike i za posebne skupine odraslih laika.

pojmovi koji bi ukazivali na obnovljenost katehetskog sadržaja socijalnim naukom Crkve. Riječ je o dvije skupine: *Socijalne tribine* i *Socijalni nauk Crkve u životu vjernika laika*.

Analizom imena katehetskih skupina za sve odrasle laike u odnosu na učenje crkvenih dokumenata o socijalnoj dimenziji vjere, a napose socijalnih dokumenata i sinodskih *Izjava i odluka,* u sve je tri etape obnove utvrđeno postojanje skupina za koje je opravdano očekivati da su im katehetski sadržaji prožeti socijalnim naukom Crkve. U prvoj etapi obnove od svih popisanih vrsta katehetskih skupina (26) posebno se ističe sedam skupina: *biblijska skupina*[446], *čitači/liturgijska skupina* (usp. IO 13; 337; 340; 342-343; 346; 348; 485), *karitativna skupina* (usp. IO 208; 211); *misijska skupina* (usp. IO 17), *klanjatelji* (usp. SaC 55; 89; 91), *prijatelji svetog Sakramenta* (usp. SaC 55; 89; 91) i *župni dopisnici* (usp. IO 171; 236-238). Ipak, kako socijalni nauk nije bio primijenjen u oblikovanju zaključaka sinodskih zasjedanja na temelju kojih je provedena prva etapa obnove župa, nije za očekivati da su katehetski sadržaji istaknutih sedam ili bilo kojih drugih tadašnjih skupina bili prožeti tim istim naukom. U drugoj etapi obnove od svih popisanih vrsta katehetskih skupina (42), osim već prethodno dvije navedene (*Socijalne tribine i Socijalni nauk Crkve u životu vjernika laika*), posebno se ističe osam skupina: *biblijska skupina, čitači/liturgijska skupina, karitativna skupina, misijska skupina,* molitvene skupine (usp. IO 15-17), *upoznavanje s Katekizmom Katoličke Crkve*[447], *vjerski razgovori* (usp. PF 10; 13-14) i *župni dopisnici*. U još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnov,e od svih popisanih vrsta katehetskih skupina (49) posebno se ističe deset skupina: *apostoli ljubavi* (usp. CinV 5), *biblijska skupina, čitači/liturgijska skupina, karitativna skupina, misijska skupina,* molitvene skupine, *tribine* (Usp. IO 172), *upoznavanje s Katekizmom Katoličke Crkve, vjerski razgovori* i *župni dopisnici*. Iako su se druga i treća etapa obnove župa trebale provoditi na temelju sinodskih *Izjava i odluka,* na temelju dostupnih podataka nije moguće tvrditi da su katehetski sadržaji kako za istaknutih osam/deset tako isto i svih ostalih katehetskih skupina bili prožeti socijalnim naukom Crkve.

Analizom imena katehetskih skupina za posebne skupine odraslih laika u sve tri etape obnove utvrđeno je postojanje skupina čiji su pripadnici u poslovnom životu na poseban način pozvani po svojim djelatnostima oživotvorivati socijalni nauk Crkve. U prvoj etapi obnove od svih popisanih katehetskih skupina (16) posebno se ističe šest skupina koje su namijenjene: prosvjetnim djelatnicima, političarima, voditeljima laičkih udruženja, liječnicima, medicinskim

[446] Usp. PAPINSKA BIBLIJSKA KOMISIJA, *Biblija i moral. Biblijski korijeni kršćanskog djelovanja,* Zagreb, 2010., 35; 40; 60; 66; 117-119;125;129; 135; 156-157.
[447] Usp. Stjepan BALOBAN, Socijalna problematika u Katekizmu Katoličke Crkve 1992., u: *Bogoslovska smotra*, 65 (1995.) 1, 123-135.

sestrama i gospodarstvenicima. Ipak, kako socijalni nauk nije bio primijenjen u oblikovanju zaključaka sinodskih zasjedanja na temelju kojih je provedena prva etapa obnove župa, nije za očekivati da su katehetski sadržaji za istaknutih šest ili bilo kojih drugih tadašnjih skupina bili prožeti tim istim naukom. U drugoj etapi obnove od svih popisanih vrsta katehetskih skupina (18) posebno se ističu šest koje su namijenjene: prosvjetnim djelatnicima, voditeljima laičkih udruženja, djelatnicima u kulturi, liječnicima, medicinskim sestrama i gospodarstvenicima. U još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove od svih popisanih vrsta katehetskih skupina (16) posebno se ističu pet koje su namijenjene: vjeroučiteljima, voditeljima laičkih udruženja, liječnicima, medicinskim sestrama i gospodarstvenicima. Iako su se druga i treća etapa obnove župa trebale provoditi na temelju sinodskih *Izjava i odluka* na temelju dostupnih podataka nije moguće tvrditi da su katehetski sadržaji kako za istaknutih šest/pet tako isto i svih ostalih katehetskih skupina za posebne skupine odraslih laika bili prožeti socijalnim naukom Crkve.

Tablica 34. *Župe s katehetskim skupinama za odrasle laike u kojima je socijalni nauk Crkve korišten kao katehetski sadržaj*

		Seoske	Gradske	Ukupno
Prva etapa	Župe (N seoske = 65; N gradske = 33; N ukupno = 98)	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%
	Skupine (N seoske = 171; N gradske = 130; N ukupno = 301)	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%
Druga etapa	Župe (N seoske = 77; N gradske = 35; N ukupno = 112)	0 0,0%	2 5,7%	2 1,8%
	Katehetske skupine (N seoske = 213; N gradske = 160; N ukupno = 373)	0 0,0%	3 1,9%	3 0,8%
Treća etapa	Župe (N seoske = 78; N gradske = 32; N ukupno = 110)	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%
	Katehetske skupine (N seoske = 216; N gradske = 152; N ukupno = 368)	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%

Analizom podataka o sadržaju[448] koji se posreduje u katehetskim skupinama za odrasle laike utvrđeno je (Tablica 34.) da u prvoj i trećoj etapi obnove nijedna župa nije imala ni jednu skupinu u kojoj je socijalni nauk Crkve korišten kao katehetski sadržaj. Samo su u drugoj etapi obnove dvije gradske župe imale tri skupine u kojima je socijalni nauk Crkve korišten kao katehetski sadržaj. Riječ je o sljedeće tri skupine: *Socijalne tribine*, *Socijalni nauk Crkve u životu vjernika laika* i *Kateheza za odrasle*. U odnosu na ukupan broj svih župa (112) te ukupan broj svih gradskih župa (35) koje su u drugoj etapi obnove imale barem jednu katehetsku

[448] Zbrojene su sve katehetske skupine: za sve odrasle laike i za posebne skupine odraslih laika.

skupinu za odrasle laike, navedene dvije župe činile su udio od 1,8%/5,7%. U odnosu na ukupan broj svih katehetskih skupina (373) te ukupan broj svih katehetskih skupina u gradskim župama (160) u drugoj etapi obnove navedene tri skupine čine su udio od 0,8%/1,9%.

Iz utvrđenog o imenima i katehetskom sadržaju svih katehetskih skupina za odrasle laike proizlazi da nakon osamnaest godina provedbe sinodske obnove: (1) U ni jednoj župi socijalni nauk Crkve ne koristi se kao katehetski sadržaj. Ni jedna župa koja se po ustroju kateheze za odrasle laike barem djelomično obnovila na strukturnoj razini nije se obnovila i na razini evangelizacijskog sadržaja. (2) U 2 župe u kojima je u drugoj etapi obnove u okviru tri katehetske skupine evangelizacijski sadržaj obnovljen u međuvremenu se od postignutih obnoviteljskih napora odustalo i to na način da su dvije skupine ukinute (*Socijalne tribine* i *Socijalni nauk Crkve u životu vjernika laika*), a u trećoj (*Kateheza za odrasle*) se odustalo od korištenja socijalnog nauka kao katehetskog sadržaja. (3) Neovisno o kojoj je etapi obnove riječ nekorištenje socijalnog nauka Crkve kao katehetskog sadržaja je važan pokazatelji nepoznavanja istog tog nauka, a prema tome i njegovog nekorištenja u socijalno-evangelizacijske svrhe.

Tablica 35. *Broj župa čiji su članovi u razdoblju od 2003. do 2010. godine barem jednom sudjelovali na Studijskim danima o socijalnom nauku Crkve*

Seoske (N=112)	Gradske (N=38)	Ukupno (N=150)
21 18,8%	21 55,3%	42 28,0%

Analizom evidencije posjećenosti *Studijskih dana o socijalnom nauku Crkve* za razdoblje od 2003. do 2010. godine utvrđeno je (Tablica 35.) da su na barem jednom susretu sudjelovali članovi 42 (28,0%) župe, 21 seoske (18,8%) i 21 gradske (55,3%).

Tablica 36. *Razdioba župa prema broju sudjelovanja na Studijskim danima*

	≤50,0%			≥51,0%		
	Seoske	Gradske	Ukupno	Seoske	Gradske	Ukupno
N seoske = 21; N gradske = 21; N ukupno = 42	17 81,0%	17 81,0	34 81,0%	4 19,0%	4 19,0%	8 19,0%
N seoske 112; N gradske = 38; N ukupno = 150	17 15,2%	17 44,7%	34 22,7%	4 3,6%	4 10,5%	8 5,3%

Razdiobom župa prema broju sudjelovanja na *Studijskim danima* utvrđeno je (Tablica 36.) da su članovi tek 8 župa (19,0% od broja župa čiji su članovi sudjelovali; 5,3% od ukupnog broja župa) sudjelovali na više od polovice od ukupno trinaest susreta. Premda je broj seoskih i gradskih župa čiji su članovi redovito/neredovito sudjelovali jednak (4/17), ipak kako je ukupni broj gradskih župa značajno manji (38), proizlazi da je njih značajno veći udio redovitije sudjelovao.

Iz utvrđenog o sudjelovanju na *Studijskim danima o socijalnom nauku Crkve* proizlazi sljedeće: (1) Čak 108 (72,0%) župa, 91 (81,2%) seoska i 17 (44,7%) gradskih, u razdoblju od 2003. do 2010. godine nisu uputile ni jednog svog člana na barem jedan od trinaest održanih susreta *Studijskih dana*. Za te se župe može sa sigurnošću tvrditi da nisu prepoznale, a prema i koristile u katehetskoj pouci odraslih laika socijalno-evangelizacijski potencijal *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja*. (2) Tek je neznatan broj župa (8 – 5,3%) redovito upućivao svoje članove na *Studijske dane*. Premda na temelju dostupnih podatak nije moguće sa sigurnošću tvrditi jesu li članovi tih župa upućivani samo kao njihovi predstavnici ili pak i s ciljem njihovog cjelovitog rasta u vjeri, za te je župe moguće sa sigurnošću tvrditi da su namjerno ili nenamjerno koristile socijalno-evangelizacijski potencijal *Ureda* u katehetskoj pouci odraslih laika. (3) Slično nije moguće tvrditi i za one župe (34 – 22,7%) koje su tek ponekad upućivale svoje članove na *Studijske dane*. Čini se da je više nego cjelovit rast u vjeri svrha njihovog upućivanja bila tek puko sudjelovanje njihovih predstavnika na važnim mjesno-crkvenim događajima organiziranim od strane središnjih mjesno-crkvenih struktura. (4) Sve tri prethodno iznesene tvrdnje temeljene su samo na podacima za razdoblje od 2003. do 2010. godine te u skladu s time ostaje nepoznato je li ikoja od 150 župa redovito/neredovito upućivala svoje članove i na ostale susrete koji su održavani sve do 2016. godine.

Sagleda li se utvrđeno o (ne)korištenju socijalnog nauka Crkve kao katehetskog sadržaja te (ne)korištenju socijalno-evangelizacijskog potencijala *Ureda* u katehetskoj pouci laika u svjetlu đakovačko-osječkog modela socijalnog nauka Crkve, tada se opravdano nameće tvrdnja da župe Crkve đakovačko-osječke nisu cjelovito izgrađene evangelizacijske zajednice. Naime, ako je primarna svrha pouke i odgoja u socijalnom nauku u okviru župne kateheze oživotvorenje tog istog nauka u životu župne zajednice s ciljem njezine izgradnje kao svjedočke zajednice, tada proizlazi da sve župe koje ga ne koriste kao katehetski sadržaj oduzimaju istovremeno i same sebi mogućnost da budu cjelovito izgrađene evangelizacijske zajednice.

3.4.2. Skrb za socijalno zalaganje bez korištenja socijalnog nauka Crkve

„Sve pastoralne djelatnike [Crkva đakovačka i srijemska] poziva da ga [socijalni nauk] šire svim sredstvima suvremenog doba kako bi se upoznalo sve vjernike s njihovom zadaćom i poslanjem, tj. s odgovornošću koju imaju na socijalnom i društvenom području života te kako bi se evangelizirala najširа društvena javnost. […] Posebna je zadaća prezbitera i teologa upoznavati ostale vjernike s tom njihovom odgovornošću, podržavati ih […] na razini socijalnog zalaganja“ (IO 171).

Sinoda je u *Izjavama i odlukama* jasno i nedvosmisleno istaknula da je socijalni nauk Crkve neizostavni evangelizacijski sadržaj s kojim crkvena zajednica treba skrbiti za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu (usp. IO 29; 168; 171). U tom smislu, u nastavku donosimo prosudbu korištenja socijalnog nauka Crkve u skrbi župa za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu. Prosudba će biti provedena na temelju analize evangelizacijskog sadržaja kojim se skrbi te izabranih primjera opisa kako se skrbi.

Tablica 37. *Župe u kojima se socijalni nauk koristio kao evangelizacijski sadržaj skrbi za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu*

	Seoske	Gradske	Ukupno
Prva etapa (N seoske = 51; N gradske = 26; N ukupno = 77)	0 0,0%	1 3,8%	1 1,3%
Druga etapa (N seoske 68; N gradske = 28; N ukupno = 96)	0 0,0%	2 7,1%	2 2,1%
Treća etapa (N seoske = 50; N gradske = 22; N ukupno = 72)	0 0,0%	1 4,5%	1 1,4%

Analizom evangelizacijskog sadržaja kojim su župe skrbile za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu u sve tri etape obnove, uočen je (Tablica 37.) izuzetno mali udio župa koje su se koristile socijalnim naukom Crkve. U prvoj etapi obnove, od ukupnog broja (77) svih župa u kojima se skrbilo za socijalno zalaganje, socijalni nauk Crkve korišten je u jednoj (1,3%) župi. Riječ je o jednoj gradskoj župi koja je u ukupnom broju (26) gradskih župa koje su skrbile za socijalno zalaganje činila udio od 3,8%. Ovako mali udio je u određenoj mjeri očekivan u prvoj etapi obnove jer socijalni nauk nije bio primijenjen u oblikovanju zaključaka sinodskih zasjedanja na temelju kojih je provedena. U drugoj etapi obnove od ukupnog broja (96) svih župa u kojima se skrbilo za socijalno zalaganje socijalni nauk Crkve korišten je u dvije (2,1%) župe. Riječ je o dvije gradske župe koje su u ukupnom broju (28) gradskih župa koje su skrbile za socijalno zalaganje činile udio od 7,1%. U još uvijek aktualnoj trećoj etapi obnove, od

ukupnog broja (72) svih župa u kojima se skrbi za socijalno zalaganje socijalni nauk Crkve koristi se u jednoj (1,4%) župi. Riječ je o gradskoj župi koja u ukupnom broju (22) gradskih župa koje skrbe za socijalno zalaganje čini udio od 4,5%. Ovako mali udjeli župa u drugoj i trećoj etapi obnove u kojima je socijalni nauk Crkve sadržaj s kojim se skrbi za socijalno zalaganje jesu važni pokazatelji neobnovljenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa na razini evangelizacijskog sadržaja.

Analizom opisa kako župe skrbe za socijalno zalaganje odraslih laika u društvu u skoro svim župama u sve tri etape obnove uočena su pogrešna shvaćanja što su socijalno zalaganje i skrb za njega. Zbog obimnog broja opisa skrbi (245) u sve tri etape, u nastavku donosimo samo najizraženije izabrane primjere pogrešnih shvaćanja.

Prva etapa obnove:

- „Tu su nam odnosi sasvim uredu. Javni život u Gradu je uredu. Odnosi s gospodarstvenicima, privrednicima, političarima, postoji uzajamno vrednovanje i uvažavanje.“ – gradska župa;
- „Župnik je suradnik u općini, ali i drugim društvenim strukturama. Svojim ugledom koji je stekao kod svih bitnih struktura, njegovo se mišljenje rado čuje i uvažava.“ – seoska župa;
- „Svi iz ŽPV i ŽEV uključeni su u političare i gospodarstvenike.“ – seoska župa;
- „Župnik se osobno brine za napredak predstavnika političke vlasti i društvenih djelatnika.“ – seoska župa;
- „Članovi pastoralnog i ekonomskog vijeća ujedno su i društveno angažirani u lokalnoj upravi i samoupravi. Župnik biva pozivan da sudjeluje na njihovim sastancima.“ – seoska župa.

Druga etapa obnove:

- „Jedan dio gradskih političara su aktivni članovi župe“ – gradska župa
- „Župa djeluje više na planu mirnog rješenja na političkom planu“ – seoska župa
- „Nastoji političare i gospodarstvenike pratiti upoznavati i držati ih pod kontrolom“ – seoska župa
- „Raznim susretima s predstavnicima političke vlasti i društvenim djelatnicima. Župnik se osobno brine za njihov napredak“ – seoska župa

- „Dio političara i gospodarstvenika su članovi vijeća“ – seoska župa

Treća etapa obnove:

- „Imamo političkih djelatnika iz župe: dogradonačelnik, dogradonačelnica i član gradskog vijeća“ – gradska župa
- „Jedan dio gradskih političara su aktivni članovi župe“ – gradska župa
- „Predstavnici vlasti su većinom vjernici“ – seoska župa
- „Surađujem s općinom i političarima“ – seoska župa
- „Pozove se na sastanak načelnike općine i predsjednike mjesne zajednice“ – seoska župa

Premda u ni jednom primjeru nije izričito spomenuto, ipak se iz svih može iščitati da ni socijalno zalaganje ni skrb za njega nisu shvaćeni kao bitni integralni dijelovi evangelizacijskog procesa. Socijalno zalaganje je svedeno na političke i gospodarske djelatnosti, a skrb na župnikove djelatnosti etičkog nadzora i regulacije političkih i gospodarskih dinamizama te koordinaciju odnosa između Crkve i političke vlasti/gospodarstvenika. Pogrešna shvaćanja su u određenoj mjeri očekivana u prvoj etapi obnove župa koja je provedena na temelju zaključaka sinodskih zasjedanja u čijim oblikovanjima socijalni nauk Crkve nije bio primijenjen. Međutim, ono što zabrinjava jest njihova velika zastupljenost i u drugoj i trećoj etapi obnove koje su se trebale provoditi na temelju sinodskih *Izjava i odluka*. Neovisno o kojoj je etapi obnove riječ, pogrešna shvaćanja su važni pokazatelji nepoznavanja, a prema tome i nekorištenja socijalnog nauka Crkve u socijalno-evangelizacijske svrhe.

Iz utvrđenog o sadržaju s kojim se skrbi za socijalno zalaganje i pogrešnim shvaćanjima socijalnog zalaganja i skrbi za njega proizlazi sljedeće: (1) U sve tri etape obnove nije vidljiv ikakav razvoj u korištenju socijalnog nauka Crkve niti je vidljiv razvoj ispravnih shvaćanja socijalnog zalaganja i skrbi za njega. (2) Posebno zabrinjava stanje u seoskim župama, jer u nijednoj etapi i niti u jednoj župi, socijalni nauk nije bio sadržaj kojim se skrbi za socijalno zalaganje niti je postojala ispravna predodžba što su socijalno zalaganje i skrb za njega. (3) U župama u kojima socijalni nauk Crkve nije sadržaj kojim se skrbi za socijalno zalaganje, prisutna su i kriva shvaćanja što je socijalno zalaganje i skrb za njega. Riječ je o važnom pokazatelju da nije moguće ispravno skrbiti za socijalno zalaganje bez prethodnog poznavanja socijalnog nauka Crkve.

Tablica 38. *Podjela župa prema postojećem stanju iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala* (N = 121)

Neiskorišten	Djelomično iskorišten	Cjelovito iskorišten
120 99,2%	1 0,8%	0 0,0%

Iz svega utvrđenog o korištenju socijalnog nauka Crkve kao katehetskog sadržaja te kao sadržaja s kojim se skrbi za socijalno zalaganje proizlazi da (Tablica 38.) nakon osamnaest godina provedbe sinodske obnove od ukupnog broja župa (121) koje su barem djelomično obnovljene na strukturnoj razini socijalno-evangelizacijski potencijal je u: (1) 120 (99,2%) župa neiskorišten; 1 (0,8%) župi djelomično iskorišten; te (3) u ni jednoj (0,0%) župi cjelovito iskorišten za pouku i odgoj u socijalnom nauku Crkve.

Sagleda li se sve do sada utvrđeno o dinamici obnove i obnovljenosti župa na razini evangelizacijskog sadržaja u svjetlu načela *vrijeme je važnije od prostora* proizlazi sljedeće: (1) U Crkvi đakovačko-osječkoj prisutne su dvije vrlo ozbiljne prepreke u korištenju socijalno-evangelizacijskog potencijala župa: odustajanje od ispravno ostvarenih obnoviteljskih napora te pogrešno ostvareni obnoviteljski napori. Drugim riječima, zabrinutost treba izraziti kako u odnosu na onu župu u kojoj su ukinute dvije skupine te onu u kojoj se odustalo od korištenja socijalnog nauka, tako isto i u odnosu na druge župe u kojima korištenje socijalnog nauka Crkve kao evangelizacijskog sadržaja nije ni započela. (2) Ukinuće i odustajanje važni su pokazatelji ozbiljnog nedostatka ustrajnosti i dugoročnog pastoralnog planiranja u provedbi procesa obnove. Svakim neopravdanim odustajanjem od korištenja socijalnog nauka Crkve kao evangelizacijskog sadržaja umjesto nastavka prethodno započetog procesa obnove gasi se i ono malo ostvarenih obnoviteljskih postignuća. Župe na taj način same sebi oduzimaju nezamjenjivu ulogu u procesu vlastite obnove pod vidom razumijevanja i življenja vjere u socijalnoj dimenziji, a prema tome i obnove čitave mjesne Crkve te evangelizacije društvene sredine. (3) Napori koji se ulažu u prožimanje evangelizacijskih sadržaja socijalnim naukom Crkve ne uključuju i viziju što se želi postići u narednih nekoliko godina. Naglasak je više stavljen na trenutno nadahnuće i/ili puko formalno ispunjavanje sinodskih zahtjeva, nego li na prethodno promišljeno, sustavno uređeno i dugoročno planirano evangelizacijsko djelovanje. Premda postoje dobre inicijative, od njih se vrlo brzo odustaje ukoliko se u kratkom roku ne pokažu značajni evangelizacijski plodovi. (4) Osamnaest godina nekorištenja socijalno-

evangelizacijskog potencijala župa u poučavanju i odgoju u socijalnom nauku Crkve zasigurno je ostavilo dubokog traga kako na same župe tako isto i na čitavu mjesnu Crkvu. S jedne strane, nekorištenje je ponajprije negativno utjecalo na evangelizaciju samih laika i ostvarenje njihovog evangelizacijskog poslanja u društvu te izgradnju župa kao svjedočkih zajednica u kojima se oživotvoruje socijalni nauk Crkve. S druge strane, poprimilo je obilježje primjera loše pastoralne prakse koja se vrlo lako prelijeva i na druge župe negativno utječući na procese njihove obnove, a prema tome i obnovu čitave mjesne Crkve. (5) Postojeće stanje strukturne i evangelizacijsko-sadržajne (ne)obnovljenosti župa, a prema tome i neiskorištenost njihovog socijalno-evangelizacijskog potencijala nije i ne smije bit povod za beznađe i besplodno međusobno optuživanje, već mora u svjetlu načela vrijeme je važnije od prostora bit shvaćeno kao poziv na oprez te ustrajan nastavak sinodske obnove. S jedne strane, svim neuspjesima potrebno je pristupiti kao primjerima loše prakse, a prema tome i kao poukama koje ukazuju gdje ne treba pogriješiti u budućnosti. S druge strane, sva postignuća u strukturnoj obnovi te malobrojni pozitivni primjeri obnove evangelizacijskog sadržaja potrebno je shvatiti kao vrijedne početne točke od kojih je potrebno pokrenuti i ustrajno provoditi novu etapu procesa sinodske obnove župa po kojoj će se ostvariti iskorištenost njihovog socijalno-evangelizacijskog potencijala.

4. Još uvijek necjelovito izgrađen i iskorišten socijalno-evangelizacijski potencijal laičkih udruženja

Proces obnove postojećih te ustanovljenje novih laičkih udruženja koja djeluju na području Crkve đakovačko-osječke bio je, u vremenu sinodske obnove, pod snažnim utjecajem dva međusobno povezana čimbenika.

Kako udruženja bivaju osnivana/obnavljana privatnom inicijativom vjernika laika, primjena sinodskih smjernica primarno je povezana s razumijevanjem i življenjem vjere njihovih osnivača/članova. Premda se povezanost udruženja s mjesnom Crkvom pretpostavlja i zahtjeva u ekleziološkom smislu, nije ju moguće bezuvjetno pretpostaviti i u praktičnom. Posljedično tomu ni proces obnove postojećih i osnivanje novih udruženja ne započinje samo zato jer je to preporučila ili propisala mjerodavna crkvena vlast. Više nego rezultat jednosmjerne odluke, obnova/osnivanje jest i mora bit rezultat evangelizacije i dijaloga pokrenutih od strane središnjih mjesno-crkvenih struktura. Do toga međutim, barem na sveobuhvatan i sustavan način, u prvim godinama sinodske obnove nije došlo. Niti je *Sinoda* izradila smjernice za ostvarenje *kolanja odozgo prema dolje* po kojemu bi njezine izjave i odluke došle do najnižih slojeva mjesne Crkve, niti su središnje mjesno crkvene strukture, osim *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja*, razradile i u djelo provele trajno sustavno upoznavanje članova udruženja te zainteresiranih laika za samoudruženo djelovanje sa sinodskim *Izjavama i odlukama*. Posljedično tomu, proces očekivane obnove postojećih i osnivanje novih udruženja bili su u vremenu prvih godina sinodske obnove izloženi ozbiljnom riziku neprovedbe i/ili neusklađenosti sa sinodskim smjernicama. Ipak, taj rizik značajno je umanjen dugogodišnjim ustrajnim evangelizacijskim radom *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja*, a posljednjih šest godina (2016.-2021.) i radom *Instituta za novu evangelizaciju „Sveti Ivan Pavao II.“*[449] u Osijeku. Pod tim vidom važno je istaknuti da osim što je u razdoblju od 2016. do 2021. godine suradnjom *Ureda* i *Instituta* održano pet ciklusa *Socijalnih tribina* (dvije tribine mjesečno) namijenjenih laicima, a napose članovima laičkih udruženja, tema posljednja dva ciklusa bila je *Socijalna dimenzija sinodske obnove*[450].

[449] Prvi predstojnik *Instituta* (2016.-2021.) bio je dr. sc. Vladimir Dugalić voditelj *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* te profesor socijalnog nauka Crkve na *Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu*.

[450] *Socijalne tribine* održavale su se u *Vikarijatu u Osijeku*. Voditelj *Tribina* bio je dr.sc. Vladimir Dugalić, a predavači dr. sc. Silvija Migles, dr.sc. Ivica Čatić, dr. sc. Vladimir Dugalić i mr. sc. Igor Jakobfi. Projekt *Socijalnih tribina* ne provodi se od 2021. godine.

Kao što nitko ne živi i ne spašava se sam, isto tako papa Benedikt XVI. upozorava da nitko ne griješi sam (usp. SS 48). Crkva kao živa zajednica, svi njezini članovi i strukture vrlo su osjetljivi na sve propuste, događaje i procese koji se u njoj (ne)zbivaju i (ne)provode. Ako se necjelovito/pogrešno obnavlja jedan dio mjesne Crkve, tada će se bilo neposredno bilo posredno necjelovito/pogrešno obnavljati i čitava mjesna Crkva i svi njezini članovi. Najizraženije posljedice propusta i pogrešaka u obnovi župa, a prema tome i nekorištenju njihovog socijalno-evangelizacijskog potencijala, osjetile su same župe – njihovi vjernici laici. Upravo su oni, laici, prema *Izjavama i odlukama* na posebna način pozvani samoudruženim djelovanjem u laičkim udruženjima doprinijeti evangelizaciji socijalnog na području društvenih odnosa. Propusti u njihovoj pouci i odgoju na razini župa u socijalnom nauku Crkve zasigurno su značajno doprinijeli, kako na njihovo shvaćanje samoudruženog djelovanja, tako i na pouku, odgoj i oživotvorenje samog socijalnog nauka u okviru djelatnosti udruženja u kojima su/će postati članovi.

Oboje, nedostatak organiziranog sustavnog upoznavanja sa sinodskim *Izjavama i odlukama* te nepoučenost i neodgojenost u socijalnom nauku Crkve jesu važni čimbenici koji su doprinijeli da se postojeća udruženja ne obnavljaju, a nova ne osnivaju u skladu sa sinodskim smjernicama. Kako je riječ o pastoralnim strukturama koje imaju značajan socijalno-evangelizacijski potencijal, za očekivati je da je svaka njihova necjelovita/pogrešna obnova/osnivanje neposredno negativno utjecala na korištenje navedenog potencijala, a posljedično tomu i na obnovu čitave mjesne Crkve pod vidom razumijevanja i življenja vjere u njezinoj socijalnoj dimenziji. Ipak, imajući u vidu evangelizacijsko djelovanje *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* bilo bi, bez preciznog empirijskog uvida, pogrešno tvrditi da se nijedno laičko udruženje posljednjih dvadesetak godina nije na strukturnoj i evangelizacijsko-sadržajnoj razini obnovilo/ustanovilo u skladu sa sinodskim smjernicama i da prema tome nije koristilo vlastiti socijalno-evangelizacijski potencijal. U namjeri da, s jedne strane, rasvijetlimo pozitivne i negativne aspekte uređenja i evangelizacijskog djelovanja udruženja te da s druge strane, doprinesemo njihovom daljnjem razvoju u ovom ćemo dijelu *Rada*, na temelju prethodno prikupljenih i statistički obrađenih podataka pokazatelja postojećeg stanja uređenosti udruženja na strukturnoj i evangelizacijsko-sadržajnoj razini, provesti socijalno-etičku prosudbu iskorištenosti vlastitog im socijalno-evangelizacijskog potencijala.

Prosudba će biti provedena u svjetlu sinodskih smjernica za strukturnim i evangelizacijsko-sadržajnim uređenjem udruženja sadržanih u *Izjavama i odlukama* te

socijalno-etičkog načela *vrijeme je važnije od prostora* te će kao takva sadržavati odgovore na tri skupine pitanja: (1) Koliko udruženja ima uređen formalno-pravni status na crkvenom i civilnom području? Koliko je udruženja osnovano sa svrhom uključivanja u evangelizacijsko poslanje Crkve u društvu? Koliko udruženja surađuje s ostalim strukturama mjesne Crkve te civilnim udrugama/ustanovama i javnom upravom? Ona udruženja koja surađuju, s kime surađuju? (2) Koliko udruženja koristi socijalni nauk Crkve u duhovnoj skrbi za svoje članove? Ona udruženja koja ga koriste, tko je provoditelj skrbi? Koliko udruženja koristi socijalno-evangelizacijski potencijal *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* u pouci i odgoju svojih članova? (3) Pristupa li se obnovi postojećih/osnivanju novih udruženja te korištenju njihovog socijalno-evangelizacijskog potencijala kao evangelizacijski nužnim i dugotrajnim procesima koji unatoč postojećim ograničenjima neizostavno zahtijevaju trajnu predanost u provedbi?

Prije same prosudbe donosimo pregled korištenih podataka pokazatelja uređenosti udruženja na strukturnoj i evangelizacijsko-sadržajnoj razini prema izvorima iz kojih su prikupljani.

4.1. Laička udruženja moguće je upoznati samo suradnjom svih mjesno-crkvenih struktura

„Raznolikost njihova djelovanja i zauzimanja, njihova sposobnost angažiranja pojedinaca te skupina vjernika oko pojedinih ideja i vrednota, veliko je bogatstvo i za biskupijsku zajednicu. Želimo da to prepoznaju sve njezine strukture i svi pastoralni djelatnici, te da svojim pozitivnim pristupom i duhom otvorenosti promiču djelovanje vjerničkih društava i pokreta vjernika laika u ostvarenju evangelizacijskog poslanja u vlastitoj sredini“ (IO 176).

Premda je Crkva primarno djelo i djelotvorni izraz Presvetog Trojstva, njezino zajedništvo ne može se izgrađivati bez aktivnog sudjelovanja svih njezin članova. Svi njihovi međusobni odnosi te odnosi između službi i struktura moraju po međusobnom služenju, suradnji, suodgovornosti i suodlučivanju odražavati i njegovati onu raznolikost u zajedništvu kakva je u Presvetom Trojstvu. Međutim, ti zahtjevi nisu ostvarivi sami po sebi, već zahtijevaju međusobno poznavanje, bliskost i dijalog kao bitne preduvjete. Dok su neke crkvene strukture, poput župa i središnjih mjesno-crkvenih odjela/ureda, po svoj naravi u praktičnom smislu međusobno bliske, neke poput laičkih udruženja to nisu. Svjesna toga, *Sinoda* je već na prvom i trećem sinodskom zasjedanju istaknula da između laičkih udruženja i ostatka mjesne Crkve nedostaje povezanosti i suradnje, a što za posljedicu ima ozbiljne poteškoće u prepoznavanju

bogatstva njihovih karizmi te otvaranju prostora za integraciju njihovog djelovanja unutar evangelizacijskih nastojanja župa i mjesne Crkve. U namjeri da, s jedne strane, ukažemo kako su navedene poteškoće u određenoj mjeri prisutne i danas, ali da ih je moguće i nadići te s druge strane, predstavimo polazišta njihovog nadilaženja i istovremeno obrazložimo vjerodostojnost i provjerljivost u prosudbi korištenih podataka, u nastavku donosimo pregled, u empirijskom dijelu *Rada*, prikupljenih podataka i izvora iz kojih su prikupljani, a prikazani su u Tablici 39.

Tablica 39. *Usporedni pregled izvora podataka i prikupljenih podataka o imenima i kontaktima laičkih udruženja*

	Registar privatnih vjerničkih društava		Pastoralni izvještaji		Registar udruga i pokreta		Registar udruga		Anketa		Svi izvori zajedno	
	Ime	Kontakt	Ime	Kontakt – od župnika	Ime	Kontakt	Ime	Kontakt	Ime	Kontakt	Ime	Kontakt
1			X				X	X	X	X	X	X
2					X	X			X	X	X	X
3			X				X	X			X	X
4			X						X	X	X	X
5			X		X	X	X	X	X	X	X	X
6					X	X	X	X	X	X	X	X
7			X		X	X			X	X	X	X
8			X		X	X	X	X	X	X	X	X
9			X				X	X			X	X
10			X				X	X			X	X
11			X				X	X	X	X	X	X
12			X		X	X	X	X			X	X
13					X	X	X	X	X	X	X	X
14	X				X	X	X	X	X	X	X	X
15			X								X	
16			X				X	X			X	X
17			X								X	
18					X	X	X	X	X	X	X	X
19	X		X				X	X	X	X	X	X
20			X				X	X			X	X
21			X	X					X	X	X	X
22			X								X	
23			X		X	X	X	X	X	X	X	X
24			X								X	
25			X								X	
26			X								X	
27	X		X		X	X	X	X	X	X	X	X
28	X				X	X	X	X	X	X	X	X
29			X		X	X			X	X	X	X
30			X				X	X			X	X
31					X	X	X	X	X	X	X	X
32			X				X	X	X	X	X	X
33	X				X	X	X	X	X	X	X	X
34			X				X	X			X	X
35			X				X	X			X	X

36			X		X	X	X	X	X	X	X	X
37					X	X	X	X			X	X
38			X				X	X			X	X
39			X		X	X					X	X
40			X		X	X	X	X	X	X	X	X
41			X								X	
42			X		X	X	X	X			X	X
43	X		X		X	X	X	X			X	X
Ukupno	6	0	34	1	21	21	30	30	22	22	43	36

Arhivska građa *Nadbiskupijskog ordinarijata* (Tablica 39.). Analizom *Registra privatnih vjerničkih društava* (stanje na kraju 2021. godine) utvrđeno je da na području Crkve đakovačko-osječke postoji 6 laičkih udruženja koje su od strane mjesne crkvene vlasti stekle, u smislu *Zakonika kanonskog prava*, status privatnog vjerničkog društva. Osim imena udruženja analizom *Registra* prikupljeni su i podaci o njihovoj formalno-pravnoj uređenosti na crkvenom području. U *Registru* se ne nalaze podaci o kontaktima. Analizom *Pastoralnih izvještaja* (2021.) utvrđeno je da na području Crkve đakovačko-osječke postoji 34 laička udruženja i 3 civilne udruge bliske Katoličkoj Crkvi (dalje *civilne udruge*). Osim imena udruženja i civilnih udruga, analizom *Izvještaja* prikupljeni su podaci o župama u kojima je evidentirano njihovo djelovanje. U nijednom izvještaju ne nalaze se podaci o kontaktima i formalno-pravnoj uređenosti na crvenom području.

Arhivska građa *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* (Tablica 39.). Analizom *Registra udruga i pokreta* (stanje na kraju 2021. godine) utvrđeno je da na području Crkve đakovačko-osječke postoji 21 laičko udruženje. Osim imena udruženja, analizom *Registra* prikupljeni su i kontakt podaci. *Registar* ne sadrži podatke o formalno-pravnoj uređenosti na crvenom području.

Iz utvrđenog analizom arhivske građe *Nadbiskupijskog ordinarijata* i *Ureda za socijalni nauk Crkve i društvena pitanja* o broju laičkih udruženja i civilnih udruga bliskih Katoličkoj Crkvi, proizlazi da na području Crkve đakovačko-osječke postoji 43 laička udruženja i 3 civilne udruge bliske Katoličkoj Crkvi.

***Registar udruga* Republike Hrvatske** (Tablica 39). Provjerom svih laičkih udruženja (43) u *Registru udruga* Republike Hrvatske (stanje na kraju 2021. godine) utvrđeno je da na području Crkve đakovačko-osječke postoji 30 laičkih udruženja koja su od strane civilne vlasti stekle, u smislu *Zakona o udrugama*, status udruge civilnog društva. Osim imena udruženja, analizom *Registra* prikupljeni su kontakt podaci te podaci o formalno-pravnoj uređenosti na civilnom i crkvenom području.

Iz utvrđenog na temelju analize arhivske građe *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve*, provedene provjere u *Registru Udruga* te usmenog kontaktiranja župnika na području čijih župa djeluju laička udruženja, proizlazi da su kontakt podaci dostupni za 36 udruženja – 83,7% od ukupnog broja (43) svih udruženja za koje je utvrđeno da postoje na području Crkve đakovačko-osječke.

Anketno ispitivanje predstavnika laičkih udruženja (Tablica 39.). Od planiranih 36, anketirana su 22 predstavnika udruženja – 61,1% (od ukupno 36 udruženja čiji su prethodno prikupljeni kontakt podaci) te 51,2% (od ukupno 43 udruženja za koja je prethodno utvrđeno da postoje na području Crkve đakovačko-osječke). Anketirani su i predstavnici sve tri civilne udruge bliske Katoličkoj Crkvi za koje je prethodno utvrđeno da djeluju na području Crkve đakovačko-osječke. Osim imena i kontakt podataka udruženja i civilnih udruga anketom su prikupljani podaci o: pripadnosti župi/dekanatu, postojanju pouke i odgoja članova u socijalnom nauku Crkve, djelatnostima te suradnji. Predstavnici 14 udruženja koji su odbili sudjelovati u anketi kao razlog nesudjelovanja najčešće navode da njihova udruženja premda činjenično postoje, trenutno nemaju odgovornu osobu koja bi anketu popunila i/ili posljednjih godina nisu provodili nikakve značajnije djelatnosti.

Usporedbom svih pet izvora podataka i prikupljenih podataka (Tablica 39.) proizlazi da za početno upoznavanje laičkih udruženja i ostvarenje suradnje s njima niti jedan izvor podataka o njima nije dovoljan sam po sebi.

Arhivska građa *Pastoralnog centra Đakovačko-osječke nadbiskupije.* Analizom zapisnika sa *Studijskih dana o socijalnom nauku Crkve* utvrđeno je da su u razdoblju od 2003. do 2010. godine na trinaest susreta *Studijskih dana* sudjelovali članovi devet udruženja. Po pojedinom susretu prosječno su sudjelovali članovi (jedan do najviše tri člana) 3,2 udruženja. Analizom evidencije posjećenosti *Socijalnih tribina* utvrđeno je da su u razdoblju od 2016. do 2021. godine na *Tribinama* sudjelovali članovi (jedan do najviše dva člana) šest udruženja.

Iz svega utvrđenog o prikupljenim podacima i izvorima iz kojih su prikupljani proizlazi sljedeće: (1) Sustavna pastoralna skrb o laičkim udruženjima zahtjeva trajno s jedne strane praćenje promjene kontakt podataka postojećih udruženja te s druge strane praćenje pojave novih udruženja i prikupljanje njihovih kontakt podataka. (2) Trajno praćenje i prikupljanje podataka mora bit utemeljeno na što više izvora, pri čemu neizostavni izvor moraju bit *Pastoralni izvještaji*. (3) Rezultate analize novoizrađenih *Pastoralnih izvještaja* potrebno je nadopunjavati kontaktiranjem župnika, analizama postojećih registara te provedbom anketa

među udruženjima. (4) Svakim propuštanjem trajnog praćenja i prikupljanja podataka propuštaju se prigode za upoznavanje i povezivanje između laičkih udruženja i ostatka mjesne Crkve, stvaranje prostora za integraciju njihovog djelovanja unutar ukupnih mjesno-crkvenih evangelizacijskih nastojanja te posljedično tomu propušta se doprinositi izgradnji crkvenog zajedništva.

4.2. *Stanje uređenosti strukturne razine socijalno-evangelizacijskog potencijala laičkih udruženja*

Premda su samoudruženost kao način nastanka, javnost kao mjesto ostvarenja i opće dobro kao svrha djelovanja bitni kriteriji prema kojima se mora ustrojiti svako udruženo djelovanje građana blisko povezani sa socijalnim naukom Crkve i zahtijevani su u *Izjavama i odlukama,* oni ipak niti proizlaze isključivo iz njih, niti su isključivo povezani s njihovim poznavanjem. Zbog toga nepoučenost laika u socijalnom nauku i sinodskim smjernicama nisu dovoljni razlozi kojima se može opravdati moguća neustrojenost laičkih udruženja u skladu s navedenim kriterijima. Od svih se članova laičkih udruženja, jer su građani, s pravom može očekivati da su osviješteni o nužnosti da svako samoudruženo djelovanje mora zadobit javni legitimitet te po ostvarenju vlastitog pojedinačnog dobra u suradnji s drugima doprinositi izgradnji općeg dobra Crkve i društva. U protivnom, svako laičko udruženje koje nije ustrojeno u skladu s navedenim kriterijima dovodi u pitanje vlastitu svrhovitost i učinkovitost vlastitog djelovanja kako u odnosu na Crkvu tako isto i u odnosu na društvo. Kako je u svjetlu socijalnog nauka i sinodskih *Izjava i odluka* riječ o kriterijima po čijem se ispunjavanju izgrađuju bitni strukturni preduvjeti za korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala udruženja, neizostavno se nameće pitanje: Koliko ih udruženja s područja Crkve đakovačko-osječke ispunjava?

U namjeri da odgovorimo na navedeno pitanje, u nastavku donosimo prosudbu postojećeg stanja uređenosti ustroja laičkih udruženje. Prosudba će biti provedena na temelju rezultata analize stanja njihove formalno-pravne uređenosti, djelatnosti koje provode te ostvarene suradnje s ostalim mjesno-crkvenim strukturama te civilnim udrugama/ustanovama i javnom upravom. U analizi formalno-pravne uređenosti bit će korišteni podaci prikupljeni analizom arhivske građe *Nadbiskupijskog ordinarijata* i *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* te *Registra udruga* Republike Hrvatske, a u analizi djelatnosti i suradnje podaci prikupljeni anketnim istraživanjem predstavnika laičkih udruženja.

4.2.1. Broj i formalno-pravna uređenost laičkih udruženja

„Sva vjernička društva i pokreti vjernika laika neka se svakako potrude urediti svoj crkveno-pravni i društveni status“ (IO 177).

Sinoda, svjesna kako narav crkvenog zajedništva i isto tako, svjetovne zakonitosti javnog djelovanja zahtijevaju da svako samoudruženo djelovanje bude formalno-pravno uređeno, izrazila je u *Izjavama i odlukama* zahtjev da sva laička udruženja urede svoj formalno-pravni status, kako na crkvenom, tako i na civilnom području. Kako je riječ o zahtjevu po čijem se ispunjenju tek omogućuju početni neizostavni strukturni preduvjeti za korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala udruženja, u nastavku donosimo pregled i prosudbu postojećeg stanja broja i formalno-pravne uređenosti laičkih udruženja koja djeluju na području Crkve đakovačko-osječke.

Analizom arhivske građe *Nadbiskupijskog ordinarijata* i *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja, Registra udruga* Republike Hrvatske te rezultata anketnog istraživanja utvrđeno je da na području Crkve đakovačko-osječke postoji 43 laička udruženja (Tablica 39.) i 3 civilne udruge bliske Katoličkoj Crkvi (kraće *civilne udruge*). Usporedbom utvrđenog broja laičkih udruženja s prethodno od strane *Ureda* izrađena dva popisa[451] proizlazi da je u razdoblju od 2005. do 2021. godine na području Crkve đakovačko-osječke prestalo postojati 31 udruženje, a osnovano je 29 novih. Riječ je o povećanju od 72,0%. Da kojim slučajem nije prestalo postojati ni jedno udruženje od početnih 25 broj udruženja mogao je porasti za 196,0% te iznositi 74 umjesto postojećih 43.

Tablica 40. *Podjela laičkih udruženja i civilnih udruga bliskih Katoličkoj Crkvi prema području osnivanja*

	Crkva đakovačko-osječka	Druga mjesna Crkva	Ukupno
Laička udruženja (N=43)	26 60,5%	17 39,5%	43 100%
Civilne udruge bliske Katoličkoj Crkvi (N=3)	3 100%	0 0,0%	3 100%

Raspodjelom postojeća 43 udruženja prema području osnivanja utvrđeno je (Tablica 40.) da su 26 (60,5%) osnovana na području Crkve đakovačko-osječke, a 17 (39,5%) na

[451] Usp. Igor JAKOBFI, Udruge civilnog društva s predznakom katolički, 708-712; Igor JAKOBFI, Imamo li svijest društvene odgovornosti?, 27-41.

području neke druge mjesne Crkve u Hrvatskoj ili izvan nje. Sve tri civilne udruge bliske Katoličkoj Crkvi osnovane su na području Crkve đakovačko-osječke.

Tablica 41. *Podjela laičkih udruženja prema formalno-pravnoj uređenosti na crkvenom i civilnom području* (N=43)

Uređene samo na crkvenom području	Uređene samo na civilnom području	Uređene na crkvenom i civilnom području	Neuređene na crkvenom i civilnom području	Nepoznato za uređenost na crkvenom području te neuređene na civilnom području
3 6,9%	20 46,5%	10 23,3%	6 14,0%	4 9,3%

Analizom podataka o formalno-pravnoj uređenosti utvrđeno je (Tablica 41.) da 10 (23,3%) udruženja ima uređen i crkveni i civilni status, 3 (6,9%) samo crkveni, 20 (46,5%) samo civilni, a 6 (14,0%) udruženja ni crkveni ni civilni. Za 4 (9,3%) premda je poznato da nemaju uređen civilni status, nije poznato ni *Nadbiskupijskom ordinarijatu* ni *Uredu za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* imaju li uređen crkveni status. Važno je istaknuti da to još ne znači da ta udruženja nisu uredila svoj formalno-pravno status na razini opće ili neke druge mjesne Crkve. Ipak, u pastoralnom je smislu vrlo značajno da dvjema središnjim mjesno-crkvenim strukturama koje skrbe o udruženjima nisu dostupni podaci o uređenosti za 9,3% udruženja koja djeluju na području njihove mjesne Crkve.

Tablica 42. *Podjela samoudruženog djelovanja vjernika laika prema tipu samoudruženosti* (N=46)

Laičke udruge	Neformalna laička udruženja	Nepoznato za crkveno područje, a civilno ne	Civilne udruge bliske Katoličkoj Crkvi
33 71,7%	6 13,1%	4 8,7%	3 6,5%

U svjetlu u prvom dijelu *Rada* izrađene tipologije i terminologije samoudruženog djelovanja vjernika laika te na temelju prethodno utvrđenog o broju i formalno-pravnoj uređenosti, proizlazi (Tablica 42.) da na području Crkve đakovačko-osječke djeluje: 33 (71,7%) laičke udruge – to jest onih laičkih udruženja koja su formalno-pravno uređena i na crkvenom i na civilnom području ili barem na jednom od njih; 6 (13,1%) neformalnih laičkih udruženja – to jest onih laičkih udruženja koja nisu formalno-pravno uređena ni na crkvenom ni na civilnom području; 4 (8,7%) udruženja za koja su središnjim mjesno-crkvenim strukturama nedostupni

podaci o uređenosti na crkvenom području; te 3 (6,5%) civilne udruge koje, premda su im članovi većinom vjernici laici i po djelatnostima su bliske i povezane su s Katoličkom Crkvom, ne žele se identificirati kao laičko udruženje.

Iz svega utvrđenog o broju, uređenosti i tipu samoudruženog djelovanja vjernika laika proizlazi slijedeće: (1) Svijest o samoudruživanju vjernika laika značajno se razvila. Unatoč tomu što je u posljednjih petnaestak godina prestalo postojati čak 31 udruženje ustanovljeno je 49 novih. Dok je u okviru prvog biskupijskog savjetovanja i prvog sinodskog zasjedanja isticano kako je većina laičkih udruženja „uvezena" danas ih je više od polovice (26 – 60,5%) „domaća", to jest, osnovana su na području Crkve đakovačko-osječke. Novoosnovana „domaća" udruženja zasigurno prikladnije odgovaraju na mjesne pastoralne prilike. (2) U smislu izgradnje crkvenog zajedništva zabrinjavajuća je činjenica da čak 30 (69,8%) laičkih udruženja ili nemaju na crkvenom području uređen formalno-pravni status ili su pak središnjim mjesno-crkvenim strukturama nedostupni podaci o njihovoj crkvenoj uređenosti. Premda je za očekivati da svijest o vlastitoj crkvenosti treba biti neizostavni poticaj za predstavljanje mjesnoj Crkvi i izražavanje raspoloživosti za suradnju s Njom, ipak je potreban oprez kako se ne bi zapalo u jednostrano prebacivanje odgovornosti na sama udruženja. Naime, već samim time da smo u okviru analize arhivske građe utvrdili njihovo postojanje ukazuje na činjenicu da župe, koje su ih u svojim *Pastoralnim izvještajima* navele, znaju za njih i njihovo djelovanje. Zbog toga se nameću dva važna pitanja: Zašto ih župnici, koji su upoznati s njihovim radom, ne upoznaju s vlastitim im pravima i dužnostima u odnosu na mjesnu Crkvu? Zašto se središnje mjesno-crkvene strukture koje skrbe o njima ne služe bogatom arhivskom građom kao važnim sredstvom za upoznavanje i suradnju s njima? (3) Svijest o važnosti civilne legitimnosti značajno se razvila u posljednjih dvadesetak godina. Dok je u okviru trećeg biskupijskog savjetovanja i zasjedanja isticano kako je kod laičkih udruženja prisutan nedostatak svijesti o nužnosti pozicioniranja u društvu i sudjelovanja u njegovoj izgradnji, danas se primjećuje da ih je više od polovice (30 – 69,8%) formalno-pravno uređeno na civilnom području. (4) Samoudruženo djelovanje vjernika laika pod vidom civilnih udruga, ali bez želje za poistovjećivanjem s laičkim udruženjem nije novost u Crkvi đakovačko-osječkoj. Već je 2010. godine u okviru *Istraživanja vjerničkih laičkih udruženja*[452] utvrđeno postojanje četiri civilne udruge koje, osim što su osnovane od strane vjernika laika, svoje su djelatnosti temeljile na

[452] Usp. Igor JAKOBFI, Imamo li svijest društvene odgovornosti?, 27-41.

učenju Katoličke Crkve i željele su surađivati s laičkim udruženjima i središnjim mjesno-crkvenim strukturama.

4.2.2. Usmjerenost laičkih udruženja prema ostvarenju općeg dobra mjesne Crkve

„Obnova molitvenog i sakramentalnog života u biskupiji […] temeljni je preduvjet sinodske obnove čitave biskupije“ (IO 18). „Crkva đakovačka i srijemska želi da skrb za društveno rubne i siromašne u njezinoj sredini te kršćanska dobrotvornost […] bude prepoznatljivi izraz njezine vjere i njezina sinodskog opredjeljenja“ (IO 203). „Crkva đakovačka i srijemska pozvana je zalagati se na različite načine da solidarnost ne ostane samo na razini pojedinaca ili grupa, jer na taj način ne može zadobiti snagu da bi bitno utjecala na društvena zbivanja, […]. Solidarnost pretpostavlja zalaganje za pravedniji društveni poredak […]“ (IO 168).

Sinoda, svjesna da se crkveno zajedništvo u bitnom ostvaruje u zajedništvu poslanja, izrazila je već na četvrtom sinodskom zasjedanju, a kasnije u *Izjavama i odlukama* kroz konkretne smjernice i potvrdila, da sve strukture, a prema tome i sva laička udruženja moraju svoje pojedinačne svrhe i zalaganja uskladiti s ukupnim evangelizacijskim nastojanjima mjesne Crkve kao bitnim sadržajem njezinog općeg dobra. U protivnom za udruženje „koje ne djeluje prema svojoj mjeri na rast tijela mora se reći da nije od koristi ni Crkvi ni sebi“ (AA 2). Kako su obnova molitvenog i sakramentalnog života pod socijalnim vidom, skrb za socijalno isključene i siromašne te zalaganje za socijalnu pravednost bitni sadržaji općeg dobra Crkve đakovačko-osječke u nastavku donosimo pregled i prosudbu djelatnosti koje provode laička udruženja i civilne udruge bliske Katoličkoj Crkvi u odnosu na sustavno uređenu skrb za duhovnu izgradnju vlastitih članova, skrb za potrebite pojedince/obitelji te socijalno zalaganje u društvu.

Tablica 43. *Podjela anketiranih laičkih udruženja i civilnih udruga bliskih Katoličkoj Crkvi prema djelatnostima*

	Duhovna izgradnja članova	Očuvanje i promicanje crkvene glazbe	Skrb za potrebite pojedince/obitelji	Socijalno zalaganje
Laička udruženja (N=22)	22 100%	2 9,0%	15 68,2%	3 13,6%
Civilne udruge bliske Katoličkoj Crkvi (N=3)	0 0,0%	0 0,0%	3 100%	0 0,0%

Anketno pitanje *Molimo Vas da nabrojite i ukratko opišete najvažnije djelatnosti Vašeg Udruženja* bilo je otvorenog tipa. Analizom odgovora utvrđeno je da (Tablica 43.) laička udruženja provode neku/neke od sljedećih kategorija djelatnosti: osobna duhovna izgradnja, očuvanje i promicanje crkvene glazbe, skrb za potrebite pojedince/obitelji i socijalno zalaganje. Za sve tri civilne udruge bliske Katoličkoj Crkvi utvrđeno je da provode samo jednu kategoriju djelatnosti – skrbe za potrebite pojedince/obitelji.

Duhovna izgradnja članova. Sva anketirana udruženja (22 – 100%) imaju barem pod nekim vidom trajno uređenu i sustavno provođenu duhovnu izgradnju članova. Dok je za 4 (18,2%) udruženja to jedina djelatnost, za ostalih 18 (81,8%) je jedna od djelatnosti. Neovisno je li riječ o jedinoj ili jednoj od djelatnosti, sva ju udruženja provode organiziranjem molitvenih susreta, hodočašća, duhovnih obnova i kateheza. Unutar skupine onih kojima je to jedina djelatnost dva udruženja naglasak stavljaju na pučku pobožnost, a dva na profesionalno usavršavanje putem stručnih seminara u okviru kojih se traga za odgovorima na različita moralna pitanja povezana s profesijom članova koji su okupljeni u pojedinom udruženju.

Očuvanje i promicanje crkvene glazbe. Dva udruženja (9,0%) izrasla su iz župnih zborova. U želji da dodatno doprinesu očuvanju i promicanju crkvene glazbe u crkvenoj i civilnoj javnosti, ova udruženja osim uvježbavanja pjevanja, organiziraju i/ili sudjeluju na koncertima i glazbenim festivalima.

Skrb za potrebite pojedince/obitelji. Najveći udio (15 – 68,2%) anketiranih udruženja skrbi za potrebite pojedince/obitelji. Svoje djelatnosti provode pružanjem humanitarne pomoći materijalno ugroženima i/ili pružanjem socijalnih usluga različitim dobnim/socijalnim skupinama građana/vjernika.

Socijalno zalaganje. Od svih anketiranih udruženja samo se kod tri (13,6%) može prepoznati da sustavno s jedne strane u lokalnoj crkvenoj i civilnoj javnosti promiču socijalni nauk Crkve te s druge strane u svjetlu istog nauka provode različite djelatnosti koje imaju za cilj promjenu onih javnih politika na lokalnoj razini koje doprinose razvoju socijalne nepravde općenito i deprivaciji pojedinaca posebno.

Iz utvrđenog o djelatnostima anketiranih laičkih udruženja i civilnih udruga bliskih Katoličkoj Crkvi proizlazi sljedeće: (1) Kod udruženja je primjetan razvoj svijesti o nužnosti skrbi za druge. Dok je u okviru prvog i trećeg sinodskog zasjedanja isticano kako je većina udruženja zatvoreno u sebe i vlastite probleme i da njihovi članovi nisu prikladno duhovno

izgrađeni[453], danas dvadesetak godina poslije osim što sva skrbe za osobnu izgradnju članova većina ih (68,2%) provodi i različite djelatnosti skrbi za druge. Ipak, važno je istaknuti kako je riječ o anketiranim udruženjima te stoga ostaje nepoznato provode li slične djelatnosti i ostala (21) neanketirana udruženja, a napose ona (14) koja nisu pristala na anketu zbog nepostojećeg vodstva i/ili nedjelovanja. (2) Kod civilnih udruga bliskih Katoličkoj Crkvi naglašen je socijalni aktivizam na kojega *Kompendij socijalnog nauka Crkve* upozorava kao jednu od mogućih nepoželjnih pojava u životu vjernika laika (usp. *Kompendij* 545). Premda je pohvalno jer provode različite djelatnosti skrbi za druge, zabrinjavajuća je činjenica da ni jedna ne skrbi o duhovnoj izgradnji svojih članova. (3) Kod laičkih udruženja nije primjetan razvoj svijesti o nužnosti sustavnog promicanja socijalnog nauka Crkve u civilnoj javnosti te u svijetlu tog istog nauka zalaganja oko promjena javnih politika. U tom smislu, posljednjih dvadesetak godina nije došlo do značajnijeg pomaka u djelovanju udruženja u odnosu na utvrđeno na trećem sinodskom zasjedanju, to jest da je njihov društveni utjecaj zanemariv i da ne oblikuju svoje stavove u društvu[454].

U svrhu izrade popisa Nadbiskupiji/župama poznatih laičkih udruženja koja djeluju u Crkvi Đakovačko-osječkoj i njihove podjele prema organizacijskim oblicima i djelatnostima, nedostatak podataka za 21 neanketirano udruženje nadomješten je analizama web stranica i statuta udruženja. Rezultati oba izvora podataka, zbog nedostataka jamstava da su cjeloviti (web stranice) te da odražavaju stvarno provedene djelatnosti (statuti), nisu korišteni u prosudbi iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala.

Tablica 44. *Podjela laičkih udruženja u kojima nije provedena anketa prema djelatnostima* (N=21)

Duhovna izgradnja članova	Duhovna skrb za druge	Očuvanje i promicanje crkvene glazbe	Sportska rekreacija	Skrb za potrebite pojedince/obitelji	Socijalno zalaganje	Nepoznato
13 61,9%	1 4,8%	3 14,3%	1 4,8%	9 42,9%	8 38,1%	3 14,3%

Analizom web stranica i statuta utvrđeno je da (Tablica 44.) neanketirana laička udruženja provode neku/neke od slijedećih kategorija djelatnosti: duhovna izgradnja članova

[453] Usp. *Prvo sinodsko zasjedanje*, 82.; *Treće sinodsko zasjedanje*, 90.
[454] Usp. *Treće sinodsko zasjedanje*, 90.

(13 – 61,9%), skrb za potrebite pojedince/obitelji (9 – 42,9%), socijalno zalaganje (8 – 38,1%), očuvanje i promicanje crkvene glazbe (3 – 14,3%), duhovna skrb za druge (1 – 4,8%) te sportska rekreacija (1 – 4,8%).

Usporedi li se utvrđeno o djelatnostima anketiranih i neanketiranih udruženja proizlazi slijedeće: (1) U skupini anketiranih udruženja manji je broj kategorija djelatnosti (anketirana – 4, neanketirana – 6); veći je udio onih koja skrbe za duhovnu izgradnju članova (anketirana – 100%, a neanketirana – 61,9%); te manji je udio onih koja provode djelatnosti socijalnog zalaganja (anketirana – 13,6%, a neanketirana – 38,1%). Kako je ipak riječ o različitim razinama pouzdanosti podataka, nije za očekivati da njihova usporedba odražava stvarno stanje. (2) Unatoč nepouzdanosti prikupljenih podataka o djelatnostima neanketiranih udruženja, ovakva metoda uvida u djelatnosti ipak ima pastoralnu vrijednost. Središnje mjesno-crkvene strukture koje skrbe o udruženjima mogu barem dobiti uvid u smjer planiranog djelovanja, a prema tome i mogućnost prikladnijeg usklađivanja vlastitih pastoralnih strategija i programa.

4.2.3. Suradnja laičkih udruženja na crkvenom i civilnom području

„[…] neka se vjernička društva i pokreti vjernika laika otvaraju za suradnju u župnim zajednicama, za međusobno povezivanje i suradnju te za suradnju s društvenim institucijama brige za čovjeka. Potičemo ih […] da se povezuju i surađuju sa srodnim udrugama te ustanovama civilnog društva“ (IO 179). „Neka se klonu opasnosti apsolutiziranja vlastite karizme kao isključivog vida kršćanskog življenja te uvijek u vidu imaju cjelovito dobro Crkve“ (IO 183).

Sinoda, svjesna da se opće dobro Crkve/društva može postići, umnožiti i očuvati samo zajednički, zadala je u *Izjavama i odlukama* da sve strukture Crkve đakovačko-osječke moraju biti ustrojene tako da svoje pojedinačne svrhe i zalaganja ostvaruju u duhu otvorenosti i povezanosti s čitavom mjesnom Crkvom i društvenom sredinom. U protivnom niti će očitovati zajedništvo poslanja Crkve niti će se uključiti u društvena i kulturna zbivanja i ostvariti kao subjekti društvenog života. U tom smislu, u nastavku donosimo pregled i prosudbu ostvarene suradnje i subjekata s kojima laička udruženja i civilne udruge bliske Katoličkoj Crkvi surađuju u ostvarenju svojih djelatnosti.

Tablica 45. *Tip subjekata s kojima je ostvarena suradnja*

	Laička udruženja (N=22)	Civilne udruge bliske Katoličkoj Crkvi (N=3)
Župe	16 72,7%	3 100%
Središnje-mjesno crkvene strukture	15 68,2%	1 33,3%
Ostala laička udruženja	14 63,6%	0 0,0%
Civilne udruge	10 45,5%	1 33,3%
Civilne ustanove i javna uprava	12 54,5%	3 100%

U anketnom pitanju *Surađuje li Vaše udruženje s/sa:* bilo je ponuđeno pet odgovora: *župom/ama*; *Đakovačko-osječkom nadbiskupijom*; *ostalim laičkim udruženjima*; *civilnim udrugama*; *civilnim ustanovama i javnom upravom*. Analizom prikupljenih odgovora utvrđeno je (Tablica 45.) da sva anketirana laička udruženja (22) i sve anketirane civilne udruge bliske Katoličkoj Crkvi (3) surađuju barem s nekim na crkvenom i/ili civilnom području. Najveći udio laičkih udruženja surađuje sa župama (72,7%), središnjim mjesno-crkvenim strukturama (68,2%) te ostalim laičkim udruženjima (63,6%). Nešto manji udio surađuje sa civilnim ustanovama i javnom upravom (54,5%) te civilnim udrugama (45,5%). Vidljiva je značajna razlika između laičkih udruženja i civilnih udruga. U odnosu na udruženja, niti jedna anketirana civilna udruga bliska Katoličkoj Crkvi ne surađuje s laičkim udruženjima, a samo jedna (33,3%) surađuje sa središnjim mjesno-crkvenim strukturama. Također, neočekivano je da civilne udruge u odnosu na udruženja u većem udjelu (100%) surađuju sa župama na čijem području djeluju. Na civilnom području, udruženja u odnosu na civilne udruge surađuju, s jedne strane neočekivano, u većem udjelu s civilnim udrugama (udruženja – 45,5%; civilne udruge – 33,3%) te s druge strane, očekivano, u značajnije manjem udjelu s civilnim ustanovama i javnom upravom (udruženja – 54,5%; civilne udruge – 100%).

Tablica 46. *Podjela laičkih udruženja prema formalno-pravnoj uređenosti i tipu subjekata s kojima surađuju*

	Laičke udruge (N=18)	Neformalna udruženja (N=2)	Nepoznato za crkveno područje, a civilno neuređene (N=2)
Župe	13 72,2%	1 50,0%	2 100%
Središnje mjesno-crkvene strukture	14 77,8%	0 0,0%	1 50,0%
Ostala laička udruženja	12 66,7%	1 50,0%	1 50,0%
Civilne udruge	10 55,6%	0 0,0%	0 0,0%
Civilne ustanove i javna uprava	12 66,7%	0 0,0%	0 0,0%

Raspodjelom prikupljenih odgovora prema formalno-pravnoj uređenosti laičkih udruženja i tipu subjekata s kojima surađuju, uočena je (Tablica 46.) značajna razlika između laičkih udruga i neformalnih udruženja. Dok značajan udio laičkih udruga surađuje sa središnjim mjesno-crkvenim strukturama (77,8%), civilnim ustanovama i javnom upravom (66,7%) te sa civilnim udrugama (55,6%), ni jedno od dva anketirana neformalna laička udruženja ne surađuje s navedenim tipovima subjekata. Manja razlika je vidljiva u odnosu na suradnju sa župama (laičke udruge – 72,2%; neformalna udruženja – 50,0%) te ostalim laičkim udruženjima (laičke udruge – 66,7%; neformalna udruženja – 50,0%). Dok oba udruženja za koja je nepoznat formalno-pravni status na crkvenom području surađuju sa župama, samo jedno surađuje sa središnjim mjesno-crkvenim strukturama i laičkim udrugama, a ni jedno s nijednim subjektom na civilnom području.

Tablica 47. *Podjela laičkih udruženja prema formalno-pravnoj uređenosti i broju tipova subjekata s kojima surađuju*

	Laičke udruge (N=18)	Neformalna udruženja (N=2)	Nepoznato za crkveno područje, a civilno neuređene (N=2)
Jedan	2 11,1%	2 100%	0 0,0%
Dva	3 16,7%	0 0,0%	2 100%
Tri	3 16,7%	0 0,0%	0 0,0%
Četiri	6 33,3%	0 0,0%	0 0,0%
Pet	4 22,2%	0 0,0%	0 0,0%

Raspodjelom prikupljenih odgovora prema formalno-pravnoj uređenosti laičkih udruženja i broju tipova subjekata s kojima surađuju uočena je (Tablica 47.) značajna razlika između laičkih udruga i neformalnih udruženja. Dok oba (100%) anketirana neformalna udruženja surađuju samo s jednim tipom subjekata, više od polovice (55,5%) laičkih udruga surađuje sa četiri (33,3%) i pet (22,2%). Oba laička udruženja za koja je nepoznat formalno-pravni status na crkvenom području surađuju s dva tipa subjekata.

Tablica 48. *Podjela laičkih udruženja prema kategorijama djelatnostima koje provode i kategorijama subjekata s kojima ih provode*

	Duhovna izgradnja članova (N=22)	Očuvanje i promicanje crkvene glazbe (N=2)	Skrb za potrebite pojedince/obitelji (N=15)	Socijalno zalaganje (N=3)
Mjesno-crkvene strukture	17 77,3%	2 100%	9 60,0%	0 0,0%
Civilne udruge/ustanove i javna uprava	0 0,0%	2 100%	10 66,7%	3 100%

Raspodjelom prikupljenih odgovora prema kategorijama djelatnosti koje udruženja provode i kategorijama subjekata s kojima ih provode utvrđeno je (Tablica 48.) da, s jedne strane, nijedno udruženje očekivano ne skrbi za duhovnu izgradnju svojih članova u suradnji s civilnim udrugama/ustanovama i javnom upravom te s druge strane, da nijedno udruženje neočekivano ne provodi djelatnosti socijalnog zalaganja u suradnji s mjesno-crkvenim strukturama. U odnosu na djelatnosti očuvanja i promicanja crkvene glazbe i skrbi za potrebite pojedince/obitelji, nisu uočene bitnije razlike.

Iz svega utvrđenog o suradnji laičkih udruženja i civilnih udruga bliskih Katoličkoj Crkvi s mjesno-crkvenim strukturama te s civilnim udrugama i ustanovama i javnom upravom proizlazi sljedeće: (1) Primjetno je da se u posljednjih dvadesetak godina u udruženjima razvila svijest o važnosti suradnje. Dok je u okviru prvog i trećeg sinodskog zasjedanja isticano kako su udruženja često zaokupljena samima sobom i nedostatno povezana sa župnom zajednicom, danas ih velika većina upravo surađuje kako sa župama na području kojih djeluju (19 – 86,4%) tako isto i s drugim mjesno-crkvenim strukturama te civilnim udrugama i ustanovama i javnom upravom. Ipak, važno je istaknuti kako je riječ o anketiranim udruženjima te stoga ostaje nepoznato jesu li suradnju ostvarila i ostala neanketirana udruženja (21), a napose ona (14) koja nisu anketirana zbog nepostojećeg vodstva i/ili nedjelovanja. (2) Kao što je i za očekivati u skladu s bitnim obilježjima samoudruženog djelovanja i sinodskim smjernicama, uočena je

značajna pozitivna korelacija između formalno-pravne uređenosti udruženja i brojnosti tipova subjekata s kojima su ostvarila suradnju. Premda bi bilo pogrešno tvrditi da je želja za suradnjom jedini motiv uređenosti, za pretpostaviti je ipak da su udruženja postajavši sve svjesnija važnosti suradnje, istovremeno postajala i svjesnija da ozbiljna, javno prihvatljiva i dugoročno planirana suradnja nije moguća bez formalno-pravne uređenosti. Tomu je zasigurno doprinijelo i civilno zakonodavstvo koje kao bitan preduvjet suradnje s civilnim ustanovama i javnom upravom zahtijeva formalno-pravnu uređenost na civilnom području. U prilog ovoj tvrdnji ide i činjenica da je 90,9% (30) laičkih udruga (od ukupno 33) registrirano u *Registru udruga* Republike Hrvatske. Isto tako, treba razumjeti i podatak da dva anketirana laička udruženja za koja je nepoznat formalno-pravni status na crkvenom području, a na civilnom nisu registrirana u *Registru udruga* samo surađuju s crkvenim strukturama, jedno sa župom, a drugo s laičkim udruženjem. (3) Crkvene strukture nisu prepoznate kao poželjan suradnik u provedbi djelatnosti socijalnog zalaganja. Dok je očekivano i po naravi zahtijevano da se djelatnosti socijalnog zalaganja provode u dijalogu i suradnji s različitim subjektima na civilnoj razini, pastoralno je vrlo zabrinjavajuća činjenica da ni jedno laičko udruženje to isto zalaganje nije ostvarilo u suradnji s nekom od crkvenih struktura. Znakovito je da su udruženja koja provode djelatnosti socijalnog zalaganja u skupini udruženja koja su ostvarila suradnju s četiri/pet različitih tipova subjekata. Riječ je o važnom pokazatelju neuređenosti *kolanja odozdo prema gore*, to jest ne postojanje u središnjim mjesno-crkvenim strukturama uređenih mehanizama po kojima inicijative socijalnog zalaganja koje dolaze s najnižih razina bivaju uzdignute do najviših pastirskih. Posljedično tomu, pojedinačne inicijative ostaju prepuštene samima sebi izlažući se riziku sadržajno krivog zalaganja, rasipanja snaga i posljedično neuspjeha na području evangelizacije socijalnog.

Tablica 49. *Popis Nadbiskupiji/župama poznatih laičkih udruženja i civilnih udruga bliskih Katoličkoj Crkvi koja postoje na području Crkve Đakovačko-osječke i njihova podjela prema organizacijskim oblicima i djelatnostima*[455]

Formalno-pravna (ne)uređenost		Djelatnost	Broj	Ime udruženja
Laičke udruge, formalno-pravno uređene na:	Crkvenoj i civilnoj razini	Duhovna izgradnja članova i socijalno zalaganje	1	Udruga katoličkih intelektualaca
			2	Društvo za promicanje kršćanskih vrednota Kristofori
		Duhovna izgradnja članova i skrb za potrebite pojedince/obitelji	3	Kršćanska humanitarna udruga "Putovi milosti"
			4	Studentski katolički centar Slavonski Brod
			5	Studentski katolički centar Osijek
			6	Zajednica „Novo srce"
		Duhovna izgradnja članova i očuvanje i promicanje crkvene glazbe	7	Pjevačko društvo svetoga Josipa Osijek
		Duhovna izgradnja članova	8	Hrvatsko katoličko društvo medicinskih sestara i tehničara
			9	Hrvatsko katoličko liječničko društvo
			10	Zajednica Molitva i Riječ
	Crkvenoj razini	Duhovna izgradnja članova i socijalno zalaganje	1	Pokret fokolara
			2	Udruga Vojske Bezgrešne
		Duhovna izgradnja članova i skrb za potrebite pojedince/obitelji	3	Franjevačka mladež
	Civilnoj razini	Socijalno zalaganje	1	Katolička udruga svetog Antuna Antunovac
		Duhovna izgradnja članova, skrb za potrebite pojedince/obitelji i socijalno zalaganje	2	Katolička udruga „Veronikin rubac"
			3	Prijatelji svetog Martina
			4	Milosrdni Samarijanac

[455] Laička udruženja istaknuta sivom bojom odnose se na skupinu onih udruženja čije su djelatnosti proučene analizom web stranica i statuta.

			5	Udruga sveti Lovro - Zajednica Cenecolo
			6	Udruga za promicanje dostojanstva ljudskog života i obrane nerođenog djeteta „Centar za nerođeni život – Betlehem“
			7	Udruga za promicanje dostojanstva ljudskog života i zaštite nerođene djece Betlehem - Slavonski Brod
		Duhovna izgradnja članova, skrb za potrebite pojedince/obitelji, socijalno zalaganje te očuvanje i promicanje crkvene glazbe	8	Udruga biblijsko molitvena zajednica milosrdni Otac
		Duhovna izgradnja članova, skrb za potrebite pojedince/obitelji i sportska rekreacija	9	Katolička malonogometna liga Đakovačko-osječke nadbiskupije
		Duhovna izgradnja članova i skrb za potrebite pojedince/obitelji	10	Hrvatska zajednica bračnih susreta
			11	Katolička laička udruga Radost
			12	Udruga duhovnost osječkih studenata DUHOS
			13	Udruga hrvatskih brojnih obitelji 8+
			14	Udruga svetog Vinka Paulskog u Republici Hrvatskoj
			15	Vjera i svjetlo
		Duhovna izgradnja članova i očuvanje i promicanje crkvene glazbe	16	Crkveno pjevačko društvo MIR Belišće
			17	Katoličko glazbeno društvo svete Cecilije Ivanovac
		Skrb za potrebite pojedince/obitelji	18	Marijini obroci
			19	Udruga svete Marte
		Očuvanje i promicanje crkvene glazbe	20	Pjevačko društvo Ruah
Neformalna laička udruženja		Duhovna izgradnja članova i skrb za potrebite pojedince/obitelji	1	Desetica za Domovinu
			2	Prilika za susret
		Duhovna izgradnja članova	3	Pokret Božjeg milosrđa
		Nepoznato	4	Ljubitelji kršćanske knjige
			5	Milosrdne gospođe
			6	Radionica svete Ane

Laička udruženja za koja je nepoznat status na crkvenom području, a na civilnom su neuređena	Duhovna izgradnja članova i skrb za potrebite pojedince/obitelji	1	Totus Tuus nova evangelizacija
	Duhovna skrb za druge	2	Serra klub
	Duhovna izgradnja članova	3	Hrvatska schönstattska obitelj
		4	Zajednica Injigo
Ukupno laička udruženja		43	
Civilne udruge bliske Katoličkoj Crvi	Skrb za potrebite pojedince/obitelji	1	PUKS - Podrška u kriznim situacijama
		2	Šuška
		3	Život treće dobi
Ukupno civilne udruge bliske Katoličkoj Crkvi		3	
Ukupno laička udruženja i civilne udruge bliske Katoličkoj Crkvi		46	

Iz svega utvrđenog o broju, kontakt podacima, postojećem stanju uređenosti ustroja, djelatnostima i ostvarenoj suradnji anketiranih i neanketiranih laičkih udruženja (Tablica 49.) proizlazi sljedeće: (1) Na području Crkve đakovačko-osječke postoji najmanje 43 laička udruženja i 3 civilne udruge bliske Katoličkoj Crkvi. Kako je riječ samo o onim udruženjima i civilnim udrugama koje su poznate župama/Nadbiskupiji, opravdano je pretpostaviti da postoje i druga udruženja i/ili civilne udruge, ali da župe/Nadbiskupija nisu upoznate s njihovim postojanjem. (2) Popisivanje i podjela prema organizacijskim oblicima i djelatnostima Nadbiskupiji/župama poznatih laičkih udruženja koje postoje na području Crkve Đakovačko-osječke, nije bilo moguće provesti za sva udruženja na jednako vrijedan način. U raspodjeli su korišteni za: 20 udruženja pouzdani podatci, 18 nepouzdanih te za 5 nepotpuni podatci. Kako su podaci o djelatnostima za 18 udruženja prikupljani analizom web stranica i statuta, opravdano je pretpostaviti da ne odražavaju stvarno stanje, već samo popis onih djelatnosti koje navedena udruženja žele/planiraju provoditi. Za 5 udruženja, zbog nedostupnosti nekih podataka, bilo je moguće samo utvrditi status formalno-pravne (ne)uređenosti na crkvenoj i civilnoj razini. (3) Prosudbu postojećeg stanja iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala moguće je provesti cjelovito za 20 (46,5%) udruženja, a necjelovito za 23 (53,5%). Ipak, kako u skupini od 23 udruženja postoji različitost u broju dostupnih pouzdanih podataka iz nje smo izdvojili dva udruženja za koja jedino nije poznat formalno-pravni status na crkvenom području, a poznate su djelatnosti, subjekti s kojima surađuju i formalno-pravni status

na civilnom području te smo ih kao takve pribrojili udruženjima čija se iskorištenost može cjelovito prosuditi. Slijedom toga, u nastavku *Rada* bit će usporedno provedene dvije odvojene prosudbe iskorištenosti socijalno-evangelizacijskoj potencijala. Jedna cjelovita u okviru koje će biti prosuđena 22 (51,2%) udruženja te druga necjelovita, u okviru koje će biti prosuđeno 21 (48,8%) udruženje. (4) Unatoč nedostupnosti nekih podataka, prosudba iskorištenosti za 21 udruženje bit će provedena na temelju analize evidencije posjećenosti *Studijskih dana o socijalnom nauku Crkve* i *Socijalnih tribina*. Podaci o posjećenosti omogućuju barem djelomičan uvid u stanje poučenosti njihovih članova u socijalnom nauku Crkve. Kako rezultati njihove prosudbe mogu biti samo pozitivni – koriste potencijal, negativni – ne koriste potencijal ili lažno negativni – koriste, ali se na temelju postojećih podataka čini kao da ne koriste. Lažno negativni smatrat će se relativno pouzdanima. Naime, ako se za neko udruženje utvrdi da je redovito upućivalo članove na *Studijske dane* i/ili *Socijalne tribine,* tada će se moći i utvrditi da je na prikladan način skrbilo za duhovnu izgradnju svojih članova. Kako ovakva pozitivna tvrdnja odražava stvarno stanje, ni u kom slučaju ne može bit lažno pozitivna. Ako se pak utvrdi da nije sudjelovalo, tada će se moći i utvrditi da nije na prikladan način skrbilo za duhovnu izgradnju svojih članova. Ovakva negativna tvrdnja može i ne mora odražavati pravo stanje – može biti lažno negativna, a prema tome je i njezina pouzdanost relativna. To udruženje moglo je skrb za duhovnu izgradnju svojih članova prožeti socijalnim naukom i na neki drugi način. U tom smislu, rezultati prosudbe moći će se smatrati relativno pouzdanima, jer će stvaran broj udruženja koji koriste vlastiti im socijalno-evangelizacijski potencijal moći samo biti veći, ali nikako manji.

Tablica 50. *Podjela laičkih udruženja prema izgrađenosti strukturnih preduvjeta za korištenje vlastitog im socijalno-evangelizacijskog potencijala* (N=22)

Necjelovito izgrađeni			Cjelovito izgrađeni
22 100%			0 0,0%
Minimalno izgrađeni	Djelomično izgrađeni	Skoro cjelovito izgrađeni	
4 18,2%	14 63,6%	4 18,2%	

Iz svega utvrđenog o postojećem stanju uređenosti formalno-pravnog statusa, djelatnostima i ostvarenoj suradnji laičkih udruženja prikladnih za cjelovitu prosudbu iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala, proizlazi sljedeće (Tablica 50.): (1) U 22 (100%) udruženja izgradnja strukturnih preduvjeta za korištenje vlastitog im socijalno-evangelizacijskog potencijala nije provedena cjelovito. Uočene su tri značajno različite razine izgrađenosti strukturnih preduvjeta. (2) U 4 (18,2%) udruženja strukturni preduvjeti izgrađeni su u minimalnoj mjeri. Ta su udruženja tek minimalno uskladila vlastite djelatnosti s općim dobrom mjesne Crkve, suradnju su tek djelomično ostvarila na crkvenom području. Dok je za dva udruženja poznato da formalno-pravni status uopće nisu uredila, za dva se sa sigurnošću može tvrditi samo da ga nisu uredile na civilnom području, a za crkveno područje su nedostupni podaci. Sva četiri udruženja moraju još provesti velik broj vrlo zahtjevnih strukturnih promjena kako bi cjelovito izgradila neizostavne strukturne preduvjete za korištenje vlastitog im socijalno-evangelizacijskog potencijala. (3) U 14 (63,6%) udruženja strukturni preduvjeti su djelomično izgrađeni. Ta udruženja nisu u cijelosti uskladila vlastite im djelatnosti s općim dobrom mjesne Crkve, djelomično su ostvarila suradnju na crkvenom i civilnom području i tek ih je pet uredilo svoj formalno-pravni status na crkvenom i civilnom području. Premda tim udruženjima predstoji još provesti veći broj strukturnih promjena, većina ih ne zahtjeva velika zalaganja. (4) U 4 (18,2%) udruženja strukturni preduvjeti su skoro cjelovito izgrađeni. Tri udruženja u cijelosti su uskladila vlastite im djelatnosti s općim dobrom mjesne Crkve – skrbe za duhovnu izgradnju svojih članova, skrbe za potrebite pojedince/obitelji pod vidom pružanja humanitarne pomoći i socijalnih usluga te provode djelatnosti socijalnog zalaganja, razvila su suradnju na crkvenom i civilnom području te su uredila svoj formalno-pravni status na civilnom području. Tim udruženjima još samo nedostaje urediti formalno-pravni status na crkvenom području, od kojih jedno upravo provodi postupak uređenja. Jedno udruženje ostvarilo je mnogobrojnu suradnju na crkvenom i civilnom području te je u uredilo svoj formalno-pravni status na crkvenom i civilnom području, ali nije u cijelosti uskladilo vlastite djelatnosti s općim

dobrom mjesne Crkve. Tom udruženju još samo nedostaje provoditi djelatnosti socijalnog zalaganja.

Sagleda li se do sada utvrđeno o području osnivanja, uređenosti ustroja, djelatnostima i suradnji laičkih udruženja u svjetlu načela *vrijeme je važnije od prostora* proizlazi sljedeće: (1) Nedostupnost (pouzdanih) podataka o udruženjima te neizgrađenost pojedinih dimenzija strukturnih preduvjeta za korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala udruženja ni u kom slučaju ne smiju postati povodom za kritizerstvo i malodušnost, već poticaj na dijalog između župa/središnjih mjesno-crkvenih struktura i udruženja. Dijalog treba postati polazna točka pokretanja procesa njihove obnove u duhu crkvenog zajedništva. (2) Povećanje udjela udruženja koja su osnovana na području mjesne Crkve đakovačko-osječke, imaju uređen formalno-pravni status, uskladila su barem djelomično djelatnosti s općim dobrom mjesne Crkve te surađuju na crkvenom i civilnom području, jesu primjeri dobre prakse koje se ni u kom slučaju ne smije zanemariti. Premda je u odnosu na veličinu mjesne Crkve riječ tek o nekolicini udruženja ipak podrškom i promocijom od strane župa i središnjih mjesno-crkvenih struktura mogu se vrlo lako pretvoriti u karike lanca novoga procesa strukturne obnove postojećih i osnivanja novih udruženja u skladu sa sinodskim smjernicama. (3) Civilne udruge bliske Katoličkoj Crkvi su pastoralna stvarnost Crkve đakovačko-osječke. Župe i mjesna Crkva u odnosu na njih, ne smiju u pastoralnom smislu ostati ravnodušne, već im, uvažavajući vlastiti im stupanj crkvenosti, pristupiti u svjetlu načela *vrijeme je važnije od prostora* s evangelizacijskom strpljivošću i ustrajnošću.

4.3. Evangelizacijska nastojanja laičkih udruženja bez primjene socijalnog nauka Crkve

„Potaknuta sinodskim promišljanjem Crkva đakovačka i srijemska želi da se socijalni nauk Crkve uvede […]u formaciju unutar vjerničkih društava“ (IO 171).

Svi strukturni preduvjeti za korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala mogu biti u nekom udruženju izgrađeni, a da ono istovremeno isti potencijal ne koristi. Ni formalno-pravna uređenost ni plan da će se provoditi djelatnosti koje izgrađuju opće dobro mjesne Crkve, nisu sami po sebi dovoljni. Moguće je čak sve planirane djelatnosti i provoditi, ali da one istovremeno nemaju socijalno-evangelizacijski značaj. Duhovna izgradnja članova, umjesto razumijevanja i življenja vjere pod socijalnim vidom, može poticati intimistički spiritualizam. Materijalna skrb za potrebite i pružanje socijalnih usluga, umjesto vraćanja dostojanstva socijalno depriviranih i/ili rasta u društvenoj odgovornosti, može poticati lijenost, ovisnost i pasivnost. Socijalno zalaganje, umjesto obogaćenja i uskvasavanja društva s Evanđeljem, može poticati sukobljavanja i podjele. Tek se za ono udruženje može tvrditi da koristi vlastiti mu socijalno-evangelizacijski potencijal koje je, osim na strukturnoj, uređeno i na evangelizacijsko-sadržajnoj razini u skladu sa sinodskim smjernicama – ono koje svoje djelatnosti provodi u svjetlu socijalnog nauka Crkve. Kako je riječ o nauku koji je s jedne strane, potrebno poznavati i prihvaćati kako bi ga se moglo djelima oživotvorivati te s druge strane, u kojemu laici nisu posljednjih osamnaest godina u župama poučavani i odgajani nameću se, u odnosu na laička udruženja s područja Crkve-đakovačko osječke, dva neizostavna pitanja: Poučava li se u udruženjima socijalni nauk Crkve u okviru duhovne skrbi za članove? U onim udruženjima u kojima se poučava, tko je provoditelj pouke, koje se teme poučavaju te je li pouka redovita i trajna?

U namjeri da odgovorimo na navedena pitanja, u nastavku donosimo pregled i prosudbu rezultata anketnog istraživanja predstavnika laičkih udruženja koji se odnose na pitanja o organiziranoj pouci članova u socijalnom nauku Crkve te rezultata analize arhivske građe *Pastoralnog centra* koji se odnose na evidenciju sudjelovanja predstavnika udruženja na dva projekta pouke (*Studijski dani o socijalnom nauku Crkve* i *Socijalne tribine*) laika u socijalnom nauku organizirana od strane *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja*. Prosudbe će biti provedene u svjetlu sinodskih smjernica za evangelizacijsko-sadržajnim uređenjem udruženja sadržanih u *Izjavama i odlukama* te socijalno-etičkog načela *vrijeme je važnije od prostora*.

Tablica 51. *Podjela udruženja prema postojanju organizirane pouke u socijalnom nauku Crkve* (N=22)

		Da	Ne	Ukupno
		10 45,5%	12 54,5%	22 100%
Evidencija sudjelovanja	Studijski dani o socijalnom nauku Crkve	9 Između 1/3 i 1/4	Između 2/3 i 3/4	Između 25 i 32
	Socijalne tribine	6 Oko 1/7	Oko 6/7	Oko 43

Anketno pitanje *Molimo Vas navedite je li u Vašem Udruženju u razdoblju od 2003. godine (od osnivanja) do danas postojala organizirana pouka članova u socijalnom nauku Crkve?* bilo je zatvorenog tipa. Analizom prikupljenih odgovora utvrđeno je (Tablica 51.) da se socijalni nauk u 10 (45,5%) udruženja poučavao, a u 12 (54,5%) nije. Ima li se u vidu da je svim anketiranim udruženjima jedna od primarnih djelatnosti duhovna izgradnja članova, tada proizlazi da u svim onim udruženjima u kojima se socijalni nauk nije poučavao, nije se niti cjelovito duhovno izgrađivalo članove. Isto tako, kako socijalni nauk nije moguće djelima oživotvoriti ukoliko ga se prethodno nije upoznalo i prihvatilo, za očekivati je da su se u tim udruženjima i sve ostale djelatnosti provodile bez njegove primjene.

Analizom evidencije sudjelovanja na oba projekta pouke u socijalnom nauku Crkve organizirana od strane *Ureda* utvrđeno je da su na *Studijskim danima o socijalnom nauku Crkve* sudjelovali predstavnici devet, a na *Socijalnim tribinama* predstavnici šest udruženja[456]. Zbog nepostojanja precizno utvrđenog broja udruženja koja su postojala u vremenu održavanja pojedinog susreta, oba projekta nije moguće niti precizno odrediti, odnosno, koliki ih je udio sudjelovalo na njima. Ipak, moguće je barem okvirno procijeniti. Na *Studijskim danima* sudjelovalo je između 1/3 i 1/4, a na *Socijalnim tribinama* oko 1/7 udruženja. Premda su S*ocijalne tribine* organizirane za ograničeno područje mjesne Crkve[457], to ne umanjuje važnost činjenice da je mali udio od ukupnog broja udruženja sudjelovao na njima to jest da je u brojčanom smislu tek nekolicina članova malog broja udruženja poučavana u socijalnom nauku Crkve. Ipak, važno je istaknuti da je odgovornost zbog malog broja sudjelovanja ne samo na udruženjima, već i središnjim mjesno-crkvenim strukturama, jer nisu sličan projekt organizirale i na drugim područjima mjesne Crkve. U duhu zajedništva i dijaloga odgovornost središnjih

[456] Jedno udruženje sudjelovalo je na oba projekta.
[457] *Socijalne tribine* primarno su namijenjene laicima s područja tri dekanata: Osječki istočni, Osječki zapadni, Čepinski i Baranjski.

mjesno-crkvenih struktura ni u kom slučaju ne smije biti povodom za kritizerstvo, već poticaj u budućem pastoralnom planiranju.

Usporedbom podataka prikupljenih analizom odgovora o postojanju organizirane pouke te evidencije posječenosti *Studijskih dana* i *Socijalnih tribina,* utvrđeno je da tri udruženja, premda su u anketi niječno odgovorila, upućivala su članove na jedan ili oba projekta pouke. Stoga, sagledaju li se podaci prikupljeni anketom (Tablica 51.) i analizom evidencija posjećenosti (Tablica 52. i Tablica 53.) zbirno, tada proizlazi da su članovi 13 (59,1%) od ukupno 22 anketirana udruženja sudjelovala barem na nekom obliku organizirane pouke u socijalnom nauku Crkve[458].

Usporedi li se sve utvrđeno analizom posjećenosti *Studijskih dana, Socijalnih tribina* te rezultata ankete, tada proizlazi da od ukupno 43 danas postojeća udruženja, članovi njih 16 (37,2%) sudjelovali su barem na nekom obliku organizirane pouke u socijalnom nauku Crkve.

Organiziranost pouke sama po sebi može, ali i ne mora biti u sadržajnom smislu autentična i cjelovita te u načinu provedbe redovita i trajna. U tom smislu, ni potvrdan odgovor na pitanje o postojanju organizirane pouke nije sam po sebi jamstvo ni cjelovite duhovne izgradnje članova ni provedbe svih ostalih djelatnosti primjenom socijalnog nauka Crkve. Zbog toga je udruženjima koja su odgovorila potvrdno, postavljeno dodatno pitanje otvorenog tipa: *Ako je prethodni odgovor bio "Da" molimo Vas da ukratko opišite pouku i navedete koliko se često održavala*. Odgovori su razvrstani u tri skupine podataka: provoditelji, teme te učestalost i trajnost pouke u socijalnom nauku Crkve.

Tablica 52. *Podjela udruženja koja tvrde da su organizirala pouku u socijalnom nauku Crkve prema provoditeljima pouke* (N=10)

Udruženje	Ured za primicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja	Drugi središnji mjesno-crkveni uredi
5 50,0	3 30,0%	2 20,0%

[458] Izračun:
• Udruženja koja su u anketi potvrdno odgovorila: 10
• Udruženja koja su u anketi niječno odgovorila, ali je utvrđeno da su upućivala članove na Studijske dane i/ili Socijalne tribine: 3
• 10 + 3 = 13

Provoditelji pouke (Tablica 52.)**.** Od ukupno deset udruženja koja u anketi tvrde da su za svoje članove imala organiziranu pouku u socijalnom nauku Crkve, u pet (50,0%) je organizirana samostalno, a provoditelji su bili njihovi članovi. Ostalih pet (50,0%), pouku je organiziralo u suradnji sa središnjim mjesno-crkvenim strukturama na način da su tri (30,0%), upućivala članove na *Studijske dane o socijalnom nauku Crkve* i/ili *Socijalne tribine*, a dva (20,0%) na formativne susrete koje su provodili ostali središnji mjesno-crkveni uredi/odjeli. Kako pravo laika na upravljanje udruženjima nije uvjetovano nikakvom prethodnom sustavnom teološkom formacijom te kako je tek neznatan broj laika poučavan i odgajan u socijalnom nauku Crkve u župama svako samopoučavanje – organiziranost pouke isključivo od strane samog udruženja, izložena je riziku sadržajne neautentičnosti. Sličan rizik povezan je i s poukom koju su provodili ostali uredi/odjeli. Činjenica da je velika većina njihovih djelatnika završila teološki studij još uvijek nije sama po sebi jamstvo njihove stručnosti u socijalnom nauku. U svjetlu sinodskog načela *prava osoba na pravom mjestu,* tek je za onu pouku moguće tvrditi da je u sadržajnom smislu autentična koju su provodile stručne osobe. U slučaju Crkve đakovačko-osječke, riječ je o onoj pouci u socijalnom nauku koju su provodili djelatnici *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* .

Tablica 53. *Podjela anketiranih udruženja koja su sudjelovala na Studijskim danima o socijalnom nauku Crkve i Socijalnim tribinama prema potvrđivanju/nijekanju postojanja organizirane pouke u socijalnom nauku*

	Anketirana udruženja	Tvrde da (ni)su imale organiziranu pouku u socijalnom nauku Crkve		Ne navode da su s Uredom organizirala pouku u socijalnom nauku Crkve
		Da	Ne	
Studijski dani	1	0	1	0
Socijalne tribine	5	3	2	0
Studijski dani i Socijalne tribine	1	1	0	1
Ukupno	7	4	3	1
			4	

Usporedbom podataka prikupljenih analizom odgovora o opisu pouke koji se odnose na provoditelje te evidencije posjećenosti *Studijskih dana* i *Socijalnih tribina,* utvrđeno je (Tablica 53.) da, premda su članovi sedam anketiranih udruženja sudjelovali na jednom ili oba projekta, u odgovorima su tri udruženja negirala da su imala ikakvu organiziranu pouku u socijalnom nauku, a iako je jedno potvrdilo, nije navelo da je članove upućivalo na ikoji projekt organiziran od strane *Ureda*. Stoga, sagledaju li se zbirno podaci prikupljeni analizom odgovora i evidencije

posjećenosti, proizlazi da se za članove 7 (31,8%) od ukupno 22 anketirana udruženja, može sa sigurnošću tvrditi da su sudjelovali na, u sadržajnom smislu, autentičnoj pouci u socijalnom nauku Crkve.

Usporedi li se utvrđeno analizom posjećenosti *Studijskih dana, Socijalnih tribina* te rezultata ankete tada proizlazi da su od ukupno 43 danas poznata udruženja članovi njih 10 (23,3%) sudjelovali na u sadržajnom smislu autentičnoj pouci u socijalnom nauku Crkve.

Tablica 54. *Podjela anketnih udruženja u kojim je postojala organizirana pouka u socijalnom nauku Crkve prema temama pouke* (N=10)

Načela socijalnog nauka Crkve i njihova primjena	Volontiranje	Skrb za potrebite	Društvena odgovornost laika	Društvena odgovornost bračnih drugova i obitelji
3 30,0%	2 20,0%	2 20,0%	4 40,0%	1 10,0%

Teme pouke. Premda je svaka sadržajno autentična pouka pohvalna, ipak socijalni dokumenti, a napose *Izjave i odluke* zahtijevaju da laici u socijalnom nauku budu sustavno poučavani (usp. IO 29). Prema rezultatima analize anketom prikupljenih podatak o temama pouke utvrđeno je (Tablica 54.) da se socijalni nauk sustavno poučavao samo u tri (30,0%) udruženja u kojima su sadržaj pouke bila načela socijalnog nauka i putovi njihovog oživotvorenja. Važno je istaknuti da su sva tri udruženja pouku organizirala u suradnji s *Uredom*. U ostalih sedam udruženja (70,0%) naglasak je stavljen na prigodne teme koje su bliske njihovim djelatnostima: volontiranje, skrb za potrebite, društvena odgovornost laika te društvena odgovornost bračnih drugova i obitelji[459].

U skladu, s jedne strane, već prethodno utvrđenim o broju anketiranih udruženja koja premda su upućivala članove na *Studijske dane* i *Socijalne tribine* u odgovorima to nisu navela (4) te s druge strane, utvrđeno o broju anketiranih udruženja koja tvrde da su pouku provodila sustavno (3), proizlazi da se za članove 7 (31,8%) od ukupno 22 anketirana udruženja može sa sigurnošću tvrditi da su sudjelovali u sustavno provođenoj pouci u socijalnom nauku Crkve.

[459] U četiri udruženja laici su poučavani o jednoj od nabrojane četiri teme, a u tri udruženja o dvije teme.

Usporedi li se utvrđeno analizom posjećenosti *Studijskih dana, Socijalnih tribina* te rezultata ankete, tada proizlazi da su od ukupno 43 danas poznata udruženja članovi njih 10 (23,3%) sudjelovali na u sustavno provođenoj pouci u socijalnom nauku Crkve.

Tablica 55. *Podjela anketiranih udruženja u kojim je postojala organizirana pouka u socijalnom nauku Crkve prema učestalosti održavanja pouke* (N=10)

<table>
<tr><td colspan="2">Redovito</td><td>Prigodno</td></tr>
<tr><td colspan="2">9
90,0%</td><td rowspan="3">1
10,0%</td></tr>
<tr><td>1-2 puta mjesečno</td><td>1-2 puta godišnje</td></tr>
<tr><td>3
30,0%</td><td>6
60,0%</td></tr>
</table>

Učestalost i trajnost pouke. Premda je svako, pa makar i prigodno sudjelovanje u pouci u socijalnom nauku Crkve pohvalno, ipak *Izjave i odluke* zahtijevaju da svaki evangelizacijski proces mora bit katekumenalno oblikovan. U tom smislu i pouka u socijalnom nauku mora, osim prilagođenosti onima koji su poučavani, biti redovita i trajna. Prema rezultatima analize anketom prikupljenih podataka o učestalosti i trajnosti pouke, proizlazi (Tablica 55.) da se socijalni nauk redovito i trajno poučavao u 9 (90,0%) udruženja, u 6 (60,0%) jednom do dva puta godišnje, a u 3 (30,0%) u posljednjih nekoliko godina jednom do dva puta mjesečno. U jednom (10,0%) udruženju pouka je održavana prigodno, to jest tek nekoliko puta u razdoblju od osnivanja do 2021. godine.

Tablica 56. *Podjela udruženja čiji su predstavnici u razdoblju od 2003. do 2021. godine sudjelovali na Studijskim danima i/ili Socijalnim tribinama prema učestalosti sudjelovanja*

	Na ≤50,0% susreta	Na ≥51,0%
Studijski dani	7 77,8%	2 22,2%
Socijalne tribine	2 33,3%	4 66,7%

Analizom evidencije sudjelovanja utvrđeno je (Tablica 56.) da su na više od polovice susreta *Studijskih dana o socijalnom nauku Crkve* sudjelovali predstavnici dva (22,2%) od

ukupno 9 udruženja, a na *Socijalnim tribinama* četiri (66,7%) od ukupno 6 udruženja[460]. Čini se da je veći udio posjećenosti *Socijalnih tribina* u odnosu na *Studijske dane* povezan s načinom njihovog održavanja. Njihova duljina (1-1,5 sat), dinamika (1-2 puta mjesečno) i termin održavanja (večer radnog tjedna), omogućavali su odraslim laicima bolje usklađivanje sudjelovanja s poslovnim i obiteljskim obvezama.

Usporedbom podataka prikupljenih anketom te analizom evidencije sudjelovanja proizlazi da jedno udruženje premda je redovito sudjelovalo na *Studijskim danima* nije u anketi navelo da je upućivalo članove niti na jedan projekt pouke u socijalnom nauku organiziranom od strane *Ureda* i/ili *Instituta*. Sagledaju li se zbirno podaci prikupljeni anketom o učestalosti i trajnosti pouke te podaci o redovitosti sudjelovanja predstavnika udruženja na *Studijskim danima* i *Socijalnim tribinama,* proizlazi da se za članove 10 (45,5%) od 22 anketirana udruženja može sa sigurnošću tvrditi da su sudjelovali u redovito i trajno provođenoj pouci u socijalnom nauku Crkve.

Usporedi li se utvrđeno analizom posjećenosti *Studijskih dana, Socijalnih tribina* te rezultata ankete, tada proizlazi da su od ukupno 43 danas postojeća udruženja članovi njih 11 (25,6%%) sudjelovali u redovitoj i trajno provođenoj pouci u socijalnom nauku Crkve. Dakako, to još ne znači da je riječ o sadržajno autentičnoj i sustavnoj pouci.

Iz svega utvrđenog o provoditeljima, temama te o učestalosti i trajnosti pouke proizlazi da se za članove 5 (22,7%) od 22 anketirana udruženja može sa sigurnošću tvrditi da su sudjelovali na redovito i trajno održavanoj te sadržajno autentičnoj i sustavnoj pouci u socijalnom nauku Crkve. Ipak, među tim udruženjima primjetne su u evangelizacijskom smislu veoma značajne razlike. Na temelju analize anketom prikupljenih podataka za tri udruženja je moguće s velikom sigurnošću tvrditi da su *Studijske dane* i/ili *Socijalne tribine* shvaćala kao oblik duhovne izgradnje svojih članova. To isto, međutim, nije moguće tvrditi i za druga dva udruženja koja premda su također redovito upućivala svoje članove na jedan i/ili drugi projekt, to nisu navela u anketnim odgovorima. Čini se da su svoje članove ponajprije upućivala kao predstavnike na važnim mjesno-crkvenim događajima organiziranim od strane središnjih mjesno-crkvenih struktura.

[460] Jedno udruženje sudjelovalo je na oba projekta.

Tablica 57. *Podjela udruženja prema postojećem stanju iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala* (N=22)

<table>
<tr><th>Strukturna i evangelizacijsko-sadržajna razina potencijala nije uređena</th><th>Strukturna i/ili evangelizacijsko sadržajna razina potencijala nije cjelovito uređena</th><th>Strukturna razina potencijala nije cjelovito uređena</th><th>Strukturna i evangelizacijsko-sadržajna razina je cjelovito uređena</th></tr>
<tr><td rowspan="2">9
40,9%</td><td colspan="2">Necjelovito iskorišten</td><td rowspan="2">0
0,0%</td></tr>
<tr><td>10
45,5%</td><td>3
13,6%</td></tr>
</table>

Iz svega do sada utvrđenog o formalno-pravnoj uređenosti, djelatnostima, suradnji te organiziranoj pouci u socijalnom nauku Crkve za 22 anketirana laička udruženja proizlazi slijedeće (Tablica 57.): (1) 9 (40,9%) udruženja niti su uređena na strukturnoj niti na evangelizacijsko-sadržajnoj razini u sklad sa sinodskim *Izjavama i odlukama*. Neuređenost strukturne razine odnosi se na crkveni i/ili civilni formalno-pravni status te nesuradnju s crkvenim strukturama i/ili civilnim udrugama/ustanovama i javnom upravom. Premda svih devet udruženja redovito skrbe za duhovnu izgradnju svojih članova, ni jedno nije, bilo samostalno bilo u suradnji sa središnjim mjesno-crkvenim strukturama, organiziralo ikakav oblik pouke u socijalnom nauku Crkve. Posljedično tomu, za očekivati je da nisu mogla provoditi niti ostale djelatnosti u svjetlu istog nauka, a prema tome, i iskoristiti vlastiti im socijalno-evangelizacijski potencijal. U tim je udruženjima još potrebno uložiti velike obnoviteljske napore na strukturnoj i evangelizacijsko-sadržajnoj razini kako bi navedeni potencijal uopće mogla početi koristiti. (2) 10 (45,5%) udruženja nisu cjelovito uređena na strukturnoj i/ili evangelizacijsko-sadržajnoj razini. Neuređenost strukturne razine odnosi se na crkveni formalno-pravni status. Premda su svih deset udruženja za svoje članove organizirala barem neki oblik pouke u socijalnom nauku, ni jedno ju nije cjelovito oblikovalo u skladu sa sinodskim *Izjavama i odlukama*. Na necjelovitu oblikovanost bitno su utjecala tri čimbenika: upitna sadržajna autentičnosti pouke u socijalnom nauku, nesustavnost poučavanja te neredovitost i prigodnost održavanja pouke. Posljedično tomu, za očekivati je da ta udruženja nisu mogla cjelovito provoditi niti ostale djelatnosti u svjetlu socijalnog nauka Crkve, a prema tome, ni iskoristiti vlastiti im socijalno-evangelizacijski potencijal. U tim je udruženjima još potrebno uložiti manje strukturne i značajne evangelizacijsko-sadržajne obnoviteljske napore kako bi navedeni potencijal cjelovito iskoristila. (3) 3 (13,6%) udruženja, premda nisu cjelovito uređena u skladu sa sinodskim *Izjavama i odlukama* na strukturnoj, jesu na evangelizacijsko-sadržajnoj razini. Neuređenost strukturne razine odnosi se na crkveni formalno-pravni status.

Ta udruženja, premda su za svoje članove organizirale u suradnji sa središnjim mjesno-crkvenim strukturama sadržajno autentičnu, sustavnu te redovitu i trajnu pouku u socijalnom nauku Crkve, ipak zbog neuređenosti crkvenog formalno-pravnog statusa ne koriste cjelovito vlastiti im socijalno-evangelizacijski potencijal. U tim je udruženjima još potrebno uložiti manje strukturne obnoviteljske napore kako bi vlastite djelatnosti bolje integrirala unutar poslanja mjesne Crkve, a prema tome i cjelovito iskoristila vlastiti im socijalno-evangelizacijski potencijal. (4) Ni jedno udruženje nije na strukturnoj i evangelizacijsko-sadržajnoj razini uređeno u skladu sa sinodskim *Izjavama i odlukama,* a prema tome ni cjelovito ne koristi vlastiti mu socijalno-evangelizacijski potencijal.

Tablica 58. *Raspodjela svih poznatih laičkih udruženja s područja Crkve đakovačko-osječke prema postojećem stanju iskorištenosti vlastitog im socijalno-evangelizacijskog potencijala te potencijala Ureda* (N=43)

Nepoznato za iskorištenost vlastitog i neiskorišten Ureda	Necjelovito iskorišten vlastiti i neiskorišten Ureda	Necjelovito iskorišten vlastiti i Ureda	Cjelovito iskorišten vlastiti i Ureda
27 62,8%	6 14,0%	4 9,2%	6 14,0%

Iz svega do sada utvrđenog o organiziranoj pouci u socijalnom nauku Crkve u 43 laička udruženja koja postoje na području Crkve đakovačko-osječke proizlazi sljedeće (Tablica 58.): (1) 27 (62,8%) udruženja do sada nije upućivalo svoje članove na *Studijske dane o socijalnom nauku Crkve* i/ili *Socijalne tribine*. S jedne strane, zbog nedostupnosti podataka ne može se sa sigurnošću tvrditi da jesu/nisu (cjelovito) iskoristila vlastiti im socijalno-evangelizacijski potencijal za pouku svojih članova u socijalnom nauku Crkve. S druge strane, sa sigurnošću se može tvrditi da nisu koristila socijalno-evangelizacijski potencijal *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja*. Posljedično tomu, kako njihovi članovi nisu (cjelovito i u sadržajnom smislu autentično) poučeni u socijalnom nauku, nije za očekivati ni da su se u njima i ostale djelatnosti provodile u svjetlu istog nauka. (2) 6 (14,0%) udruženja organizirala su za svoje članove više ili manje redovitu i trajnu pouku u socijalom nauku Crkve koju nisu provodile stručne osobe. Zbog toga se za njih može sa sigurnošću tvrditi s jedne strane da su barem necjelovito koristila vlastiti socijalno-evangelizacijski potencijal te s druge strane da nisu koristila socijalno-evangelizacijski potencijal *Ureda*. Posljedično tomu, kako njihovi članovi nisu cjelovito poučeni u socijalnom nauku, nije za očekivati ni da su se u njima i ostale djelatnosti cjelovito provodile u svjetlu istog nauka. (3) 4 (9,2%) udruženja su tek povremeno

i/ili prigodno upućivala svoje članove na *Studijske dane o socijalnom nauku Crkve* i/ili *Socijalne tribine*. Zbog toga se za ta udruženja može sa sigurnošću tvrditi da su necjelovito koristila vlastiti socijalno-evangelizacijski potencijal i potencijal *Ureda* za pouku i odgoj svojih članova u socijalnom nauku Crkve. Posljedično tomu, kako njihovi članovi nisu cjelovito poučeni u socijalnom nauku, nije za očekivati ni da su se u njima i ostale djelatnosti provodile u svjetlu istog nauka. (4) 6 (14,0%) udruženja je redovito i trajno upućivalo svoje članove na *Studijske dane* i/ili *Socijalne tribine*. Zbog toga se za ta udruženja može sa sigurnošću tvrditi da su koristila vlastiti socijalno-evangelizacijski potencijal i potencijal *Ureda* u pouci i odgoju svojih članova u socijalnom nauku Crkve. Neovisno je li upućivanje članova bilo samo izričaj pukog predstavništva na važnim mjesno-crkvenim događajima ili pak s ciljem njihove duhovne izgradnje, za ta se udruženja može sa sigurnošću tvrditi da su nenamjerno ili namjerno koristila kako vlastiti socijalno-evangelizacijski potencijal tako isto i potencijal *Ureda* za pouku i odgoj svojih članova u socijalnom nauku Crkve. Posljedično tomu, kako su njihovi članovi cjelovito i sadržajno autentično poučeni u socijalnom nauku, za očekivati je da su se u njima i ostale djelatnosti provodile u svjetlu istog nauka. Važno je istaknuti da se u ovoj skupini udruženja nalaze tri za koja je prethodno utvrđeno da su u cijelosti svoje djelatnosti uskladila s općim dobrom mjesne Crkve đakovačko-osječke.

Sagleda li se sve do sada utvrđeno o korištenju socijalno-evangelizacijskog potencijala 43 postojeća laička udruženja i *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve* u svjetlu socijalno-etičkog načela *vrijeme je važnije od prostora,* tada proizlazi sljedeće: (1) Više nego u obnovi postojećih plodovi procesa sinodske obnove očitovali su se u ustanovljenju novih laičkih udruženja. Unatoč svim teškoćama i ograničenjima u ostvarenju razumijevanja i življenja vjere po socijalnim vidom, ipak se opravdano može tvrditi da se u Crkvi đakovačko-osječkoj posljednjih petnaestak godina pojavljuje nova generacija udruženja koja sve više usklađuje svoje djelatnosti s općim dobrom mjesne Crkve. U tomu je bitan i nezamjenjiv doprinos zasigurno dao ustrajan evangelizacijski rad *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja*. (2) Kao što nitko ne živi i ne spašava se sam, isto tako nitko ne može pokrenuti i provoditi proces obnove sam. Velik broj udruženja čiji članovi nisu sudjelovali ni u kakvom obliku pouke u socijalnom nauku Crkve, niti je samo odgovornost samih udruženja, niti smije postati povodom za kritizerstvo i razaranje crkvenog zajedništva. Neopravdano je očekivati da laici članovi udruženja sami od sebe iskažu interes za dublje upoznavanje socijalnog nauka, ako ga prethodno nisu upoznali i prihvatili. Upoznavanje i prihvaćanje socijalnog nauka proces je koji zahtjeva ustrajno i mukotrpno evangelizacijsko zalaganje. U

tom smislu, pred *Uredom* kao središnjom mjesno-crkvenom strukturom za područje socijalnog pastorala, predstoji trajno tragati za uvijek novim modelima promicanja socijalnog nauka među svim laicima, a napose članovima laičkih udruženja. (3) Pojava samopoučavanja socijalnog nauka, premda je izložena ozbiljnom riziku sadržajne neautentičnosti, ipak u svjetlu veće važnosti pokretanja i provedbe procesa, od samih rezultata ta pojava ukazuje na važne pozitivne pomake. To da u nekom udruženju laici samoinicijativno poučavaju druge članove u socijalnom nauku jest važan pokazatelj povećanja svijesti o važnosti tog istog nauka za djelovanje samih udruženja. Riječ je o važnoj pojavi koja se vrlo lako može pretvoriti u početnu kariku novoga procesa – trajno sustavno poučavanje u sadržajno autentičnom socijalnom nauku. (4) Kada bi tvrdnja da se čini kako su određena udruženja upućivala svoje članove na *Studijske dane o socijalnom nauku Crkve* i *Socijalne tribine* više kao predstavnike, a manje s ciljem njihovog cjelovitog rasta u vjeri i bila istinita, ne bi sama po sebi istovremeno i bila zabrinjavajuća. Kako veću važnost ima pokretanje i provedba procesa od samih rezultata, samo sudjelovanje na puki predstavnički način može vrlo lako biti pretvoreno u kariku stvarnog cjelovitog i trajnog evangelizacijskog procesa – upoznavanja i prihvaćanja socijalnog nauka Crkve. (5) Pogrešno bi bilo tvrditi da je odgovornost što većina udruženja nisu upućivala svoje članove na *Studijske dane* i *Socijalne tribine* isključivo na samim udruženjima – njihovim članovim/voditeljima. Dio odgovornosti zasigurno snosi i *Ured za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja*. Premda se s pravom može zapitati je li *Ured*, kao središnja mjesno-crkvena struktura za područje socijalnog pastorala, sa svoje strane učinio dovoljno, ipak na temelju dostupnih podataka nije moguće dati pouzdan odgovor. Činjenica jest da *Ured* nije uspio motivirati veći broja udruženja da svoje članove upućuju na *Studijske dane* i *Socijalne tribine*. Međutim, to ni u kom slučaju ne smije bit shvaćeno kao neuspjeh, već poticaj na dodatno ustrajno traganje za uvijek novim i s promjenjivim pastoralnim prilikama usklađenijim modelima promicanja socijalnog nauka Crkve.

5. Zaključno o rezultatima istraživanja socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja

U odnosu na četiri postavljene hipoteze na temelju dobivenih rezultata socijalno-etičke prosudbe iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja možemo zaključiti sljedeće:

(1) U Crkvi đakovačko-osječkoj postoje brojne pastoralne strukture koje imaju značajan socijalno–evangelizacijski potencijal za oživotvorenje socijalnog nauka Crkve. Premda od strane sinodskih *Izjava i odluka* prepoznate kao pastoralne strukture koje po svojoj naravi sadrže značajan socijalno-evangelizacijski potencijal, mnoge župe i laička udruženja s područja Crkve đakovačko-osječke nisu niti nakon osamnaest godina sinodske obnove cjelovito obnovile/izgradile ni početne strukturne preduvjete za njegovo korištenje. To međutim, ne umanjuje činjenicu da u Crkvi đakovačko-osječkoj postoji 153 župe i najmanje 43 laička udruženja koja, unatoč svim strukturnim nedostatcima, imaju nezamjenjivu ulogu u ostvarenju jednog od primarnih ciljeva procesa sinodske obnove – razumijevanje i življenje vjere pod socijalnim vidom. Sve one zajedno, župe i udruženja čine u kvantitativnom smislu brojčano velik, a u evangelizacijskom nezamjenjiv potencijal za pouku, odgoj, a prema tome i oživotvorenje socijalnog nauka Crkve. U tom smislu, s velikom pouzdanošću može se tvrditi da je prva hipoteza *U Crkvi đakovačko-osječkoj postoje brojne pastoralne strukture koje imaju značajan socijalno–evangelizacijski potencijal za oživotvorenje socijalnog nauka Crkve* potvrđena.

(2) Župe Crkve đakovačko-osječke kao primarne pastoralne strukture ne koriste vlastiti socijalno–evangelizacijski potencijal. Sinodska obnova župa, a napose seoskih, nije cjelovito provedena u skladu sa smjernicama *Izjava i odluka*. Dok su na strukturnoj razini, napose u gradskim župama, unatoč mnogim nedostatcima vidljivi značajni pomaci, istovremeno je i u gradskim i u seoskim župama potpuno izostala obnova na razini evangelizacijskog sadržaja. Socijalni nauk Crkve niti je od pastoralnih djelatnika u župama prepoznat i prikladno upoznat kao važan evangelizacijski sadržaj i sredstvo niti su njegovim sadržajima prožeta evangelizacijska zalaganja u župama. Premda je postojalo nekoliko pojedinačnih inicijativa primjene socijalnog nauka u župnoj katehezi i skrbi župa za socijalno zalaganje u društvu, od njih se nakon početnog zanosa vrlo brzo odustalo. Nepostojanje pouke i odgoja laika u socijalnom nauku negativno se odrazila kako na oživotvorenje istog nauka u samim župama, a prema tome i na njihovu izgradnju kao svjedočkih zajednica, isto tako i na čitav evangelizacijski proces mjesne Crkve i društvene sredine u koju je uronjena. U tom

smislu, s velikom pouzdanošću može se tvrditi da je druga hipoteza *Župe Crkve đakovačko-osječke kao primarne pastoralne strukture ne koriste vlastiti socijalno–evangelizacijski potencijal* potvrđena.

(3) Postojeća laička udruženja koja djeluju u Crkvi đakovačko-osječkoj ne koriste vlastiti socijalno–evangelizacijski potencijal. Obnova postojećih i ustanovljenje novih laičkih udruženja nisu u cijelosti provedeni u skladu sa smjernicama sinodskih *Izjava i odluka*. Dok su na strukturnoj razini kod novoosnovanih udruženja, unatoč određenim nedostatcima, vidljivi značajni pomaci, istovremeno je, kako kod velike većine postojećih tako isto i novoosnovanih, izostala primjena socijalnog nauka Crkve kao važnog evangelizacijskog sadržaja u skrbi za duhovnu izgradnju članova. Za očekivati je da se nepoučenost i neodgojenost članova u socijalnom nauku negativno odrazila, kako na neoživotvorenje istoga nauka po ostalim djelatnostima koja su udruženja provodila, tako i na čitav evangelizacijski proces mjesne Crkve i društvene sredine u koju je uronjena. U tom smislu, s velikom pouzdanošću može se tvrditi da je treća hipoteza *Postojeća laička udruženja koja djeluju u Crkvi đakovačko-osječkoj ne koriste vlastiti socijalno–evangelizacijski potencijal* potvrđena.

(4) Župe i laička udruženja koja djeluju u Crkvi đakovačko-osječkoj ne koriste u pouci i odgoju svojih članova socijalno-evangelizacijski potencijal *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja*. Prije Crkva đakovačka i srijemska, danas đakovačko-osječka, svjesna da, s jedne strane, narav crkvenog zajedništva zahtjeva suradnju i koordinaciju svih mjesno-crkvenih evangelizacijski nastojanja te, s druge strane, da narav socijalnog nauka zahtjeva prikladnu stručnost u pouci i odgoju, ustanovila je *Ured za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* kao središnju mjesno-crkvenu strukturu za područje socijalnog pastorala. Premda od 2003. godine do danas *Ured* ustrajno organizira i provodi različite projekte sustavne pouke laika u socijalnom nauku, iste je tek nekolicina župa i laičkih udruženja prepoznala kao važan i nezamjenjiv način cjelovitog rasta u vjeri njihovih članova. Stoga s velikom pouzdanošću možemo tvrditi da je četvrta hipoteza *Župe i laička udruženja koja djeluju u Crkvi đakovačko-osječkoj ne koriste u pouci i odgoju svojih članova socijalno-evangelizacijski potencijal Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* potvrđena.

Iako je vrijeme važnije od prostora, prostor nije nevažan, već veoma važan ukoliko mu se pristupi kao jednoj od nezamjenjivih karika dugotrajnog procesa. Postojećem stanju neiskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja treba pristupiti kao važnim i nezamjenjivim polaznim točkama od kojih treba ustrajno nastaviti procese

obnove. Svjesna toga, *Sinoda* se u izradi *Izjava i odluka* nije zaustavljala na uočenim problemima, već je gledala dalje od njih, prepoznajući u njima pozive na obnovu. Svjesna da pastoralni izazovi ne dopuštaju pasivnost, Crkva đakovačka i srijemska započela je proces obnove prije objave sinodskih *Izjava i odluka*. Postojeće neiskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa, laičkih udruženja i *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* mogu se učiniti kao dokazi da je obnova bila preuranjena i pogrešna.

Ipak, sagleda li se čitav proces u svjetlu načela *vrijeme je važnije od prostora*, tada proizlazi da drugačije nije niti trebalo biti. Nije uvijek moguće odgovoriti na sve izazove i ponuditi gotovo i cjelovito rješenje. Potrebno je u skladu s okolnostima i s vlastitim mogućnostima i ograničenjima prednost dati djelovanjima koja uzrokuju nove procese. Na tragu toga treba razumjeti i početak procesa sinodske obnove bez primjene socijalnog nauka Crkve. Crkva đakovačka i srijemska niti je u strahu od pogrešaka i neuspjeha čekajući objavu *Izjava i odluka* zanemarila pastoralne izazove niti joj je cilj bio početnim obnoviteljskim naporima riješiti sve probleme, već upravo suprotno. Unatoč mnogobrojnim poteškoćama, s dubokim pouzdanjem u Providnost, pokrenula je i ustrajno provodila nužan i neodgodivog proces obnove kako bi po služenju svijetu kojemu je poslana ostvarila vlastito poslanje.

U tom smislu i postojeće stanje neiskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa, laičkih udruženja i *Ureda* mora se, u duhu sinodskog pouzdanja u Providnost, prihvatiti ono što jest – neizostavna prigoda koja upućuje vrlo jasan i konkretan poziv svim razinama mjesne Crkve što im je činiti u sadašnjem trenutku sinodske obnove. U protivnom, pristupiti li mu se kao gotovom i nepromjenjivom neuspjehu, posredno će se prostoru dati prvenstvo, a prema tome i značaj koji mu ne pripada, a posljedično tomu, proces obnove župa, laičkih udruženja i čitave mjesne Crkve đakovačko-osječke bit će zaustavljen, a dosada ostvarena obnoviteljska postignuća unazađena.

II. PRAKTIČNE SMJERNICE ZA OŽIVOTVORENJE SOCIJALNOG NAUKA CRKVE

Uvod

Socijalni nauk Crkve uči da uočavanje, opisivanje i prokazivanje socijalno-etičkih problema nije svrha samome sebi, već je u službi evangelizacije (usp. SRS 41). Svaki pojedini besprijekorni dokaz o uzrocima i odgovornostima za pojavu pojedinog problema može se temeljiti na neospornim činjenicama, „ali ako se koristi zato da se povrijedi drugoga i da se tu osobu diskreditira u očima drugih, koliko god izgledao ispravno, nije istinit. Istinitu izjavu možemo prepoznati po njezinim plodovima: potiče li svađu, raspiruje li podjele, širi li rezignaciju, ili pak, promiče informirano i zrelo promišljanje koje vodi prema konstruktivnom dijalogu i plodonosnim rezultatima“[461]. Makar bili najprecizniji, zaključci socijalno-etičkih prosudbi, ako ne pozivaju na izgradnju zajedništva, samo su puke zlouporabljene ideje koje ga razaraju. U tom smislu, i sve četiri u prvoj cjelini drugoga dijela *Rada* postavljene i potvrđene hipoteze, ni u kom slučaju ne smiju ostati na pukim precizno izrađenim formulacijama prokazivanja uzroka, posljedica i odgovornosti, već moraju bit shvaćene kao pozivi na ustrajno evangelizacijsko djelovanje koje će izgrađivati zajedništvo vjere i poslanja mjesne Crkve đakovačko-osječke. Riječ je o pozivima koji u svjetlu metodološkog trokoraka (*vidjeti, prosuditi* i *djelovati*) induktivno-deduktivne metode socijalnog nauka, zahtijevaju odgovore na tri pitanja: (1) Što je u sadašnjem trenutku sinodske obnove stvarno moguće učiniti da župe i laička udruženja počnu koristiti vlastiti socijalno-evangelizacijski potencijal (2) Tko bi to trebao činiti? Te (3) kako bi to trebao činiti?

Na tragu navedenih pitanja, u drugoj cjelini drugoga dijela ovoga *Rada*, pod naslovom *Praktične smjernice za oživotvorenje socijalnog nauka Crkve*, bit će predložene praktične smjernice čija bi primjena trebala doprinijeti korištenju socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja u poučavanju, odgoju i oživotvorenju socijalnog nauka Crkve, a posljedično i uspješniji nastavak sinodske obnove čitave mjesne Crkve đakovačko-osječke. Prethodno prije predlaganja smjernica, predstavljamo metodološke napomene o koraku *djelovati* kojega su smjernice sastavni dio.

---

[461] Papa FRANJO, *Poruka pape Franje za 52. Svjetski dan sredstava društvene komunikacije 2018. "Istina će vas osloboditi" (Iv 8, 32). Fake-news i novinarstvo mira*, u: https://www.vatican.va/content/francesco/hr/messages/communications/documents/papa-francesco_20180124_messaggio-comunicazioni-sociali.html (posjećeno 7. 11. 2021.), 3.

1. Metodološke napomene uz korak djelovati

Treći metodološki korak (*djelovati*) induktivno-deduktivne metode odnosi se na praktičnu dimenziju socijalnog nauka Crkve koja se smjestila na raskršću života i kršćanske savjesti, s jedne strane, i prilika u svijetu s druge strane (usp. CA 59). Socijalni nauk kao „brižljivo izrađena formulacija rezultata pomnog razmišljanja o složenoj zbilji ljudske egzistencije u društvu“ (SRS 41), nema za cilj samo vrednovati te iste zbilje u odnosu na evanđeosko učenje o čovjeku, već i u okviru njih pružiti „putokaz kršćanskog življenja“ (SRS 41). Zbog toga je treći korak *djelovati* stanovit zaključak koji proizlazi iz prethodna dva koraka (*vidjeti* i *prosuditi*) i prema tome krajnji cilj čitavog metodološkog trokoraka[462]. Tek po njegovoj provedbi, socijalni nauk ostvaruje svoje bitno usmjerenje – kršćansko djelovanje (usp. SNCUSO 3).

Treći korak cjelovito se provodi po ispunjavanju dvije međusobno povezane i nerazdvojive skupine zahtjeva: (1) Po izradi praktičnih smjernica pod vidom kreativnog i ustrajnog traganja za odgovorima na pitanja što je uistinu moguće učiniti kako bi se doprinijelo premošćivanju jaza između onoga kako je i kako bi trebalo biti te kojim sadržajem, tko i na koji način to treba činiti u okviru aktualnih strukturnih i ljudskih mogućnosti i ograničenja (Usp. *Kompendij* 73; 86); Te (2) po provedbi tih istih smjernica, pod vidom odlučnog i ustrajnog djelovanja, jer odgovori na pitanja *tko*, *što* i *kako* nisu tek nešto naknadno pridodano, već integralna i neizostavna razina ukupnog socijalnog nauka „koja je odlučujuća za savjesti, koje su pozvane objektivne i opće norme posredovati u konkretnim i posebnim društvenim prilikama“ (*Kompendij* 73).

Kako je induktivno-deduktivna metoda dinamički proces u kojemu je svaki pojedini korak u bitnomu suodređen s ostala dva, izrada praktičnih smjernica neizostavno se mora ravnati: (1) prema rezultatima prethodno provedene socijalno-etičke prosudbe kao pokazateljima kakav jest aktualni život ljudi/vjernika pod socijalnim vidom te (2) prema načelima u svjetlu kojih je prosudba provedena kao pokazateljima kako bi taj isti život trebao biti uređen.

Premda su induktivni i deduktivni vid u socijalnom nauku nerazdvojivi i međusobno suodređeni, u metodološkom smislu induktivni prethodi deduktivnom. U tom smislu, papa Franjo upozorava da ne postoji apstraktna istina, nego se otkriva u čovjeku koji je slika Božja. Ako se to negira ostaje se sam s idejama, „dolaze ideologije koje nam se obijaju o glavu i uzrokuju

[462] Usp. Marijan VALKOVIĆ, Socijalni nauk Crkve i socijalna politika, 17-18.

katastrofe“[463]. U najboljem slučaju, ideja odvojena od stvarnosti klasificira i definira, ali ne poziva na djelovanje. Kako bi se, s jedne strane, izbjeglo prikrivanje istine te, s druge strane, izrazio poziv na djelovanje, potrebno je uspostaviti trajni dijalog (Usp. SNCUSO 56) između stvarnosti (onoga kako jest) i ideja (onoga kako bi trebalo biti)[464]. U tu svrhu, prema papi Franji, pri izradi, predlaganju, komuniciranju i provedbi praktičnih smjernica potrebno primijeniti načelo *stvarnost je važnija od ideje* (usp. EG 231).

U svjetlu predstavljenih bitnih obilježja i zahtjeva induktivno-deduktivne metode, a napose njezinog trećeg koraka *djelovati,* u nastavku donosimo tri skupine metodoloških napomena prema kojima ćemo se ravnati pri izradi praktičnih smjernica, odnosno, pri traganju za odgovorima na pitanja *tko, što* i *kako* treba činiti da bi župe i laička udruženja počela koristi vlastiti socijalno-evangelizacijski potencijal.

Prva skupina metodoloških napomena odnosi se na bitna obilježja novih pastoralnih prilika Crkve đakovačko-osječke koja proizlaze iz rezultata u prvoj cjelini drugoga dijela *Rada* provedene socijalno-etičke prosudbe te u odnosu na koje je potrebno izraditi nove praktične smjernice za nastavak obnove župa i laičkih udruženja.

Druga skupina napomena odnosi se na načela socijalnog nauka Crkve. Riječ je o načelima u svjetlu kojih su, s jedne strane, u okviru đakovačkog i srijemskog modela socijalnog nauka izrađene smjernice za sinodsku obnovu župa i laičkih udruženja i u odnosu na koji je u prvoj cjelini drugoga dijela *Rada* prosuđena iskorištenost njihovog socijalno-evangelizacijskog potencijala te u svjetlu kojih, s druge strane, trebaju biti izrađene nove praktične smjernice.

Treća skupina napomena odnosi se na načelo *stvarnost je važnija od ideje* u odnosu na čije je zahtjeve potrebno praktične smjernice izraditi kako bi one bile rezultat dijaloga između onoga kako je sada socijalno-evangelizacijski potencijal župa i udruženja neiskorišten i onoga kako bi u budućnosti trebao biti cjelovito iskorišten.

[463] Jorge Mario BERGOLIO (papa Franjo) − Abraham SKORKA − Marcelo FIGUEROA, *Razum i vjera, dostojanstvo, molitva, solidarnost*, 85.
[464] Usp. Tomislav KOVAČ, Unutarcrkveni dijalog i pomirenje, u: *Bogoslovska smotra*, 87 (2017.) 3, 501.

1.1. Nove pastoralne prilike zahtijevaju nove praktične smjernice

Đakovački i srijemski model socijalnog nauka Crkve kao integralni dio ukupnog socijalnog učenja Crkve u bitnom je određen tim istim učenjem. Taj je model kao skup praktičnih smjernica za obnovu čitave mjesne Crkve pod vidom razumijevanja i življenja vjere u njezinoj socijalnoj dimenziji konkretno ostvarenje praktične, a prema tome i od strane promjenjivih povijesnih prilika, uvjetovane dimenzije socijalnog nauka. U tom smislu i sinodske smjernice za obnovom socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja kao dio đakovačkog i srijemskog modela nemaju trajnu, već prolaznu vrijednost. Dok su u prve tri etape sinodske obnove bile aktualne, danas neke od tih smjernica gube na značaju.

Socijalno-evangelizacijski potencijal župa i laičkih udruženja, premda je još uvijek neiskorišten, nije u svojim bitnim obilježjima u istoj mjeri oblikovan i ostvaren kao što je bio prije dvadesetak godina. Sinodska obnova župa i udruženja, iako nije u mnogim dimenzijama cjelovito provedena, ipak su u odnosu na stanje prije početka sinodske obnove ostvareni važni obnoviteljski plodovi koji zahtijevaju da se u odnosu na njih izrade nove praktične smjernice. U svjetlu zaključaka, prethodno iznesenih u prvoj cjelini drugoga dijela *Rada* provedene socijalno-etičke prosudbe iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja donosimo, u odnosu na potrebu za novim smjernicama, devet najznačajnijih plodova: (1) Premda ni jedna župa ne koristi svoj socijalno-evangelizacijski potencijal ipak su u velikoj većini župa izgrađeni važni početni strukturni preduvjeti za njegovo korištenje. (2) Premda se u nijednoj župi ne poučava i ne odgaja za socijalni nauk Crkve, ipak je u velikoj većini ustanovljena barem jedna katehetska skupina za odrasle laike, a prema tome i izgrađen važan prostor za korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala. (3) Premda se tek u jednoj župi socijalni nauk Crkve koristi kao evangelizacijski sadržaj u okviru skrbi za socijalno zalaganje laika u društvu ipak u polovici župa postoji barem neki oblik te iste skrbi, a prema tome i važan strukturni preduvjet za korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala. (4) Premda je tek nekolicina župa prepoznala evangelizacijska nastojanja *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* kao važan i nezamjenjiv doprinos cjelovitom rastu u vjeri svojih članova ipak je skoro 1/3 župa više ili manje redovito upućivala svoje članove na *Studijske dane o socijalnom nauku Crkve*. (5) Premda je u razdoblju od 2005. do 2021. godine na području Crkve đakovačko-osječke prestalo postojati čak 31 laičko udruženje, ipak je i osnovano 29 novih. Tako da od početnih 25 danas postoji te više ili manje aktivno djeluje 43 udruženja, od kojih je velika većina nastala na području Crkve đakovačko-osječke. (6) Premda je u velikoj većini laičkih udruženja socijalno-evangelizacijski potencijal neiskorišten, ipak je u većini

barem djelomično obnovljen na strukturnoj razini, a napose pod vidom nekog oblika formalno-pravne uređenosti i suradnje s drugim crkvenim strukturama te civilnim organizacijama i ustanovama. (7) Premda su u velikom broju udruženja još uvijek vidljive teškoće i ograničenja u ostvarenju razumijevanja i življenja vjere po socijalnim vidom, ipak primjetna je pojava nove generacije udruženja koja sve više usklađuje svoje djelatnosti s općim dobrom Crkve đakovačko-osječke, a napose pod vidom evangelizacije svojih članova te skrbi za materijalno ugrožene. (8) Premda je pojava samopoučavanja socijalnog nauka u laičkim udruženjima izložena ozbiljnom riziku sadržajne neautentičnosti, ipak u svjetlu veće važnosti pokretanja i provedbe procesa promjena od rezultata koji se tim procesima ostvaruju ta pojava ukazuje na važne pozitivne pomake – povećanje interesa za socijalni nauk među članovima udruženja. (9) Premda je tek nekolicina laičkih udruženja prepoznala evangelizacijska nastojanja *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* kao važan i nezamjenjiv doprinos cjelovitom rastu u vjeri svojih članova, ipak je desetak udruženja više ili manje redovito upućivalo svoje članove na *Studijske dane o socijalnom nauku Crkve* i/ili *Socijalne tribine*.

Uz navedene obnoviteljske plodove svakako treba pridodati da je u Crkvi đakovačko-osječkoj u posljednjih dvadesetak godina nekoliko stotina laika i stotinjak svećenika završilo filozofsko-teološki studij te su tako stekli i osnovna znanja iz socijalnog nauka Crkve.

Neovisno je li riječ o pozitivnim ili negativnim aspektima do sada provedene sinodske obnove svi su oni doprinijeli nastanku novih pastoralnih prilika u Crkvi đakovačko-osječkoj u odnosu na koje je potrebno izraditi nove praktične smjernice po čijim će se ostvarenjima pokrenuti i ustrajno provoditi nova etapa procesa sinodske obnove župa i laičkih udruženja koja će uroditi korištenjem njihovog socijalno-evangelizacijskog potencijala, a posljedično i obnovom čitave mjesne Crkve.

1.2. Nove praktične smjernice moraju biti utemeljene na trajnim načelima socijalnog nauka Crkve

Đakovački i srijemski model socijalnog nauka sadrži bitnu dimenziju trajnosti. Dok je sadržaj njegovih praktičnih smjernica sadržanih u sinodskim *Izjavama i odlukama* prolazan, njegova utemeljenost na trajnim načelima socijalnog nauka Crkve te usmjerenost ka njihovom ostvarenju čini ga trajno aktualnim. Kao takav, taj model, neovisno o do sada uloženim i ostvarenim naporima u sinodskoj obnovi, ima trajnu vrijednost. Zbog toga bilo koja izrada/predlaganje novih praktičnih smjernica kao integralni dio đakovačkog i srijemskog modela socijalnog nauka mora biti utemeljeno na istim onim načelima na kojima su izrađene i smjernice u *Izjavama i odlukama*.

U tom smislu, i praktične smjernice kojima je cilj doprinijeti korištenju socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja moraju biti utemeljene na trajnim načelima socijalnog nauka Crkve, to jest na općem dobru, općoj namjeni dobara, supsidijarnosti, sudjelovanju i solidarnosti. Riječ je o načelima koja imaju duboki etičko-moralni smisao, jer upućuju na posljednje temelje koji uređuju život pod socijalnim vidom (usp. *Kompendij* 161; 163). Zbog njihove trajnosti i univerzalnosti, ona jesu i moraju biti prvi i temeljni uporišni kriteriji za „upravljanje socijalnim djelovanjem na svim područjima“ (*Kompendij* 161).

Opće dobro. Izgradnja općeg dobra mjesne Crkve bitan je razlog postojanja pastoralnih struktura[465]. Raznolikost sadržaja i načina ostvarenja pojedinačnih dobara, premda je legitimno i bitan je pokazatelj živosti struktura, ne može biti prepušteno prigodnom osobnom nagnuću ili isključivo osobnim interesima pojedinaca, već mora biti sustavno uređeno i usklađeno sa zahtjevima općeg dobra mjesne Crkve.

Biskup, kao prvi odgovoran za sva pastoralna nastojanja u mjesnoj Crkvi (usp. CD 2), ima obvezu, u dijalogu sa što širim krugom vjernika, trajno usklađivati pojedinačna dobra s općim dobrom[466].

Kako su prema *Sinodi* bitni zahtjevi općeg dobra Crkve đakovačko-osječke provedba procesa sinodske obnove pod vidom razumijevanja i življenja vjere u njezinoj socijalnoj dimenziji te evangelizacija društvene sredine, postojeće stanje neiskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja zahtjeva da se pri izradi praktičnih

[465] Usp. Marin SRAKIĆ, Izgradnja partikularne Crkve, župna i biskupijska tijela, 85.
[466] Usp. *Isto*, 85.

smjernica posebna pozornost posveti: (1) izradi trajnih sustava dijaloga između nadbiskupa, središnjih mjesno-crkvenih struktura te župa i laičkih udruženja u svrhu usklađivanja pojedinačnih dobara sa zahtjevima općeg dobra Crkve đakovačko-osječke te (2) poučavanju pastoralnih djelatnika u župama i predstavnika udruženja u sinodskom učenju o bitnim obilježjima socijalno-evangelizacijskog potencijala te putovima njegove obnove i korištenja.

Opća namjena dobara. Socijalni nauk Crkve uči da „među brojnim implikacijama općeg dobra neposrednu važnost poprima načelo opće namjene dobara“ (*Kompendij* 171). Riječ je o načelu prema kojemu svi imaju neotuđivo pravo koristiti se materijalnim i duhovnim dobrima potrebnima za njihov cjeloviti razvoj te koje posljedično tomu zahtjeva da se posebna skrb posveti siromašnima. Ovo načelo zahtjeva da nitko, s jedne strane, ne smije vlastita dobra zadržati isključivo za sebe (usp. *Kompendij* 176-182) nit, s druge strane, smije reći „da se ne može približiti siromašnima“ (EG 201).

Papa Franjo upozorava da je najveće „siromaštvo kad nedostaje Krist, [jer] sve dok Isusa ne donesemo ljudima uvijek smo za njih malo učinili“[467]. Jedan od bitnih i neizostavnih načina na koji se drugima *donosi* Isusa i omogućuje cjelovit susret s Njim to jest evangelizira je posredovanje sadržaja socijalnog nauka Crkve. Ne promicati socijalni nauk – zadržavati ga za sebe jest oblik uskrate drugima dobara koja su nužna za njihov cjelovit duhovni rast i cjelovito uključivanje u evangelizacijsko poslanje Crkve. Isto tako, ne biti upoznat s tim istim naukom jest nalaziti se u stanju siromaštva.

U tom smislu, pri izradi praktičnih smjernica u kontekstu postojećeg stanja neiskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i udruženja uzrokovanog nepoučenošću i neodgojenošću u socijalnom nauku Crkve potrebno je imati u vidu da: (1) svi članovi Crkve đakovačko-osječke te svi ostali ljudi koji žive u društvu u koje je ona uronjena, imaju neotuđivo pravo na upoznavanje sa sadržajima socijalnog nauka Crkve te (2) da se posljedično tomu znanja o socijalnom nauku ne smiju zadržati u uskom krugu stručnjaka, već se moraju na uvijek novi način nesebično i ustrajno dijeliti drugima.

Supsidijarnost. Prema socijalnom nauku Crkve, opće dobro se izgrađuje supsidijarno, to jest kada se pojedincima i posredničkim tijelima omogućuje da obavljaju i razvijaju zadaće koje im u okviru njihovih nadležnosti pripadaju. Supsidijarnost u središte stavlja čovjeka pojedinca s njegovim sposobnostima i talentima vršeći „ulogu mosta između pojedinaca i više

[467] PAPA FRANJO, Poruka sudionicima susreta u Riminiju, od 20. kolovoza 2013., u: https://ika.hkm.hr/novosti/papina-poruka-sudionicima-susreta-u-riminiju-2/ (posjećeno 9. 1. 2023.)

razine kao i između više i niže razine, vodeći uvijek računa o dostojanstvu čovjeka koji je slika Božja, o njegovim kompetencijama i, nadasve, njegovim kreativnim snagama koje želi ugraditi u život zajednice u kojoj živi i djeluje“[468]. Najbolja razina za donošenje i provedbu odluka „ovisit će o sposobnosti svake pojedinačne razine da služi općem dobru“[469].

Primjenom supsidijarnosti na crkveni život proizlazi da je mjera djelovanja svih crkvenih struktura evangelizacija i ostvarenje evangelizacijskog poslanja svakog pojedinog vjernika te da se u konfliktima kompetencija između nižih i viših crkvenih struktura ne jača isključivo niža struktura, nego ona koja u tom trenutku najprikladnije služi evangelizaciji i evangelizacijskom poslanju[470].

U tom smislu, traganje za odgovorom na pitanje što je potrebno učiniti da župe i laička udruženja počnu koristiti vlastiti socijalno-evangelizacijski potencijal, potrebno je nadopuniti s dodatnim pitanjem: Tko to treba činiti, to jest koje strukture Crkve đakovačko-osječke u postojećim okolnostima neiskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i udruženja mogu na najučinkovitiji način doprinijeti korištenju navedenih potencijala? Važan doprinos u traganju za odgovorom na navedeno pitanje, a prema tome i oblikovanje praktičnih smjernica može pružiti, već na *Sinodi* primijenjeno načelo *prava osoba na pravom mjestu*. Riječ je o načelu prema kojemu planiranje i provedbu evangelizacijskih nastojanja na području socijalnog pastorala trebaju provoditi one strukture u kojima djeluju pastoralni djelatnici stručni u socijalnom nauku Crkve.

Strukture Crkve đakovačko-osječke koje u postojećim pastoralnim prilikama na području socijalnog pastorala mogu najprikladnije služiti pojedincu, jer se za njih s velikom pouzdanošću može tvrditi da su im djelatnici stručni u socijalnom nauku, jesu *Ured* i *Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu*. Njihovo pastoralno iskustvo, stručnost i evangelizacijska motiviranost čini ih najprikladnijim strukturama koje trebaju bit inicijatori i nositelji traganja za rješenjem neiskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja. U suprotnom, budu li praktične smjernice oblikovane tako da su župe i udruženja prepuštena samima sebi činit će se nepravda jer će ih se izložit nošenju odgovornosti za koju u postojećim okolnostima nekorištenja socijalno-evangelizacijskog potencijala nisu sposobne. Posljedično

[468] Stjepan BALOBAN, Ozračje sinodalnosti i supsidijarnosti u Katoličkoj Crkvi, 323-324.
[469] Gordan ČRPIĆ – Silvija MIGLES, Ozračje povjerenja i orijentacija na opće dobro: kontekst supsidijarnog djelovanja u hrvatskom društvu, u: *Bogoslovska smotra*, 81 (2011.) 4, 882.
[470] Usp. Otfried HÖFFE, Subsidijarnost: O službi zajednice individui, u: *Filozofska istraživanja*, 18 (1998.) 3, 596.

tomu, niti će se socijalni nauk promicati i oživotvorivati, niti mjesna Crkva obnavljati, a prema tome, niti njezino opće dobro izgrađivati.

Sudjelovanje. Načelo sudjelovanja neposredna je posljedica primjene načela supsidijarnosti (usp. *Kompendij* 189). Kao takvo, ono očituje svoje zahtjeve u nizu djelatnosti preko kojih članovi društva/mjesne Crkve u zajedništvu s drugima pridonose izgradnji njegovog/njezinog općeg dobra (usp. *Kompendij* 189-191).

U mjesnoj Crkvi kao jedinstvenom tijelu u kojemu su sve sastavnice međusobno duboko povezane, razvijaju se i zalažu oko razvoja svi ili se cjelovito ne razvija nitko. Započeti obnovu jednog njezinog dijela moguće je tek po obnovi i sudjelovanju čitave mjesne Crkve, svih njezinih članova i struktura. Načelo sudjelovanja zahtjeva da se među članovima i strukturama mjesne Crkve potiče izgradnja povjerenja i suradnje, što zahtjeva međusobno poznavanje, razmjenu informacija te slobodu i hrabrost govorenja i strpljivost slušanja (usp. *Kompendij* 190; CIC 1917).

U tom smislu, traganje za odgovorom na pitanje što moraju činiti župe i laička udruženja kako bi počela koristiti vlastiti socijalno-evangelizacijski potencijal potrebno je nadopuniti s dodatnim pitanjem: Što je potrebno i u postojećim okolnostima moguće učiniti na razini čitave mjesne Crkve kako bi župe i udruženja počela koristiti svoj socijalno-evangelizacijski potencijal?

Važan doprinos u traganju za odgovorom na navedeno pitanje može pružiti, već na *Sinodi* primijenjeno načelo *koordinacije* prema kojemu usklađivanje pastoralnih nastojanja u jedinstvenu cjelinu zahtjeva postojanje komunikacijskih mehanizama *dinamičkog kolanja odozgo i odozdo*[471]. U postojećem stanju nekorištenja socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i udruženja, pri svakom je predlaganju novih praktičnih smjernica potrebno imati u vidu da se: (1) u duhu dijaloga i strpljivosti zahtjevi kolanja odozgo odnose na obvezu spuštanja pastirskih službi do najnižih razina u kojima se susreću različiti stupnjevi usklađenosti pastoralnih inicijativa s općim dobrom mjesne Crkve i različite razine strukturne obnovljenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja te (2) da se, u duhu crkvenog zajedništva, zahtjevi kolanja odozdo odnose na obvezu da se različite pastoralne inicijative te više ili manje opravdane kritike, u odnosu na sinodske zahtjeve, koje dolaze od strane župa i laičkih udruženja uzdignu do najviših pastirskih. U suprotnom, ne bude li se pri izradi praktičnih smjernica imala u vidu nužnost uspostavljanja mehanizama dinamičkog kolanja odozgo i

[471] Usp. *Četvrto sinodsko zasjedanje*, 6.

odozdo, članove župa i udruženja će se poticati na nezainteresiranost i/ili na necjeloviti/neprikladan način korištenja socijalno-evangelizacijskog potencijala, a posljedično i na nezalaganje oko nastavka sinodske obnove mjesne Crkve, odnosno, oko izgradnje njezinog općeg dobra.

Solidarnost. Socijalni nauk Crkve uči da je svako opće dobro, a prema tome i opće dobro mjesne Crkve moguće ostvariti samo solidarnošću, to jest, čvrstom i postojanom odlučnošću zauzeti se za dobro svih i svakoga (usp. *Kompendij* 193).

Zbog toga je pitanja što i tko treba činiti da bi župe i laička udruženja počela koristiti vlastiti socijalno-evangelizacijski potencijal potrebno nadopuniti pitanjem: Kako i na koji način oblikovati sudjelovanje svih članova i struktura mjesne Crkve u obnovi župa i udruženja kako bi to njihovo sudjelovanje postalo izričaj solidarnosti te kako bi uistinu doprinijelo korištenju socijalno-evangelizacijskih potencijala župa i udruženja?

Važan doprinos u traganju za odgovorom na navedeno pitanje može pružiti, već na *Sinodi* primijenjeno načelo *prvenstvo ljubavi nad strukturama,* prema kojemu sve crkvene strukture da bi bile sredstva i znakovi ljubavi, moraju biti ustanovljene i svoje djelatnosti provoditi kao organizirani oblici solidarnosti. Podređenost struktura ljubavi zahtjeva da oblikovanje i provedba praktičnih smjernica za korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala nadiđe tek puko ispunjavanje formalno-pravnih obveza te da poprimi obilježje izričaja ljubavi prema mjesnoj Crkvi. Više nego morati, riječ je o slobodnoj, čvrstoj i postojanoj odlučnosti biti spreman u duhu zajedništva vjere i poslanja trajno se na uvijek nov i kreativan način zalagati za pojedinačna dobra drugih vjernika i struktura kao da su vlastita te zbog njih biti spreman izgubiti sebe (usp. SRS 38). Međutim, čvrstu i postojanu odlučnost nije moguće propisati i/ii narediti, već samo za nju ustrajno i strpljivo odgajati. Zbog toga praktične smjernice ni u kom slučaju ne smiju biti svedene na puki propis koji je potrebno ispuniti radi osobne koristi, već ponajprije moraju biti shvaćene kao poticaj za rast u ljubavi prema svojoj mjesnoj Crkvi. U protivnom, budu li praktične smjernice oblikovane i provođene na način da se prednost daje osobnim interesima i/ili pukom ispunjavanju formalno-pravnih obveza niti će se uistinu ostvariti korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i udruženja, niti će se, posljedično tomu, izgrađivati opće dobro mjesne Crkve.

Svih pet predstavljenih načela i njihovi zahtjevi moraju se „cijeniti u njihovoj jedinstvenosti, povezanosti i raščlambi“ (*Kompendij* 162) te zbog toga primjena jednoga ne smije dovesti do djelomičnog ili pogrešnog korištenja ostala četiri „što se događa svaki put kada

ga se rabi kao da je odvojen ili nepovezan sa svima drugima“ (*Kompendij* 162). Zbog toga se u okviru izrade praktičnih smjernica nužno mora imati u vidu da primjena svakog pojedinog načela mora jasno dovoditi „do očitovanja uzajamnosti i komplementarnosti veza što ih ustrojavaju“ (*Kompendij* 162) svih pet načela zajedno.

1.3. Izrada praktičnih smjernica mora se provoditi u svjetlu načela stvarnost je važnija od ideje

Đakovački i srijemski model socijalnog nauka nastao je kao rezultat dijaloga između promjenjivih pastoralnih prilika i trajnih socijalno-etičkih načela. Između njega kao izričaja praktične dimenzije socijalnog nauka, s jedne strane, i teorijske dimenzije istog nauka (trajnih socijalno-etičkih načela), s druge strane, smjestila se povijesna dimenzija koja omogućuje da se „upotreba načela uklapa u neko konkretno viđenje društva i nadahnjuje vazda novom sviješću o njegovim problemima“ (SNCUSO 6). Tako trodimenzionalan socijalni nauk Crkve nije apstraktan, zatvoren i jednom zauvijek dovršen nego konkretan, dinamičan i trajno otvoren sustav u odnosu na „upite novih stvarnosti i novih problema koja se u tom području javljaju“ (SNCUSO 27). Kao takav on je „uvijek otvoreno gradilište u koje prodire vječna istina i koje prožima prolazna novost“ (*Kompendij* 85). Crkva uvijek živi unutar konkretnog svijeta i uvijek polazi od konkretnog čovjeka[472]. Kao takva, Ona je na izradu i naučavanje socijalnog nauka primarno potaknuta „pastoralnim nakanama, kada se nađe pred odjecima društvenih promjena“ (*Kompendij* 104). U tom trajnom okretanju prema uvijek novim zbivanjima, očituje se povijesna dimenzija socijalnog nauka po kojoj je tom istom nauku omogućeno da bude podvrgnut „nužnim i prikladnim prilagodbama, što ih traže promjene povijesnih prilika i neprekidan tijek događaja“ (*Kompendij* 85).

Povijesna dimenzija neposredno utječe na oblikovanje praktične dimenzije na način da zahtjeva da se pri svakoj izradi praktičnih smjernica primjenjuje načelo *stvarnost je važnija od ideje*. Premda je riječ o načelu koje je duboko utemeljeno na učenju *Drugog vatikanskog sabora*, stoji u temeljima induktivno-deduktivne metode [473] te proizlazi iz načela socijalnog nauka Crkve (usp. EG 221)[474], njegova bitna obilježja i zahtjeve produbio je papa Franjo u

[472] Usp. Stjepan BALOBAN, Teološko-socijalni govor Crkve u Hrvatskoj u stvaranju kulture dijaloga i pomirenja, 590-591

[473] Usp. Željko TANJIĆ, Enciklika Fratelli tutti u kontekstu učenja pape Franje, u: Stjepan BALOBAN – Dubravka PETROVIĆ ŠTEFANAC (ur.), *Fratelli tutti. Poziv na socijalno prijateljstvo i sveopće bratstvo*, Zagreb, 2022., 40.

[474] Usp. Stjepan BALOBAN, Teološko-socijalni govor Crkve u Hrvatskoj u stvaranju kulture dijaloga i pomirenja, 593.

apostolskoj pobudnici *Evangelii gaudium* (2013.) u kojoj upozorava da se ideji niti smije dati prednost pred stvarnošću niti ju se smije odvojiti od stvarnosti[475]. Opasno je „živjeti u kraljevstvu gdje postoje samo riječi, slike i retorika“ (EG 231), jer to dovodi do raznih oblika prikrivanja stvarnosti. Ideja je prema svojoj naravi u službi „komunikacije, shvaćanja i usmjeravanja stvarnosti. Ideja odvojena od stvarnosti donosi neuspješne oblike idealizma i nominalizama, koji u najboljem slučaju mogu klasificirati i definirati, ali zasigurno ne pozivaju na djelovanje. Ono što nas poziva na djelovanje jest stvarnost prosvjetljena razumom“ (EG 232).

U tom smislu, odgovor na pitanje kako i kojim je djelovanjem potrebno premostiti jaz između onoga kako jest i kako bi trebalo biti ne može se pronaći u apstrakciji i zanemarivanjem različitosti[476]. Konkretna stvarnost uvijek ima prednost pred apstraktnim idejama. To, međutim, ne znači da se „apstraktne norme zanemaruju, već se metodološki usmjerava na ono konkretno kako bi se uvidjelo kako se u konkretnoj stvarnosti ostvaruje apstraktna norma“[477]. Stvarnosti se mora dopustiti da se pokaže i da progovori sama o sebi – što stvarno stvarnost jest u cijelom svom bogatstvu i slojevitosti, bez unaprijed isključivanja ijednog njezinog dijela. Zbog toga je nužno potrebno „izbjegavati prosudbe koje zanemaruju složenost različitih okolnosti”[478]. Tek je strpljivim dopuštanjem stvarnosti da sama sebe pokaže moguće cjelovito razumjeti put kako ju dalje oblikovati u odnosu na ono kakva bi trebala biti. U suprotnom, zanemariti stvarnost i dati ideji prednost znači skončati u pukoj jezičnoj i terminološkoj prilagodbi „nekomu idealnomu rješenju koje postaje neostvarivo jer ne dopire do dubine stvarnosti“[479].

Primjenom načela *stvarnost je važnija od ideje,* u metodološkom se smislu, s jedne strane, osigurava nadvladavanje razdvajanja i udaljavanja onoga kako jest (stvarnost) od onoga kako bi trebalo biti (ideja) te s druge se strane uspostavlja i provodi trajni dijalog između tog dvojega. U tom smislu, u nastavku donosimo metodološke zahtjeve koje je u svjetlu navedenog načela potrebno ispuniti pri izradi praktičnih smjernica.

Po praktičnim smjernicama trajna socijalno-etička načela moraju biti povijesno primjenjiva. Socijalni nauk Crkve po svojoj naravi nije samo teorijsko, već i praktično znanje. Njegova načela, premda trajna i nepromjenjiva, zahtijevaju biti povijesno primjenjiva. Taj se

[475] Usp. Anđelko DOMAZET, Crkva i njezina dosljednost poslanja, u: *Bogoslovska smotra*, 91 (2021.) 3, 487-488.
[476] Usp. José Luis NARVAJA, Značenje međunarodne politike pape Franje, u: *Obnovljeni život*, 72 (2017.) 3, 404.
[477] Hrvoje VARGIĆ, Osporavani dijelovi Amoris laetitia, u: *Crkva u svijetu*, 57 (2022.) 1, 94-95.
[478] PAPA FRANJO, *Amoris letitia. Radost ljubavi*, Zagreb, 2016., 296.
[479] José Luis NARVAJA, Značenje međunarodne politike pape Franje, 404-405.

zahtjev očituje u potrebi za njihovim djelotvornim provođenjem u konkretne oblike i stupnjeve primjene u odnosu na aktualne povijesne prilike (usp. SNCUSO 6). Polaziti od stvarnosti kakva ona doista jest, a ne samo od toga kakva bismo željeli da bude, bitan je preduvjet svake primjene trajnih načela u konkretnim povijesnim prilikama[480].

Zbog toga je u kontekstu neiskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja od primarne važnosti uspostaviti aktivan suodnos između onoga kako navedeni potencijali jesu neiskorišteni i onoga kako bi trebali biti iskorišteni. Bilo bi pogrešno pretpostavljati da svi članovi župa i udruženja na istoj razini (ne)poznaju i (ne)prihvaćaju socijalni nauk te se (ne)zalažu oko njegovog promicanja i oživotvorenja. Raznolikost vjerničkih profila i stavova unutar same Crkve „treba uvažiti i prihvatiti kao kreativnu napetost. Model stvarnosti nije kugla, već poliedar (usp. EG 236). U poliedru ima mjesta za sve, pa čak i za one osobe „koje mogu biti kritizirane zbog svojih pogrešaka [jer i one] imaju nešto za pridonijeti što se ne smije previdjeti“ (EG 236). Postaviti stvarnost ispred ideje „upravo služi tomu da se istini pogleda u lice“[481].

U svjetlu toga nužnim se pokazuje potreba za trajnim zalaganjem oko nadvladavanja razdvajanja i udaljavanja onoga kako bi socijalno-evangelizacijski potencijal župa i udruženja trebao biti iskorišten i onoga kako stvarno nije iskorišten. Pogrešno je očekivati da je moguće propisati i učiniti sve odjednom (usp. EG 222-225). Umjesto pukog utvrđivanja kako bi nešto trebalo postojati u nekom idealiziranom svijetu, potrebno je utvrditi što je od svega toga stvarno moguće postići ovdje i sada. U tom smislu, tek će one praktične smjernice po kojima će se uvažavati postojeće mogućnosti i ograničenja župa i udruženja omogućavati povijesnu primjenu trajnih socijalno-etičkih načela. Tek će takve smjernice biti poticajne za djelovanje i tek će se s njihovom provedbom pokretati novi procesi od kojih je moguće očekivati da će jednom u važnim trenutcima povijesti polučiti željene rezultate (usp. EG 223).

Praktične smjernice moraju biti u službi komunikacije, razumijevanja i praktičnog usmjeravanja stvarnosti. Praktične smjernice koliko god bile precizno izrađene i ponekad samo nekolicini stručnjaka razumljive, ukoliko nisu praktično ostvarive te u odnosu na one s kojima ih se treba provesti u djelo komunikativne, gube svoju vrijednost, a prema tome i ne omogućuju pokretanja procesa promjena (usp. EG 232). Premda je stvarnost važnija od ideje, ideja nije nevažna, već veoma važna. Bez nje nema komunikacije, usmjeravanja

[480] Usp. Tomislav KOVAČ, Unutarcrkveni dijalog i pomirenje, 500.
[481] *Isto,* 501.

stvarnosti i poticanja na djelovanje. Zapostavljanjem ideje posljedično se zapostavlja i stvarnost, a ideja se prepušta samoj sebi te joj se tako pridaje vrijednost koja joj ne pripada.

U praktičnim smjernicama je trajno prisutna napetost između onoga kako bi trebalo biti i onoga kako jest. One su do svoje provedbe, ma koliko god bile utemeljene u stvarnosti i praktično provedive, uvijek samo ono što tek treba ostvariti. Dok se god ne provedu u djelo, imaju više obilježje ideja nego stvarnosti. Zbog toga zahtijevaju trajni dijalog između onoga što se s njima želi postići, stvarnosti u kojoj ih se želi primijeniti te onih koji ih predlažu i onih koji ih trebaju provesti.

U tom smislu, najbolje i najpreciznije smjernice, ukoliko nisu izrađene u suradnji s najnižim slojevima, komunicirane na razumljiv i prihvatljiv način onima u suradnji s kojima ih se trebaju provesti, tada nemaju ni praktičnu vrijednost te bivaju percipirane kao puki nerazumljivi, neprihvatljivi i neopravdano nametnuti zahtjevi odvojeni od stvarnosti.

Zbog toga je pri izradi praktičnih smjernica za korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja potrebno posebno usmjeriti pozornost na: (1) praktičnu ostvarivost koja se odnosi na nužnost razlikovanja onoga što je potrebno učiniti od onoga što je u okviru postojećih mogućnosti i ograničenja stvarno moguće, s kime i s kojom dinamikom učiniti te (2) razumljivost koja zahtjeva komunikacijske kanale po kojima je omogućeno dinamičko *kolanje odozgo prema dolje* i *odozdo prema gore*. Važan preduvjet za ostvarenje oba zahtjeva neophodan je otvoren i iskren dijalog između (nad)biskupa i vjernika. S jedne strane, (nad)biskup treba imati želju „da sasluša sve, a ne samo neke, koji su uvijek spremni reći ono što on želi čuti“ (EG 31) te, s druge strane, vjernici trebaju u duhu crkvenog zajedništva izražavati povjerenje i očinsku poslušnost (nad)biskupu.

2. Praktične smjernice za bolje korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja

U svjetlu predstavljenih metodoloških napomena te uvažavajući činjenicu da nije uvijek moguće odgovoriti na sve izazove, niti je moguće ponuditi gotovo i cjelovito rješenje, u nastavku predlažemo dvije skupine praktičnih smjernica: (1) Opće smjernice po čijoj bi se primjeni trebalo doprinijeti povećanju interesa šire mjesno-crkvene javnosti za socijalni nauk Crkve, a posljedično tomu i stvaranje prikladnijeg ozračja za razumijevanje i življenje vjere pod socijalnim vidom; (2) Posebne smjernice za korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja.

2.1. Opće smjernice za povećanje interesa šire mjesno-crkvene stvarnosti za socijalni nauk Crkve

Godinu dana nakon objave sinodskih *Izjava i odluka* nadbiskup Marin Srakić uputio je čitavoj mjesnoj Crkvi javno pitanje: „Sinoda održana, „Izjave i odluke" proglašene – što sada?"; te u nastavku odgovorio „Pozivam sve svećenike, redovnike i redovnice i sve Kristove vjernike da u duhu istinskog zajedništva prihvate odredbe donesene u Knjizi Sinode te se marno njome služe u ispunjavanju svoga poslanja"[482]. Da do toga ipak, barem što se tiče odgovornih osoba u župama i laičkim udruženjima, nije došlo pokazala je prosudba iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i udruženja. U odnosu na župnike, do sličnih je zaključaka došlo i istraživanje *Ostvarenje nove evangelizacije u odnosu na tipologiju svećenika evangelizatora – primjer Đakovačko-osječke nadbiskupije* (2018.) prema kojemu velik broj svećenika o sinodskim *Izjavama i odlukama* tvrdi sljedeće: „Jedno je teorija, drugo je praksa. […] To nema veze sa stvarnošću"; „Vidite ovako, […], to je jedna profesorska ideja koja ne dotiče život. Govorim o sinodi"[483].

U svjetlu načela *stvarnost je važnija od ideje,* neiskorištenost socijalno-evangelizacijskog potencijala i citirane tvrdnje su mnogo više od puke nesposobnosti odgovornih u župama i laičkim udruženjima te neopravdanog odbijanja i kritiziranja od strane svećenika. Riječ je ponajprije o opomena da svako buduće pastoralno planiranje nastavka sinodske obnove mora započeti od međusobnog približavanja, uvažavanja i dijaloga između

[482] Marin SRAKIĆ, Sinoda održana „Izjave i odluke" proglašene – što sada?, 130.
[483] Stanislav ŠOTA – Ivana BENDRA, Ostvarenje nove evangelizacije u odnosu na tipologiju svećenika evangelizatora – primjer Đakovačko-osječke nadbiskupije, 689 i 695.

onih koji progovaraju kako bi prema *Izjavama i odlukama* trebalo biti i onih koji su pozvani to ostvariti u postojećim pastoralnim prilikama. Međutim, pogrešno bi bilo očekivati da inicijativa treba doći ili da će doći od onih koji sinodsko učenje ne poznaju, ne razumiju, odbacuju i/ili proglašavaju neostvarivim, jer kada bi došla tada ne bi ni bila potrebna.

U svjetlu načela supsidijarnosti i sudjelovanja svo troje, približavanje, uvažavanje i dijalog na području socijalnog pastorala ponajprije treba započeti od središnjih mjesno-crkvenih struktura kao onih od kojih se prvih s pravom može očekivati da su *Izjave i odluke* upoznale, prihvatile i da se s njima marno služe. U tom smislu, u nastavku donosimo osam praktičnih smjernica za povećanje interesa šire mjesno-crkvene javnosti za socijalni nauk Crkve prema subjektima koji ih trebaju provesti.

Nadbiskup/Nadbiskupijski ordinarijat

- Ojačati ulogu *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* u provedbi evangelizacijskih nastojanja na području socijalnog pastorala.

Ured je osnovan 2003. godine kao središnja mjesno-crkvena struktura za područje socijalnog pastorala. Od osnivanja do danas *Ured* nije u strukturnom smislu cjelovito uređen: nema statut, dugoročni plan rada, prostorije te niti ima na tjednoj razini utvrđeno radno vrijeme. Istaknuti nedostatci premda važni, nisu temeljni. Temeljna dva nedostatka s kojima se *Ured* suočava od osnivanja do danas jest manjak volonterskih djelatnika i isključivo volonterski način rada[484]. Potreba da šira mjesno-crkvena javnost upozna i pokaže interes za socijalni nauk Crkve zahtijeva, na prvom mjestu, djelomičnu profesionalizaciju službe tajnika te povećanje broja stručnih i prikladno motiviranih volonterskih suradnika. Važnu ulogu u tome treba imati *Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu* iz reda čijih se studenata trebaju poticati oni koji su izraženije zainteresirani za volonterski doprinos na području socijalnog pastorala.

Nadbiskupijski ordinarijat

- Tiskati, promovirati i besplatno dijeliti novo izdanje *Izjava i odluka Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske*.

Do danas (2022.) tiskano je samo jedno izdanje *Izjava i odluka* (2008.) s nakladom od 1.500 primjeraka, a na web stranici *Nadbiskupije* objavljeno je digitalno izdanje. U međuvremenu, od prvog izdanja do danas velik je broj, kako laika tako isto i svećeničkih

[484] Od osnivanja do danas sve djelatnosti *Ureda* provode dva djelatnika volontera, voditelj i tajnik.

kandidata, završilo teološki studij. Mnogi od njih, ne samo da nemaju u osobnoj knjižnici primjerak *Izjava i odluka*, nego nisu niti (cjelovito) upoznati s njihovim sadržajem. Prema istraživanju *Stanje i perspektive laikata u postsinodalnom vremenu – s posebnim osvrtom na vjeroučitelje laike* (2018.), 36,1% teologa laika ne posjeduje vlastiti primjerak *Izjava i odluka*, a 74,7% ih smatra da s njihovim sadržajem nije upoznat ili je tek djelomično upoznat[485]. Godina 2023. kao dvostruka dvadeseta godišnjica, jedna od početka sinodske obnove te druga od ustanovljenja *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja*, može biti izvrsna prigoda da se priredi, tiska, promovira i besplatno dijeli barem svećenicima, teolozima laicima i studentima teologije novo izdanje sinodskih *Izjava i odluka*. Novo izdanje svakako bi trebalo popratiti s komentarima u kojima bi se izdvojile izjave i odluke koje su posebno značajne za novonastale pastoralne okolnosti.

- Načiniti, tiskati, promovirati i besplatno dijeliti priručnik tumačenja smjernica *Izjava i odluka Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske* koje se odnose na đakovački i srijemski model socijalnog nauka Crkve.

Sinodske *Izjave i odluke* izričito su istaknule kako je „danas osobito važno razvijati svijest o društvenoj dimenziji kršćanske vjere i trajno se nadahnjivati socijalnim naukom Crkve“ (IO 17), jer riječ je o nauku koji je „temeljno sredstvo evangelizacije i važan sadržaj pastoralnog rada“ (IO 29). Do danas te snaže poruke niti su prihvaćene od strane šire mjesno-crkvene javnosti niti su joj na prikladan način komunicirane. U tom smislu, nastavno na novo izdanje *Izjava i odluka Ordinarijat* bi trebao u suradnji s *Uredom za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* načiniti, tiskati, promovirati i besplatno dijeliti barem teolozima laicima, svećenicima – župnicima i predstavnicima laičkih udruženja priručnik tumačenja smjernica *Izjava i odluka* koje se odnose na đakovački i srijemski model socijalnog nauka Crkve.

Ured za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja

- Oživiti i postojećim pastoralnim prilikama prilagoditi oba do sada provedena projekta promicanja socijalnog nauka Crkve te osmišljavati nove.

Ured od osnivanja (2003.) kontinuirano provodi dva projekta promicanja socijalnog nauka Crkve: trajnu formaciju vjernika laika u socijalnom nauku Crkve te *Susrete djelatnika u stranačkom i političkom životu* s područja Nadbiskupije. Međutim, trajni glavni problem u radu *Ureda* – manjak volontera i isključivo volonterski način rada značajno je posljednjih nekoliko

[485] Usp. Igor JAKOBFI, Stanje i perspektive laikata u postsinodskom vremenu – s posebnim osvrtom na vjeroučitelje laike, 33-56.

godina utjecao na prikladnu provedbu oba projekta. Pod uvjetom povećanja broja volontera i profesionalizacije službe tajnika, *Ured* bi trebao ne samo oživiti, već i u sadržajnom smislu oba projekta prilagoditi postojećim pastoralnim prilikama te osmisliti nove koji će doprinositi povećanju interesa šire mjesno-crkvene javnosti za socijalni nauk Crkve. U tom smislu, *Ured* treba: (1) Nastaviti, prema postojećem modelu, s održavanjem *Socijalnih tribina* u Osijeku i slične pokrenuti barem u većim županijskim središtima, Slavonskom Brodu, Vinkovcima i Vukovaru te nastaviti sa *Susretima djelatnika u stranačkom i političkom životu* u Đakovu; (2) U suradnji s ostalim uredima/odjelima pri *Pastoralnom Centru, Katehetskim uredom* te *Katoličkim bogoslovnim fakultetom u Đakovu* uključiti se trajnu formaciju teologa laika i svećenika. Doprinos *Ureda* treba se ponajprije očitovati u održavanju pouke u specifičnostima i mogućnostima primjene đakovačkog i srijemskog modela socijalnog nauka Crkve u konkretnoj pastoralnoj praksi.

- Izraditi web stranicu *Ureda.*

Današnji suvremeni mediji kulturalni su čimbenici koji igraju vrlo značajnu ulogu u oblikovanju kako sadašnjosti tako još više budućnosti te kao takvi imaju izražen pastoralni značaj. Danas to posebno vrijedi za *Internet* koji pridonosi teško predvidljivim promjenama na osobnoj i društvenoj razini. Takve se promjene na poseban način očituju u pojavi sveprisutnije aktivne medijske publike[486]. Više nije dovoljno posjedovati jednosmjerno – monološko oblikovanu web stranicu s pukim informativnim sadržajem, već učiniti korak dalje. Današnjem čovjeku je potrebna interaktivnost u realnom vremenu. U tom smislu, pokazuje se neizostavna potreba izrade web stranice *Ureda* koja će, osim redovitog informiranja crkvene i civilne javnosti o socijalno-pastoralnim temama, omogućiti dijalog i suradnju između posjetitelja web stranice i djelatnika *Ureda*.

- Obnoviti i unaprijediti suradnju sa *Centrom za promicanje socijalnog nauka Crkve* HBK.

Osnivanje i većina dosadašnjeg djelovanja *Ureda* bilo bi nemoguće bez bliske suradnje s *Centrom za promicanje socijalnog nauka Crkve* HBK. Premda suradnja nikada nije prestala, ipak još uvijek postoje razna područja na kojima se može/treba unaprijediti. Posljednjih godina *Centar* je pokrenuo nekoliko vrlo značajnih projekata promicanja socijalnog nauka te su u sadašnjem sazivu *Upravnog vijeća Centra* Voditelj i Tajnik *Ureda* članovi, a Nadbiskup

[486] Usp. Hajrudin HROMADŽIĆ – Helena POPOVIĆ, Aktivne medijske publike: razvoj koncepta i suvremeni trendovi njegovih manifestacija, u: *Medijska istraživanja*, 16 (2010.) 1, 97-111.

đakovačko-osječki predsjednik. U tom smislu, čini se da je upravo sadašnji trenutak izuzetna prigoda da *Ured* obnovi i unaprijedi suradnju sa *Centrom*.

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu

- Ponuditi studentima četvrte i pete godine izborne kolegije i/ili seminare u okviru kojih će se poučavati socijalno-evangelizacijske mogućnosti župa i laičkih udruženja te menadžment laičkih udruženja.

Sinodske *Izjave i odluke,* više nego pastoralne smjernice, jesu plan prema kojemu Crkva đakovačko-osječke želi živjeti ono što ispovijeda: *Ti si Krist– za nas i za sve ljude*. U tom smislu, važan sadržaj sustavne teološke formacije svećeničkih kandidata i teologa laika treba biti đakovački i srijemski model socijalnog nauka Crkve te je zbog toga potrebno studentima četvrte i pete godine teološkog studija ponuditi barem izborne kolegije i/ili seminare u okviru kojih će se poučavati socijalno-evangelizacijske mogućnosti župa i laičkih udruženja te menadžment laičkih udruženja.

Nadbiskupijsko pastoralno vijeće

- Ustanoviti u okviru *Nadbiskupijskog pastoralnog vijeća Odbor za vjerničke udruge* i *Odbor za promicanje župnog pastorala*.

Premda su sinodske *Izjave i odluke* zadale da se u okviru *Nadbiskupijskog pastoralnog vijeća* ustanove *Odbor za vjerničke udruge* i *Odbor za promicanje župnog pastorala* (usp. IO 664), do danas takva dva ili slična odbora nisu ustanovljena. Kako je riječ o *Vijeću* kojemu je jedna od bitnih zadaća osigurati kolanje odozdo prema gore, potrebno je što prije unutar njega ustanoviti oba sinodskim *Izjavama i odlukama* predviđena odbora kako bi se na sustavno uređen način omogućilo da inicijative koje dolaze iz župa i laičkih udruženja budu prikladno komunicirane središnjim mjesno-crkvenim strukturama i nadbiskupu.

Svih prije navedenih osam općih praktičnih smjernica nisu jedine dovoljne niti samo njihova provedba može povećati interes šire mjesno-crkvene javnosti za socijalni nauk Crkve. Ipak, u svjetlu u prvoj cjelini drugoga dijela *Rada* utvrđenih obilježja neiskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja, te su smjernice neizostavne početne točke, od kojih je potrebno započeti i ustrajno provoditi novu etapu sinodske obnove kao onaj proces koji će se u važnim povijesnim trenutcima oploditi pod vidom oživotvorenja socijalnog nauka Crkve.

2.2. *Posebne smjernice za bolje korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja*

Kao što *Kompendij socijalnog nauka Crkve* uči da iako su svi članovi Crkve subjekti socijalnog pastorala nisu svi pozvani činiti sve (usp. *Kompendij* 538) isto tako, pojedine pastoralne strukture na području socijalnog pastorala niti imaju isto područje poslanje, niti je za bolje korištenje vlastitog im socijalno-evangelizacijskog potencijala dovoljno samo provesti opće smjernice. Istovremeno, s provedbom općih smjernica potrebno je započeti i sa specifičnim obnoviteljskim zalaganjima koja su neposredno usmjerena na župe i laička udruženja.

U tom smislu, u nastavku predlažemo devet praktičnih smjernica za bolje korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i udruženja prema subjektima koji ih trebaju provesti.

Nadbiskup

- Ugraditi u postojeći *Pravilnik Župnog pastoralnog vijeća* odredbu prema kojoj svako vijeće mora imati ustanovljen *Odbor za izgradnju zajedništva*.

Premda *Izjave i odluke* zahtijevaju, niti jednom reformom *Pravilnika Župnog pastoralnog vijeća* nije uvrštena odredba o obvezi ustanovljenja četvrtog *Odbora za izgradnju zajedništva*. Riječ je o veoma važnom odboru u okviru kojega se treba, u svjetlu socijalnog nauka Crkve, skrbiti za izgradnju župnog zajedništva. U tom smislu, neizostavno je potrebno u postojeći *Pravilnik* ugraditi odredbu prema kojoj je obvezno ustanovljenje navedenog *Odbora*.

Nadbiskupijski ordinarijat

- Pojmovno prilagoditi i sadržajno obogatiti obrazac *Zapisnika Kanonskih vizitacija*.

Zapisnici Kanonskih vizitacija župa važan su i nezamjenjiv izvor kontinuiranog praćenja njihovih evangelizacijskih nastojanja. Zbog toga, u svrhu unaprjeđenja praćenja razvoja življenja vjere pod socijalnim vidom s jedne strane i korištenja socijalno-evangelizacijskog potencijala župa s druge strane, obrazac *Zapisnika* potrebno je pojmovno prilagoditi i sadržajno obogatiti.

Pojmove *pastoralna ponuda za odrasle* i *kršćanska zauzetost u društvenom, političkom i gospodarskom životu* zamijeniti sinodskim pojmovima *katehetske skupine za odrasle* i *socijalno zalaganje*.

Uloga i važnost koju socijalni nauk Crkve ima u svim etapama novog evangelizacijskog procesa Crkve đakovačko-osječke, zahtjeva da se obrazac *Zapisnika* obogati neposrednim pitanjima o njegovoj primjeni u pastoralnoj praksi. U tom smislu potrebno je u set pitanja: (1) Pod naslovom *Evangelizacija* dodati pitanja o korištenju socijalnog nauka kao evangelizacijskog sadržaja, poput: *Koristi li se u katehezi socijalni nauk Crkve kao evangelizacijski sadržaj? Ako se koristi ukratko opišite u kojim skupinama, koji sadržaji socijalnog nauka se koriste i kako se posreduju. Koristi li se socijalni nauk Crkve kao evangelizacijski sadržaj u radu s posebnim skupinama vjernika? Ako se koristi, ukratko opišite u kojim skupinama, koji sadržaji socijalnog nauka se koriste i kako se posreduju.* (2) Pod naslovom *Liturgija* dodati pitanja poput: *Tumači li se u propovijedi Socijalni nauk Crkve? Ako se tumači, opišite kako se tumači? Razvija li se kod vjernika u okviru slavljenja sakramenta pomirenja i pokorničkog bogoslužja svijest o socijalnoj dimenziji grijeha u svjetlu socijalnog nauka Crkve? Ako se razvija, opišite kako se razvija? Jesu li sadržaji pučkih pobožnosti obogaćeni socijalnim naukom Crkve? Ako jesu, opišite na koji način?* (3) Pod naslovom *Diakonija* dodati pitanje *Koristi li se socijalni nauk Crkve kao evangelizacijski sadržaj u skrbi župa za socijalno zalaganje laika u društvu? Ako se koristi, opišite kako se koristi.* Predložena pitanja ne samo da će omogućiti bolji uvid u razvoj življenja vjere pod socijalnim vidom i korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala župa, već će i odgojno djelovati na župnike i ostale pastoralne djelatnike.

- Sadržajno obogatiti obrazac *Pastoralnog izvještaja*.

Godišnji *Pastoralni izvještaji* o radu župa važan su izvor kontinuiranog praćenja laičkih udruženja. U svrhu unaprjeđenja komunikacije i praćenja pojave novih te postojećih udruženja obrazac *Izvještaja* potrebno je sadržajno obogatiti u pitanju *Pokreti i udruge u župi: ime udruge/pokreta i broj članova:* s potpitanjima o kontakt podacima, odgovornoj osobi, formalno-pravnoj uređenosti, suradnji te djelatnostima udruženja.

Ured za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja.

- Načiniti i besplatno dijeliti edukativne brošure o bitnim obilježjima, razvoju i mogućnostima korištenja socijalno-evangelizacijskih potencijala župa i laičkih udruženja.

Činjenica da župe i laička udruženja ne koriste vlastiti im socijalno-evangelizacijski potencijal u svjetlu načela *stvarnost je važnija od ideje*, nije sama po sebi zabrinjavajuća, već ona ukazuje na mogućnost koju treba ispravno iskoristiti. Više nego razlog za zabrinutost i očajavanje, nekorištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i udruženja treba bit

prepoznato kao prigoda da *Ured* načini dvije edukativne brošure o bitnim obilježjima, načinima razvoja i mogućnostima korištenja socijalno-evangelizacijskih potencijala – jednu brošuru o župama te jednu o udruženjima.

- Načiniti katehetske materijale za različite katehetske skupine i laička udruženja različitih djelatnosti.

Činjenice da velik broj župa ima barem jednu katehetsku skupinu te da postoje mnoga laička udruženja koja skrbe za duhovnu izgradnju svojih članova, a neka čak i samostalno poučavaju socijalni nauk Crkve, jest važan poziv *Uredu* da u svjetlu socijalnog nauka u suradnji s *Katehetskim uredom* načini prilagođene katehetske materijale za: (1) župe, za svaku najčešće prisutnu vrstu katehetske skupine, poput zbora, čitača, molitvene, obiteljske, biblijske i slične skupine te (2) udruženja, za svaku najčešće prisutnu kategoriju njihovih djelatnosti, poput, skrbi za duhovnu izgradnju članova, skrbi za potrebite pojedince/obitelji te socijalno zalaganje.

- Načiniti brošure s praktičnim primjerima primjene socijalnog nauka Crkve u sadržajnom oblikovanju slavlja sakramenata i pučkih pobožnosti.

Premda nije poznato primjenjuju li župe socijalni nauk Crkve u sadržajnom oblikovanju slavljenja sakramenata i pučkih pobožnosti, ipak postojeće stanje nekorištenja socijalno-evangelizacijskog potencijala župa ukazuje na potrebu da *Ured* u suradnji s *Uredom za liturgijski pastoral i promicanje liturgijskih službi* načini brošure s praktičnim primjerima primjene socijalnog nauka Crkve u sadržajnom oblikovanju propovijedi, sakramenta pomirenja, pokorničkog bogoslužja, križnog puta, krunice, klanjanja pred Presvetim i sličnog.

- Ponuditi župama i laičkim udruženjima telefonsku savjetodavnu službu o temama povezanim s bitnim obilježjima, razvojem i korištenjem vlastitog im socijalno-evangelizacijskog potencijala.

Brzina i dinamičnost promjena pastoralnih i društvenih prilika zahtijevaju ne samo stručnu i praktično primjenjivu pomoć, već i brzu i lako dostupnu. U tom smislu, *Ured* bi trebao ponuditi župama i laičkim udruženjima telefonsku savjetodavnu službu o temama povezanim s bitnim obilježjima, razvojem i korištenjem vlastitog im socijalno-evangelizacijskog potencijala.

- Načiniti i ponuditi župama i laičkim udruženjima besplatne jednogodišnje programe sustavne pouke o bitnim obilježjima, mogućnostima razvoja i korištenja vlastitog im socijalno-evangelizacijskog potencijala.

Premda su do sada predložene brošure i telefonsko savjetovanje dobar prvi izvor prenošenja osnovnih informacija i ostvarenje prve komunikacije, *Ured* bi ipak, u svrhu cjelovite poučenosti, trebao izraditi i ponuditi župama i laičkim udruženjima besplatne jednogodišnje programe sustavne pouke o bitnim obilježjima, mogućnostima razvoja i korištenja vlastitog im socijalno-evangelizacijskog potencijala

- Nastaviti s popisivanjem i praćenjem rada laičkih udruženja.

Od osnivanja (2003.) do danas *Ured* kontinuirano provodi projekt praćenja pojave novih i rad postojećih laičkih udruženja. Kako je riječ o projektu koji je u pastoralnom smislu veoma važan *Ured* ga svakako treba u suradnji s udruženjima, *Pastoralnim centrom Đakovačko-osječke nadbiskupije, Nadbiskupijskim ordinarijatom* i župama nastaviti provoditi i u budućnosti.

Pogrešno bi bilo očekivati da će provedba svih devet posebnih smjernica u kratkom roku polučiti značajne rezultate. Razvoj mjesne Crkve kao žive zajednice ne ravna se prema zakonima mehanike. Neposredni prvi rezultati ostvarenja smjernica, u najboljem slučaju, mogu župama i udruženjima biti samo važni poticaji i ukazivati im na ono kako bi trebalo biti. Na župama i laičkim udruženjima je prepoznati i strpljivo koristiti provedbu svake pojedine smjernice kao važne i neizostavne prigode za nastavak dugoročnog procesa razvoja i korištenja vlastitog im socijalno-evangelizacijskog potencijala.

3. Temeljni cilj nastavka sinodske obnove po provedbi praktičnih smjernica je opće dobro mjesne Crkve

Zaključno se može tvrditi da predložene praktične smjernice u mjesnoj Crkvi đakovačko-osječkoj ukazuju na sljedeće:

(1) Osim evangelizacije, Crkva nema drugih mehanizama uz pomoć kojih može potaknuti odgovorne na provedbu predloženih smjernica. Možemo se poput nadbiskupa M. Srakića zapitati: *Smjernice su izrađene – što sada?* Samim time jer su izrađene, pa čak i odgovornima za njihovu provedbu prikladno komunicirane, nije samo po sebi jamstvo da će uistinu i biti provedene. Za cjelovitu provedbu bilo kojih, a prema tome i predloženih smjernica, nije dovoljno da su nametnute i propisane izvana. Potrebno je, ističu *Izjave i odluke,* „da najprije evangelizatore ponovno zahvati evanđelje, osobni susret s Isusom Kristom, da ih prožme njegov Duh i da se otvore Kristovom sustavu vrijednosti“ (IO 9). U tom smislu, besplodno će biti svako planiranje nastavka sinodske obnove, ukoliko prethodno ne budu cjelovito evangelizirani – razumjeli i živjeli vjeru pod socijalnim vidom oni od kojih nastavak obnove mora započeti.

(2) Bez dijaloga i suradnje provedba jedne ili svih sedamnaest predloženih smjernica neće moći doprinijeti korištenju socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja. Samo jednosmjerno nametanje i provedba svih sedamnaest smjernica neće povećati interes šire mjesno-crkvene javnosti za socijalni nauk niti će doprinijeti da župe i udruženja počnu koristiti vlastiti im socijalno-evangelizacijski potencijal. Potrebno je izraditi trajni komunikacijski sustav koji će u njihovom planiranju, provedbi i evaluaciji jamčiti dijalog i suradnju između, s jedne strane, onih koji ih provode i, s druge strane, onih prema kojima su usmjerene.

(3) Ljubav prema mjesnoj Crkvi đakovačko-osječkoj presudan je čimbenik uspješnosti provedbe svih predloženih smjernica. Planiranje, pokretanje i provedba nastavka procesa sinodske obnove jesu bitni sadržaji općeg dobra mjesne Crkve đakovačko-osječke. Riječ je o dobru koje je od svih i svakoga te je kao takvo opće i ne djeljivo i moguće ga je postići, umnožiti i očuvati samo zajednički, imajući pred očima ne samo sadašnjost, već i budućnost (usp. *Kompendij* 164-166). Izgrađivati ga u kontekstu neiskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i udruženja, na prvom mjestu znači ljubiti zajedništvo života mjesne Crkve (usp. FT 230) tako da ono, a ne pojedinačni interesi župa ili udruženja, bude na prvom mjestu. Bitan pokazatelj njegove izgradnje jest koliko se svaki član mjesne Crkve uistinu osjećaja kao u obitelji tako da su radosti i žalosti svakog radosti i žalosti sviju (usp. GS 1). To

je moguće postići samo ukoliko u njegovu izgradnju budu uključeni svi (usp. FT 233-235), počevši od nadbiskupa i djelatnika u središnjim mjesno-crkvenim strukturama, preko pastoralnih djelatnika u župama i predstavnika najuređenijih i najaktivnijih udruženja, pa sve do predstavnika neformalnih udruženja i onih koja su zbog neaktivnosti skoro prestala postojati. U tom smislu svo troje, planiranje, pokretanje i provedba nastavka procesa sinodske obnove moraju biti integralni dijelovi zajedničkog projekta utemeljenog na ljubavi, dijalogu i suradnji svih njezinih članova i struktura. U suprotnom ostavili se nekoga na periferiji, s jedne strane, obnova neće biti od svih i svakog, a prema tome i bitan sadržaj općeg dobra mjesne Crkve te, s druge strane, stvorit će se različiti oblici idealizama i nominalizama, koji će u najboljem slučaju definirati i nametati obveze ali zasigurno neće motivirati na djelovanje (usp. EG 232).

U tom smislu, možemo se zajedno s papom Franjom zapitati volimo li svoju mjesnu Crkvu (usp. FT 230)? Je li stvarnost našeg odnosa s pram Nje u dijalogu s onom ljubavlju na koju smo joj pozvani iskazati? Ili je pak Ona za nas nešto daleko, bezimeno, nešto do čijeg nam dobra nije stalo i oko čega se ne trudimo niti predano radimo?

Dok se smjernice za korištenje socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i udruženja mogu uz pomoć struktura nametnuti, pa čak i provoditi, stvarne plodove njegovog korištenja moguće je ostvariti jedino ljubavlju kao izričaju slobode.

Tek u ljubavi moguće se osloboditi od osobnih interesa i/ili davanja prednosti onomu što je trebalo biti učinjeno, ali nije ili što se treba učiniti, ali se ne može. Tek u ljubavi primarnu važnost neće imati pojedinačno dobro i ograničenja župa i laičkih udruženja te puko formalno ispunjavanje sinodskih zahtjeva i zaključaka socijalno-etičkih prosudbi, već aktualna mjesno-crkvena stvarnost unutar koje se na uvijek nov način zalaže oko oživotvorenja socijalnog nauka Crkve kao neizostavnog puta ostvarenja misterija vlastite obitelji – Crkve đakovačko-osječke.

ZAKLJUČAK

U doktorskom radu pod naslovom *Druga biskupijska sinoda đakovačka i srijemska. Oživotvorenje socijalnoga nauka Crkve po pastoralnim strukturama u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji* provedeno je socijalno-etičko istraživanje iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja u pouci i odgoju u socijalnom nauku Crkve. Kako je induktivno-deduktivna metoda socijalnog nauka Crkve, a napose njezin metodološki korak *prosuditi* zahtijevala prosuđivanje stvarnosti u odnosu na vrijednosnu ljestvicu koju naviješta Evanđelje te kako do sada nije sustavno istražena primjena socijalnog nauka na *Sinodi* u *Radu* je, prije socijalno-etičkog istraživanja, istraženo sinodsko učenje o socijalnom nauku, a napose u odnosu na župe i laička udruženja.

Slijedom navedenog, *Rad* je podijeljen na dva glavna dijela: Prvi dio je naslovljen: *Obilježja socijalno-evangelizacijskog potencijala pastoralnih struktura, a drugi Stanje i perspektive korištenja socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja* s dvjema cjelinama:

I. (Ne)iskorištenost socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja

II. Praktične smjernice za poučavanje, odgoj i oživotvorenje socijalnog nauka Crkve.

Na temelju svega do sada istraženog i zaključenog u oba dijela *Rada* o procesu koji je doveo do uvrštavanja socijalnog nauka unutar sinodskih tema, primjeni istog nauka u sinodskim *Izjavama i odlukama*, obilježjima socijalno-evangelizacijskog potencijala pastoralnih struktura, a napose župa i laičkih udruženja, neiskorištenosti istog potencijala u pouci i odgoju u socijalnom nauku te predloženim praktičnim smjernicama za njegovu bolju iskorištenost proizlazi sljedeće:

(1) Socijalni nauk Crkve u posljednjih je dvadesetak godina u Crkvi đakovačkoj i srijemskoj, danas đakovačko-osječkoj prošao put od najskrivenije do najbolje čuvane tajne za najveći broj njezinih vjernika. Premda je socijalni nauk Crkve na različite načine bio posredno zahtjevan i prisutan kao jedna od neizostavnih tema *Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske*, biskupijska savjetovanja i sinodska zasjedanja odvijala su se bez njegove primijene. Njegov evangelizacijski značaj, a prema tome i nezamjenjiv doprinos u sinodskom procesu otkriven je tek naknadno zahvaljujući ustrajnom socijalno-evangelizacijskom djelovanju koje je provodio *Ured za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* uz nesebičnu i stručnu pomoć *Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve* iz Zagreba. Tek kada je uža mjesno-crkvena javnost iskazala veći interes za socijalni nauk, tek tada je i *Sinoda* u

svojim *Izjavama i odlukama* zadala socijalni nauk Crkve kao temeljno evangelizacijsko sredstvo i sadržaj sinodske obnove čitave mjesne Crkve i svih njezinih članova.

Premda su se u dosadašnjem tijeku sinodske obnove učinili određeni pozitivni pomaci u primjeni socijalnog nauka na području strukturne obnove župa i laičkih udruženja, izostala je njegova primjena u obnovi evangelizacijskog sadržaja koji se po tim istim pastoralnim strukturama komunicira. Osim pojedinačnih nastojanja, velik broj pastoralnih djelatnika još uvijek nije upoznao i ne obogaćuje svoja evangelizacijska nastojanja sadržajima socijalnog nauka Crkve. Posljedično, u svjetlu zahtjeva načela opće namjene dobara velikom broju svih članova mjesne Crkve, počevši od svećenika, preko redovnika pa sve do laika nije omogućeno neotuđivo im pravo upoznati se sa socijalnim naukom, prihvatiti ga, a posljedično tomu i živeći ga ostvarivati vlastito im evangelizacijsko poslanje u Crkvi i društvu.

Socijalni nauk Crkve je tako u posljednjih dvadesetak godina u današnjoj Crkvi đakovačko-osječkoj prošao put od najskrivenije tajne i nepoznate sinodske teme na početku *Sinode,* preko prihvaćanja od strane uže mjesno-crkvene javnosti u vremenu nakon sinodskih zasjedanja te potom prepoznavanja i primjene kao temeljnog evangelizacijskog sredstva i sadržaja u *Izjavama i odlukama* pa sve do najbolje čuvane tajne za najveći broj vjernika čitave mjesne Crkve u procesu sinodske obnove.

(2) Razloge zbog kojih socijalni nauk Crkve nije (u punini) primijenjen u biskupijskim savjetovanjima, sinodskim zasjedanjima i u sinodskoj obnovi, a u punini je primijenjen u oblikovanju sinodskih *Izjava i odluka* moguće je cjelovito razumjeti tek u svjetlu tog istoga nauka. Početni posredni doktrinarni i pastoralni poticaji za primjenom socijalnog nauka Crkve u biskupijskim savjetovanjima i sinodskim zasjedanjima te kasniji neposredni poticaji u *Izjavama i odlukama* za njegovom primjenom u sinodskoj obnovi premda snažni, nisu sami po sebi bili dovoljni da se isti nauk (u punini) primjeni u sinodskom procesu i u procesu sinodske obnove.

Naime, riječ je o nauku koji je prema svojim izvorima, temeljima, predmetu, nositeljima, sadržaju, svrhama i metodi autonoman. Njegovoj je punoj primjeni tek u *Izjavama i odlukama* nužno morao prethoditi proces promicanja od strane *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* te upoznavanja i prihvaćanja od strane uže mjesno-crkvene javnosti. Slično je bilo zahtijevano i u provedbi sinodske obnove nakon objave *Izjava i odluka*. Za očekivati je bilo da će odgovorni za planiranje i provedbu čitave obnove u suradnji s *Uredom,* kao središnjom mjesno-crkvenom strukturom koja raspolaže sa stručnim djelatnicima, izraditi

i u djelo provesti jedinstveni i sveobuhvatni sustav upoznavanja pastoralnih djelatnika ostalih središnjih mjesno-crkvenih struktura, župnika, vjeroučitelja i šire mjesno-crkvene javnosti sa sinodskim učenjem o socijalnom nauku. Utvrđena neiskorištenost socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja ukazuje da do toga, nažalost, nije došlo to jest da socijalni nauk nije bio primijenjen u procesu sinodske obnove.

Oba iskustva, postupno sinodsko prepoznavanje i primjena socijalnog nauk kao neizostavnog evangelizacijskog sredstva i sadržaja sinodske obnove, s jedne strane, te provedba te iste obnove bez primjene socijalnog nauka, s druge strane, jesu važan smjerokaz za nastavak obnove. Pri izradi i provedbi budućih planova obnove, nužno se mora voditi računa o činjenici da se promicanje i oživotvorenje socijalnog nauka Crkve ne smije svoditi na pojedinačne, prigodne, povremene ili kratkoročne djelatnosti, već zahtjeva sveobuhvatno, dugoročno planirano, ustrajno i sustavno evangelizacijsko zalaganje. U protivnom socijalno-evangelizacijski potencijal župa i laičkih udruženja i dalje će ostat ne iskorišten te na koncu obnova čitave mjesne Crkve provoditi će se necjelovito.

(3) Zahtjeve izrečene u *Izjavama i odlukama Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske* moguće je cjelovito razumjeti i u djelo provesti tek u svjetlu socijalnog nauka Crkve. Tragajući u okviru *Druge biskupijske sinode* za odgovorom kako u novonastalim pastoralnim prilikama intenzivnije nastaviti vlastitu obnovu u skladu sa smjernicama *Drugog vatikanskog sabora,* Crkva đakovačka i srijemska došla je do jasne i nedvosmislene spoznaje da je jedan od primarnih ciljeva njezine obnove razumijevanje i življenje vjere pod socijalnim vidom.

Svjesna da, s jedne strane, narav toga cilja zahtjeva provedbu novog evangelizacijskog procesa te, s druge strane, da socijalni nauk Crkve sam po sebi posjeduje vrijednost instrumenta evangelizacije *Sinoda* je zahtjeve izrečene u *Izjavama i odlukama* duboko prožela istim naukom na dvije razine: (1) kao posebnu sinodsku temu unutar trećeg poglavlja *Evangelizacijska prisutnost i djelovanje Crkve u društvenom životu* te (2) njegovom primjenom unutar govora o obnovi pouke u vjeri te molitvenog i sakramentalnog života. Tako oblikovane *Izjave i odluke,* u stanovitom smislu, imaju obilježje mjesno-crkvenog socijalnog dokumenta u kojemu je u svrhu provedbe novog evangelizacijskog procesa mjesne Crkve izrađen đakovački i srijemski model socijalnog nauka Crkve. Vlastitost toga modela odnosi se na praktične smjernice za obnovom čitave mjesne Crkve pod vidom razumijevanja i življenja socijalne dimenzije vjere u kontekstu aktualnih mjesno-crvenih pastoralnih prilika te u ostvarenju evangelizacijskog poslanja društvene sredine.

Kao takav, taj model nije zatvoreno i zaokruženo učenje, već uvijek otvoreno *gradilište* koje se trajno razvija u dijalogu između nepromjenjivih socijalno-etičkih načela, promjenjivih pastoralnih prilika, praktičnih rješenja te pozitivnih i negativnih aspekata njihovog ostvarenja. Zbog toga je tek po cjelovitom upoznavanju, razumijevanju i prihvaćanju nezamjenjive uloge tog modela u evangelizaciji mjesne Crkve đakovačko-osječke kao konkretne povijesne primjene i praktičnog ostvarenja teorijske dimenzije ukupnog socijalnog učenja Crkve moguće cjelovito spoznati duh *Sinode*, a prema tome i cjelovito razumjeti, prihvatiti i u sinodskoj obnovi u djelo provesti zahtjeve izrečene u *Izjavama i odlukama*.

(4) U provedbi praktičnih smjernica, predloženih u drugoj cjelini drugog dijela *Rada,* potrebno je imati u vidu već učinjene propuste i pogreške u dosadašnjem procesu sinodske obnove. Neiskorištenost socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja, ukazuje na nekoliko ozbiljnih propusta i pogrešaka u primjeni socijalnog nauka u procesu (njihove) sinodske obnove.

Proces sinodske obnove u evangelizacijsko-sadržajnom smislu provodio se kao da *Izjave i odluke* nisu proglašene, to jest u skladu sa zaključcima sinodskih zasjedanja koji su izrađeni bez (pune) primjene socijalnog nauka Crkve.

Umjesto na svim razinama i među svim članovim mjesne Crkve, promicanje socijalnog nauka bilo je svedeno na nekoliko projekata *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* koji su bili usmjereni na pojedine kategorije vjernika laika.

Umjesto cjelovito i strpljivo, obnova župa i laičkih udruženja primjenom socijalnog nauka bila je svedena na puku strukturnu obnovu od koje se očekivalo da će u vrlo kratkom roku polučiti značajnije evangelizacijske plodove.

Umjesto s postojećim infrastrukturnim, financijskim, a napose ljudskim mogućnostima usklađeno te precizno kratkoročno, srednjoročno i dugoročno planirano i koordinirano pod vidom obogaćenja evangelizacijskih sadržaja socijalnim naukom, obnova župa i laičkih udruženja bila je prepuštena pojedinačnim nadahnućima i inicijativama pastoralnih djelatnika te ostalim zainteresiranim vjernicima.

Kako se u nastavku obnove navedeni propusti i pogreške ne bi nepotrebno ponavljali potrebno je imati u vidu sljedeće: (1) u obnovi, premda nije moguće odjednom pokrenuti i učiniti sve, mora se težiti ka sveobuhvatnom i ustrajnom promicanju socijalnog nauka; (2) obnova mora biti sustavno isplanirana, u provedbi ustrajna, trajna i strpljiva te usklađena s

postojećim, a napose ljudskim mogućnostima i ograničenjima; (3) obnova svih pastoralnih struktura, a napose župa i laičkih udruženja mora primjenom socijalnog nauka obuhvaćati i obnovu evangelizacijskog sadržaja koji se u njima posreduje.

(5) Korištenje socijalno-evangelizacisjkog potencijala župa i laičkih udruženja jest važan preduvjet i pokazatelj prerastanja *Sinode* iz započetog i završenog događaja u trajno sinodalno događanje mjesne Crkve. Od svojih početaka *Sinoda* je bila zamišljena kao događaj koji treba prerasti u životni stil mjesne Crkve – trajni zajednički hod svih njezinih članova u suodgovornosti za nju i njezino poslanje. Socijalni nauk Crkve uči da trajno zajedništvo istovremeno zahtjeva ljubav i uređenost. S jedne strane, uređenost je važan preduvjet trajnosti i zrelosti zajedništva. Istovremeno, s druge strane, jer strukture i zakonodavstvo ne mogu sami po sebi raspršiti strahove, predrasude, oholost i egoizam, ljubav je neizostavni temelj svakog, a prema tome i uređenog zajedništva. Tek je po, u ljubavi utemeljenim strukturama moguće u zdravoj mjeri, jasno i ispravno prepoznati narav, stvarnost i identitet osoba, službi i udruživanja te izgraditi okvire za ostvarenje trajno velikodušnog, slobodnog i suodgovornog predanja za mjesnu Crkvu i društvo u koje je uronjena.

Svjesna toga, *Sinoda* je u izradi smjernica za strukturnu i evangelizacijsko-sadržajnu obnovu postojećih i ustanovljenje novih pastoralnih struktura primijenila socijalni nauk Crkve kao ljubav u istini u socijalnim pitanjima. Kako se dosadašnja sinodska obnova župa i laičkih udruženja primarno provodila na strukturnoj razini, a zapostavljana je obnova evangelizacijskog sadržaja koji se po njima komunicira neiskorištenost njihovog socijalno-evangelizacijskog potencijala je očekivana. Posebno zabrinjava što obnova evangelizacijskog sadržaja nije provedena u župama kao u onim pastoralnim strukturama čija je jedna od primarnih svrha oživotvorenje načela socijalnog nauka Crkve. Time se propustilo doprinijeti, s jedne strane, cjelovitom rastu vjernika laika te, s druge strane, cjelovitoj obnovi čitave mjesne Crkve. Posljedice su bile višestruke i dugoročne.

Nakon skoro dva desetljeća provedbe sinodske obnove, velik broj laika još uvijek niti razumije niti živi vjeru pod socijalnim vidom, župe nisu cjelovito izgrađene kao svjedočke zajednice, velik broj laičkih udruženja nije prepoznao i ostvario vlastitu ulogu na području evangelizacije socijalnog. Posljedično, zbog svega toga, još uvijek nisu učinjeni značajniji pomaci u procesu prerastanje *Sinode* iz događaja mjesne Crkve u njezino trajno događanje. Kako je prerastanje ponajprije trajni proces, a ne pojedinačni događaj, njega je važnije pokrenuti te trajno i ustrajno provoditi nego li u kratkom vremenskom roku očekivati značajne rezultate.

U postojećim okolnostima neiskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja važno polazište za pokretanje toga procesa jest promicanje socijalnog nauka Crkve. Tek je po njegovom sustavnom, ustrajnom i trajnom promicanju na svim razinama mjesne Crkve moguće očekivati da će župe i laička udruženja postupno prerastati u mjesta njegova oživotvorenja – svjedočke zajednice, a prema tome i da će *Sinoda* prerastati iz događaja u trajno događanje – stil življenja mjesne Crkve đakovačko-osječke.

(6) Sustavna i trajna prosudba učinjenog na području promicanja i oživotvorenja socijalnog nauka Crkve je važan i neizostavan dio provedbe bilo kojih predloženih praktičnih smjernica, a posljedično tomu je i bitan preduvjet za prerastanje *Sinode* iz započetog i završenog događaja u trajno sinodalno događanje mjesne Crkve. Bez prosudbe učinjenog nije moguće znati je li planirano uopće ostvareno, kako i koliko je ostvareno te što je još potrebno učiniti. Zbog toga svaka, pa i najpreciznije isplanirana i provođena obnova, zahtjeva sustave prosudbe učinjenog u odnosu na planirano.

U Crkvi đakovačko-osječkoj već postoji nekoliko takvih sustava u okviru kojih se prate evangelizacijska nastojanja župa i laičkih udruženja. Najznačajniji su *Kanonske vizitacije* župa, godišnji *Pastoralni izvještaji* župa, *Registar privatnih vjerničkih društava* te *Registar udruga i pokreta*. Pastoralne mogućnosti koje pružaju sva četiri sustava te pripadajuća im arhivska građa, premda su velike, nisu do sada dovoljno iskorištene. U svrhu bolje pastoralne iskorištenosti, potrebno ih je sadržajno i pojmovno uskladiti kako sa sinodskim učenjem o socijalnom nauku Crkve tako isto i međusobno, koliko specifičnosti svakog sustava dopuštaju. Postojeće sustave praćenja laičkih udruženja potrebno je obnoviti po uzoru na *Kanonske vizitacije* i godišnje *Pastoralne izvještaje* župa. Tako bi se, s jedne strane, unaprijedilo trajno praćenje njihovih evangelizacijskih nastojanja na području socijalnog, ali istovremeno, s druge strane, doprinijelo odgoju njihovih članova u socijalnom nauku Crkve. Podatke arhivske građe sva četiri sustava potrebno je učiniti dostupnima i u digitaliziranom obliku kako bi njihovo pretraživanje, analiza, međusobna usporedba i prosudba bila preglednija i brža, a prema tome i u pastoralnom smislu učinkovitija.

U svrhu ostvarenja bolje pastoralne učinkovitosti sva četiri sustava, osobito mogu poslužiti u *Radu* izrađeni/korišteni pojmovi i načini socijalno-etičke prosudbe obnove župa i laičkih udruženja.

Pojmovi *laička udruga, neformalno laičko udruženje* i *laičko udruženje* te civilna *udruga bliska Katoličkoj Crkvi,* osim što su pokušaj rješavanja terminološke neusklađenosti unutar

teološkog govora na hrvatskom govornom području, pokazali su se kao dobro praktično rješenje za precizno opisivanje svog bogatstva samoudruženog djelovanja vjernika laika na području mjesne Crkve Đakovačko-osječke.

Pojam *socijalno-evangelizacijski potencijal*, osim što se pokazao korisnim za cjelovitije i preciznije opisivanje i razumijevanje bitnih obilježja pastoralnih struktura, pokazao se i praktično primjenjivim u empirijskom uvidu i socijalno-etičkoj prosudbi konkretno ostvarenih evangelizacijskih nastojanja župa i laičkih udruženja na području socijalnog.

Provedba prosudbe obnovljenosti župa i laičkih udruženja na dvije razine, strukturnoj i evangelizacijsko-sadržajnoj, pokazala se kao dobro praktično rješenje kojim je omogućen precizniji uvid u iskorištenost socijalno-evangelizacijskog potencijala pastoralnih struktura.

Kako je obnova pastoralnih struktura trajni proces, više od postojećeg stanja njihove obnovljenosti važnija je prosudba dinamike njihovog obnavljanja, a prema tome i korištenja njihovog socijalno-evangelizacijskog potencijala. U tom smislu, metoda izračunavanja postotnog boda pokazala se kao dobar način za precizniju prosudbu dinamike korištenja socijalno-evangelizacijskog potencijala pastoralnih struktura. Međutim, takav način zahtjeva kroz dugi niz godina sustavno i kontinuirano praćenje i prikupljanje međusobno usporedivih podataka. Zbog toga, kako praktični razlozi tako još više izgradnja crkvenog zajedništva zahtijevaju da svako pojedinačno praćenje i prosudba učinjenog u odnosu na planirano budu trajno provođeni u dijalogu i suradnji s drugim sličnim sustavima prosudbe. U tom smislu, korištenje više izvora u prikupljanju podataka o obnovljenosti župa i laičkih udruženja pokazalo se kao dobar način za cjelovitiju i precizniju prosudbu dinamike korištenja i postojećeg stanja iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala pastoralnih struktura.

Neovisno o kvaliteti navedenih prijedloga, traganje za unaprjeđenjem i redovito korištenje postojećim sustavima prosudbe jesu bitni preduvjeti za ostvarenje promicanja i oživotvorenja socijalnog nauka Crkve po pastoralnim strukturama, a prema tome i za prerastanje *Sinode* iz započetog i završenog događaja u trajno sinodalno događanje mjesne Crkve.

(7) U konačnici, trajno upoznavanje, prihvaćanje i oživotvorenje socijalnog nauka Crkve po pastoralnim strukturama je temeljno polazište za ostvarivanje sinodalnog načina života mjesne Crkve đakovačko-osječke. Nitko ne živi, ne spašava se i ne griješi sam. Pukim jednostranim isključivanjem drugačijih, nedovoljno upućenih ili manje vještih i uspješnih niti je moguće izgrađivati crkveno zajedništvo niti ostvarivati poslanje Crkve. Sveti papa Ivan XXIII. uči nas kako se od strane Isusa obećana božanska prisutnost u svijetu „na

osobit način primjećuje u najtežim razdobljima ljudske povijesti. [Jer tamo gdje] beznadne duše vide samo tamu, koja se nadvila nad lice zemlje [mi stavljamo] sve svoje pouzdanje u Spasitelja našega koji nije otišao s ovoga svijeta. [Te nam se zbog toga čini] da vidimo usred tolike tame mnoge znakove, koji su uzrokom da se možemo dobro nadati za budućnost Crkve i čovječanstva“ [487].

Pristupi li se, u povjerenju u Providnost, čitavom sinodskom procesu i svim više ili manje uspješnim načinima provedbe procesa sinodske obnove kao integralnim dijelovima jedinstvene i nedjeljive cjeline tada oni poprimaju vrijednost važnog iskustva i zaloga za budućnost. Svi pozitivni i negativni aspekti u odnosu neiskorištenost socijalno-evangelizacisjkog potencijala župa i laičkih udruženja jesu važno svjedočanstvo, kako čitavoj Crkvi đakovačko-osječkoj tako isto i drugim mjesnim crkvama u Hrvatskoj, da sinodalan način života isključuje jednoumlje i monolog, a zahtijeva u svjetlu socijalnog nauka razgovor, susret, međusobno upoznavanje i uvažavanje, strpljivost u slušanju drugoga i hrabrost u govorenju drugima.

Crkva đakovačko-osječka nastavit će ostvarivati svoj sinodalni način života tek u onoj mjeri u kojoj će svaki njezin vjernik, u zajedništvu s drugim vjernicima i u pouzdanju u Providnost trajno po pastoralnim strukturama upoznavati i prihvaćati socijalni nauk Crkve, a posljedično ga i u svakodnevnom crkvenom i društvenom životu oživotvorivati. U tom smislu, ovaj *Rad* je nastojao dati mali doprinos na tom putu.

[487] IVAN XXIII., Humanae salutis, u: *Vjesnik Đakovačke biskupije*, 15 (1962.) 3, 35.

LITERATURA

1. Izvori

1.1. Crkveni dokumenti

III. SINODA BISKUPA, Pravda u svijetu, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991.

BENEDIKT XV. (proglasio), Kodeks kanonskog prava, u: Matija BERLJAK (priredio i uvod napisao), *Kodeks kanonskog prava s izvorima 1917*., Zagreb, 2007.

BENEDIKT XVI., *Deus caritas est. Bog je ljubav*, Zagreb, 2006.

BENEDIKT XVI., *Sacramentum caritatis. Sakrament ljubavi*, Zagreb, 2008.

BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate. Lubav u istini*, Zagreb, 2009.

BENEDIKT XVI., *Porta fidei. Vrata vjere*, Zagreb, 2012.

BENEDIKT XVI., Vjera u ljubav rađa ljubav - "I mi smo upoznali ljubav koju Bog ima prema nama i povjerovali joj" (1 Iv 4, 16). Poruka pape Benedikta XVI. za korizmu 2013., u: https://ika.hkm.hr/novosti/vjera-u-ljubav-rada-ljubav-i-mi-smo-upoznali-ljubav-koju-bog-ima-prema-nama-i-povjerovali-joj-1-iv-4-16/

BISKUPIJA ĐAKOVAČKA ILI BOSANSKA I SRIJEMSKA, *Šematizam 1999./2000.*, Đakovo, 2000.

BISKUPIJSKI ORDINARIJAT ĐAKOVO, *U zajedništvu Kristova poslanja. Godina suodgovornosti za život i djelo Crkve. Kalendar susreta u 2002./2003. godini u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji*, Đakovo, 2002.

DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Radni materijali za biskupijsko savjetovanje. Evangelizacija (prvi dio)*, Đakovo, 1999.

DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Radni materijali za biskupijsko savjetovanje. Evangelizacija (drugi dio)*, Đakovo, 1999.

DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Radni materijali za biskupijsko savjetovanje. Liturgija*, Đakovo, 1999.

DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Evangelizacija. Radni materijal za prvo sinodsko zasjedanje, Đakovo, 15. do 18. listopada 2000.,* Đakovo, 2000.

DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Liturgija. Materijal za drugo sinodsko zasjedanje. Đakovo 15. – 17. III. 2001*. Đakovo, 2001.

DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Radni materijali za biskupijsko savjetovanje. Kršćanski poziv i služenje*, Đakovo, 2001.

DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Materijali za treće sinodsko zasjedanje. Kršćanski poziv i služenje. Đakovo, 25.-27. listopada 2001*., Đakovo, 2001.

DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Materijali za četvrto sinodsko zasjedanje. Ustroj biskupijske zajednice. Đakovo, 3.-5. listopada 2002*., Đakovo, 2002.

DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske, u: DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Ti si Krist za nas i za sve ljude. Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske*, Đakovo, 2008.

DRUGA IZVANREDNA BISKUPSKA SINODA, *Završni dokument,* Zagreb, 1986.

DRUGI VATIKANSKI SABOR, Deklaracija Dignitatis humanae o vjerskoj slobodi, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993.

DRUGI VATIKANSKI SABOR, Deklaracija Gravissimum educationis o kršćanskom odgoju, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993.

DRUGI VATIKANSKI SABOR, Deklaracija Nostra Aetate o odnosu Crkve s nekršćanskim religijama, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993.

DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret Ad gentes o misijskoj djelatnosti Crkve, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993.

DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret Apostolicam actuositatem o apostolatu laika, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993.

DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret Christus dominus o pastirskoj službi biskupa, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993.

DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret Optatam Totius o odgoju i obrazovanju svećenika, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993.

DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret Unitatis redintegratio o ekumenizmu, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993.

DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija Dei verbum o božanskoj objavi, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993.

DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija Lumen gentium o Crkvi, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993.

DRUGI VATIKANSKI SABOR, Konstitucija Sacrosantum concilium o svetoj liturgiji, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993.

DRUGI VATIKANSKI SABOR, Pastoralna konstitucija Gaudium et spes o Crkvi u suvremenom svijetu, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Zagreb, 1993.

ĐAKOVAČKO-OSJEČKA NADBISKUPIJA, *Shematizam Đakovačko-osječke nadbiskupije 2020.*, Đakovo, 2020.

FRANCIS, Ceremnony commemorating the 50th Anniversary of the institution of the Synod of Bishops. Address of His Holiness Pope Francis, u: https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/october/documents/papa-francesco_20151017_50-anniversario-sinodo.html

FRANCIS, Address of His Holiness Pope Francis to Participants in the International Conference of Leaders of the Chatolic Charismatic Renewal International Service - CHARIS, u: https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2019/june/documents/papa-francesco_20190608_charis.html

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Pismo hrvatskih biskupa katoličkim vjernicima. Etičnost u gospodarstvu, u: *Glas Koncila*, 32 (1993.) 18, 3.

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*, Zagreb, 2002.

HRVATSKA BIKSUPSKA KONFERENCIJA, *Za život svijeta. Pastoralne smjernice za apostolat vjernika laika u Crkvi i društvu u Hrvatskoj*, Zagreb, 2012.

HRVATSAK BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Da vaša radost bude potpuna (Iv 15,11). Kateheza i rast u vjeri u današnjim okolnostima*, Zagreb, 2018.

IVAN PAVAO II., *Christifideles laici. Vjernici laici*, Zagreb, 1990.

IVAN PAVAO II., Sollicitudo Rei Socialis, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991.

IVAN PAVAO II., *Stota godina. Centesimus annus*, Zagreb, 1991.

IVAN PAVAO II., *Pomirenje i pokora. Reconciliatio et paenitentia*, Zagreb, 1996.

IVAN PAVAO II., *Vita consecrata. Apostolska pobudnica o posvećenom životu i njegovu poslanju u Crkvi i svijetu*, Zagreb, 1996.

IVAN PAVAO II. (proglasio), Zakonik kanonskoga prava, u: Franjo KUHARIĆ (odobrio), *Codex iuris canonici fontium annotatione auctus Zakonik kanonskoga prava s izvorima*, Zagreb, 1996.

IVAN PAVAO II., *Novo millennio ineunte*, Zagreb, 2001.

IVAN PAVAO II., *Ecclesia de Eucharistia*, Zagreb, 2003.

IVAN PAVAO II. Pastores dabo vobis, u: HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Formacija svećeničkih kandidata. Načela i smjernice*, Zagreb, 2012.,16.

IVAN XXIII., Mater et magistra, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991.

IVAN XXIII, Humanae salutis, u: *Vjesnik đakovačke biskupije*, 15 (1962.) 3, 35.

Katekizam Katoličke Crkve, Zagreb, 1994.

KONGREGACIJA ZA BISKUPE, KONGREGACIJA ZA EVANGELIZACIJU NARODA, Uputa o biskupijskim sinodama, u: https://www.zg-nadbiskupija.hr/sinoda/dokumenti-6889/crkveni-propisi/uputa-o-biskupijskim-sinodama

KOS, Ćiril, Pastoralno vijeće – osnivanje. Odluka. Broj: 981/1988., u: BISKUPSKI ORDINARIJAT, *Obavijesti i okružnice Biskupskog ordinarijata u Đakovu*, 1988. O-III-IV-1988., 131.

LAV XIII., Rerum novarum, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991.

NADBISKUPIJA ĐAKOVAČKO-OSJEČKA, *Kalendar susreta 2008./2009.*, Đakovo 2008

NADBISKUPIJSKI ORDINARIJAT ĐAKOVO, *Svećenička godina u sveopćoj Crkvi i Godina župne kateheze u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji. Kalendar susreta 2009./2010. u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji*, Đakovo, 2009.

NADBISKUPSKI ORDINARIJAT, Pravilnik župnog pastoralnog vijeća u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji, 420/2011., 20. siječnja 2011., u: https://djos.hr/dokumenti/#

NADBISKUPSKI ORDINARIJAT, Pravilnik župnog pastoralnog vijeća u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji, 198/2022., 10. veljače 2022., u: https://djos.hr/izbori-za-zupna-pastoralna-i-zupna-ekonomska-vijeca-u-nadbiskupiji/

NADBISKUPIJSKI ORDINARIJAT U ĐAKOVU, *Šematizam Đakovačko-osječke nadbiskupije*, Đakovo, 2013.

NADBISKUPIJSKI ORDINARIJAT ĐAKOVO – PASTORALNI CENTAR, *U vjeri, nadi i ljubavi. 1239.-2014. Jubilej 775. obljetnice biskupijskog sjedišta u Đakovu. Kalendar susreta 2013./2014. u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji*, Đakovo, 2013.

PAPA FRANJO, Poruka sudionicima susreta u Riminiju, od 20. kolovoza 2013., u: https://ika.hkm.hr/novosti/papina-poruka-sudionicima-susreta-u-riminiju-2/

PAPA FRANJO, *Evangelli gaudium. Radost evanđelja*, Zagreb, 2015.

PAPA FRANJO, *Amoris letitia. Radost ljubavi*, Zagreb, 2016.

PAPA FRANJO, Maloljetni selioci, ranjivi i bez glasa. Poruka pape Franje za Svjetski dan selilaca i izbjeglica 2017., u: https://ika.hkm.hr/novosti/maloljetni-selioci-ranjivi-i-bez-glasa/

PAPA FRANJO, Poruka pape Franje za 52. Svjetski dan sredstava društvene komunikacije 2018. "Istina će vas osloboditi" (Iv 8, 32). Fake-news i novinarstvo mira, u: https://www.vatican.va/content/francesco/hr/messages/communications/documents/papa-francesco_20180124_messaggio-comunicazioni-sociali.html

PAPA FRANJO, *Fratelli tutti. Enciklika o bratstvu i socijalnom prijateljstvu*, Zagreb, 2020.

PAPINSKA BIBLIJSKA KOMISIJA, *Biblija i moral. Biblijski korijeni kršćanskog djelovanja,* Zagreb, 2010.

PAPINSKO VIJEĆE „IUSTITIA ET PAX“, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005.

PAUL VI., A presence and an action which will transform the world from within, u:

https://www.cmis-int.org/en/documents-2/magisterium-of-the-church/paul-vi/

PAVAO VI., Octogesima adveniens, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991.

PAVAO VI., Populorum progressio, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991.

PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi. Naviještanje evanđelja*, Zagreb, 2000.

PIO XI. Quadragesimo Anno, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991.

SRAKIĆ, Marin, Poziv na sjednicu, u: *Vjesnik đakovačke i srijemske biskupije*, 125 (1997.) 5, 347.

SRAKIĆ, Marin, Osnivanje Pastoralnih vijeća. Okružnica o osnutku Župnih pastoralnih vijeća, br. 1100/1997. od 4. 6. 1997., u *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 125 (1997.) 7-8, 487.

SRAKIĆ, Marin, Priprava na biskupijsku sinodu (Okružnica broj 1600./1997.), u: *Vjesnik đakovačke i srijemske biskupije*, 126 (1998.) 1, 65.

SRAKIĆ, Marin, Dekret sazivanja Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske, u: *Vjesnik đakovačke i srijemske biskupije*, 126 (1998.) 6, 410.

SRAKIĆ, Marin, Dekret o osnivanju pripremnog povjerenstva biskupijske sinode, u: *Vjesnik đakovačke i srijemske biskupije*, 126 (1998.) 9, 575.

SRAKIĆ, Marin, Pastirska poslanica prigodom ponovne uspostave Srijemske biskupije, uzdignuća Đakovačko-osječke nadbiskupije i osnivanje Đakovačko-osječke crkvene pokrajine. Velika nam djela učini Svesilni, sveto je Ime njegovo! (usp. Lk 1,49), u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 136 (2008.) 9-10, 753-757.

SRAKIĆ, Marin, Dekret proglašenja Izjava i odluka Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske, u: DRUGA BISKUPIJSKA SINODA, *Ti si Krist za nas i za sve ljude. Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske*, Đakovo, 2008., 5-7.

SRAKIĆ, Marin, „Ja sam Marin, vaš brat“ Nastupna poslanica povodom, milošću Božjom, imenovanja biskupom đakovačkim ili bosanskim i srijemskim Đakovo, subota 15. veljače 1997., u: Marin SRAKIĆ, *U zajedništvu Kristova poslanja. Pastirske poslanice i proglasi te (na)govori i prigodne propovijedi o evangelizacijskim naglascima Druge biskupijske sinode. Sabrana djela VIII.*, Đakovo, 2013., 15-22.

SVETI ZBOR ZA NAUK VJERE, *Uputa o nekim aspektima „Teologije oslobođenja“*, Zagreb, 2003.

ZBOR ZA KATOLIČKI ODGOJ, Socijalni nauk Crkve u svećeničkom obrazovanju, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991.

1.2. Arhivska građa Crkve đakovačko-osječke

BISKUPIJSKI PASTORALNI CENTAR, *Statistički pregled Župnih pastoralnih vijeća s mandatom od 6. studenoga 2016.*, Đakovo, 2016.

CENTAR ZA PROMICANJE SOCIJALNOG NAUKA CRKVE, *Zapisnik druge sjednice u prvom sazivu Upravnog vijeća, održane 17. ožujka 1999. godine*, 10/1999.

CENTAR ZA PROMICANJE SOCIJALNOG NAUKA CRKVE, *Zapisnik druge sjednice u drugom mandatu Upravnog vijeća, održane 14. lipnja 2002. godine*, 19/2002.

HR-NAĐ-19 (BPC), *Susret o mogućnostima organiziranog djelovanja vjernika laika u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji – poziv na susret u subotu, 16. studenoga 2002. u Đakovu.*, Đakovo, 7. studenoga 2002., 1514/2002.

HR-NAĐ-19 (BPC), *Rad u sekcijama*, Đakovo, 16. studenog 2002.

HR-NAĐ-19 (BPC), *Organiziranje studijskih dana o socijalnom nauku Crkve*, Zagreb, 17. veljače 2003.

HR-NAĐ-19 (BPC), *Studijski dani o socijalnom nauku Crkve u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji-dr. Vladimir Dugalić imenovan odgovornom osobom, Đakovo*, 10. ožujka 2003., 548/2003.

HR-NAĐ-19 (BPC), *Studijski dani o socijalnom nauku Crkve u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji-gosp. Igor Jakobfi, dipl. vjeroučitelj, imenovan suradnikom i vršiteljem dužnosti tajnika Ureda za socijalni nauk Crkve i društvena pitanja pri Biskupijskom pastoralnom Centru*, Đakovo, od 10. ožujka 2003., 548/2003.

HR-NAĐ-19 (BPC), *Evidencija sudjelovanja na Studijskim danima o socijalnom nauku Crkve*, Đakovo, 2003.-2010.

HR-NAĐ-22 (Sinoda), *Zapisnik sa četvrte sjednice Pripremnog povjerenstva*, od 19. studenog 1998.

HR-NAĐ-22 (Sinoda), *Zapisnik s petog susreta Preliminarnog odbora, od 28. veljače 1998.*

HR-NAĐ-22 (Sinoda), *Zapisnik s pete sjednice Pripremnog povjerenstva*, od 11. siječnja 1999.

HR-NAĐ-22 (Sinoda), *Zapisnik sa šeste sjednice Pripremnog povjerenstva*, od 19. veljače 1999.

HR-NAĐ-22 (Sinoda), *Zapisnik s osme sjednice Pripremnog povjerenstva,* od 1. srpnja 1999.

HR-NAĐ-22 (Sinoda), *Zapisnik s četrnaeste sjednice Pripremnog povjerenstva*, od 12. svibnja 2000.

HR-NAĐ-22 (Sinoda), *Zapisnik sa dvadeset treće sjednice Pripremnog povjerenstva*, od 8. srpnja 2001.

HR-NAĐ-22 (Sinoda), *Zapisnik sa dvadeset devete sjednice Pripremnog povjerenstva,* od 20. prosinca 2002.

NADBISKUPIJSKI ORDINARIJAT, *Zapisnici kanonskih vizitacija*, Đakovo, 2003.-2020.

NADBISKUPIJSKI ORDINARIJAT, *Pastoralni izvještaji za 2021. godinu*, Đakovo, 2021.

NADBISKUPIJSKI ORDINARIJAT, *Registar privatnih vjerničkih društava*, Đakovo, 2021.

PASTORALNI CENTAR ĐAKOVAČKO-OSJEČKE NADBISKUPIJE, *Evidencija posjećenosti Socijalnih tribina*, Đakovo, 2016.-2021.

URED ZA PROMICANJE SOCIJALNOG NAUKU CRKVE I DRUŠTVENA PITANJA, *Registar udruga i pokreta*, Đakovo, 2021.

2. Dokumenti Republike Hrvatske

HRVATSKI SABOR, Zakon o obveznim odnosima, u: *Narodne novine,* 707 (2005.) 35.

HRVATSKI SABOR, Zakon o zadrugama, u: *Narodne novine,* 764 (2011.) 34.

HRVATSKI SABOR, Zakon o udrugama, u: *Narodne novine*, 1390 (2014.) 74.

REPUBLIKA HRVATSKA. MINISTRASTVO PRAVOSUĐA I UPRAVA, *Registra udruga Republike Hrvatske,* 2021. Zagreb.

SABOR REPUBLIKE HRVATSKE, Ukaz o proglašenju Zakona o pretvorbi društvenih poduzeća, u: *Narodne novine,* 590 (1991.) 19.

SABOR REPUBLIKE HRVATSKE, Ustavna odluka o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske, u: *Narodne novine,* 872 (1991.) 31.

SABOR REPUBLIKE HRVATSKE, Odluka, u: *Narodne novine*, 1265 (1991.) 53.

ZASTUPNIČKI DOM SABORA REPUBLIKE HRVATSKE, Zakon o zakladama, u: *Narodne novine*, 722 (1995.) 36.

ZASTUPNIČKI DOM SABORA REPUBLIKE HRVATSKE, Odluka o proglašenju Zakona o privatizaciji, u: *Narodne novine*, 13 (1996.) 2.

ZASTUPNIČKI DOM SABORA REPUBLIKE HRVATSKE, Odluka o proglašenju Zakona o privatizacijskim investicijskim fondovima, u: *Narodne novine*, 1659 (1997.) 109.

ZASTUPIČKI DOM HRVATSKOG DRŽAVNOG SABORA, Izvješće Vlade Republike Hrvatske o dosadašnjem tijeku povratka i zbrinjavanju prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba, u: *Narodne novine*, 1248 (1998.) 92.

DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU, Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. u: dzs.hr

3. Knjige i članci

3.1. Knjige

ANIĆ, Vladimir, *Rječnik hrvatskog jezika*, Zagreb, 1998.

BALOBAN, Stjepan, *Etičnost i socijalnost na kušnji. Socijalna problematika u Hrvatskoj*, Zagreb, 1997.

BALOBAN, Stjepan – ČRPIĆ, Gordan – KOMPES, Marijana, *Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve Deseta obljetnica djelovanja (1998 – 2008.)*, Zagreb, 2008.

BERGOLIO, Jorge Mario (papa Franjo) – SKORKA, Abraham – FIGUEROA, Marcelo, *Razum i vjera, dostojanstvo, molitva, solidarnost*, Zagreb, 2014.

BEŽOVAN, Gojko, *Civilno društvo*, Zagreb, 2007.

BRAJČIĆ, Rudolf – ZOVKIĆ, Mato, *Dogmatska konstitucija o Crkvi – Lumen gentium 1*, Zagreb, 1977.

BRAJČIĆ, Rudolf, *Dekret o apostolatu svjetovnih vjernika. Apostolicam actuositatem*, Zagreb, 1990.

BRKAN, Jure, *Obveze i prava vjernika laika*, Split, 2005.

DEANOVIĆ, Mirko – JERNEJ, Josip, *Talijansko-hrvatski rječnik*, Zagreb, 1991.

DIVKOVIĆ, Mirko, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Bjelovar, 2006.

ILIČIĆ, Drago, *Pastoralni aspekti biskupijske sinode đakovačke i srijemske Dissertatio ad Doctoratum*, Đakovo, 2008.

JEDIN, Hubert, *Velika povijest Crkve VI/2*, Zagreb, 2000.

KASPER, Walter, *Crkva Isusa Krista Ekleziološki spisi*, Zagreb, 2013.

LEDIĆ, Jasminka, *Zašto (ne) volontiramo? – Stavovi javnosti o volonterstvu*, Zagreb, 2007.

MATAGA, Zvonimir, *Pravo na slobodu udruživanja prema Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, Strasbourg, 2006.

MATASOVIĆ, Ranko – JOJIĆ, Ljiljana, *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, 2002.

MILAS, Goran, *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*, Zagreb, 2005.

NAZOR, Ante, *Počeci suvremene Hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske: od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, Zagreb, 2007.

NIMAC, Stipe – KLEIN, Stephanie, *Metoda u praktičnoj teologiji*, Lepuri, 2010.

POLEGUBIĆ, Adolf, *Stoljeće katoličkog laikata u Hrvatskoj*, Zagreb, 2007.

RAUSCH, Thomas Peter, *Biti katolik u kulturi izbora*, Zagreb, 2010.

RUPČIĆ, Ljudevit – KRESINA, Ante – ŠKRINJAR, Albin, *Komentar dogmatske konstitucije o Božanskoj objavi*, Zagreb, 1981.

SKUPINA AUTORA, *Veliki rječnik hrvatskog standardnog jezika*, Zagreb, 2015.

ŠARIĆ, Ljiljana – WITTSCHEN, Wiebke, *Rječnik sinonima hrvatskog jezika*, Zagreb, 2008.

ŠETKA, Jeronim, *Hrvatska kršćanska terminologija*, Zagreb, 1976.

TOPČIĆ, Diana (uredila), *Priručnik za rad s volonterima*, Split, 2001.

VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, Stjepan BALOBAN (ur.), *Zbor hrvatskih vjernika laika Zagreb, 16.-18. listopada 1992. Obnoviti lice zemlje*, Zagreb, 1993.

VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, Stjepan BALOBAN (ur.), *Crkva, demokracija, opće dobro u Hrvatskoj*. *„Studijski dani" Zagreb, 31. III. – 1. IV. 1995.*, Zagreb, 1995.

VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, Đuro HRANIĆ, (ur.), *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj. Simpozij hrvatskih vjernika laika Osijek, 5.-6. listopada 2001.*, Zagreb, 2002.

ŽEPIĆ, Milan, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Zagreb, 2000.

WIESER, Alfons, *Središnje teme Novoga Zavjeta*, Zagreb, 1981.

3.2. Članci

ANČIĆ, Nediljko Ante, Ekleziologija u ozračju suvremene demokracije, u: *Diacovensia*, 10 (2002.) 1, 71-90.

ANČIĆ, Nediljko Ante, Ekleziološke teme u teologiji Karla Rahnera, u: Ivica RAGUŽ (ur.), *Za tragovima Božjim. Teološka traganja Karla Rahnera i Hansa Ursa von Balthasara*, Đakovo, 2007. 115-139.

BALOBAN, Josip, Pogled na današnju crkvenu praksu, pastoralne strukture i modele, u: Nediljko Ante ANČIĆ – Nikola BIŽAC (ur.), *Kršćanska nada na početku novoga stoljeća*, Split, 2001., 121-150.

BALOBAN, Josip, Temeljne značajke socijalnog pastorala, u: Franjo Emanuel HOŠKO (ur.), *Zbornik Milana Šimunovića, Djelatna Crkva, u prigodi 65. obljetnice života*, Zagreb – Rijeka, 2008., 76-83.

BALOBAN, Josip, Crkveni pokreti u životu Crkve u Hrvatskoj, u: *Bogoslovska smotra,* 78 (2008) 2, 347-364.

BALOBAN, Stjepan, Zajedništvo u različitosti – autentična kršćanska zajednica, u: *Bogoslovska smotra,* 60 (1990.) 1-2, 79-94.

BALOBAN, Stjepan, Teološko-pastoralni tjedan. Sto godina katoličkoga društvenog nauka „Centesimus annus", u: *Bogoslovska smotra,* 62 (1992.) 1-2, 151-153.

BALOBAN, Stjepan, Socijalna problematika u Katekizmu Katoličke Crkve 1992., u: *Bogoslovska smotra,* 65 (1995.) 1, 123-135.

BALOBAN, Stjepan, Socijalni nauk Crkve u Hrvatskoj. Katedra socijalnog nauka Crkve, u: *Bogoslovska smotra,* 76 (2006.) 4, 1013-1027.

BALOBAN, Stjepan, Mogućnosti supsidijarnosti u crkvenom životu, u: *Bogoslovska smotra,* 79 (2009.) 1, 147-163.

BALOBAN, Stjepan, Primjena supsidijarnosti u crkvenom životu vjernika laika u Hrvatskoj prema empirijskom istraživanju o supsidijarnosti, u: *Bogoslovska smotra,* 81 (2011.) 4, 839-874.

BALOBAN, Stjepan, Ozračje sinodalnosti i supsidijarnosti u Katoličkoj Crkvi, u: *Bogoslovska smotra,* 86 (2016.) 2, 311-325.

BALOBAN, Stjepan, Teološko-socijalni govor Crkve u Hrvatskoj u stvaranju kulture dijaloga i pomirenja, u: *Bogoslovska smotra,* 87 (2017.) 3, 577-598.

BENDRA, Ivana, Iskustva župnika u (ne)ostvarenju Izjava i odluka Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske, u: *Diacovensia,* 27 (2019.) 1, 11-32.

BOZANIĆ, Antun, Evangelizacija i nova evangelizacija, u: *Obnovljeni život,* 53 (1998.) 2., 141-150.

BRAJČIĆ, Rudolf, Dogmatski temelji Dekreta o apostolatu laika, u: *Obnovljeni život,* 26 (1971.) 1, 14-26.

BREKALO, Miljenko – LUKIĆ, Anamarija – JURČEVIĆ, Ivan, Uloga JNA-a u velikosrpskom projektu. Poseban osvrt na područje Đakovačko-osječke nadbiskupije, u: *Diacovensia,* 28 (2020.) 4, 567-590.

ČAVAR, Klara, Kanonska konfiguracija crkvenih pokreta, u: Josip ŠALKOVIĆ (ur.), *Vjernici, društva, pokreti. Zbornik radova IV. međunarodnog znanstvenog simpozija crkvenih pravnika u Zagrebu. 29.-30. listopada 2010.,* Zagreb, 2011., 157-174.

ČRPIĆ, Gordan – MIGLES, Silvija, Ozračje povjerenja i orijentacija na opće dobro: kontekst supsidijarnog djelovanja u hrvatskom društvu, u: *Bogoslovska smotra,* 81 (2011.) 4, 875-912.

DADIĆ, Borislav – NEKIĆ, Cecilija, Čovjek i njegova sloboda, u: *Diacovensia,* 25 (2017.) 3, 395-416.

DOMAZET, Anđelko, O sakramentalnom razumijevanju Crkve u Lumen gentium, u: Nikola BIŽACA – Mladen PARLOV, *Recepcija Drugoga vatikanskog sabora. S posebnim osvrtom na Crkvu u Hrvata*, Split, 2014., 149-166.

DOMAZET, Anđelko, Crkva i njezina dosljednost poslanja, u: *Bogoslovska smotra*, 91 (2021.) 3, 475-498.

DUDA, Bonaventura, Koncilska vizija Crkve, u: *Crkva u svijetu*, 21 (1986.) 2, 105-123.

DUDA, Bonaventura, Crkva kao zajedništvo-koinonia, u: *Bogoslovska smotra*, 58 (1988.) 4, 143-148.

DUGALIĆ, Vladimir – ŠOKČEVIĆ, Šimo, Privatizacija društvenog/državnog vlasništva - (ne)uspjeli tranzicijski proces? Socijalno - etička prosudba, u: *Diacovensia*, 15 (2007.) 1, 103-154.

DUGALIĆ, Vladimir – DŽINIĆ, Ivo, Medijski prostor u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji. Analiza stanja i moguće perspektive, u: *Diacovensia*, 19 (2011.) 3, 343-361.

DUGALIĆ, Vladimir – MRAVUNAC, Damir, Socijalni nauk Crkve i načelo supsidijarnosti u svijesti hrvatskih građana (i vjernika), u: *Bogoslovska smotra*, 81 (2011.) 4, 815-838.

DUGALIĆ, Vladimir – JAKOBFI, Igor, Oživotvorenje dijaloške naravi socijalnog nauka Crkve. Iskustvo evangelizacijskog rada Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i za društvena pitanja Đakovačko-osječke nadbiskupije, u: Jerko VALKOVIĆ (ur.), *Sve provjeravajte: dobro zadržite! (1 Sol 5,21). Kršćanska etika u dijalogu sa suvremenim svijetom. Zbornik u čast prof. dr. sc. Josipa Grbca u povodu 65. godine života*, Zagreb, 2021., 257-283.

DUGALIĆ, Vladimir – JAKOBFI, Igor, Utjecaj percepcije slike Boga na socijalno zalaganje članova katoličkih udruženja s područja Đakovačko-osječke nadbiskupije – neobjavljen rad.

GRBAC, Josip, Političko-društveni vid supsidijarnosti. Teoretsko utemeljenje supsidijarnosti u društvenom i političkom životu, u: *Bogoslovska smotra*, 79 (2009.) 1, 11-61.

GREGUREK, Miroslav, Stupanj i učinci privatizacije u Hrvatskoj, u: *Ekonomski pregled*, 52 (2001.) 1-2, 155-188.

HÖFFE, Otfried, Subsidijarnost: O službi zajednice individui, u: *Filozofska istraživanja*, 18 (1998.), 3, 593-601.

HOHNJEC, Nikola, Euharistija, solidarnost i zajedništvo Biblijsko-teološki i socijalni pristup, *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.) 3-4, 773-786.

HRANIĆ, Đuro, Pokreti i udruženja u Crkvi, Izvješće sa sjednice Prezbiterijalnog vijeća 27. veljače 1995. u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, (1995.) 4, 205.

HRANIĆ, Đuro, Dosadašnja priprava biskupijske Sinode. Priopćenje svećenicima na Veliki četvrtak, 9. travnja 1998. u Đakovu, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 126 (1998.) 5, 340-345.

HRANIĆ, Đuro, Službe vjernika laika u crkvenoj zajednici: Današnje ekleziološke perspektive, u: *Diacovensia*, 9 (2001.) 1, 63-80.

HROMADŽIĆ, Hajrudin – POPOVIĆ, Helena, Aktivne medijske publike: razvoj koncepta i suvremeni trendovi njegovih manifestacija, u: *Medijska istraživanja*, 16 (2010.) 1, 97-111.

ILIĆ, Zdenko – ŽIVKOVIĆ, Marija, Biskupijska sinoda – vrhunac zakonodavne aktivnosti partikularne Crkve, u: Josip ŠALKOVIĆ (ur.), *Zakon u životu partikularne Crkve*, Zagreb, 2016., 223-240.

IVANČIĆ, Tomislav, Evangelizacijska uloga kršćanskih bazičnih i drugih skupina, u: *Crkva u svijetu*, 18 (1983.) 1, 17-28.

JAKOBFI, Igor, Udruge civilnog društva s predznakom katolički, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 133 (2005.) 9, 708-712.

JAKOBFI, Igor, Ured za promicanje socijalnog nauka Crkve, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 135 (2007.) 6, 515-516.

JAKOBFI, Igor, Imamo li svijest društvene odgovornosti?, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 139 (2011.) 1-2, 27-41.

JAKOBFI, Igor, Stanje i perspektive laikata u postsinodskom vremenu – s posebnim osvrtom na vjeroučitelje laike, u: *Diacovensia*, 27 (2019.) 1, 33-56.

JARM, Antun, Nastavak priprema za Sinodu, u: *Vjesnik đakovačke i srijemske biskupije*, 128 (2000.) 2, na omotu.

JARM, Antun, Ivan Pavao II. zaključio sinodu, u: *Glas Koncila*, 42 (2003.) 24, 14.

KARLIĆ, Ivan, Kraljevstvo Božje: neka obilježja Isusove prakse oslobađanja, u: *Obnovljeni život*, 59 (2004.) 2, 143-153.

KOLANOVIĆ, Josip, Sakramentalnost Crkve, u: *Bogoslovska smotra*, 36 (1966.) 2, 324-332.

KOVAČ, Tomislav, Unutarcrkveni dijalog i pomirenje, u: *Bogoslovska smotra*, 87 (2017.) 3, 495-504.

KRALJEVIĆ ČILIĆ, Snježana, Organizirano djelovanje vjernika laika u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji, u: *Vjesnik đakovačke i srijemske biskupije*, 130 (2002.) 12, 800.

KUSTEC LIPICER, Simona, Tipologizacija policy igrača u Europskoj Uniji: dileme i perspektive, u: *Politička misao*, 43 (2006.) 4, 25-46.

LUJIĆ, Božo, „Božje kraljevstvo" – Relativizacija politike, u: *Bogoslovska smotra*, 77 (2007.) 2, 345-389.

MARDEŠIĆ, Željko, Tipovi laičkog okupljanja, u: VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, Stjepan BALOBAN (ur.), *Zbor hrvatskih vjernika laika Zagreb, 16.-18. listopada 1992. Obnoviti lice zemlje*, Zagreb, 1993., 138-143.

MARKIĆ, Tomislav, Župa kao mjesto susreta i suradnje vjerničkih društava, crkvenih pokreta i župnih skupina, u: *Bogoslovska smotra*, 89 (2019.) 1, 109-125.

METTE, Norbert, Gaudium et spes – Pastoralna konstitucija pastoralnoga koncila, u: Nediljko Ante ANČIĆ – Tonči MATULIĆ (prir.), *Svijetu ususret. Hrvatska katolička teologija i teološki dijalog u Europi*, Split, 2007.

MIĆAN, Mato, Vjernička društva i volonterstvo u svjetlu Zakonika kanonskoga prava, u: *Diacovensia*, 15 (2007.) 1, 154-171.

MIGLES, Silvija, Socijalni nauk Crkve – mogućnost plodonosne suradnje. Socijalna dimenzija vjere u ekumenskom dijalogu, u: *Edinost in dialog*, 70 (2015.) 1-2, 16-20.

MIKLENIĆ, Ivan, Temelji humanog društva. Akademija o stotoj obljetnici prve socijalne enciklike, u: *Glas koncila,* 30 (1991.) 21, 1-3.

NARVAJA, José Luis, Značenje međunarodne politike pape Franje, u: *Obnovljeni život,* 72 (2017.) 3, 403-407.

PARLOV, Mladen, Srce pastorala – pastoral zvanja, u: *Služba Božja*, 48 (2008.) 2, 142-160.

RADIŠIĆ, Ratko, Društva s posebnim profilima, u: Josip ŠALKOVIĆ (ur.), *Vjernici, društva, pokreti. Zbornik radova IV. međunarodnog znanstvenog simpozija crkvenih pravnika u Zagrebu. 29.-30. listopada 2010.*, Zagreb, 2011., 133-156.

RATZINGER, Joseph, Crkveni pokreti i njihovo teološko mjesto, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 127 (1999.) 4, 263.

REBIĆ, Adalbert, Teološko-pastoralni tjedni u službi permanentnog obrazovanja prezbitera, u: *Bogoslovska smotra,* 80 (2010.) 3, 803-828.

SRAKIĆ, Marin, Izgradnja partikularne Crkve, župna i biskupijska tijela, u: *Diacovensia,* 9 (2001.) 1, 81-93.

SRAKIĆ, Marin, Sinoda održana „Izjave i odluke" proglašene – što sada?, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 137 (2009.) 2, 130.

SRAKIĆ, Marin, Ratne štete i obnova crkvenih objekata na području Đakovačke i Srijemske biskupije, u: Miljenko BREKALO (ur.), *Domovinski rat i njegovi društveno-ekonomski odrazi na razvoj hrvatskog istoka,* Zagreb, 2016., 15-36.

STRČIĆ, Petar, Sto godina katoličkog socijalnog nauka. Socijalni dokumenti Crkve. Uredio i uvod napisao prof. dr. Marijan Valković, Zagreb, 1991., u: *Časopis za suvremenu povijest*, 23 (1991.) 1-3, 294-296.

ŠARIĆ, Ivan, „Solidarnost i supsidijarnost kao temelji socijalnog tržišnog gospodarstva", u: *Revija za socijalnu politiku,* 4 (1997.) 4, 339-348.

ŠEPER, Franjo, Crkva je "communio" - zajedništvo svih vjernika, u: *Bogoslovska smotra,* 58 (1988.) 4, 149-157.

ŠIMUNDŽA, Drago, Novo doba katoličkih vjerničkih organizacija, u: VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, Stjepan BALOBAN (ur.), *Zbor hrvatskih vjernika laika Zagreb, 16.-18. listopada 1992. Obnoviti lice zemlje*, Zagreb, 1993., 121-137.

ŠKALABRIN, Nikola, Vjernička društva, u: *Pravni vjesnik* 17 (2001.) 1-2, 179-192.

ŠOTA, Stanislav, Analiza i kritički osvrt na župna pastoralna vijeća i njihove odbore u Đakovačko–osječkoj nadbiskupiji, u: *Obnovljeni život*, 71 (2016.) 1, 85-100.

ŠOTA, Stanislav, Analiza pastoralnih nastojanja nakon proglašenja dokumenta Ti si Krist – za nas i za sve ljude. Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske, u: *Diacovensia,* 27 (2019.) 1, 57-82.

ŠOTA, Stanislav – BENDRA, Ivana, Ostvarenje nove evangelizacije u odnosu na tipologiju svećenika evangelizatora – primjer Đakovačko-osječke nadbiskupije, u: *Crkva u svijetu,* 55 (2020.) 4, 679-702.

ŠULJAK, Andrija, Sinode na području Đakovačke ili Bosanske i Srijemske biskupije, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije,* 125 (1997.) 4, 231-234.

TADIĆ, Tvrtko, Aritmetička sredina i standardna devijacija, u: *Poučak: časopis za metodiku i nastavu matematike,* 18 (2017.) 69, 10-24.

TANJIĆ, Željko, Enciklika Fratelli tutti u kontekstu učenja pape Franje, u: Stjepan BALOBAN – Dubravka PETROVIĆ ŠTEFANAC (ur.), *Fratelli tutti. Poziv na socijalno prijateljstvo i sveopće bratstvo*, Zagreb, 2022., 35-59.

VALKOVIĆ, Marijan, Razvoj katoličkog socijalnog nauka od Lava XIII. do Pavla VI., u: *Bogoslovska smotra,* 59 (1989.) 3-4, 250-267.

VALKOVIĆ, Marijan, Društveni nauk Crkve: narav, aktualnost i problematika, u: *Bogoslovska smotra,* 62 (1992.) 1-2, 8-22.

VALKOVIĆ, Marijan, Socijalni nauk Crkve i socijalna politika, u: *Revija za socijalnu politiku,* 1 (1994.) 1, 15-24.

VARGIĆ Hrvoje, Osporavani dijelovi Amoris laetitia, u: *Crkva u svijetu,* 57 (2022.) 1, 91-109.

VUJADINOVIĆ, Dragica, Civilno društvo i politička kultura, u: *Filozofska istraživanja* 28 (2008.) 109, 21-33.

ZEC, Slavko, Udruživanje vjernika: pravo i(li) karizma?, u: Josip ŠALKOVIĆ (ur.), *Vjernici, društva, pokreti. Zbornik radova IV. međunarodnog znanstvenog simpozija crkvenih pravnika u Zagrebu. 29.-30. listopada 2010.,* Zagreb, 2011., 9-29.

ZLATKOVIĆ WINTER, Jelena, Izbjeglice iz Bosne i Hercegovine u Hrvatskoj: Uzroci dolaska, regulacija, organizacija prihvata, u: *Migracijske teme,* 8 (1992.) 2, 127-140.

ŽIVIĆ, Dražen, Demografsko pražnjenje Istočne Hrvatske, u: *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku,* 8 (2017.) 31, 24-32.

ŽIVIĆ, Dražen, Promjene u strukturi stanovništva Istočne Hrvatske prema vjerskoj pripadnosti (2001.-2021.), u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije,* 151 (2023.) 3, 30-38.

4. Radio emisije i web stranice

4.1. Radio emisije

BALOBAN, Stjepan, Socijalni, a ne društveni nauk Crkve, u: *Hrvatski katolički radio. Blago socijalnog nauka Crkve,* od 23. 10. 2019. https://hkm.hr/blago-socijalnog-nauka-crkve/socijalni-a-ne-drustveni-nauk-crkve/

4.2. Web stranice

ANHEIER, Helmut – SALAMON, Lester Volunteering in cross – national perspective: Initial comparisons u: https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1146&context=lcp

BANOVIĆ, Anica, Konstituirano Nadbiskupijsko pastoralno vijeće, u: https://djos.hr/konstituirano-nadbiskupijsko-pastoralno-vijece/

HRANIĆ, Đuro, O Sinodi, u: https://djos.hr/dokumenti/#

IKA, Govori na otvaranju studijskih dana "Crkva, demokracija, opće dobro u Hrvatskoj", u: https://ika.hkm.hr/novosti/govori-na-otvaranju-studijskih-dana-crkva-demokracija-opce-dobro-u-hrvatskoj-31-ozujka-1995/

IKA, Otvoren svećenički tjedan o ulozi i mjestu Crkve u novim društvenim okolnostima, u: https://ika.hkm.hr/novosti/otvoren-svecenicki-tjedan-o-ulozi-i-mjestu-crkve-u-novim-drustvenim-okolnostima/

EUROSTAT, Eurostat Statistics Explained, u: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Percentage_point

READY STEDY STATISTIČKI EDUKATIVNI PORTAL, Frekvencije i relativne frekvencije u: https://stedy.hr/opisivanje-podataka/frekvencije-i-relativne-frekvencije

https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/index.html#/app/home

https://www.sabor.hr/hr/o-saboru/povijest-saborovanja/vazni-datumi/22-prosinca-bozicni-ustav-prvi-ustav-neovisne-republike

https://www.zg-nadbiskupija.hr/hr/uredi-nds-a/ured-za-pokrete-i-udruge

https://www.biskupija-sisak.hr/index.php/tijela-biskukpije/pastoralcrkvenihpokretazajednicaiudruga

https://www.biskupija-varazdinska.hr/pastoral-i-djelatnosti/udruge/98

https://www.ri-nadbiskupija.hr/2021/povjerenstva/

https://djos.hr/udruge-i-pokreti/

http://www.latin-dictionary.net/definition/5178/associatio-associationis

https://en.glosbe.com/la/en/associatio

https://glosbe.com/la/hr/aggregatio?fbclid=IwAR2sYcjTqjHwy3fnJByusg6NDFXxO5yBuNlb69tb47sG-2-bUCVUGcFQlP0

PRILOZI

Prilog 1. Anketni upitnik za župnike

U okviru izrade doktorskog rada pod naslovom *Druga biskupijska sinoda đakovačka i srijemska. Oživotvorenje socijalnoga nauka Crkve po pastoralnim strukturama u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji* provodi se anketno istraživanje o iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja. Istraživanje se provodi samo među župnicima u čijim župama tijekom 2020. godine nije provedena kanonska vizitacija, a u svrhu nadopune podataka prikupljenih iz *Pastoralnih izvještaja* za 2020. godinu. Anketa je anonimna, a podatci dobiveni u ovom istraživanju bit će povjerljivi i primjereno zaštićeni te će biti korišteni isključivo u znanstvene svrhe.
Vaše nam je sudjelovanje osobito važno te Vas stoga molimo da nam izađete u susret i odgovorite na sljedeća pitanja:

1) Molimo Vas, navedite ime Vaše župe:
_____
_____
_____

2) Molimo Vas da navedete kojemu dekanatu pripada župa:
_____
_____
_____

3) Molimo Vas, navedite je li u Vašoj Župi tijekom 2020. godine postojala pastoralna ponuda za odrasle?
a) Da, jedna
b) Da, više njih
c) Ne, nije postojala niti jedna pastoralna skupina (Ukoliko je Vaš odgovor ne, molimo Vas preskočite pitanja od 4 do 26)

4) Molimo Vas da navedete nazive pastoralnih skupina koje su postojale u Vašoj župi tijekom 2020. godine:

a) Molimo, navedite naziv pastoralne skupine 1.
_____
_____
_____

b) Molimo, navedite naziv pastoralne skupine 2.
_____
_____
_____

c) Molimo, navedite naziv pastoralne skupine 3.
_____
_____
_____

Sljedećih nekoliko pitanja odnosi se na navođenje detaljnijih informacija o radu pastoralnih skupina u Vašoj župi tijekom 2020. godine. Molimo odgovorite na ponuđena pitanja za onoliko pastoralnih skupina koliko ih je bilo u to vrijeme u Vašoj župi.

5) Molimo Vas da u nekoliko rečenica predstavite ponuđeni pastoralni sadržaj pastoralne skupine 1. koja je postojala u Vašoj župi tijekom 2020. godine:
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

6) Molimo Vas da navedete koliko se često okupljala pastoralna skupina 1. tijekom 2020. godine?

a) jednom ili više puta tjedno
b) najmanje jednom mjesečno
c) prigodno (nekoliko puta godišnje)

7) Molimo Vas da navedete koliko je članova imala pastoralna skupina 1. tijekom 2020. godine?

a) do 5 članova
b) između 5 i 10 članova
c) više od 10 članova

8) Molimo Vas da navedete je li pastoralna skupina 1. tijekom 2020. godine surađivala s nekom drugom pastoralnom skupinom u župi?

a) da (molimo navesti ime skupine)
_____
_____
_____
_____

b) ne

9) Molimo Vas, navedite je li pastoralna skupina 1. tijekom 2020. godine surađivala s nekim laičkim udruženjem?

a) da (Molimo navesti ime Udruženja)
_____
_____
_____
_____

b) ne

10) Molimo Vas, navedite je li pastoralna skupina 1. tijekom 2020. godine surađivala s nekom udrugom koja nije katolička?

a) da (Molimo navesti ime Udruge)
_____
_____
_____
_____

b) ne

11) Molimo Vas, navedite je li pastoralna skupina 1. tijekom 2020. godine surađivala s nekim civilnim ustanovama ili javnom upravom?

a) da (Molimo navesti imena ustanove i/ili javne o kojima je riječ)
_____
_____
_____
_____

b) ne

12) Molimo Vas da u nekoliko rečenica predstavite ponuđeni pastoralni sadržaj pastoralne skupine 2. koja je postojala u Vašoj župi tijekom 2020. godine:

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

13) Molimo Vas, navedite koliko se često okupljala pastoralna skupina 2. tijekom 2020. godine?

a) jednom ili više puta tjedno
b) najmanje jednom mjesečno
c) prigodno (nekoliko puta godišnje)

14) Molimo Vas, navedite koliko je članova imala pastoralna skupina 2. tijekom 2020. godine?

a) do 5 članova
b) između 5 i 10 članova
c) više od 10 članova

15) Molimo Vas, navedite je li pastoralna skupina 2. tijekom 2020. godine surađivala s nekom drugom pastoralnom skupinom u župi?

a) da (Molimo navesti ime skupine)
_____
_____
_____
_____

b) ne

16) Molimo Vas, navedite je li pastoralna skupina 2. tijekom 2020. godine surađivala s nekim laičkim udruženjem?

a) da (Molimo navesti ime Udruženja)
_____
_____
_____
_____

b) ne

17) Molimo Vas, navedite je li pastoralna skupina 2. tijekom 2020. godine surađivala s nekom udrugom koja nije katolička?

a) da (Molimo navesti ime Udruge)
_____
_____
_____
_____
_____

b) ne

18) Molimo Vas, navedite je li pastoralna skupina 2. tijekom 2020. godine surađivala s nekim civilnim ustanovama ili javnom upravom?

a) da (Molimo navesti imena ustanove i/ili javne uprave o kojima je riječ)
_____
_____
_____
_____
_____

b) ne

19) Molimo Vas da u nekoliko rečenica predstavite ponuđeni pastoralni sadržaj pastoralne skupine 3. koja je postojala u Vašoj župi tijekom 2020. godine:

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

20) Molimo Vas da navedete koliko se često okupljala pastoralna skupina 3. tijekom 2020. godine?

a) jednom ili više puta tjedno
b) najmanje jednom mjesečno
c) prigodno (nekoliko puta godišnje)

21) Molimo Vas da navedete koliko je članova imala pastoralna skupina 3. tijekom 2020. godine?

a) do 5 članova
b) između 5 i 10 članova
c) više od 10 članova

22) Molimo Vas da navedete je li pastoralna skupina 3. tijekom 2020. godine surađivala s nekom drugom pastoralnom skupinom u župi?

a) da (Molimo navesti ime skupine)
_____
_____

b) ne

23) Molimo Vas, navedite je li pastoralna skupina 3. tijekom 2020. godine surađivala s nekim laičkim udruženjem?

a) da (Molimo navesti ime Udruženja)
_____
_____
_____
_____

b) ne

24) Molimo Vas, navedite je li pastoralna skupina 3. tijekom 2020. godine surađivala s nekom udrugom koja nije katolička?

a) da (Molimo navesti ime Udruge)
_____
_____
_____
_____

b) ne

25) Molimo Vas, navedite je li pastoralna skupina 3. tijekom 2020. godine surađivala s nekim civilnim ustanovama ili javnom upravom?

a) da (Molimo navesti imena ustanove i/ili javne uprave o kojima je riječ)
_____
_____
_____
_____

b) ne

26) Molimo Vas, navedite je li u Vašoj Župi tijekom 2020. godine postojala pastoralna ponuda za posebne skupine vjernike poput prosvjetnih radnika, djelatnika u kulturnom, društvenom, političkom životu…?

a) da (Ukoliko je Vaš odgovor da, molimo navedite o kojim je skupinama riječ i ukratko opišite pastoralne sadržaje koji su se u njima posredovali)
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

b) ne

27) Molimo Vas, opišite na koji je način Vaša župa tijekom 2020. godine promicala kršćansku zauzetost svojih župljana u društvenom, političkom i gospodarskom životu te ih pratila i podržavala u njihovu kršćanskom nastojanju:

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

28) Je li vaša Župa tijekom 2020. godine surađivala s nekom civilnom socijalnom/humanitarnom ustanovom ili organizacijom?

a) da (Ukoliko je Vaš odgovor da, molimo navedite o kojim je ustanovama/organizacijama bilo riječ i na koji se način ostvarivala suradnja?)

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

b) ne

29) Molimo Vas, navedite postoji li u Vašoj župi Knjiga župnih oglasa? (Odgovaraju samo župe s područja Osječkog zapadnog, Osječkog istočnog i Čepinskog dekanata)

a) da
b) ne

ZAHVALJUJEMO VAM SE NA SURADNJI!

Prilog 2. Anketni upitnik za predstavnike laičkih udruženja

U okviru izrade doktorskog rada pod naslovom *Druga biskupijska sinoda đakovačka i srijemska. Oživotvorenje socijalnoga nauka Crkve po pastoralnim strukturama u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji* provodi se anketno istraživanje o iskorištenosti socijalno-evangelizacijskog potencijala župa i laičkih udruženja. Anketa je anonimna, a podatci dobiveni u ovom istraživanju biti će povjerljivi i primjereno zaštićeni te će biti korišteni isključivo u znanstvene svrhe.
Vaše nam je sudjelovanje osobito važno te Vas stoga molimo da nam izađete u susret i odgovorite na sljedeća pitanja:

1) Molimo Vas navedite naziv laičkog udruženja kojemu ste predstavnik:
_____
_____
_____

2) Molimo Vas navedite adresu sjedišta laičkog udruženja kojemu ste predstavnik:
_____
_____
_____

3) Molimo Vas navedite kojoj župi i dekanatu pripada laičko udruženje kojemu ste vi predstavnik:
_____
_____
_____

4) Molimo Vas navedite je li u Vašem Udruženju u razdoblju od 2003. godine (od osnivanja) do danas postojala organizirana pouka članova u socijalnom nauku Crkve?

a) Da (Ukoliko je odgovor da molimo Vas da ukratko opišite sadržaj/teme edukacije, tko ju je provodio i koliko često se održavala)
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

b) Ne

5) Molimo Vas da ukratko opišete najvažnije djelatnosti Vašeg udruženja:
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

6) Molimo Vas navedite surađuje li Vaše udruženje sa župom/ama?

a) Da (Ukoliko je Vaš odgovor da, molimo navedite s kojom i na koji način)

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

b) Ne

7) Molimo Vas navedite surađuje li Vaše udruženje s uredima/odjelima Đakovačko-osječke nadbiskupije?

a) Da (Ukoliko je Vaš odgovor da, molimo navedite na koji način)

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

b) Ne

8) Molimo Vas navedite surađuje li Vaše udruženje s drugim laičkim udruženjima?

a) Da (Ukoliko je Vaš odgovor da, molimo navedite s kojima i na koji način)

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

b) Ne

9) Molimo Vas navedite surađuje li Vaše udruženje s udrugama koje nisu katoličke?

a) Da (Ukoliko je Vaš odgovor da, molimo navedite s kojima i na koji način)

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

b) Ne

10) Molimo Vas navedite surađuje li Vaše udruženje s civilnim ustanovama i/ili javnom upravom?

a) Da (Ukoliko je Vaš odgovor da, molimo navedite s kojima i na koji način)

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

b) Ne

ZAHVALJUJEMO VAM SE NA SURADNJI!

ŽIVOTOPIS AUTORA S POPISOM OBJAVLJENIH RADOVA

Mr. sc. Igor Jakobfi rođen je 5. veljače 1978. godine u Osijeku, a od 2012. živi sa suprugom i dvoje djece u Belom Manastiru. Filozofsko-teološki studij na *Teologiji u Đakovu* završava 2002. godine obranom diplomskog rada pod mentorskim vodstvom dr. sc. Vladimira Dugalića. Iste godine upisuje poslijediplomski studij moralne teologije na *Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu,* kojega završava 2009. godine obranom licencijatskog rada pod mentorskim vodstvom dr. sc. Stjepana Balobana.

Akademske godine 2018./2019. upisuje doktorski studij – *4. modul: Etičko-moralna i društvena relevantnost teologije i Crkve* na *Katoličkom bogoslovnom fakultetu* u Zagrebu. Doktorski rad pod naslovom *Druga biskupijska sinoda đakovačka i srijemska. Oživotvorenje socijalnoga nauka Crkve po pastoralnim strukturama u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji* napisao je pod mentorskim vodstvom dr. sc. Vladimira Dugalića i dr. sc. Stjepana Balobana.

Od 2001. do 2018. godine zaposlen je kao vjeroučitelj u više osnovnih i srednjih škola na području Đakovačko-osječke nadbiskupije, a od akademske godine 2018./2019. kao asistent na *Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu* na *Katedri moralne teologije, socijalnog nauka Crkve i liturgike.*

Od 2003. godine do danas u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji vrši razne crkvene službe od kojih je važno istaknuti službu tajnika *Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja* i *tajnika Ureda za vjernička društva* te službu člana *Nadbiskupijskog pastoralnog vijeća*. Od 2019. godine član je *Upravnog vijeća Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve HBK*. Od 2021. godine član je u *Radnoj skupini za izradu Nacionalnog plana stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva od 2021. do 2027.* pri *Uredu za udruge Vlade Republike Hrvatske*. Osnivač je i predsjednik (od 2014.) humanitarne udruge *Prijatelji svetog Martina*. Član je u još nekoliko udruga od koji je važno istaknuti *Vereinigung für Sozialethik in Mitteleuropa*, *Crveni križ* te *Ogranak Matice hrvatske u Belom Manastiru*.

Suurednik je *Zbornika radova. Prema sigurnijoj socijalnoj budućnosti. Istraživanje o socijalnim uslugama u Belom Manastiru* (2023.). Izlagao je na više znanstvenih i stručnih skupova te je objavio 6 znanstvenih i 26 stručnih radova iz područja socijalnog nauka Crkve.

Objavljeni znanstveni radovi:

TUKARA, Drago – JURIĆ, Edo – JAKOBFI, Igor, Nestanci migranata, u: VULETIĆ, Suzana – DUGALIĆ, Vladimir (ur.), *Prevencija trgovanja ljudima. Zbornik radova*, Đakovo, 2022., 89-103.

JAKOBFI, Igor, Mirovni proces zahtjeva trajnu predanost. Prema pomirenom hrvatskom društvu, u: BALOBAN, Stjepan – PETROVIĆ ŠTEFANAC, Dubravka (ur.), *Fratelli tutti. Poziv na socijalno prijateljstvo i sveopće bratstvo*, Zagreb, 2022., 259-312.

DUGALIĆ, Vladimir – JAKOBFI, Igor, Migracije kao znak vremena. Doprinos pape Franje rješavanju problema suvremenih migracija i prihvata migranata, u: ŽANIĆ, Mateo – ŽIVIĆ, Dražen – ŠRPLJAR VRŽINA, Sanja – MILETIĆ, Geran Marko (ur.), Suvremene *migracije u Republici Hrvatskoj. Uzroci posljedice i aktualni trendovi*, Zagreb, 2021., 107-140.

DUGALIĆ, Vladimir – JAKOBFI, Igor, Oživotvorenje dijaloške naravi socijalnog nauka Crkve. Iskustvo evangelizacijskog rada Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i za društvena pitanja Đakovačko–osječke nadbiskupije, u: VALKOVIĆ, Jerko (ur.), *Sve provjeravajte: dobro zadržite! (1 Sol 5,21). Kršćanska etika u dijalogu sa suvremenim svijetom. Zbornik u čast prof. dr. sc. Josipa Grbca u povodu 65. godine života,* Zagreb, 2021., 257-283.

JAKOBFI, Igor, Socijalni pastoral s mladima. Primjer udruge Prijatelji sv. Martina, u: *Diacovensia*, 29 (2021.) 4, 599-622.

JAKOBFI, Igor, Stanje i perspektive laikata u postsinodskom vremenu – s posebnim osvrtom na vjeroučitelje laike, u: *Diacovensia*, 27 (2019.) 1, 33-56.

Objavljeni stručni radovi:

JAKOBFI, Igor, Socijalni nauk Crkve i govor o paklu, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije*, 147 (2019.) 10, 22-26.

JAKOBFI, Igor, Nacrt za istraživanje vjere Katoličke Crkve u njezinoj javno-pojavnoj dimenziji na području Baranjskog dekanata, u: *Godišnjak Ogranka Matice hrvatske Beli Manastir*, (2016.) 13, 68-86.

JAKOBFI, Igor, Kršćanski doprinos raspravi o demografskoj obnovi hrvatskog društva, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 141 (2013.) 11-12, 869-876.

JAKOBFI, Igor, Kršćanski doprinos raspravio o zdravstvenom odgoju, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 141 (2013.) 7-8, 560-566.

JAKOBFI, Igor, Uloga vjerske slobode u izgradnji općeg dobra, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 141 (2013.) 3-4, 217-222.

JAKOBFI, Igor, Prezbiter – subjekt dijaloga Crkve i društva, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 140 (2012.) 9, 660-664.

JAKOBFI, Igor, Socijalni kapital u Crkvi, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 140 (2012.) 7-8, 558-566.

JAKOBFI, Igor, Intelektualni kapital – mogućnost povratka vjere u hrvatsku javnost, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 140 (2012.) 1-2, 31-39.

JAKOBFI, Igor, Doprinos Crkve razvoju poduzetništva u hrvatskom društvu, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 139 (2011.) 9, 825-834.

JAKOBFI, Igor, Kršćanski doprinosi odgoju aktivne publike, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 139 (2011.) 7-8, 697-702.

JAKOBFI, Igor, Brak i obitelj u hrvatskom zakonodavstvu, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 139 (2011.) 6, 597-603.

JAKOBFI, Igor, Imamo li svijest društvene odgovornosti?, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 139 (2011.) 1-2, 27-41.

JAKOBFI, Igor, Poteškoće ostvarenja odgojnih prava roditelja i opće dobro, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 138 (2010.) 12, 963-968.

JAKOBFI, Igor, Kršćanski doprinos današnjem ostvarenju prava na rad, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije,* 138 (2010.) 9, 695-699.

JAKOBFI, Igor, Cestovni promet kao opće dobro, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 138 (2010.) 7-8, 513-517.

JAKOBFI, Igor, Prava obitelji u današnjem socio-ekonomskom kontekstu, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 137 (2009.) 1, 38-43.

JAKOBFI, Igor, Može li današnja obitelj sebi izgraditi dobro društvo?, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 136 (2008.) 1, 7-11.

JAKOBFI, Igor, Ured za promicanje socijalnog nauka Crkve, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 135 (2007.) 6, 515-516.

JAKOBFI, Igor, Župna zajednica – zajednica vjere i socijalne duhovnosti, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 135 (2007.) 4, 313-316.

JAKOBFI, Igor, Važnost ekološke svijesti, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 135 (2007.) 3, 202-204.

JAKOBFI, Igor, Načelo supsidijarnosti u Europskoj uniji, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 135 (2007.) 2, 125-128.

JAKOBFI, Igor, O oprostu, toleranciji i solidarnosti, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 134 (2006.) 11-12, 1007-1008.

JAKOBFI, Igor, Promišljanje o kriterijima za zapošljavanje vjernika laika u Crkvi, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 134 (2006.) 9, 773-775.

JAKOBFI, Igor, Kompendij socijalnog nauka Crkve (II.), u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 134 (2006.) 6, 605-608.

JAKOBFI, Igor, Kompendij socijalnog nauka Crkve (I.), u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 134 (2006.) 5, 489-491.

JAKOBFI, Igor, Udruge civilnog društva s predznakom katolički, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 133 (2005.) 9, 708-712.